श्री फार्बस गुजराती सभा ग्रंथमाला

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાનાં

અંક ૫૧ થી ૧૫૦ સુધીના

હસ્તલિખિત પુસ્તકોની

સવિસ્તર નામાવલિ

ભાગ ૨ જો

Mani Kanti Sagar

તૈયાર કરનાર

રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની બી. એ.

સહાયક મંત્રી શ્રી ફા. ગુ. સભા

પ્રકાશક

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

સંવત્ ૧૯૮૫ સને ૧૯૨૯

સભાની માલીકીનાં પ્રસિદ્ધ પુસ્તકો

૧–૨. રાસમાળા (સચિત્ર) તૃતીય આવૃત્તિ ભાગ ૧ લો, તથા ૨ જો, સ્વ. શ્રી ઍલેક્ઝાન્ડર કિન્લોક ફાર્બસરચિત અને દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવે–કૃત ભાષાન્તર, શ્રી ફાર્બસ સાહેબના જીવનચરિત સાથે, દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૫–૮–૦.

૩. માર્કસ ઓરેલીઅસ એન્ટોનીનસના સુવિચારો–ઈડરનરેશ સ્વ. શ્રીમાન્ મહારાજા સર કેશરીસિંહજીકૃત ભાષાન્તર, અને રા. રા. નગીનદાસ પુ. સંઘવીના ઉપોદ્‌ઘાત અને સમાન સંસ્કૃત સુભાષિત અને તત્ત્વજ્ઞાનનાં વચનો સાથે, મૂલ્ય રૂ. ૨–૦–૦.

૪. શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૧ લો; તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ. મૂલ્ય રૂ. ૨–૦–૦.

૫. ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો ભાગ ૧–૨; તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાશંકર વલ્લભજી દ્વિવેદી. મૂલ્ય રૂ. ૧–૦–૦.

૬. શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાના હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૨ જો; તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની, બી. એ. મૂલ્ય રૂ. ૨–૦–૦.

મળવાનું ઠેકાણું—મેસર્સ એન. એમ ત્રિપાઠી એન્ડ કું૦.
બુકસેલર્સ અને પબ્લીશર્સ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ,
કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ નં૦ ૨.

"ગુજરાતી" પ્રિંટિંગ પ્રેસમાં

નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેશાઇ બી. એ. એમણે છાપ્યું સાસુન બિલ્ડિંગ, સર્કલ, કોટ, મુંબઈ; અને શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાના માનદ મંત્રી રા. રા. હરસિદ્ધભાઈ વજુભાઈ દિવેટીયા, એમ. એ., એલ. એલ. બી, હાઈ કોર્ટ વકીલ, એમણે સેન્ડહર્સ્ટ રોડ મહારાજ મેન્શન્સ, મુંબઈ નં. ૪ માં પ્રકટ કર્યું.

પ્રસ્તાવના

સ્વ સર એલેક્ઝાન્ડર કિન્લોક ફાર્બસ, જેમના ચિરસ્મરણીય સ્મારક રૂપે મુંબાઇમાં શ્રીફાર્બસ ગુજરાતી સભા સને ૧૮૬૫મા સ્થપાઈ છે, તેઓ સને ૧૮૪૬ના નવેમ્બર માસમા અમદાવાદમા આસિસ્ટન્ટ જડ્જ થયા તે સમયથી ગુજરાતના ઇતિહાસના તેમ જ પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યનાં હસ્તલિખિત તથા કંઠસ્થ સાધનો અને સામગ્રીઓના સુરક્ષિત સગ્રહો અને સશોધન સહિત પ્રકાશનનોયે નવાવતાર થયો, એમ નિ સશય કહી શકાશે સ્વ ફાર્બસ સાહેબે આરભમા સ્વ કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઇની સહાય અને સહાનુભૂતિથી એક પાસથી ગુજરાતના ઇતિહાસ અને પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના હસ્તલિખિત ગ્રથોના સશોધ અને સગ્રહ કરવા માંડ્યા, તેમ બીજી પાસથી એ સબધી અપ્રાપ્ય ગ્રથોની નકલો કરાવી-ઉતરાવવા માંડી ઉપરાંત કંઠસ્થ ગદ્યપદ્ય સાહિત્ય પણ જાળવવાના ઉદ્દેશથી ગુજરાત-કચ્છ-કાઠિયાવાડમાં ખૂણે ખાચરે ભરાયલા તેમ રાજ્યાશ્રય સેવતા ભાટચારણાદિ કવિઓ, વહીવંચાઓ, વાર્તાકારો અને ગઢવીઓને નોતરી નોતરી તેમનાં કંઠસ્થ સાહિત્યો-વાર્તા, રાસા, રાસડા, પવાડા, છદો, કવિત્તો દૂહા આદિને વિપુલ પ્રમાણમાં લખાવી-ઉતરાવી લેવાના પ્રબધો પણ કર્યા. આ મહત્વના અને ઉપયોગી કાર્યમાં તેઓશ્રીએ તન, મન, અને ધનનો કાંઈ ઓછો ભોગ નથી આપ્યો તેઓ બનતું ત્યા સુધી તો પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રથો ખરીદી લેતા, પણ જ્યા તેમ બને તેમ નહોતું ત્યાં શુદ્ધ લેખનશીલ લહીઆઓને રોકીનેયે ગ્રથોની નકલ ઉતરાવી લેતા ગુજરાતમા પાટણ જેવાં સ્થળોના પ્રાચીન પુસ્તકોના ભડારો અને સગ્રહાલયો પોતે જાતે જોઈ આવતા, તેમ દેશી રાજ્યોમા પ્રવાસ ખેડીને તેમ તે માટે જાતે માણસો રાખીને પણ સશોધ ચલાવતા, એટલું જ નહીં પણ બુન્દી, કોટા, જેસલમીર જેવાં ઉત્તર હિન્દનાં દૂરદૂરના સ્થળોએથી પણ અમલદારી લાગવગથી એવા સાધનો મેળવાવી, પોતાને ખર્ચે તેની નકલો ઉતરાવી મગાવતા હતા.

આમ તેઓએ પોતાની હયાતી દરમ્યાન ખરીદી તેમ ઉતરાવીને એકત્રિત કરેલા ગ્રંથો, શિલાલેખોના રબીંગો તેમ અક્ષરાંતરો, ચોપડાઓ, ટિપ્પણીઓ અને કાગળપત્રો

મુખ્યત્વે ગુજરાતના પ્રાચીન ઇતિહાસનાં સાધનો અને ગૌણ અંશે પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના ગ્રંથોનો તેમ જ તે કાળના ગુજરાતી સાહિત્યના સર્જનમાં પ્રાથમિક પ્રેરણા આપતા, અને અભ્યાસમાં સહાયભૂત થતા સંસ્કૃત, હિન્દી, મરાઠી સાહિત્યના ગ્રંથો આદિનો સંગ્રહ જે ૫૦ પુસ્તકો જેટલો થયો હતો તેની એક સવિસ્તર નામાવલિ સાંપ્રત સમયના પર્યેષકો, વિવેચકો અને અભ્યાસકોને માર્ગદર્શક તેમ જ ઉપયોગી થઈ શકે તેવા સ્વરૂપમાં શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાની રાહબરી હેઠળ તેના જ ખર્ચે તૈયાર કરવાનું અને છપાવવાનું કામ મને સને ૧૯૧૭ ના ઓક્ટોબરથી સોંપાયું અને તેના પરિણામ મેં તા૦ ૨૦-૩-૨૩ ને રોજ 'હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૧ લો' છપાવી પ્રકટ કર્યો છે. એ ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાં શા હેતુથી કેવા ધોરણે વિદ્વાનોની સૂચના અનુસાર મેં એ પહેલો ભાગ તૈયાર કર્યો હતો, તે સ્પષ્ટ જણાવેલું છે.

સ્વ. ફાર્બસ સાહેબના અવસાન પછી કેટલાક કાળ પર્યંત હસ્તલિખિત ગ્રંથોના સંશોધ અને સંગ્રહનું કામ અટકી પડયું હતું. પછી સને ૧૯૦૨ થી સ્વ. સાક્ષર શ્રી મનઃસુખરામ સૂર્યરામ ત્રિપાઠીએ એ કામ પુનઃ શરૂ કર્યું અને સ્વ. રા. બ. સાક્ષર શ્રી કમળાશંકર પ્રાણશંકર ત્રિવેદી, સ્વ. સાક્ષર શ્રી સર. રમણભાઇ મહીપતરામ નીલકંઠ અને સાક્ષર શ્રી દિ. બ. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવની વખતોવખત સલાહ લેતાં રહીને પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના જૂના હસ્તલિખિત ગ્રંથો સભાને માટે ખરીદવા માંડ્યા. તેઓએ સ્વ. પંડિત જ્યેષ્ઠારામ મુકુંદજી જેવાના સંગ્રહો મેળવ્યા હતા. તે પછી સ્વ. સાક્ષર શ્રી તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠીએ પણ એ કાર્ય એ જ ધાટીએ ચાલુ રાખ્યું.

પરંતુ જૂના ગ્રંથોની ઘેર બેઠે ખરીદી કરવા કરતાં ચોક્કસ પ્રાચીન સાહિત્યરસિક સંશોધકને રીતસર રોકી તેની દ્વારા ગુજરાતના જૂદાજૂદા ભાગોમાંથી પ્રવાસ અને અંગત તપાસથી વધુ વ્યવસ્થિત રીતે ખરીદી કરવી, એ વિશેષ ઉપયુક્ત અને અર્થસાધક થશે, એમ સમજાતાં સ્વ. સાક્ષર શ્રી તનસુખરામ મ. ત્રિપાઠીની સૂચનાથી સુરત સાહિત્યપરિષદથી પ્રાચીન સાહિત્યના સંશોધક અને જ્ઞાતા તરીકે જાણીતા થયેલા અનુભવી રા. રા. મણિલાલ બકોરભાઈ વ્યાસને માસિક વેતન, ભથ્થું અને પ્રવાસ-ખર્ચ આપી ગુજરાતમાં ઠામઠામ ફરી સભા તરફથી પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથો ખરીદવાને રોકવામાં આવ્યા. બે વર્ષ પર્યંત સભાએ તેમની દ્વારા એ પ્રવૃત્તિ ચાલુ ચલાવી. દરમ્યાન ડેક્કન કોલેજ પુનામાં પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યનો જે સંગ્રહ હતો તેની સવિસ્તર યાદિ કરાવવાની સૂચના થતાં રા. મણિલાલને પુને સભાને ખર્ચે રાખી એક યાદિ ઉતરાવી લીધી. પણ કમભાગ્યે તેઓ દમના વ્યાધિથી પીડાતા હોવાથી સભાને તેમની સેવાનો લાભ મળતો અટક્યો. અને એ પ્રવૃત્તિ બંધ કરવી પડી. વળી પાછી આ જ ગ્રંથસંશોધનની પ્રવૃત્તિ કાઠિયાવાડમાં કરવાની સૂચના થતાં સને ૧૯૧૯ ના સપ્ટેમ્બરથી ભાવનગરવાળા સુપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન-સાહિત્યરસિક મહેતાજી રા. રા. દેવશંકર વૈકુંઠજી ભટ્ટને માસિક વેતન, ભથ્થું અને પ્રવાસ ખર્ચ આપી એક વર્ષ માટે રોક્યા. પરંતુ વૃદ્ધાવસ્થાને અંગે તેમનો પ્રયાસ મંદફલવાળો નીવડ્યો, અને એ પ્રવૃત્તિ બંધ કરવી પડી. તે પછીથી જો કે છૂટીછવાઇ પૃચ્છા આવતાં પ્રાચીન ગ્રંથો ખરીદવામાં આવે છે. ખરા, પણ એ સંતોષકારક લેખી ન શકાય. અસ્તુ.

આ સહુના પરિણામે પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથોની સંખ્યા અત્યાર સુધીમા મૂળના ૫૦ થી વધી ૨૬૫ ની થઇ છે

ઉપર જણાવ્યું છે તેમ પહેલા મુખ્યત્વે ગુજરાતના ઇતિહાસના ૫૦ ગ્રંથોનો 'હસ્તલિખિત પુસ્તક નામાવલિ ભાગ ૧ લો' સને ૧૯૨૩ માં પ્રકટ થયો અને એ પ્રવૃત્તિ ગુજરાતના વિદ્વાન વર્ગનો આવકાર પામનારી નીવડી છે, એમ સમજાયું, એટલે શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા તરફથી બાકીના પુસ્તકોની પણ સાથે સાથે નામાવલિ એ જ ધોરણે તૈયાર કરી પ્રકટ કરવાનું કાર્ય મને સોંપવામા આવ્યું અને મેં સને ૧૯૨૪ ના એપ્રીલથી તે છપાવવાનુ શરૂ કર્યું, અને આ બીજો ભાગ એ તેનુ જ પરિણામ છે

આ કામ મને સોંપાયું ત્યારે સભા હસ્તક ગ્રંથસગ્રહ ૨૦૦–૨૨૫ હતો અને તેનો બીજા એક જ ભાગમાં સમાવેશ કરવો, એવી સૂચના મને થઈ હતી પણ જેમ જેમ એ કાર્ય ઉકેલાતું ગયું તેમ તેમ લાગતું ગયું કે બીજા એકને બદલે બે ભાગ, એટલે કુલ ત્રણ ભાગમાં આ કામ મૂળના ધોરણે થઈ શકશે આથી ૫૧ થી ૧૫૦ સુધીના પુસ્તકોનો એક બીજો ભાગ પહેલા ભાગના પૂર જેટલો લગભગ થતાં સમયસર પ્રકટ કરવાનુ ઉચિત ધારવામાં આવ્યુ છે

જેમ પહેલો ભાગ મુખ્યત્વે ગુજરાતના ઇતિહાસનાં સાધનોનો છે તેમ આ બીજો ભાગ મુખ્યત્વે પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્ય ગ્રંથોનો છે ગુજરાતી સાહિત્ય બહુધા પદ્યમય મળતું હોવાથી, આ બીજા ભાગમાં આખ્યાનો, વાર્તાઓ, પદો, ભજનો, કીર્તનો વગેરેના ગ્રંથો ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવા વિશેષ પ્રમાણમા છે અને આમાં નરસિંહ મહેતાથી માંડી કવિ શ્રી દયારામ પર્યંતના કવિઓની કૃતિઓનો, કેટલાક અત્યાર સુધીમાં પ્રકાશમાં નહીં આવેલા કવિઓની સારી કૃતિઓનો પણ સમાવેશ થયલો છે આમાં બ્રાહ્મણી સાહિત્ય સાથે જૈન સાહિત્ય, તેમ ઇતર લોકસાહિત્ય પણ ક્વચિત્ ક્વચિત્ સ્થાન પામેલું છે, એ એક સંતોષ લેવા જોગ બાબત છે.

આ ભાગ તૈયાર કરવામા પહેલા ભાગનું જ નિયત થયલું ધોરણ કાયમ રાખેલું છે, એટલે તે જ હું અહીં ટાંકુ છું –

"પ્રસ્તુત નામાવલિ રચવામા ગ્રહણ કરેલા ધોરણ વિષે વિવેચન કરવું એ અત્ર અનુચિત છે માત્ર એટલો ખુલાસો કરવો જરૂરી છે કે જે મહત્વનાં લાગેલા અવતરણો મૂળ ગ્રન્થમાંથી ઉતાર્યાં છે તે કેવળ પ્રતિબિંબ હોઇને તેમા શુદ્ધિ આદિની દૃષ્ટિથી કશો ફેરફાર કર્યો નથી. તેમ બીજું એ જણાવવાનું કે કેટલાંક અવતરણો અને સક્ષેપો માત્ર વાનગી રૂપે આપેલાં છે અને વિસ્તારભયથી ટૂંકવેલા છે એટલે સવિસ્તર માહિતી મેળવવાની ઉત્સુકતા ધરાવનારે તે તે મૂળ ગ્રંથો જાતે જોઈ લેવા, એ વિશેષ યોગ્ય થઈ પડશે, તેમ રૂચિભેદને અંગે પણ કદાચ, નહીં તારવાયેલી વિશેષ માહિતી કે વાનગી પણ સ્વયં અવલોકનથી મળી જાય ત્રીજું એ કે કેટલાક વિષય કે ગ્રન્થ સંબધી જે કાંઇ જાણવાજોગ માહિતી બીજાં સાધનો દ્વારા આ લેખકના જાણવામાં આવી છે તે પ્રસ્તુત નામાવલિમાં ટાંકી છે પણ કદાચિત તેમાં કાંઈ સ્ખલન થયું હોય કે વિશેષ જાણવાજોગ બાબતો મર્યાદિત સાધનો અને શક્તિને અંગે આપવી રહી ગઈ હોય તે પણ સંભવિત છે. ટુંકમાં આપેલી હકીકત પરિપૂર્ણ છે એમ કહેવાનો દાવો કરવાનો નથી."

આ નામાવલિ તૈયાર થઈ ત્યારે સાક્ષર શ્રી તનસુખરામ મ. ત્રિપાઠી વિદેહ થયા હતા, એટલે તેમના વિશાળ જ્ઞાન, ગ્રંથપરિચય, સંશોધનશક્તિ આદિનો લાભ મળી શક્યો નથી, એ ઘણું જ દિલગીર થવા જોગ છે. હજી ત્રીજો ભાગ બાકી હોવાથી, અને તે બીજા ભાગની પેઠે પ્રાચીન સાહિત્યનો મુખ્યત્વે હોવાથી, વિવિધ, સર્વ-ગ્રાહી, ઉપયોગી અનુક્રમણિકાઓ બન્ને ભાગની ભેગી આપવાના હેતુથી હાલ એ કામ મુલતવી રાખવું પડયું છે. છતાં ખપજોગી જ મહત્વની માહિતીઓ સાથે એક ગ્રંથાનુ-ક્રમણિકા તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલી છે. સંશોધનનું કાર્ય ગહન હોઇને કેટલીક વખત પૂરતી ચિવટ રાખ્યા છતાં દોષ રહી જાય છે. આવા રહી ગયલા દોષો તેમ કેટલીક પાછળથી મળેલી વિશેષ માહિતીઓનું એક પત્રક તૈયાર કરી આ સાથે સામેલ કરવું યોગ્ય લાગ્યું છે. આશા છે કે પહેલાં એ પત્રક અનુસાર યોગ્ય સુધારાવધારા કરી લીધા પછી જ આ પુસ્તકનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

છતાંયે કેટલાંક સ્થાનો, કે અપૂરતીઓ રહી ગઈ હશે, અને છે, તે સુજ્ઞો સહન કરી લેશે અને આશા છે કે તે તો મને સવેળા જણાવવાની તસ્દી લેશે તો હવે પછીની આવૃત્તિ તેનો આભાર ઉપયોગ કરવામાં આવશે. સુજ્ઞેષુ કિંબહુના

અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની

તા૦ ૧૩-૫-૨૯ સહાયક મંત્રી શ્રીફાર્બસ ગુજરાતી સભા

મુંબઈ

श्रीफार्बस-गुजराती-सभानां
हस्तलिखित पुस्तकोनी सविस्तर नामावलि
भाग २ जो

अं. ५१ क. ઓખાહરણ-ગુ કા-પ્રેમાનંદ-(ર. સં.), (લિ. સં ૧૮૯૭)પૃ. ૧-૬૬

આરભ—શ્રી ગણેસાયનમ ॥ શ્રી સારદાયનમ ॥ શ્રીરામજી ॥ અથ ઓપારણુ પ્રેમાનત્કત લખુ છે ॥

રાગ રામગ્રી સજ્ઞુસુતને આદે આરાધુજી ॥ મન ક્રમ વચને સેવા સાધુજી॥
ચતુર હસ લોક જેહેને માનેજી ॥ તેહેના ગુણ સુ લઘીએ પાનેજી॥

અન્ત—વલણુ—પુરણુ આર્પાન ઓપા તણુ ॥ કવુ છે કર જોડ રે ॥
વદે વીપ્ર પ્રેમાનદ ॥ એક વાર બોલો શ્રીરણુછોડ રે ॥ ૧૨॥

ઇતિ શ્રી ઓપારણુ સમપૂરણુ સમાપ્તે ॥ શ્રી રસ્તુ ॥ ભટ મોહવાલ હરીરામ સહર અમદાવાદમા મડવીની પોલ મધે કલજગની પડકીમ રેહે છ રામજીમ સવત ૧૮૯૭ ના કાતક સુદી ૧૩ વાર સનેઉ સપૂર્ણ મમ દોસ નહી જે હોય તે લખુ છ શ્રીરામજી સત્ય

વિષયાદિ-આ આખ્યાનમા બાણાસુરની દત્તક પુત્રી ઉપા અને કૃષ્ણના પૌત્ર અનિરૂદ્ધના સયોગનો અને તે નિમિત્તે બાણાસુર, શિવ અને કૃષ્ણ વચ્ચે ચાલેલા ઘોર રણસગ્રામનો, અને પછી ઉપા તથા અનિરૂદ્ધના લગ્નનો પ્રસગ વર્ણવેલો છે

હરિવશના વિષ્ણુ પર્વના અન્ત ભાગમા આ આખ્યાન વર્ણવેલુ છે તેમ જ વિષ્ણુપુરાણમા પણ આ આખ્યાન વર્ણવેલુ છે

કડવાં, અને રાગથી આ ગ્રન્થનો પદબધ રચાયો છે કડવા ૪૧ છે લિપિ બાળબોધ છે

વિશેષ-આ આખ્યાન બૃ કા ભાગ ૧ મા છપાયુ છે આ ગ્રન્થની વિવિધ પ્રતિઓ જોવામાં આવે છે, અને તેમા કડવાંની સખ્યાનુ કોઈ પ્રમાણ નિશ્ચિત નથી સખ્યા વધતા વધતા ઠેઠ ૧૦૮ સુધી પહોંચેલી છે, અને જૂદા જૂદા કવિઓ તેમ જ લેખકો નો હાથ તેમા હોવાના અનુમાન અને પ્રમાણ પ્રચલિત છે એક ઓગણત્રીસ કડવાનુ ઓખાહરણ સવત ૧૭૨૩ માં પ્રેમાનદે વડોદરામા રચેલુ મુબઈના ગુજરાતી પ્રિ ટીંગ પ્રેસને મળી ગયુ છે સામાન્ય રીતે ગુજરાતમા ઘેરઘેર ભીનાઈમાં આ આખ્યાન ગવાય છે

અં. ૫૨-ખ. મદાલસા આખ્યાન-પ્રેમાનંદ-(ર. સં. ૧૭૨૮), (લિ. સં. ૧૮૭૭) પૃ. ૬૬-૧૧૬.

આરંભ—[illegible] આખ્યાન લિખ્યતે ॥

॥ રાગ આસાવરી: ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥

અંત— ॥ રાગ [illegible] ॥

[illegible]

[illegible] ॥ ૧ ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥

[illegible] ॥ ૯ ॥

સંવત [illegible] ॥

સંતની કૃપાએ કરી ॥ [illegible] ॥ ૯ ॥

[illegible] ॥

[illegible] પ્રેમાનંદ [illegible] ॥ ૧૦ ॥

(ઉપરો) [illegible] પ્રેમાનંદ [illegible] ॥

[illegible] ॥ ૧૧ ॥

ઇતિશ્રી [illegible] ॥

વિષયાદિ—[illegible]

[illegible]

વિશેષ—[illegible] સં. ૧૭૬૫ માં [illegible].

અં. ૫૩-ક. નરસિંહ મહેતાની હુંડી-પ્રેમાનંદ-(ર. સં. ૧૭૩૩), (લિ. સં. ૧૮૨૨) પૃ. ૧-૧૦.

આરંભ-શ્રી ગણેશ [illegible] અથ શ્રી નરસી મેહેતાની હુડી લખી છે.

શ્રીગુરૂ ગોવિંદજીને ચરણે લાગુજી ॥ ગણપતી સારદા વાણી માગુજી ॥
અંતર ગતમાં ઇચ્છા છે ઘણી ॥ ભાખે ભાખુ હુડી મેહેતા તણી ॥

અન્ત—હુડી ભણતા હરી મલે કેહે ભટ પ્રેમાનદ ॥૧૫॥
સવત ૧૭૩૭ ના વરખે ઉજલ મારી વઇશાખ
વદી પ્રતીપદાએ પદબધ કીધી અતરનો અભિલાખ ॥૧૬॥ કડવા ૭॥

ઇતી શ્રી નરશઈ મેહેતાની હુડી ॥ સપુરણ લખી છે ॥ સવત ૧૮૧૨ના વરખે શુભ માસ પૌશ વદ ૯ વા રવેઉએ લખવા માંડુ સપુરણ પૌશ વદ ૧૪ વા શુકરે સપુરણ લખા પરમાણે લખુ છે લખનારને દોશ નહિ લા ગુલાબચદ ખુશાલચદની ચોપડી છે જો કોઈ અતવે તેને મથે ચીલાર ભાગાનું પાપ ॥ દ્રો જ વીધીએ લખુ હતું ત પરમણ લખુ છે

વિષયાદિ—નરસિંહ મેહેતાની હુંડી દ્વારકામાં શ્રીકૃષ્ણે સ્વીકાર્યાનો પ્રસગ આ આખ્યાનમા વર્ણુવેલો છે કડવાં, રાગ, ઢાલથી આ ગ્રન્થનો પદબધ રચાયો છે કડવા ૭ છે લિપિ ગુજરાતી છે

વિશેષ—આ આખ્યાન ખૃ કા દો ભાગ ૨ જામા તથા પ્રા કા નિ અંકમા છપાયુ છે

અં ૫૩-ખ. સુરેખાહરણ-વીરજી-(ર. સં. ૧૭૨૦)
(લિ. સ ૧૮૧૨) પૃ. ૧૧-૬૧.

આરંભ—શ્રીગણેશ શાહ નમાહા ॥ શ્રીઆથ આખાનસુરેખા હરણનુ લખુ છે ॥

રાગ કેદારો ॥ પરપચ શમરૂ શભુસુતને ભાવ ધરીને મન ॥
જેહે તણી કૃપાએ કરીને ઉપજે બુધ પાવન ॥ ૧ ॥
તેહે તણા પદપકજ વદી ॥ ગાઉં ગુણ ગોવિંદ ॥
શાર કરો શુધબુધના શવામી ઉપજે મન આનદ ॥ ૨ ॥

•

શ્રી ગરૂચરણ કમલપદપકજ વદી નામુ શીશ ॥

•

વીપર વીરજી ચરણે રાખો, થાજો કરુણાવત ॥
નમશકાર નરશઈ મેહેતાના ॥ પરથમ નામું શીશ શ્રીવત ॥૧૫॥
દાશ કબીરને નમુ ભાવે ॥ મનમુ ચઢશો રીશ ॥
વછનાગર શાગર પરણાસુ ॥ ભાવે ધરી ચરણે
ચડાવુ શીર સ્થાપુ ॥ ૧૬ ॥
સુરદાસ, પાવન પ્રેમાનદ ચત ન કરશો ભીન ॥
મીરાબાઈ, નામદેવના નીત વદી ચરણ થઈ મીન ॥ ૧૭ ॥

અન્ત—

(રાગ ધનાશરી) શોતા જન શરવ શાભાલો પાચે મ(ન)ની આશ
અનલાનું સવહું કરે જેહને ફીશન શરખા સાહે ॥ ૨૯ ॥
ફરી નહી આવે ધરભવાશે ॥

ક્વીજને પુર શકટ ભાગુ કશન તે એ મહીમાએ ॥
એમ શરવની આશ પુરે તે તીભોવનના રાએ ॥ ૩૦ ॥
સંવત ૧૭ વીસ માંહે ગ્રંથ એ પુરણ થાએ
અવલાનું સવલું કરે જેહને કીશન શરખા સાહે ॥ ૩૧ ॥
માહારે ભેદ તાંહાં સઘલે ગયા ॥
વેશાખ સુદ પંચમી પરણ્યા વાર ગરુ કેહેવાએ ॥ અવલાનું ॥ ૩૨ ॥
તે દીવસ સંપુરણ થઉ, પરી પુરણ આખ્યાંન ॥
શુદ્ધ અશુદ્ધ જાણુ નહી ॥ ગુણ ગાઆ શ્રીભગવાંન ॥ ૩૩ ॥
ગ્રથને શંખા વીશી ॥ પદ બાહારશહ ને તેર ॥
પચીશ કડવાં બાધીઆં ॥ જુજવો જુજવો રાગ કરી ॥ ૩૪ ॥
બરાણપોહોર મધે ભટ વીરજી નામ
તેહ તણી કરુણા થકી કવી કીધા શ્રીભગવાન ॥ ૩૫ ॥
(વલણ) કીરપા શ્રીભગવાનની મેહે કથા પુરણ વીશતારી ॥
આધારજન કેહે શ્રોતાજંન શહુ ॥ જે જે કીશન
કાંહાં શ્રીહરી ॥ ૩૬ ॥ કડવાં ૨૫ ॥

શપુરણ શુરેખા હરણ લખુ છે જે વીધીએ લખુ હતું તે વીધીએ લખુ છે લખનારને દોશ નહી શવત ૧૮૧૨ ના વરખે માહા સુદ ૧૪ વા. શનેઉ લા. શા. ગુલાબચંદ ખુશાલચંદનો ચપડ છે જે કો વાચવા લઈ જાએ જે આલવે તેહને માથે ચીલાટ ભાતનું પાપ લખુ છે.

વિષયાદિ-બલરામની પુત્રી સુરેખાનું હરણ અર્જુનના પુત્ર અભિમન્યુએ પાંડવો બાર વર્ષ વનમાં રહ્યા તે પ્રસંગે કરેલું તેનું વર્ણન છે. આ કથા શ્રીમદ્ભાગવતાદિમાં નથી, પરંતુ તેમાં વર્ણવેલા હરણના પ્રસંગોના જેવો જ એક આવો પ્રસંગ કલ્પવામાં આવેલો છે. દ્રૌપદીહરણની પ્રસ્તાવનામાં રા. બા હરગોવિંદદાસ તેમ જ રા. સા. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ આદિ આ કાવ્ય વીરજીની કલ્પનાથી રચાયલું હોવાનું અને તેમાં ઉર્દૂ સાહિત્યની છાંટ હોવાનું કહે છે. તે સાવ ખોટું અને આધાર રહિત છે. વીરજીની અગાઉ ખંભાતના કવિ કુવેરે સ. ૧૭૧૧ માં સુરેખાહરણ લખેલું છે. તેમ એની દંતકથા પ્રેમાનંદના પૂર્વેથી ઉતરી આવેલી છે, અને તેને અનુસરીને જ વીરજીએ અદ્ભુત રસભર્યું આ આખ્યાન બાંધેલું છે. કડવાં ૨૫ છે.

વિશેષ-બૃ કા. દો. ભાગ ૨ જામાં તેમ જ પ્રા. કા. ત્રિ. અંકમાં આ આખ્યાન છપાયું છે. આમાં વીરજીએ પોતાના ગુરૂ પ્રેમાનંદ વિષે આરંભમાં સ્પષ્ટ અને અંતમાં 'ક્વીજને પુર શકટ ભાગુ' એ લીટી દ્વારા મભમ રીતે ઉલ્લેખ કીધો છે. વળી આધાર ભટ નામના એક ગાયકનો પણ અંતે ઉલ્લેખ છે. આ આધાર ભટને નામે ઘણા કવિઓનાં આખ્યાનો ચટેલાં છે. ખરી રીતે તે આખ્યાનોનો રચયિતા ન હતો પણ ગાયક હતો, એમ સમજાય છે.

આ ચોપડામાં પાનાંનો એક ક્રમ કોઈ આગલના ચોપડાથી ચાલતો આવેલો હોવાનું જણાય છે. તે અનુસાર પાનાંની સંખ્યા ૫૬ થી ૧૦૯ છે. લિપિ ગુજરાતી છે.

અં ૫૨-ગ શ્રી ધુલીભદ્રનો નવરસ-જૈનકવિ-(ર સ), (લિ સ) (પૃ મૂળના ૧૦૭-૧૦૮)

આરભ—શ્રી ગણેશ શાએ નમોહા ॥ શ્રીગુરુભ્યોઅ નમ ॥ શ્રીધુલીભદ્રનો
નવ રશ લખો ॥
તે ખરો શુખ સપદા એક શદા ॥ ૧ ॥
અક કરજો શધ ॥ શાશન અક શીવ ગતી
વદુ શી વીર જનદ ॥ જબુદીપના ભર પતી
પડલી પોગની પરમ ॥ સુખ દીલ મેહેતો તે શ્રાપીઆ ॥
લખુ લહે સુખ કથા ॥ નાત નાગરી શીરોમણી ॥
નવ તેહેને શતાન શીતાદાઓ સુત હવા વશ વધારણા ॥

વિશેષ–રાસ અપૂર્ણ છે તે સાસુવહુના સવાદ રૂપે શરૂ થાય છે ધુલીભદ્ર પરદેશ જતા તેની વહુની વિરહાવસ્થા વર્ણવવાનો ઉપક્રમ કરેલો છે બાર માસની વિરહવેદના વર્ણવવાનો આશય હશે, પરંતુ માત્ર આષાઢ માસ સબધમા ત્રણ પંકિતઓ લખેલી છે લિપિ ગુજરાતી છે

અં ૫૨-ઘ ચંદ્રહાસાખ્યાન-વિષ્ણુદાસ (ર સ), (લિ સ ૧૮૧૩) પૃ ૧-૩૨

આરભ—શ્રી ગણેશાએ નમ ॥ શ્રી શારદાએ નમ ॥ શ્રી આખ્યાંન ચદ્રહાશનુ લખુ છે
રાગ રામગરી ॥ પ્રથમે પ્રણમુ ગવરીનું બાલજી ॥ શભુજીના શુતશું હાલજી ॥
એક જ દતો દુઃ વીનાસજી ॥ મઆ કરો મુઝને દેવ દયાલજી ॥
માહારા શ્રી ગરુને ચરણે નામું હરીભદને લાગુ પાએ ॥
તે તણી ક્રીપા થકી પદબધ પુરણ થાએ, અધમેધ તણી કથા સાભને અધ મુકાએ ॥
કરજોડી વીષ્ણુદાસ કેહે હરીભગતનો મેહેમાએ ॥

અન્ત—ગાતા શુણતા શ્રી હરી પૂરે મનની આશ ॥
બેહુ કરજોડી વીનવે વિષ્ણુ ભગત વીષ્ણુદાસ ॥ કડવાં ૩૦ ॥
શ્રી ચદ્રાહાશનુ આખાનુ શપુરણ લખુ છે ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહેવી લખી છે શ્રી લા ॥ વા ॥ જેચદ હેમાચદ લખી છ લખનાર દોશ નહી કલાણ મશતુ સવત ૧૮૧૩ના વરખ પાશ શુદ ૧૩ વા સોમે પુરી કરી છ

વિષયાદિ–જૈમુનીકૃત મહાભારતના અશ્વમેધ પર્વમા તેમ જ માર્કેડેય પુરાણમા આ પ્રસગ વર્ણવેલો છે અનાથ રાજકુમાર ચદ્રહાસ વિષ્ણુકૃપાથી ઉગરી રાજ્યપાટ પામે છે તે સબધી વર્ણન આમા છે

કડવાં ૩૦ છે. ઉપરાંત આખ્યાનના રાગની અનુક્રમણિકા પદબંધ આપેલી છે.

વિશેષ—આ આખ્યાન પ્રા. કા. ત્રિ. અંકમાં છપાયું છે. આ આખ્યાનનાં પાનાંની સંખ્યાનો મૂળ ક્રમ જળવાયો નથી. અને નવો જ ક્રમ લહીઆએ નાંખેલો છે. તેની આગળનાં તેમ પાછળનાં બબ્બે પાનાં કોરાં રાખેલાં છે.

અં. ૫૨-ડ. હરિશ્ચંદ્રપુરી-વિષ્ણુદાસ-(ર. સં. ૧૬૫૭) (લિ. સં. ૧૮૧૩) પૃ. ૧-૩૩.

આરંભ—શ્રી ગણશએનમઃ શ્રી શારદાએનમઃ ।। શ્રી ગરુભ્યો નમઃ ।।
શ્રી નારાએન શત છે ।। અથ શ્રી હરીચંદ્રપૂરી લખી છે શહી ।।
શ્રી રાગ આશાવરી ।। ગીરજાપતી ગીરજાનંદન ।। ગુણ પ્રથેમે સીવુ
શીર નામી રે ।।
સ્વામી રે શેવકને ક્રીપા કરો રે ।। ૧ ।।
હંશ વાહાની સ્વરસ્તી ।। શુભ મતી વાંણી વરદાતા ।।
માહારે અલમતી જડ હતી રે આઇ કરો ક્રીપાએ ।।
તમે શેવતાં કલી દેખ શહુ ।। ખાઅણૂ માંહાં
દુર પલાયે ।। ૨ ।।
હરીચંદર રાઝા તણી કથા કહું ।। ધરમનો ઓહોલાશ ।।
તુ કલાંણી કરે ક્રીપા ।। કરજોડી કેહે વીષ્ણુદાશ ।।

અન્ત—(રાગ પરભાતી)
ઉતમ રાગ કડવાં **શતાવીશ** ।। પદ બારે શહ જાણી શહીત ।।
શંવત શોલ ને **શતાવંન** ઉજલ પથ્ય **માગશેર માશનો** ।।
મગશેર નખેત્ર હુતુ શાર ।। **તથી નવમી ને રવીવાર** ।। ૨૩ ।।
શ્રી ગરુક્રીપાથી શરવથા ।। બુધમાંનનો બોલી એ કથા ।।
આગેના કવી તો માહામાત્ર ।। તે આગલ હું કહી માત્ર ।। ૨૫ ।।
કાંહાં શશી તારા, શાએર કુપ ।। કાંહાં રાંક ને કાંહાં ભુપ
કાંહાં મણી ગુંઝા, ધાબા ને ચીર ।। કાંહાં કંચન ને કાંહાં કરીર ।। ૨૬ ।।
કાંહાં ચંપક ને આવલ, બગને હંસ ।। કાંહાં મુરખ ને કાંહાં વીદાવાંન ।।
તેહ તણો મેહે લઇ આધાર ।। શંખપ માત્ર કોહો વીસ્તાર ।। ૨૭ ।।
વાશ **સ્થંભ** ખેત્ર સ્વરથાંન ।। શ્રી રતનાગર શમીપ નીધાંન ।।
સનાને શાગર પવીત્ર નાંહે ।। **કવીની** ગ્નાત **મકર કુલ** માંહે ।। ૨૯ ।।
વીસ્નવ જંનનો હું કહાવું દાશ ।। માહારો છે **ખાંનપુર** માંહે વાસ ।।
બેહુ કરજોડી કેહે **વીસ્ણુદાશ** ।। એક વાર શહુ કહેઓ જે ઝે રામ ।।૩૧।।
।। કડવાં **૨૭** ।।

શ્રી કથા હરીચદ પૂરી શમ પૂરણ સમપત્ય કીધી છે જેહેવી પ્રત હતી તેહેવુ જોઇ ઊતારૂ છે ॥ લખનારાને દોશ નહી લગાર ॥ જે વાચો તે ગાવ મો દેશો ॥ શ્રી હરી કથા છે, શ્રી રામનુ નામ લખુ છે એના લખનાર વા જેચદ હેમચદ લખુ છ સવત ૧૮૧૩ ના વરખ પોશ વદ ૧૩ વા ભોમ આખના શપૂરાણુ લખાઅ છે શ્રી કાલાણમસ્તુ શભવતુ

વિષયાદિ-રામાયણના અરણ્યકાડમા વર્ણવેલો પ્રસગ આ આખ્યાનમા ઉતારેલો છે માર્કંડેયપુરાણમા પણ આ કથા છે પ્રેમાનદે માર્કંડેયપુરાણમાં આ પ્રસગ વર્ણવેલો છે

કડવા ૨૭ છે, રાગ ઢાળમા બાધેલો છે

વિશેષ-આ કા ત્રિ. અકમાં છપાયુ છે

અં પર-ચ ભગવદ્ગીતા-રામભગત-(ર. સં. ૧૬૬૦), (લિ. સં ૧૮૧૩)-પૃ. ૧-૨૯

આરભ-શ્રી ગણેશાએ નમ ॥ શ્રીભગવાત ગીતા લખી છે ॥ શ્રી શારદાએ નમ ॥ શ્રી લખ્યમી નાથની ક્રીપા છે ॥ રાગ ॥

આદિ શ્રી ગરૂને નમુ રે ॥ અખ્યપુરશનુ ધ્યાન ॥
ભગવાંત ગીતા બોલશુ રે ॥ કેવલ બ્રહ્મમાન ॥ ૧ ॥
અર્જુન કેરે કારણે રે ॥ જગતહિત ઊપજે દાશ ॥
કમ માહે નીકર્મ કહુ રે ॥ તેહેનો હારદવ લેશ ॥ ૨ ॥
ઊપનીષદનો અરથ છે રે ॥ જોગ શાહાસ્ત્રનું ગનાન ॥

રામભગતે ભાવે કરી રે ॥ ચોપાઈ બધ વીસ્તારે ॥ ૫ ॥

અન્ત'—રીત કામના મે સ્તુતી કરી ॥ માહારી બુધે વાંણી વસ્તારી ॥ ૨૯
વેદવાંન મન ગીત(ા)નુ માંન ॥ તે ઊપર કીધુ આખ્યાન ॥
શ્રી ગુરુ ચરણ ક્રીપાએ કરી ॥ અમ્રીત હરી રસ મુકયો ભરી ॥ ૬૦ ॥
માંન પાત્ર કરી પીશે જેહ ॥ ભગત રૂપ નર ભણીએ તેહ ॥
સાવન ૧૭૨૬૬ સોલ શાહોતરે ॥ આગો માશ પખ્યે ઊજલે ॥ ૬૧ ॥
દીન દવાદશી ને ગ્વીવાર ॥ શ્રી કથા હવી શપૂરણ વીસ્તાર ॥
જોગ શાહાસ્ત્ર બ્રહ્મ વીદવાએ શન્વાદ્ય જોગ અસ્ટાદશમો અધ્યાયે ॥ ૬૨ ॥

શ્રીભગવતગીતા શપૂરણ લખી છે ॥ જેહવી પ્રત પ્રમણે ઊતારી છે માતા પાતા કરી કીરતનામાંહા શાંભરજો ॥ સા બા જેચદ હેમચદ ચોપડી લખી છે સવત ૧૮૧૩ ના ફ(ા)ગણ વદ ૧૧ વા બુધ લખી રહો છે

વિષયાદિ-શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના અઢાર અધ્યાય ચોપાઈબધ સરળ ભાષાંતર રૂપે જ વર્ણવેલા છે આ કવિએ તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રથ પણ લખ્યાનુ પ્રસિદ્ધ છે

વિશેષ—આ ગ્રથ છપાયો નથી

ઑ. ૫૨-છ. ઓખાહરણ-પ્રેમાનંદ-(ર. સં.), (લિ. સં.) (અપૂર્ણ) પૃ. ૧-૫૪

આરંભ—શ્રી ગણુશશાએ નમાહા ॥ શ્રી શારદાએ નમાઃ ॥ શ્રીગરૂ ભએ નમઃ શ્રી ગોવરધન નાથજી શત છે ॥ આથ શ્રી ઓખાહરણ પ્રમાનદ કરત લખું છે ॥

॥ રાગ ॥ શ્રી ગુરૂ ગોવંદ ચરણે લાગુજી ॥ ગણપતી શારદા વાણી માગુજી ॥
અંતરગતમાં ઇચ્છા છે ઘણી એજી ॥ ભાવે ભાખું કથા હરી તણીજી ॥

અન્ત—કાબરા કાલા ને કલંગા ॥ પંખાલા ઊડે છે અભંગી ॥ ૮ ॥
કુમેદ લીલા ને પંચવરણા ॥ પાલા આરખી ગોરા હરણા
પાખરા પવંન વેગી ઘોડા ॥ અસ્વાર બહુ જૂધે જોડા ॥ ૯ ॥
...જલ વાદલ જેવા હાથી ॥ ઉપર બેઠા છે કાલ ભાથી
રથ પાલા અસ્વાર અનંત ॥ ....શે મુખ દંત ॥ ૧૦ ॥
પ્રચંડ પીઠ મોટા પહાડ ॥ શલકે છીભ ડલકે હાડ ॥
પૂર પો......

વિષયાદિ–ઉષા અને અનિરૂદ્ધનો સમાગમ અને કૃષ્ણ તથા બાણાસુરનું યુદ્ધ વર્ણવેલું છે. કડવાં ૪૭ છે; રાગ વલણુથી ગ્રંથ બાંધેલો છે.

વિશેષ–પ્રા. કા. દો. ભાગ ૧ માં છપાયું છે. ગ્રંથ અપૂર્ણ છે. તેનાં પાછલાં પાનાં જર્જરિત થયલાં છે. ગ્રંથ અધૂરો હોવાથી લિપિ સંવત આદિ વિગત આપેલી નથી.

ઑ. ૫૩-જ. हिंदोलानां पद (नं ४)-कल्याण. पद १ प्रेमानंद-(हिन्दी)

એક પદ ગુજરાતી ભાષાનુ મહાદેવનું છે.

ઑ. ૫૩-ક. રૂક્મિણી હરણ-કાશીસુત-(ર. સં. ૧૬૪૭), (લિ. સં. ૧૭૧૬) પૃ. ૧-૧૩

આરંભ—શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ રુકમણી હર્ણની કથા ॥

॥ રાગ ધંન્યાશી ॥ ગજગ્રીવા જ્યોરે ધર તુજને નમી ॥
પ્રતીબંધ પ્રારથુ રે અધમતી ઓધ વમી ॥
મન મધ્યે રહી રે કર્યો જ્ઞાનપ્રકાશ ॥
હું બાલક લહેતો નથીરે મુજને તાહારી રે આસ ॥ ૨ ॥
॥ ઢાલ ॥ આસ મુજને તાહારી તૂં કરે માહારી સાર ॥
અજ્ઞાનથી માંહે પડ્યો તૂ સ્થકી પામૂં પાર ॥

હુ વર્ણવના કરૂ તાહારી, મૂહ્ને આપ્ય સત્ય ઉદ્યોત ॥
તૂ આદ્ય અત્યનિ મધ્ય અવીગત્ય અપીલ આત્મક યોત ॥

× × × ×

શ્રી ભાગવત, હરીવંશમાં, એ કથા વીષ્ણુપુરાંણ ॥
કહીએક છિ વીસ્તાર, કહી સક્ષેપ સુધુ જાણુ ॥ ૧૩ ॥
દશમ સ્કધ કથા કોમલ સાભલી ચીત્ત લીધ ॥
કાંઈ એક લીધી હરીવશની પ્રતિબધ પૂરણ કીધ ॥
શુભાશુભ ને અધીક ઓછૂ ન લહુ અક્ષરગત્ય ॥
હૂ મદધી તુજને સ્તવૂ, મત્ય આપ્ય શ્રીગુણપત્ય ॥ ૧૬ ॥

ઉથલો ॥ ॥ મત્ય આપ્ય શ્રી ગુણપત્ય સ્વામી હુ બાલક તાહારો સહુ (હી) ।
કાશીસુત કહે શભૂસુતની કીપા મુજ ઉપરિ થઈ ॥ ૧૭ ॥
॥ કડવૂ ૧ ॥

અન્ત-(રાગ ધન્યાશી)

રુકમણીહર્ણ પરીપૂરણ કીધૂ । ઉત્તમ પદ શ્રીનાથે દીધૂ ॥ ૧૧ ॥ રુ૦
સવત સોલશત્તાવા જાણ્ય । માગશર સુદ પચમી પરમાણું ॥૧૨॥ રુ૦
નક્ષત્ર ઉત્તરા ને રવીવાર । રુકમણીહર્ણ કર્યો વીસ્તાર ॥ ૧૩ ॥
શ્રી સ્તભપુર સાયર છે યાહિ । કવીતાકુલ બધારા માંહિ ॥૧૪॥ રુ૦
કાશીસુત કહે કાંઈ ન જાંણૂ (કૃ)ક્ષ્ણુ કીપાલ તે રહ્યામાં આણૂ ॥૧૫॥
॥ કડવા ૧૨ ॥

ઇતિશ્રી રુકમણીહર્ણ સપૂર્ણ ॥ સંવત ૧૭૧૬ વર્ષે ચૈત્ર સદ ૯ શને । શકરપૂરવાસ્તવ્ય લખીત ભટ પ્રીતમસુત ગ્યૂરામેણ દીવતે ॥

॥ શ્રી ॥ ॥ ૭ ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ ૭ ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ ૭ ॥ ॥ શ્રી ॥
વિજાપોર મધ્ય ભણશાલી કામરાજને આપી, સુભ ભવતુ
૭ ॥ શ્રી ॥ ॥ ૭ ॥ શ્રી ॥ ૭ ॥ ॥ ૭ ॥ ॥

આ પોથી ભા । કામરાજ રૂપાની છે, ભા । શ્રીપત વમલસી પાસે ઘરણે છે અખા ૧૦૨૫ અકે અખારસી એક હજાર પચવીસ માટે ધણીએ પોતે સુકી છે ॥ ॥ ॥

વિષયાદિ-રુક્મિણીનું શ્રીકૃષ્ણે હરણ કરેલુ તે પ્રસગ આ ગ્રથમા વર્ણવેલો છે, અને તેમ કરતા હરિવંશ, ભાગવત અને વિષ્ણુપુરાણનો આધાર કવિએ લીધેલો છે કડવા ૧૨ છે રાગ અને ઉથલાથી પ્રબધ ઘડેલો છે

વિશેષ-આ આખ્યાન છપાયુ નથી અ તમા "વિજાપોર ભવતુ" એ અક્ષરો મૂળ પ્રતિના અક્ષરથી જુદા પડે છે તેમ "આ પોથી સુકી છે" એ લીટીઓ ગુજરાતી લિપિમા લખેલી છે ગ્રથ બાળબોધ લિપિમાં લખાયેલ છે પ્રતિ જીર્ણ છે અને કોઇક સ્થળે અક્ષરો ચોંટેલા છે

૨ આ કવિ ખંભાતનો હતો. તેણે હનુમાનચરિત, વિરાટ પર્વ, કર્ણ પર્વ, ગારુડિક પર્વ આદિ લખેલાં છે. 'કાશીસુત 'શેધજી' એમ કેટલાક ગ્રંથોમાં જણાયલું હોવાથી તેનું નામ શેધજી હોવું જોઇએ, એમ સમજાય છે.

ગ્રં. ૫–ખ. સુદામાખ્યાન–ગંગાદાસ–(ર. સં.)–પૃ. ૧૦ (અપૂર્ણ)

આરંભ–શ્રી ગણેશાએનમે ।। અથ શ્રી સુદામાનું આખ્યાન લખૂ છે ।।

શ્રી રાગ કેદારો ।। શ્રી સંભુના સુતને સ્તવું । ગણપતિ ગુણ કેતા કહૂ ।
વીનવુ ગાવા હરે ગુણ ખંતિ છે રે ।। ૧ ।।
મન માહે અતિ છે ખંત । ભજવાને કમલાપતિ ।
ગણુપત આપો મત, કરુણા કરી રે ।।

... ...

ત્રુટક ।। મન અપરાધ ન ધરીએ સ્વામી । પાએ લાગી પરિ પરિ કહું
હવે સરણ સેવકને રાખો । સંભુના સુતને સ્તવું.
વિસ્વ તણો જે દાતાર કહીએ । સુક સનકાદિક ધ્યાએ રે ।।
ગંગાદાસ સ્વામીને સામા । મલીએ કવણ ઉપાએરે ।।
કાએ કાએર થાએ રે દાસ કાંએ કાએર થાએ ।।
(કડવું ૧૦ કડી ૧૪)

અન્ત–(શ્રી રાગ ગોડી)
વિપ્ર પધારો મંદરિ ભણી । મન માંહે અતિ ચંતા ઘણી ।। ૩૦ ।।
આવો અવંતી પુરી મઝારી । વેધે સાંગી આવી નારિ ।। ૩૧ ।।
કંથ તણે મનિ દેખી કોપ । અબલા ઉતમ કરે નિરોપ ।। ૩૨ ।।
સ્વામી જઇ આવા દ્વારકા । પાતિક સરવે ગયા પંડિ થકા ।। ૩૩ ।।
કોહો સ્વામી નાહા ગોમતી । કહો કમ મલીઆ કમલાપતી ।। ૩૪ ।।
લિખમીવરલીલા કહો નાથ । માહારૂ મન સાંભલવા ખ્યાત ।। ૩૫ ।।
કેહે સુદામો સાંભલ નારિ । તે કમ કેહેવાએ વિસ્તારિ ।। ૩૬ ।।
ભુ–વઇકૂંઠ એ છે દ્વારિકા । ચ્યાર રત્ન લહીએ તિહાં સ્થકા ।। ૩૭ ।।
ચતુરાનન પંચાનન અંક્રૂર । તેહેને દરસન દુર્લભ ગોવંદ ।। ૩૮ ।।
જીહાં વસે છે કમલાપતી । દ્વારિકા વઇકુંઠ અંતર નથી ।। ૩૯ ।।
હરિ આપે જો દી દુહો એ । રતિ વિના નવિ પામે કોએ ।। ૪૦ ।।
તે કહું તો જઈ આવીઓ । લાજ વિતિ રહી તજ થીઓ ।। ૪૧ ।।
માન મેલાવુ જાડૂ જોએ । અરજા વિના નિવ પામે કોએ ।। ૪૨ ।।
જે દીહાડે સુખ સરજૂ હસે । ઘરિ બેઠા તે ..... ।।

વિષયાદિ—આ આખ્યાનમા સુદામાએ કૃષ્ણ પાસે યાચના કીધાનો પ્રસગ વર્ણવેલો છે દશમસ્કધ ભાગવતમા આ પ્રસગ છે રાગ ત્રુટક અને વલણથી પદબધ બધાયલો છે

વિશેષ—૧ આ આખ્યાન પ્રસિદ્ધ થયું નથી અપૂર્ણ હોવાથી તેનો રીતસરનો અત, રચનસવત તેમ લિપિસવત પણ નથી આપેલા લિપિ ગુજરાતી છે

૨ કવિએ આખ્યાનનો અત કવિતા તત્કાળ વૈભવદર્શનમા આણ્યો તથી પણ કર્મમાર્ગ અને ભક્તિમાર્ગની ઉપયુક્તતામા આણે છે, એમ ઉધટના ભાગથી સમજાય છે પ્રકટ સુદામાચરિતોથી આ બાબતમા પ્રસ્તુત સુદામાખ્યાન કઈક વેગળું પડે છે

અં. ૫૩-ગ. ચંદ્રહાસાખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(ર. સં. ૧૬૩૪), (લિ. સં. ૧૭૧૬ ?), પૃ. ૮-૨૮

આરભ—(પહેલા આઠ પાનાં નહી હોવાથી રીતસરનો આરભ નથી)

.. . રણીઆત્ય થાય ।

બ્રાહ્મણ તે કીધા બહુ પસાય । પીલ્યા પીજરા તે વીપ્ર જાય ॥ ૧૦ ॥
યમ યમ મોટો થાએ તન । ત્યમ ત્યમ અબ્યનીએ પાચિ અન ।
વસુંધરા બહુ આપિ ધન । વીષ્ણુભક્ત વીષિ તેહનૂ મન ॥ ૧૧ ॥
પુત્ર તણૂ પ્રાક્રમ વીશાલ । મન માહિ રીઝ્યો તે ભૂપાલ ॥
સાત વરસોનો થયો તે બાલ । ગોર કનિ મેહેલ્યો નેસાલ ॥ ૧૨ ॥
. ॥ કડવાં ૯ ॥

અન્ત—

રાગ પ્રભાતિ—રામગ્રી રાગે સરવ્યા (થા)। એ રા એહ અનોપમ કથા ।
રગે કવા છે રાગ ત્રિવીસ । સક્ષા ધ્રુપદ કડવા બત્રીસ ॥ ૨૪ ॥
ળુધ્યમાને બોલ્યો નીર્વાણ્ય । પદ પાચશેં શણૂ પરમાંણુ ॥ ૨૫ ॥
સવત સોલ ચોત્રીસો સાર । ચૈત્ર માસ ઉત્તમ ગુરુવાર ।૨૬।
કૃષ્ણપક્ષ ને તીથી ત્રયોદસિ । સુણી કથા માહારે મન્ય વશી ।।૨૭।।
અણજાણે કીધો અભ્યાસ । બેહુ કરજોડી કેહે વીષ્ણુદાસ ॥ ૨૮ ॥
.. ॥ કડવા ૩૨ ॥

ઇતિ ચદ્રહાસની કથા સપૂર્ણ ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ ૭ ॥

વિષયાદિ અનાથ ચદ્રહાસ વિષ્ણુભક્તિથી અનેક સંકટોમાંથી ઉગરી રાજ્ય કેવી રીતે પામે છે, તે પ્રસગ આમા વર્ણવેલો છે મહાભારતના અશ્વમેધ પર્વમાં આ આખ્યાન વર્ણવેલું છે

કડવાં અને રાગથી આ આખ્યાન બાધેલુ છે એમાં ઢાલ, ઉથલો કે વલણ જણાતું નથી કડવા બત્રીસ છે

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિ જીર્ણ છે અને કોઈક સ્થલે અક્ષરો ચેંટેલા હોવાથી ઉકેલવા મુશ્કેલ થઈ પડે છે. આ પોથીમાં રુક્મિણીહરણ તેમજ બાલચરિત્ર જે ક્રમે લખાયું છે, તેજ ક્રમે આ આખ્યાન લખેલું જણાય છે, તેથી તેનો લિપિ સંવત ૧૭૧૬ હોવાનું સમન્વય છે. પહેલાં આઠ પાનાં નથી, તેમ પહેલાં નવ કડવાં પણ નથી. લિપિ બાલબોધ છે.

૨ કવિ નર્મદાશંકર વિશ્વુદાસ સં. ૧૭૧૬ ની આસપાસ થઈ ગયાનું જણાવે છે, પણ તે એમની ભૂલ છે. કવિના બનાવેલા ગ્રંથો સને ૧૬૩૪ અને ૧૬૫૭ સુધીના મળી આવે છે, એમાં કશો શક નથી. એટલે કવિ સં. ૧૬૧૦ થી ૧૬૭૫ ની આસપાસ થઈ ગયલો હોવો જોઇએ, એ નિર્વિવાદ છે.

અં. ૫૩-ઘ. બાલચરિત્રની કથા-શિવદાસ-(ર. સં. ૧૬૬૭); (લિ. સં. ૧૭૧૬); પૃ. ૧-૨૪

આરંભ-શ્રીગણેશાએ નમઃ ॥ ॥ બાલચરીત્રની કથા ॥

॥ રાગ ધંન્યાશી ॥ પ્રથમે ગજમૂંખ વીનવૂં રે સરસ્વતી થાયો રે સાહાય ॥
હરિજનનિ હર્ષે નમૂં રે ગાવા ગોવર્દ્ધનરાય ॥ ૧ ॥
॥ ઢાલ ॥ રાય પરીક્ષત શૂક પ્રત્યે એમ કહે નાંમી શીશ ॥
સ્વાંમી નોમા સ્કંધ લગે । પ્રીછવ્યો મુજને રુષીશ ॥ ૨ ॥
સોમ આદીત્ય વંશ બેહુનો પ્રીછવ્યો વીસ્તાર
સંક્ષેપ માત્રે કહી કથા માંહી શ્રી કૃષ્ણની નીરધાર ॥ ૩ ॥
દેવકીના ગર્ભ કલા તદા બલદેવ તેહ માંહિ હોય ।
રોહિણીસુત તે ક્યમ થયો કહો કથા મુજને સોય ॥ ૪ ॥
યદુવંશમાં કહો કવણ અર્થે પ્રગટયા ગોવ્યંદ ।
એહ કથા મુજનિ કહો, પ્રભૂ પમ ઉપજે આનંદ ॥ ૫ ॥
... ... (કડવૂં ૧)
॥ રાગ ગોડી ॥ શ્રી શૂક બોલ્યા વાણી ખરી । કહું કારણ અવતરીઆ હરી ॥ ૧ ॥
કથા કહું ધુરથી એ સાર । દશમસ્કંધ વીધિ વીસ્તાર ॥ ૨ ॥

અન્ત—

ધંન્ય ધંન્ય યે કો સાંભલે કાન્ય । જન સીવદાસ વદે મૂક્ષ વાંણ્ય । ૪૬ ।
માહારો શ્રી ગૂરુ વ્યાસ ભુધર શ્રતિન્નાત । નીગમ ચ્યાર ધરિ યે હાથ્ય । ૪૭ ।
તે સુક્ષથી કથા...........ન । સાંભલ્યા ગુણ શ્રી ભગવાંન । ૪૮ ।
હું તેહના ચર્ણકમલની રેણ । સકલ કીપા મૂને કીધી તેણ્ય । ૪૯ ।
એ કથા ભાગવત દશમસ્કંધ । બાલચરીત્ર કીધો પદબંધ । ૫૦ ।
સંવત સોલ સડસઠ ધંન્ય । માઘ માસ પૂર્ણમાનો દીન । ૫૧ ।

તે દાડે કથા ગુરુમુખથી લીધી। ની દીન ત્રણ્યમા પૂરણ કીધી ।૫૨।
પદ પાચસહે ઉપરિ બાવન। કડનાં ત્રેવીસ કીધા પાવન ।૫૩।
કવીકુલ શુભ ગ્નાતિ નાગરની। વાસ ત્રંબાવટી ત્રટ સાગરની ।૫૪।
કહે શીવદાસ હું તાહરો બાલ। સદા ભકત્ત આપો ગોપાલ ।૫૫।
॥ કડવા ૨૩ ॥

ઇતિ શ્રી બાલચરીત્ર સપૂર્ણ॥ ॥ સવત ૧૭૧૬ વર્ષે ચૈત્ર સદ ૪ સોમે ॥

વિષયાદિ—શ્રી કૃષ્ણના વિવિધ બાલચરિતો આ આખ્યાનમા વર્ણવેલાં છે શ્રીમદ્ ભાગવતના દશમસ્કધનો સાર સક્ષેપમા આ આખ્યાનમાં કવિએ આપેલો છે

કડવાં ૨૩ છે કડવાં, રાગ અને ઢયલો એથી પદબધ બાંધેલો છે વચ્ચે વચ્ચે ઢયલો જણાતો નથી

વિશેષ—આ આખ્યાન છપાયું નથી પ્રત ઘણીજ જીર્ણ છે વચ્ચે પાના ખવાઈ ગયાં છે અને ૨૦ થી ત્રેવીસ પાના ચોંટી ગયા છે, તેમ કેટલાક પાનાંના અક્ષરો કાગળ ચોટયાથી ઉકેલવા મુશ્કેલ છે લિપિ બાલબોધ છે

અં. ૫૩-ડ ધ્રુવચરિત્ર-હરિદાસ-(ર સં ૧૬૩૭); (લિ સં. નથી), પૃ ૨-૨૪

આરભ—(પાનું પહેલું નહીં હોવાથી રીતસરનો આરભ નથી)

. . ચીમાં કહી ઋક્ષજીને ગત્ય ॥
સ્વામી વધ્યાયતનિ કરો નીવારણ રાખો અહ્મારા સત્ય ॥૧૯॥
અગસ્ત્ય ઋક્ષ આદ્ય મોટાએ તાપસ જાણે અમરૂ લહલતા
આસન આપી દેવ બેસાર્યા બોલ્યા મુખથી વલતા ।૨૦।
જાઓ દેવ હું કરીશ નીવારણ એતાં સાચી વાત ।
પણ કાચી મેહેલ વીશી વીખ્ય કરયૂ આવ્યાં અશ્રુપાત ।૨૧।
× × × ×
॥ ઉપનો ॥ શ્રી શીવ ઉપતિ ઋક્ષજી બોલ્યા કહે આ તીરથ મોટૂ સહી ।
કર જોડી હુગીલગ કહે પછિ ઋષપત્ની બોલ્યા રહી ॥ ૩॥
॥ કડવૂ ૧ ॥

અન્ત— ॥ રાગ પચમ ॥

એહ ચરીત્ર ધ્રુવનૂ સાભલતા લઈ વૈકુંઠવાસ ।
નીર્મલ થઈ અહ લોક પરલોકે પુનરપી નહી ગર્ભવાસ ।૧૬।
કર્યો આગસ કેદારે રે કિહેવા ધ્રુવ આખ્યાન રે
એકાદશી, વૈધૃત, વ્યતીપાતે પૂર્ણમાસી, અમાસ । ૪૦
એમ બોને ધ્રુવચરીત્ર કહેતા પરિ શ્રી હરી આસ ।૧૭।૪૦

સંવત સોલસાઠત્રીસા વર્ષે માસ ચૈત્ર તે સાર।
ધ્રુવજીનૂં આક્ષાંન કર્યૂં એકાદશી શનવાર।૧૮। ક૦
શ્રી ભાગવત કથારસ નીર્મલ શ્રવણે કીધૂં પાંન।
કાંઈ એક કથા માંહી કાશીખંડની સમરયા શ્રીભગવાંન।૧૯। ક૦
સ્તંભતીરથ પુર વૈકુંઠ તોલે કવીતાનો ત્યાંહાં વાસ।
સાંભલતાં સુખ વૈકુંઠ પામીએ કહે લહુઆસુત હરીદાસ।૨૦। ક૦
વાલંદ વર્ણ કુલિ તે ઉતપંન તેહનો શો અધીકાર।
કહે હરીદાસ હરી વર્ણન જોઈ રદે વાસો જુગદાધાર।૨૧। ક૦
॥ કડવાં ૨૨ ॥

ઇતિ શ્રી ધ્રુવચરીત્ર સમાપ્ત.

વિષયાદિ—૧. ધ્રુવે હરિભક્તિથી રાજ્યપાટ મેળવી, અંતે સદેહે મુક્તિ પ્રાપ્ત કીધાનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. શ્રીમદ્ ભાગવત, અને કાશી ખંડનો આધાર આ આખ્યાનમાં કવિએ લીધો છે.

૨. કડવાં ૨૨ છે. કડવાં, રાગ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે. વચ્ચે વચ્ચે ઉથલો જણાતો નથી.

વિશેષ—આ કાવ્ય છપાયું નથી. કવિ વાલંદ જ્ઞાતિનો છે. આ કવિ જાણીતો નથી. પ્રતિ ઘણી જીર્ણ છે અને પહેલા કડવાની ૧૮ કડીઓવાળું પહેલું પાનું નથી. કેટલેક સ્થળે પ્રતિના અક્ષરો ચોંટથી ઉકલતા નથી.

૨. બૃહતકાવ્યદોહન ભાગ ૮ માં હરિદાસ અને વિષ્ણુદાસ એક હોવાનો ઉલ્લેખ રા. રા. નટવરલાલ ઈચ્છારામ દેશાઇએ વિષ્ણુદાસના ચરિતમાં કીધો છે. પણ ધ્રુવચરિત્ર અને રૂકમાંગદપુરીવાળો હરિદાસ તે વિષ્ણુદાસ નથી, એ નિર્વિવાદ છે. વિષ્ણુદાસ નાગર બ્રાહ્મણ હતો ત્યારે આ હરિદાસ વાળંદ હતો. ભિન્ન ભિન્ન સ્થળેથી મળતી પ્રતિઓથી જણાય છે તેમ બન્ને કવિઓ એક સ્થાનના એક સમયના ખરા પણ બન્ને એક જ નહીં.

૩ સમાલોચક પુસ્તક રા. ૬ અંક ૧૧માં (નવેમ્બર) (પાનું ૭૬૭–૭૦) રા. છછરંગરાય કેશવલાલ ઓઝાએ સં. ૧૭૭૨ ની પ્રતિથી આ મુદ્દો સિદ્ધ કર્યો છે, તે પણ ઉપલા મતને ટેકો આપે છે.

અં. ૫૪–ક. સુરેખાહરણ–વીરજી–(ર. સં. ૧૭૨૦), (લિ. સં. ૧૭૬૦), પૃ. ૧–૪૭.

આરંભ—શ્રીગણેશાએ નમાઃ। અથ સુરેખાહરણનું આખ્યાન લખું છેઃ॥
રાગ રામગ્રી ઃ ॥

શ્રી ગુરુ ગોવીંદને ચરણે લાગુજીઃ શારદા પાશે વાંણી માગુજીઃ
શ્રી રણછોડરાઅની કીરપા ગણીઃ ભાવે કહુ કથા સુરેખા તણીઃ
ઢાલ ઃ ॥ ભાવ કભાવે સાંભલે તેની પુરે આશઃ
ગજાનંદ ગુણ આગલોઃ વીઘંન હર તે પાશઃ ॥ ૧ ॥
॥ કડવું ૧ લું ॥

... એક । આવી નેત્રે જલની ધાર ॥
તાતનું રૂપ સાંભરી કુવર । રૂદન કરે અપાર ॥ ૭ ॥
ત્યારે કુઅર કઠ ગ્રહી રહ્યો । તે બાલ કોમલ સરીર ॥
પીતા મુંને સાભરે । નેત્રે તે આવ્યાં નીર ॥ ૮ ॥
॥ કડવુ ૭ મુ ॥

અન્ત—નરનાર પ્રેમે શાભલે । એ સુરેખાનૂ હરણ ॥
અવલાનું શવલૂ કરે । જેને પ્રભુ અશરણશરણ ॥
ગોતા જન શહુ શાભલો । તમ તણી પોચે આશ ॥
અવલાનું શવનૂ કરે । તેને આપે વૈકુઠવાશ ॥
કવીજન કેરૂ કષ્ટ ભાગૂ । હરી તણો મહીમાએ ॥
અવલાનું શવલૂ કરે । જેને શ્રી કૃષ્ણ શરખા શાહે ॥
સવત ૧૭૨૦ મધે ગ્રથ પૂરણ થાએ ॥ અવલા ॥
વૈશાખ સુદ્ર પચમી । દીન વાર ગુરુ કહેવાએ ॥
અવલાનુ શવલૂ કરે । જેને કૃષ્ણ શરખા શાહે ॥
યે કથા બોલ્યો શહી અભીમનનુ યાક્ષાન ॥
હું સુધ અસૂધ જાણૂ નહી । ગુણ કહ્યા શ્રી ભગવાન ॥
એ ગ્રથની શક્ષા વીષે । પદ બારસે ને તેર ॥
પચીશ કડવા બાંધયા । જુજુયે રાગે ફેર ॥
બરાનપૂરમા બેરપરા મધિ । વીરજી ભટ નામ ॥
કથા પુરણ થઇ ક્રીપા શ્રી ભગવાન ॥

(ઉથલો) હવે ક્રીપા શ્રી ભગવાન રે માટે કથા પુરણ વીસ્તરી ॥
યાધાર ભટ શ્રોતા સહુ સાથ કોહો શ્રી હરી હરી ॥

ઈતી શ્રી સુરેખાહરણ શપૂર્ણ શમાપ્ત લક્ષુ છે ॥ 'સવત ૧૭૬૦ ના શાવણ શુદી ૧૨ સોમે ॥ લપીતગ શા લખમીદાશ હીરાસૂત તાપીદાશે લપી છિ ॥ શાતે પડાપતા મઘ શાઝનિ ચોપડી પોતાની છિ ॥

વિષયાદિ-બલરામની પુત્રી સુરેખાનુ હરણ અર્જુનના પુત્ર અભિમન્યુએ પાંડવો બાર વર્ષ વનમા રહ્યા તે સમયે કરેલ, તેનુ વર્ણન છે આ કથા શ્રીમદ્ ભાગવતાદિમાં નથી, પરતુ તેમા વર્ણવેલા પ્રસગોના જેવો જ એક આવો પ્રસગ દતકથાઓ તથા આખ્યાનોમાં કલ્પાયનો છે, તેનું વીરજીએ અદ્ભુત રસભર્યું આ આખ્યાન બાધ્યુ છે કડવા ૨૫ છે

વિશેષ-૧ જૂ કા દો ભાગ ૨ મા તેમ જ પ્રા કા ત્રિ અકમા છપાયુ છે કડવાં, રાગ અને ઉથલાથી પદબધ બાંધેલો છે

૨. આ પ્રતિનાં પહેલાં આઠ પાનાં મૂળ પ્રતિના લેખકથી ભિન્ન કોઇ બીજા લેખકે લખી આખ્યાનની ત્રુટી પૂરી કરી છે. તેમ આ ત્રુટીનાં પદ છપાયલી તેમજ બીજી પ્રતિનાં પદ સાથે મળતાં નથી. મૂળ પ્રતિમાં આખ્યાનનાં ચાલુ પાનાં ૧૨૯ થી ૧૬૭ અને મથાળેનાં પાનાં ૯ થી ૪૭ છે. અને તેનાં પદબંધ છપાયલી તેમજ બીજી પ્રાતનાં પદ સાથે મળે છે.

૩. આધાર ભટ નામના એક શ્રોતાનો અંતે ઉલ્લેખ છે. આ આધાર ભટને નામે ઘણા કવિઓનાં આખ્યાનો ચઢેલાં હોવાનું જણાયું છે. ખરી રીતે તે આખ્યાનોનો ગાયક હતો, પણ રચનાર નહતો. મૂળ પ્રતિ કવિએ આખ્યાન બાંધ્યા પછી ચાલીશ વર્ષે લખાયલી છે. લિપિ ગુજરાતી છે.

૨. પ્રા. કા.ના પ્રકાશકોએ એવો ટાહ્યો ગબડાવ્યો છે કે (પ્રા. કા. ૧. દ્રૌપદીહરણ) વીરજીએ શામળ ભટ્ટની સ્પર્ધામાં ફારસીનુ પોતાનું સર્વ જ્ઞાન દાખવવાને આ આખ્યાનની વસ્તુ કલ્પેલી છે. પણ તે ખરી વાત નથી. વીરજીના સમય પૂર્વથી જ આ આખ્યાનની વસ્તુ દંતકથામાં તેમજ સં. ૧૭૧૦ માં કવિ ખંભાતના કવિ કુવેરના આખ્યાનમાં જળ-વાયલી મોજુદ છે તેમ વીરજી અને સામળનો કવનકાળ ઘણો ભિન્ન છે.

અં. ૫૪-ખ. ચંદ્રહાસાખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(ર. સં. ૧૬૩૪); (લિ. સં. ૧૭૬૦) પૃ. ૪૭ થી ૭૨

આરંભ—શ્રી ગણેશાય નમાંઃ શ્રી શારદાયે નમાંઃ શ્રી ॥ અથ શ્રી અક્ષાંન ચંદ્રહાસનું લખીતંઃ ॥

રાગ રામગ્રી ॥ પ્રથમિ પ્રણવૂં ગવરીતું બાલજી ॥ શંભૂજીનો સુત છે લાલજી ॥
એકદંતો ને દુંદ વીશાલજી ॥ મયા કરો મૂંનિ દેવ દયાલજી ॥
ચાલ ॥ મયા મૂજનિ કીજીએ ॥ જશ દીજીએ તાં પ્રોઢ ॥
હુ મંદમતી તૂઝનિ સ્તવૂં ॥ મતી માહારી છે મોઢ ॥ ૨ ॥
મુષકવાહનિ ચઢયો ચાલે ॥ ગ્રહી ફરસી પાંણ ॥
સૂધ બુધ બેહુ અંગના ॥ શહુકો સ્તવે નીરવાંણ ॥ ૩ ॥
... ...
માહારા શ્રીગુરૂને ચરણે નમૂં । હરીભટને લાગૂં પાએ ॥
જેહેની ક્રીપાએ કરી । પદબંધ પૂરણ થાએ ॥ ૭ ॥
અશ્વમેધ તણી કથા ॥ શાંભલે અઘમૂંકાએ ॥
કરજોડી વીષ્ણુદાશ કેહે ॥ હરી ભગતનો મહીમાએ ॥ ૮ ॥
(ઉથલો) હરીભગતનો મેહેમા કહું । મુંનિ દયા કરો દયાલજી
પ્રથમિ પ્રણવું ગવરીનું બાલજી ॥ ૯ ॥ ॥ કડવું ૧ ॥

અન્ત—પ્રભાતી રાગે શરવથા ॥ પોહોતી એ અન્યોપંમ કથા ॥
રંગે વાંણી રાગ તેત્રીશ ॥ શંખા ઉપર કડવાં એકત્રીશ ॥

બુધમાને બોલ્યો નીરવાણુ ॥ પદ પાચશે ને ચાલીશ પ્રમાણુ ॥
શવત ૧૬૩૪ શા શાર ॥ ચઇત્ર માશ ઉતમ ગુરૂવાર ॥
કૃષ્ણ પક્ષ ને તીથી ત્રયોદશી ॥ ગુણ કથા માહારે મન વશી ।
ગુણકથા માહારે મન વશી ॥ અજાણે કીધો અભ્યાશ ॥
બેહુ કર જોડી કેહે વીષ્ણદાશ ॥ કડવાં ૩૧ ॥

પ્રતિશ્રી આક્ષાન ચદ્રહાશનુ સપુર્ણ ॥ સમાપ્ત ॥ શવત ૧૭૬૦ ના શ્રાવણ વદ ૯ શનઉ વારે લક્ષુ છે ॥ શ્રીં લષીતગ શા લષમીદાશ હીરાસુત તાપીદાસે લક્ષુ છે ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહવુ જોઇનિ લક્ષુ છે લષનારને દોશ નહી ॥ શ્રી કૃષ્ણજી નામ સત છે

વિષયાદિ–જૈમિની ઋષિએ રચેલા મહાભારતના અશ્વમેધ પર્વમા આ પ્રસગ સવિસ્તર વર્ણવેલો છે અનાથ ચદ્રહાસ વિષ્ણુભક્તિથી અનેક સકટોમાથી ઉગરી, રાજ્ય કેમ પામે છે તે પ્રસગ આ આખ્યાનમા છે

કડવા, રાગ, ચાલ અને ઊથલાથી આ આખ્યાન બાધેલુ છે

કડવા એકત્રીસ છે

વિશેષ–આ આખ્યાન છપાયુ નથી પાનાનો મૂળ ક્રમ ૧૬૭ થી ૧૯૫ છે અને મથાળાની સખ્યા ૪૭ થી ૭૨ છે લિપિ ગુજરાતી છે

૩ જુઓ ઉપર અક ૫૩–ગ, પાના ૧૧–૧૨ બન્ને આખ્યાન મળતા છે માત્ર ૫૩–ગમા ૫૯૬ પદ હોવાનુ જણાવેલુ છે, ત્યારે અહીં ૫૪૦ હોવાનો ઉલ્લેખ છે

વળી અક ૫૩–ગ–નો વિશેષ અક ૨ વધુ માહિતી માટે જુઓ

અ. ૫૪–ગ. શૃગાલપુરી–સુરદાસ–(ર સં. નથી.), (લિ. સ. ૧૭૬૦), પૃ. ૭૨–૭૯

આરભ–શ્રીગણેશાય નમઃ શ્રી શારદાય નમઃ શ્રી રાંમજી સત છે ॥ શગાલપુરી લષી છે ॥

રાગ ગોડી ॥ શમરૂ વણાએક પૂરે આશ ॥ ગવરીવદન ગુણ સીલવીલાશ ॥ ૧ ॥
ગજવદન ગરવો ગુણપત ॥ સુધ બુધ દે રે તેહને શત ॥ ૨ ॥
મુષકવાહન તાત નરેશ ॥ મહેશ ઉતમ મત આપો ઉપદેશ ॥ ૩ ॥
ચતુરમુખનો તૂ છે બ્રહ્મ ॥ પ્રોહોઢા છે તેહેના પ્રાક્રમ ॥ ૪ ॥
તેહેની તનયા તૂ શરસ્વતી ॥ તાત તુ મારો પ્રજાપતિ ॥ ૫ ॥
હુ લઘૂ બાલ છૌ રે મત ॥ કાંઈ ન જાણૂ અક્ષર શત ॥ ૬ ॥
ધનજી ભટને લાગુ પાએ ॥ ગાઉં જુગજીવન જાદવરાએ ॥ ૭ ॥
હરીભટનો તુ રે તન ॥ નીરમલ લેષ કાંઈ તાહારૂ મન ॥ ૮ ॥
હરીઆદ માહે તાહારો વાશ ॥ તાહારી પાશે કવે સુરદાશ ॥ ૯ ॥

અન્ત—

ધંન્યાશ્રી ॥ દીનાનાથ દયા કરી ॥ શાહેલડી ॥ ભવ દુષ ભાંજે જેહ ॥
શેઠ શગાલ શગાવતી ॥ શાહેલડીરે ॥ ભવ દુખ ભાંજે જેહ ॥
પૂત્ર ચેલૈઆ તેહ ॥ શાહેલડી રે ॥
કાંતી કેરા લોક તે આવ્યા અમારે શાથ ॥ શાહેલડી રે ॥
ચોરાસી ચહુટાં ભલાં ॥ શાહેલડી રે ॥
જે છે કાંતી મુઝાર ॥ તે કૈલાશે વાશો વશીઆં ॥ શાહેલડી રે ॥
દીનાનાથ દયા કરીએ રે કથા જે શાંભલે ॥
તેહેને કીપા હોએ મોરાર જંનંમ જંનમનાં અઘ ટલે ॥
દોયે કર જોડી કેહે સુરદાશ ॥ અંત્રીશ આવ્યા શ્રીવૈકુંઠનાથ ॥

ઇતિ શ્રી શગાલપૂર શંપૂરણ શમાપત ॥ શંવત ૧૭૬૦ ના ભાદરવા શુદ ૪ બુધે લખ્યું છે.

વિષયાદિ-સગાલશા શેઠ અને તેની પત્ની ચંગાવતીગે પોતાના પુત્ર ચેલૈયાને ક્ષુધાર્થી અતિથિરૂપે આવેલા વિષ્ણુની યાચનાથી ખાણીયામાં ખાંડ્યો અને તેમની એકાંત ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ વિષ્ણુએ ચેલૈયાને સજીવન કીધો, એ પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે.

કડવાં ૧૨ છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન છપાયું નથી. કડવાં અને રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે. ઇતિ શ્રી મૂળ પ્રતિના અક્ષરથી ભિન્ન અક્ષરે લાલ શાહીએ લખેલી છે.

પ્રતિનાં ચાલુ પાનાંનો ક્રમ ૧૯૫ થી ૨૦૨ છે.

૨. કવિ ભોજાએ પણ આ જ વિષયનું આખ્યાન લખ્યું છે. વસ્તુ પ્રચલિત છે. આખ્યાન રસમય છે અને કવિએ તે જાળવ્યો અને બઢાવ્યો પણ છે.

અં. ૫૪–ઘ. નરસિંહ મેહેતાની હુંડી–કવિનું નામ નથી– (ર. સં. નથી.); (લિ. સં. નથી.) પૃ. ૨૦૩ થી ૨૦૪.

આરંભ–શ્રી ગણેશાયે નમાંઃ શ્રી શારદાએ નમાંઃ શ્રી ગુરુભ્યો નમાંઃ શ્રી નરશૈઈ મેતાની હુડી લષી છે.

રાગ રાંમગ્રી ॥

શ્રી ગુરૂ ગંણપત ચરણે લાગુંજી ॥ દેવી શારદા વાંણી માગુંજી ॥
અંતરગત્ય માંહાં ઇછ્યા છે ઘંણીજી ॥ કેહેવા હુંડી શ્રીમેહેતા તણીજી ॥ ૨ ॥

અન્ત–બેઠા થૈ એને આપંણ ચૌટે જૈએ સૂ રહીએ વીશવાશ આંણી રે
તીરથ વાશીના મન માંહાંની ત્યારે મેહેતે વારતા જાંણી રે ॥ ૫ ॥
આજે કૃતારથ અંમને કીધા તીરથવાશી મલીઆ રે.
કડવૂ ૨ જું.

વિશેષ-૧ આખ્યાન અપૂર્ણ છે માત્ર એક જ કડવુ અને બીજા કડવાની પાંચ જ કડી છે પાનાં બે છે અક્ષર આ જ પ્રતિના સં ૧૭૬૦ મા લખાયલા અન્ય આખ્યાનોના જેવા મરોડના છે તેમ છપાયલી કૃતી સાથે સરખાવતા તેનો રચનાર પ્રેમાનંદ જણાય છે

૨ આ આખ્યાન બૃ કા દો ભાગ ૨ જામા છપાયલુ છે, તેના કરતા ઉપલી પ્રતિમા કેટલોક પાઠફેર છે

અં. ૫૫-ડ કૃષ્ણજન્મ-કવિનું નામ નથી-(અપૂર્ણ)-પૃષ્ઠ ૨૦૫-૬

આરંભ-શ્રી નાથજી ॥ શ્રીવલભ રાજકુમાર જેઉતી ॥

રાગ કેદારો ॥ વંદૂ શ્રી વીઠલ વર સુંદર નવ ધન શામ તમાલ ॥
જગતી તલ આધાર કરેવા પ્રગટયા પર્મ દઆલ ॥ ૧ ॥
શ્રી પુરૂશોતમ સ્વતંત્ર ક્રીડા લીલા દ્રીજતનુ ધારી ॥
શાત દીવસ ગીરીવર કર ધાર્યો જેણે વાસવવીષ્ટ નીવારી ॥૨॥
તે પ્રગટયાનું કારણ કહીએ જે શ્રોતા મન આણો ॥
કરો કીપા કરૂં વીનતી પોતાનો કરી જાણો ॥ ૩ ॥

અન્ત—

એણી પેરે નીત નવલી લીલા, ઘોષ નાદ ઝંકાર ॥
અગ સ્વેદ મકરંદ મોહ્યા મધુપ તે કરે ગુંજાર ॥ ૧૪ ॥
તે પ્રભુને મન ઈછયા ઉપની ॥ જશ થાઓ વીસ્તાર ॥
અધીકારી પાષે તે વાણી નહી કહેજે ઉચાર ॥ ૧૫ ॥

વિષયાદિ-શ્રીકૃષ્ણના જન્મની કથા વર્ણવેલી છે

વિશેષ-પહેલા કડવાની માત્ર પદર કડી આપેલી છે કવિનુ નામ રચન કે લિપિ સવત આપેલો નથી.

અંક ૫૫-ચ સુદામાચરિત્ર-પ્રેમાનંદ-(ર. સં. ૧૭૦૫),-(લિ. સં. ૧૭૫૯) પૃ. ૧-૪ અને ૨૭ થી ૪૦

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમાં ॥ શ્રી ગરૂભ્યો નમા ॥ અથ સુદામાનુ ચરીત્ર લખુ છે ॥

રાગ રામગ્રી શ્રી ગરૂદેવ ને શ્રી ગણપતી સમરૂ અબા ને સરસ્વતી
પ્રીબલ મતી, નીમલ-વાણી પામીએ રે ॥
ઢાલ ॥ શુખ શામી કેહે શાંભલ રાજા. પરીક્ષત પુને પવીત્ર'
દસમ સ્કંધે અધા હેશીમોઃ કહુ શુદામા ચરીત્ર' ૧ ॥

શંદીપન રૂસી શદગુર સરખાઃ વીદ્યા કાહાવે આંણુંતઃ
તેહેને મઠ ભણવાને જાતાઃ હરષ્વલ શ્રી ભગવંતઃ ॥ ૨ ॥

મધ્ય—

...........કીધો આહાર ॥ ગે ॥
આ ઊદર પાપે ભર્યાં ॥ સુ ॥ છુટા પશુપંખીના અવતાર ॥ ગે ॥
શંતાપે અંશ્રીત ચાપીએ ॥ સુ ॥ હરીચરણ શોપો મંન ॥ ગે ॥
ભગતીએ નવ નીધ આપશે ॥ સુ ॥ એવું જાંણી બોલી સ્ત્રીજંન ॥ ગે ॥
જલે આંપ ભરી અબલા કેહે રૂપીરાએજી ॥ માહારૂં જડ
થયું છે મંન લાગું પાએજી ॥ (કડવું ૯)

અન્ત—

જે સુદામાં ચરીત્રને શાંભલે । તેનાં દલીદ્ર શેહેલાં જાએં ॥
જંન્મ સુપ પાંમે સુપ ગતી મલે માધવરાએં ॥
છે વીરપેત્ર વડોદરૂં ગુજરાત મધિ ગાંમ ॥
ચતુરવંશી ન્યાત બ્રાંહણ । કવી પ્રેમાનંદ નાંમ ॥
શંવત સતર પાંચ વરષિ શ્રાવણ સુદી નીધ્યાંન ॥
તીથી ત્રીતીઆએ ભ્રગુવારે પદ બંધન કીધું આક્ષાંન ॥
ઉદર નીમીત કરી શેવું । ગાંમ નંદરબાર ॥
નંદીપરામાં કથા કીધી । જથા બુધ અનુસાર ॥
વલણ ॥ બુધીમાંને કથા કીધી કરનારે લીલા કરી ॥
ભટ પરંમાનંદ નાંમ મીથ્યા । શ્રોતાજંન બોલો જે હરી ॥

ઈતીશ્રી સુદાંમા ચરીત્ર સંપૂરંણ સુભં ભવતુ ॥ કલ્યાંણ મસ્તુ ॥ જેહવી પ્રત હુતી તેહેવું જોઇને લખું છે ॥ એહેમાં કાંઇ લપનારને દોશ નહી ॥ સવંત ૧૭૫૯ વરષે શ્રાવણ વદી ૧૦ વાર ભૌંમ શંપૂરંણ લખુ છિઃ સુદામા ચરીત્ર સંપુર્ણ લક્ષુ છિઃ

વિષયાદિ–સહાધ્યાયી સુદામાએ કૃષ્ણ પાસે યાચના કીધાનો પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. શ્રીમદ્ ભાગવતના દશમ સ્કંધના એંશીથી બ્યાસીમા અધ્યાયમાં આ કથા છે. કડવાં, રાગ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે. કડવાં ૧૪ છે.

વિશેષ–૧ આખ્યાન બૃ. કા. ભાગ ૧ માં છપાયું છે. સુદામાચરિત્રનો રચનસંવત સામાન્ય રીતે ૧૭૩૮ લેખાય છે, અહીં સંવત ૧૭૦૫ આપેલો છે. કવિ દલપતરામે પણ કાવ્યદોહનમાં ૧૭૦૫નો સંવત જણાવેલો છે, પરંતુ મહીનો, તિથિ અને વાર એનાં એ જણાવેલાં છે. એથી સંવત ખરા ખોટાની તારવણી સંવત ગણનાવિધિ જાણનાર કરી શકે એમ છે.

૨ આ આખ્યાન નદરબારમા નદીપુરામા રચાયું છે લખ્યા સવત ૧૭૫૯ હોવાથી પ્રેમાનંદના જીવનકાલમા ૫૪ વર્ષ પછી આ આખ્યાન લખાયલુ છે

૩ પ્રતિનાં પહેલા ચાર પાના, મૂળ પ્રતિના કરતા જૂદા છે અને બીજા હાથે લખાયના છે મૂળ પ્રતિમા આખ્યાન કડવા ચોથુ અડધેથી લખાયલુ છે

૪ લિપિ ગુજરાતી છે નોધવા જોગ બાબત એ છે કે 'ક', 'જ', 'ફ', 'ચ' આદિ અક્ષરોનો મરોડ બાળબોધ લિપિના એ અક્ષરોના જેવો છે તેમ 'મોટૂં' આદિ કેટલાક શબ્દોમાં ઊકાર લખેલો છે

અં. ૫૫-૭. ભગવદ્ગીતા-રામભક્ત-(ર. સં. ૧૬૬૦)-(લિ. સં. ૧૭૫૯)-પૃ. ૪૧ થી ૬૦

આરભ-શ્રી ગણેશાય નમા શ્રી કૃષ્ણાય નમા શ્રી વાસુદેવાય નમા શ્રી ભગવતગીતા લખીત ॥

દુહા ॥ આદે શ્રી ગુરૂ ને નમૂ ॥ ને આદ્દમ રશનું ધ્યાન ॥
શ્રી ભગવતગીતા બોલસું ॥ કેવલ બ્રહ્મગ્નાંન ॥ ૧ ॥
અરજુન કેરે કારણે ॥ જગતહેત ઊપદેશ ॥
કરમ માહે નીકમ કહ્યાં ॥ તેહનો હીરદે લેશ ॥ ૨ ॥
યુપનીષદના અર્થ છે ॥ તે ઊપર દ્રીષ્ટાંત ॥
હશ તજિ જેમ નીરને ॥ ગ્રેહનો આણૂ અત ॥ ૩ ॥
શ્રી નાહાના મીશે કરી ॥ અપેર આપા શાર ॥
શ્રી રામભગ્ત ભાવે કરી ॥ ચોપૈબધ વીસ્તાર ॥ ૪ ॥
નીવત મારેગ ગ્રથ છિ ॥ તે માહે સષેપ ॥
જુધ ભાગ થોરો કરી ॥ કહીશ કથા શમેત ॥ ૫ ॥
॥ ચોપે ॥ હસ્તીનાપૂર આવ્યા વેદવ્યાશ ॥ અએ ધૃતરાષ્ટ્ર કેરે અવાશ ॥
રાયે પૂજા કીધી ઘણી ॥ પૂછી વાત શગ્રામ જ તણી ॥

અન્ત—

નીકામ મારે ફલ સું લયુ ॥ હું એકલ જીહીબ્યાએ કહી નવ શકુ ॥
મુગ્તી મોક્ષ પદારથનું યે ગ્નાન ॥ અરજુન પ્રતે વદે ભગવાંન ॥
રામ ભગત કેહે સાંભલો શ્રીહરી ॥ રહીત કાંમના મે સ્તુત કરી ॥
વેદાંત મત ગીતાનું ગ્નાન ॥ તે ઉપર મેં કહ્યુ આક્ષાંન ॥
શ્રી ગુરુચરણુ કીપાએ કરી ॥ અપ્રીત રશ મુંકયો છે ભરી ॥
ગ્નાન પાત્ર કરી પીશે જેહ ॥ મુક્ત રૂપ નર ભણી જે તેહ ॥
સવત શોલ શાહોતરે ॥ આશો માસ પખ શુજલે ॥

દીન દ્વાદશી ને રવીવાર ॥ કથા હવી પૂરંણુ વીસ્તાર ॥
શંન્યાશ જોગ અઢારમો ॥ ભગત કેરો વિસ્તાર ॥

× × × × ×

ગ્નાન ધોપ શંમઝાવીયું ॥ તરવાને સંસાર ॥
અર્જુન મોહ છંડાવીયો ॥ ગાંજીવ ધનુષ લેવાડયું હાથ ॥
પાપીએ પ્રાણુજ મુકીયા જે જોગણી પામી આહાર ॥
જીતી જયજય જદુપતી ॥ અરજુન જશ વીસ્તાર ॥
દેવતા પુસ્પ વશ્ર્ન કરિ ॥ ભોમનો ચુતારો ભાર ॥
નીશ્રત માટે નાંનો કહ્યો ॥ નંહીતર કરૂં વીસ્તાર ॥
શાંમભગ્ત એમ વીનવે ॥ પ્રભુ માગ્યાનો દાતાર ॥
મોષપદારથ આપીયે ॥ જીરે તરવાને સંશાર ॥ ૨ ॥

ઈતીશ્રી ભગવંત ગીતા સંપુર્ણઃ ॥ શમાપતઃ ॥ સુભં ભવતુઃ ॥ કલ્યાંણુમસ્તુઃ ॥ લપીતં શા લષમીદાશ હીરાસુત તાપીદાશ ચોપડી પોતાની છે.

શ્રીરાંમજી શત છિ ॥ શવત ૧૭૫૯ ના શ્રાવંણુ દુતીસું વદ ૧૪ રવીવારઃ ॥

વિષયાદિ–આમાં શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના અઢાર અધ્યાયનો સંક્ષેપમાં સાર વર્ણવેલો છે. દુહા, ચોપાઇમાં પદબંધ બાંધેલો છે. અધ્યાય અઢાર ઉપર એક વધુ અધ્યાય ઉપસંહારનો છે.

વિશેષ–૧. આ ગીતા છપાઈ નથી. લિપિસંવતનો ઉલ્લેખ માથાંબાંધેલા બાલબોધ અક્ષરે લખેલો છે, જ્યારે આખો ગ્રંથ ગુજરાતી પરંતુ વચ્ચે વચ્ચે બાલબોધ અક્ષરના મરોડવાળી લિપિમાં લખાયલો છે.

૨. આ કવિ રામભગતના વશિષ્ઠગીતા આદિ તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથો પ્રચલિત અને લોકપ્રિય થયલા છે.

અં. ૫૫-જ. અર્જુનગીતા–ધનદાસ–(ર. સં.)–(લિ. સં. ૧૭૫૯)–(પૃ. ૬૧–૬૩)

આરંભઃ–શ્રી ગણેશાય નમાંઃ ॥ શ્રી શારદાય નમાંઃ ॥ શ્રી કૃષ્ણુજી શ્રી અરજુંનગીતા લપીતં ॥

રાગ કેદારો ॥ શ્રી ગુરૂપ્રશાદે ગાઇયે ને ક્રીપા શાધુજંન ॥
પરીબ્રંહ્મ માહારો આત્મા ને મંન તે અરજુંન ॥
અરજુંન સુંણો ગીતા શાર ॥ ૧ ॥
પછે અરજુંને એંમ કાહાવયું । શાંભલો વૈકુઠરાયે ॥
એ શારગીતા કહો રે સ્વામી । ભગ્તનો મહીમા એ ॥
અરજુંન૦ ॥ ૨ ॥

... ...

અન્ત—

એહેવો ભક્ત મહીમા શાંભલી । અરજુન પડ્યો મુર્છા વલી ।
મુર્છા તે વલી પ્રથ્વી પડ્યો । નઇણે તે વેહે જલધાર ॥ અરર્જુન૦ ॥૪૬॥
યે ગીતા ને જે અનુભવે । ગાઍ નર ને નાર ॥
તેહેની બ્રાત ભાગી જાણજે । તે પાંમે પદ નીરધાર ॥ અરજુન૦ ॥૪૬॥
એ ભક્તમહીમા માહારો । કોણે લહ્યો નહી જાઍ ॥
જેહેનું ભાયેગ હોય તે । ધનદાશ ગીતા ગાઍ ॥
અરજુન સુણો ગીતા શાર ॥ ૪૭ ॥

ઈતીશ્રી અર્જુન ગીતા શપુરણ શમાપ્ત શવત ૧૭૫૯ ના ભાદરવા સુદ ૨ બુધિ ॥ ॥શ્રી ॥

વિષયાદિ–૧ આ આખ્યાનમા કૃષ્ણે કીયા કીયા ભક્તોનાં સંકટો કેવી રીતે કાપ્યા, તેનું વર્ણન કરવા સાથે ભક્તોનો મહીમા અર્જુન આગળ ગાએલો છે કડી ૪૭ છે

વિશેષ–આ ગીતા લોકપ્રિય છે, ગુજરાતમા ઉચ્ચ બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિની સ્ત્રીઓને કંઠાગ્રે રહેલી છે, પણ છપાયલી જણાતી નથી

અં. ૫૫-ઝ.-શિવભીલડી સંવાદ-ભાલણ (ર. સં. નથી)- (લિ. સં. ૧૭૫૯)-પૃ. ૬૩-૬૬

આરભ–શ્રી ગણેશાય નમઃ શ્રી શારદાયેન્મઃ । શ્રી ગુરૂભ્યો નમઃ ॥ શ્રી ભીલડી શવાદ લખત ॥

પ્રથમિ ગણપત પ્રણમું જેહનો જશ પ્રોઢ ॥
સુરરાયે શેવે શદા તેત્રીશ કોડ ॥
વામગિ ફરસી ધરી કરે મોદીક આહાર ॥
લક્ષ લાભ સુત જેહનિ, સુધ બુધ ઘેર નાર ॥ ૨ ॥
શ્રીજ્ઞ શેવતાં શોભીઍ ત્રીલોક વીખ્યાત ॥
માત ભવાની મયા કરો સીવ શભૂ તાત ॥ ૩ ॥

અન્ત–શકર એહેવુ શાભલી મુંઢા તતખેવ ॥

પુસ્પવીષ્ટી સુરપતી કરે અત્રીક્ષથી દેવ ॥ ૭૬ ॥
ગીરી કૈલાશે આવીયા સુમયા ને ઇશ ॥
ગીરીજા કેહે સ્વામી રખે મન ધરતા રીશ ॥ ૭૭ ॥
સીવ ને સકતી એક છે જુઓ મન વીચારી॥
એહેવુ શાંભલી સીવ હસ્યા વરત્યો જેજે કાર ॥ ૭૮ ॥

હરશંવાદ પૂરો થયો જે સીખે જે ગાઍ ॥
સુપ પાંમે સંશાર માંહાં અંતે વૈકુંઠ જાઍ ॥ ૭૯ ॥
યેક મંને જે શાંભલે તેહેની પોહોચે આશ ॥
ભાલણુનિ પ્રભુ રાખજો નીત્યે ચરણુની પાશ ॥ ૮૦

શંપુર્ણ શમાપત સુભ ભવતુ ॥ કલ્યાંણુ મસ્તુ ॥ શ્રી ॥ સ્વત ૧૭૫૯ વરષિ ભાદરવા સુદ ૮ મંગળવારે ॥ શ્લોક એશી છિ ॥ શ્રી રાંમ ॥

વિષયાદિ–વનમાં તપ આદરતા શંકરને પાર્વતીએ ભીલડીનું રૂપ ધરી મોહ-ગ્રસ્ત કીધા, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. કડી ૮૦ છે.

વિશેષ:–૧ 'અપ્રસિદ્ધ ગુજરાત કાવ્ય' એ શ્રેણીમાં આ સંવાદ પ્રસિદ્ધ થયો છે. ગુજરાતમા ઘણી સ્ત્રીઓને કંઠાગ્રે પણ છે, એટલો એ વિશેષ લોકપ્રિય છે.

૨. આનું અપર નામ 'હરસંવાદ' છે; 'સંવાદ'થી અનુલક્ષાતુ કાવ્ય પ્રેમાનંદસુત વલ્લભનાં કાવ્યોનાં નામની નવીનતાનો આક્ષેપ કરનારાઓએ વિચારણીય છે.

૩. "શંપુર્ણ......રાંમ" આ ભાગ બાલબોધ લિપિમાં કઇક ગુજરાતી મરોડમાં લખાયલો છે.

અં. ૫૫–હનૂમંત ચરિત્ર–(કાશીસુત) શેધજી–(ર.સં.૧૬૪૭)–(લિ. સં. ૧૭૫૯)–પૃ. ૬૭–૮૨

આરંભ:–શ્રી ગણેશાય નમાંઃ શ્રી શારદાય નમાંઃ શ્રી ગૂરુભ્યો નંમાંઃ
શ્રી રાંમપ્રશાદ હનૂંમત ચરીત્ર લપીતં ॥

રાગ કેદારો ॥ પ્રથમિ શ્રી ગૂરુનિ ચરણે નમું । સીસ ઇછયા શરણુ ॥
દહન કરે સ્વામી દેહનૂં રે ॥
સુરનર નાઍક તૂં વીર ॥ રાષે મંન મહારૂં ધીર ॥
રઘુવીર કેહેવા જશ મત્ય આપજો રે ॥
બ્રંહ્મસૂતા શમરી સુષ્ય જશ પદ કરવા સુષ્ય ।
માહાનીધ યોલંગ્યો કેમ હનમંતે રે ॥

ઢાલ ॥ કેહી પેરે સીધૂં અકલ ઓલંગ્યો ગયો જનકસૂતાની શાહે ॥
વીધી પૂરવ વીસ્તારી કહુ જો તુ જ આપે માઍ ॥
જોજંન શત વીસ્તાર ઊલંગ્યો એક કપેશ્વરે બાલી ॥
રાક્ષશ કોટાકોટ તંણી તેણે શાક્ષ જડથી ટાલી ॥
તેહતણું પ્રાક્રંમ કેહેવાને તૂં મત્ય દે બ્રંહ્માણી ॥
ભ્રષ્ટ મતી હું કાલો બાલક કીપા કરો કલ્યાંણી ॥

અન્ત—(રાગ પ્રભાતી) એ આક્ષાંન સુંણો જે જંન ॥ રક્ષા કરે તેહને શ્રી ગોવ્યંદ ॥
ધંનસુપ પાંમે શ્રી અવીનાશ ॥ જનમ કોટીનાં છોડે પાશ ॥

શવત શોલ શરતાલા ગોય ॥ માગશર દ્વીતીયા વદ હોયે ॥
નક્ષેત્ર હસ્ત હતો રવીવાર ॥ તે માહે કીધો વીસ્તાર ॥
પલવર કુલ બંધારા શાર ॥ રામચંદ્રે દીધો આધાર ॥
તે મે ગ્રંથ કીધો પ્રબંધ ॥ કાસીસૂત શેવજી મતી મંદ ॥
॥ કડવાં ૧૮ ॥

શ્રી ॥ ઇતીશ્રી હનુમત ચરીત્ર ॥ શપુર્ણ શમાપ્ત સુભ ભવતુ ॥ કલ્યાણ મસ્તુ ॥ શવત ૧૭૫૯ ના ભાદરવા વદ ૬ સૌમે દીને શપુર્ણ લખુ છિ ॥ લષીત શા લપમીદાશ હીરાસુત તાપીદાશ ચોપડી પોતાની છિ ગ્રાતે વડા યતા શ્રાઝનિ

વિષયાદિ-૧ રાવણે હરણ કરી લંકામા સીતાને આણ્યા પછી રામચંદ્રની પ્રેરણાથી હનુમાન તેની શોધે નીકળી, સમુદ્ર ઉલ્લંઘી સીતાની ભાળ કાઢી, રાવણનુ બળ પરાક્રમ દાખવી રામચદ્ર પાસે પાછો આવે છે, એ પ્રસગ અહીં વર્ણવેલો છે

કડવાં ૧૮ છે કડવા રાગ અને ઢાળથી પ્રબધ બાધેલો છે આમા વલણ કે ઉથલો નથી

વિશેષ-૧ આ ચરિ। છપાયુ નથી કવિ બધારા જ્ઞાતિનો પલવટ સ્થનો છે લિપિ ને ક ગુજરાતી છે, પરતુ ઘણા મરોડ બાળબોધ લિપિના છે

૨ આ વિષય ઘણા પ્રાચીન કવિઓએ આરંભેલો છે માદણ કવિનુ હનુમાન ચરિત પ્રચલિત છે, અને તે પણ બધારા જ્ઞાતિનો હતો, અને તેનો કવનકાલ પણ લગભગ આની સમીપ જ છે

૩ આ જ કવિએ રચેલુ રુક્મીણીહરણ અપ્રકટ છે તેમા કવિએ પોતાની ઓળખ આદિ આપ્યા છે, તે માટે જુઓ ૫૩-ક પાનુ ૯ અને વિશેષ ૨ પાનુ ૧૦ મુ

અં. ૫૪-ટ-અભિમન્યુ આખ્યાન-જન તાપી-(ર. સ. નથી); (લિ સ. ૧૭૫૯); પૃ. ૮૨-૧૧૨

આરભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી શારદાય નમઃ ॥ શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ॥ શ્રી આક્ષાન અભીમનનું લખુ છિ ॥

રાગ ગોડી ॥ વીઘન હરણ વીધ્યા દાતાર ॥ તે પુછિનિ કરૂ નમસ્કાર ॥ ૧ ॥
સ્વામી તૂ છે ગૂરૂઓ દેવ ॥ હૂ મંનવાછીત માગૂ ષેવ ॥ ૨ ॥
આગે કવી હવા છે બહુ ॥ તુઝ આધારે બોલ્યા શહુ ॥ ૩ ॥
તે માટે વીઘન હરજે નાથ ॥ બોલુ હરી જરા દેજે હાથ ॥ ૪ ॥
આદ શક્ત માતા ઈસ્વરી ॥ આઈ આપો બુધ કરૂણા કરી ॥ ૫ ॥
માહારા મનમાહાશ ઘણી હામ ॥ કેહેવા અભીમનના ગુણગ્રામ ॥ ૬ ॥
માહાભારથ બોલુ વીસ્તાર ॥ મુઝ મદથી કેમ લાભે પાર ॥ ૭ ॥

દ્રોણ પ્રબ માંહે છિ એ કથા ।। શેપેપ માત્રે કહેસું જથા ।। ૮ ।।
તે માટે માયે કર્યો પશાએ ।। જિમ એ ગ્રંથ સંપૂરણ થાએ ।। ૯ ।।

... ...

માહા દુર્વંણી સુત છૂટે ધંણી ।। કહું કથા માહારા ક્રમ જ તંણી ।। ૫૨ ।।
જન તાપી કહે અબલા અછિ ।। પૂરવની વાત સંભારી પછિ ।। ૫૨

અન્ત— કડવું ૧.

(રાગ પ્રભાતી) અરે વીર રેહેજો ક્ષંણ વાર ।। આડો પડયો છે એક વીચાર ।। ૧૬ ।।
એહનો પીતા તાપશ છે જ્યાંહે ।। લેઈ મસ્તગ મોકલવૂં તાંહે ।। ૧૭ ।।
નંહીતર શ્રાપ હશે તૂઝ તંણિ ।। અગ્ની રહીતપણુ મરશો યેણી ।। ૧૮ ।।
એહેવું કહીનિ શાંમ શરીર ।। મેહેલ્યૂં પૂંન અજલી ભરી નીર ।। ૧૯ ।।
જો બ્રંહ્મચારી હશી જાંણ ।। તો સીસ છેદાજો એ બાંણ ।। ૨૦ ।।
એહેવું કહી મન આંણી રીશ ।। મેહેલ્યૂં બાણ જઈ છેદ્યૂં સીશ ।। ૨૧ ।।
ક્રીષ્ણિ રમત રચી એક તાંહે ।। ચાલ્યૂં બાંણ ગંગા ત્રઠ જ્યાંહે ।। ૨૨ ।।
જેદ્રથનો પીતાં જાણ ।। કરતો... ... ...

વિષયાદિ–૧. મહાભારતના દ્રોણ પર્વનો પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે. અર્જુન સંસપ્તોકોના નાશ અર્થે રણાંગણના બીજા ભાગમાં જતાં દ્રોણ, દુર્યોધનાદિએ કોઠાયુદ્ધનો વ્યૂહ રચી, અભિમન્યુને માર્યાનો પ્રસંગ આખ્યાનમાં છે.

૨. કડવાં ૨૧ આખાં અને બાવીસમાની ૨૨ કડી છે. એક બીજી પ્રતિ સં. ૧૮૪૮ની છે તે સાથે સરખાવતાં પ્રસ્તુત પ્રતિમાં તેના કરતાં ઓછી કડીઓ કોઇક કોઇક કડવામાં છે.

વિશેષ–૧. આ આખ્યાન છપાયું નથી. કવિ 'જન તાપી' લખે છે. આ કવિ જાણીતો નથી. આ પ્રતિ અપૂર્ણ છે. તેથી એનો અન્તભાગ અહીં વિધિસર નથી. લેખનમરોડ આ પ્રતિનાં બીજા આખ્યાનોના જેવો જ હોવાથી લિપિસંવત ૧૭૫૯ હશે એમ સમજાય છે. પ્રતિ જીર્ણ હોવાથી વચ્ચે વચ્ચે લખાયલાં પાનાં ઉપર નાની નાની કાપલીઓ ચોઢી જુદા જુદા મરોડમાં તૂટતા અક્ષરો લખાયલા છે.

૨. આખીએ પ્રતિ અં. ૫૪ સંવત ૧૭૫૯–૬૦ માં લખાયલી હોઇને તેના અક્ષરનો મરોડ નોંધવા જેવો જણાય છે. જો કે લિપિ ગુજરાતી છે ખરી, પરંતુ 'ક,' 'જ,' 'ર,' 'ત,' 'રુ' આદિ ઘણા અક્ષરો બાલબોધ લિપિના છે. તેને માત્ર માથાં બાંધેલાં છે એટલો જ ફરક છે. એમાં પ્રેમાનંદનું એક આખ્યાન સુદામાચરિત રચાયા પછી તેના જ જીવનકાલમાં એટલે સંવત ૧૭૬૦ માં લખાયલું. તેમ વીરજીનું સુરેખાહરણ પણ રચાયા પછી ચાલીશ વર્ષે પ્રતિબિંબિત થયું છે.

૩. રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની પાસે સંવત ૧૮૪૮ માં પેટલાદના નાગર બ્રાહ્મણ રા. ઉદેનાથ વૈકુંઠનાથે મુંબાઇમાં એક જૂની પ્રતિ ઉપરથી ઉતારેલી

પ્રસ્તુત આખ્યાનની એક પ્રતિ છે તેમા આ આખ્યાનની પ્રશસ્તિ, રચનસવત, કવિની ઓળખ આદિ નીચે પ્રમાણે આપેલા છે –

એ કથા સંપુરણ કીધી, બુધ સાર સખેપેં લીધી ૩૭
બાવીસ કડવા છે નીરધાર, તેહેના પદ છસેં ચાર ૩૮
સવત સતર આઠ વરખે, સાવણ માસ ઉતમ પખે ૩૯
તીથી બીજ હતી, ગરૂવાર, સ્વાતી નખેત્ર હીમસતે સાર ૪૦
વૈશાખ પનર ચૌઉદે રત લીધા, અસ્વન માસમા પુરણ કીધા ૪૧
એ ગ્રંથ મુજથી શું થાએ? કરતા હરતા શ્રી જદુરાએ ૪૨
મુજ મદમતીથી કેમ લાભે પાર? કીધું પડીતને આધાર ૪૩
નહીંકર એહેવુ બુધ મજને કાંહા થકી, સક્ષેપ માત્ર પામો તાહા થકી ૪૪
તે માટે કીધો હાતીબધ, અભીમન ચરિત્ર કથાસમવ ૪૫
કવિતા કુળ બધારા માહે, હરીયાદ મને ઓનો તાહે ૪૬
છે ગુજરાત ખડમા વાસ, ભ્રગુકચ્છ નરબદાને પાસ, ૪૭
એ આખાન સાભલે ગાએ, પાતીક તેહનાં દુર પલાએ ૪૮
ગાતાં સુખ આપે અવીનાશ, જનમ કોટીના છુટે પાપ ૪૯
જન તાપી કહે બાલો જેહે, હરી શરમરણાપણ કીધુ તેહે ૫૦

કડવા ૨૨

અંક ૫૪-ઠ-પ્રકીર્ણ પદો

પદ ભીમ-(ર. સં. નથી.)-(લિ. સં. નથી.)-પૃ. ૨૦૫

આરભ-આજ કુતારથ હમને કીધા તીરથવાસી મલીઆ રે
અન્ત.-ભીમ ભેગું બીજુ કઈ એ ન આવે । પરમનોણા રે નાંહી તોલે ।
કાહનડભોળા બોળપણું નવ કીજે ॥

પદ-નરસિહ મેહેતો-(ર. સં. નથી)-(લિ. સં. નથી,)-પૃ. ૨૦૫

આરંભ -રજની વીતી અમ ગેર આવા શુ કીધુ શામલીઆ રે
અન્ત -નરશાઈઆચો શામી ભલે મલીયો પેલા માનુનીએ મન મોહોઆ રે

પદ દાણલીલા-નરસિહ મેહેતો-પૃ. ૨૦૭-૮

આરભ -તુ શેનુ રે માગે દાણ ગોવદ ગદી ફેગ પતલીઆ પાસ ।
અન્ત -હશત રમતામાં શામજી પધારા ને બીજા મુખ તબોલ રે
નરશઇઓ કેહે જુગ જુવો દધી માખણનો ચોર ॥
ગોવદ ગદ રગ દીપત

પદ–સુરદાસ–(હિંદી) પૃ. ૨૧૦

અંક ૫૫–ક. ધ્રુવાખ્યાન તુલસીસુત વૈકુંઠ–(ર. સં. ૧૬૯૪); (લિ. સં.); પૃ. ૧–૩૫

આરંભ:–શ્રી ગણેશાય નમઃ ।। અથ શ્રી ધ્રુવજીની કથા લખિ છે ।।

ગંવરિનંદન તુજને વરણવુ કિરતન એક કરૂં અભિનવું
હરીગુણ ગાવા ઇછિ મંન ગાતાં નિરમલ થાએ તંન ।। ૧ ।।
એકદંત લંબોદર રાએ સુદ બુધ દાતા સેવક શાયે
સોભીત સુંઢ સિંદોરે શાર વાહન મુષક મોદકકો આહાર ।। ૧ ।।
નિરવિઘ્નન નાયક અપાર, આઉધ કરશિ, ભુજા ચાર
સુર તેત્રીસે આગલ સંચરે, સીધ કારજ શેવકનાં કરે ।। ૩ ।।
સુધબુધનો વર શેવિએ ગણપતિ ગણભંડાર
તુ ત્રુઠે સર્વ પામિએ અક્ષર કંથા અપાર ।। ૪ ।।

ચોપાઈ ।। અબુજ શુત સુતા વરણવું સીતલ સુંદર રૂપ અભિનિવુ
ભવશાગરની તારણહાર તેહ તણો ઉત્તમ સણગાર ।। ૫ ।।

... ...

કવિતા કેતા કઈ ગીઆ કેતા કરમે ભેદ
સુભ અક્ષર એવા આપજો વાચા અવીચલ વેદ ।। ૧૧ ।।
અક્ષરસગાઈ નવી લહુ, નવી બહુ વિવીધ વિચાર
તુ ત્રુઠે શર્વે પામિએ અક્ષરકથા અપાર ।। ૧૨ ।।

અન્ત:–ચોપાઈ

ગવરીનંદન કૃપાએ કરી । વૈકુંઠ મુખ કથા વસતરી ।
વિપ્ર સાચેરત કુંતલપુર ગામ સુત તુલશીનો વૈકુંઠ નામ ।।૨૩।।
કાલાવાલા કીધા જેહ । સરસ્વતીએ ઉપદેશ્યો તેહ ।।
ષોટ મ દેશો કવિજના કોયે । લઘુ બુધે હુ બોલ્યો સોએ ।। ૨૪।।
ચારસો ને ઓગણસાઠ । પચાશ પુરવ છાયાનો ઠાઠ ।।
કડવુ એક જે શોલ સમંધ । એહે તણો છે કંથા પ્રબંધ ।। ૨૫ ।।
બાણુ નેત્ર ને બાણુ છે જેહ । કથા તણો શરવાલો તેહ ।।
ચતુર હોએ તે જો જો કથી, છે સત્ય કાંએ જુઠ નથી ।
સવંત નારીનો શણગાર આક યંત વેદ ચાર ।। ૨૬।।
નીરમલ માશ કહિ ... ...

વિષયાદિ:–૧. રાજકુમાર, ધ્રુવ અપર માતાની અવગણનાથી તપ આદરવા વન સંચરે છે અને પ્રભુ પાસેથી વરદાન મેળવી રાજ્યપાટ પ્રાપ્ત કરી અંતે સદેહે વૈકુંઠવાસ

રોને છે, એ પ્રસગ વર્ણવ્યો છે શ્રીમદ્‌ભાગવતના ૪ થા સ્કંધના ૮ થી ૧૨ એ અધ્યાયમા આ કથા આપેલી છે

૨ ચોપાઈ અને પૂર્વછાયાનો પદબંધ બાંધેલો છે નોંધ કરી કુ એક કડવું પાનું છે કુલ પદ ૫૫ પરપ છે (બાણુ=૫+નેત્ર=૨+માગ=૫+સુમો અન્તિમ કડી ૨૯) કવિતા સને ૧૬૯૪માં રચાઇ છે (નાગિનો રાજ ૧૨=૧૬+અંક=૯+વેદ=૪ એટલે ૧૬૯૪)

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન જૂ. કા. ભાગ ૨ મા છપાયુ છે તેમા પદ્યની સખ્યા આપેલી નથી તેમ જ રચનાસવત પણ ખોટો આપ્યો છે (સુમો સરર નાર તો શણગાર આદિ અત ને ભેદ વિચાર) કવિના ઓળખ પદમા પણ ફેર છે પ્રસ્તુત પ્રતિમાં સુત તુલસીનો વૈકુંઠ એ નામ લખ્યું છે, ત્યારે જૂ કા દો ની પ્રતિમાં, 'માધવસુત તુલસી તેહનું નામ' એમ છે વળી કવિના ગામનુ નામ પ્રસ્તુત પ્રતિમા કુતબપુર છે ત્યારે જૂ કા. દો ની પ્રતિમા કુંદનપુર છે

૨ પ્રતિ સો કે ત્રુટક છે, પાત્ર માત્ર ઉપરની પાંચ કડીઓ જેટલો ભાગ ૧ થી આ વ્યાન બાળબોધ લિપિમા લખાયેલુ છે પાનુ પહેલુ જર્જરિત છે

અંક ૫૫-ખ-થાળ મીઠો-(ર. સ. નથી)-(લિ. સ. નથી.)-પૃ. ૩૭-૩૮

આરભ - (પ્રતિ ત્રૂટક હોવાથી આરભ રીતસરનો આપેલો નથી.)

॥ રાગ ॥

ઘારિ ઘેવર ઘ્રિ તણા તણા રે । તમે લેપોને ત્રભોવન ભૂપ ॥૮॥
શિરો શાણુખિ ને શુખડિ રે । માએ કરમોયા કશાર ।
તસ્યા પાકના સુરમા રે । માએ ઘિ પીછિયા ધાર ॥ ૯ ॥
જાડિ જલેબિ ને પાજવા રે । માયે પાક(જ ?)લડી ને ખિર ।
પુરિ પાપડ ને પોલિઉ રે । તમે જ(મ)જો જદુવિર ॥ ૧૦ ॥

અન્ત.-કુકુમ ભરિ છે કુકાવટિ રે । ગેતો કિધિ કેરાગ આડ ।
ચોયા ચાપિને ચોડેઆ રે । કાએ લાનજીને લાડ ॥ ૨૫ ॥
ટુકલ જમણુ કપોલના રે । કાએ મોયા મારા મન ।
ઓરા લિધા છે ઉરમા રે । મારુ ટાઢુ થઈઉ તન ॥ ૨૬ ॥
રમ(ા)ડયા જમાડયા રસ રિતડી રે । પુરિ મનડા કેરી આશ ।
લા તે પ્રશાદિ થાલિની રે । તે પામ્યા મિઠો દાસ ॥ ૨૭ ॥

ઇતિ મિઠાનો થાલ સપુર્ણ ॥ લખિયમા દેવ રામ ગોધરા મધ્યે લખિત

વિષયાદિ-આ થાળમા ભગવાનને વિવિધ ભોજનસામગ્રીઓ ભાવે અર્પ્યાનો પ્રસગ વર્ણવેલો છે

વિશેષઃ-આ થાળમાં આપેલી ભોજનની વિવિધ સામગ્રીઓ નોંધવા જેગ છે. બૃ. કા. ભા. ૫ માં પાને ૭૮૫ ૭ માં આ થાળ છપાઇ છે. પરંતુ તેમાં અને આમાં પાઠફેર ઘણો છે. પહેલી સાત અને આઠમી કડીની પહેલી પંક્તિ, એટલો ભાગ આ પ્રતિમાં નથી. રચનસંવત તેમ લિપિસંવત પણ ‍ આપેલા નથી.

૨ કવિ લીંબડીનો હાદી છે, તે જોતાં ઉચ્ચ વર્ગમાં પણ તેની કવિતા લોકપ્રિય થઈ છે, એ નોંધવા જોગ છે. તે ૧૮૯૫ માં હયાત હતો.

અંક ૫૫-ગ-૧ કીર્તનો પ્રીતમદાસ-(ર. સં. નથી)-(લિ. સં. નથી)-પૃ. ૩૯ ને ૬૮

આરંભઃ-મન મોહનલાલ મારગડો મેલો તો મથુરા જાઐ ।

પાંચ કડી છે. આ કીર્તન પ્રચલિત છેઃ છપાયું છે.

આરંભઃ-સુણ ગોપ વધુ નીત ઉઠી ઉલીભા સુ લઈ યાવી ।

૭ કડી છે. છપાયું છે.

આરંભઃ-સુણ વાંસલડી વેરણ થઈ લાગી તું વૃજની નારને ।

પાંચ કડી છે, આ કીર્તન છપાયું છે.

આરંભઃ-મારા સમ છે કુબજાને કેજો ઓધવ એટલુ ।

પાંચ કડી છે. આ કીર્તન છપાયું છે.

આરંભઃ-સુણ સાહેલી નીંદ તણે ઘરં નવરંગ નોબત વાજે ।

ચાર કડી છે.

આરંભઃ-સુણ જસોદાજી આવડો લાડકવાયો લાડ ન કીજીએ ।

૭ કડી છે. આ કીર્તન છપાયું છે.

આરંભઃ-સુત વારૂ છુ છલ વીદ્ય છાંડી ને મંદર રે ને ।

ચાર કડી છે.

વિશેષ-આ કીર્તનો મૂળ પ્રતિની કલમથી ભિન્ન કલમે લખાયલાં છે. છેલ્લાં ત્રણ કીર્તનોનાં પાનાનો ક્રમ ૪૮ અને ૪૯ જોઇએ. પરંતુ ૪૬ પછી એકદમ ૬૭ નો આંક લહીઆએ નાંખેલો છે. વચ્ચે પાનાં તૂટતાં નથી, એટલે આ તેની ભૂલચૂક હશે.

અંક ૫૫-ગ-૨ પદ નરસિંહ મેહેતો પૃ. ૪૦

આરંભઃ-રાગ પંચમ-સોકલડી ધુતારી રે સઇએર હુ તો સુ કરુ રે ।

ચાર કડી છે.

આરંભઃ-રજની રમીને વાલો ઘરે આવીઆ રે । બલીઆ માસ બારણુ મ ઠેલ ।

... ...

નરસીઆન(ા) સામી દ(ઘ)ર પધારીઆ રે । સનડો ઘણો ને થોડી રહી રાત ॥

રજની રમીને વાલો ઘરેજ આવીઆ રે ॥ ૮॥

અંક ૫૫-ગ-૩-પદ-બાઈ કલુ-પૃ. ૪૧

આરભ -રાગ પ્રરભાતી ॥

સીદ ગયા તા સ્વામી મારા નીદ્રાલુ નેણાં ॥
વાટડી જોતા વાલાના વાયા છે વેણા ॥ ૧ ॥
ચારે પોર રજની વીતી દ્રાયા વલોણા ॥
પાડાની પાડોસણુ જાગસે થાસે વગોણા ॥ નીદ્રાલુ ॥ ૨ ॥
તેવે ને તબોલે ભીનો ગલાલ રે રાતા ॥
મધ્ય રાતે આવે વાલો વાસલી વાતા ॥ નીદ્રાલુ ॥ ૩ ॥
સોકલડી સુસ(પ) ને ઘણેરો અમસુ અલેણા ॥
બાઈ કલુ કહેજો માથે માવાના મેણા ॥
નીદ્રાનુ નેણા હરીને નીદ્રાલુ નેણા ॥ ૪ ॥

આ પદ છપાયુ નથી, તેમ આ બાઇનું નામ જાણીતું નથી

અંક ૫૫-ઘ-હારમાળા નરસિંહ-મેહેતો-પૃ. ૪૧-૪૮

નવ પદ છે હાર મળતા વિલંબ લાગવાથી અને લગભગ નિર્ણિત પ્રભાતસમય થવા આવ્યાથી નરસિંહ મેહેતો પુત્રીને સાસરે જવા કહે છે, એ પદથી આમાં શરૂઆત છે અને પ્રભુને કેદારો ધરાણે મૂકેલા કેદારો છોડાવવા નરસિંહ મલ્હાર રાગથી વિનતિ કરે છે તે પદ સુધીનો ભાગ આ પોથીમા આપેલો છે

લહીઆએ ૪૭ મા પાનાનો ક્રમ ભૂલથી ૬૭ નાખેલો છે, એ સ્પષ્ટ જણાય છે

અંક ૫૬-ક-નળાખ્યાન-પ્રેમાનંદ-(ર. સં. ૧૭૭૪)-(લિ. સં. ૧૮૩૯)-પૃ. ૫-૧૧૩

આરભ -(પેહેલાં ચાર પાના ફાટયાં હોવાથી રીતસરનો આરભ નથી)

ણુ ॥ તેહેનુ હું કરૂં પાણીગ્રહણુ ॥
એમ કરતા વહી ગયા બહુ દીન ॥ એહેવે આવ્યા તાહાં નારદમુન ॥ ૧૯ ॥
॥ વલણ ॥
નારદ મુની પધારીઆ ॥ શુણ યુધીસ્ટર ભુપાલ રે
પછે વેણાપાણીએ નજ તણો ॥ કેમ કીધો વેવીશાલ રે ॥ કડવાં ॥ ૨ ॥

અન્તઃ- ॥ રાગ ધવલ ધન્યાશી ॥

વૈશપાએન કેહે જનમેજે થયુ પુરણ નળ અક્ષાનજી ॥
શાભળે ભણાવે લખાવે પુસ્તક ॥ વરવ તીરથનું ફળ થાએજી ॥

અસ્ટમા માહાદાંન જેમ તણું ॥ ફળ આપે વૈકુંઠરાએ જી ॥

... ...

વીરક્ષેત્ર વડોદરા માંહે ॥ ગુરૂદેશ ગુઝરાત જી ॥
કૃસ્ણસૂત વીપ્ર પ્રેમાનંદ ॥ મેવાડા ચોવીશ ન્યાત જી ॥
ગુરૂપ્રતાપે પદબંધ કીધો ॥ કાલાવાલા ભાંખીજી ॥
આરણીક પરવની મુળ કથામાં ॥ નૈશદ લીલા આખીજી ॥
મુહુરત કીધું શૂરત મધે ॥ થયું પૂરણ નંદરબાર જી
કથા નળ દમયંતી કીના ॥ શાર માંહે શારજી ॥
શંવત ૧૭૭૪ વરખે ॥ પોશ શૂદ બીજ ભ્રગુવાર જી
દ્વીતીઆ ચંદ્ર દરસંણની વેલા ॥ થયો કથા પુરંણ વીસ્તારજી ॥
વ્રધ જોવંન નરનારી બાલક ॥ સ્નેહે કથા સાંભલશે જી ॥
ભ્રમહત્યાદીક પાતીક જશે ॥ રાધા પરંમપદ લેશે જી ॥

વલણ

રાધાવર પદ પામશે ॥ એ સાંભલતાં પદબંધ રે ॥
શ્રોતા જંન શ્રી કશણ જપો ॥ કહે ભટ પ્રેમાનંદ રે ॥

॥ શ્રી કડવાં ૬૫ ॥

"ઈ તી શ્રી રાજા નળનૂં આક્ષાન" શંપુર્ણ શમાપ્ત ॥ શંવત ૧૮૭૯ના વરખે માહા શુદ ૨ સોમવારને દીવસે કથા શંપુરણ લખી છે, લખતંગ પારડીવાશી પાઠક ગોપાળજી મંકનજી ઔદીચ શહસ્ર બ્રંમણ પ્રત પ્રેમાણે ઊતાર્યું છે ખોટો ખરો અક્ષેર તથા કાનો માત્રા સંભાળીને વાંચજો લખનાર ને દોશ નહી ॥ એ ચોપડો મુબઈવાસી શાહા દુલભદાશ નંદલાલ દાશનો છે જે કોઈ વાંચવા લઈ જાએ ને ઓલવે તથા ચોરી લઈ જાએ તેને માતા માહાલક્ષ્મી દો(જો)શે ને તેને શીર જગતનું પાપ છે ॥

વિષયાદિ–આમાં નળરાજાની કથા વર્ણવી છે. કડવાં ૬૫ છે, રાગ, વલણ, અને કડવાંથી ગ્રંથનો પદબંધ બાંધેલો છે મહાભારતના વનપર્વમાં આ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

વિશેષ–૧. બૃ. કા. દો ભાગ ૧માં છપાયું છે. સંવત ૧૭૭૪ માં રચાયાનો ઉલ્લેખ ખાસ નોંધવા જેવો છે. સામાન્ય રીતે નળાખ્યાનનો રચનસંવત પરિચિત છે, પણ કવિ દલપતરામ રચનસંવત ૧૭૪૨ આપે છે અને કવિ નર્મદ તેમ જ કવિચરિત્રના લેખક પંડિત ડાહ્યાભાઈ રચનસંવત ૧૭૭૬ આપે છે.

૨. અક્ષરનો મરોડ કંઈ કંઈ બાળબોધ લિપિનો છે ખરો, પણ પ્રત ગુજરાતી લિપિમાં લખાઈ છે. પહેલાં ચાર પાના નથી, અને કડવા ૨ જાની ૧૮ કડીઓ નથી દુલભદાસ નંદલાલદાસ એ શબ્દો બીજી કલમે લખાયલા છે.

૩. બીજી એક નોંધવા જેવી બાબત એ છે કે કડવા ૩૫ મામાં બાહુક રૂપ ધારી નળ ઋતુપર્ણ રાજાની ઘોડારમાં નિત્ય સૂતી વખતે જે આતપે વૃતિમતા એ શ્લોક બોલે

છ, તેનો ભાવાર્થ આ પ્રતિમા આપેલો નથી તેમ જ ઉક્ત શ્લોક પણ ગુજરાતી લિપિએ લખેલો છે જુઓ પાનું ૬૨ મુ બૃ કા ભાગ ૧ લામા તેમ જ કવિ દલપતરામના કાવ્યદોહનમા આ શ્લોકનો જે ભાવાર્થ વસતતિલકા છંદમા આપેલો છે તે, આ તેમ જ બીજી જૂની પ્રતિઓમા જણાતો નથી એટલે એ પાછળનો, અને સમજાયુ છે તેમ કવિ દલપતરામનો પોતાનો બનાવેલો છે

અંક ૫૬-અ-મોટું અભિમન્યુ આખ્યાન-પ્રેમાનંદ-
(ર. સં. ૧૭૨૭)-(લિ. સ. ૧૮૩૯)-પૃ. ૧૧૫-૧૭૬

આરભ -શ્રી ગણેશાએ નમહા ॥ શ્રી શારદાએ નમહા ॥ શ્રી ગુરૂભ્યો નમહા ॥ શ્રી શરસ્વત્યૈ નમહા ॥ ॥ આક્ષાંન શ્રી મોટુ અભીમનનુ લખ્યુ છે ॥

રાગકેદારો ॥ શકરસૂતનેં રુદેં ધરી ॥ વાણીદાતા તુ વૈખરી ॥
વાધેશ્વરી વીદ્યા તમથી જડે રે ॥

ચાલ જડે વીવીદ્યા મુખે નીરમલી॥ જો શરસ્વતી હોએ તુસ્ટમાન ॥
પદબધ કરવા ઈછુ છૌ ॥ અભિમનું આક્ષાન ॥
વૈશપાએન કહે કથા ॥ શાભલ જનમેજે રાએ ॥
દ્રોણુ પર્વે માહા પાવન કથા છે ॥ શાભળતાં અઘ જાએ ॥

અન્ત - વૈશપાએન બોલીઆ શુણુ જનમે રાજન ॥
અહી થકી પુરણુ થયુ ॥ અભીમનનું આક્ષાન ॥

(ધન્યાશી) જુગમ ૪૮, અડતાલીસ કડવાં ॥ પદ એક કડકો ત્રણ શવાયા ॥
પાચ શાખી ને એક કકડો ॥ પચ દુહા સમાઆ ॥
રાગ શતર ને આત છે ચોતરીશ ॥
બધ ચોપાઈ તણી શક્ષા ॥ એક સહસ્ર નેં પાંતરીશ ॥
વડોદરાવાશી ચાતુર વશી વીપ્ર પ્રેમાનદ ॥
શવત ૧૭૨૭ મા ॥ પુરણુ કર્યો પદબધ ॥
શ્રીકરતા કરણુજી ॥ નીમીત માત્ર તે હુંઅ ॥
આશરો શ્રી અવીનાશીનોં ॥ કવીજન જોડે શુંઅ ॥
મહીમા મોટો શ્રીકરણુજીનોં ॥ અભીમનનુ ચરીત્ર ॥
શાભળતા માહાપાપ જાએ ॥ ને કાયા થાએ પવિત્ર ॥
જે કો ગાએ ને શાભવે ॥ તેહેનાં બસે કુદમ ॥
માહાભારથ દ્રોણુ પરવે ॥ અભીમનનુ પ્રાક્રમ ॥

વલણ ॥ પ્રાક્રેમ કથા અભીમંનની ॥ કવી છે પ્રેમે કરી ॥
જન પ્રેમાનંદ ઓચરે ॥ શ્રોતાજંન બોલો હરી ॥
॥ કડવાં ॥ ૫૧ ॥

ઈતીશ્રી મોટું અભીમંન શંપુરંણ પ્રત પ્રમાણે ઉતાર્યું છે અદકો ઓછો અક્ષેર તથા કાંનો માત્રા શંભાલીને વાંચજો લખનારને દોશ નહી એ ચોપડો મુંબઈવાશી શા દુલભદાશ નંદાલાલ દાશનો છે જે કોઈ વાંચવા લઈ જાએ ને ઓલવે તથા ચોરે તેને માતા ઈશ્વિરી દોશે પારડીવાશી પાઠેક ગોપાળજી મકનજીએ લખો છે શંવત ૧૮૩૯ નાં વરખે ફાગણ શુદ ૯ બુધે શ્રી રસ્તુ ॥

વિષયાદિ—મહાભારતના યુદ્ધપ્રસંગે અર્જુન સંસપ્તક ગણો સાથે યુદ્ધ કરવા રણાંગણના દૂર ભાગમાં જતાં દ્રોણાદિના આવ્હાનને માન આપી, કોઠાયુદ્ધ લડવા અભિમન્યુ જાય છે અને સાતમે કોઠે એકલવાયો પડતાં મરે છે, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. મહાભારતના દ્રોણ પર્વમાં આ કથા આપેલી છે. કડવાં ૪૮ છે, રાગ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ—૧. બૃ. કા. દો. ભાગ ૨ જામાં આ આખ્યાન છપાયું છે, પરંતુ તેમાં જે હિંદી ભાગ છે તે આ પ્રતિમાં નથી તેમ છપાયલી પ્રતિ કરતાં આ પ્રતિમાં ઘણી તુકો ઓછી છે, જો કે તેથી આખ્યાનની ઓણી વરતી નથી. ઝુલણા અને સવૈયા છંદ શુદ્ધ માપવાળા જણાય છે.

૨. બૃ. કા. દો. ભાગ ૨ જામાં આ આખ્યાનને અંતે "અગીઆરસેં ચોપાઈ એની જાણજો નિરધાર' એમ છે, ત્યારે અહીં "બધ ચોપાઈ તણી સક્ષા એક સહસ ને પાંતરીશ' એમ છે. તેમ તેમાં 'યુગ્મ છંદ એકાવન કડવાં' એમ છે ત્યારે અહીં "જુગમ છંદ અડતાળીસ કડવાં" છે.

૩. કવિ દ્રોણપર્વમાંથી પ્રસ્તુત પ્રસંગ લીધાનું જણાવે છે. પણ અભિમન્યુના પૂર્વજન્મની તેમ જ કૃષ્ણ સાથેના પરંપરાગત વૈરની કથા મહાભારતમાંથી સાંપડતી નથી. તેથી તે આડકથા દંતકથાને આધારે કવિએ લીધી છે, એ તેની કલ્પનાનું પરિણામ નથી, પણ તેની પૂર્વે ચાલતી આવેલી દંતકથા તેણે નિરૂપેલી છે.

૪. આને 'મોટું અભિમન્યુ આખ્યાન' એ નામ આપેલું છે, તેથી 'નાનું અભિમન્યુ આખ્યાન' હોવાનું સંભવે છે.

૫. પાઠાંતર ઘણાં છે; સમન્વય છે તેમ બૃ. કા. દો. ના સંશોધકે કેટલાક અકારણ અક્ષરફેર અને શબ્દફેર પણ કીધા છે.

૬. જો કે લિપિ ગુજરાતી છે ખરી પરંતુ 'ક', 'દ', 'જ' એ અક્ષરોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે, અને વચ્ચે વચ્ચે 'જ' તો 'ઝ' જેવો વંચાય છે.

અં. ૫૬-ગ-કૃષ્ણ-કવિનું નામ નથી-(૨. સં. નથી); (લિ. સં. નથી)-પૃ. ૩

આરંભઃ—શ્રીકષ્ટે પૂરણ કીરપા કરી૦ તે માહે તું જોજે હરી૦
હરી ભજે તો રેહેશે રંગ૦૦ શાધુ જેનાનો કરે જે
શાગા (શંગ)૦

શાગા (શગ) કરતો (તા) ભાગે ભરમ ॥
કોહો જેએ માના ટલશે કરમ,
ચતુરે લેજે ચેતમા ધરી ॥ કેકે પૂરણ કરીપા કરી
અન્ત – ખેખેઉના નાહાના ખોલો ઓ ઘરમા હા લીધા આવ તારા
તાહેનું કઈ ઓજાણુપણું નથી, શરવેઉ રામ રહોઓ છે વશી.
હરખે ભેજે શી ગોપાલ કો ખુધી તાહારી બાલ
ખેખેનું તો ખોલો જાણો

વિષયાદિ–આમા કક્કાદિ દ્વારા તત્ત્વજ્ઞાનનો મર્મ સમજાવેલો છે સામાન્ય રીતે 'કક્કા'ના પદબંધને મળતા માપમાજ આ કક્કો લખાયેલો છે

વિશેષ –૧ કવિનુ નામ, રચનસવત, લિપિસવત આદિ આ પ્રતિમા આપેલા નથી આ કક્કો છપાયો નથી લિપિ ગુજરાતી છે, પરતુ અનુસ્વાર, માત્રા કાનાનુ ઠેકાણું નથી અને આખી પ્રતિના અક્ષરના મરોડથી પણ મરોડ જૂદો પડે છે

૨ ગુજરાતી સાહિત્ય આવા કક્કા અનેક કવિઓએ તત્ત્વજ્ઞાનના નિદર્શન અર્થ ઉપદેશ રૂપે રચેલા છે અને તે સહુનો સગ્રહ અવશ્ય કર્તવ્ય છે

નં. ૫૭–ક–વિક્રમચરિત્ર–શામલદાસ–(ર. સ. નથી); (લિ સં. ૧૮૮૫), પૃ. ૨૨–૬૨

આરંભ–(પ્રતિ ત્રુટક હોવાથી રીતસરનો આરભ એમા આપેલો નથી)
.. ત્ર છે ॥૧॥

(છપ્પો) કેઆ કચન રો શાત ॥ એક ચીંતામાં બાલા ॥
પાડવ પાચે ભ્રાત ॥ વૈદ્યગીટ ભોગીમા ભાલા ॥
એક રેણકારભ ॥ અનેક નક્ષત્રી કીધી ॥
સીતા સાધની સત ॥ સીખ રાવણને દીધી ॥
ભમાવા ભામનીએ ભુપતી ॥ કઈ રાણા કઈ રાકડા ॥
શામલ કેહે શ્રી આગલે ॥ ફોગટ ફુલ કરો છો ફાંકડા ॥ ૨ ॥
ચોપાઈ ॥ રામા કેરૂ દીઠુ રૂપ ભોલવાણો તે ભારે ભુપ ॥
તન મન ધન સુપ્રુ સર્વ ॥ વારા વૃતીક મેહેલો મન ગર્વ ॥
પગ્ય પાતામા કોપ જ કરો ॥ નરપતને નીદાવશે ભરો ॥

અન્ત.–પુતલી કેહે સુણો પુરપતી ॥ લક્ષણ જેના લાખ ॥
કાવ્ય કીધી કે કોટીવા ॥ નહી મીન નહી મેખ ॥
સીહીજ ગાંમ સીરોમણી ॥ માતર પરગણા માંહે ॥
વડો દેવ વીરેસ્વરો ॥ જે બીરાજે તાંહ ॥

પ્રગટ છે જેનું પારખું ॥ મણી મોટું પદ મેર ॥
ચોખાનો લાડુ ચઢે ॥ સવા બે મણ ને શેર ॥
શ્રી ગોડ માલવી વીપ્ર સુભ ॥ ગુણનીધી ગુજરાતમાં ગાંમ ॥
પુરાંણ કરાં પરમારથી ॥ જેનું નવ ખંડે નાંમ ॥
સીંહાસંન બતરીશનો ॥ કરો ગ્રંથ ગુણ ગેહ ॥
પુન્યવંત પુરૂશને પ્રીએ ઘણો ॥ નીરમલ જંનને નેહ ॥
ભાટ ચારંણું કે બ્રાહ્મણા ॥ ખોડ માં દેશો કોએ ॥
સદબુધી દીધી સારદા ॥ હરી ઇચ્છાએ હોએ ॥
વૃધી, ખોટ, ઓછુ, અધીક ॥ સાચુ જુઠું કે જાંણુ ॥
જે જાંણે અંબા ઇશ્વરી ॥ કે જાંણે પુરાંણુ ॥
સંસ્કૃતમાંથી સોધીયું ॥ પ્રાકૃત વાંણી કીધ ॥
કવીતાનો કોણ આશરો ॥ બુધ શારદાએ દીધ ॥

... ...

કવી શામલે કોડે કહું ॥ એ રૂડું આક્ષાંન ॥
અંબા આશા પુરશે ॥ સુણસે જે વખાંણ ॥
ગરીબ તણો હું ગરીબ છું ॥ રાંક થકી છું રાંક ॥
ગુણ અવગુણ હોએ ગ્રંથમાં ॥ ક્ષમા કરજો મુજે વાંક ॥
ભોજ......પુતલી ॥ આપે ગઈ આકાશ ॥
અહે કથા પુરંણ થઈ ॥ કે........ દાશ ॥

ઇતી શ્રીવીક્રમ ચરીત્રે ॥ કવી શાંમલ...આં...ચરીત્ર કથા સમાપ્તં ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ શ્રીરસ્તુ કલાંણ મસ્તુ.......ઇદં પુસ્તકં સંવત ૧૮૮૫ ના આશો સુદી ૧૩ રવેઉ સમાપ્ત.

વિષયાદિ–એક વણીકકુંવરી વિક્રમચરિત્ર કરતાં સ્ત્રીચરિત્ર મોટું હોવાની હોડ બકી, વિક્રમના પુત્ર વેરે વરી અનેક ગુપ્ત આચરણો આચરવા છતાં પતિવ્રતાપણું પાળી સ્ત્રીચરિત્રની ગહનતા દાખવે છે, એ પ્રસંગ આ વાર્તામાં વર્ણવેલો છે.

દોહરા, ચોપાઈ અને છપ્પાથી આ વાર્તાનો પદબંધ બધાયો છે.

વિશેષ–સિંહાસનબત્રીસીમાં આ કથા છે, તે 'સ્ત્રીચરિત્ર'ને નામે પ્રસિદ્ધ છે: એનો ક્રમ ૨૯મો છે, અને પુતળી શીલવતીએ કહેલી છે. આ વાર્તા પ્રકટ થયલી છે. પ્રતિ જીર્ણ છે. વચ્ચે વચ્ચે પાનાં ચોટેલાં છે અને અક્ષરો પણ તેથી ઉકેલવા મુશ્કેલ થઈ પડે છે. બાળબોધ લિપિમાં પ્રતિ લખાયલી છે. પહેલાં એકવીસ પાનાં તૂટે છે, અને બાવીસમું પણ ફાટી પડી ગયેલું છે.

અં. ૫૭-ખ-મદનમોહના-શામલદાસ-(ર. સં નથી); (લિ. સં. ૧૮૮૬ થી)-પૃ. ૧-૧૦૪

આરંભઃ-શ્રી ગણેશાય નમ ॥ શ્રી શારદાય નમ ॥ શ્રી ગુરુભ્યો નમ ॥ અથ મદનમોહનાની વાર્તા લખી છે ॥

છપો ॥ પારવતીનો પુત્ર ॥ ધરસૂત્ર ચંતામણી ગાજે ॥
રત્નાવલીની ખાંણુ ॥ છત્ર જાહા શીરપર સ(રા)જે ॥
સીંદુર સેવત્રાં સાર ॥ આહાર મોદીક મણી માજા ॥
પરમેસ્વર પેહેલો પુજાએ ॥ રાજરાજેસ્વર રાજા ॥
ગુણનાએક લાએક લપણુ ॥ દાએક બુધિ સાએક શર્ણું ॥
ગજવદન ગુણ આગલો ॥ શામલ ધ્યાન ધરે તેહનું ॥

દુહો ॥ કહું કથા મદનમોહના ॥ જે સત્યનાદી સાર ॥
બુધી પ્રાક્રમ ચાતુરી ॥ અ અકલ અપાર ॥
પુન્ય વાધે, પાતીક મટે ॥ ગુરુપદ ઉપજે (જ્ઞાન)
કથા કહુ સક્ષેપથી ॥ મહીપત મોટમ માન ॥ ૫॥

અન્ત -મદન મોહનાની કથા ॥ કડી કડી રસાલ ॥
પડીત હસે તે પ્રીછશે હશે જેહમા માલ ॥ (૧૪) ૯૧
સાખ્ય સમસ્યા ને શાંણપણુ ॥ વાત વીવેકી વાહ ॥
જાણુ હશે તે જાણસે ॥ અતી પામે ઉત્સાહ ॥ ૯૨ ॥
હશે ॥ સમસાની જે સાખ્ય ॥
સસ્કૃત માહેથી સો ॥ ગુજર ભાષ્ય ॥ ૯૩ ॥
સાદી ભાખ્યા ને સાદી કડી ॥ સાદી વાત વીવેક ॥
સતવાદી પણુ ને શાણપણુ ॥ નર પાતીક રંમેક ॥ ૯૪ ॥
(નર પરાક્રમી એક ?)
નરની ચાતુરી ॥ નરનારીના ચરીત્ર ॥
સુરપણુ ને શાંણપદ ॥ પ્રાક્રમ પુન્ય પવીત્ર ॥ ૯૫ ॥
સતવાદી નર નારીનો ॥ સુણે શીખે મહીમાએ ॥
વીજોગ ભાગે તેહના ॥ આશા પુરણ થાએ ॥ ૧૪૯૬ ॥
મેલો નર નારી તણો ॥ ભાવે રગલા ભોગ ॥
આશા પુરે અબીકા ॥ ટલી ગયા વીજોગ ॥ ૧૪૯૭ ॥
શ્રી ગોડ માલવી વીપ્ર સુભ ॥ બેગંન પુરમા વાસ ॥
સુત શ્રી વીરેસ્વર તણો, શ્રીમુખ સાંમલ દાસ ॥ ૧૪૯૮ ॥

લઘુ બંધવ લાધા તણો ॥ આનંદ બાઇનો તંન ॥
પીતા પરશોતંમ તણો ॥ મહાદેવ ઉપર મંન ॥ ૧૪૯૯ ॥
મુડામાં એક મુઠડી ॥ સાગરમાં સુક ચાંચ ॥
એ રીત ... ... ॥ . માંણુ કરે જે પંચ ॥ ૧૫૦૦ ॥
મદંન મોહનાની કથા ॥ કહુ મન મેહેલી મોડ ॥
શામલ ભટ કવી કેહે ॥ સહુ બોલો શ્રી રંણછોડ ॥ ૧૫૦૧
શ્રોતા ... ... ભલો ॥ નાંહાંના ભટનો શીશ કરજોડ ॥
શાંમલ ભટ કેહે બોલજો ॥ જેજે શ્રી રંણછોડ ॥ ૧૫૦૨ ॥

ઇતિશ્રી મદંન મોહનાની કથા ॥ સામલ ભટ વીરંચીતાઆ શાંપુરણુ પ્રત પરમાંણે લખી છે ॥ લખનારને કસો દોસ દેસો નહી ॥ સંવત ૧૮૮૬ ના કારતીક સુદી ૪ શનેઉ સમપ્તં શ્રી રસ્તુ ॥

વિષયાદિ–ચોપઇ, છપ્પા અને દોહરાથી પદબંધ બાંધેલો છે. આ વાર્તા કલ્પિત છે; જો કે કવિ તેને સંસ્કૃતનો આધાર હોવાનું કહે છે; તેથી શામળની પૂર્વે જૈન કવિએ પણ રચેલી હોવાનું જાણીતું છે.

વિશેષ–૧. પ્રતિ જીર્ણ છે. વચ્ચે વચ્ચે પાનાં ચોંટેલાં હોવાથી અક્ષર ઉકેલતાં વિષમ થઈ પડે છે. બૃ. કા. દો. ભાગ ૫ માંમાં તેમ જ પ્રા. કા. ત્રિ. અંકમાં છપાઈ છે.

૨. બૃહત્કાવ્યદોહન ભાગ ૫ માંમાં ફલશ્રુતિમાં (ઉપરના અંત ભાગની ૯૩ મી કડી પછી) નીચેની કડીઓ આપેલી છેઃ—

ભણ્યો નથી પુરાણ હું, ભણ્યો નથી કોઈ વેદ,
રસાલંકાર ન આવડે, મન ન પામે ખેદ.
ઘર ઘર રાગ તાણું નહીં, પુત્ર ન મુજ ગુણ ગાય,
રાજદરબારે રઝળતું, મેળવી નથી પસાય.
ભાટ બ્રાહ્મણને ભાંડવા, લાંબી મૂકે પોક,
રીઝી ભલા ભલા કહે, તેથી થાયે શોક.
રીઝવે ગાન ને તાનથી, હાથે લેઈ કરતાલ,
શિષ્યો ગુરૂનો ગાંદરો વા વા ત્યાં શોભાય.
જેમ તેમ શબ્દો ગોઠવી રચે ઘાટ કુંભાર;
ક્લિષ્ટ કાવ્યથી રાચશે કવીન્દ્ર ને કુંભાર.

આ કડીઓ પ્રા. કા. ત્રિ.વાળી, રા. રા. હીરાલાલ વ્રજભૂખણદાસ શરાફવાળી તેમ જ અન્ય પ્રસિદ્ધ પ્રતિઓમાં સાંપડતી નહીં હોવાથી શામળરચિત હોવા માટે રા. સા. કેશવલાલ હ. ધ્રુવે શંકા ઉઠાવેલી છે. એમાં પ્રેમાનંદ ઉપર આક્ષેપ ધ્વનિત છે. હજી વિશેષ જૂની પ્રતિઓ ઝીણવટથી જોયા પછી આનો નિર્ણય થઈ શકે એમ છે.

અં ૫૮-સુડાબોહોતેરી-શામલદાસ-(ર. સં. નથી); (લિ. સં. નથી); પૃ ૧૫૯-૩૪૩

આરભ -(પ્રતિ તૂટક હોવાથી રીતસરનો આરભ આપેલો નથી) પાના વાર્તા ૧૪ મી ચતુર સુહાણની સ્ત્રી સરૂપા અને મલુકાની વાત (૧૫૯થી ૧૬૪)

(ચોપાઇ) કામનીની વાત તે કોણ જ ડલે આવ્યો પોપટ પાન્જેર તળે ॥
જોરો કરૂ તો જીવ જ જાય ॥ મેનાની પેઠે મુજને થાયે ॥
સામ દામ ને કરૂ બહુ ભેદ ॥ જાવા તો નહી દેયુ બ્વેદ ॥
શાબાશ શાબાશ રે શેઠાણી સાર ॥ ધ્યંન ધ્યન એ તારો અવતાર ॥
કાલ્ય આપરણે શેઠ આવશે ॥ રીધ્ય મીધ્ય રૂડી લાવશે ॥
વાર પછી નહી થાયે જાર ॥ ભરથારનો રાખવો પડશે ભાર ॥

અન્ત -

(દોહરા) બુધ્યન્યીધાન સુક બોહોતરી સુકશારકા સવાદ ॥
સાંમલ ભટ સલેખમા આણી મન ઉન્માદ ॥ ૨૨॥
લાભ એહમા રેપ નથી પરી લાક્ષીણી પેટ ॥
ભાર દશ હજાર મણ માથે લેવી મોટ ॥ ૨૨॥
રજ માત્ર એહેમા સહુ નથી લ્યેશ જડે નહી લાભ ॥
દેહ ધરવ્યી દાવાદસે ઉંડલ ધાનવો આભ ॥ ૨૩ ॥
રામક્રીષ્ણ ગોવિંદ કોહો ઠીગ પોહોચાડે ઠેઠ ॥
આકન કેરા ઝાઝુવા તેણે ન ભરીયે પેટ ॥ ૨૪ ॥
ગુજર દેશ ગ્નરૂયો ઘણો અમદાવાદ અધ્યીપત ॥
કીંકર સહુ કીતા તણો છયે શાહાસ્રમાં ઇત ॥ ૨૫ ॥
મહીમા માતર પ્રગણે ગીહુજ માહે સુજાણ ॥
કવ્યીની કીરત સાંભની વીવીધ પ્રકારે વર્ખાણ ॥ ૨૬ ॥
વાસણ વગે અગપત ગ્ક્ષીયલ કેરો તન ॥
ગ્રથ કરાવ્યો ગુણન્યીધી મહીપત જેહેનુ મન ॥ ૨૭ ॥
કવ્યી તેડા કોડે કરી દશ ચીધ્ય દીધા દાંન ॥
પ્રયન્ત્રી કરી પસાવને ધરમ વાતે ધ્યન ધાન ॥ ૨૮ ॥
સહીયામન બત્રીસની કરી વાત વવેક ॥
વૈતાળ પચ્ચીશી વરણવ્યી જેહેમાં ન્યાવટ ચાહાવટ ન્યેક ॥૨૯॥
રેના ખડ રૂદે ધરા કીધા રામચ્યરીત ॥
સીવપુરાણ શોભાબત્રીસા પરમારથ પુન્ય પવીત્ર ॥ ૩૦ ॥

ઝવેર જશવંતા આગલે: કેહે શાંમલ ભટ કવ્યી રાજ:
કુલદીપક તુ કાહાવીએ: લક્ષ કોટીધા લાજ: ॥ ૨૧ ॥
સીયોડ માલવ્યી વ્યીપ્ર સુભ: વેગનપુરમાં વાસ:
પીતા પુરૂષોત્તમ તણો: કેહે કવી સાંમલદાસ: ॥ ૨૨ ॥
ગાયે સીખે ને સાંભળે: પોહોચે મંનમાં કોડ: ॥
સાંમલ ભટ કેહે બોલો સહુ: જ્યે જે સી રણછોડ: ॥ ૨૩

ઈંતી સી સુ સુક બોહોતરી મધ્યે: સ્ત્રીચ્યરીત્ર સંવાદે: સી ત્રી (?) કુપમાં ઉતરી તે વાત સંપુરણ ॥ સીરસ્તુ: ॥ કલાણ મસ્તુ: ॥ ૧૪ ॥ માદા ગણપતે ૧॥॥ (વાર્તા ૧૪ મી ૧૫૯–૧૬૪)

વિશેષ–ઉપર આપેલી ત્રણ કડી ૨૮, ૨૯ અને ૩૦ બીજી કેટલીક પ્રતિઓમાં સાંપડતી નથી.

વાર્તા ૧૫ મી–સભા(સોભાગ)ચંદ શાહની સ્ત્રી શોભાસ સુંદરી અને સોદાગરની વાત (પાનાં ૧૬૫ થી ૧૭૭)

આરંભ:–શ્રી ગણેશાય નમ: ॥

ચોપા: ॥ સી ગુણપતને નાંમુ સીશ: ॥ આરાધુ ઉમયાપત ઈશ ॥
શેવુ સીમુક્ષે શારદા: ॥ નીરમલ જેહવ્યી નરમદા: ॥
એ સી શારદા કેરા ગાંયુ: ॥ પલક એકમાં પાવન થાયું: ॥
શારદા માતા શંકટ હરે: ॥ પંડીત સહુ પ્રમાંણ જ કરે: ॥
પુન્ય પરમારથે પંથ્ય: ॥ સુક બોહોતરી ગુણ ગ્રંથ: ॥
ઘણીએક સીક્ષા ઘણુંએક પુન્ય: ॥ ન્યીમ્યેપ માત્રે નથી રાક્ષી નુન્ય: ॥

(છપો) ભણો જ્યેણે એ ગ્રંથ: ॥ પરનાર તેણે નવ્ય રક્ષી: ॥
સાંભલ્યો જ્યેણે ગ્રંથ: ॥ નીચ બુધી નવ રક્ષી: ॥
ભણો ભણાવ્યો ગ્રંથ: ॥ અધરમ તેણે નવ્ય દાક્ષો: ॥
શણો સાંભલો ગ્રંથ: ॥ ચ્યતુર અમરત રસ ચાષો: ॥
સાંભલો ગ્રંથ: સતવાદીએ: કાં નર કાં નીરમલ નારીયો: ॥
સાંમલ કેહે સ્વપ્ના વીપે: જુક કરી નહી જારીએ: ॥ ૧ ॥

અન્ત:—

(ચોપાઈ) સુણ રક્ષીયલ સુત રાજવ્યી; સીહુજપતી સરદાર:
ઝવેર જયસવંતા આગલે: સાંમલ ભટ કેહે સાર: ॥ ૩૦ ॥

... ...

રક્ષીયલ રાજરાજ્યેસ્વરા: શાંમલ્યી બ્યીર સુજાંણ: ॥
વાસણ વંશે અંશપત: મંન રાજ તણા મેહેરાંણ: ॥ ૨૨ ॥

સીરદાર ભાટ સલક્ષણો ગમાંન તણો ગુણુ નીધ્ય ॥
દસોંદી ડાહો ઘણું વીર્યાણુ વડેરાં વીષ્ય ॥ ૭૩ ॥
ગુજર દેશ સુભ ગુણુન્યીધી બ્યેગનપુરમા વાસે
પીતા પુરૂશોતમ તણો કહે કવી સામલદાસ ॥ ૭૪ ॥
સીધોડ માલવી બ્યીપ્ર સુભ બ્યીસ્વરનો તન
ઇષ્ટ જ્યેહેની અનપુરણા માહારૂદ્ર ઉપરે મન ॥ ૭૫ ॥

••

ઇતી સી સુક બોહોતરી સવાદે શ્રીચ્યરીત્ર મધ્યે કવી સી સાંમલદાસ વીરચીતાયા વાત સપુરણ

(વાર્તા ૧૫ મી, ૧૬૫-૧૭૭)

વાર્તા ૧૬ મી-(પાના ૧૭૭ થી ૧૮૭) અરીણી બાલા બાહારડની સ્ત્રી કાહાનાજી અને ગાંધર્વ ગોવિંદની વાત

(આરભ અને અન્તમા કાંઇ ખાસ નવીન ઉતારવા જેવુ નથી)

વાર્તા ૧૭ મી-(આરંભમા કાઈ ખાસ નવીન નથી) (પાનાં ૧૮૭-૨૦૦) ખત્રી ક્ષેતા કારીગરની સ્ત્રી રગા અને બ્રાહ્મણની વાર્ત

અન્ત —વાસણુ વરી અશપત મનજી સુત મેહેરાણ ॥
રક્ષીયન રુડો રાજબ્યી સકલ કલા સુજાણ, ॥ ૧૪ ॥
તેણે તેડુ મોકલ્યુ તેડાવ્યો કબ્યી તાહે ॥
કરજોડી તેહને કહુ ઈસ્વર પધારો આંહ ॥ ૧૫ ॥
અમદાવાદથી આવીયા જ્યેહેનો બ્યેગનપુરમાં વાસ ॥
પીતા પુરૂશોતમ તણો કબ્યી શી શામલ દાસ ॥ ૧૬ ॥
બેઠાતા તાહા બોહો જણા એક એક પે સાર ॥
ગમાન તણો સુત ગુણુનીધ્યી સપુત નામ સીરદાર ॥ ૧૭ ॥
સંવાદ કોહો સુક બોહોતરી ગુણુનીધ્ય ગ્યરૂયો ગ્રથ ॥
તરણુ તારણુ ત્રીલોકમાં પુન્ય પરમારથ પથ ॥ ૧૮ ॥
એ ગ્રથમાં છે ગુણ ઘણો નાહો એ નરમદા ગંગ
એ ગ્રથ જ્યેકો સાંભલે તે તજે પરનારી સગ ॥ ૧૯ ॥
માહા પુરષ તો માંણુ ગ્રહે ખલહીણા ગ્રહે છાર ॥
નીચ્ય બુધ્ય નરકે પડે વડા વૈકુઠવાસ ॥૨૦॥

ઇતીશ્રી સુક બોહોતરી સવાદે શ્રીચ્યરીત્ર મધ્યે વારતા પેતાપોત ઈન્ની ॥ ફુલ જયી ભટનો સંવાદ સપુરણ શ્રી રસ્ત કલ્યાણમસ્તુ ॥

૬

વાર્તા ૧૮ મી-(પાનાં ૨૦૦ થી ૨૦૮) ભદ્રસેન રાજાની સ્ત્રી કંદપ-રૂપા અને વ્યાસની વાત.

વાર્તા ૧૯ મી-(પાનાં ૨૦૮ થી ૨૧૫) રત્નીયા મકુવાણાની સ્ત્રીની વાત.

વાર્તા ૨૦ મી-(પાનાં ૨૧૫ થી ૨૨૮) મલુકચંદ શાની સ્ત્રી કનેર વહુ અને નંદાની વાત. આ વાર્તાના અંતમાં કવિએ પોતાની ઓળખ તેમ જ કાવ્યોનાં નામ ટાંક્યાં છે. પણ ઉપર ઉતારેલી હકીગતથી કોઈ વિશેષ નવી હકીગત નથી.

વાર્તા ૨૧ મી-(જેરા ક્ષત્રીની સ્ત્રી ધિરાંજી અને ગાંગા પટેલની વાત. (પાનાં ૨૨૮ થી ૨૩૫) આ વાર્તાને અન્તે પણ ૧૯ મીના અંત ભાગના જેવી જ હકીકત છે.

વાર્તા ૨૨ મી-(પાનાં ૨૩૫ થી ૨૫૧) ભીમા ભોઈની ભામિની જુમનાની વાત.

વાર્તા ૨૩ મી-(૨૫૨ થી ૨૬૩) નરસા શાહની સ્ત્રી વછની વાત.

અન્તઃ- શીપ નગર સોહામણું: અધ્યીપત અમદાવાદ: ॥
સાબ્બર ત્રડ શીરોમણી: અની આનંદ ઉલાદ: ॥ ૫૦॥
સીથોડ માલવી બ્રાંમ્ર સુભ: જોગનપુરમાં વાસ: ॥
પીતા પુરશોતમ તણો: કહે કવી સામલદાસ: ॥ ૫૧ ॥
સુત શ્રી વીરેસ્વર તણો: નાનાં ભાઈનો શીશ: ॥
રાજી રખણ રહીયલ તણો: પરસંન ઉમયા ઈશ ॥

વાર્તા ૨૪ મી-(પાનાં ૨૬૩ થી ૨૭૬) મકનદાસ હરીયડ અને શ્રાવકની સણગની વાત.

વાર્તા ૨૫ મી-(પાનાં ૨૭૬ થી ૨૮૬) બ્રહ્મદત્તની સ્ત્રી જુમનાની વાત.

વાર્તા ૨૬ મી-(પાનાં ૨૮૬ થી ૨૯૮) દામોદર દરજીની સ્ત્રી નાથીની વાત.

વાર્તા ૨૭ મી-(પાનાં ૨૯૮ થી ૩૦૯) વેલચંદ વેહેવારીયાની સ્ત્રી ઘેળીની વાત,

અન્તઃ-પાટીદાર પરાક્રમી: બેહ્ડા બુધ્યન્યીધાંન ॥
એક એકપે આગલા: સપુતપણે સાવધાંન ॥ ૧૬॥
લઘુ બંધવ લાધા તણો: વીરેસ્વરનો તંન: ॥
પીતા પુરશોતમ તણો: માહારુદ્રચરણ ચીત પર મંન ॥૨૧॥

... ...

વાર્તા ૨૮ મી-(પાનાં ૩૦૯થી ૩૨૬) હાથી પટલની સ્ત્રી હાંસાની વાત.

વાર્તા ૨૯ મી-(પાનાં ૩૨૬થી ૩૩૬) રૂડા રાય કાનાની સ્ત્રી રડાંની વાત.

વાર્તા ૩૦ મી-(પાનાં ૩૩૬ થી ૩૪૩) લખપતિ લાડકાની અને લાડકીની વાર્તા

અન્ત –

દોહા-લક્ષ્મી સાંચી જ્યે લોભીયા વસુ સાચ્યા વવેક
જપ મારતા જર સુકી ગયા કોડી ન ગઇ સાથ્યે એક ૧॥
પાંચ શત પૂરા પ્રતા ના પાસે રોક
એથી વ્ય ઉગસૂ કૃજ્યેત શીદ થાવુ ફોક ૨॥
પ્રાણુ તજું પરભાતીમા વપુ સારી વાત,
લાડ લાડકી સાથે કરુ રમુ આજુણી રાત ॥૩॥
મદીર આવીયો મલપતો સોનારણનો સાથ ॥

(આ વાર્તા, અહીંથી અધુરી છે)

વિષયાદિ-રખીદાસના પુત્ર ઝવેર આગળ સ્ત્રીચરિત્રની કહેલી ૭૨ વાતો, જે શુકબોહોતેરીને નામે સસ્કૃત અને પ્રાકૃત-ગુજરાતી, મરાઠી-સાહિત્યમા વિખ્યાત છે, તેમ જ ફારસી સાહિત્યમા 'તોતી નામા'થી જાણીતી છે, તેમાની વધારા અને ઘટાડા, ફેરફાર તથા રૂપાતર સાથે ૧૪ થી ૩૦ વાતો આ પ્રતિમા છે પરદેશ સીધારેલા એક શેઠીયાની સ્ત્રીને શુક દરરોજ રાત્રે જારી ખેલવા જતા જારી ઉઘાડી પડતી અટકાવવાને અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિઓ દર્શાવનારી વાર્તા કહી બોહોતેર દિવસ પર્યંત એવુ કુકર્મ કરતા કેવી રીતે અટકાવી હતી, તેનુ વર્ણન આ વાર્તામાં ચોપાઈ, દોહરા અને છપ્પામા રસભર કરેલુ છે

વિશેષ-૧ આ વાર્તાઓ છપાયલી છે આમા શામળભટ્ટે પોતાની ઓળખ, પોતાના વિવિધ ગ્રંથોનાં નામ વગેરે આપેલા છે એ માહિતી તેના જીવનચરિત ઉપર પ્રકાશ પાડે છે, તેમ તેના જીવનકાલના નિર્ણયમા પણ સાધનભૂત થાય છે

૨ નવીન સસ્કરણથી આ વાર્તાઓ પ્રકટ કરવા જેવી છે છપાયલી વાર્તાઓમાં બારોબાર ઉમેરાઓ તેના સશોધકોએ કર્યા છે એટલુ જ નહીં પણ શબ્દો તથા અક્ષરો, અર્થ ન સમજાયાના પરિણામે તેમ જ પોતાની પ્રતિની વિશિષ્ટતા દાખવવા માટે ઉમેરાયા છે

પ્રતિના પાના ૧૫૮ થી ૩૪૬ છે પાના છૂટા છે ૨૦૦ થી ૨૭૮ એ ૭૯ પાના મથાળેથી તૂટેલાં હોવાથી કોઇએ કાપલીઓ ચોઢી તૂટેલો ભાગ પૂરો કરેલો છે છપાયલી વાર્તામાં કોઇક કોઇક સ્થળે જે ઉમેરા વધારાના જણાય છે, તે આમા જણાતા નથી

૪ પ્રતિ બાળબોધ લિપિમાં લખાયલી છે, પરતુ 'લ', 'અ', 'ગ' 'ર' 'સ' આદિ અક્ષરોનો મરોડ માર્યાબંધિવી ગુજરાતી લિપિના અક્ષરના મરોડ જેવો છે

અ. ૫૯ ક્ર. બભ્રુવાહનાખ્યાન-જેરામ-(ર. સં. નથી); (લિ. સ. ૧૭૮૪)-પૃ. ૧-૩૧

આરભઃ—શ્રી ગણેશાયનમ ॥ અથ બભ્રુવાહનનું આખ્યાન લ(ખ્ય) તે પૂર્વ૦ ॥ ગુણદાતા ગુણનિધ્ય ॥ તું ગુણ સાગર ગુણરાપે ॥

સિધબુધ્ય વર શેવું સદા ॥ સ્વામી સુમત્ય ઉપાયે ॥ ૧ ॥
સકલ લોક સરસ્વત્ય તણો ॥ ધરે નિશદિન ધ્યાન ॥
શેવક જાંણી સારદા ॥ દ્યો મુજ અક્ષર દીન(દાન) ॥ ૨ ॥
આદ્ય સક્ત અખ્યર તણી ॥ એક જ લહું અવેવ ॥
શકત્ય શર્વ ગુણ શીખવે ॥ તો વેણુ કહુ વેણુ વિશેષ ॥ ૩ ॥

... ...

પ્રાકર્મ કહુ પાંડવ તણાં ॥ જો કૃપા કૃષ્ણની હોય ॥ ૭ ॥
જૈમુંન્યને પૂછીયું ॥ જે જન્મેજેરાયે ॥
આદ્ય સકત્ય અખ્યર દીયો ॥ યમ કહું કહો કથાનો મહિમાયે ॥ ૮ ॥
ગ્રંથ એક ઉત્તમ છે ॥ અશ્વમેધ આરંભ
અર્જુન બભ્રુવાહન તણો ॥ કહુ કથા અસંભ (સંબંધી) ॥ ૯ ॥
હયગ્રીવ આવો હઇડે ॥ આપોને અક્ષર સાર ॥
ગુણ અથ વાંણી વિમલ છે ॥ દેવી છે દાતાર ॥ ૧૦ ॥
કર જોડી જેરાંમ કહે ॥ અક્ષર ન જાણું એક ॥
સરસ્વત સર્વ ગુણ સીખવે ॥ તો કહુ વર્ણું વિશેષ ॥ ૧૧ ॥
માહાભારત શ્રવણે શુણી ॥ પાંડવ કેરી ખ્યાત ॥
મુક્ત જ પાંમે માનવી ॥ જો જપે જગનાથ ॥ ૧૨ ॥
ગોવીદ ગુણ ગાએ સદા ॥ જુકતેસૂ જેરામ ॥
જુકતે સૂં જેરામ કહે ॥ બભ્રુવાહન આખ્યાંન ॥ ૧૩ ॥

અન્તઃ-(ચોપાઈ)

બભ્રુવાહન કેરૂં આખ્યાંન ॥ સર્વ પીત્ર પાંમે ભગવાંન ॥
હરી ગ્રંથ કહે જેરાંમ ॥ જપતાં આપે વૈકુંઠ ઠાંમ ॥ ૮૯ ॥
રાજા જનમેજય પૂછીયું ॥ જૈમુંને જુગતે વાંચિયું ॥
અશ્વમેધ આખ્યાંન જેહ ॥ ઉતંમ ગ્રંથ અનુભવ્યો તેહ ॥ ૯૦ ॥
પાંડવ ભારથ પર્વ અઢાર ॥ તે માંહે જગ્ન પર્વ છે સાર ॥
બભ્રુવાહન અર્જુનનો યુધ ॥ કહ્યો જેરાંમે અક્ષર શુધ ॥ ૯૧ ॥
સૂર્ય પર્વ કુરક્ષેત્ર માંહે ॥ માઘ આગે જે પુંન્ય જ થાયે ॥
કાશી કાંતી અવતંકા કેદાર ॥ અયોધ્યા અવંતી શાર ॥ ૯૨ ॥

... ...

સૂણે ગ્રંથ અર્જુનસૂત તણો ॥ ગાગતાં (ગાતાં?) આંણે ભાવ જ ઘણો ॥
સર્વ સૂકીતનો સંચો થાય ॥ ગાયે સૂણે સર્વ પાતિક જાયે ॥ ૯૭ ॥
પાંચે પાતિક છૂટે આણ ॥ કહે જેરામ કથાનું નિર્માણ ॥

નરહરનૂ નામ લીજીયે ॥ શક્ત તણી સેવા કીજીયે ॥ ૯૮ ॥
પાડવ પ્રાકર્મે હરીગુણ ગાયે ॥ તે, સાલ અક્ષર સત આણીયા ॥
કેહે જેરામ પાંચસે માંન ॥ બભ્રુવાહન કેરૂ આખ્યાન ॥ ૯૯ ॥
હરી જપતા પાતક સર્વ જાયે ॥ હરી જપતા કાયા સુધ થાયે ॥
જગ્ન પર્વ જોડુ જેરામ ॥ દેવી અક્ષર આપે હામ ॥ ૫૦૦ ॥

ઇતિ શ્રી બભ્રુવાહનનૂ આખ્યાન સપૂર્ણ ॥ સવત્ ૧૭૮૪ ગ્રુપે શાકે ૧૬૫૦ પ્રવતમાન્યે ઉત્તરાન્યે ગરુ શ્રી સુર્ય ગ્રીષ્મ રુતૌ માસોતમ બીજા વૈશાખ વિદિ ૦)) અમાવાસ્યા શ્રી સોમવાસરે કછ મધ્યે રાઉશ્રી દેશલજી વિજે રાજ્યે મુનરા મધે લિખિત ગ્નાતિય મોઢ ચાતુરવેદી જાની શ્રી ૫ જેરામસુત વિસનજી પૂસ્તક લષિત ॥ પોતાની છે ॥ શુભા ભવતુ કલ્યાણમસ્તુ ॥

વિષયાદિ –૧ કુરુક્ષેત્રના મહા યુદ્ધમા દુર્યોધનાદિને હણ્યા પછી, યુદ્ધસહારન પ્રાયશ્ચિત્ત અર્થે યુધિષ્ઠિરે અશ્વમેધ યજ્ઞ આરભતા, દેશવિદેશના વિજય અર્થે સચરતા અર્જુનનો અશ્વ તેના પુત્ર રાજા બભ્રુવાહને રોકતા તે બન્ને વચ્ચે થયેલા યુદ્ધનો વીર રસનો પ્રસગ આ આખ્યાનમા વર્ણવેલો છે

૨ સામાન્ય રીતે શ્રીમદ્ વેદવ્યાસકૃત મહાભારતના આધારે ગુજરાતી કવિઓએ આખ્યાનો બાંધેલા પ્રચલિત છે, પરતુ આ આખ્યાન જૈમિનીકૃત અશ્વમેધ પર્વ કિંવા યજ્ઞપર્વને આધારે બાંધેલુ છે મૂળ મહાભારતમા અશ્વમેધ પર્વ વિસ્તૃત નથી, એટલે એ પર્વ ઉપરથી આખ્યાન બાધવા ઇચ્છતા પ્રાકૃત ભાષાના કવિઓએ બહુધા જૈમિનીકૃત અશ્વમેધ પર્વનો આધાર લીધો છે તેમ જૈમિનીકૃત મહાભારતમાથી સુખ્યત્વે આ જ પર્વ સુપ્રાપ્ય છે

૩ આ આખ્યાનનો પદબધ પૂર્વછાયા અને ચોપાઇથી બધાયરો છે, વચ્ચે એક 'વેરાડી' રાગનું કડવૂ અને એક 'શ્લોક' પણ છે કુલ ૫૦૦ તુક છે

૪ આ આખ્યાન રચાયાનો સવત કવિ "પાડવ પ્રાકર્મ હરી ગુણ ગાયે તે સાલ અક્ષર શત આણીયા' એમ આપે છે જો કે બરોબર નહીં, પણ સમજ પ્રમાણે તેનો ઉકેલ સવત ૧૭૫૦ એમ થાય છે કવિના પુત્રે જ તે સ ૧૭૮૪ મા ઉતારેલુ છે, એટલે એનો ૧૭૫૦ થી મોડો સમય સભવિત નથી

૫ રા બાપુસુખરામે પ્રેમાનદને નામે બભ્રુવાહન આખ્યાન પ્રકટ કરેલુ છે, તે પ્રેમાનદની છાપનું નથી જ, પણ આણીતાણી ઠોકી બેસાડેલુ છે તેમણે જ આધાર લીધેલી વિવિધ પ્રતિઓ જોવાથી આમ સાબીત કરી શકાય એમ છે

વિશેષ –૧ આ આખ્યાન પ્રસિદ્ધ થયુ નથી ભાષા સુંદર અને મધુર છે આ પ્રતિ કવિના પુત્ર વિસનજીએ જ કચ્છ મુદ્રામાં લખી છે, જે ઉપરથી કવિના નિવાસસ્થાન અને જીવનસમય વિષે કઇક માહિતી મળી શકે એમ છે કવિ હયગ્રીવ અને નરહરિનો ભક્ત છે

૨ બાળબોધ લિપિમાં પ્રતિ લખાઈ છે, જો કે કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાળબોધલી ગુજરાતી લિપિના અક્ષરના મરોડને મળતો છે પ્રતિ વચ્ચે ઉધાર ખવાયલી છે, છતાં અક્ષરોને આંચ આવી હોવાથી નથી પાનાંની સખ્યા મૂળ પ્રતિમાં લખેલી નથી

અં. ૫૯-બ-વિરાટપર્વ-નાકર-(ર. સં. નથી)-(લિ-સં. ૧૭૯૫); પૃ. ૩૪-૧૫૮

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમ ॥ અથ વૈરાટ પર્વ કથા લિખ્યતે ॥
વૈશંપાયન કહે જન્મેજે ॥ કથા વૈરાટ વિશાલ ॥
પૂર્વે પૂરૂપ કયમ રહ્યાં છાંના ॥ તે સાંભળિયે ભૂપાલ ॥ ૧ ॥
ધર્મ પ્રત્યે પંચે ભ્રાત કહે છે ॥ ગુરુજી કહે નગર જઈ રહેશું ॥
તમ પ્રતાપેં આનંદ કીધા ॥ એવડું દુખ કયમ સેહેશું ॥ ૨ ॥
મત્સવેધ દ્રુપદ ઘેરય કીધો ॥ પંચાલી પરણાવ્યાં ॥
સુભદ્રાહરણ રાજા રઢમાંહે ॥ સર્વેકાને ઉલપાવ્યાં ॥ ૩ ॥
પરનરમાં પેસી કયમ રહેશું ॥ પાંચ પૂરૂપ છઠા નારી ॥
ઘણુ સ્થૂલ મારુતસૂત બલીયો ॥ યતિ પ્રાક્રમ બહુ આહારી ॥ ૪ ॥
ધર્મ કહે ચિંતા મ કરશો ॥ જેણે જગતજાંણીતા કીધાં ॥
તેહ તમારી ચિંતા કરશે ॥ પ્રતિબોધ બહુ દીધાં ॥ ૫ ॥
(કડવું ૧ લું)

અન્ત:-(રાગ પ્રભાતી)
વૈરાટ પર્વ કીધૂં સંપૂરણ ॥ પદ સસસત પંચાસ રે ॥
રાગ પનર ને કડવાં એકતાલીસ ॥ ઉત્તમ કથા અવિનાશ રે ॥૮ ॥
ગુરુ, વૈષ્ણવ ઇષ્ટચર્ણ પ્રસાદે ॥ કવિજન કર્યે...રે ॥
નિર્મલ ગ્રંથ મયંક સરિખો ॥ કૃષ્ણાર્પણકૃત દાશ રે ॥ ૯ ॥
ગા...નેં પૂછે સાંભલેં ॥ નર સ્રીવર્ણ અઢાર રે ॥
પંચ માહાપાતિક તન શ... ॥ ......ને અવિચલ ઠાંમ રે ॥૧૦॥
વીરક્ષેત્ર મધ્યે વાસ વાંણીયો ॥ દેશવાલ કુલ શાર રે ॥
વીકાનો સૂત નાકર વર્ણવે ॥ હરીભક્ત શું આચાર રે ॥ ૧૧ ॥
હરી ગ્રંથ વાડવ કેરે શોધ્યો ॥ વિશ્વ પુંન્ય વિસ્તાર રે ॥
વૃધ નાગર સૂત નામ મદનસૂત ॥ ગાએ થાએ ભવ નિસ્તાર રે ॥૧૨॥
શકલ દાંન તીરથ જપ તપ ॥ અષ્ટાંગ યોગ અભ્યાસ રે ॥
તે ફલે યે કહે સુપ હરીગુણઃ નાકર હરીનો દાશ રે ॥ ૧૩ ॥
કડવાં ॥ ૪૧ ॥

ઇતિશ્રી માહાભારતે વૈશંપાયનકૃત વૈરાટપર્વ ॥ લિખિતં ॥ સંવત ૧૭૮૫ વૃષે શાકે ૧૬૪૯ પ્ર૦ ॥ સર્દ રુતો માસોતમ અશ્વન માસે કૃષ્ણપક્ષે ત્રતીયા શ્રી ભૃગુવાશરે ॥ આદેહ મુનરા વાસ્તવ્યં કછ મધ્યે રાયો શ્રી દેશલજી

વિજે રાજ્યે ॥ મોઢ જ્ઞાતીય ચતુર્વેદી જાની શ્રી ૫ જેરામસૂત વિશનજી લખિત ॥ સ્વાર્થ પદાર્થ શ્યેતી ॥ ૧૪ ॥

વિષયાદિ–૧ દુર્યોધન સાથે બાર વર્ષ વનમા અને એક વર્ષ ગુપ્ત રહેવાની શરતે દ્યુત રમ્યા પછી, યુધિષ્ઠિરાદિ પાચે પાડવો અને છઠ્ઠા દ્રૌપદી એક (તેરમુ) વર્ષ વિરાટ રાજાના નગરમા ગુપ્ત વેષે ગુપ્ત રહે છે અને દુર્યોધનની પ્રેરણાથી રાજા વિરાટની ગાયો હરાતા યુદ્ધ કરવા ગૌધન પાછુ વાળી લાવવા જતાં પાડવો પ્રગટ થઇ જાય છે તે પ્રસગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે મહાભારતના વિરાટ પર્વનો સાર આમા કવિએ ઉતારેલો છે દ્રૌપદી ઉપર કીચક શિયળભગ અર્થે હુમલો કરવા તત્પર થાય છે તે પ્રસગનુ કરુણરસભર્યુ વર્ણન રસિક છે

૨ આ આખ્યાનનો પદબધ રાગ, કડવા અને ઉથલાથી બધાયલો છે છતાં વચ્ચે કેટલેક ઠેકાણે 'રાગ' કે 'ઉથલા'નો નિર્દેશ જણાતો નથી કડવા ૪૧ છે

૩ પ્રેમાનદના નળાખ્યાનનો યુધિષ્ઠિરની ચિંતાનો આરભભાગ નાકર કવિના આ આખ્યાનના આરભ સાથે અનેક પદોમા મળતો છે, એ નોંધવાજોગ છે તેમ પ્રેમાનદના સુદામાખ્યાનમા 'સુણ સુદરી રે', 'ઘેલી કાણે કરી રે' એવા લ્હેકવાળા કડવાનું મૂળ આ આખ્યાનના દ્રૌપદીની કરુણરસભરી આર્જવતાવાળા પ્રસગનુ કડવુ છે, એ પણ સ્પષ્ટ થાય છે

વિશેષ–૧ આ આખ્યાન છપાયું નથી તેનો રચનસવત્ જો કે આ પ્રતિમા આપેલો નથી, પરતુ સવત્ ૧૬૦૧ હોવાનુ અન્ય વિશ્વસનીય પ્રતિઓથી પ્રસિદ્ધ છે કવિ વાણીયો હોવાથી આખ્યાન રચી, બ્રાહ્મણને અને તેય વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણને ગાવા સારૂ દાનમા આપી દેતો, એમ આ તેમ જ તેના બીજા આખ્યાનોમાંના એના ઉલ્લેખથી જણાય છે આ કવિએ મહાભારતના અન્ય પર્વોના સાર પણ ઉતાર્યા છે

૨ કવિ વડોદરાનો દિશાવાળ વાણીઓ છે, તેના બાપનું નામ વિકો છે તેની ઓળખ, કાવ્યશક્તિ આદિ માટે જુઓ બૃ કા દો ભાગ ૮ મામા રા અબાલાલ બુ જાનીએ લખેલું કવિ નાકરનુ જીવન

૩ પ્રતિનાં પાનાં છૂટા પડ્યા છે, વચ્ચે વચ્ચે ક્વચિત્ ખવાયલી છે બાલબોધ લિપિમા લખાયલી છે, છતાં કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ માર્યાબંધિની ગુજરાતી લિપિનો છે

અ. ૫૯ ગ.–૫૬

કૃષ્ણજીનો ગરબો કવિનું નામ નથી, અપૂર્ણ છે, કડી સાતથી અધુરો છે માત્ર પાનું એક છે

આરભ–આસો માસ ભલે આવીયો રે ॥ અજવાલી પડવે સાર ॥
સરદની સાગી રાતડી રે ॥ રમે વ્રદાવન મુઝાર ॥ ૧ ॥
ગરબો કીધો ગોપાંગના રે ॥

અં. ૬૦–અંગદવિષ્ટિ–શામળભટ–(ર. સં. ૧૭૨૭?); (લિ. સં. નથી); પૃ. ૧–૫૨

આરંભઃ–॥ શ્રી ગણેશાયે નમઃ ॥ અ. શ્રી રામ ... ત્ર મધ્યે અંગદવિષ્ટિ લક્ષ્યતેઃ

દોહેરા ॥ શ્રી ગણપતિને આરાધિએ ॥ શારદા લાગુ પાય રે ॥
અંબાજી આશા પુરો તો ॥ ગ્રંથ ચાલતો થાએ રે ॥ ૧ ॥
શ્રી રાજ્યરાજેશ્વર રાંમજી ॥ જગતપાવન જસરૂપ ॥
લંકાં ધડકા સમીપે ॥ પોહોચા ભારે ભુપ ॥ ૨ ॥
શ્વેતુપાલ બાંધી સણે ॥ ઉતરો યા ત્રઠ તિર રે ॥
દયાવંત, દયાનિધિ ॥ શ્રી જસ રઘુબિર રે ॥ ૩ ॥
શ્રી રાંમે રુદે વિચારીઉ ॥ પુરણ આંણી પ્રીત ॥
જુધ જોર થાએ નહી ॥ તો તો રુડી રીત્ય ॥ ૪ ॥
વીચાર વીષ્ટીકારણે ॥ નર કોણ નીરખે હોય ॥
એમ વિચારૂ આપથી ॥ સહુ સૈન્યા સાંહાંમુ જોય ॥ ૫ ॥

છપ્પો ॥ હનુમાંન હઠીલો હોય ॥ જોતાંમાં રાઢ માંડે ॥
તુકારા નવ સેહે તંન ॥ મનથી રોસ નવ છાંડે ॥
સુગ્રીવ સહીઆસન ઠાંમ ॥ કામ હેવું કહીએ ॥
નલ આદે જે નિલ ॥ ચીતવિ સંગ ન લહીએ ॥
... ...ધીર ॥ મહા સાહાક લહુ ॥
માનશનમાન...ભ સહિત ॥ કા ન અંગદ પ્રતે કહુ ॥ ૧ ॥

અન્તઃ–છપ્પોઃ–રાવણ પાંમો રાજ અવિચલ પદવી આપે
ભભિક્ષણ પાંમો લંક પુરણ તે પુન્ય પરતાપે
મલાં રામને શ્રીત બિભંગ ભાગા તે તંનના
દુડભી વાગાં દેવ મનોરથ પોહોચા મનના
સીતા લેઈ સીધારીઆ નૈઉતંમ નીર વધારું નાંમનુ
જેજેકાર જુગમાં થઓ, રાજ થઉ શ્રી રાંમનુ ॥ ૧ ॥

દોહેરા (?) ॥ સીધોડ માલવી વીપ્ર સાંમલભટ થઆ છે આપે
વડા વીરેસ્વર માહાદેવ નાંહાંના ભટ ગુરુ પરતાપે
સંવત સતર સતાવિસ પચો રસનાએ પીધો
રુડા રેવાં ખંડ રામ રસ રુડો કીધો
સીવપુરાંણ કીધાં સોભીતાં અનેક ચરીત્ર જે આપથી
સાંમલ કેહે સૈઉ સમજજો જે સરસ્વતિ પરતાપથી

અગદવિષ્ટિ

વિષયાદિ—વનવાસમાથી રાવણે સીતાનું હરણ કીધા પછી યુદ્ધની તૈયારી કરી, રામચદ્ર પ્રથમ વાલીસુત અગદ સાથે સમાવાનીથી સીતા પાછી સોંપવાનું કહેણ રાવણને મોકલાવે છે, એ પ્રસગ વર્ણવેલો છે છપ્પા, દોહરા, ચોખરા, કવિત્ત અને લાવણીઓથી પદબધ બાધેલો છે

વિશેષ—૧ આ વિષ્ટિ જો કે બૃ કા દો ભાગ ૧ લામા અને પ્રા કા ત્રિ વર્ષ ૧ અક ૩ મા સને ૧૮૮૫ મા છપાયલી છે, છતા છપાયલી પ્રતિઓ કરતા આ પ્રતિમા કેટલોક ભાગ ઓછો છે એ પૂર કેમ વચ્ચુ તે સબધમા રા રા નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેસાઈ બી એ એ અગદવિષ્ટિને અતે કડીઓ આદિની સખ્યાના જે તારણ જૂદી જૂદી પ્રતિઓ માથી તારવ્યા છે તે માર્ગદર્શક છે જુઓ બૃહત્કાવ્યદોહન ભાગ ૧ લો સને ૧૯૧૫ની આવૃત્તિ પાના ૪૯૨–૪

૨ વળી 'ઝુલણા' છદ, 'ચોપાઇ,' 'કાવ્ય,' 'છદ,' 'સોરઠો,' 'સવૈયા,' 'ચોત્રિલો,' પ્રસ્તુત પ્રતિમા નથી તેમ આ પ્રતિમા જે છેવટનો 'દોહરો', જે ખરી રીતે 'દોહરો' નહિ પણ છપ્પો જ છે અને જે આ વિષ્ટિ રચાયાની સાવસવત ૧૭૨૭ નો નિર્દેશ કરે છે, તે છપાયલી પ્રતિઓમાં નથી ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઇટીની અગદવિષ્ટિની પ્રતિમા તેનો રચનસવત ૧૮૦૯ આપેલો છે સામાન્ય રીતે શામળના અન્ય ગ્રથોના રચનસવતના આધારે આ રચનસવત ૧૭૨૭ ઘટતો નથી તેમ આ પ્રતિમા રચનસવતના નિર્દેશ સબધમા એ નોંધવાજોગ છે કે લહીયાએ 'સવત સતર' લખતા પહેલા 'સવત મારો' એમ લખી 'મા' અક્ષર અને 'રો'ની માત્રા છેકી નાખી છે

અગદ વિષ્ટિના રચનસવત જૂદા જૂદા જડી આવે છે, ૯ પ્રતિઓના રચનસવત રા નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેસાઇ બી એ એમણે બૃ કા દો ભાગ ૧ લાનું સશો ધન કરી પાના ૪૯૪ મા આપેલા છે, તે જોતાં આ કાવ્યની રચના સ ૧૭૮૯ થી પહેલા સભવતી નથી,

૩ પ્રસ્તુત પ્રતિમા લિપિસવત કે 'ઇતિશ્રી' તેમ લેખક આદિનો નિર્દેશ નથી આપ્યો પ્રતિના પાનાં જીર્ણ થયા છે અને વચ્ચે વચ્ચે અક્ષરો ખવાવાથી વચાતા નથી પ્રતિ બાળબોધ લિપિએ લખાયલી છે

અ. ૬૧–ક. સુદામાખ્યાન–પ્રેમાનંદ–(ર. સં. ૧૭૩૮); (લિ. સં. ૧૮૪૧); પૃ. ૧–૫૫

આરંભ—અથ સુદામાનુ આખ્યાન લિખિર્એ છૈં ॥

શ્રી ગણુદેવ શ્રી ગણુપતી । સમરુ અબા શ્રી સરસતી ॥
રામારમણ હ્રદયમાં રાખુ । ભાગવત લીલા ભાવેં ભાખુ ॥
પ્રેમલ મતી વિમળ વાણી પાંમી । ભાગવતરસ ચાખ્યો શુક સ્વામી ॥૧॥
રાગ ધન્યાશ્રી ॥ શુક સ્વામીર્એ કલો સાભનો રાજા । પરિક્ષિત પુન્ય પવિત્ર ॥
દશમ સ્કધ અ'ધા એ(હે)ગીમો । કલો સુતામાચરિત્ર ॥૨॥

અન્તઃ-(રાગ ધન્યાશ્રી)

વેદધ્વનિ, અગ્નિહોત્ર હોયે । રાખે અંતર હરીનું ધ્યાન ॥
માલા ન મૂકે, ભક્તિ ન ચૂકે । મહા વૈષ્ણવ રુપિ ભગવાંન ॥૧૦
એ સુદામાચરિત્ર જે સાંભલે । તેનાં દરિદ્ર દોહિલા જાએ ॥
જન્મદુખે વાંમે, મુક્તિ પામે । મિલે માધવરાય ॥ ૧૧ ॥
છે વીરપેત્ર વડોદરે । ગુજરાત મધ્યે ગાંમ ॥
ચાતુર્વેદી ગ્નાંની બ્રાંમણ । ભટ પરમાણંદ તોય ॥ ૧૨ ॥
સંવત ૧૭૩૮ વર્ષે । શ્રાવણ શુદ નિધાંન ॥
તિથિ ત્રીજ ભૃગુવાસરે । પદબંધ કીધો આખ્યાંન ॥ ૧૩ ॥
ઉદર નિમિત્તે ઉપદેશ કીધો । વસ્યો નંદકુમાર ॥
નંદીપુરમાં કથા કહી । જથા બુધ અનુસાર ॥ ૧૪ ॥
વલણ ॥ બુધમાંને મે કહી કથા । કરતારે લીલા કરી ॥
ભટ પરમાણંદ નાંમ વક્તા । સુણતા જન બોલે શ્રી હરી ॥ ૧૫ ॥

કડવા ॥ ૧૪ ॥

ઇતિ સુદામાંનું આખ્યાન સંપૂર્ણ ॥ સં. ૧૮૪૧ નાં પ્રથમ ચૈત્ર શુદ ૧૫ ત્રવાડી પ્રભુજી પઠનાર્થં ॥ લિપિતં દેસા જાદવજી ગામશ્રી સાંધાણ મધ્યે લિપિતં ॥ સાંધાંણ રાએ આશાપુરાજીના નિત્ય દરશણ થાએ છે નીરાતે પાઠપાઠન થાર્યં છે ॥

વિષયાદિ:—આ આખ્યાનમાં વિપ્ર સુદામાનું દારિદ્ર્ય કૃષ્ણે તેની ભક્તિ તાપ્યા પછી ભાગ્યું, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. શ્રીમદ્‌ભાગવતના દશમ સ્કંધના ૮૦ થી ૮૨ મા અધ્યાયમાં આ પ્રસંગ છે. કડવાં ૧૪ છે. રાગ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ:-૧. આ આખ્યાન બૃ. કા. દો. ભાગ ૧ માં છપાયું છે. પ્રતિ જીર્ણ છે. પાના બીજાને પાછલો ભાગ કોરો છે, ૩ થી ૧૩ પાનાં નથી; પાનું ૨૧ મું અને ૩૫ મું પાછલા ભાગમાં તદ્દન કોરૂ છે. પ્રતિ બાલબોધ લિપિમાં લખેલી છે. જુઓ **અંક ૫૫-ચ. વિશેષ ૧.** (પાનું ૨૦)

૨. લહીઓ કચ્છી હોવાથી નપુંસક લિંગને બહિષ્કાર કરેલો સ્પષ્ટ દેખાય છે.

૩ આરંભની ૨ જી અને ૩ જી પંક્તિ પ્રસિદ્ધ આખ્યાનોમાં નથી, પણ ઢાળની ૧ લી પંક્તિ જોતા 'ભાગવત રસ આપ્યો શુક સ્વામી' એની અપેક્ષા રહે છે.

૪ અંતમાં '**ઉદર નિમિત્તે ઉપદેશ કીધો**' એમ ૧૪ મી કડીમાં છે, જ્યારે પ્રચલિત પ્રતિમાં 'ઉદર નિમિત્તે સુરત સેવ્યું' એમ છે, એ પણ નોંધવા જોગ છે.

૫ સુણસુંદરી રે અને 'ચલી કોણે કરી રે' એવી લ્હેકવાળી યોજના પ્રેમાનંદના પૂરોગામી નાકરના વિરાટ પર્વમાં સાંપડે છે. જુઓ ઉપર પ્રતિ **અંક ૫૯-ખ.**

अ ६१-ख सारसग्रह-(सस्कृत) પૃ. ૫૯ થી ૬૬

आरंभ-श्री गणेशाय नम ॥

विघ्नराज नमस्कृत्य शारदा गुरुमेव च ॥
वालाना सुखबोधाय क्रियते सारसग्रह ॥ १ ॥
नदा भद्रा जयारिक्ता पूर्णास्यरित च य क्रमात् ॥
शुक्रज्ञाना रार्कि जीवेषु सिद्धा स्युम प्रतिपन्मुखा ॥ २ ॥

વિષયાદિ—આના ૪૨ શ્લોક છે તેમા સાત વાર અને પદર તિથિઓના માહાત્મ્ય વર્ણવેલા છે

વિશેષ—આ પ્રતિમા હાથ જોડી ગણપતિના નામો ઉચ્ચારવાના શ્લોકો આપેલા છે વળી આખની પાપણના વાળ ખરતા હોય તો તેની દવા પાના ૬૮ ઉપર આપેલી છે પાના ૬૯-૭૦ ઉપર પણ આવીજ દવા આપી છે પાના ૭૧-૭૨ મા અડદના લાડુ બનાવવાની વિગત છે

અ. ૬૨-ક-નંદબત્રીશી-શામલભટ્ટ-(ર. સં.),
(લિ. વિ. સ. ૧૮૩૮); પૃ. ૬ થી ૩૨

આરભ-(પહેલા પાચ પાના ન હોવાથી રીતસરનો આરભ આપેલો નથી)

(ચોપાઈ) .. . સતવાદી ન બોલે આલ
વીદા તે હોયે પાઠ પથી તે જે જાણે પાપ
વૈદ તે જે પરખે રોગ જોગી તે જે જાણે રોગ
ધાન તે જે માહે ગરથ, પોતાનો જે સારે અરથ
બળીઓ તે જે પરદુખ હરે રતુ ખરૂ તે ખરજા કરે

અન્ત.–

દોહરો ॥ નદરાય તણી કથા કવી ચાતુરી ભેદ,
સોતા વગતા ભાવસુ સાંભળો ખોડ મ દેશો કોય.
એ કથા ન(દ)રાઅનીઃ સુણે સીખે મદીમાઅ
વીજોગ ભાગે તેહનો આસા પુગ્ગ થાઅ
ગનાંન રૂદેમા ઉપજે કબુધ ન વાપે દેદ
સત ઉપર મનછા રહે નાગબ્બણસુ નેહ ॥
સત રાખુ સતી તવુ રાખુ જુગમા નામ.
તમ રાખો લાજ નંદુ લોકની કરજો રૂડા કામ ॥

શ્રી ગોડ બ્રાંમણ વીપ્ર છેઃ સુભ શ્રીનગર માંહે વાસઃ
સુત વીરેસ્વર તે તણેઃ વારુ બુધીપ્રકાશઃ ॥
સેવક સહુ કવીતા તણોઃ શીવપુજન પરતાપઃ
સાંમલ ભટ કવીતા તણેઃ ઈષ્ટ કીપાએ આપઃ ॥
માતર પરગણે મોરવીઃ સહીજ સકૂલ ગુણ ઓંમઃ
તે છે કલબી બાણ સમો રપીદાસ જ નાંમઃ ॥
તેણે તેડુ મોકલુ પસાએ કરી લપ લાભઃ
કવી તેડો કોડે કરીઃ સંતોપી દીધાં માંનઃ ॥
વસ્ત્ર આભુક્ષાંણ અતી ઘણું ભાવે ધરતા ધાંન
નંદરાય તણી કથા સુણી તો સંસ્કૃત માંહુઃ ॥
કરો પ્રાક્તશુ પ્રીતમાં ઈષ્ટ ઉપાશી એહઃ
સામલ ભટે શુભ કહેઃ નંદ તણું આક્ષાંનઃ ॥
ગાએ શીખે ને સાંભલેઃ તેહને ગંગાસનાન;
શ્રી ગોડ બ્રાંમણ શામડીઃ વેર્ગામપરમાં વાસ
મહીમાં કહો નંદ કથા તણોઃ કેહે કવી સાંમલદાસઃ ॥ ૧૨ ॥

ઈતિ શ્રી નંદબત્રીસીની કથા સમપુરંણાઃ શ્રી રસ્તુઃ ॥ કલ્યાણમસ્તુઃ સંવત ૧૮૩૮ ના વરષે માહા શુદી ૬ વાર શનેઉ ને ઘટે સંમપુરણ લપી છેઃ લષીતાંગઃ ॥ વાસી હરીશંકર મનછારાંમઃ પુસ્તક શ્રી રરતુ

વિષયાદિ:–૧. આ વાર્તામાં નંદ રાજાની ઉપર તેના પ્રધાનને પોતાની પત્ની ઉપર કુદૃષ્ટિ કીધાનો વહેમ આવતાં તેણે તેનું ખુન કીધાનો અને તેની સતી સ્ત્રીએ સતીત્વના પ્રભાવે એ રાજાને જીવતો કીધાનો પ્રસંગ વર્ણવાયો છે.

૨ દોહરા, ચોપાઈ અને છપ્પાથી આ વાર્તાનો પદબંધ બંધાયલો છે.

વિશેષઃ-૧ આ વાર્તા બૃ. કા. ભાગ ૧ માં છપાઈ છે. આ પ્રતિ જુની છે અને વાર્તા રચાયા પછીનાં ચાળીસેક વર્ષ દરમ્યાન લખાયલી છે. લિપિ ગુજરાતી છે. પહેલાં પાંચ પાનાં નથી. છપાયલી પ્રતિ કરતાં આમાં કેટલોક ભાગ ઓછો જણાય છે.

૨ આ વાર્તા સંબધી વધુ વિગત માટે, તેમ જ કવિની ઓળખ આદિ માટે જુઓ અંક ૫૭-ક, ૫૭. ખ અને અંક ૫૮.

અં. ૬૨–ખ.–કામનાથનો મહીમા–ત્રિકમ–(ર. સં. નથી); (લિ. સં. ૧૮૩૮); પૃ. ૧.

આરંભ:–શ્રી ગણેશાય નમઃ શ્રી શારદાએ નમઃ
ધંન કાંમનાથ મેહેમા તારો મોટો શારે વિષાંણુઃ ॥
ધંન શાવણ મહીનો શારો છેઃ કાંએ ધર્મનામનો દાઢો રેઃ ॥

લિપિ બાળબોધ છે.

અન્ત'-

તા ભવના પ્રાછીત, જાએ છે ધન કામનાથ
ભટ ત્રિકમ પાઠક તારો છે, શેવાનો ભાવ તે શારો છે
તેને આશરડો રે તમારો છે ધન કામનાથ મેહેમા તારો મોટો શે રે

અં. ૬૨-ગ-બહુચરાનો ગરબો-પુરુષોત્તમ-પૃ. ૧.

આરભ -ધન બહુચર મોટી તુ ભવાની જુગમાં જાણી
અન્ત --અમા જોડ ભાવ દીન દેશો ખોડ એ પરશોતમ અરજો
ધન બહુચર

અં. ૬૨-ઘ-ત્રિકમનું કીર્તન-ખીમો

આરભ -બીરાજે રે સખોદ્ધાર બેટમા રે કાઈ વકડો ત્રીકમરાય ॥
સાંમળીથી સુરત મુહુરત જસુ રહી દીઠે દાલીદ્ર જાય વારી જાઉ ॥

अं. ६२-ङ-शिवनु कवित-ईश्वर-हिन्दी कवित- पृ. १

आरंभ:-शीर गगके धरीआ जटाजुटके रखईआः

લિપિ ગુજરાતી છે, છતા કેટલાક અક્ષરોના મરોડ બાળબોધ લિપિમાં છે પાનાનો આક નથી

अ. ६२ च-सरस्वतिनु वर्णव-केशवदास-हिन्दी कवित- पृ. १

आरंभ:-डडकमडलह दोहु वान दोहु बरदान अभेपद दातार •

अ ६२ छ-गणपतिनु स्तवन-केशवदास-हिन्दी कवित- पृ. १

आरंभ:-एकरदन गनवदन सदनबुध मदनकदनसुत

अं ६२ ज-जागलानु कवित्त-हिन्दी- पृ. २-४

आरंभ:-अथ जागलानु कवीत लखते

दोहोरा कयु आओ जगतमे • कंपा कारे देश
रागुमाके काजमे कीनो गुर्जरवेश ॥ १ ॥

कवित. भगाणासे आओ राज मान्ग उजेग बीच ;
मुल्क सब चीरके • सुरतने शोहा आई.

कीने हे छांओढी : सुकामलेज्ञ नग्रपर :
तोपां शांमान दारुगोळा हि बना हो हे :
सेफीवांण हु काजे दी : जंबुर जंजालोके ही :
चस दंन केरो ही आंके : गाडां ही भरां आहे :
दादाकु समजाहे के : अम्रतराओ शगलीने :
मीस्तर गाडर जंत्रले : जोर सुरत ते भरा आहे :
शा सुरतके मध्य : शाहुकारकु बोलादे जोर :
त्रीवाडी श्रीकृष्णजीकु : आगेही कराहे :
करोरु रुपैआके खजाना भरेहे संग्र :
तोपा सांमान बहुत : अखुट भरा आहे :
कुंपनीके बीज : तांहा काडेल हारा लंकनो :
सोमाईवारे मरद : राजा रानमां शोहाएहे :
दसुदीआ वाकपरे : ध्रुजे धरापती सत्र :
मीस्तर गाडर जंदरेल गुजरमां आहो हे :

વિષયાદિઃ—૧. છેલ્લા પેશ્વા બાજીરાવ બીજાના બાપ રાઘોબાની મદદે સને ૧૭૭૨માં બંગાળાથી આવેલા જનરલ ગોડર્ડે ગુજરાતમાં સુરત, ડભોઈ, પાટણ, ખેડા આદિ શહેરો ઉપર ચઢાઈ કરેલી તે પ્રસંગ આ કવિતોમાં વર્ણવેલો છે,

૨. કવિતાનો વિષય અધૂરેથી પડતો મૂકાયલો જણાય છે.

૩. આમાં સુરતના વડનગરા નાગર ત્રવાડી શ્રીકૃષ્ણજીએ કુંપની સરકારને એક તડાકે રૂા. ૧ કરોડ ધીર્યાનો ઉલ્લેખ છે; જે તે વેળાની સુરતની અને વડનગરા નાગરોની જાહોજલાલી અને સત્તાધીશતાનો ઉજ્જ્વલ દૃષ્ટાંત પૂરો પાડે છે.

વિશેષઃ—આ કવિત્તો ઐતિહાસિક છે, અને ગુજરાત ઉપર ઇંગ્રેજોના હલ્લા સંબંધી છે. આ કવિતો છપાયાં નથી. પ્રતિ જીર્ણ છે. વચ્ચે વચ્ચે અક્ષરો ખવાયા છે. ગુજરાતી લિપિમાં પ્રત લેખાયલી છે, છતાં ઘણા અક્ષરોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે. પાનાંનો આંક મૂળ પ્રતિમાં નથી.

અંક ૬૨ ઝ–અફીણીયાનું કવિત–નરસીરામ– પૃ. ૧–૨.

આરંભઃ—હાં રે સુણ વાંછી દાશઃ અફીણના અલબેલા રે
ખેતરમાં ગયા રે તમે। અપવાશી ભુખાંની રાંધે શારે કોહોને નવ કહા
એક સાંધી બલદ તાંહાં છે શારોઃ તે પટલ વરગને બહુ પારોઃ
તણે અફીણનો છે ઉતારોઃ રે સુણઃ—
પાંચ કડી છે. આ કવિત છપાયલું નથી.

अं. ६२ ज पद-हिन्दी— पृ २

आरंभः–नागर नवल कीसोरी रग भीनेही वागे

અ. ૬૨-૨ પદ-વાલાજીનુ કીર્તન— પૃ ૧

આરભ –હો વાલાજી વાલાને વીશારે થાએ હીણુ

મેહે તો નવ રેહેવાએ તમ રાયે પુરવ જનમનું લેહેણુ -

આ પ્રતિમા મીઠાની થાળ પછી આ પદ આપેલુ છે

અ. ૬૨-૩ પદ ૪ કૃષ્ણકીર્તન ધોળણ.

(પ્રતિના અત ભાગમા ગુજરાતી લિપિમા લખાયલા છે)

અં. ૬૨-ઠ-પંદર તિથિ-કવિ ગણા- પૃ ૧-૨

આરભ –સખી પડવે પડસે પાઠ નાથ ન આવે રે

એવા કઠણ થયા નદલાલ સ્નધેસા ન કહાવે રે

અન્ત –ગણાનો સ્વામી સામ હાર ગલાનો રે

જે કાહી આપસે સાભલ નરનારી રે

તેને મલે શ્રી રણછોડ રાઈ કુજબીહીઆરી રે

તથા સપૂર્ણ —

વિશેષ –આ તિથિઓ છપાઈ નથી કવિનુ નામ જાણીતું નથી

અં. ૬૨-ઢ. થાળ-મીઠો- પૃ. ૧-૩.

આરભ'—સખી સાભલોને કહુ વાત કાહી આનદ તે કાઈ આજ

નવા નેહસુ નોતરા હરી જમાવાને માહારાજ

અન્ત —વાહાલે રમાડા જમાડાં રે કાઈ રશમા રે કાઈ પૂરી મનની આશ

એવી પ્રશાદી છે થાલની રે કાઈ ગાએ છે મીઠો દાશ॥

ગાએ ગવરાવે શીખે ને શાભલે રે તેને હોઅ છે વૈકુંઠવાશ

ઇતિ શ્રી થાલ સપૂર્ણ લખીત

વિશેષ -૧ આ થાળ બૃ કા દો. ૫ મા ભાગમા છપાયલી છે પ્રતિ જીર્ણ છે, અને વચ્ચે અક્ષરો ખવાયા છે લિપિસવત કે રચનસવત આપેલા નથી

૨ જુઓ વિશેષ માહિતી માટે અક ૫૫-ખ-વિશેષ ૨ પાનુ ૩૦ મુ

અં. ૬૨-ણ. સુદામાચરિત-પ્રેમાનંદ (ર સ ૧૭૩૮),

(લિ સ ૧૮૩૮) પૃ

આરભ –શ્રી ગણેશાય નમ શ્રી સારદાયન્મ, અથ સદામાપૂરી લષતે

શ્રી ગુરુદેવ ને શ્રી ગણપતી સમરુ અમા ને સરસ્વતીઃ

પ્રબલ મતી વીમલ વાણી પામીએ રે

રસ રામાયણુ રુદે રાખુ: શ્રી ભગવંત લીલા ભાખુ:
રસં ચાખુ: એમ કહુ સપ સ્વામીએ રે:

ઢાલ ॥ સપ સ્વાંમી કેહે તમો સાંભલો પરીક્ષત પૂન પવીત્ર:
દશમ સ્કંદ અધ્યા એહેસીમો કહુ સદામાચરીત્ર:

અન્ત:-(રાગ કાનડો) છે વીર ક્ષેત્ર વડોદરુ: ગુજરાત મધ્યે ગામ:
ચતુરવેસી ન્યાતી બ્રંહ્મણ કવી પ્રેમાનંદ નાંમ:
સંવત ૧૭૩૮ શ્રાવણુ શૂદ ગુરુ વાસ રે:-
પદબંધ કીધુ આક્ષાન:
ઉદરને અરથે પ્રદેશે ગયા ને સેવુ નંદરબાર:
નંદીપૂરમાં કથા કીધી બુદ્ધ અતી અનુસાર:
કર જોડી પ્રેમાનંદ કેહે એક વાર બોલો શ્રી હરી વર:
॥ કડવા ૧૪ ॥

ઇતિ શ્રી સુદામાચરીત્ર સંપૂર્ણં સમાપ્તા. શ્રી રસ્તુ: કલ્યાણું મસ્તુ: સંવત ૧૮૩૮ ના વર્ષે અષાઢ માસે શુકલ પક્ષે અદાતામાં એકાદસી આંપૂન: તથી. રવીવાસરના નીતા આ સદામા પૂરી સંપૂર્ણ છે થઈ છે રે: લપીતાંગ: બ્યાસ હરીસંકર મંછારામે લપી છે: શ્રી અંબાજીની કીપાએથી લખુ છે: શ્રી. શ્રી. શ્રી. શ્રી.

વિષયાદિ:-સહવિદ્યાર્થી બંધુ સુદામાનું દારિદ્રય કૃષ્ણે ભાગ્યું તે પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે. શ્રીમદ્ભાગવતના દશમસ્કંધના એંશીમાથી બ્યાસીમા અધ્યાયમાં આ આખ્યાન વર્ણવેલું છે.

કડવાં ૧૪ છે.

વિશેષ:-૧. આ આખ્યાન બૃ. કા. દો. ભાગ ૧ માં છપાયું છે. પ્રતિ બાલબોધ લિપિમાં લખાયલી છે. પ્રતિ જીર્ણ છે અને તેના અક્ષરો ખવાયા છે.

૨. વિશેષ માહિતી માટે જુઓ અંક ૫૫-ચ વિશેષ ૧. પાનું ૨૦ મું.

અંક ૬૨-ત. શુકદેવાખ્યાન-વસ્તો- (ર. સં. નથી); (લિ. સં. ૧૮૩૮) પૃ. ૧-૩૧

આરંભ:-શ્રી ગણેશાએ નમાં: શ્રી શારદાએ નમ: શ્રી ગુરુભ્યો નમ: અથ સુખદેવનૂં આક્ષાંન લખુ છે.

શ્રી ગુણપત્ય સાંમી ગુણા લંબોદર: સુણો બહુનમી વલી:
વીધ્નહરા જે જે વંત લાગુ તમને લલી લલી:
એમ મુહ વાંણી આપો નીરમલી:

ઢાલ: નીરમલ વાંણી મંત્ર જાંણી: શ્રી ગુરુ અક્ષરે પાએ સુ ।૩:
સ્વાંમી હુ સેવક જાંણી: મુને ભગતભાવે ધાઉ:

સેવુ તમને એકમને વીનતડી કરજોડ
પારવતીના પૂત્ર તુ રુદયા તણી જડ મોડ (કડવુ ૧ લું)
(વલાણુ) સસાર કહુ તે સાર રે ભાવ આપો ભગવતી
દાસ વસ્તો દીન બોલે સાર કરો માતા સરસ્વતી
(કડવા ૨)

રાગ ગોડી ॥ શ્રી સરસ્વતીએ કીધિ સાર અનેક કવીજન હઇડે હરખ અપાર
સવત ૧૬૨૪ સાર માગશર શુદી ૧૨ ગુરુવાર:
ગુરુવારે ગુણ ગાઇસે કવી વીપ્રપ્રસાદે વાણી હવી
બ્રહ્મણના હુ પૂજ્યુ પાએ વાડવવચને ગ્રંથ બધાએ
વૈષ્ણવ કેરો હુ છૂ દાસ માયા કરો તો કરુ અભ્યાસ
(કડવા ૩)

અન્ત –(રાગ ધન્યાશ્રી)
સુખજીએ સતોષા વેદવાશ તા પોહોતી માતા કેરી આશ
શાધી શોતા તારૂ કરમ પામીએ વઈકુઠ ઠામ
વીષ્ણુ કેહ હુ વીપ્રદાશ ડોડીઆ કુલ બોરસદ માહે વાશ
કાલે સુત નારાયણ દાશ પામીએ વેઇકુટ વાશ
શોતા જન સહુ હરી ભણો કેહે વસ્તો દાશ

કડવા ૪૫

સપૂરણ કથા થઇ છે સવત ૧૮૩૮ ના વરખે શાકે ૧૬૬૪ પ્રવર્તમાને દક્ષણાયેન ગતે શ્રી સુર્જે સૂર્ તઉ માસોતમ માસે વા સાવણ વદ માસે સુકલ પક્ષે ભાદ્રપદ માસે એ તે પૂસ્યે કકયે લૈક્ષ્ય પાઠયો લખીતગ ગયા ગનાતી વેદ દયાલજી વેલજીએ લખુ આક્ષા છે કાગલે પોટય અર્ક્ષ એવા જણાએ છે એક વાર બોલ્યો શ્રી હરિ

વિષયાદિ—આ આખ્યાનમાં શ્રી શુકદેવને તેમના પિતા વ્યાસે તત્વજ્ઞાન આપ્યાનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે કડવાં ૪૫ છે પદબધ રાગ, વલણ, અને કડવાથી બનેલો છે પ્રતિમા કવચિત્ વલણ જણાતુ નથી

વિશેષ –૧ બૃ કા દો. ભાગ ૪ થામા આ આખ્યાન છપાયલુ છે પણ તેના અને આ પ્રતિના પાઠમા ઘણો અને મહત્વનો ફેર કઇક કઇક સ્થળે પડે છે

૨ કવિ ડોડીયા ધારાળા જ્ઞાતિનો છે, નિવાસી બોરસદનો છે, તેના બાપનુ નામ નારણદાસ છે અને તે વૈષ્ણવ છે બ્રાહ્મણની પ્રસાદીનુ ફળ આ આખ્યાન હોવાનુ તે કહે છે સંવત ૧૬૬૪ માં આ આખ્યાન રચાયુ છે

૩ બૃ કા ના સંશોધક સ્વ ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેસાઇએ આ આખ્યાનને મથાળે 'કવિ બુરાનપુરનો રહીશ હતો' અને પાદનોંધમા "અમોને મળેલી બીજી એક પ્રતમાં

રહેવાનું ઠામ બોરસદ છે" એમ લખ્યું છે; પરંતુ આખ્યાનના ઉપસંહારમાં તો "ડોડીયા કુલ બોરસદમાં વાસ" એમ જ છાપ્યું છે. ત્યાં 'બુરાનપુર'નો કોઈ ઉલ્લેખ કે પાદનોંધ પણ નથી. આથી શા આધારે તેઓ કવિને 'બુરાનપુર'નિવાસી ગણે છે તે જણાતું નથી.

૨ વળી 'ડોડીયા ધારાળા'ની વસ્તી પ્રધાનપણે ખેડા જીલ્લાના આણંદ તાલુકામાં હોઇને તેનું નિવાસસ્થાન 'બોરસદ' વિશેષે યોગ્ય છે અને મેં જોયેલી પ્રતિઓ બધી જ 'બોરસદ'નો ઉલ્લેખ કરે છે.

૪ આ આખ્યાનનું બંધારણ પ્રેમાનંદના સમયનાં આખ્યાનના બંધારણથી કંઇક નોખું પડે છે. કવિ ધારાળો હોવા છતાં ભાષાની મીઠાશ અને વિચારદર્શનની ઉદારતા ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવી છે. તેનું 'સુભદ્રાહરણ' મળતું નથી. જો તે સાંપડતું હોત તો એ પ્રેમાનંદના આખ્યાનોની ધાટિ ઉપર કંઇક પ્રકાશ પાડત.

૫ પ્રતિ જીર્ણ છે. તેનાં વીસ પાનાં બાલબોધ લિપિએ લખાયલાં છે, પરંતુ ૧૯ મા પાનના અડધા ભાગથી તે વીસમાનો અડધો બીજી કલમે લખાયલો છે. વળી બાલબોધ લિપિ હોવા છતાં કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે. વીસમાના અડધા પાનાથી બત્રીસમા પાના સુધીનો ભાગ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલો છે. એથી લિપિ-સંવત નોંધેલો નથી. ઇતિશ્રીમાંનો લખીત " ... હરિ :" એ ભાગ બાલબોધ લિપિમાં છે. મહાભારતના શાન્તિ પર્વના 'વ્યાસશુકસંવાદ' એ નામના પ્રકરણમાં આ આખ્યાન વર્ણવેલું છે.

અં. ૬૩-દશમસ્કંધ-કેશવદાસ (કાયસ્થ)-(ર. સં. ૧૫૨૯); (લિ. સં. ૧૭૮૭); પૃ. ૧-૧૬૮.

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમ ।। શ્રી કૃષ્ણાય નમ અથ શ્રી ભાગવત દશમ સકંધ લિખ્યતે ।।

પૂર્વછાયો ।। પ્રથમ શ્લોક આદેં કરી । કીધો કૃષ્ણ પ્રણામ ।।
હર્ષે હરીગુણ ગાઇશું ।। યમ પોચે હઈઆ હામ ।। ૧ ।।
श्लोक ॥ सरोजनेत्रायुत संयुताय ।। नमोऽस्तु गोपिजनवल्लभाय ॥
मंदारमाला परिभूपिताय ॥ उदारहासाय लसन्मुखाय ॥
नमोऽस्तु गोपिजनवल्लभाय ॥ २ ॥

... ...

પૂર્વછાયો ।। ગુરુ ગણપત્ય ને શારદા ।। બ્રંહ્મા વેદવ્યાસ
... ક શનક નમું ।। એમ કહે કેશવદાશ ।। ૯ ।।
પછે પરિક્ષત રાયને ।। કર જોડી કરુ જુહાર ।।
જેશું શુક સંવાદ થયો ।। અખિલ જીવન ઉપગાર ।। ૧૦ ।।
સંસારી પડતા શહુ ।। અવલોકી અંધકૂપ
દયા કરી દીવો કીયો ।। શ્રી ભાગવત સ્વરૂપ ।। ૧૧ ।।

અન્તઃ-(ચોપાઇ)

ભણે સુણે જે એ આખ્યાન ॥ તેને તુસે શ્રી ભગવાંન ॥
ભક્તિ મુક્તિ અથ મહીના ભોગ ॥ જે યાચે તે આપે યોગ ॥ ૧૧૫ ॥
દુખ દારિદ્ર ન દેખે અગ ॥ સદા સાહ્ય કરે શ્રી રગ ॥
વસુધાતલે વિધન નવ્ય થાય ॥ હરિશેવક મોહોટો મહિમાય ॥ ૧૧૬ ॥
તિથિ સવત નિધિ દશકા હોય ॥ સવતસર શોભનકૃત હોય ॥
દક્ષણાયન સરદ રતુ સાર ॥ અશ્વિન સુકલપક્ષ ગુરુવાર ॥ ૧૧૭ ॥
તિથિ દ્વાદશી વલી વૃદ્ધિ યોગ ॥ શત તારસ ત્રિહુરનો ભોગ ॥
બાલેવ કર્ણે બાંધી કથા ॥ યગદીશ્વરે મતિ પ્રેરી યથા ॥ ૧૧૮ ॥

પૂર્વછાયો ॥ સોરઠ દેશ સોહામણો ॥ પાવન પુર પ્રભાસ ॥
શ્રી સોમેશ્વર સારદા ॥ અવિ અતર કૈલાશ ॥ ૧૧૯ ॥
વાલભ જ્ઞાતી તિહાં વસે ॥ કુલ કેરે કાયસ્ત ॥
તે માહે સ્દેરામનો ॥ રોવક સેજે સ્વસ્ત ॥ ૧૨૦ ॥

ચોપાઇ ॥ તેહનો સૂત હુ કેશવદાસ ॥ કરુ કીર્તન શ્રી કમલાવાસ ॥
વિજય વીનતી કહુ કર જોડય ॥ રખે કોય કવી કાઢો ખોડય ॥ ૧૨૧ ॥
કીહાં મોહોટા કવિ મેરુ સમાન ॥ કાંહા હુ કાકર અતિ અજ્ઞાન ॥
કીહાં કનક ને કીહા કથિર ॥ કીહા સાયર ને છિલર નીર ॥ ૧૨૨ ॥
ઠાકોર કૃષ્ણ તે કૃષ્ણ હિતકર સદા ॥ કૃષ્ણ વિણ અવર ન દેવૂ દૂજા ॥
કૃષ્ણ ગુરુ ગોત્ર જ ઇષ્ટ આપણો ॥ કરુ નિરતર કૃષ્ણપૂજા ॥
કૃષ્ણ માય બાપ તે કૃષ્ણ જ માઓવો ॥ પરમાત્મા કૃષ્ણપ્રાણ ધારી ॥
કૃષ્ણનો દાશ દેશવદાશ ઉચરે ॥ સાંભળે વીતની એહ મારી ॥ ૧૨૬ ॥

ચોપૈ ॥ સમતિ કારણ આણ્યા શ્લોક । તેહનો દોષ મ દેશો લોક
હીરે જડયૂ સોહે હેમ ॥ પ્રાકૃત ઉપર પરઠયું તેમ ॥ ૧૨૭ ॥

પૂર્વછાયો ॥ સતાવન શ્રી ભાગવત ॥ રૂપક છે ત્રેવીસ ॥
સોલ સ્વયકૃત સસ્કત ॥ યમલી કથા યગદીસ ॥ ૧૨૮ ॥

• ••• ••

કીધા વ્યાસેં પૂરાંણ અઢાર તે માંહે શ્રી ભાગવત સાર ॥
તેહતા કીધા દ્વાદશ કધ નારાયણગુણ કથાસમધ ॥ ૧૩૯ ॥
દશમ સ્કધ છે મુખ્ય યદા કહી કૃષ્ણ કથા શુક રુખ્ય ॥
તે જોઇ મેં કાંઈ કાંઇ કવી . માટી મતિમાને વર્ણવી ॥ ૧૪૦ ॥
આશીમે કેહે કેશવદાસ । પૂરણ કરતા પોહોચી આશ ॥
એકતાલીસશો ચોપૈ કહી એટલે કથા સપૂર્ણ થઇ ॥ ૧૪૧ ॥

ઇતિશ્રી માહા ભાગવતેં પુરાંણે દશમ સ્કંધે શ્રીકૃષ્ણક્રીડામાં ચત્વા રિંશત્તમ: શર્ગ: સમાપ્ત ॥ ૭ ॥

સંવત્ ૧૭૮૭ વર્ષે શાલિવાહન કૃત ૧૬૫૩ પ્રવર્તમાંન્યે ગતે શ્રી સુર્યે રૌદ્ર સંવત્સરે પરસોતમ જ્યેષ્ટ માસે શુકલ પક્ષે શ્રી શનિવાસરે આ દેહ સુનરા મધે વાસ્તવ્યં કછ દેશે રાઉ શ્રી દેશલજી વિજયે રાજ્યે ॥ મોઢ જ્ઞાતિય ચાતુર્વેદી જાંની શ્રી ૫ જેરામ સૂત વિસનજી લપિતં સ્વાર્થે પરાર્થે ચેત ॥

याद्दशं पुस्तकं द्दष्ट्वा ॥ ताद्दशं लिपितं मया :
यदि शुद्धमशुद्धं वा ॥ मम दोपो न दीयते ॥ १ ॥

શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ॥ શુભં ભવતુ ॥ કલ્યાણમસ્તુ :

વિષયાદિ:-૧ શ્રીમદ્‌ભાગવતના આખાયે દશમ સ્કંધનો સાર આમાં આપેલો છે.

૨. આ આખ્યાન સર્ગબદ્ધ છે. તેના ચાળીસ સર્ગ છે. પૂર્વછાયો, ચોપૈ, ત્રોટક આદિ છંદો, હિન્દી કવિત, શ્લોકો, રાગ આદિથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ:-૧. આ કાવ્ય સંવત ૧૫૨૯ માં રચાયલું છે; લેખનમાં જૂની ગુજરાતીના કેટલાક અંશો જળવાયલા છે. કવિ કાયસ્થ વાલમ (વલ્મિક) જ્ઞાતિનો છે. આ આખ્યાન છપાયલું નથી. શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાના ઉત્તેજનથી રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાનીએ તે પ્રકટ કરવાનો પ્રબંધ કર્યો છે, અને તે છપાય છે. ભાષા, વર્ણન, છટા આદિમાં આ કાવ્ય આકર્ષક છે અને મધ્યકાળના ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અનેરો પ્રકાશ પાડે એવું છે.

૨. પ્રતિ જીર્ણ છે. બાલબોધ લિપિએ તે લખાયલી છે. વચ્ચે વચ્ચે પાનાં ખવાયાથી અક્ષરો પડેલા છે. કાગળો વચ્ચે સારા ન હોવાથી લેખકે જગ્યા કોરી રાખી કાવ્ય ઉતારેલું છે. લેખક અં. ૫૯-ક 'બભ્રવાહન આખ્યાન'વાળા કવિ જેરામનો પુત્ર છે.

અં. ૬૪-ક.-સભાપર્વ-વૈરાટ પર્વ-નાકર-(ર. સં. ૧૬૦૧); (લિ. સં. ૧૭૧૧); પૂ.

આરંભ:-...શાય નમઃ ॥ શ્રી સરસ્વત્યેં નમઃ॥ આક્ષાંન સભાપર્વ વૈરાટ પર્વ ॥

રાગ કેદારો ॥ ઉમયાનંદનને ગુણ સ્તવુ ને પ્રણમૂ દુદલ દેવ ॥
(જે)હ તણો પરીવાર પનોતો સુરીનર મુની કરે સેવ ॥ ૧ ॥
સુધબુધ્ય શ્રી, લક્ષ લાભ તન, મનકાંમના બુધી જેહને ॥
ગજવદન મોદીક અતી વલ્લભ ક(રું) પ્રણમ હુ તેહને ॥ ૨ ॥
... ...
શ્રી ગુરુચર્ણપ્રણાંમ કરી શ્રી રાંમચંદ્રતુ ધ... ॥
.મ માત્ર ગર્ભબંધન કાપે। આપે નીર્મલ ગ્નાંન ॥ ૫ ॥
(કડવું ૧ લું)

અન્તઃ—(રાગ પ્રભાતી)

વૈરાટ પર્વ કથા અતી શુંદર । કવીજન કેરી વાંણુ રે ॥
કડવાં પ્રત્ય પાંહુંસેટ કર્યાં । સહી કવીઆં શુધ અજાંણુ રે ॥ ૯ ॥
પદસક્ષા કાઢીને કહુ હુ । બે સહસ્ર પચાસ રે ॥
બાલ શુદ્ધેય અગ્નાન જાણી । મુને કીપા કરી અવીનાસ રે ॥ ૧૦ ॥
સવત સોલ ૧૬૦૧ સત એક જ ઉપેર । માસ દામોદર સાર રે ॥
શુકલ પક્ષ ને દસેમ તીથી । શુભ લગ્ન ને સોમવાર રે ॥ ૧૧ ॥
ગુરુ વૈષ્ણુવ કવીજન પ્રસાદે । કરીઓ એ અભ્યાસ રે ॥
નીર્મલ ગ્રથ અર્ધચંદ્ર સરીપો । કૃષ્ણાર્પણ કૃત દાસ રે રે ॥ ૧૨ ॥
ગાયે વાયે ને પૃછે સાંભલે । નરસ્ત્રી વર્ણ અઢાર રે ॥
પાચ માહા પાતીક તે નાહાસે । પમે હરી પદ ઠાહાર રે ॥ ૧૩ ॥
કરી ગ્રથ વાડવને સોંપ્યો । વીસ્વ પૂણુ વીસ્તાર રે ॥
વૃધ નાગર કુલ નાંહાન મદન સુત । ગાયો ભવજલ તાર રે ॥ ૧૪ ॥
વીરક્ષેત્ર મંધ્યે વાણીયો । દીસાવાલ કુલ સાર રે ॥
વીકાનો સુત મુખે પ્રણમે । હરીભક્ત શુભ આચાર રે ॥ ૧૫ ॥
સકલ જપતપ તીરથ ને વલી । અષ્ટ ભોગ અભ્યાસ રે ॥
કેહે નાકર હરીગુણુ ગાયે તે । પામે શ્રીઅવીનાસ રે ॥ ૧૬ ॥

ઇતિ વૈરાટ પર્વ સપૂર્ણું ॥ શ્રી રસ્તુ ॥ સવત ૧૭૧૧ વર્ષે ફાગણુ સુદી ૭ સાતેમ રવૌ લપીત સપૂર્ણું સમાસ ॥ ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ રસ્તુ ॥ શુભ ભવતુ ॥ કલ્યાણુમસ્તુ ॥ ॥ ॥

વિષયાદિ-મહાભારતના સભાપર્વ અને વૈરાટ પર્વનો સાર આ આખ્યાનમા કવિએ આપેલો છે રાગ અને કડવાથી પદબધ બાંધેલો છે, વચ્ચે 'ઢાળ' અને 'વલણ' પણ છે કુલ કડવાં ૬૫ છે

વિશેષ-૧ આ પર્વો છપાયા નથી આ કવિએ મહાભારતના બીજા પર્વોના સાર પણ લખ્યા છે સામાન્ય રીતે સભાપર્વ અને વૈરાટ એ બે પર્વો છૂટા મળે છે, (જુઓ અ ૫૮-ખ) પણ આ પ્રતિમા બે સાથે જોડેલા છે એથી સમજાય છે તેમ કવિએ કે કવિએ જેને દાન કરેલું તેણે પાછળથી બે ભાગમા અલગ વહેંચ્યા હશે, અને પદ સખ્યા, કડવાં સખ્યા આદિ પણ તેણે નોંધેલા હશે. કાવ્ય સંવત ૧૬૦૧ મા રચાયું છે

૨ પ્રતિ શુદ્ધ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે પ્રતિ સવત ૧૭૧૧ ની હોઇ તે દર્શે તેમ જ ખાસ સમજવા યોગ્ય છે. માત્ર બીજું પાનું ગયણુ છે વચ્ચે વચ્ચે અક્ષર પડ્યા છે

૩ વિશેષ માહિતી માટે જુઓ અંક ૫૮-ખ નાં 'વિષયાદિ' અને વિશેષ, પાનું ૪૭ મું

અં. ૬૪-ખ.-શુકદેવાખ્યાન-વસ્તો-(ર. સં. ૧૬૨૪); (લિ. સં. ૧૭૧૨); પૃ.-૧-૨૬.

આરંભઃ-॥ શ્રી ગણેશાયે નમ ॥ શ્રી સરસ્વત્યૈ નમ॥ અથ આક્ષાંન શુકદેવનું લીક્ષતે॥

રાગ ધંન્યા॥ ॥શ્છ॥ ગણપતી સ્વામી રે ગુણ લંબોદરા ગુણો બહુનાંમી રે
વલી વીધ્ન હરા ॥
અમ સુષ વાંણી આપો નીર્મલી ॥ ૧ ॥ ઢાલ ॥
નીર્મલ વાંણી મન જાણી મુને । શુધ અક્ષર આપ॥
તુ સ્વાંમી મુને સેવક જાંણી । ભક્ત ભાલે થાપ ॥ ૨ ॥
સીવ તને પુછ્એ એકમનાં રહી કર જોડ ॥
પારવતીના પુત્ર રૂદયા તણી જડ મોડ ॥ ૩ ॥
જડ મોડ રે સુધ બુદ્ધ સ્વાંમી । સેવંત્રે સણગાર॥
લક્ષ લાભ પુત્રે પરવરો । અપ્રીત મોદીક આહાર ॥ ૪ ॥
(કડવું ૧ લું)

... ...

વલણ ॥ સંસાર સાર કથા કહુ જો । ભા(વા)ચા આપે ભગવતી ॥
દાસ વસ્તો દીન બોલે । સાર કરો માતા સરસ્વતી ॥ ૯ ॥
કડવું ૨ જું.

રાગ ગોડી॥ સરસ્વતીએ તાં કીધી સાર ॥ કવીજન હૈડે હર્ષ અપાર ॥
સંવત સોલ ચોવીસો સાર॥ માહા઼ધ શુદી દ્વાદસી ગુરુવાર॥ ૧॥
ગુરુવારે ગુણ ગાશુ કવી । વીપ્રપ્રસાદે વાણી હવી ॥
તે બ્રાંમણના પુજુ પાએ । વાડવવચને ગ્રંથ બંધાએ ॥ ૨ ॥
વૈષ્ણવ કેરો હુ તાં દાસ । મયા કરો તો કરુ અભ્યાસ ॥
પાએ લાગી માગુ કરજોડ । રૂષે મુને કો દેતા ષોડ ॥ ૩ ॥
બ્રાંમણ વૈષ્ણવ માગુ માન । સાંતી પર્વ કહુ શુક આક્ષાંન ॥
ગાતાં પાપ સમુલાં જાએ । શ્રોતાનાં મન નીર્મલ થાએ ॥ ૪ ॥
બ્રાંમણ વૈષ્ણવ જે દીએ માન । તે નરનારી ગંગસ્નાંન ॥
ગંગા જમુના મધ્યે સરસ્વતી । મત્ય આપો, ટાલો દુર્મતી ॥ ૫ ॥
દુર્મતી ટાલો તો વેલા વલે । પુન્ય વાધે પાતીક પરજલે ॥
ગ્રહસ્ત જતીના કેહેશુ મર્મ । ભાવે રેહેતો બેહુના ધર્મ ॥ ૬ ॥
ધર્મધ્યાન ભાવે કરી । એક વાર બોલો જે હરી ॥ ૭ ॥
--- કડવાં ॥ ૩ ॥

અન્ત –(રાગ ધન્યાશ્રી)

એમ કહી વ્યાસે રચ્યૂ આખ્યાન । ધરુ વીષ્ણુ કેરૂં ધ્યાન ॥
પુત્રને તપે માત તાતને । આવીઉ વૈમાંન ॥ ૧૬ ॥
નરનારી એઉ ઉધરા ॥ શુષ કરે જે જે કાર ॥
આશ્રજ પામ્યા દેવતા ॥ ધન ધન્ય શુષ કુમાર ॥ ૧૭ ॥
સાંતી પર્વ તણી કથાને ॥ વ્યાસ શુક સવાદ ॥
જનમેજે રાજાએ સાંભલી । ને ઉપનો ઉહોલાદ ॥ ૧૮ ॥
એકમના ગાએ સાભલે શુષદેવનુ આક્ષાન ॥
તે નાહે ગગાજલ નિર્મલ । પામે રીધી સતાન ॥ ૧૯ ॥
સાંભળે સસાર છૂટે । અર્થ મલે અનત ॥
એ કથા છે મુક્તી ગામની । ને ઉધરે ભગવત ॥ ૨૦ ॥
ભાવે કલાવે સાંભલે । અથવા તે વાતે નામ ॥
કવી કેહે શ્રોતા સાભલો । પામો તે વૈકુઠ ઠામ ॥ ૨૧ ॥
મુક્તી ઠામ તે પામીએ તે પોહોચે મનની આસ ॥
વસ્તો વાણી ઉચરે આપજો વૈકુઠ વાસ ॥ ૨૨ ॥
(કડવા ૪૫)

ઇતી શ્રી મહાભારથે વ્યાસશુષસવાદે । સાતી પર્વ કથા જોગ સાહાસ્ત્ર (યોગશાસ્ત્ર) મુક્તીદા એક સમાપ્ત ॥ શ્રી રસ્તુ ॥ સવત ૧૭૧૨ વર્ષે ફાગણ સુદી બુધ લીપીત શુભ ભવતુ ॥ કલ્યાણમસ્તુ ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ –શુકદેવને તેમના પિતા વેદવ્યાસે યોગ અને જ્ઞાન એ બે માર્ગનો બોધ આપ્યાનો પ્રસગ આ આખ્યાનમા વર્ણવેલા છે

કડવા પીસ્તાળીસ છે રાગ, 'ઢાળ' અને વલણથી પદબધ બાધેલો છે જો કે વચ્ચે વચ્ચે 'વલણ' જણાતું નથી

એક નોંધવાજોગ બાબત રચનસવત વિષે છે અક ૬૨-થ'મા તેમ જ બૃ કા. દો ભાગ ૪ થા મા રચનસવતમા માસ "માગશર સુદી દ્વાદશી ગુરૂવાર"નો ઉલ્લેખ છે જ્યારે આમાં "માહાધ સુદી દ્વાદશી ગુરૂવાર" છે આથી જેઓ માસ, વાર અને તિથિ ઉપરથી ઇષ્ટ પદ્ધતિ અનુસાર સવત-સાલનો નિર્ણય કરે છે, તેઓએ એ વિચારવા યોગ્ય છે કે લહીઆની ભૂલથી 'માગ'શરને બદલે "માહાધ" સુદ લખાવાથી કે એવા ઉપરા હેરફેર થવાથી સવત-સાલ જુદા આવે અને એ એક ભ્રાન્તિ ઉપજાવનારુ અથવા વિચારણા કરાવનારુ સ્થાન છે

વિશેષ –૧ આ આખ્યાન બૃ કા દો ભાગ ૪ થામા છપાયુ છે

૨ કવિ બોરસદનો ધારાળા ડોડીયા કુલનો છે પ્રતિ ઘણી જૂની છે, સવત ૧૭૧૨ માં બાલબોધ લિપિએ લખાયલી છે પ્રસિદ્ધ પ્રતિ કરતા આમાં ઘણો પાઠાતર ભેદ છે

૩ (વધુ માહિતી માટે જુઓ અક ૬૨-થ(પાનુ ૫૭)વિશેષ ૩-૪

અં. ૬૪-ગ.-સીવરામંડપ-(સીતા-રામ વિવાહ)-વજીયો-

(ર. સં.); (લિ. સં. ૧૭૧૪.); પૃ. ૧-૩

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમ:

રાગ સાંમેરી: ઇસ્વરસૂતને આરાધીઐ : સૂધબૂધનાથ નરેસ :
ઉમઆઅંગથી ઉપનો : પ્રથમેં પ્રણમૂ ગણેસ :
જનકસૂતા માહા સૂદરી : વર વંવંચે રઘૂનાથ :
ત્રંબક ટોડર બાંધીઉ તારે જગ સહૂ જાણી વાત :
ચાલ : તાંણી ત્રંબક ટોડર બાંધૂ : અસૂરા ઘેર એનસ વાધૂ :
હારે રાજા જનકે હો માહા જંગ રચીઅ :
તીનુ મહીમા મૈસ્યલ મચીઆુ :
પાતાલના પનત(ગ) તેડા : નવખંડના નરપતી મેલા :
તાંહાં ઇશ્વર જીત જોવા આવ્યા : તાંહાં સૂરી નરમૂની ભલા ભાવ્યા:
(કડવું ૧ લું)

અન્ત:-દૂહો ॥ ત્રીકમજી ત્રંબક ભાજીઉ : અને ગોવંદ સૈદેવ વાત :
જાનકી પધરાં સીવરા : વર વરાં શ્રી રઘૂનાથ :
જનક તણાં મંડપ માંહાં : વરતો અતી આનંદ :
ગાયે માંનૂની જાનકી : અણાં(મે) પ્રેમાનંદ :
હથેવાલો સીતા તણો : અને સાહો સારંગપાણ:
કરજોડી વજીઔા કહે રાઔ દીધાં કંનાદાન :
॥ કડવાં ૪ ॥

....

રામ માતપિતાને પાએ લાગે રે સાંમજી: દુષીઆનાં દાલીદ્ર ભાગે રે દુષીઆનાં: ॥
સીવરા મંડપ જેણે ગાયો રે: રામ રુદે તેને સમાયો રે । રાંમ:
રામ સીતા સરષી જોડી રે: એમ કેહે વજીઔા કર જોડી રે એમ કેહે: ॥
(કડવું ૫ મું.)

ઇતી શ્રી સીવરામંડપ સંપૂરણ : સમાપ્ત : ॥ સંવત ૧૭૧૪ વરષે સંપૂરણ :
શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ ॥ છ ॥ છ ॥ છ ॥ છ ॥ છ ॥ છ ॥

વિષયાદિ:-૧. રામચંદ્રે રાજા જનકની સભામાં સ્વયંવરમંડપમાં ત્રંબક ધનુષ્ય તોડી, સીતાને વરી, એ પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે. આ પ્રસંગ રામાયણના બાલકાંડના સર્ગ માં છે.

આ આખ્યાનનાં કડવાં ૫ છે. રાગ અને ચાલથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે, બીજા, ત્રીજા, ચોથા અને પાંચમા કડવામાં રાગ અને ચાલનું નામ આપેલું નથી; માત્ર પહેલા કડવામાં જ રાગનું નામ અને ચાલ છે.

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન છપાયનુ નથી પ્રતિ ૧૭૧૪ મા બાળબોધ લિપિએ લખાયલી છે પણ તેના ઘણા અક્ષરો જેવા ગે, દે, એ, બે, સે, આદિનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે 'ચઉદ ભૂવનનુ નરેસ' જેવા કવચિત્ જૂની ભાષાના સસ્કારો પણ જળવાયલા છે પાનાના અક મૂળ પ્રતિમા નથી

૨ આ કવિનો 'રણજગ' (રણયજ્ઞ-રામચદ્ર અને લક્ષ્મણનું રાવણકુભકર્ણ સાથે સીતાજીને પાછા લાવવા માટે લકામા થયલુ યુદ્ધ) પ્રસિદ્ધ છે અને તે રા રા મજુલાલ રણછોડલાલ મજમુદાર, બી એ એલ એલ બીએ સ ૧૭૪૦ ની પ્રતિ ઉપરથી વડોદરાથી પ્રેમાનદના રણયજ્ઞ સાથે પ્રકટ કરેલો છે

૩ વળી આ કાવ્ય 'સીતાજીની વેલ' તરીકે જાણીતું છે અને તેની પ્રતિ નડીઆદમા ડાહીલક્ષ્મી પુસ્તકશાળામા છે

૪ આ આખ્યાન સુદર, ભાવવાહી અને ઉત્કૃષ્ટ છે

૫ આ જ કવિએ 'સીતાસદેશ' બાવન પદમા રચેલો છે કવિ પ્રેમાનદની પૂર્વે થઇ ગયલો છે, એમ તેના કાવ્યોની સવત ૧૭૧૪ મા લખાયલી પ્રતિ ઉપરથી તેમ જ ભાષાની લઢણ આદિ ઉપરથી સમજાય છે

અં. ૬૪-ધ.-રુકિમણિહરણ-કૃષ્ઠ; (ર. સં. ૧૬૫૨)- (લિ. સ. ૧૭૧૭); પૃ. ૧-૧૬

આરભ:—શ્રી ગણેશાય નમ ॥ ॥ શ્રી સરસવત્યૈ નમ ॥ ॥ આક્ષાન રુક્ષમણી હર્ણુ ॥ ॥

રાગ કેદારો ॥ નમો રે નમો શ્રી વીણાએક। સુધ બુધ સુપદાએક ॥
કાએક ॥ માંનસ વાએક સ્તુતી કરુ રે ॥ ૧ ॥
શ્રી બાલા કુરાલા કાલી। કીપા કરો રે કીપાલી ॥
દયાલી ॥ દાલીદ્ર દુપભજણી રે ॥ ૨ ॥
શ્રી ગુરુચર્ણ કીપા કરે ॥ મુની માનભાવ મનમાં ધરે ॥
આચરે ॥ અભીક્ષ હોએ મુજ દીનને રે ॥ ૩ ॥
વૈષ્ણવ શ્રોતા વીનતી ॥ બહુ પડિતની કરુ સ્તુતી ॥
દુર્મતી ॥ મુઝને દેવ દયા કરો રે ॥ ૪ ॥

વલણ ॥ કરો દયા કવી સુઢ કૃઢ કેહે પતીત પાવન થાઉ ॥
વાસુદેવ રુક્ષમણીહર્ણ કથા રસ ગાઉ ॥ ૫ ॥
શ્રીમદ ભાગવત દશમ સ્કંધ ॥ શ્રી પરક્ષતનો સવાદ ॥
ભક્તા તણા ચીત રજન કરવ ॥ બોની સપુના નાદ ॥ ૬ ॥
(કડવા ૧)

અન્તઃ-(રાગ ધંન્યાસી)

આંણુવલ્લભ પ્રીત રાષો । સહુ માંન માગી જાએ ॥
હવે કથા સંપુરણ થઈ। શ્રી રુક્ષમણી વેહેવાએ ॥ ૧૨ ॥
પ્રશ્ન તાં પરીક્ષત તણુ । શુખદેવનો પ્રસ્તાવ ॥
દુસ્તર તરવા ભક્તને । શ્રી ભાગવંત રસનાવ ॥ ૧૩ ॥
અંધ મારગ પામવા રે । પ્રગટ કીધી જોત ॥
અર્ક ઉદે તીમીર ત્રાસે । અવની થયો ઉદ્યોત ॥ ૧૪ ॥
તેમ કથા શ્રી જગદીસની । ત્રે તાપ પાંમે ભંગ ॥
સુણે સીષે સાંભળે ॥ તેને સદા પુરણ રંગ ॥ ૧૫ ॥
પદે પદે નાંમ અવીનાસનુ લે । સફલ થાએ જન્મ ॥
અવસાનકાલે આવતાં । ત્રેહે તાપ પાંમે ભંગ ॥ ૧૬ ॥
નહી જુએ ગુણ આચાર ગાતાં । ચતુરી વીવેક ॥
હરી નાંમ જાંહાં તાંહાં સોહેલુ । દોહેલુ નહી ક્ષણુ એક ॥ ૧૭ ॥
શ્રોતા જન સહુ સાંભલો । કવીતા કેહે મતીમંદ ॥
સંવત ૧૬૫૨ મુજ ઉપનો આનંદ ॥ ૧૮ ॥
ચૈત્ર સુદી ૧૧ મધ્યાંન મંગલ વાર ॥
પંચાંગ યોગ સુભ માંહે । પૂર્ણ કથાંનો વીસ્તાર ॥ ૧૯ ॥
ઋષીકર્મ ઉદીચ્ય વંસે । આનાવલ સ્વસ્થાંન ॥
રામ થાપી, બરદ આપી, રષે લેતા નામ ॥ ૨૦ ॥
અઘેશ્વરના વાસ પાસે । પૂર્વે સુપા ગામ ॥
ગણેશસૂત ફૂઢો કેહે સભાને પરણાંમ ॥ ૨૧ ॥
ગણુપતી ભારથી શ્રીઅ વૈષ્ણુવ ॥ શ્રોતા વગતાને નમુ ॥
તમ પ્રતાપે જે કહું ॥ નીસ નીસ હરી ચરણે નમુ ॥ ૨ ॥
શ્રોતા જન સહુ સાંભલો ॥ જે કરે શ્રી હરી ગાંન ॥
ગણેશસુત ફૂઢો કેહે ॥ પૂર્ણ થયું આક્ષાંન ॥ ૩ ॥

(કડવાં ૧૨)

ઇતિ શ્રી રુક્ષ્મણી હર્ણ સંપૂર્ણ ॥ સંવત ૧૭૧૭ વર્ષે પોષ વદી ૭ શનિ વાસરે
સંપૂર્ણ ભવતુ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ કલ્યાણમસ્તુ ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિઃ-૧. શ્રીમદ્ભાગવતના દશમસ્કંધના રુક્મિણીહરણનો પ્રસંગ કવિએ આમાં વર્ણવેલો છે. રાગ, વલણ અને કડવાંથી પદબંધ બાંધેલો છે. પરંતુ એક એ ખાસ નોંધવા જેવું છે કે 'વલણ' સામાન્ય રીતે દરેક કડવાને અંતે હોય છે ત્યારે આ આખ્યાનમાં દરેક કડવાની ચોથી પાંચમી કડી પછી 'વલણ' આવે છે અને તે 'ઢાલ' કે 'ચાલ' જગાએ હોવાનું સમજાય છે.

૨ આ કવિ સવત ૧૬૪૦ થી ૧૬૯૦ સુધીમા થઈ ગયો છે તેના પાડવવિષ્ટિ (ર સ ૧૬૭૭, લિ સ ૧૭૪૧, જુઓ સુરત સાહિત્યપરિષદનો વૃત્તાન્ત, અવતું પાનું ૭૮ મુ) અને સગાળશાનુ આખ્યાન (ર સ ૧૬૮૨, લિ સ ૧૭૬૯ જુઓ સુ સા ૫ વૃ અતતુ પાનું ૮૭ મું) એ બે જાણીતા છે

વિશેષ–આ કાવ્ય છપાયલુ નથી તથા કવિ અનાવલાના સુપા ગામનો ઉદિચ્ચ બ્રાહ્મણ છે પ્રતિ જીર્ણ છે, અને કઇક ખવાયલી પણ છે

અં. ૬૪ ૬-જાલંધર આખ્યાન-શિવદાસ-(ર. સં.), (લિ. સં. ૧૭૧૭); (અપૂર્ણ); પૃ. ૧-૧૧

આરભઃ–શ્રીગણેશાય નમ ॥ શ્રીસરસ્વતૈ નમ ॥ આક્ષાન જાલધરનું લીખ્યતે ॥

રાગ ગોડી ॥ પ્રથમે પ્રણમુ આદી અનત ॥ કીપા કરો શ્રી કમલા કત ॥
યશ આપો ગણપતી ગુણરાએ ॥ પ્રેમ ધરીને લાગુ પાએ ॥ ૧ ॥
પ્રથમે પ્રારભ કરતાં કામ ॥ ગણપતી તાહારુ સમરે નામ ॥
શુભ અર્થે તુને સમરે ઝાહા ॥ કાર્ય સકલ સીધ પામે તાહા ॥ ૨ ॥
તે માટે મેં સમરો આજ ॥ કીપા કરો મુજને ગણરાજ ॥
બ્રહ્માની તનયા સરસ્વતી ॥ મુઝ મુખ વાસ કરો એક રતી ॥ ૩ ॥
ચૌદ લોક માહાં તાહારી ક્ષાત ॥ અક્ષર શુધ આપો મુઝ માત ॥
શ્રીગુરુ ચર્ણકમલ મન ધરી ॥ કથા કહુ જસ આપો હરી ॥ ૪ ॥
એહ કથા ભવસાગર નાવ ॥ સાભલજો ચીત્ત આણી ભાવ ॥
નરકાશુર કેરુ આક્ષાન ॥ જે રણ મારો શ્રીભગવાન ॥ ૫ ॥
શ્રી માહાભારથ પર્વ વીશાલ ॥ તે માહા શ્રી હરીવસ વીશાલ ॥
માંહિ અનત ગુણ ગોવદજી તણા ॥ બહુ પ્રાક્રમ તેણે કીધા ઘણાં ॥ ૬ ॥

•

અન્તઃ–(રાગ મહાર)–ત્રૈનોક વિષે તુને પુજસે ॥ તુલશી તે વન ધરી નામ રે ॥
અતકાલે તાહારા પત્રથી ॥ પામસે વૈકુઠ ધામ રે ॥ ૯ ॥
એહેવુ કહી કરુણાનિધિ ॥ વૃદા અદી ઉછંગ રે ॥
રણ જાલધર જે સ્થલ પડો ॥ લેઈ આવ્યા તેહને સગ રે ॥૧૦॥
સાહાં દેવે સ્તુતી કીધી ઘણી ॥ વૃદા તણી તેણી વાર રે ॥
જે સતીશીરોમણ સાધવી ॥ ત્રૈ

(ફેરવું ૮ મું)

વિષયાદિ:-૧. અસુર જાલંધરને શિવને હાથે હણાવવા વિષ્ણુએ તેની સતી સ્ત્રી વૃંદાને છેતરીને તેના સતીત્વનું ખંડન કીધાનો અને તેને પરિણામે રણમાં જાલંધર હણાયાનો પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં સુંદર રીતે વર્ણવાયલો છે. જૈમિનીના શ્રીમદ્‌મહાભારતના અશ્વમેધપર્વમાં આ કથા આપેલી છે.

૨. આઠ કડવાં હશે. એમ આના અન્ત ભાગથી જણાય છે. આ આખ્યાનનો પદબંધ રાગ, વલણ અને કડવાંથી બાંધેલો છે. વચ્ચે ઉથલો પણ વલણને બદલે છે. ઢાલ કે ચાલ નથી જણાતી, પણ દોઠ છે.

વિશેષ:-૧. આ આખ્યાન છપાયલું નથી. ખંભાતનો વડનગરો નાગર કવિ શિવદાસ તેનો કર્તા છે, આ કવિનું 'બાલચરિત' સં. ૧૬૬૭ માં (જુઓ અં. ૫૩ મા) રચાયલું છે તેમ જ સંવત ૧૬૭૩ માં રચેલો દ્રૌપદી સ્વયંવર પ્રા. કા. દો. ભાગ ૪ થામાં છપાયો છે. એથી આ આખ્યાન પણ એવા જ અરસામાં રચાયલું હશે.

૩. પ્રતિ જીર્ણ છે અને પાનાં ખવાયલાં ત્રણ છે. પાનાં ૬ થી ૩૧ છૂટાં પડેલાં છે. અંતનું એક પાનું ગયલું લાગે છે. પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખાયલી છે. જુની ભાષાના સંસ્કારો જળવાયલા છે.

अं. ६५–जहांगीर यशश्चन्द्रिका–हिं. ऐ. का.–केशवराइ–(र. सं. १६६९); (लि. सं १७५४); पृ. १–१६

आरंभ:—श्रीगणेशाय नमः ॥

सुनऊं गनेश दिनेश देशपरदेश छेमकर ।
अंवरेष प्रांनेश शेस नपतेश वशेवर ।
पत्र गेश प्रेतेश शुध सिद्धेश देषि अत्र ।
विहंगेश स्वाहेश देवदेवेश खगेश सब ।
प्रभु पर्व्वतेश लोकेश मिलि कलि किलेश केशव हरउ ।
जग जांहांगीर सक साहि कुसु पलु पलु पलु रछा करउ ॥

दू. । सोरहसें उनहत्तरा माधव मास बिचारु ।
जहांगीर जस चन्द्रकी करी चंद्रिका सार ॥ २ ॥

सवैया ॥ वरे मपां युध साहि हमाबको । साहि सिंधु पार कीनी कीत्ती करवरकीं ।
सीलको सुमेरु सुदूधी साचको । समुद्र रन रुद्र गतिके सो राह पाइ हरिहरकी ॥
पावक प्रताप जिहिं झारी डारी प्रगट पठांननकी साहिबी समूली भूरिगरकी ।
प्रेम परिपूरन पीयूष सींचा कल्प बेलि पाली लीनी पातीसाही अकबरेकी ॥

अन्त –भागीरथी तरल्तें कुल केशव दान दे दाह दारिद्र निदा हौं
बेद परानिनि सोधि पुरान प्रमाननिके गुनपुरन गाहौं ॥
निर्गुन नित्य निरीह नीरजन आनो हि ऐ जग जानि वृथा हौं ।
मेरे गुलामनि केहे सलाम सलाम मति साहि सलेमहिं चाहि ॥९८॥
जहांगीरजू जगतपति देसि गरो सुप साजु॥
केशवराइ जहांनु में कीयो राइतें राजु ॥ ९९ ॥

इति श्रीमत्सकलभूमडलापडलेश्वर सकलसाहिसिरोमनि श्रीजहांगीरसाहि यशश्चद्रचद्रिका मिश्र केशवविरचिता समाप्ता ॥ सवत् १७५४ वैशाष सुदी ३ रवौ लिखितमिद ॥

વિષયાદિ –બાદશાહ જહાંગીરની કીર્તિનું વર્ણન કવિ મિશ્ર કેશવરાયે સવત ૧૬૬૯ મા રચેલું છે આનો પદબધ કવિત, દૂહો, સવૈયા આદિથી બાંધેલા છે કાવ્ય હિન્દીમા છે કુલ કડી ૮૯ છે

વિશેષ –પ્રતિ વકની છે પાના ૮-૯-૧૦-૧૧-૧૩-૧૪ નથી પાના ૧૬ માની પુંઠ સર્વે દેવોનાં વાહનોના નામ તેમ જ દેવર્ષિઓનાં નામ, તેમના પિતાના નામ સાથે આપેલા છે પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખાયલી છે

અં. ૬૬–૩–ગદાપર્વ–નાકર–(ર. સં.)–(લિ. સં.)
(પૃ. ૨૨; ૨૭–૪૬)

આરંભઃ–(પહેલાં પાના ગયલાં હોવાથી રીતસરનો આરભ આપેલો નથી)
.. .. . જોધ મરાવા ઠામ ॥ ૧૯ ॥
કેહે સંજે સાંભલ રે રાજા ॥ નહી બોલૂ અની(નૃ)ત ॥
... (દશમે) દીવશે પીતામહે પડીયો ॥ એહે ન માગ્ય ભરતાર૨૦॥
ભીશ્મ શરખો જોધ પડો રે ॥ તાહેરે ખાધી હાર ॥
ચ્યાર દીવશ તાહા જૂધ કરી ॥ ને પડો દ્રોણાચાર ॥ ૨૧ ॥
(રા) કદન કીધૂ તે કારણે ॥ મોટા પાયા મરણ ॥
ત્રણ દીવશ તાહા જૂધ કરીને ॥ પછે પડો રા કરણ ॥ ૨૨ ॥
મધાને તાહા શબ જ પડીયો ॥ જુધ કરૂ અપાર ॥
જે ગતે તાહારો કુંએર વઢીયો ॥ તે કરૂ માડી વીસ્તાર ॥૨૩॥
બીજી કથા અરીણક પરવથી ॥ સંખેપે કરી એહ ॥
ગદા પરવ કહૂ વીસ્તારી ॥ સાંભલીએ રાજા તેહ ॥ ૨૪ ॥
(કડવું ૩૫)

રાગ કેદારોઃ—સાં (સં ?) જે વાંણી આચરે ॥ રાજા તે વાંણી શ્રવણે ધરે ॥
મોટા રે જોધા તાં ધરણુ ઢલા રે ॥ ૧ ॥
ચાલ—મોટા જોધા તે ધરણુ ઢલીઆ પરવત શરપા ગ્રૌઢ ॥
પછે તશિ કુઅેર થએ(!) એપલા ॥ થઈ રહો દીગમૂઢ ॥ ૨ ॥

અન્તઃ— (કડવું ૪૫)

પાંડવ ધંધોલે કર ધરી ॥ સૂં ભાઈ પ્રાંણુ ગઆ નીશરી ॥ ૬૪ ॥
ભાઇ દૂરજોધન પાખેસૂં થશે ॥ રવીકુલ કેહી પેરે ઉગશે ॥ ॥ ૬૫ ॥
કેમ રહેશે મારુત ને ચંદ્ર ॥ કેમ ધરા ધરશે નાગેંદ્ર ॥ ૬૬ ॥
એ દૂખ તો નથી જાતૂં શહ્ય ॥ કોહો સંજેઅે કેમ વાલૂ હણ્યુ ॥ ૬૭ ॥
ચાલોની જઇએ તેણે ઠાર ॥ જાહાં પડો દૂરજોધન કુમાર ॥ ૬૮ ॥
જેણે સ્થાનિક સૂત પડીઓ હશે ॥ તે દીઠે તેહે તાપ જ જશે ॥ ૬૯ ॥
માહારો વાલો વલવલતો ગઓ ॥ શો ભાઈ સૂત અવગતીઓ થઓ ॥૭૦॥
શંજેઅે કેહે રાજા અવીધાર ॥ પૂત્ર પદારથ પામો ચાર ॥ ૭૧ ॥
શાંનીધ શામી કૃષ્ણુ પાવન ॥ મૂક્તી હવી રાએ દૂરજોધન ॥ ૭૨ ॥
કેહે કવી નાકર કર જોડી કહ્ય ॥ ગદાપરવ પરીપૂરણુ થયુ ॥ ૭૩ ॥
દૂરજોધન પડઓ જેટલે ॥ ગદાપરવ શંપૂ તેટલે ॥ ૭૪ ॥
માહાભારથ જેકો શાભલે ॥ તેહના પાંચ પાતીક પરજલે ॥ ૭૫ ॥
જેકો શાભલે નર ને નાર ॥ તે પૂનરપે ન પામે શંશાર ॥ ૭૬ ॥
કેહે નાકર માહારી બુધ રેખ ॥ શાંભલજો વલી કહુ વીશેખ ॥ ૭૭ ॥
॥ કડવાં ૪૧ ॥

ઇતી શ્રી ગદાપરવ શંપૂરણુ સૂભ ભવતુ ॥ કલાણમસ્તૂ ॥ શ્રીરસ્તૂ ॥

વિષયાદિ:—૧ કવિએ શ્રી મહાભારતના ગદાપર્વનો સાર આમાં ઉતારેલો છે આરંભના ઉલ્લેખથી સમજાય છે કે, નાકરે, સભા અને પછી વનપર્વમાં રચેલું અને પછી વિરાટપર્વ અને તે પછી ભીષ્મપર્વ, દ્રોણપર્વ, કર્ણપર્વ, આદિ પર્વો છોડી દઇને ગદાપર્વ લખેલું છે.

૨ કડવાં ૪૧ છે. રાગ અને કડવાંથી પદબંધ બાંધેલો છે; ચાલ કે ઢાલ, ઉથલો કે વલણ જણાતાં નથી.

વિશેષ:—૧ આ પર્વ છપાયલું નથી. પ્રતિ જીર્ણ અને જુની છે. પહેલાં ૨૧ પાનાં નથી અને આ આખ્યાનનાં બે કડવાં તથા ત્રીજાની ૧૯ કડી પરેલી છે. તેમ ૨૩-૨૪-૨૫-૨૬ પાનાં એટલે ચોથું કડવું અરધું, ૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧ અને ૧૨ મું અડધું કડવું નથી. નડીયાદ ડાહીલક્ષ્મી પુસ્તકશાળામાં આની એક અખંડ પ્રતિ છે.

૨ આ કવિતા સભાપર્વ અને વિરાટપર્વ સંબંધી તેમ જ કવિની ઓળખ આદિ માટે જુઓ **અં. ૫૯-ખ વિશેષ** (પાનાં ૪૬-૪૭) તથા **અં. ૬૪-ક.** (પાનાં ૬૦-૬૧).

અં. ૬૬-અ-અશ્વમેધ(યુવનાશ્વ)ની કથા-વિષ્ણુદાસ-
(ર. સં.)-(લિ. સં.)-(પૃ. ૪૭-૫૮)

આરંભ -શ્રીગણેશાએ નમ ॥ શ્રીસરદાએ નમ ॥ આથ આસ્વમેધની કથા લખી છે ॥ જોવનાસ્વનૂ આખાન ॥

રાગ રામગ્રી -

પ્રથમે પ્રણમૂ સીધબુધ ઠથજી ॥ અધ દૂરમતીનો આણો અતજી ॥
વીધન વીનાસન જે જસવતજી ॥ પૂરો માહારા મનના મનોરથજી ॥ ૨ ॥

ઢાલ-મનોરથ માહારા મનના અસ્વમેધ પૂરો આજ ॥

સુભ કારજ તુજ સમરીએ ॥ સ્વામી તે સી ગુણરાજ ॥ ૩ ॥
માહામદધી હુ નવ વીહૂ ॥ મૂક્ષ સુર્મ અક્ષર ગુણવાણ ॥
ગૌરીનદન ગજવદન ॥ મુઝ શીશ મેહેલો પાણ ॥ ૪ ॥

...

અસ્વમેધ તણી કથા કહુ ગાવા મન ઓલાસ ॥
તૂ ક્રીપા મુઝને કરઝે શહી કર જોડી કેહે વીષ્ણુદાસ ॥ ૮ ॥
માહરા શ્રી ગુરુને ચરણે નમી હરીભટને લાગુ પાએ ॥
જે થકી સુભ મતી પામીએ દૂરમ(ત) પલાએ ॥ ૯ ॥

અન્ત -રાગ પ્રભાતી -

તે હૂં તુઝને કહુ ઊપાએ ॥ જૈમુની કેહે જનમેજે રાએ ॥ ૧૩ ॥
અશ્વ એણી પેરે આણે સહી ॥ તે કથા મેં તુઝને કહી ॥ ૧૪ ॥
જોવનાસ્વનુ એ આખાંન ॥ કથા અનોપામ પરમ નીધાત ॥૧૫॥
પણ અરથ જૂગત કેહેતાં નવ બહુા હવે રાગ મરઝાદા કહુ ॥૧૬॥
રામગ્રી, કેદારો શહી નર, મેવાડો ને મહલાર ॥
ગોડી શામેરી અતીશાર ॥ ૧૭ ॥
વશત ને વલી આશાવરી ॥ વેરાડી જૂગતે વીસ્તારી ॥
ધવલ ધનાશી શોભા ઘણી ॥ આંદોલશ બાખા અને મારુણી ॥
કાહાલેરો, ધન્યાશી, વલી ॥ શોરઠી બહુ ગુણે આગલી ॥
દેશાખ ને પ્રભાતી શહી ॥ વીશ રાગ મરઝાદા કરી ॥
ત્રેવીસ કડવા કેહેવાએ ॥ પદ ત્રણશેહે શતર થાએ ॥
જેહો શાભલે નરને નાર ॥ તેહેનુ વાછ્યુ પૂરે મોરાર ॥
ગાત મન ઊપજે આનદ ॥ અવીચન પદ આપે ગોવદ ॥

અણજાંણે કીધે અભાશ ॥ બેહુ કરજોડી કેહે વીસ્નુદાશ ॥૨૬॥
કડવાં ૨૩ ॥

ઇતી શ્રી જોવનાશ્વની કથા શંપૂરણ શમાપત ॥ પદ ઝમને ૩૯૮ ॥

વિષયાદિ:–૧ યૌવનાશ્વ રાજાનું આખ્યાન જૈમિનીકૃત અશ્વમેધના આધારે કવિ વિષ્ણુદાસે રચેલું છે. મહાભારતના યુદ્ધમાં થયલી હિંસાથી મુક્ત થવા માટે અશ્વમેધ યજ્ઞ આરંભવાની સૂચના શ્રી વ્યાસ તરફથી મળતાં, પાંડવોના પૂર્વજ યૌવનાશ્વે કરેલા અશ્વમેધ યજ્ઞનું વર્ણન આમાં આપેલું છે.

૨. કડવાં ૨૩ છે રાગ, ઢાલ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે. જો કે વચ્ચે વચ્ચે 'ઉથલો' જણાતો નથી.

૩ કવિ કેહે છે તેમ રાગ વીસ અને કડીઓ ૩૧૭ થી પદબંધ એણે બાંધેલો, પણ પાછળથી કડીઓ વધી ૩૯૮ થયલી છે એમ લહીઆનું લેખન સૂચવે છે. કવિએ જૈમિનીકૃત અશ્વમેધ બહુધા આખુંએ ગુજરાતીમાં ઉતારેલું જણાય છે.

વિશેષ:–૧. આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિ જૂની છે, ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે. જો કે 'ક' આદિ અક્ષરોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે. વચ્ચે પાના ૫૧ માનો પાછલો ભાગ બીજી કલમે લખાયલો જણાય છે, ૫૨ મું પાનું અડધું ફાટી ગયું છે.

૨. કવિ વિષ્ણુદાસ ખંભાતનો વડનગરો નાગર છે. તેનો ગુરૂ હરિભટ છે, એમ તેણે (ઉપર ૯ મી કડીમાં જણાવેલું છે.) આ નામાવલિમાં તેના બીજા ગ્રન્થો આવેલા છે. જુઓ અં. ૫૨–ઘ, અં, ૫૩–ગ, અં. ૫૪–ખ, ચન્દ્રહાસાખ્યાન અને ૫૨ ડ. હરિશ્ચન્દ્ર પુરી.

અં. ૬૬–ગ–ભીમહાસ્યની કથા–વિષ્ણુદાસ–(ર. સં. (લિ. સં.); (પૃ. ૫૮–૬૫)

આરંભ:–શ્રીગણેશશાએ નમઃ ॥ અથ શ્રીભીમહાશની કથા લખી છે ॥

રાગ કેદારો:–સ્તવંન કરૂ શ્રીગૂણરાએ ॥ પ્રેમ શહીત લાગૂ પાએ ॥
જેમ જાએ અવીદ્યા માહારી રે ॥ ૧ ॥
લંબોદર લીલાધારી ॥ શી શોભા વણવૂ તાહારી ॥
સૂખકારી આપો સૂમત કીપા કરી રે ॥ ૨ ॥

ઢાલ:–કીપા કરીને મૂને શૂભ મતી આપો ॥ એ એ અરજા વીશ્વાસ ॥
વીઘનહરણ ગૂણ વીર વીનાએક વાંછીત ફલ દાતાર ॥ ૩ ॥
... ...
જૂગ ધાત્રી જીવાગ્ર વશે ઝડ ઝાડ જૂગત જંન જાંણી ॥
વીસ્નૂદાસ વંદી પદ પાવંન વંછે અવીચલ વાંણી ॥ ૧૦ ॥
હેતવંત હરીભટ જે શ્રીગુરુ શકલ આપદા હરણ ॥
કથા તણો આરંભ જ કીધો ॥ પ્રણમી તેહેનાં ચરણ ॥ ૧૧ ॥
(કડવું ૧ લું)

અન્ત'–રાગ ધવલધનાશ્રી –

જૈમુન વાણી ઓચરે ॥ રાએ જનમેજએ અવીધારજી ॥

. . .

રાએ જોધ શરન આગલા રક્ષા જગત વીખે તોખારજી ॥
શુભટ જોધ શમી પરહરે તેહેનો ન લહુ પારજી ॥ ૧૮ ॥
ચોહોદશ ઊભા અશ્વ નીહાલે હરખે હૈઇડા માહિજી ॥
તેણે શમે તે અનુશાલવ દાનવ આવ્યો તાહેજી ॥ ૧૯ ॥
જૈમૂની કેહે તે અનુશાલવ અશ્વ હરીને જાહોજી ॥
તે દૈત શાથે પાંડવને જુધ ઘણેરૂ થાશેજી ॥ ૨૦ ॥
પાડવને ઘેર હરી આવ્યાનો તુઝને કોહો ઉપાએજી ॥
એહે કથા અહીંથી રહી રે શુણ જનમેજે રાએજી ॥ ૨૧ ॥
એકમનાં જે શાભલે તેહેની પોચે આસજી ॥
તેહને શ્રીષ્ણુજી ક્રીપા કરે કર જોડી કેહે વીશ્નુદાશજી ॥ ૨૨ ॥
પદ ૨૫૮ ॥ કડવા ૧૦ ॥

ઇતી શ્રી ભીમહાશ શપૂરણ ॥ શમાપત ॥ કલાંણમસ્તુ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ ॥

વિષયાદિ–૧ યુધિષ્ઠિર રાજા વ્યાસની આજ્ઞા લઈ અશ્વમેધ યજ્ઞ આરભવાનો વિચાર કરી, શ્રીકૃષ્ણને તેડવા ભીમને મોકલે છે, અને તેમને તથા યાદવ સ્ત્રીઓ આદિને દ્વારાવતીથી સાથે આણતા રસ્તામા કૃષ્ણની માયાઘટનાનો અદ્ભુત પ્રકાર ભીમની નજરે પડે છે, એ પ્રસગ આમાં વર્ણવેલો છે

૨ **જૈમિની** અશ્વમેધના આધારે આ આખ્યાન કવિએ બાંધેલુ છે

૩ કડવા ૧૦ છે રાગ, ઢાલ અને દેશીઓથી પદબધ બાંધેલો છે કડી ૨૫૮ હોવાનુ લહીઓ જણાવે છે કવિએ પોતાની રીતિએ રાગ, પદબધ સખ્યા આદિનો કોઈ નિર્દેશ કરેલો નથી

૪ છપલા અ ૬૮–ખ ના અનુસધાનમા આ આખ્યાન છે વિશેષ માટે જુઓ ઉપર અ ૬૮–ખ નો વિશેષ

વિશેષ –આ આખ્યાન છપાયુ નથી ગુજરાતી લિપિએ લખાયલુ છે, છતા કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે

અં ૬૬–ઘ–અનુશાલ્વનુ આખ્યાન–વિષ્ણુદાસ–(ર સ.)–(લિ સં)–(પૃ. ૬૫–૬૯)

આરભ –શ્રીરામજી શત છે ॥ શ્રીગણેશાએ નમ ॥ આક્ષાન અનુશાલ્વનુ ॥
રાગ રામગ્રી –પ્રથમે પ્રણમૂ ગણપતી રાએજી ॥ પારવતીસૂત લાગૂ પાએજી ॥
હસાવાહની સરસ્વતી માએજી ॥ અમે મઝને કરો ક્રીપાએજી ॥ ૧ ॥

ઢાલ—ક્રીપા મૂઝને કરો અંબે માગૂં છું એહ માંન ॥
તારી ક્રીપાએ કરી કહૂ અનૂશાલવનુ આખાંન ॥ ૨ ॥
શારદા માતા પૂરજે માહારા તે મનની આશ ॥
તૂ ક્રીપા મૂઝ કરજે સહી કર જોડી કેહે વીશનૂદાશ ॥ ૩ ॥
જૈમૂંન વાંણી ગોચરે તૂ જેનમેજે અવીધાર ॥
પાંડવ જગ્ન આરંભીયો હસ્તીનાપૂર મોઝાર ॥ ૪ ॥
(કડવું ૧ લું)

અન્તઃ—રાગ દેશાખઃ—

જૈમૂંન વાંણી ગોચરે ॥ શાંભલ શા સૂરાએ ॥
અનૂશાલવના આખાંનનો તુઝને કહ્યો મહીમાએ ॥ ૯ ॥
શ્રીક્રીસ્ન કેરી ક્રીપાથી હયે પામીયો મહીપાલ ॥
વલી મૂકાવો શહી તે ક્રીપા શ્રીગોપાલ ॥ ૧૦ ॥
એકાદશ કડવાં થયાં ॥ ભલાશ પામે નંન ॥
નવ રાગ રંગ તેહમાં પદ શત એક પંચાવન ॥ ૧૧ ॥
એકમનાં જે શાંભલે ॥ ગૂણ ગાએ પ્રેમે કરી ॥
વીસ્નૂદાસ કેહે તેહેનાં જનમનાં માહાપાપ છોડે શ્રીહરી ॥ ૧૨ ॥
(કડવાં ૧૧)

વિષયાદિ—૧. અશ્વમેધ યજ્ઞ આરંભવા અગાઉ યજ્ઞના અશ્વને અનુશાલ્વ દૈત્ય, પોતાના ભાઈ શાલ્વને યુધિષ્ઠિરે મહાભારતના યુદ્ધમાં માર્યાના વૈરનો બદલો લેવા અશ્વ ઉપાડી જાય છે અને શ્રીકૃષ્ણની કૃપાથી તે પાછો અર્જુનાદિને પ્રાપ્ત થાય છે, એ પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે.

૨. જૈમિની કૃતઅશ્વમેધના આધારે આ આખ્યાન કવિએ રચેલું છે.

૩ કડવાં ૧૧ છે, નવ રાગ અને ૧૫૫ પદ છે. પદ, રાગ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે. જો કે વચ્ચે વચ્ચે ઉથલો જણાતો નથી.

૪ લહીઆએ પદસંખ્યા નોંધેલી નથી.

વિશેષઃ—આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે, કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે.

અં. ૬૬—ઙ—અશ્વપ્રયાણ—વિષ્ણુદાસ—(ર. સં.)—(લિ. સં.)—પૃ. ૬૯—૭૧

આરંભઃ—શ્રીગણેશાએ નમઃ ॥

રાગ કેદારો ॥ જૈમૂંન રૂક્ષ વાંણી અણી પેર કેહે । જનમેજે શંવણે ધરે ॥
અશ્વ દેહેવા એક તાં જેહેનાં શુંણે રે ॥ ૧ ॥

અનુશાલવ જીતો સહી ॥ તેહ કથા તૂઝને કહી ॥
ગ્રહી ઘોડો લાવા પોતા તણો રે ॥ ૨ ॥
ઢાલ ॥ ગ્રહી ઘોડો મદીરમા લાવા આનદ અગ ન માએ ॥
જેજેકાર હવો હસ્તીનાપૂર ॥ શુણુ જનમેજેરાએ ॥ ૩ ॥
(કડવુ ૧ લુ)

અન્ત –રાગ ગોડી ॥
કૃષ્ણ જૂધીસ્ટર પાછા વલા । સૂભટ વીર હએ સાથે વલા ॥ ૨૨ ॥
જૈમૂની કેહે જનમેજે રાએ ॥ હસ્તીનાપૂરથો હરો હવે આએ ॥ ૨૩ ॥
માહીષ્મતી નગરી છે જાહે ॥ પ્રથમ અસ્વ પોહોતો થયો તાહે ॥ ૨૪ ॥
જેણી પેરે જગન આરભો સહી ॥ તેહ કથા મેં તૂઝને કહી ॥ ૨૫ ॥
પારથને તો મન ઉલાશ ॥ એહૂ કરજોડી કેહે વીસ્નૂદાશ ॥ ૨૬ ॥
કડવા ॥ ૨ ॥

સપૂરણ ॥ સમાપત ॥ કલાણમશતૂ ॥

વિષયાદિ –અશ્વમેધ યજ્ઞનો આરભ કરી યુધિષ્ઠિર અર્જુન આદિને અશ્વ સાથે પ્રયાણ કરવા યોગ્ય સૂચનાઓ સાથે આજ્ઞા કરે છે, એ પ્રસગ આમા વર્ણવેલો છે
કડવા ૨ છે રાગ, ઢાલ અને 'ઉથલા'થી પદબધ બધાયેલો છે આમા પદસખ્યા આદિનો નિર્દેશ કાવ્યએ કર્યો નથી
વિશેષ –આ આખ્યાન છપાયલુ નથી જૈમિનીકૃત અશ્વમેધનું જ આ પ્રકરણ છે ગુજરાતી લિપિએ લખાયલુ છે

અંક ૬૮–ચ–નીલધ્વજનું આખ્યાન–વિષ્ણુદાસ–(ર. સં.)–(લિ. સ.)–પૃ. ૭૦–૭૫

આરભ –શ્રીગણેશ શાએ નમા ॥ આખાન લીલધ્વઝનૂ ॥
રાગ કેદારો ॥ પ્રથમે શભૂસૂતને ધાએ ॥ ચરણકમને ચીત લાઇએ ॥
ગાઇએ ગૃણ જૂગત આદર કરી રે ॥ ૧ ॥
ભમસૂતા માએ સરસ્તી ॥ રોવે નરમૂની જતી ॥
મુજ મની આપો માત દયા કરી રે ॥ ૨ ॥
ઢાલ ॥ દઆ કરી મૂઝને મન આપો પૂરો મનની આશ ॥
વાણી વીખે વશજો જગદંબા કેહે શેવક કરી વિસ્નદાસ ॥ ૩ ॥

.. ... .

પ્રથમ અશ્વ કોણુ રાએ બાંધો ॥ કવણ નગર ગયો તેહ
દીપા કરી મૂને કેહો ફરી જેમૂન પૂછૂ છૂ એહ ॥ ૬ ॥

અન્તઃ-(દેશાખ)

નીલધ્વજ રાજા તણૂં ઉતંમ આખાંન એહ ॥
જૈમૂંન કેહે રાએ જંનમેજેને કહૂં તૂઝને તેહ ॥ ૨ ॥॥
રાગ નવ કડવાં એકાદશ સૂણદાએક પરંમ નીધાંન ॥
એકશો બાશેટ પદ વીખે મે કહૂં આખાંન ॥
ઉથલો ॥ આખાંન ઉતંમ જે કથા નરનાર જે શાવણે ધરે ॥
વીસ્નૂદાશ કેહે તે સરવને ક્રીસ્નદેવ કીપા કરે ॥

શંપરણુ ઇતીશ્રી નીલધ્વજનું શંપૂરણુ પદ ૧૮૧ કડવાં ૧ ॥॥

વિષયાદિઃ-અશ્વમેધ ચાલુ થતા અશ્વને તેના પ્રયાણમાં પ્રથમ માહિષ્મતીના નીલધ્વજ રાજાએ રોકતાં અર્જુન તેને યુદ્ધ કરી હરાવે છે, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. કડવાં ૧૧ છે. નવ રાગ છે અને ૧૬૨ પદ છે. જૈમિનીકૃત અશ્વમેધનું જ આ ચાલુ પ્રકરણ છે.

વિશેષઃ-આ આખ્યાન પ્રકટ થયલું નથી. ગુજરાતી લિપિએ લખાયલું છે.

અં. ૬૬-છ-ચંડીનૂં આખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(ર. સં.);

પૃ. ૭૫-૭૮

આરંભઃ-શ્રી ગણેશાએ નમ ॥ આખાંન ચંડીનૂ ॥

રાગ કેદારો ॥ પ્રથમે પ્રણમૂ ગજમૂખ સ્વાંમી ત હરો દારુણુ દુઃખ ॥
માહા સૂખ આપો મૂંને અતી ઘણૂં રે ॥ ૧ ॥
બ્રંમસૂતાં શરસ્વતી માએ કરજોડી લાગુ પાએ ॥
જેમ થાએ ચરીત્ર નાર ચંડી તણૂં રે ॥ ૨ ॥
ઢાલ ॥ ચંડી કેરૂં ચરીત્ર કહૂં મા પૂરો મંનની આશ ॥
મૂઝને દયા કરો જુગદંએ કેહે શેવક વીશ્નૂદાશ ॥ ૩ ॥
જૈમુન રૂખી વાંણી એમ બોલા । શૂંણ જંનમેજે રાએ ॥
મહીખમતીથી હએ વર મેહેલો । શરવે પુઠે પલાએ ॥ ॥૪॥
તાંહા સ્થકો વ્રાંધાસલ ઉપેર ચાલો તે તોખાર ॥
તાંહાં ઓઢ શલા સંઘાતે ધશવા લાગો શારોધાર ॥ ૫ ॥
તે શલા શંઘાતે બંધ થયો રે । પાંડવનો હએ જેહ ॥
તોર પારથા મંન માંહે વીમાશે । કારજ કહે શૂં એહ ॥ ૬ ॥

અન્તઃ-(દેશાખ) જેમૂન રૂખી વાંણી વદે ॥ શાંભલ જંનમેજે રાએ ॥
એ ચંડીના આખ્યાંનનો ॥ તૂઝને કહો ઉપાએ ॥ ૧૫ ॥

તાહા સ્થકો હએ વર મેહેલીઓ શરવ રોન પૂઠે પલાએ ॥
ચપાપૂર વીખે ઝશે હુશકેત જાહાનો રાએ ॥ ૧૬ ॥
શખેપ માત્ર કથા કહી ॥ આઘો નથી વીસ્તાર ॥
રાગ કડવા અસ્ટ પદ એક મો ઉપેર ચાર ॥ ૧૭ ॥
ઉથલો ॥ એકસો પર ચાર પદ જે ગાએ સૂણે આદર કરી ॥
વિસ્નૂદાશ કેહે તેના જનમ કેરા પાપ છોડે શ્રી હરી ॥૧૮॥
કડવા ૮

પદ ૧૬૪ ચઠીનૂ આખાન રાપૂરણ ॥ કર્વાણુમશતૂ ॥ શભવશતૂ ॥

વિષયાદિ—એક અવળ ચડી આક્ષાણી ઋષિપતિની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ જ વર્તન કરતી હતી, તેને શિલા થઇને રણમા પડવાનો શ્રાપ લાગ્યો હતો તેને અર્જુનને હાથે ઉદ્ધાર થવાને અનુગ્રહ થયો હતો તેથી આ શિલારૂપ અવળચડીએ અર્જુનના અશ્વને રૂધ્યો અને તેનો ઉદ્ધાર થયો, આ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે અશ્વમેધ પર્વનો જ આગળ ચાલતો આ પ્રસગ જૈમિનીના ગ્રથને આધારે આપેલો છે

કડવા ૮ છે રાગ ૮ અને પદ ૧૦૮ છે રાગ અને ઉથલાથી પદબધ આપેલો છે

વિશેષ—આખ્યાન છપાયુ નથી પ્રતિમા ૭૪ મા પાના ઉપર વચ્ચે પડત બે લીટી બીજી કલમે લખાયલી છે પ્રતિની લિપિ ગુજરાતી છે

અં. ૬૬-જ-સુધન્વાનુ આખ્યાન-નાકર-(ર. સં.); (લિ. સં.)-પૃ. ૭૮-૯૭

આરભ'-આખાંન સૂવવાનૂ લખૂ છે શ્રીગણેશ શાહે નમ ॥
શ્રી રાગ કેદારો-રાએ જનમેજે પ્રશ્ન કરે રે ॥ તા તૂં રુખી છે પ્રૌઢ ॥
જૈમુનીની કથા સાભળતા ॥ હુ થયો દીગમોઢ ॥ ૧ ॥
માહારે પૂરવજે સૂર રાજ કીધૂ ॥ અશ્વમેધ તા જાગ ॥
એકોતરશો કુલ ઓધારા ॥ હુ મોટો શોભાગ ॥ ૨ ॥
મહીપ્મતીથી અશ્વ મૂકાવો તે નીલધ્વજ કેરો પ્રાજે ॥
અરજુનને રથ ક્રીશ્ન શારથી ॥ જે હરે તે છાજે ॥ ૩ ॥
તાંહાં થકો તે તુરી મુકાવો ॥ આવો ચપકપૂર દેશ ॥
તે દેશનો રાજા કેહેવો તે કહીએ ॥ સાંભળતા નીરપાપ જ થાજે ॥૪॥
(કડવુ ૧ લું)

અન્ત'-શતવતી રલીઆત થૈ ॥ ધનધન માહારી કૂખ ॥
પૂત્ર એહવા પ્રશવા ॥ જે દૂર પનાર્યા દૂખ ॥ ૧૦ ॥
એકોતેર કૂલ ઓધર્યાં ॥ તે માહાવ ઉપરે મન ॥
માહારે મન જે એક હતૂ ॥ તેહવા પાપી તન ॥ ૧૧ ॥

ભગતવછલ ભૂધરા ॥ ભગત કેરો તાત ॥
કવલ આ રશીઆત થૈ ॥ ધંન ધંન માહારા ભ્રાત ॥ ૧૨ ॥
પ્રભાતવતી આનંદ પામી ॥ ધંન મુઝ અવતાર ॥
વચંન માહારું પાલઉ ॥ સ્વાંમી ઉતારા પાર ॥ ૧૩ ॥
જેમૂનીકૃત ભારથ કથા ॥ જંનમેજે શંવાદ ॥
પૂરાંણ પૂરખે જે કહ્યું તે ॥ તે ગ્રહું ઓલાશ ॥ ૧૪ ॥
એકમંના જે કો એ સાંભલે ॥ જેહ તાંહાં નર ને નાર ॥
કવી જંન વાણી આચરે ॥ તેહ તાં પાંમે પાર ॥ ૧૫ ॥
જેમૂનીકૃત એ કથા ॥ તે ગાએ મંન ઓલાશ ॥
કેહે **નાકર** મેં વરંણવી ॥ આનંદે અતીહાશ ॥ ૧૬ ॥
(કડવાં ૨૭)

ઇતી શ્રી આખ્યાંન સુધનવાનૂં શંપૂરણ શંમાપત ॥ શ્રી ક્રીશ્ન ક્રીપાના થકીએ એ લખૂ આખાંન ॥ **કડવા શતાવીશ પદ છશે ને છએ રાગ ચૌદ ॥** સંવત ૧૮૦૨ ના ભાદરવા વદી ૧૧ ને વાર રવીએ શંપૂરણ લખૂ છે ભારુડી મધે પા. મીઠા જોગીએ લખૂ છે લખનારો ઘણું મૂરખ છે જેવી મત હૂતી તેવૂ લખૂ છે લખનારને દોશ દેશો મો ॥ ખરું ખોટુ જોઇને વાંચજો ॥ પા. મીઠા જોગીના ચોપડો છે જે વાંચવા લેઈ જાએ ને ઓલવે તેહને શ્રીપરમેશ્વર પૂછે શહી ॥

વિષયાદિ:–૧ અર્જુનના અશ્વમેધના અશ્વને રોક્યાથી સુધન્વાના પિતા અને સુધન્વા સાથે યુદ્ધ મચ્યાનો અને બન્નેય કૃષ્ણભક્ત હોવાથી અર્જુનને અતિશય સંકટ વેઠયા પછી કૃષ્ણકૃપાથી જ વિજય મળ્યાનો પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે. જૈમિનીકૃત અશ્વમેધના આધારે આ આખ્યાન રચાયલું છે.

૨. કડવાં ૨૭ છે. રાગ, ઢાલ અને ઉથલાથી પદબંધ બંધાયલો છે. ઇતિશ્રીમાં ચૌદ રાગ અને ૬૦૬ પદ હોવાનું જણાવેલું છે.

વિશેષ:–૧. આ આખ્યાન છપાયલું નથી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ પટેલના હાથે લખાયલી છે.

૨. અહીં નોંધવા યોગ્ય બાબત એ છે કે આ આખા ચોપડામાં અશ્વમેધનું વ્યાખ્યાન હોવાથી અને વિષ્ણુદાસવાળું સુધન્વાનું આખ્યાન અહીં પ્રાપ્ત થવાથી **કવિ નાકરનું** આખ્યાન આમાં દાખલ કરેલું છે.

અં. ૬૬–ઝ–ભીષણ પ્રેમલાનું આખ્યાન–મુકુંદ–

(ર. સં. ૧૬૮૧);–(લિ. સં.   )–પૃ. ૯૮–૧૦૨.

આરંભ:–શ્રી ગણેશાશાહે નમા ॥ અથ આખાંન ભીખંણ પ્રેમલાનૂં લખૂ છે ॥

રાગ કેદારો ॥ ગીરીતંનઆ ગજભૂખના સેવકના ટાલો દુખ ॥
અતી સુખ આપો સૂભ સ્વાંમી શ્રી રે ॥ ૧ ॥

લખ લાક્ષ બે તમ તન ॥ સૂધ બૂધ અત પાવન ॥
અનુદીન ધાતા અધઝડ વામીએ રે ॥ ૨ ॥
કર ફરશી મોદીક આહાર ॥ શીર રોવત્રાનો ભાર ॥
ઝમકાર ઝરંશે ધૂરઘરી અતી ઘણી રે ॥ ૩ ॥
મોક્ષક વાંહન દૂદાલ ॥ એકદંત સૂંઢાલ ॥
હૂ બાલ કહુ સ્તૂત તેહ તણી રે ॥ ૪ ॥

ઢાલ ॥ કરૂ સ્તૂત પણુ મદ મતી માહરી શીઘ્રે કરે તૂ શાર ॥
કથીન સાન કથા પાહવની અશ્વમેધ મૂઝાર ॥ ૫ ॥
નંદનંદન પયમે પ્રણમુ ॥ માગૂ વર વીખાત ॥
જૂગમ કથા કેહેવાને ઇછૂ ॥ મઝ શીર દેજો હાથ ॥ ૬ ॥
એક પ્રેમલો ને બીજી ભીખણ ॥ રાખશ જેહ ॥
ભર જૂગદીશ તણી કરૂણાએ ॥ કહું વીસ્તારી તેહ ॥ ૭ ॥
ગૂરુ સૂભટ મોહન છે ॥ માહારે તેહને કરૂં પ્રણામ
જેહ તણી કીપાએ કરી ॥ માહારા મનની પોહોચે હામ ॥૮॥

(કડવુ ૧ લું)

(દેશાખ) ગોપી રાઝ પછે નીઝ પૂર કેરૂ બહુ ધન લીધૂ હાથ ॥
અનેક મણી માણેક લેઈ ચાલી ॥ ગજ રથ હેએ બહુ હાથ ॥ ૬ ॥
હવે તાહા રથકો તે અરવ ચાલશે ॥ વીખમે દશ જાહાં રોએ ॥
ભીખણ રાખશ તણી કથા ॥ બૂધમાને બોલીશ શોએ ॥ ૭ ॥
ત્રણ કોની રાખશ તે પૂરમાં પ્રરાક્રમનો નહી પાર ॥
ઉર આઉરે રાણીની ॥ વટી તેહ તણી કહુ વીસ્તાર ॥ ૮ ॥

ઉથલો ॥ તેહ તણો કહૂ વીસ્તાર ॥ એમ જૈમૂન રૂખી બોલા શરી ॥
કરો જોડી દાસ મૂકુંદ કેહે એ કથા પરીપૂરણ થઇ ॥ ૯ ॥

કડવુ ૭ ॥

અન્ત -(દેશાખ)

જૈમૂન વાણી ઓચરે ॥ રાએ કહુ તૂઝને ભેદ ॥
એ કથા બેહૂ પૂરણ થઈ ॥ ભીખણ પ્રેમલા જેહ ॥ ૨૧ ॥
અહીયો હએ ઝાશે શદી ॥ મણીપૂર નગર મોઝાર ॥
તાહા રાજ બભ્રુવાહન કરે ॥ તે કહીશ બહુ વીસ્તાર ૨૨ ॥

શંવત શોલ એકાદશીએ ॥ ઉતમ કારતક માશ ॥
ત્રયોદશી દીન પુરણ કરી એ કથા મન ઉલાશ ॥ ૨૩ ॥
રાગ ને કડવા એકાદશ ॥ પદ પુરણ બેશ વીસ્તાર ॥
એ કથા બેહૂ પૂરંણ સાંભલે નર ને નાર ॥ ૨૪ ॥
ઉથલો ॥ શાંભલે જે નર ને નાર તે ન અવતરે ગ્રભવાશ ॥
શ્રી ગુરૂચરંણ પ્રતાપથી ॥ કેહે મૂકંન કવીનો દાશ ॥ ૨૫ ॥
કડવા ૧૧ ॥

ઇતીશ્રી ભીખંણ પ્રેમલાનૂ આખાંણ શંપુરણ ॥ શંમાપત ॥ પદ ક્રેમલે ૧૮૨

વિષયાદિ-૧. અર્જુનનો અશ્વ એક સરોવરમાં પાણી પીતાં અશ્વિની થઇ ગયો અને બીજા સરોવરમાં પાણી પીતાં 'વાઘ' થયાથી, કૃષ્ણના પ્રતાપે, એક સરોવરના શાપિત રાક્ષસ ભીખણને અને બીજા સરોવરની પ્રેમલા રાક્ષસીને મુક્ત કરી અશ્વને તેના પૂર્વ રૂપે પહોંચાડ્યાની કથા આ આખ્યાનમાં જૈમિનીકૃત અશ્વમેધને આધારે વર્ણવેલી છે.

૨. કડવાં ૧૧ છે. રાગ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ:-૧. આ આખ્યાન છપાયલું નથી. ગુજરાતી લિપિએ પ્રતિ લખેલી છે.

૨. અં. ૬૬-જ માં જણાવ્યા પ્રમાણે વિષ્ણુદાસનું આ આખ્યાન નહીં સાંપડતાં મુકુંદ કવિએ રચેલું દાખલ કરાયલું છે.

અં. ૬૬-ઞ-બભ્રુવાહન આખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(ર. સં.
(લિ. સં.)-પૃ. ૧૦૨-૧૧૦

આરંભ:-આખાંણ બભ્રુવાહનનૂ (લખુ) છે ॥
રાગ રામગ્રી ॥
વીઘંનહરંણ ગૂણપતી રાએ રે ॥ પાએ લાગી પેહેલા પ્રણમૂ રે ॥ ૧ ॥
બ્રંમનંદની તનયા ત્રીભોવંન ખાત રે ॥ માત રે હૂ તાહારે ચરંણે નમૂં રે ॥ ૨ ॥
ઢાલ ॥ માત હૂં ચરંણે નમૂં મઆ કરોની દેવેશ ॥
શૂભ કારજ તૂઝને શમરીએ ॥ ગવરી તે પૂત્ર ગણેશ ॥ ૩ ॥

... ...

હંશાશની હરખે સ્તવૂં ॥ આંણીને મંન ઓલાશ ॥
તૂ કીપા મૂઝ કરજે શાહી ॥ કરજોડી કેહે વીસ્નૂદાશ ॥ ૪ ॥
પ્રેમે કરી પૂજા કરૂં ॥ પ્રણમીને લાગૂં પાએ ॥
આખાંન કહૂ બભ્રૂવાંહનનૂં ॥ આપજે સુભ મતી માએ ॥

અન્ત:—(રાગ દેશાખ)
બભ્રુવાહંન રાએ તેણે શમે પામીઓ હરખ અપાર ॥
નીઝ પીતા કેરી ભગત તે કરતો રહી નીરધાર ॥ ૧૨ ॥

પછે અશ્વ મેહેલો તાહા સ્થકો ॥ શરવ સૈન પૂઠે પલાએ ॥
તે રતનપુર વીએ ઝશે ॥ ઝાહાનો મોરધ્વજ રાએ ॥ ૧૩ ॥
તે રાએ માહા શતવત છે ॥ શાશીક તે અપાર ॥
તાંમ્રધ્વજશૂત તેહેનો બાંનશી એ તોખાર ॥ ૧૪ ॥

તે કથા કહીશૂ વીસ્તારી ॥ એમ વદે જૈમૂની ॥
એ કથા પૂરણ હવી ॥ શહી સૂણ પરીખતના તન ॥ ॥ ૧૭ ॥
એકમના જે શાભવે ॥ આણીને મન ઓલાશ ॥
વૈકુઠપદ પામે સહી, ઓધારે શ્રી અવીનાશ ॥ ૧૮ ॥
ઉથલો-ઓધારે શ્રીઅવીનાશ સ્વામી આશા પૂરે મન તણી ॥
વીસ્નુદાશ કહે તેહેને કીપા કીસ્ન કરે તાં અતી ઘણી ॥૧૯॥
(કડવાં ૧૯)

ઇતીશ્રી બ્રબ્રુવાનનૂ આખાન શપૂરણ ॥ શમાપત ॥ કનાણમસ્તૂ ॥

વિષયાદિ–૧ અર્જુનનો અશ્વ ફરતો ફરતો મણીપૂર આવતા તેના જ પુત્ર બભ્રુવાહને તેને બાંધ્યાથી પિતાપુત્ર વચ્ચે તુમુલ યુદ્ધ મચ્યાનો અને યુદ્ધમા મરણ પામેલો અર્જુન નાગની કૃપાથી સજીવન થયાનો પ્રસગ આ આખ્યાનમા વર્ણવેલો છે જૈમિનીકૃત અશ્વમેધના આધારે આ આખ્યાન રચાયુ છે

૨ કડવા ૧૮ છે રાગ, ઢાલ, અને ઉથલાથી પદબધ બાંધેલો છે

વિશેષ –આ આખ્યાન છપાયુ નથી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે

અં. ૬૬–૮–મોરધ્વજનુ આખ્યાન–વિષ્ણુદાસ (ર. સ.)–
(લિ. સં. ૧૮૦૨)–પૃ. ૧૧૦–૧૧૯

આરભ–આખાન મોરધ્વજનૂ લખૂ છે ॥
રાગ રામગ્રી ॥ પ્રથમે પ્રણમૂ શ્રી ગુણરાએ ॥ કારજ માહારા મનનૂ કરે રે ॥૧॥
સ્વામી એ ભગતસુત આધીન રે ॥ દીન જાણી કર શીર ધરે રે ॥૨॥
ઢાલ ॥ સ્વામી શીશ માહારે કર ધરે ॥ ગજાનન ગુણરાએ ॥
તુને અમર આરાધે ઘણૂ ॥ અકલ કલો નવ ઝાએ ॥ ૩ ॥

અસ્વમેધ તણી કથા ॥ સુખદાએક અતી પાવન ॥
રાએ જનમેજએ તે પૂછે છે ॥ ને કેહે છે રૂખ જૈમૂન ॥૬॥

અન્ત–(રાગ દેશાખ)
શ્રી કસ્ન અરજુન તણી પૂજા કરી વીવીધ પ્રકાર ॥
પછે ત્રણ દીવસ ઝ તાહા રહા જીવન જૂગદાધાર ॥ ૮ ॥

શેવા સ્થકી સંતોષ પામા ।। સ્વાંમી દેવાધીદેવ ।।
તવ ધીરઝપે જે તેહેનું શમરપૂં આનંદે અસ્વમેવ ।। ૯ ।।
તાંહાં સ્થકા હએ વર ગેહેલીઆ, શરવ શેન કેકેકે થાએ ।।
સરસ્વતીપૂર ઝાશે શહી ।। ઝાહા વીરવરમા રાએ ।। ૧૦ ।।

... ...

એકમનાં જે શાંભલે આંણીને મન ઉલ્લાશ ।।
અભવાશને આવે નહી ।। ઉધારે શ્રી અવીનાશ ।।

ઉથલો—ઉધારે શ્રી અવીનાશ સ્વાંમી આશા પૂરે મંન તણી ।।
કર જોડી વીસનૂદાસ કેહે તેહેને કીપા કીરન કરે ધણી ।।
કડવા ૨૪ ।।

આખાંણ મોરધ્વજનૂં શપૂરંણ ।। શમત ૧૮૦૨ના ફાલગૂણ સુદી ૧૧ દીને લખી રહ્યા છે.

વિષયાદિ—૧. અર્જુનનો અશ્વ નર્મદાતટે રતનપૂર આવતાં મયૂરધ્વજ રાજાના પુત્ર તામ્રધ્વજે યુદ્ધ કરી અટકાવ્યો. પરંતુ મોરધ્વજે પોતે કૃષ્ણભક્ત હોવાથી, વધુ યુદ્ધ ન કરતાં કૃષ્ણ અને અર્જુનને સંતોષ્યા, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. જૈમિનીકૃત અશ્વમેધના આધારે આ આખ્યાન રચાયલું છે.

૨. કડવાં ૨૪ છે. રાગ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ—આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે. તેના પાના ૧૧૧ માં ૬ લીટીઓ અને ૧૧૭ માંનો વચલો ભાગ તથા ૧૧૮ મું પાનું બીજી કલમે લખાયલાં છે.

અં. ૬૬—ઠ—વીરવર્માનું આખ્યાન—મુકુંદ—(ર. સં. ૧૭૪૨)—(લિ. સં. ૧૮૨૦)—પૃ. ૧૧૯—૧૩૦

આરંભ—શ્રીગણેશઃ આખાંન વીરવરમાંનૂં લખૂં છે ।।

રાગ રામગ્રરી ।। ગજમુખ ગાઇએ પાર ન પાંમે રે, સાર શુખ આપે અતી ઘણી રે ।।
ભ્રમાની તનઆને લાગુ પાગે રે ।। માએ હું સુ(સ્તુ)તી કરૂ તમ તણી રે ।।
ઢાલ ।। હું કરૂં સુ(સ્તુ)તી તમ તણી, આઈ પૂરો મંનની આસ ।।
એક અસ્વમેધ તણી કથા કેહેવાને મંન ઓલાશ ।।
જગાદત વ્યાસ તણો સૂત જગદીશ જેહેનું નાંમ ।।
તેહ તણી કરૂણાએ કરી કેહેશું કથા સુખધાંમ ।।
(કડવું ૧ લું)

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)

વીરનૂભગત નર કરશે જેહ ।। વૈકુંઠપદ પામશે તેહ ।।
તે માટે જનમેજે રાએ ।। શ્રીહરીચરણ વીખે ચીત લાએ ।। ૬ ।।
હવે અસ્વ કૃતવીપૂર જશે ।। પારથ રૂદે ચંતાતુર થશે ।।
પછે આવશે નારદ મૂન ।। કેહેશે કથા તે હરીનો જન ।। ૭ ।।
ચંદ્રહાશનૂ જે આખાન ।। અરજુન કરશે શવણે પાન ।। ૮ ।।
તા હોયે તેહ કથા કેહેવારો શોએ ।। પ્રાણીમાત્ર સુણજો શરવ કોએ ।। ૯ ।।
વીરણ ભગતના ગુણ સાભલે ।। ભણતા ભવસાગર ઊતરે ।। ૧૦ ।।
રાગ પદર કડવા ખટ દશ ।। ભણતા સુણતા જાશે કરટ ।। ૧૧ ।।
હવી કથા પૂરણ વીસ્તાર ।। પદ ત્રણશેહે ઉપર દશ ચાર ।।
સંવત સતેરસેં બેતાળો શોએ ।। માઘ માશ વદી ચઉદશ હોએ ।।૧૨।।
તે દીવશ હરખ પૂરણ મન ધરી ।। કથા એ પરીપૂરણ કરી ।।
વાર બુધ આણી ઓહોલાશ ।। કવી કથા પોહોતી મન આશ ।। ૧૫ ।।
ગુજર ખડ ખભાતે વાસ ।। કેહે મૂકદ કવીજનનો દાશ ।। ૧૬ ।।

કડવા ૧૬ ।।

પદ ૩૧૩ ।। તરણ શેહે ને તેર ।। ઇતીશ્રી વીરવરમાનૂં આખ્યાન શમપૂરણ સખીતાગ ।। શ્રી રામજી શત છે ।। શવત ૧૮૨૦ ના માહા વદી ૮ વાર ગુરૂએ શમાપત લખુ છે ।। લખતાગ કોશલવાશી પા નાગર ભીખાએ લખુ છે—જેવી પ્રત હતી તેવી લખી છે, કાનો માત્રની ચુક હોએ તો ખોડ મે દેશો ।। બાલકબુધે લખુ છે ।। શ્રી શ્રીકરનજી શત છે ।। શ્રી રામજી શત છે ।। શ્રી માત ઉમઆને ચરણ નમૂ ।।

વિષયાદિ-૧ અર્જુનના રતનપૂરથી નીકળેલા અશ્વને સરસ્વતી નગરના રાજા વીરવર્માએ ખાંધ્યાથી તેની સાથે પ્રચંડ યુદ્ધ ચાલ્યાનો પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે વીર વર્માનો જમાત્ર યમ હોવાથી તે કેવી રીતે તેની પુત્રી સાથે પરણ્યો અને તેણે યુદ્ધમા સસરાને કેવી રીતે મદદ કરી તે પણ આમા વર્ણવેલું છે જૈમિનીકૃત અશ્વમેધના આધારે આ આખ્યાન રચાયલું છે

૨ કડવાં સોળ છે રાગથી પ્રબંધ બાંધેલો છે દાન કે ચાલ, વલણ કે ઉથલો આમાં નથી

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન પ્રકટ થયુ નથી લોકોમાં તે ઘણું જ પ્રચલિત છે કેટલાક રોગના નિવારણ અર્થે પણ તે ખાસ ગવાય છે આ કવિએ આખો અશ્વમેધ લખ્યો હોવાનું સમજાય છે

૨ પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે આખી પ્રતિનો લેખક તે આ આખ્યાનનો લેખક નથી, એમ કલમફેર તેમ લખાણશૈલીના ફેરથી જણાય છે આ આખ્યાન પછીનાં ૧૦-૧૨ પાનાં ઉધઇએ કાપી ખાધેલાં છે તેમાં કોઇ કવિનું, કદાચ વિષ્ણુદાસનું કારણ તે વિષય પ્રચલિત છે, રચેલું ચંદ્રહાસ આખ્યાન હશે, એમ કથાસંબંધી સમજાય છે

અં. ૬૬-ડ-બગદાલભ્યાખ્યાન-કેશવદાસ-(ર. સં. ૧૬૮૩)-(લિ. સં. ૧૮૦૨)-પૃ. ૧૪૬-૧૫૮.

આરંભઃ-શ્રી ગણેશશાએ ન્મા ॥ આખાંન બગદાલવનૂં લખૂં છે ॥
રાગ કેદારો ॥ શીવસૂતને નાંમૂ સીશ ॥ ક્રીરપા કરો કરૂણાધીશ ॥
સૂર ઈશ વ્યાપક તું શંધલે શહી રે ॥ ૧ ॥
ગ્રંથ આદે તૂંને સ્તવૂં ॥ પદબંધ એક કેહેવા નવું ॥
જેમ કહુ જૈમૂન ભારથ મંન ગ્રહીરે ॥ ૨ ॥
ઢાલ ॥ જૈમૂન ભારથ કથા અતી ઉતંમ ગાતા પરંમ રશાલ ॥
ક્રીપા કરી કર મસ્તક દેઝો ગીરીઝા...(પરમ દઆ) આલ ॥૪॥

... ...

ચંદ્રહાશના નગર વીખેથી ઉબે અસ્વ તાં જાએ ॥

... ...

એમ કરતાં જલનિધિની તીરે ચાલો હએ વર શોએ ॥
પૂઠેથી તટની અતી શોભા શકલ વાહે(ન)ની જોએ ॥ ૧૫ ॥

... ...

એહવે અસ્વ ઝલનીધીમાં ચાલો શૂંણુ જનમેજેરાએ ॥
તવ પારથ ચંતાતુર હોઓ દેખીને તતખેવ ॥ ૨૦ ॥

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)

એ આખાંન શુણે નરનાંરી, નહી તેહને અવતાર ॥
... જનતા જે દૂખ મહા મોહ તે છૂટે નીરધાર ॥ ૩૩ ॥
ગંગા ગલકી ને નરમંદા સ્નાને જે ફલ ... ચ ॥
તે ફલ એ આખાંન શૂંણે હોએ અશ્વમેધનૂં હોએ ॥ ૩૪ ॥
શંમત શોલત્રાસીઓ ઉતંમ ॥ રતૂ શરદ માધંન ॥
અશ્વન વદી ત્રીતીઆ અતી પાવંન ગરૂવાશરનો દીન ॥૩૬॥
જે દીને એ પરીપૂરંણ કીધૂ ॥ અશ્વમેધ માહા પરવ ॥
શ્રી ક્રીસ્ન ક્રીપાલ રૂદેમાં રાખ, મૂકો મનથી ગરવ ॥૩૭॥
હવે આશ્રમવાશની પરવની કથા પાવંન કરીસૂં ઝાંણી ॥
એણી પેરે રૂખી જૈમૂન વદે તૂ સૂંણુ જંનમેજે વાણી ॥૩૮॥
કાંઈ ન્યૂનાધીક હોએ એખરમાં ક્ષીમાં કરે અવીનાશ ॥
કેશવદાશને કરૂણા આંણી રાખો ચરણની પાશ ॥૩૯॥

કડવાં ॥૧૫॥

ઇતિશ્રી અશ્વમેધ સપૂરણ ॥ બગદાલવની કથા સપૂરણ ॥ શ્રી સુભં ભવતૂ ॥ કલાણુ મસ્તૂ ॥ શ્રી રામજી શત છે શ્રી કીસનજી શત છે ॥ શમત ૧૮૦૨ ના આખાડ વદી ૮ ને સનીવારે સપૂરણ લખૂ છે, લખનાર પગી મીઠા જોગીએ ભારૂડીમાં લખૂ છે સહી ॥ એક વાર શ્રી રાંમ રામ કોહો

વિષયાદિ—૧ ચંદ્રહાસના નગરથી નીકળેલો અશ્વ સમુદ્રમા પહોંચે છે, અને અર્જુન આદિ કૃષ્ણના મતાપથી સમુદ્રમા રથ સાથે પ્રવેશ કરી બગદાલ્ભ્ય રૂષિને પ્રસન્ન કરી અશ્વ મેળવે છે, એ પ્રસગ આમા વર્ણવેલો છે ત્યાથી અશ્વ હસ્તિનાપુર જતા અશ્વમેધ સમાપ્ત થયાનો ઉલ્લેખ પણ આ આખ્યાનમા કરી કવિએ અશ્વમેધ પર્વ પૂર્ણ કીધુ છે જૈમિનીકૃત અશ્વમેધના આધારે આ આખોએ અશ્વમેધ રચાયલો છે

૨ કડવા ૧૫ છે રાગ અને ઉથલાથી પદબધ બાંધેલો છે, જો કે વચ્ચે ઉથલો જણાતો નથી પહેલા અને સાતમા એ બે કડવામા જે ઢાલ છે, બાકીનામા નથી

વિશેષ—આ આખ્યાન છપાયુ નથી આ કવિએ આખુ મહા ભારત રચ્યુ હશે એમ જણાય છે કારણ તે અન્તની કડી ૩૮ મા આશ્રમ વાસિક પર્વ લખવાનુ સૂચન કરે છે

જેની આ પ્રતિ છે તેણે એક જ કવિનો આખોયે અશ્વમેધ નહીં મળ્યો હોય એટલે જે જે કવિના છૂટા છૂટા પર્વ મળ્યા છે તેના સગ્રહી એક માળારૂપે ક્રમસર ગોઠવી આખો સદર્ભબદ્ધ અશ્વમેધ ગોઠવ્યો છે, એથી આ પ્રતિ અનુપમ છે, અને તે છપાવવા યોગ્ય છે જો કે આ પ્રતિમા લગભગ આખો અશ્વમેધ સમાઈ જાય છે, છતા કોઈ કોઈ ત્રુટિ પડે છે ખરી, તેથી અન્ય પ્રતિઓ અશ્વમેધ સબધી જોઈ, આખ્યાનો બરોબર શૃખલાબદ્ધ ગોઠવી, સશોધી છપાવાય તો એ એક બેનમુન અને કાર્ય થઈ પડે, એમા રજ પણ સશય નથી

૩ પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે

અં ૬૬-૭-તારકાસુરનુ આખ્યાન-કુએ(બે?)રદાસ-(ર. સ ૧૭૧૩)-(લિ. સં. ૧૮૦૨)-પૃ. ૧૫૯-૧૮૪.

આરભ—શ્રી ગણેસાએનમા ॥ શ્રી સરસ્તીએ નમા ॥ અત અખા આખાન તારકાસૂરનૂ લખૂ છે

રાગ ધનાશી ॥ શ્રી શૈલ્યસૂતા તૂઝને સ્તવૂ રે ॥ ગરૂઓ શ્રીગજમૂખ ॥
સમરે સરવ સૂખ પામીએ રે ॥ વાંમીએ અધમતી દૂખ ॥૧॥
ક(મ)નભૂતનઆ તૂને રે ॥ ઝાચૂ જોડી રે પાણ ॥
મૂને માતાજી મઆ કરી રે આપો અવીર(ચ)ન વાણ ॥
ઢાલ ॥ અવીર(ચ)ન મત મૂને આપીએ રે તૂ પ્રમતનયા હોએ ॥
હૂ દીન તાહારો દાશ છઊ તૂ કીપાદષ્ટે જોએ ॥૩॥
માહારા શ્રી ગુરૂને ચરણે નમૂ બાલકીસન નામૂ શીશ ॥
કહૂ કથા તારકાશૂર તણી જે રણે હણ્યો સૂત ઈશ ॥૪॥

એ કથા શકંદપૂરાણી છે, કુમારકા ખંડ ધંન ॥
નર નાર જે શંવંણે ધરે ॥ હરીપદ લેહે પાવંન ॥ ૫ ॥
(કડવું ૧ લું.)

અન્ત:-(પ્રભાતી)

પ્રભાતીએ શંખેપે સહી ॥ રાગ તાણી મરઝાદા કહી ॥
પદ શેહેત્ર અઠાણું સાર ॥ કડવા ઓગણુ ચાલીશ વીશતાર ॥૪૩॥
સંમત સતર તેરસૌં સાર ॥ શાંવણ વદી ચૌદશ નીરવાણ ॥૪૪॥
બૂધવાર હતો અતી સાર ॥ તત્ર પુરંણ હવો વીસ્તાર ॥૪૫॥
શ્રી ગરૂચરંણકીપાએ કરી ॥ પાવંન કથા બોલો વીસ્તારી ॥૪૬॥
કૂમાર કથા સૂંણે નરનાર ॥ છત્રવંત તે હોએ નીરધાર ॥૪૭॥
ધની ધનેથો નર શ્રાુતાં કાંન ॥ અસ્ટમા શીધ પામે નીદાન ॥ ૪૮ ॥
ભટ બાલક્રીસ્ન પીતાંબર તન ॥ શદા મત જેહેની પાવંન ॥ ૪૯ ॥
તેહેના વંદી ચરણ પવીત્ર ॥ સ્વામી કારતેકે કીધૂ ચરીત્ર ॥ ૫૦ ॥
આગેના કવીતા માંહા પાત્ર ॥ તેહ આગલ હૂ કીહા માત્ર ॥ ૫૧ ॥

... ...

તે માટે વીપનવ જે હોએ ॥ મૂઝને ખોડ મ દેશો કોએ ॥ ૫૯ ॥
વળી શેખ નાગે નવ પૂરંણ થાએ ॥ તો મૂખે મે કેમ કેહેવાએ ॥ ૬૦ ॥
શકંધ પૂરંણ કથા એ શાર ॥ કુમારકા ખંડ કરો એ વીસ્તાર ॥ ૬૧ ॥
તારકાસૂર કેરૂ આખાંન ॥ સૂણતાં કીપા કરે ભગવાન ॥ ૬૨ ॥
ભાવ ધરી ઝંન જે કો ગાએ ॥ આવાગંમનની ભ્રંમણા ઝાએ ॥ ૬૩ ॥
અ(આ)ધ(ધ)શકતે દીધો આધાર ॥ તો ગ્રંથ હૂ પામો પાર ॥ ૬૪ ॥
અણુઝાંણે કીધો અભાશ ॥ કવીજંને કેરો કાહાવૃ દાશ ॥ ૬૫ ॥
વાશે સ્થંભતીરથ છે જેહ ॥ કવી ઝાત કમક કૂલ માંહે ॥ ૬૬ ॥
અછુ વ(વિ)રપૂર મધે સ્વસ્થાંન ॥ પ્રથમે શમરા શ્રીભગવાંન ॥ ૬૭ ॥
દાશ કૂઅર કેહે નામી શીશ ॥ મૂને કીપા કરો જૂગદીશ ॥ ૬૮ ॥
કડવાં ૩૯ ॥

પદ ૧૧૩૦ ॥ એ કથા તારકાસૂરની શંપૂરણ થૈ છે. લખનારાને દોષ નહી. ઝેવી પ્રત હૂતી તેવી લખૂં છે. લખનારો ઘણો મૂરખ છે. ભારૂડી વાસે પગી મોહા જોગીએ લખૂ છે. શમત ૧૮૦૨ ના શાવંણ વદી ૧૪ ને સોમવારે સંપૂરણ લખૂ છે. શૂભ મસ્તૂ, કલાંણ મશતૂ શ્રી કીશનજી શત છે. શ્રી રામચંદ શત છે.

વિષયાદિ-૧ દિતિના પુત્ર તારકાસુરે ઇન્દ્રાદિ દેવોને પીડ્યાથી હરિ તેની સાથે રણસંગ્રામ આદરે છે, છતાં તેમની હાર થતાં શંકર અને તેના પુત્ર કાર્તિક સ્વામી રણમાં તારકાસુરને હરાવે છે, એ રસભર પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે આ આખ્યાનમાં પાર્વતી અને મહાદેવના લગ્નનો પ્રસંગ પણ લગાર વધુ વિસ્તારથી આલેખેલો છે

૨ કડવાં ૩૯ છે રાગ, ઢાળ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે વચ્ચે વચ્ચે ઢાળ તેમ ઉથલો જણાતાં નથી

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી સ્કંદપુરાણના કૌમારિક ખંડના આધારે આ કથા વર્ણવાયલી છે પ્રતિ જૂની છે, ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે

૨ કડવાં ૩૯ છે એટલાં કડવામાં દરેક કડવા તથા રાગની વિગત ટુંકમાં દર્શાવેલી છે

અ. ૬૬-ણ-મહાશિવ-આખ્યાન-મહાદેવસુત હરદેવ-(ર સં. ૧૭૪૦)-(લિ. સં. ૧૮૦૪)-પૃ ૧૮૫-૨૫૧

આરંભ-શ્રી ગણેશ રહાએ નમા ॥ શ્રી સરસ્તીએ નમા ॥ શ્રી શારદાએ નમા ॥ શ્રી દૂઆરકાનાયજી નમા ॥ આખાન શ્રી પૂરાણ લખૂ છે ॥ પ્રાગકતે લખૂ છે ॥ કોઈ દોશ મો દેગો ॥

રાગ રાંમગ્રી ॥

એકંત ગજવરણ બીરાજે ॥ ગોભીત અરૂણ રંગ અગ અન છાજે ॥
કમલ કરેણ શેવત્રાનો હાર ॥ અભેદાએક કરે મોદીક આહાર ॥ ૧ ॥
શકલ દૂકીત દૂખ શમે ગૂણ ગાતા ॥ જેહેના જનક શીવગૌરી માતા ॥ ૨ ॥
ભૂત ભવીશ સત રીત શહૂ જાણે ॥ અગમનીગમ જેહેની કીત વખાણે ॥૪॥
સૂરીવર મૂનીવર જેહેને ગેવે । ગણપતી વિઘન ભંજન કરૂ હરદેવ ॥ ૫ ॥
પદ પૂરણ ॥

. . .

(રાગ રામગ્રી) પ્રારભ ગરુની કીપાથી નીત ધરૂં તેહનૂ ધાન ॥
મને રંક જાણી કરો દયા ॥ રચૂ શદાશીવ આખાન ॥૬॥
સ્કધપૂરાંણે કથા પાવન ॥ ભ્રમોતરખડે જેહ ॥
ચીત સ્થીર કરીને શાંભલે ॥ મનવાંછીત પામે તેહ ॥ ૭ ॥

. . .

નાહાના વીધી સૂખ ભોગવીને હશા રેહે શીવપૂર ગઓ ॥
વાશ વાંણી શકધ પૂરાણે પ્રથમ અધો શપૂરણ થઓ ॥ ૭૨ ॥
વલણ ॥ થઓ અધો પથમ પૂરો ભ્રમોત્રર ખંડે કથા ॥
માહાદેવસૂત હરદેવ કેહે શીવભક્તી કરજો શરવથા ॥૭૩॥

અન્તઃ-

ધવલ ધનાશી ॥ થઓ સંવાદ સૌનક રૂખી સૂતનો ॥ નીમશારણ મોઝારજી ॥
ને કહો અમે પ્રાકૃતબંધે ॥ બુધી તણે અનૂસારજી ॥ ૧ ॥
પાંચે અધીક ખટદશ શત શાકે ॥ શમત શતર ચાલીશેજી ॥
કારતેગ સુદી તેરશ સોમવારે થઆ અધા બાવીસજી ॥૨॥
સ્કંધ પૂરાંણ બ્રમાંતર ખંડે ॥ શંકર માહાંત્મ નીધાંનજી ॥
ચંદ્ર શેખર આખાંન વીસ્તાર ॥ પ્રાકૃતબંધ વીધાંનજી ॥૩॥
સાડત્રીસ કડવાં રાગ પનર ॥ તીવીધચાલ છે સારજી ॥
એકવીસ સત ઉપર પીસતાલીસ ॥ પદ સંખા વીસ્તારજી ॥૪॥
પ્રથમ કડવે રાગ રાંમગ્રહી ॥ ગણપતી સ્વસ્વતી ધાંનજી ॥
મંત્ર મહીમા છે પ્રથમ અધાઓ ॥ દશાહર આખાંનજી ॥ ૫ ॥

... ...

એ રીતે પરીપૂરંણ કીધૂ ॥ ચંદ્રશેખર આખાંનજી ॥
પરમ ગુરૂ શંકરને સેવો ॥ રૂદે કમલ ધરી ધાંનજી ॥૨૮॥

... ...

ન જાણૂં ગત કવીજન કેરી ॥ પૂછી કરો વેપારજી ॥
રાગ પદબંધ કાંઈ ન જાણૂં ॥ બૂધ છે અમ્મર અપારજી ॥૩૦॥

... ...

સ્વસ્થાંને શીધપૂર કેહે કવી અહમારૂ ॥ જન્મ ભોમી ખંભાતજી॥
વછશ ગોત્ર પદ છઠે જાણે ॥ શેહેસ્ત્ર ઉદીચ ગૂજરાતજી ॥૩૩॥
દેવની પોલે સોમેશર કલીએ ॥ તાંહાં કવીપૂર ધરવાસજી ॥
દાલીદ્રભંજન શીવ કરૂણા ॥ પૂરંણ કીધો એ અભાશજી ॥૩૪॥
તાપીતીર સૂઝેપુર પાવંન ॥ ગીપરામાં વાશજી ॥
શીરોશર સંગમ રહૂ હવડાં ॥ માલીક કલીઆ પાશજી ॥ ૩૫ ॥
સૂભ ભ્રાતા શહેદેવ, જગનેસ્વર જાગેશ્વર સૂભ નાંમજી ॥
માતા નાંમ શ્રીકૃષ્ણજંનૂની ॥ જે થે ગોકુલ ગાંમજી ॥ ૩૬ ॥
શૂકલ શેસ્ટીદેવ ગુરૂને ચરંણપ્રતાપે ॥ કવી પાંમો અભીધાંનજી ॥
માહાદેવસૂત હરદેવ પ્રભુ ॥ શીવભગતી પરમ નીધાંનજી ॥ ૩૭ ॥

વલણ ॥ પરમ નીધાંન શીવકેરી ભગતી ॥ પ્રીત કરીને ચીત ધરે ॥
માહાંદેવ સૂત હરદેવ સ્વાંમી ॥ સદાશીવને અનૂસરે ॥ ૩૮ ॥

કડવાં ૩૭ ॥

પત્ર ૨૬૦૪ ॥ શ્રીરામજી શત છે ॥ શ્રી ભોલાચક માહાદેવ વીસ્વનાથ શત છે ॥ શ્રી કીસનદેવ શત છે ॥ શ્રી બમા વીસ્નૂ ને માહેસ્વર એ મૂરત તણે એક જાણજો ॥ પૂન ઘણું હોસે ॥ ઇતી શ્રી સ્કંધપૂરાણે બમીત્ર ખંડે શીવ-માહાતમ અધાએ ॥ શમાપત શ્રી સ્તુ ॥ સૂભમસ્તુ ॥ શ્રી માહાદેવજી શત છે ॥ શાકરનાથ શત છે ॥ શ્રી કીશદેવ શત છે ॥ શ્રી રામજી શત છે ॥ શીવ-કથા લખી છે ॥ એ ચોપડો વાચવા લેઈ જાએ તે પાછો આપી જાએ તેને વાચાનૂ પૂન છે એ ચોપડો વાચવા લેઈ જાએ ને ઓનવી રાખે તેહને માથે માંડવીમાં પાપ થઉ તે ॥ તથા શમત ૧૮૦૩ નો કાલનૂ પાપ થઉ તે તેહને માથે છે ॥ લખનાર પારખ મીઠા જોગીએ પ્રગણે ભરખાના ગામ દેલાડ વારો વશીને લખૂ છે શમત ૧૮૦૪ ના અશાવન સુદી ૩ દીને શંપૂરણ પૂર થઉ છે અને ચોપડાનો ધણી મીઠા જોગી છે ॥

વિષયાદિ–સ્કંદપુરાણના બ્રહ્મોત્તર ખંડની શિવકથાનો સારોદ્ધાર કવિએ આમા વર્ણવેલો છે કડવાં ૬૭ છે રાગ અને નકલથી પંક્તિ બાંધેલો છે, જો કે વચ્ચે વચ્ચે વેલણ નથી. હાલ તો લખાનો નથી કુલ કડી ૨૬૦૪ છે

વિશેષ–૧ આ આખ્યાન છપાયું નથી કવિએ ઉત્થા કરવામા દરેક અધ્યાયની વસ્તુ અને રાગનો નિર્દેશ કર્યો છે કવિએ ઉત્થા કરવામા પોતાની ઓળખ, જન્મભૂમિ, જીવનસ્વરહારની ભૂમિ, માલિક આદિનો ઉલ્લેખ કરેલો છે

૨–આ કવિના અનુગામી કવિ શામળે પણ સ્કંદપુરાણના બ્રહ્મોત્તર ખંડનો સારો દ્વાર લખેલો છે, જે તેના શિવપુરાણને નામે પ્રસિદ્ધ છે પણ ખરી રીતે તે 'શિવ માહાત્મ્ય' કે 'બ્રહ્મશિવગાથા' જ છે, અને જૂ કા દો. ભાગ ૮મા પ્રગટ થયેલ છે આ આખ્યાન અને શામળનું આખ્યાન એ બન્ને સરખાવવા જેવા છે

૩–ગુજરાતી લિપિએ આખું આખ્યાન લખ્યુ છે દરેક અધ્યાયને અંતે કડીની સંખ્યા લખેલી છે

અં. ૬૮–ત–કાર્તુપર્વ–વિધનુદામ–(ર. સં. ૧૮૫૫)–(લિ. સં. ૧૮૧૯)–પૃ. ૨૫૨–૨૮૩. ૨૯૭–૩૯૫.

આરંભ–શ્રી મહેશાદેનમા ॥ શ્રી સારદાએ નમા ॥ શ્રી ગુરુએ નમા ॥
અથ શ્રી માહાત્મ્ય મધે કરખૂપરવ લખૂ છે ॥
રાગ કેદારો ॥ સો શીગીજનને રતુ ॥ જે ગુણો શ્રી ગુજરાએ ॥
પાએ રે લાગી પેમશુ કરે ઘણી રે ॥ સ્વામી શીકર વને કી ॥૧॥
ઢાલ ॥ રાખી વીપનહર મેં ઘેને ॥ સારે નીસ ઉપદેશ ॥
સઠ શીરની સુમ મની પાયરા ॥ તન પામા અમરેશ ॥૨॥

કરૂ કરણ પરવ તણી કથા ॥ એ અખીલ પાવંન હોયે ॥૫॥
નરનાર જે શવણે ધરે ॥ આણી મન ઉલાસ ॥
કલાંણી કરજો ક્રીપા ॥ કરજોડી કહે વીષ્નુદાસ ॥
(રાગ કડવું ૧ લું)

અન્ત:-

(રાગ પ્રભાતી) થાશે જુધ દારૂણ અતી તાંહે ॥ શલ રહી ભીડશે રણ માંહે ॥
તે શલ પ્રવ માંહાં કથાશમંધ ॥ કવીતા કેહે બાંધીશ પ્રતીબંધ ॥
સંવત સોળ પંચાવન સાર ॥ જેઠ સુદી ચોથ શનીવાર ॥
તે દીન પૂરણ થઈ એ કથા ॥ બુધમાંને બોલીશ સરવથા ॥
ગાએ સુણે તેને વૈકુંઠ વાસ ॥ બેહુ કરજોડી કેહે વીષ્નુદાસ ॥૫॥

ઇતીશ્રી માહાભારથે સંવત ૧૮૧૯ વરખે અશવંન વદી ૫ વાર બુધે શંમપૂરણ લખુ છે ॥ કોશાલવાશી પા. નાગર ભીખાએ એ આખ્યાંન અધૂરૂં હતુ તે પૂરૂ કરૂ છે એમાં કાંનો માતર ભૂલા હોએ તેનો દોશ રખે દેતા ॥ લખનાર બાળક બુધ છે તેને દોશ રખે દેતા કાંનો માતર બોલાવીને વાંચજો ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રીક્રસનજી શત છે ॥ શ્રી ॥ જાંનકી વલ્લભો નમાં ॥

વિષયાદિ–૧ મહાભારતના યુદ્ધમાં દ્રોણ પડ્યા પછી કર્ણે દુર્યોધનના સૈન્યનું સેનાપતિપદ સ્વીકારી ત્રણ દિવસ ઘોર સંગ્રામ મચાવ્યો અને અંતે મરણ પામ્યો, એ પ્રસંગ–કર્ણપર્વ–નો આમાં સારોદ્ધાર કવિએ કરેલો છે.

૨. કડવાં ૩૮ છે રાગ, ઢાલ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે કવચિત્ ઢાલ તેમ ઉથલો જણાતાં નથી.

વિશેષ–૧ આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિમાં ૨૮૩ સુધીનાં પાનાં પા. ભીઠા જોગીએ લખેલાં હશે, એમ અક્ષરોના મરોડથી જણાય છે, જો કે એનો ઉલ્લેખ નથી. પાનાં ૨૯૭–૩૦૫ પા. નાગર ભીખાએ લખેલાં છે, એમ તેણે જણાવેલું છે. વચ્ચે પાના ૨૮૪ થી ૨૯૬ માં કવિ રાજેની પ્રકાશગીતા, અને 'સતશીખામણ' તથા નરસિંહમેહેતાનાં કૃષ્ણકીર્તનનાં પદો લખેલાં છે, અને તેનો લિપિસંવત ૧૮૦૫ ના કાર્તિક છે.

૨–આ કવિએ કર્ણ પર્વ પછી શલ્ય પર્વ પણ રચવાનો વિચાર કર્યો હતો, એમ અંત ભાગના 'તે શલ પ્રવ માંહાં કથા સમંધ, કવીતા કેહે બાંધીશ પ્રતીબંધ' એ ઉલ્લેખથી સમન્વય છે. વડોદરાની ચોથી સાહિત્ય પરિષદના નિબંધ સાથે રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળે જોડેલી યાદીમાં વિષ્ણુદાસનું શલ્ય પર્વ શેઠ પુરૂષોત્તમ વિશ્રામ માવજીને ત્યાં હોવાનું નોંધ્યું છે. જુઓ પાનું ૫૦૯ મું.

૩ આ કવિએ મહાભારતનું વિરાટ પર્વ રચેલું છે. સં. ૧૬૭૩ (૧૬૫૩), અરણ્ય (વન) પર્વ સં. ૧૬૪૭ ના જેઠમાં રચ્યું છે, અને ઉદ્યોગપર્વ પણ રચ્યું છે, એમ રા. રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ ચોથી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના નિબંધ સાથે

જેટલી યાદીમા પાને ૫૦૯ મે જણાવે છે ભીષ્મ પર્વ પણ રચેલુ છે વિશેષ વિગત માટે જુઓ બૃ કા ભાગ ૮ મો વિમ વિષ્ણુદાસનુ રા નટવરલાલ ઈ દેસાઇએ લખેલુ ચરિત્ર, પાનું ૯૦ મુ

અં. ૬૬ થ-પ્રકાશગીતા-રાજે-(ર. સં.)-(લિ સં)-
પૃ. ૨૮૪-૨૯૦

આરંભ-શ્રી રામજી શત છે ।। ઈતીશ્રી પરકાશની ગીતા લખી છે ।।
રાગ ધનાશી ।। પરથમ પૂન્જૂ ગો(ગ)ર ગોવદજી ।। રૂદે પ્રકાશો પૂનમચદજી ।।૧।।
દૂખડાં કાપો શરવે દદજી ।। અમને આપો અતી આનદજી ।।૨।।
ઢાલ ।। આનદ આપો અઘન કાપો ।। આગલૂ એ પથને ।।
અનત કોટ આગે થઆ હૂ નમૂ તે શહૂ શતને ।। ૩ ।।
શહૂ શતની શીખ લૈ પૂરણ ૨ઝ રાઝે કેહે ।।
પરભૂ આગે પારધૂરૂ એ શવઅશવ કાંઈ નવ લેહે ।। ૪ ।।
ભગતભાવ ઉપઝો અરથ એકૂ નવ લહૂ ।।
દયા કરો દામોદરા ઝેમ કહેવરાવો તેમ કહૂ ।। ૫ ।।
બાપઝી ઝેમ બોલાવશો હૂ તેમ બોલશ બાપડો ।।
આ ભાવભગત ભજાવવાં મારે ચંતમા આવી ચડો ।। ૬ ।।
ઝે શબદે શબદે શેરડો કર લાકડી ઝેમ અધને ।।
કે રાઝે રૂદ્દ ગણો તો શેવો ગર ગોવદને ।। ૭ ।।
કડવા ૧ ।।

અન્ત-અમે અગનાની રે તમને સૂ કહીએ ।। કલ તો તમારી રે હરી અમે નવ લહીએ ।। ૧ ।।
ઝેમ તમે રાખો રે હરી અમે તેમ રહીએ ।। કરો તમ ઝેહવા રે અમે તેવા થૈએ ।। ૨ ।।
ઢાલ ।। થૈએ જેહવા કરો તેવા હાથ શરવ તમારડે ।।
કાંઇ વસ્ત નીપઝે હરિભલે એક અમારડે ।। ૩ ।।
એકતા શરવ તમારડી, હરી ગવરાવો ને ગાઓ છો ।।
ઝાંહાં જૈએ તાંહાં તમ વીઆપીક ધવરાવો ને ધાવો છો ।। ૪ ।।
શહૂ શાધ કેરી શીખ લે ને પરકાશ ગીતા પરભવી ।।
એહનો અરથ હૂ ન ઓલખૂ ગો(ગ)ર ગોવદ કેહેવરાવી કરી ।।૫।।
પરકાશ ગીતા પરભવે તેને ગ્નાન થાએ પરકાશ ।।
સાંભલતાં શંકટ ભાગે રગે મનની આશ ।। ૬ ।।

એમ દાશ રાઝે રંક કેહે ગોરૂ ગોવંદ દેહુવરાવી કહી ॥
વૈશાખ વદ તેરશ દીને પરકાશગીતા પૂરી થઈ છે ॥ કડવા ૪૫ ॥

વિષયાદિ-૧ આમાં કવિએ ભક્તિ અને જ્ઞાનનાં પદ કડવાંરૂપે લખ્યાં છે. કડવાં ૪૫ છે. એક જ રાગ ધન્યાશ્રી બધાંએ કડવામાં ચાલુ છે અને ધન્યાશ્રીની એક કડી ઢાલ છે.

૨ આ કવિ અપ્રસિદ્ધ છે. બૃ. કા. દો. ૭ મામાં તેનાં છુટક ૨૭ પદો પાના ૭૭૧-૭૮૩ માં પ્રકટ થયલાં છે. આ કવિ વિષે વધુ ઓળખ હવે પછીના તેના ગ્રંથના 'વિશેષ'માં આપવાની ધારણા છે.

વિશેષ-આ પ્રકાશગીતા છપાઈ નથી. ગુજરાતી લિપિએ પ્રતિ લખેલી છે.

ગ્રં. ૬૬-૬-સતશીખામણ-રાજે-(ર. સં.)-(લિ. સં. ૧૮૦૫)-પૃ. ૨૯૧-૨૯૪

આરંભ-શ્રી ગણેશાહેનમા ॥ શ્રી શારદાએનમા ॥ શતશીખાંમણ લખી છે ॥

શત શીખાંમણ ધરજો... ॥ શશારનૂં સૂખ છે શંમાન ॥
કેહે રાઝે કેશવને ભઝો ॥ બીઝી અવદા તઝો ॥ ૧ ॥
ધંધો કરતાં સૂઝે ધાંન ॥ ભજા નહી ભાવે ભગવાન ॥
કેહે રાજે રઝલીને મૂઆ ॥ ભગત તજીને શેવા ભૂઆ ॥ ૨ ॥
કોહોની ધણીઆંણી, કોહોનો ધણી ॥ શહૂને લાગી આપઆપણી ॥
કેહે રાઝે કૂડો વેવાર ॥ હરી ભઝે તે પામે પાર ॥ ૪ ॥
માહારૂં માહારૂં કરતા ફરે, હરી નામે હેડે નવ ધરે ॥
કેહે રાજે કેમ શરશે કામ, રૂદઆમાં રાખા નહી રામ ॥ ૫ ॥

અન્ત-મોટા છો રાખો મોટાઈ ॥ રખે હવે કરો ખોટાઈ ॥
કેહે રાઝે ખલ તમ વડે ॥ તે કરજો જે વાટ ન નડે ॥ ૧૩૨ ॥
હૂં વાણોતર ને તૂં શેઠ ॥ માહારે પૂંઝી તાહારી નેટ ॥
કેહે રાઝે તાહારો વેપાર ॥ અમને તે આપે અધીકાર ॥ ૧૩૩ ॥
ઝેમ કરાવો તેમ હૂં કરૂં ॥ જેમ ફેરવો તેમ હૂં કરૂં ॥
કેહ રાઝે કરાવો તેમ ॥ આગાકારી કરવૂં તેમ ॥ ૧૩૪ ॥
માટે જે શોભે તે કરો ॥ કાંઇક કહીએ તે ચીત ધરો ॥
કેહ રાઝે એ કહૂ છે નાથ ॥ હવે રખે મૂકતા હાથ ॥ ૧૩૫ ॥

શંપૂરણ શ્રી શૂભમશતૂ કલાણમશતૂ ॥ ૧૮૦૫ ના કારતેગ વદી ૦)) દીનેશ ॥

વિષયાદિ-૧ શીખામણના દોહરા છે, અને કૃષ્ણ-પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ રાખી, કાર્ય કરવાનો બોધ તેમા મુખ્યત્વે ઉપદેશેલો છે

૨ કુલ ૧૩૫ દોહા છે અખાના ચાબખાનો કાઈક ઝોક આમા જણાય છે

વિશેષ-આ શીખામણ છપાઈ નથી ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે

અં. ૬૬-ધ-કૃષ્ણકીર્તન-નરસિંહ મેહેતાન(ર. સં.)-(લિ. સં.)-પૃ. ૨૯૪-૬

આરંભ-શ્રી ગણેસાએ નમા ।। શ્રી શારદાએ નમા ।। શ્રી ગુરૂભએ નમા।। શ્રી રામજી શત છે ।।

રાગ રામગ્રી ।।

શ્રી કૃસ્ન કૃષ્ણ કરતા જાગો રે પ્રાણી ।। કૃસ્નજી વીના બોલો છો તે મીથ્યા રે વાણી ।।

કૃસ્ન કૃસ્ન કેહેતા કૃસ્ન થાશો ।। ઝમ ઘરે ઝાગીર વાશો ।।
મેતા નરસૈઈના દાસેડા થાશો ।। કૃસ્ન કૃસ્ન કરતા જાગો રે પ્રાણી ।। ૧ ।।

રાગ રામગ્રી –

શ્રી ગોવદા સાથે રે મારે ગોઠડી બાંધી ।। ઝોતા ને ઝોતા રે આવી મૂરત લાધી ।।

પૂરણ પૂને રે હૂતા એ વર પામી ।। ભગતવછલ મૂને મળીઓ મેહેતા નરસૈઈનો સ્વામી ।। ગોવદ ।। ૨ ।।

રાગ રામગ્રી –

રતા(ત)ન લાધૂ રે, માને રતાન લાધૂ રે ।। ઝોતાં ને ઝોતાં રે આવૂ રતાન લાધૂ।।

માવો કેહે શત પર નીશાંણ વાઝે ।। નીશાંણ વાઝે રે બાધૂ ભૂમંડલ ગાઝો રતાન ।।

રાગ રામગ્રી –

હાં રે ઈંદ્ર ઉતાવલો કા જાઓ આકાળે ।। આઝ નીરાત કર પ્રાત મોરા ।।

ભણે નરસૈઈઆચા સામીને ઝપત ।। અંક ભરી નાથ ઊર માહે રાખો ।।૪।।

રાગ રામગરી ।।

દૂ શૂં કર ઝો સખી આઝ છઉ મહાદુખી ।। શ્રી કૃસ્નજી રૂક્ષ્મણ લેઈને સુતા ।।

નરસૈઆચા સ્વામી એખતી ઉપર ।। અવતરા નાથ જૂ ઉભા રહ્યા ।। ૫ ।।

રાગ રામગ્રી ॥

તૂં કોણ શાથે વાત કરીશ તું વીઠલા ॥ અમોશું અબોલડા લેઇને બેઠા ॥

... ...

નરશૈઓ રંક કેહે રંગે રમી હવા ॥ હરખના મરકલા હૂરે હોઉ ॥ ૪ ॥

રાગ રામકલી ॥

હરી આપ મોટાઈ રખે કોઈ આગલ કરે ॥ આઝ શઝનીએ તોરી લાઝ રાખી ॥

... ...

ભણે નરશૈઓ ભલે નાથજી સ્યૂ કહૂ ॥ નીત થઈ શત ગુણ વાધૂ રંગે ॥ ૪ ॥

રાગ રંમકલી ॥

મૂને ઝાવા દે ઝાદવા ॥ બીડીને વળગીશ મા મહારૂ અંગ દૂખે ॥

... ...

નરશૈઇઆચા સ્વામી છેડો છોડો હાવે ॥ કરજોડી માંનુની માન માગે ॥

રાગ રામગ્રી ॥

એ ધાંન ધર ધ્યાંન ધર નંદના કૂઅરનૂં ॥ ઝેણે તારા ઝનમનાં દૂખ ઝાએ ॥

... ...

નરશૈઆ રીત કરી પ્રીજે પ્રભુશું ભલી ॥ અવર કો નહી હરી નામ તોલે ॥
ધાંન ધર નંદના ॥

અં. ૬૮–પદ हिन्दी–ગુજરાતી–नामदेव – पृ. २९६

વચ્ચે ગુજરાતી ભાષાનો શબ્દપ્રયોગ પણ થયલો જણાય છે.

पद १	हिन्दी कबीर	पृ. २९६
पद १	हिन्दी कबीर	पृ. २९६
પદ ૧	ભીમ	પૃ. ૨૯૬

રાગ દેશાખ ॥ હરિ ધરવ ન કીજે ઘેલડા ॥ શેં શાન ગમાઓ
નાંમ નારાએણ મૂકીને સુ કાંમ કમાઓ ॥ ૧ ॥

... ...

ભીમ ભણે સાચુ માંનઝો ઝુઠી આ દેહ ॥
ગરવ ન કીજે ઘેલડા ॥

અં. ૬૯–ન–ભીષ્મપર્વ–વિષ્ણુદાસ–(ર. સં.)–
(લિ. સં.)–પૃ. ૩૦૫–૩૩૧.

આરંભ–શ્રીગણેશાએ નમાં ॥ શ્રીશારદાએ નમાં ॥ શ્રી ગરૂઓભએ નમાં ॥
શ્રી રાંમજી શત છે ॥ અથશ્રી ભીશ્મ પરવ લખુ છે ॥ માહાભારથ મધે ॥

રાગ રાંમગરી ॥

પ્રથમે હે પ્રણમૂ શ્રીગુણધીશજી ॥ સુરીનર શહુકો નામે શીશજી ॥ ૧ ॥
એકદંતા ગરૂઓ રાએજી ॥ પ્રેમ ધરીને લાગુ પાએજી ॥ ૨ ॥
ઢાલ ॥ પાએ લાગુ પ્રભુ તારે આપ સુખ વીશાલ ॥
ગજાનદ કરૂણા કરો હુ મદધી છઉ બાલ ॥ ૩ ॥

મારા શ્રી ગુરૂને ચરણે નમૂ ॥ વીસ્વનાથ વ્યાશં નીધાન ॥
મૂને પીછવો જેણે પેર કરી ॥ પ્રતીબધન સ્વસ્થાન ॥ ૧૦ ॥

એ ભીસ્મ પરવ તણી કથાં ॥ જે અખીલ પાવન

...

વલણ ॥ વૈકુંઠ મારગ પલાએ રે તે હેલાં ભવ દૂસ્તર તરે ॥
કર જોડી વીસનદાશ કેહે તેહેને કૃસ્ન દેવ કીપા કરે ॥ ૧૫ ॥
કડવા ૧ ॥

અન્ત-(અપૂર્ણ હોવાથી રીતસરનો અન્ત ભાગ નથી આપેલો)

રાગ સામેરી ॥

તારે કહે વકોદર ક્રોધે ચડો પાપીસ્ટ ઉભો આજ ॥
રણ દૂશાશન વાકલ કરો દૂખ માત્ર કીધૂ તાજ ॥ ૧૫ ॥
પછે ગરજના ભીમે કરી જાણે ગાજા હુઆદશ મેઘ ॥
જેમ શાગર ગડગડે પરેન શંધે ખેવ ॥ ૧૬ ॥
ત્રીશૂલ શામે ત્રીશૂલ ભડતા ॥ ગજેગજ અફલાએ ॥
પારકૂ પોતા તણુ રણમા કો નવ ઓલખાએ ॥ ૧૭ ॥
શીશ પર એફલી નાખે મન જીતવાની હામ ॥
એવે દ્રોણાચારજ દસ્ટદમન ॥ તાં હવા શંગ્રામ ॥ ૧૮ ॥
(કડવુ ૨૫ મુ)

વિષયાદિ-૧ મહાભારતના યુદ્ધનો આરંભ અને ભીષ્મપિતામહે કૌરવ સૈન્યના સેનાપતિ તરીકે ચલાવેલો રણસંગ્રામ આમાં વર્ણવેલો છે શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતાનો સારોદ્ધાર કડવાં ૬ થી ૨૨ સુધીમાં આપેલો છે

૨ પ્રતિ ત્રુટિત હોવાથી ૨૫ મા કડવાની કડી ૧૮ મી સુધીનો ભાગ જળવાયેલો છે આ ભાગનાં કુલ પદ ૮૮૯ છે જો કે તેમાંયે ૨૦ એક પદના શબ્દો કાગળ ત્રુટિત હોવાથી ખરેલા છે જો અંત ભાગ પૂરેપૂરો સાંપડ્યો હત તો આ આખ્યાનનો રચ્યા સંવત પણ મળત અને વિષ્ણુદાસનો સમય નિર્ણિત થવાને એક અમૂલ્ય સાધન પ્રાપ્ત

૩ રા. ચતુરભાઈ શંકરભાઈ પટેલે (નડીઆદવાળાએ) 'અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય'માં ભીષ્મ પર્વ છાપ્યું છે, તે સંબંધમાં એ સં. ૧૭૦૦ અથવા સં. ૧૭૧૩ માં રચ્યાનું તેના અંત ભાગના ઉલ્લેખથી જણાવે છે, પણ તે વિષ્ણુદાસનાં બીજાં આખ્યાનોના રચનસંવત સાથે સંગત થતો નથી. તેમ ઉપર 'કર્ણપર્વ' આ જ કવિનું સં. ૧૬૫૫ માં રચાયાનો ઉલ્લેખ છે, જુઓ અં. ૬૬-૮૧ તથા તેનો 'વિશેષ.'

૪ રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે; વચ્ચે વલણ જણાતું નથી.

વિશેષ-આ આખ્યાન આખું છપાયું નથી. પ્રતિ જીર્ણ છે. ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે. પ્રતિનાં પાછલાં દશેક પાનાં કોઇએ કાપી લીધેલાં જણાય છે.

અં. ૬૭-ક-વસ્તુગીતા-વસ્તા વિશ્વંભર-(ર. સં)-(લિ. સં)-પૃ. ૧-૨૧

આરંભ:-...રમાત્માયે નમ ॥

રાગ ધંન્યાસી ॥

હું રે ૐ આપને જે હુ આધ પરીમાંણ ॥
ૐ...મધ્યે સદા તે હુ અંતયે નીરવાંણ ॥
અનુ...કહુ સૂત્ર ધાર ॥ ૧ ॥
ૐ હં ગણપત્યનાથ કાહાવુ ॥ ૐ હં સ્તુત્ય ૐ કરૂં ॥
ૐક્રીપાયે ૐ લહુ ॥ બીજું ચીંતવતતાં ધરું ॥ અનુવા ૨॥
વસ્તુતાએ ગ્રંથ બોલે ॥ ૐ હંસ અકલ્પ અરૂપ ॥
આદ્ય બીજ ઉદ્યોત એહવો ॥ સંકલ્પ સ્વે સ્વરૂપ ॥ અનુ. ॥ ૩ ॥
જે મન ન જાંણે બુધ ન બોલે ॥ તે તો ચીતે ન ચીંતવાયે ॥
અહંકાર માંહાં આવે નહી ॥ તે સોહં સોહં ગાયે ॥ અનુ. ॥ ૪ ॥

... ...

પંચમા ભુતનો પરીવાર કયે હેસે ॥ જે સાક્ષનો મહીમાય ॥
તોલ કરીને તંત બોલે ॥ સમઝયે સીતલ થાએ ॥ ૫૪ ॥
ગુરૂમય સહીતા જીવ પરીક્ષણા ॥ પુરણ કહ્યું પરીમાંણ ॥
વસ્તા વીસ્વંભર સ્વયં ભરયા ॥ તે જાંણે સંત સુજાંણુ ॥ ૫૫ ॥
બીરં વીર ન્યાસૂ કસૂ તે ફરી ન ભેલ્લુ થાએ
જીવસીવનો ભેદ બોલ્યા ॥ થયો પુર્ણ પ્રથમો અધાએ ॥ ૫૬ ॥
અધા ॥ ૧ ॥

અન્ત-પ્રથમે એધ્યાએ એમ કહ્યુ ગુરૂગમ સહીતા જીવપરીક્ષણુ ॥
અદ્વીત સહીત અદ્વીત છે ॥ કરૂ ત્યેહેતું તે વણ ॥ ૪ ॥

દ્વીતીયે અધ્યાયે વરણવ્યો ॥ સાક્ષ તણો મેહેમાય ॥
માયા ઈસ્વર બેલ્લા થયા ॥ કહ્યો તે તણો ઉપાય ॥ ૫ ॥
ત્રીતીયે અધ્યાયે એ કહ્યો ॥ પચે તત્વે કરા પચના ભોગ ॥,
જથા જયુકતે તે કહ્યો ॥ જેહેમ થયો સન્જોગ ॥ ૬ ॥
જીવ–બ્રહ્મ–પ્રતીછ વરણવ્યો ॥ તે ચ્યતુર્થમે અધ્યાય ॥
સચીત સહીત સરવે કહ્યું ॥ જેહ પ્રકારે તે થાય ॥ ૭ ॥
પચમે અધ્યાયે ગ્નાનપરલે કહ્યો ॥ જીવઈસ્વર સમલ્ગી તે એક ॥
અભીમાંની સહીતે મેલ્હવ્યા ॥ પરમાત્મા ને વીવેક ॥ ૮ ॥
ષષ્ટમે અધ્યાએ સ્વરૂપ કહ્યાં ॥ જીવ ઈસ્વર બ્રહ્મ પરબ્રહ્મ ॥
વવેકે વરતાવીયા ॥ જેહેનો જેહેવો ભ્રમ ॥ ૯ ॥
સપ્તમે અધ્યાએ કહ્યું ॥ કલ્લા ભક્ત વૈરાગ ને ગ્નાન ॥
સરવ જયોગ તે મેલ્લવ્યો ॥ એહેતુ એહેતુ ધ્યાન ॥ ૧૦ ॥
કવીજન કો કલપ્યો નથી ॥ એ આપે આપ અવ્યનાસ ॥
વસ્તા વીસ્વભર બોલીયા ॥ પુરણ પદ પરકાસ ॥ ૧૧ ॥

સરવ વરણુવ નામ અષ્ટમો અધ્યાય ॥ ૮ ॥ ૪૩૧ ॥ વસ્તુ ગીતા અથ સપુરણુ સ્વે પ્રકાસ ॥ ૪૩૧ ॥

વિષયાદિ–૧ પરબ્રહ્મ-શિવ અને જીવની એકતાનું વર્ણન યુક્તિ, અનુભવ અને શાસ્ત્રને અનુસારે આ ગીતામાં કર્યું છે

૨ આઠ અધ્યાય છે રાગથી પદબંધ બાંધેલા છે કુલ ૪૩૧ પદ નોંધેલા છે

૩ આ આધ્યાત્મિક ગ્રંથ હોવા છતાં ભાષા સરલ અને પ્રાસાદિક છે

વિશેષ–૧ આ આત્મજ્ઞાનનો ગ્રંથ હોવાથી અહંભાવ, કર્તૃત્વભાવ તેમાં ન સંભવે એવા ઉચ્ચ આશયથી અને બ્રહ્મ સિવાયની સર્વ વસ્તુ મિથ્યા છે, એમ તે ઉત્કૃષ્ટ રીતે જાણતો હોવાથી કવિએ પોતાનું નામ, ઓળખ નિવાસ વગેરે આપ્યું નથી છતાં તે યોગ્ય સ્થળે "વસ્તા વિશ્વંભર" ને નામે ઉલ્લેખ કરે છે અને અંતે જણાવે છે કે, 'કવીજન કો કલ્પ્યો નથી, એ આપે અવ્યનાસ.' તેમ આ ગીતા પણ પ્રકટ થઈ નથી, પરંતુ સ્વયંપ્રકાશી છે, અંતઃસ્ફુરણાથી પ્રકાશને પામી છે

૨ કવિએ સમજાય છે તેમ આ જ આશયથી તેના રચનસંવત તેમ જ લિપિ સંવત પણ આપેલા નથી

૩ બાળબોધ લિપિએ આ ગીતા લખાયલી છે અવતા અધ્યાયમાં દરેક અધ્યાયની વસ્તુ સૂચવેલી છે કવિતા સરળ અને સચોટ છે પહેલાં ચાર પાનાંના ઉપરના ભાગમાં પાશ લીટીના એક બે શબ્દો ઉડેલા છે

અં. ૬૭-ખ-પદો-વસ્તા વિશ્વંભર-(ર. સં.), (લિ. સં.)-પૃ. ૨૨-૧૫૭

'અં. ૬૭-ક વાળા જ કવિનાં રચેલાં બ્રહ્મજ્ઞાનનાં આ પદો છે. રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે; પદ ૪-૫ કડીનાં છે અને દરેકને અંતે 'વસ્તા વિશ્વંભર' એ પદનો ઉલ્લેખ છે. તિથિ, વાર, આરતી, ધોળ, કાફીની દેશીઓના અલગઅલગ પદસમૂહો છે, પદોનો મોટો ભાગ ગુજરાતીમાં છે તેમ કેટલાંક પદ હિન્દીમાં પણ છે. પદક્રમ અધૂરો છે, એટલે રીતસરનો ઉપસંહાર નથી આપેલો. ભાષા સરળ અને અર્થગમ્ય છે. આ પદો છપાયલાં નથી. બાલબોધ લિપિએ પ્રતિ લખાયલી છે. છેવટનાં ૨૫-૩૦ પાનાં કોઇકે ફાડી લીધેલાં જણાય છે.

અં. ૬૮-ક-નરસિંહમેહેતાનું મોસાળું-પ્રેમાનંદ-(ર. સં.) (લિ. સં. ૧૮૮૯)-પૃ. ૧-૧૪.

આરંભ:-શ્રીગણેશાય નમઃ અથ નરસિમેહેતાનુ મોસાળુ લખું છે

માહામેહેરૂ મેહેતા તણુ વંદન કરવા આશ,
નરસિ મેહેતો ભગત બ્રામણુ જુનાગઢ માંહા વાસ
ભાભીજીએ એક વચન કહુ મેહેતા લાગી ઝાલ
પરિતાગ કીધો ઘર તણો મેહેતો ગયા વંન મોઝાર

અન્ત-વીરક્ષેત્ર વડોદરૂ કહિએ તહાં કવિનો વાસજિ

શ્રી ગુરૂચરનની કૃપા થકિ ગનાંનરતન પ્રકાસુંજિ
માંમેરૂ મેહેતાજિ તણું ગાએ શૂણે નરનારીજિ
તેહેના પૂરવજ પરમ પદ પાંમે કૃપા શ્રી જુગદાધારજિ
કેહે કવિતા હુ કાંઇઅ ન જાણૂ કરનારો ગોવિંદજિ
સંતજનકિ કૃપા થકિ કહે કૃષ્ણસુત પ્રેમાનંદજિ

સંમત ૧૮૮૯ । કડવા ૧૬ । મહા સુદિ પંચમિ વાર બુદ્ધ સુરત મધે નરવાનકા અષાડા મધે લપિતં રણછોડદાસજિ પઠનારથિ । શ્રી નારાયણદાસજિ દયા થકિ રામકૃષ્ણાય નમઃ

વિષયાદિ-૧ આ નરસિંહ મેહેતાની પુત્રી કુંવરબાઇના સીમંતોન્નયનપ્રસંગે શ્રીકૃષ્ણે જાતે આવીને મોસાળુ પૂર્યાનું આખ્યાન છે. કડવાં ૧૬ છે. રાગ, ઢાલ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે વચ્ચે ઉથલો જણાતો નથી.

૨ છાપેલી પ્રતિઓમાં ગ્રન્થરચનાનો સંવત ૧૭૩૪ આપેલો છે, પણ આ પ્રતિમાં આખ્યાનને અંતે તે આપેલો નથી તેમ કવિની પોતાની ઓળખની પંક્તિઓ પણ ઉતારેલી નથી. .

વિશેષ-આ આખ્યાન બૃ. કા. ભાગ ૧ માં પ્રકટ થયલું છે. પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે.

અં. ૬૮ ખ-નરસિંહ મેહેતાની હુંડી-પ્રેમાનંદ-(ર. સં. ૧૭૩૩)-(લિ. સ. ૧૮૮૯)-પૃ. ૧૪-૨૦

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમ અથ હુંડિ મેહેતા નરસઇયાનિ લખ્ય છે.

હુંડિ મેહેતાજિ તણી તે વરણવુ બુધીમાન
ધન નાગર નરસિયો ને જુનાધડ સ્વસ્થાન
કીપા શ્રીનાહાદેવનિ થકિ ઉપનો ભકિતભાવ
મેહેતાજિ તરા પ્રભુનામ, કેરે નાવ (કડવુ ૧ લુ)

અન્ત-(ધન્યાશ્રી) પાએ નમિ ને કરિ વિનતિ સાહાચો તાહારો મેઠ
વાણોતર તે તૂ પરો બિજા દેવનિ વેઠ ૧૩
કારજ અમારા સઘના સીધા કહો સમાચારથી સરવ
પત્ર પ્રભુનું કરમાં લીધૂ ઉલટ અગે અપાર ૧૪
સુણે ભણે ને અનુભવે તેહેને કીપા કરે ગોવિંદ
હુંડિ ભણુતા હરિ મલસે એમ કહે ભટ પ્રેમાનદ ૧૫
સમત્ ૧૭ તેત્રીસના વરષે ઉતમ માસ વઇસાષ
વદ ૭ પ્રતિપદબધ કિધો અતરનો અભિલાષ (કડવુ ૭ મુ)

ઇતિશ્રી હુડિ સપુર્ણ ૧૮૮૯ કડવા ૭ તાપિતટે સુરત મધે નરવાનકા આપાડા મધે લખ્યત લષનારથિ રણછોડદાસ શ્રી રામ કૃષ્ણાય નમ

વિષયાદિ-૧ નરસિંહ મેહેતાએ પરદેશીઓ પાસેથી કૃષ્ણના નામની હુંડી લખી લીધેલા રૂપીયા કૃષ્ણે દ્વારકામા પરદેશીઓને આપ્યાની કથા આમા વર્ણવેલી છે કડવા ૭ છે રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદબધ બાધેલો છે

૨. છાપેલી પ્રતિમા રચનસવત ૧૭૩૦ના વૈશાખ વદ ૭ છે, ત્યારે આ પ્રતિમા સવત ૧૭૩૩ ના વૈશાખ વ. ૭ છે આથી અહીં એવી નોધ કરવા જેવુ છે કે માસ, વાર અને તિથિ સરખા હોવા છતા સવત્ ર કેટલીકમાં ક્વચિત કવચિત સાંપડે છે એટલે તે ઉપરથી અમેજી રીતિએ ચોક્કસ સવતના ખરાપણા વિષે ઇ સ ની સાથ મેળવવા જતા જે વિરોધ દેખાય છે અને તેને આધારે કવિનો તે ગ્રન્થ હોવા વિશે શકા ઉઠવાય છે તે વિચારવા જેવુ છે

૩ વળી છાપેલી પ્રતિમા કવિ અને તેના જન્મસ્થાનની ઓળખ આદિ આપેલાં છે, ત્યારે આમાં તેનો કયોએ ઉલ્લેખ જ નથી તેમ આરભભાગની પણ પહેલી બે કડીઓ નથી

વિશેષ-આ હુંડી બૃ કા દો ૧ ભાગમા તથા પ્રા કા ત્રિ ગ્રકમા પ્રકટ થયલી છે પ્રતિ બાળબોધ લિપિએ લખાઈ છે પાઠાતર મેળવા જેવા છે

અં. ૬૮-ગ-સુદામાચરિત્ર પ્રેમાનંદ (ર. સં.   )-
(લિ. સં.   ૩૮)-પૃ. ૨૦-૩૨

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ સુદામાચરિત્ર લખ્યતે
શુખ સ્વાંમિ કહે શાંભલ રાજન મિત્ર પુંન્ય પવિત્ર
દશમસ્કંધ આખ્યાને શ્રી કૃષ્ણ સુદામાચરિત્ર ૧
સંદીપ રૂષિ ગુરગ્રહ સરખા વિદ્યાગે અનંત
તેહને મંદીર ભણવા આવ્યા હલધર ને શ્રી ભગવંત
તેહનિ નીશાલે સુદામો વસે વિદ્યારથિ કહાવે
પાછિ દેખાડયા શ્રી રાંમકૃષ્ણ તાંહાં આવે (કડવું ૧ લું)

અન્તઃ-(રાગ ધંન્યાશ્રી)
જે સુદામાચરિત્ર સાંભલે તેહના દુઃખદારિદ્ર જાય
જનમનું દુખ જાય પામે મુગતિ, ભણે શ્રી ગોપનરાય ।। ૧૨ ।।
છે વિરપત્ર વડોદરૂં ગુજરાત મધે ગામ
ચતુરવંશી નાત બ્રાહ્મણ વિપ્ર પ્રેમાનંદ નામ
સાધુસંતની કીપા થકિ કથા કિધિ અનિસાર
હરિકથા જે સુણે સાંભલે હોસે વેકુંઠવાસ રે (કડવું ૧૨ મું)

સંમત ૮૮ (૧૮૮૮) લખીતં સુરત મધે તાપિતટે નરચાણુના અખાડા મધે લખનારથી રણછોડદાસ રાંમ રાંમ શ્રી શ્રી શ્રીર મંગલવારે વ પ. ૯૮ શ્રીરામાય શ્રી કૃષ્ણાય નમઃ

વિષયાદિ-૧. સુદામાના દારિદ્રયનો ઉચ્છેદ કૃષ્ણે તેની ભક્તિ તાવીને કીધાનો પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. ભાગવતના દશમ સ્કંધના ૮૦-૮૧મા અધ્યાયમાં કથા અહીં વર્ણવેલી છે.

૨. કડવાં ૧૪ છે. રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે વચ્ચે વચ્ચે વલણ દીસતું નથી. પાઠાંતર મેળવવા જેવાં છે.

૩. આ પ્રતિના અંતભાગમાં આગલી બે આખ્યાનોની પેઠે કોઈ કોઈ કડીઓ જણાતી નથી. સમજાય છે તેમ લેખકે એ કડીઓ નહીં લખી હોય. અહીં રચનસંવત તેમ જ જે સ્થળે તે રચેલું તેના ઉલ્લેખની કડીઓ લહીયાએ લખી નથી.

વિશેષ-આ આખ્યાન પ્રા. કા દો. ભાગ ર જામાં પ્રકટ થયું છે. પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે.

अक ६८-घ-पीपाजीकी कथा-अनंत-(र स)(लि स) पृं ३२७२

आरभ-सब सतनकी आज्ञा पाउ तो पीपाजिकी कथा सूनाउ
गगारुन पूर पाटन स्थानू कियो रास अनंत बपानु १
गागरून पूर बरनू केसा क्षेदि पाप धरम ताहा मेंघा
बहुविधि बाडी कुआ निवासु, ओर मडप सोहे चहु पासु २
ताही पूर पीपाजी चीराउ परजाकू दुप देय न काउ
राजरीति राप परपानू रणसूरो धरमीष्ट सुजानू ॥३

अन्त-सुरनरमुनी ब्रह्मादीक गावे परम्ब्रह्मका पार न पावें
सापि दास अनत कहा कचें सारदा लपे न मोर
सेसनाग गावे सदा नौतमगुन उठि ओर ३८
दास अनत विचारके पीपाजीके जम गाये
अवजस कहु अगदके सुनीयो सत चीत लाहे ३९
बचन ८८६ । विश्राम ३५ । सपूर्ण श्रीरामायनम

વિષય-૧ ઉત્તર હિન્દુસ્થાનના ગાગરોન ગામના રાજા પીપાજી એક મોટા રામભક્ત થઈ ગયા છે તે પ્રસિદ્ધ રામાનન્દજીના શિષ્ય હતા પહેલાં તે દેવીભક્ત હતા એક વખત સાધુ સંતોએ દેવીને અર્પી પીપાજીને આપેલુ અન્ન ખાધુ, પણ દેવી તો ભૂખ્યાં રહ્યા અને પીપા પાસે ભક્ષ માગવા આવ્યા, ત્યારે સવાદ થતા દેવીએ પોતાનાથી રામચન્દ્ર અધિક હોવાનુ કહ્યુ અને તે સંબધી ઉપદેશ લેવા પીપાજી રામાનન્દ સાધુ પાસે ગયા તેમના બોધથી પીપાજી પરમ રામભક્ત થયા તેમણે ભાગવતની કથાના અમૃતનું પાન કર્યું, પછી પોતાની સ્ત્રીને સાથે લેઈ ગુજરાતમા દ્વારકાની યાત્રાએ આવ્યા, સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ સાથે સમાગમ કર્યો અને પોતે ચમત્કારિક દૈવી સંપત્તિમાન થયા, અને સ્ત્રી સાથે ઉદ્ધર્યાં તેઓ બીજે અવતારે નરસિંહ મેહેતા થયા, એમ કહેવાય છે

૨ આ વિષય ઉપર વર્ણવેલો છે પીપાજીની કથા શ્રીમહારાજા રઘુરાજસિંહ દેવે વિસ્તારેલી નાભાજીની ભક્તમાળ-ભક્તમાળા વા રામરસિકામા પાને ૬૮૧-૬૯૭ મા વિસ્તારપૂર્વક પીપાજીના અનેક ચમત્કારો માવે વર્ણવેલી છે

૩ ગુજરાતમા પીપાભક્ત સારી રીતે જાણીતા છે અને તેનું એક કારણ પીપાજી બીજે અવતારે નરસિંહ મેહેતા રૂપે અવતર્યાની કિંવદંતી છે

વિશેષ-૧ પીપા ભક્તનુ ચરિત્ર આમા વર્ણવેલુ છે પદ્યબંધ હિન્દીમા સકલિત છે બાળબોધ લિપિએ પ્રતિ લખાયલી છે

૨ બે કવિત કવિ તુલસીદાસના આ કથાને અન્તે ઉતારેલાં છે

अयुत कल्पाता मे जिव सोच पोचकरे ।

અં. ૬૯—ક-ગરબા-ભાણદાસ (ર. સં.)-
(લિ. સં.)-પૃ. ૧-૬.

આરંભ-ગરબા ।। રાગ અસાવરિ ।।

સં. ૧ જોને વીમાંસી જીવડા રે ।। આ જુઠો જગત જંજાલ રે ।। જો ।। ૧ ।।
નહિ કો તાહારું, તૂં કેહ તણો રે ।। તાહારો તે શ્રીગોપાલ રે ।।જો ।। ૨ ।।
આપણો સગો તો ભોલા કો નથી રો આપણો તે એક રઘુનાથ રે ।।જો।।૩।।

... ...

કેહે **ભાણદાસ** ભજો હરિ જો ।। તેહનો વીલંબ ન કીજીએ લગાર જો ।।૨૨।।
સં. ૨ રામ રુદેમાં રાપજો તમો સાધસીરોમણ થાજો રે ।।
સં. ૩ તમો આવો માહારા સંત સુભાગી રે મુંને રાંમ તણિ રઢ લાગી રે ।।

વિશેષ-૧ તત્ત્વજ્ઞાન અને વૈરાગ્યના આવા ત્રણ ગરબા આ પ્રતિમાં આપેલા છે.
૨ કેવળ માતાજીના ગરબા તથા ગરબીઓ દયારામના જમાના અગાઉ રચાયાનું કથન આથી નિરાધાર ઠરે છે.

અં. ૬૯-ખ-પદ-પુરૂષોત્તમ-પૃ. ૬-૮.

આરંભ-રાગ કાફીઃ ।।

૧. સજની સાંભળની વચંન ।। યસોદાનંદજી કેરો તંન
દીઠડે ઠરે છે લોચંન ।। વણ દીઠડે વીહીલી મંન ।। ૧ ।।

... ...

એવું જાણી મુજને છે ચંતાય ।। રષે આપણને મુકી જાય ।।
બાઈ એને શીવસદંન ધાયા ।। એના ગુણ જન **પુરસોતમ** ગાય ।। ૨૯ ।।

રાગ બેહાગડો ।।

૨. પ્રભુમન પવન દોહો દીશ જાય ।। સાધ્ય નહી આસાધ્ય હાવાં
કરૂં કુણ ઉપાય ।।

... ...

બુદ્ધિ રુપિ લગામ ઘો ચાલે પ્રેમ પંથને માંહ
પુરસોતમ પ્રીત્યે કરી ।। ગોવ્યંદના ગુણ ગાય ।। પ્રભુ ।। ૧૧ ।।

વિશેષ-અધ્યાત્મજ્ઞાનનાં આ પદ રસભરિત અને સચોટ છે.

અં. ૬૯-ગ-પદો-નરસિંહ મેહેતો-(લ.-સં.)-પૃ. ૧૦

આરંભ:-શ્રી રામકૃષ્ણાય નમ ॥

૧ રાગ રામગ્રી ॥ આજ માહારે દીવાલી દીવાલી માહારે મદીર પધારા વનમાલિ॥

.. ..

નરસૈંયા સ્વામી એટલું માગુ માહરે મદીર, થકા નવ્ય જૈએ રે આજ ॥૪॥

૨ પધારોજી કૂંકાને પગલે મસમસતા મોહનજી આવ્યા ॥ લડસડતા ડગલે ટેક

..

દૂધલે મેહ વૂઠા નરસૈંયાને ॥ આગણુલે સધલે ॥
સાકર કેરા કરા પઢા ॥ રસ વાધ્યો ઢગલે ॥ ૩ ॥

અં. ૬૯-ઘ પદ-રામકૃષ્ણ-પૃ. ૧૦-૧૧.

૧ રાગ કાનડો ॥ રગભરી રઢઆનિ રે દુર્લભ દીવાળી ॥

. ...

રામકૃષ્ણ પ્રભુને રસ પીતા છૂટો છવ જજાલી રે ॥ ધ્રુ ૮ ॥

૨ રાગ કારી ॥ આજ મારે કાલી ચૌદસ રે ॥ આની કોણ કર્મને પાર ॥
વસ કરસું વીઠલ વર સુદર ॥ વીલીધ કરિ મનોહર ॥આજ ॥૧॥

. .. .

પાચ પસુઆ અનોપમ મહૂત ॥ ગ્નાન દીપ અજુઆલા ॥
રામકૃષ્ણ પ્રભુ સુધ્યા પેલો ॥ પરો પેતર પાલા ॥ ૫ ॥ આજ ॥

અ ૬૯-ઙ પદો (હિન્દી) પૃ ૧૨-૨૨

સુરદાસ, ચતુર્ભુજ, વીષ્ણદાસ, કૃષ્ણદાસ, પરમાનદ, ગરીબદાસ, અને ગોવીંદના પદો છે

અં. ૬૯-ચ-પદ-વૈષ્ણવનાથ. પૃ. ૨૩-૨૫

રાગ અસાવરી ॥ મોહીએ સોહીએ રે સત મેલાવડો ॥

વૈષ્ણવનાથ ભણે રે માહારૂ મન મોહી ઉખે ॥ સોહીએ ॥ ૫॥

.

અં. ૬૯ છ-પદ રામદાસ પૃ. ૨૩-૨૪

૧. સમરથ બડા શ્રીરાંમનાંમ જેણે તરીએ રે ભવસંસાર ॥

... ...

રામદાસ રવીં રમે રે આનંદ રે ॥ સચરાચર વ્યાપી રહ્યા ॥

૨. આરતી-અભિ નવો ઓછવ રે ॥ મલીયા રે ગોવાલ ॥

૩. પદ પદ્મનાભ એમ પરબ્રહ્મ મલીઆ રે પુરા સત લખ્ય કોડ ॥

(કવિનું નામ નથી.)

પદ પ્રીતમ સાથે પરવરીઓ ને મથુરાંમાં પરવેસ ॥

કહે રઘુનાથ કર વીનતી ટો આવા ગમન નીવાર ॥

અં. ૬૯-ज-पद हिन्दी (પૃ. ૨૫-૨૮.)

પરમાનંદ દાશ, અને સુરદાસ, અને તુલસીદાસના મલી કુલ ૬ પદ છે.

અં. ૬૯-ઝ પદ-જસવંત.

રાગ હોરી ॥ મારાં આજ સબેરા દુપ જાસે રે ॥ દુપ જાસે ને સુપ થાસે રે ॥

અં. ૬૯-झ-पद-हिन्दी- પૃ. ૩૦-૩૬

જસવંત, કેવલાનંદ, પરમાનંદ, હરીદાસ, તુલસી, કૃષ્ણદાસ, અને માધવદાસનાં પદ છે.

અં. ૬૯-ञ પદ-નરસિંહમેહેતો-પૃ. ૩૬-૩૭

રાગ ટોડી ॥

૧. હીદોલે આવો માહારા વાહાલા ॥ અમને ઘુમણી ઘાલો ॥

નરસઇઆચો સ્વાંમી ભલે મલીઓ ॥ દ્વારકે રાયરે ॥ હીદોલે ॥ ૭ ॥

૨. હીચો રે હીચો માહારા વાલા ॥ હીચડતાં રંગ લાગો ॥

નસઇયાચો સ્વાંમી ભલે મલીયો ॥ જુવતી જોબન જોઇ રાચ્યો રે ॥૩॥

अ. ६९-ट. पद-हिन्दी- પૃ. ૩૭-૪૦

કૃષ્ણદાસ અને આશાધરનાં મળીને ચાર પદ છે.

અં. ૬૯–ઠ–ણુ–પદ–વિષ્ણુદાસ પૃ. ૪૦

ઝમકે ઝમકે રે ઝાંઝર ઝુનતા રે ॥ ઝમકે ઝમકે રે ઝુમણુ ને ઝાલ રે ॥

... .

પૂષ્પવષ્ટ અમરો કરે રે ॥ તેહેના ગુણુ ગાયે વીષ્ણુદાસ રે

અં. ૬૯–ત–પદ–નરસિંહ મેહેતો–

પદ–૧. ઝાંઝર ઝમકે ને ઝુને હીંદોલો ॥

. ... ..

તે સુખ નર જુયે નરસંઈ મેહેતો ॥ ઝાંઝર૦ ૪ ॥

પદ–૨ સજની ચાલો રે જમુના ॥ જમુનાત્રઠ કેલ કરે કાંહાંના ॥ ૧ ॥
તાહા નરસઇઓ નીત નીત નાચે ॥ સોભા જોઇ સકલ જન રાચે રે ॥
સજની ॥ ૬ ॥

અંક ૬૯–થ–અધારૂજીનો હિન્દોલો પૃ. ૪૧–૪૨

હરિ સુરત ધાઇએ ॥ આરાધીએ પરબ્રહ્મ ॥
નીરજન પદ ચાહિએ ॥ હીંદોલા રે ॥ વલી ય નહીં જ્યાહાં જન્મ ॥

.. ..

કવી શબ્દબ્રહ્મ વીનવે ॥ પરબ્રહ્મ અવીધારય ॥
તું આગલ કો જાણુ નથી ॥ હીંદોલા રે આતમા હર્યો હાવે પારય ॥
હીંદોલા રે યોગ અધ્યાત્મસાર ॥ ૯ ॥

વિશેષ–આ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો હિંડોળો છે.

अं ६९ द–पद हिन्दी पृ. ४२–४९

પરમાનંદદાસ, હરજી, સુરદાસ, કલ્યાણ, દેવાકર, ગોકુલદાસ અને ચતુર્ભુજનાં પદ.

અંક ૬૯–ધ–પદ ૨. માધવદાસ પૃ. ૫૦

૧. આજ વ્રજની સોભા અતિ ઘણી ॥ જી રે પ્રગટીયા ગોકુલધણિ ॥

..

વાલે કીધો ગોકુલમાં વાસ રે ॥ ભણે જાય તે માધવદાસ ॥

૨. પ્રગટા શ્રી ગિરિવરધારી લાલ ॥ સેવક જન સુખ કારણે જીરે જીરે ॥
એ સુખ જોતાં ત્રપત ન થાવજી ॥ ચ્છીપર માધવદાસ ભણે જાવજી॥

અં. ૬૯–ન–પદ–ગોવિંદદાસ પૃ. ૫૦–૫૧

આજ મારે આનંદ અતી ઘણો એ ગોકુલ જેજેકાર ॥

... ...

કુસુમ વરૂી સુરીનર કરે એ ॥ બલીહારી ગોવંદદાસ ॥

અં. ૬૯–પ–પદ ૩–નરસિંહ મેહેતો પૃ. ૫૧–૫૨

૧ છરે શ્રાવણ વદ દન અષ્ટમી ॥ ભલા જન મારે ગોકુલ માંહાં કાંહાંન ।
રંગલીલા ભરી ॥ ૧ ॥

... ...

છરે નરસંઇયો તહાં નૃત કરે ॥ મલી ગાયે રે સવલી વ્રીજનાર ॥
રંગલીલા ભરી ॥ ૧૨ ॥

૨ આવી છે ક્રીષ્ણવધામણી રંગ રાતી રે ॥
વાલા ગોકુલની વ્રીજ નારય સાંમગુણ ગાતી રે ॥ ૧ ॥

... ...

નરસંઇનો સ્વાંમી મલો રંગ રાતી રે
વાલે ઉતારાં ભવપાર સાંમ ગુણ ગાતી રે ॥ ૫ ॥

૩ હેલી જોવા સરપું આજ રંગભેર મલીઉં રે ॥
લાડકડો રૂપ નીધાંન અંતર ટલીઉં રે ॥ ૧ ॥

... ...

નરસંઇને દીધાં રે અભેદાંન રંગભેર મલીઉં રે ॥
લાડકડો રૂપનીધાંન અંતર ટલીઉં રે ॥ ૫ ॥

અં. ૬૯–ફ–ગરબો વલ્લભ પૃ. પર–૫૪

મંદીર આવા નારદ મુન્ય કે સતભામા તણે રે લોલ ॥

પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે. છેલ્લું પાનું પાછળથી લખાયલું છે.

વિશેષ:–દેવીભક્ત વલ્લભનો આ સતભામાના રૂસણાનો ગરબો છે.

અંક ૭૦–ક–ઉત્સવનાં પદો– પૃ. ૧૨–૭૯

સુરદાસ, અમરન, ગોવિંદ, કૃષ્ણદાસ, સુરશી, રસિક, સુગનદાસ, નંદદાસ, ગદાધર, પરમાનંદદાસ, આશકરણ, જગજીવન, ચંદ્રસખી, તુલસી, પુરૂષોત્તમ, કુંમનદાસ, મુકુંદ, હરિદાસ, લાલન, લછીરામ, તાનસેન, અને દેવીદાસનાં હિંદી પદો છે. ઉપરાંત નરસિંહ મેહેતો, મીરાં, આદિનાં પદો પણ છે.

અં. ૭૦-ખ-કીર્તનમાલા પૃ, ૮૨-૯૫

પરમાનંદ, ગોવિંદ, કુમનદાસ, સુરદાસ, કરાનદાસ, વિઠલ, હૃષીકેશ, કલ્યાણદાસ, રસિક, ઉગરરાય, અને દ્વારકેશના હિંદી પદો છે

અં. ૭૦-ગ-પવિત્રાના કીર્તન પૃ. ૯૫-૯૭

કૃષ્ણદાસ, પ્રેમાનંદ, અને મુકુંદના મળીને કુલ પાચ હિંદી પદો છે

અં. ૭૦-ઘ-વધાઈનાં પદ પૃ. ૯૭-૧૧૫

ગોવિંદ, કૃષ્ણદાસ, પરમાનંદ, ગદાધર, નંદદાસ, શામદાસ, હરિ, ચતુર્ભુજ, કુમનદાસ, અને વિઠ્ઠલના મળીને કુલ ૯ હિંદી પદો છે

અં. ૭૦-ઙ-રાધાજીના જન્મની વધાઈનાં પદ-(લિપિ ભાદરવા સુદ ૮)- પૃ. ૧૧૬-૨૦.

કુમનદાસ, પરમાનંદ, અને એક અજ્ઞાત કવિનું, એમ મળીને ચાર હિંદી પદો છે

અં. ૭૦-ચ-દાણલીલાનાં પદ પૃ ૧૨૦-૧૨૭.

સુરદાસ, માધવદાસ, રસિક અને કુમનદાસનાં મળીને ચાર હિન્દી પદો છે

અં. ૭૦-છ-જોગીઆનાં પદ ૫-પૃ. ૧૨૭-૧૩૧

સુરશામ અને સુરદાસના પાચ હિન્દી પદ છે

અં. ૭૦-જ-શ્રીવાંચનીજીનાં પદ-૫ પૃ. ૧૩૧-૧૩૪

ગોવિંદ, સુર, સુરદાસ, અને પરમાનંદદાસના મળીને પાચ હિન્દી પદ છે ભાદરવા સુદ ૧૨ ને દિવસે ગાવાનું જણાવેલું છે

અં. ૭૦-ઝ-શ્રીરાધાજીની આંજીનાં પદ-પૃ ૧૩૪-૪૫

દ્વારકેશના ત્રણ હિન્દી પદ છે, ભાદરવા સુદ ૧૫ મે ગાવાનું જણાવેલું છે

અં. ૭૦-ઞ-આસો સુદ ૧૫ નાં પદ-પૃ ૧૪૬-૧૫૨

નરસિંહ મેહેતાનાં પદ ૫ ગુજરાતી છે બાકીનાં પદ હિન્દી છે, ચતુર્ભુજ, પરમાનંદદાસ, હરિદાસ અને મુકુંદનાં છે

અં. ૭૦–૮–ગરબા પૃ. ૧૫૨–૧૬૨

૧. વાલે તો વીશારી મુકાં દીલથી ઉતારી મુકાં રે ઓધવજી ॥

... ...

હેમના શાંમીને એટલું કેજો ॥ થોડે પીતે ઘણુ રીજી રે ॥ ૧૧ ॥

૨. તારી મોરલીએ મન મોહુ રે ગેલી થઈ ગીરધરીઆ
સાસુ કેહે વઉને વંતર વલગુ ॥ અછરીઆ ઉતરાવો રે ॥
દીએર કેહે ભાભીને બાંધો ॥ શાટકડા શટકાવો રે ॥ ૨ ॥

... ...

નરસઇયો તાંહાં બલે બલે જાએ ॥ ભવનાં તે બંધન કાપો રે ॥૫॥

---

૧. ગઉ છોડવાની રે હો કાંહાંનુડા વેળા થઈ છે તાહારી ॥
શઉ ગોવાળીઆ ગઉ છોડીને તાહરી જુએ છે વાટ રે ॥ ૧ ॥

... ...

કાંહાંન મોહુનજી પુરી લાગી રમત માંડી જદુનાથે ॥ ૪ ॥

---

૨. ભમતા ને ભમતા રે હો આવા મથુરાંમાં વેણાધારી ॥

... ...

કાંહાંન મોહુનજી પુરી લાગી કાણ લક્ષ્મે મને મેલી ॥ ૩ ॥

---

૩. ખોટી થઇએ રે હો વાહાલા રે માહારા મઈ વેચવા દુર જાવું ॥

... ...

કાંહાંન મોહુનજી પુરી લાગી આંમલે પડશે વાત ॥ ૩ ॥

---

૪. રાધા થઈ ગેલી રે હો તાહારી મા સુજને શું કરશે ॥

... ...

કાંહાંન મોહુનજી પુરી લાગી કેમ કરી વાઇસુ વેણ ॥ ૪ ॥

---

૫. હવડાં જાવા દોની રે હો વાલા મારા મલીસુ માંહાંજમ રાતે ॥

... ...

કાંહાંન મોહુનજી પુરી લાગી દાણ લેઇને અમે મેલી ॥ ૫ ॥

૬.. મળવાને મન તપે રે હો રાજ માહારી મોગેરા સુંથાઓ છો ॥

કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી હેલ રાખી બલીહારી ॥ ૪ ॥

૭. મોરલી મત્ર ભણીને વજાડી વાલે વનમા માહાંજમ રાત ॥
કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી ॥ એમ કરી જે મેહે વાલા ॥ ૪ ॥

---

૮ હું તો જખણીને જાગી રે ॥ વલભ તાહારી વેણુ સુણીને થઈ ગેલી ॥

કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી ॥ રમીઆ રસીઆ સાથે ॥ ૪ ॥

---

૯. લતા થઈ થઈ બોલે રે નટવર નાગર નાચે વચમાં ॥

કાહાન મોહનજી પુરી લાગી ॥ રમીઆ રસીઆ સંગે ॥ ૪ ॥

---

૧૦ મુજને ગાએલ કીધી રે વાગી તાહારી આખલડી અણીઆલી ॥

કાંહાન મોહનજી પુરી લાગી ॥ અરજ રૂપ સભાલ ॥ ૪ ॥

---

૧ મથુરાંમા કાહાન અવતરા કાહાનુડા રે ॥ તમે ગોકુલમા આવા રહે રૂડા રે ॥

રાજેના રસીઆ નાયજી ॥ગ્ધાં ભગવત વછળ ભગવાન ॥ રંગ ગારે ॥

---

૧. મથુરાંમા મોહનલાલ નહીં દેઉ જાવા રે ॥

કરસાણજીના જીવન પ્રાણ જાઓ પાછ રે ॥ ૫ ॥

---

૨ ચમંનાવી રે બીજની નાર મારે નાથે રે
પછે રથમા બેઠે જાએ હળધર સાથે રે ॥ ૧ ॥

કરસણજીના જીવણ પ્રાણ છો રથરેથી રે ॥ ૪ ॥

---

૧ કાનુડો તે કાળજાની કોર છે ા જો રે બેની કાનુડો કાળજાની કોર છે ા

... ...

મીરાં કે પ્રભુ ગીરીધર નાગર ા ચરણ કમલ ચીત ચોર છે ા ૫ ા જોરે ા

---

૩. ઓધવજી મોકલા આજ ગોકુલ આવા રે ા

... ...

કશાણુજીના જીવણ આંગ્યુ ગોકુલ આવા રે ા ૫ ા

---

૨. ઓધવજી એક વીનતડી તમે જઈ વાલાને કેહેજો રે ા

... ...

રાજેના પ્રભુ અંતરજામી એક વાર ગોકુલ આવો ા ૫ ા

વિશેષ-આમાં હેમદાસનો એક, નરસિંહ મેહેતાનો એક, કાહાંન મોહનજીના દશ, રાજેના બે, અને કશાણુજીના ત્રણ મીરાંબાઈ એક, એમ કૃષ્ણની ગોકુળલીલાના ગરબા છે. રસભર અને પ્રાસાદિક છે.

અં० ७०-ठ-श्रीगोशाईजीनी बधाइ-हिन्दी-पृ. १६२-१६७

माणेकचंदनां बे, गोविंदनां बे, सुरनां बे, माधवदासनुं एक, आशाकरणनुं एक, अने रसिकप्रीतमनुं एक, एम कुल ९ पद छे ॥

આ નવ પદ પછી બાર પદની અનુક્રમણિકા આપેલી છે, પણ એ પદ અહીં આપેલાં નથી.

અં. ૭૦-ડ-વસંતપંચમીનાં પદ- પૃ. ૧૬૮-૧૭૩

હરજીવન, ગોપાલ, કુંભનદાસ, ચતુર્ભુજ, રસિક, પરમાનંદદાસ, કસ્નદાસ, ઉગરદાસ, એમનાં મળી દશ હિન્દી પદ છે.

અં. ૭૦-ઢ-છૂટક પદ- પૃ. ૧૭૩-૨૦૫

ઉપરના કવિઓનાં હિન્દી પદો છે.

વિશેષ-આખી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પાના ૨૦૬-૨૦૮ માં ૬૩ પદોની અનુક્રમણિકા આપેલી છે.

અં. ૭૦-ણ-પદો-નરસિંહ આદિનાં

(ઉપર જે હિન્દી પદો નોંધેલાં છે, તેમાં વચ્ચે વચ્ચે આપેલાં ગુજરાતી પદોની નોંધ અહીં આપી છે.)

૧. રાગ બીલાસ ॥ શાચા શમ ધીડા ॥ શ્રી ગોકુલ કાબ્બારે જાસુ ॥

.. ..

લીમના રે ઠાકોરને જઈ જોહુ, શદા શોહાગણ રહેસુ રે ॥ ૨ ॥

(પદ ૭ મુ, પાનું ૧૪)

૧. રાગ અશાવરી ॥ વાશ નહી જાહા વઈશણુવ કેરો ॥ તાંહા નહી વસીએ વાસડીઆ ॥

... ...

ભણે નરશઈઓ ભારે મારી માવડળી દશ માશડીઆ ॥ ૩ ॥

(પદ ૯ મું, પાનું ૧૫)

૧. રાગ અશાવરી ॥ મેહેતા છઇએ માધવજીના ॥ મહીના આપો આગલથી

..

રામકૃષ્ણ કેહેતા જમ નાહા ॥ તે જોએ પામા પેહેલી ભાગનથી ॥ ૨ ॥

(પદ ૧૦ મુ, પાનું ૧૫)

૨ રાગ રામકલી ॥ સાભળ શજની રે ॥ શપણા અતરમા લાધુ ॥

. . .

નરસઈઆચો સાંમી ભલે મલીઓ એટલે હું જાગી ॥ ૩ ॥

(પદ ૩૬ મું, પાનું ૨૪–૨૫)

---

૧ શ્રીબલ ભાગ નેહે પ્રગટીઓ શ્રીગોકુલના રે નાથ ॥
એવા પ્રભુને નહીં ઓલખા ॥ પછે ગશશો રે હાથ ॥ ૧ ॥

... .

એ સુખ નહીણ દેખાડજો ॥ માગે દાશનો દાસ ॥ ૧૭ ॥

(પદ ૩૭ મું પ ૨૫–૨૭)

---

૩ રાગ ભેરવ ॥ ધાંન ધર ધાંન ધર નદજીના કુએરનું ॥ જશોદાના જીવણનું ॥
જે થકી અખીલ આણદ થાએ ॥ ૧ ॥

. ...

નરસીઆને મંન આણંદ અતી ઘણો પુશ્પ મુગતાફલે લઈ વધાવે ॥

(પ ૨૮–૨૯)

---

૪. રાગ ભેરવ ॥ રેત રજની જારે ખટ ગડી હોએ તારે સાધુ પુરખને સુઇ ન રહેવુ ॥

. ...

નરસઇઆચો સાંમી એ માગુ ચરણુ ચીત રાખ તું વંનમાલી ॥ ૩ ॥
(પૃ. ૨૯–૩૦)

મ્હારે આગણે હોજી તું તો આવો ના ॥ ના એટલો કહુ્યાવો ના ॥

... ...

કુડા શોગન નંદજીના ખાવો ના । વાત ઘણી મલી ગંગળ ગાઓ ॥
જુઠી બનત બનાવો મા ॥
(પૃ. ૩૧)

---

૧. આવી મલો શાહેલડીજી ॥ હઇડે હરખ ન માએ ॥

... ...

માધવદાસ માંગે શદાજી ॥ શ્રીગોકુલમાં વાસ ॥ ૧૫ ॥
(પૃ. ૩૧–૩૩)

---

૨. જે જે લાલ ગોવરધંનધારી ॥ સુદર રૂડાં નામજી ॥

... ...

માધવદાસ એટલું માગે ॥ શ્રીગોકુલમાં અવતરીએજી ॥
(પૃ. ૩૩–૩૯)

---

૨. ૧. ધંન આઠેમ અંધારી એક કે ભાદરવા વદી રે લોલ ॥

... ...

કેહે હરિદાસ કે દરશણુ નીત આપજો રે લોલ ॥
તમારી રે લીલા અનંત અપાર હરદેમાં વાપજો રે લોલ ॥
(પૃ. ૩૪–૩૫)

કરજોડી પદ વંદીએ રે અકુલ શ્રીવલ્લભ દેવ ॥

... ...

જેનાં ગંગ પ્રભુ ગુણુ ગાએ રે ॥ હોએ દેવકી નંદજીની કીરપા હોએ ॥
(પૃ. ૩૫–૩૭)

---

૩. પુસ્ટી મારગ તણા મરમ દશ જાણીને ॥ જાતે આચરણુ કરે હરદે વીચારી॥

... ...

આપણા દાશની બાહે શાહો ॥ દશમો મરમ જે અનુભવે શ્રીકૃષ્ણુની
કીરપા થાએ ॥ (પૃ ૭૭-૪૦)

૪. પુસ્ટીમારેગ સીધાંતની ॥ સાંભલો વલભરાએ ॥
શોભા જોઈ હુરીદાસ આનંદ મગળ ગાએ ॥ (પૃ ૪૦-૪૨)

૧. ગરબા ॥ મારેગ મુકો નાથજી ઘેર જાવુરી ॥ મારે માથે મહીનું માટ,
ખોટી થાવુ રે ॥
રાજેના રસીઆ નાથજી ઘેર ॥ મારો આણુ, તમારી સાથ ખોટી થાવુ રે ॥
(પૃ ૪૧)

૨. હું વારી જાઉં વીઠલા ગેર આવો રે
માહારા હઈડા તાઢાં થાએ હશી બોલાવો રે ॥

રાજેના રશીઆ નાથજી ઘેર આવો રે
પ્રભુ પુરો મનની આશ હશી બોલાવો રે ॥ (પૃ ૪૧-૪૨)

૩. વાટડી જોતાં આવી આ શાહેલી રે ॥ મેં તો મુખ જોવાને કાજ લજા મેલીરો
રાજેના રશીઆ નાથજી શાહેલી રો વાહાલો પુરણ પરમાનદલજા મેલીરો
(પૃ. ૪૨)

૪. રાગ કાફી ॥ કાંનુડે કાંમણુ કીધુ ॥ હાં રે શખી કાનુડે કાંમણુ કીધું ॥
દાશ રાજેના પરભુ અંતરજામી ॥ શપણામા દુખ પામી ॥ (પૃ ૪૫-૪૬)

૧. કાનુડે ગેલડા કીધતાજી ॥
મહીની મટુકી લીધી વાલે ઘુશી ગોરશ હમારાં પીધાંજી ॥ ૧ ॥

મીરાકે પરભુ ગીરીધર નાગરા તનમન હમારાં લીધાંજી ॥૭॥ (પૃ ૪૬-૭)

૨. હો રાજ તારે લીલવટ ટીલક બીરાજે ॥
રાજ મારે મહીરીએ પધારો ॥ કેહે મીરા બલીહારી હો ॥૭॥ (પૃ ૫૨)

૩. પીહુ રહો રે વશી મારે મન પીહુ ॥
મીરા કે પ્રભુ ગીરીધર નાગર શગલા દુખ ગયા ખશી ॥ ૭ ॥

વલોણાનું પદ-નરસિંહ મેહેતા

મોકલો જશોદાજી કુંવર તમારો હમ ઘેર મહીડાં વલોવવા રે લોલ ॥
(પંદરેક કડી છે.)

પદ-કાનપુરી.

તું તો નીત આવે છે હાંણુ આજ શું ભૂલી ગઈ.

વિશેષ-આ બધાં પદો બાળબોધ લિપિએ લખાયલાં છે, તો કે વચ્ચે કેટલાક અક્ષરોના મરોડ ગુજરાતી લિપિના છે. ૮ પૃષ્ઠ પછીનાં બાકીનાં પાનાં કોરાં છે. પ્રતિ ખવાઈ ગયલી છે.

અં. ૭૨-ક-નંદબત્રીસી-શામલભટ્ટ-(ર. સં.)-
(લિ. સં. ૧૮૯૮)-પૃ. ૧-૫૯

આરંભ:-શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ અથ વારતા નંદબત્રીસી લપી છે ॥

શ્રી શારદાને નામું સીશ આરાધું ઉમયાપતી ઈસ ॥
શ્રી ગણપતીના પુજુ પાએ જેથી કામ સરલ સીધ થાએ ॥

... ...

કહુ કથા નંદબત્રીસી તણી । બહુચર માતની કીપા ઘણી ॥

અન્ત-શ્રીગોડ માલવી વીપ્ર સુભ શ્રીય નગરમાં વાસ ॥
સુત વીરેસ્વરજી તણો વારૂ બુધવીલાસ ॥ ૮ ॥
શ્રી ગોડ બ્રામણ શામકી । ઔદિચ બ્રામણ ગોતમી ॥
ગોપીપરામાં વાસ કેહે કવી સામલદાસ ॥ ૧૫ ॥

ઇતીશ્રી નંદબત્રીસીનું આક્ષાંન સંપુરણઃ શ્રી રસ્તુઃ કલ્યાણમસ્તુઃ શુભં ભવતુઃ સંવત ૧૮૯૮ ના વર્ષે જયેષ્ઠ સુદ ૭ વાર બુધે લખી છેઃ લપતંગ મેહેતાજી ક્રષ્ણારામ અંબારામ સ્વહસ્તે પોતાનું પુસ્તક કરૂં છેઃ

વિષયાદિ-વસ્તુ પ્રસિદ્ધ છે. કડી ૬૧૫ છે.

વિશેષ-આ વાર્તા બૃ. કા. દો. ભાગ ૧ માં પ્રકટ થયેલી છે. પ્રતિ બાલબોધ અક્ષરે બ્રાહ્મણ લહીઆએ લખી છે. છતાં ઘણીજ અશુદ્ધ છે. પ્રતિ જૂની નથી.

અં. ૭૨-ખ-છૂટક પદો પૃ. ૬.

આરંભ-ધર્મનાં લક્ષણ લપાં છેઃ

આવું તે તો વાવરો ખરચું તે તો પરૂં
અંતકાલે અલગુ રહેસે કાંઈ એક હરપર ॥ ૧ ॥

અન્ત–એ મનસા જન્મ નહી મલે ફરી ફરીને ચાહાવો
કેહે માંગજી હરી ભજો મુકો લોભનો દાવો ॥ ૨૨ ॥

આરંભ–(દાનની શીખ)
દાતારનું મુખ દેવતા ॥ પાપ દીવસનું જાણે ॥
અંગોઅંગે વરપીએ તો ॥ શરીર સાથે લખાએ ॥

અન્ત–દાતારને ને સત્યને સ્નેહ ઘણો સામગ્રીયાની સાથે ॥
તે ભવસાગરમા તરીયા તેહ હરીએ ઝાલા હાથે ॥
મુરખ સરખો માંગજી કેહે સોખ ટાલો માહારો ॥
આ વારમા ઉગારજો એક આસરો તાહારોઃ ॥

પદ–ગર્ભવાસનું રણછોડ
સમજ સમજ સાધુ મ્હન જાણુ, ભૂલો ભટકો ચારે ખાણ

ધોળ–રણછોડ (૭ કડી)
હરીજન હોય તે હરીને ભજે ॥ તજી વીસે વીકાર ॥

પદ–પ્રીતમ (૯ કડી)
સત લક્ષણ અતીસે સોહામણા જે નીચત વરતા થઈ સત ॥

ધોળ–રણછોડ (કડી ૭)
કામણગારા રે કાહાનજી ॥ કામણ કીધુ છે કાંઈ. ॥
તુ તો રામરટણ કર રગમાં ॥ અગમા ઉપજે આનદ ॥

પદ–પ્રીતમ—ગોવદ ભજ ભાવસુ ॥ ગોવંદ ભજ ભાવસુ ॥
શણગારનો ગરબો–વલ્લભ
આ ગરબો છપાયલો છે આ પ્રતિમા ગુજરાતી લિપિએ ઘણો જ અશુદ્ધ લખેલો છે પ્રતિના આખીનાં પાના કોરા છે
વિશેષ–આ પદો બાલબોધ લિપિએ લખેલા છે

અં. ૭૩–કુ–ચડીનું આખ્યાન–શિવદાસ (ર. સં. ૧૩૭૭, ૧૬૭૭)–(લિ. સં. ૧૮૬૪)–પૃ. ૩–૩૫

આરભ–(પહેલાં બે પાના ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી)
. કીપા કરી મુઝને આજ ॥
... કહૂ કીપાનીધી પુણ્ય છઉ ઉલાશ ॥
મે વ્યઆશ તણે મુખે ॥ ભલા દેવે વેદ શાહાત્ર અતીહાશ ॥

વલી પ્રશ્ન પ્રગટયુ મંન માંહાં ॥ કોહો મુજને રૂષીરાએ ॥
શ્રી આદ શટક(ક્ત) કેરા ગુણ સ્વાંમી ॥ સાંભલવા મંન થાએ ॥
જે શકતી શદા શહુને તંન વાપી ॥ જગત વીખે જેહેની આશ ॥
તેહેનાં પ્રાક્રમ કોહો મુને સ્વાંમી ॥ દયા ઘણી મંન આણી ॥
(કડવું ૨ જું)

અન્ત–(રાગ પ્રભાતી)

કવી કેહે હું અલ્પમતી મૂઢ ॥ મૂઢપણે કીધો પદબંધ ॥
પદ પાંચશે ને પંચવીશ ॥ રાંઘ (રાગ) શોલી કડવાં એકત્રીસ ॥
સંખેપે કહ્યું આક્ષાંન ॥ પ્રથમ પરણમુ ભગવાંન ॥
એના ગુણ બ્રંમા દેવ ન જાણે ॥ તે શીવદાસ શી પેરે વીખાંણે ॥
શ્રી ગુરૂ વ્યાશ ભૂદર પદ વંદી ॥ અંબાચરીત્ર કહ્યું આનંદી ॥
આશો શુદી આઠેમ પાવંન ॥ પ્રથમ આરંભ કર્યો તે દીન ॥
શંવત તેર (?) શતોતેર ૭૭ જાંણ ॥ કારતેક શુદી પંચમી પ્રમાંણ ॥
તે દાહાડે પુરંણ થયું આક્ષાન ॥ જીહીવા જશ આપો ભગવાંન ॥
કાલાવાલા કરજો પ્રમાંણ ॥ કોઈ ખોડ મો દેશો શુજાંણ ॥
પંડીત કોઈ મને દેશો દોશ ॥ શરવને કીપા કરો રંણછોડ ॥
આગન માંહાં ફ્લ માહા પ્રોઢ ॥ એ આગલ હું કવણ મતી મૂઢ ॥
તેહ તણો મે ગ્રહ્યો આધાર ॥ શંખેપે કીધો વીસ્તાર ॥
શતભગીરથ (સ્તંભતીર્થ) માંહાં જશ નીવાશ ॥ મહીશંગમ તીરથ છે પાશ ॥
કવી વીશણૂદાશને મૂખ વાંણી ॥ કથા કરી મે આનંદ આંણી ॥
કવી નાગર શાથણી તીરથ (સ્તંભતીર્થ) વાશ ॥ શ્રી રાંમજંન કેહે વીશણૂનુ દાશ ॥ કડવાં ૨૧ ॥

શ્રી રાંમજી શત છે ॥ અઈતી શ્રી આક્ષાંન માત ચંડીનૂ લખું છે શંપુર્ણ ॥ શ્રી શુભં ભવતૂ ॥ કલ્યાણમસ્તુ ॥ પ્રત પ્રમાંણે લખુ છો લખનારને દોશ નહી ॥ ભૂલ્યો ચુકો તપાશી વાચજો મમ દોશો ન દીઅતે ॥ એ ચોપડો વાંચવા લેઈ જાએ તથા ચોરી લેઈ જાએ તેહેને માથે પાપ ચોરાશી પ્રગણાનું પાપ છે ॥

વિષયાદિ–૧. માર્કંડેય પુરાણમાંના સપ્તશતીના આખ્યાનને આધારે આ ચંડી આખ્યાનનો પદબંધ સારરૂપે કવિએ કીધો છે.

૨. રાગ અને કડવાંથી પદબંધ બાંધેલો છે; આમાં ઢાલ કે વલણ કે ઉથલો નથી. કડવાં ૨૧ છે. કડી ૫૨૫, ૧૬ રાગ અને ૩૧ કડવાં હોવાનું કવિ જણાવે છે.

વિશેષ–૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. આ પ્રતિમાં રચ્યા સંવત ૧૩૭૭ આપેલો છે, પરંતુ તેમાં લહીઆનો દોષ હશે, કારણ શિવદાસનાં બીજાં પ્રકટ તેમ અપ્રકટ

આખ્યાનોથી જણાય છે તેમ તેનો કવિજીવનકાલ સત્તરમા સૈકાની અડધી સદી પછીનો, એટલે સવત ૧૬૫૦ પછીનો ગણાય છે પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, જો કે કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાળબોધને અનુસરતો છે આ આખ્યાન સવત ૧૮૬૪ની આ સપાસ લખાયલું હશે, એમ આ પ્રતિમાના બીજા આખ્યાનની લિપિ સવતથી સમજાય છે

૨. ભાલણે રચેલી સપ્તશતી પ્રા કા ત્રિમાસિકમાં પ્રકટ થયલી છે, તેમ જૂના ગઢના રણછોડજીએ પણ સપ્તશતીનો અનુવાદ કર્યો, તે પછી તળાજાના એક કણબીએ અને કવિ પ્રેમાનંદે પણ કર્યો છે

અં. ૭૩-ખ-ચંદ્રહાસ આખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(ર. સં. ૧૬૩૪)-(લિ. સ. ૧૮૬૪)-પૃ. ૩૫-૮૪

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમહ ॥ શ્રી ગરૂભોએ નમહા અથ આક્ષાન રાજા ચંદ્રહાશનું લખુ છે ॥

રાગ રામગ્રી ॥ પ્રથમે પ્રણમુ ॥ ગવરીનુ બાલજી ॥ શંભુને ॥ શુત શુંઢાલજી ॥
મયા કરો મુજને કીજીએ ॥ દેવ દયાલજી ॥
ઢાલ ॥ મયા મુજને ॥ કીજીએ ॥ ઝરા દીજીએ માહા પ્રોઢ ॥
હું મદમતી તુજને સ્તવુ ॥ મત માહારી છે મુઢ ॥

માહારા ગુરૂને ચરણે નમું ॥ હરી ભક્તને લાગુ પાએ
જેહેની કીપાએ કરી ॥ પદબધ પુરણ થાએ ॥
અશ્વમેધ તણી કથા ॥ શાંભલે અઘ મુકાએ ॥
કર જોડી વીશ્ણુદાશ કેહે ॥ હરી ભગતનો મહીમાએ ॥

અન્ત-(પ્રભાતી) (કડવુ ૧ લુ)
રશીક વાણી રાગ ત્રેવીશ ॥ શક્ષા દું પદ કડવાં ત્રીશ ॥
બુધમાને બોબો નીરવાણુ ॥ પદ પાંચશેહુ ચાલીશ પરમાણુ ॥
શંવત ૧૬૩૪ રો શાર ॥ ચૈત્ર માસ ઊતમ ગુરૂવાર ॥
કૃષ્ણ પક્ષ ને તીથી ત્રયોદશી ॥ ગુંણી કથા માહેરે મન વશી ॥
અજારે કીધો અભ્યાશ ॥ બે હુ કર જોડી કેહે વીષ્ણુદાશ ॥
॥ કડવા ૩૧ ॥

આક્ષાન ચદ્રહાશનું નામપુરણ લખુ છે શમત ૧૮૬૪ ના વરખે માગશીર શુદ ૧૩ વાર શનીદી ચપુરણ થશી છે ॥ કાંનો માત્રે અક્ષેર ભુલા ચુકા તપાશીને વાચજો લખનારને દોશ નહી દેવા એ ચોપડો પારડીવાશી મેહેતા

શીવનારાએણુનો છે જે કોઈ વાંચવા તથા ચોરી લેઈ જાએ ને ઓલવે તેહેને ચોરાશી અગણાતું પાપ છે ॥ માતા ચંડીકા પુછે ॥

વિષયાદિ–૧. શ્રી મહાભારતના અશ્વમેધ પર્વને આધારે, નિરાધાર રાજપુત્ર ચંદ્રહાસ વિષ્ણુભક્તિના પ્રતાપે રાજ્ય પ્રાપ્ત કરી કેમ યશવાન્ થયો છે તેની કથા આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલી છે.

૨. કડવાં ૩૧ છે. જો કે મૂળમાં ૩૦ની સંખ્યા આપી છે. પદબંધ રાગ, ઢાલ અને ઉથલાથી બાંધેલો છે, જો કે નવા ઢાલ તેમ ઉથલો જણાતા નથી. રાગ ૨૩ અને પદ કુલે ૫૪૦ હોવાનું કવિ જણાવે છે.

વિશેષ–આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિ ઘણી જ અશુદ્ધ છે; ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે.

अं. ७३–ग–दाणसमेना सवाया–अर्जुन–(र. सं.) (लि. सं.)–पृ. ८४–८४

हिन्दी भाषामां रचायला छे. गुजराती लिपिए अशुद्ध लखायला छे.

અં. ૭૩ ઘ–દાણલીલાના સવૈયા–જીવરાજ (ર. સં.) (લિ. સં.) પૃ. ૮૮–૯૨

આરંભ–પ્રાત શમે બ્રીજ ગોપ સખા ॥ બ્રીજ રાઝ મલો એક બાત બીચારી ॥
ગોકુલની ગ્વાલણી સુંદરી રે ॥ મથુરાં મહી વેચવા ઝાએ છે નારી ॥
વાટ વલાંમણીઓ પીએ કાંમેની ॥ માંહા વન માહા વીઠલે વાર ઊગારી ॥
ઝીવરાઝ પ્રભુ બ્રીઝ રાઝ કેહે ॥ તું શાંભલ રે બ્રીખભાંન કુમારી ॥

અન્ત–રાધાવચન ॥ કામેની કાંહાંનને કંઠ લાગી ॥
રણાં લક્ષ ચોરાશી નીઝના થકી ॥ ઝરાઝનમની બીક ભાગી ॥
ઊઘડી આંખ અગનાનીને અઝન કીધું ॥ હાવે નાથ કરૂણા કરી નાથ ઝાગી ॥
કવી ઝીવ ગોવાલંણી એમ ભંણે ॥ પછે ગોપીએ નવનીધ ભક્ત માગી ॥
દાંણશમેના શવાયા શંપુરણ ॥

વિશેષ–પંદર સવૈયા છે. આ સર્વે સવૈયાઓ છપાયા નથી, તે ભાવવાહી તેમ જ મનોહર છે, હિન્દીની લઢણને અનુસરતા છે. જુની ઢબના અને જુના લેખકસંપ્રદાયવાળા કવિના છે એ નોંધવાજોગ છે, ઇંગ્રેજી કેળવણીના સપર્ક વિનાના કવિએ આ લખેલા છે. પ્રતિ ઘણી જ અશુદ્ધ છે, વચ્ચે કોઇ કોઈ ચરણ લહીઆના સ્ખલનથી પડેલું છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે.

અં. ૭૪-ક-ઓખાહરણ-પ્રેમાનંદ- (ર. સં.)-
(લિ. સં. ૧૯૨૩) પૃ. ૧-૬૧.

આરભ- એ નમ ॥ શ્રી શારદાએ નમ ॥ શ્રી ગોપીજન વલભાએ નમ ॥ . આક્ષાંન ઓખાહરણનૂ લખૂ છે ॥

શ્રી ગુરૂને ચરણે લાગી જી ॥ તેના ગુણ તે શુ લખીએ પાને જી ॥
ઢાલ ॥ પાને લખા જાયે નહી ॥ શ્રી ગણેશના ગુણગ્રામ ॥
શકલ કારજ શીધ થાવા ॥ મુખે લેતા નામ ॥
ગજવદન નાથીકા ને દત ઉજ્વલ એક ॥
શગે બે શુધ બુધ નારી ॥ શુત લાભ ને લક્ષ ॥

અન્ત-(રાગ મેવાડો)

ઓખાહરણ જે કો શાંભલે ॥ તેહેનાં પાપ ત્રણે જાએ ॥
ભટ પ્રેમાનદ કેહે કથા ॥ વલી મને જાદનરાયે ॥
શરલ કડવાં એહેનાં ॥ પદબધ કીધુ જથામતી ॥
ભણે શાંભલે અનુભવે ॥ તેહેની પીડા જાયે શર્વથી ॥
વટપત્રવાશી ચતુરવશી ॥ ભટ પ્રેમાનદ નાથ ॥
જથા બુધ કરી કથા ॥ શ્રોતાજન બોલો શ્રીહરી ॥

વલણ ॥ રાંમ બોલો શર્વથા ॥ અન્ત સુદે ઓખાહર્ણ કરી ॥
શરન શ્રોતાજન શાભલો ॥ ફરી મુખે બોલો શ્રીહરી ॥
॥ કડવા ૬૪ ॥

ઇતી શ્રી ઓખાહરણ નપુરણ શમાપત ॥ શ્રી કલ્યાણમસ્તુ ॥ શવત્ ૧૯૨૩ ના અશાત્રણ વદી ૬ ને વાર શોમે નપુરણ ॥ શમત ॥ ઓરપાડ પ્રગણે ગાંમ શીયાલના ગનાતી બ્રામણ મોઢ ચાતરવેદી અટક જોશી ઉમાશકર નરભેરામનો છે ॥ એ ચોપડો વાચવા અરથે તથા લખવા અરથે લઇ જાએ ને ॥ ઓગવે તથા બગાડે તેને શુરત શહેરનો પાપ ॥ કાનો માત્ર શુધ અશુધ હોએ તો તપાશીને વાંચજો લખનારને દોષ નહી ॥ લખનાર ગામ શીયાલના બ્રામણ અટક જોશી નરભેરામ સુત અભારામે દશત્ર અખેરે લખો છ પોતાને વાચવા શારૂ લખુ છે ॥ યાદશ પુસ્તક દસ્ટવા ॥ તાદશ લખીત મઆ ॥ યદી શુધમ શુધ વા મમ દોશો ન દીઅતે ॥

વિષયાદિ-૧ આખ્યાનનો પ્રમબ પ્રસિદ્ધ છે પદબધ રાગ, ઢાલ અને કડવાંથી બધાયલો છે
ર કડવાં ૬૪ છે
૬૧

વિશેષ–૧. બૃ. કા. દો. ભાગ ૧ માં આ આખ્યાન પ્રકટ થયું છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. અને તે અશુદ્ધ છે. આ આખ્યાન પછી 'ભાનુમતીઆખ્યાન'નું માત્ર ચૌદસું કડવું પૃ. ૯૨–૯૪ માં ઉતારેલું છે.

૨. પ્રેમાનન્દના ઓખાહરણની વિવિધ પ્રતિઓ મળે છે અને તેમાં કડવાંની વત્તી ઓછી સંખ્યા હોય છે; તેમ પંક્તિઓ પણ વત્તીઓછી અને ઘાલઘુસેડવાળી હોય છે. એટલે પહેલી વારતું કવિએ ક્યારે અને કેટલાં કડવાંનું, કેટલી કડીઓનુ લખ્યું તે સહેલાઇથી જાણી શકાતું નથી. એક પક્ષ સંવત ૧૭૨૩ માં કવિએ પાંત્રીસ કડવાંનું ઓખાહરણ લખ્યાનું કહે છે અને તે પ્રતિ કવિ નર્મદાશંકરે જોયાનું જણાવ્યું છે.

૩. અહીં બૃ. કા. દો. ભાગ ૧ લાની ૭ મી આવૃત્તિમાં પ્રકટ ઓખાહરણને અંતે પાના ૧૦૩ ની નીચે રા. રા. નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેસાઈ બી. એ. એ. જે નોંધ ભારે પરિશ્રમ અને સંશોધનને પરિણામે કરી છે તે નોંધવા જોગ છે અને તેની સાથે સુજ્ઞ સંશોધકો સંમત થાય એમ છે, એ નોંધ નીચે પ્રમાણે છેઃ–

"જુની હાયપ્રતો તપાસતાં જણાય છે કે મહાકવિ પ્રેમાનંદે સૌથી પહેલાં ૨૯ કડવામાં ઓખાહરણ રચેલું હોવું જોઇએ. તે પછી તેમણે લગ્નાદિ વિષયનાં મંગળગીતો વગેરે ઉમેરીને ૩૫ કડવામાં બાંધેલું. આ કાવ્યનું રચ્યાવર્ષ કવિ નર્મદાશંકરે એક ઠેકાણે વિ. સં. ૧૭૨૩ છે એ પ્રમાણે નોંધેલું છે. પ્રેમાનંદના સમયમાં અને તે પછીના કાળમાં આ કાવ્ય લોકોમાં અત્યંત પ્રિય થઇ પડ્યું, અને વિવિધ ગાનારાઓ અને માણભટ્ટોને હાથે ચૈત્ર માસમાં કથા લંબાવવાને ઘણાં કડવાંઓનો તેમાં ઉમેરો થતો ચાલ્યો, ને ૫૨, ૫૬, ૬૭, ૯૨, ૧૦૮ કડવાં સુધી તે વધેલું છે. એમાં પણ પ્રેમાનંદની પૂર્વે થઈ ગયેલા નાકર કવિના ઓખાહરણનો તેમ જ તેના પછી થયેલા કહાન નામના કવિની કૃતિઓનો સંગ્રહ ૯૨ અને ૧૦૮ કડવાવાળાં ઓખાહરણમાં થયેલો છે, અને એ સર્વ વધારાઓ નકામા અને ફીકા છે. આ ૫૩ કડવાવાળા ઓખાહરણમાં પણ પુનરૂક્તિ દોષો પુષ્કળ છે, પણ લોકોમાં વિશેષ કરી એ પ્રચલિત છે. ૫૬ કડવાવાળું ઓખાહરણ રાજારામસુત ગોવિંદરામનું સં. ૧૮૫૬ મા વધારેલું છે અને ૬૭ કડવાવાળું કવિ દયારામનુ સુધારેલું વધારેલું છે."

અં. ૭૪–ખ–મોટું વિરાટ પર્વ (અપૂર્ણ)–(ર. સં.)–(લિ. સં.)–પૃ. ૬૪–૧૦૭

આરંભ–શ્રી ગણેશાયે નમઃ ।। શ્રી ગૂરૂભ્યો નમઃ ।। ·અથ આંક્ષાંત મોટુ વૈરાટ પરવ લખુ છે ।।

રાગ કેદારો।। ઉમઆનંદન ગુણ વર્ણવૂં ।। પ્રણમુ દૂંદાલો દેવ ।।
જેહ તણો પરવાર પનોતો ।। સુરીનર મુનીજંન શેવ ।।
શીધ બુધ અરૂ્ધી, લખ લાભ તંન ।। મંન કામના બુધ જેહને ।।
ગજવંદંન મોદીક અતી વલભ, કરૂં પ્રણાંમ હૂ તેહને ।।
... ...

શ્રીગુરૂચરણ પ્રણામ કરૂ શ્રીરામચદ્રનુ ધ્યાન ॥
નીમ માત્રે ભવબધન કાપો આપો નીરમલ ગ્ન્યાન ॥

અન્ત-(રાગ વેરાડી)

એમ કહી વીર ધાઇ વલગો મલને તે જોધ ॥
ઊટ કોટે અજા બાધુ શો કરે તાંહા ક્રોધ ॥
ઘડી બે ઘડી ધાઈ જુબો ઘણૂ જુબો તેહ ॥
ઝબી તે હાથે શાહી ચાંપો કલો કચરો તેહ ॥
અધમુઓ ઘેર લેઈ ગઆ વીર પડી ઐહેવા કાજ ॥
પછે રાએ પુછે કકને હવે શી કરવી પેર ॥
બોહોતેર તેમ વલી આપણને જીત્યો વધારૂ શહી વેર ॥
એક શાવો હણ્યા પુઠે વલી જોધ શાંહામુ જોઓ ॥
રતન પાહાણ શાથે આથડી દેહ જીતવો છે કાઓ ॥
શુણી કંક કહુ રાએને તેડાવો વાલુવો શુહાર ॥

(કડવુ ૨૬ મુ)

વિષયાદિ-મહાભારતના વિરાટ પર્વનો સાર આમા ઉતારેલો છે ધૃતમાં હાર્યા પછી પાંડવો બાર વર્ષ વનવાસ સેવીને એક વર્ષ છૂપા રહેવા વિરાટ રાજાને ત્યા સેવા કરવા રહ્યા એ પ્રસગ આમાં વર્ણવેલો છે પદબધ રાગ, ઢાલ, અને વલણથી પદબધ બાંધેલો છે

વિશેષ-૧ ગ્રથ અપૂર્ણ હોવાથી કવિનું નામ, રચનાસવત્ તેમ જ લિપિસંવત આપેલાં નથી. કડવુ ૨૬ મું અધવચથી પડતું રહ્યું છે આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી તેનાં કેટલાંક કડવા સ્ત્રીઓને મોઢે હોવાનું જણાય છે તેથી આ આખ્યાન કોઈ જાણીતા કવિનું હશે, એમ લાગે છે પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે અશુદ્ધિ ઘણી છે

૨ રા. રા અબાલાલ બુ જાની પાસેની સં ૧૮૩૮ ની પ્રતિ જોતાં આ આખ્યાન કવિ નાકરનું બાંધેલુ છે એમ જણાય છે પણ તેમા આ ૨૪ મું કડવું છે, તથા કેટલીક પંક્તિઓ તેમાં છે તે આમા નથી લહીઆએ આને મોટું વિરાટ પર્વ એ નામ આપ્યાથી કદાચ વૃદ્ધિ પામેલું આ આખ્યાન હશે, પણ તેનું મૂળ નાકરનું સ. ૧૬૦૧ રચાયલુ વિરાટ પર્વ જ છે

અં. ૭૫-રૂપસુંદર કથા-માધવ (ર. સ. ૧૭૦૬)-
(લિ. સં. ૧૭૯૨) પૃ. ૧-૧૯

આરમ્ભ-શ્રી ગણેશાય નમ ॥ રૂપસુંદર કથા લીખ્યતે ॥
मधतीसापादारविन्दे हि भाण्या इनं ध्यारोद्धारत्या पदयुगा
गुणी माधवाख्यो रसैः स्वादिम रैपुंगा ना कथां मन्मदेपत्रमचे ॥ १ ॥

વિષયાદિ–૧. આ આખ્યાનમાં વાલ્મિકી રામાયણના અયોધ્યાકાંડને આધારે, યુવાવસ્થામાં આવેલા રામચંદ્રજીએ વિશ્વામિત્રાદિની પ્રેરણાથી કરેલાં કાર્યો, સ્વયંવરમાં સીતાનું હરણ અને છેવટે કૈકેયીની પ્રેરણાથી અંગીકાર કરેલો વનવાસ, આદિના પ્રસંગો સારભૂત વર્ણવેલા છે.

૨. કડવાં ૩૮ છે. પદ ૧૮૪૦ છે. રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, ક્વચિત્ વલણને બદલે ઉથલો પણ દીસે છે.

વિશેષ–૧. આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રત જુની છે, પણ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. જો કે 'ક,' 'જ,' આદિ અક્ષરોનો મરોડ બાળબોધ લિપિનો છે. પહેલાં પાંચ પાનાં, એટલે કડવાં ૭ અને ૮ માની ચાર તુક જેટલો ભાગ તૂટક છે. વળી વચ્ચે ૮૯ મું પાનું અડધું ફાટી ગયું છે. પાનાનો આંકવાળો ભાગ કેટલાંક પાનાંઓમાંથી કરપાઈ ગયલો હોવાથી બીજા કોઈએ પાનાંની સંખ્યા હાલની રીતિએ લખી છે, તે પ્રમાણે આ આખ્યાનનાં પાનાં ૧–૨૯૫ છે. લહીઆએ દરેક કડવાને અન્તે કુલ પદસંખ્યા તારવેલી છે.

૨. વિષ્ણુદાસે સંવત ૧૬૫૪ થી ૧૬૫૭ સુધીમાં આખુંયે રામાયણ લખ્યાનું પ્રસિદ્ધ છે. આ પ્રતિમાં માત્ર તેના ત્રણ કાંડ આપેલા છે. બાકીના આ જ નામાવલિના હવે પછીના અંકમાં છે. ત્યાં તેના રામાયણ વિષે ઉલ્લેખ કરેલો છે તે જોવો.

અં. ૭૬–ખ–અરણ્યકાંડ–વિષ્ણુદાસ–(ર. સં.   )–
(લિ. સ. ૧૮૧૪)–પૃ. ૧૩૩–૨૧૪

આરંભ–શ્રી ગણેસાએ નમ ।। શ્રી રઘુનાથજી સત છે ।। અથ શ્રી આરણીક કંડ અજોધા કાંડ પછીનો લખો છે ।।

રાગ ।। ।। ક્રીપા કરી મુખ વાંણી આપો ।। દયા કરી દેવેસ ।।
સુભ કારજ પ્રથમે આરાધું ।। ગવરી તે પુત્ર ગણેસ ।। ૧ ।।
હંસવાહની વીસ્વજનેતા ।। વાંણી વીર વીક્ષાત ।।
ઉગ્ર હાંમ મન વીખે હવી ।। માહારી પુરણ કરજો હાંમ ।। ૨ ।।
આરણીક કથા અતી ઉતમ ।। કેહેવા મન ઓહેલાસ ।।
સાંભલતાં શુખ ઉપજે ।। કેહે સેવક વીસ્નુદાસ ।। ૩ ।।
તાતવચનથી રાંમજીએ ।। નીજ નયણે ભર્યાં નીર ।।
પણ લક્ષમણ જાંનકી સંઘાતે ।। ગઈ વસ્યા છે વન ઘનઘોર ।। ૪ ।।
અપર માતા કેકૈ કેરાં ।। વચન આગના પાલી ।।
ચીત્રકોટ ગ(ગિ)રી વીખે જઈ ।। તાંહાં રહાં મઠ વાલી ।। ૫ ।।

અન્તઃ–(રાગ દેસાખ)
પ્રથમ શ્રી રઘુનાથને આવી મલો હનુમંત ।।
પછે સુગ્રીવનુ મીત્રી કરી વાલીનો આંણો અંત ।। ૧૬ ।।

પછે સ્વેતબંધ બાંધો સગવથા ॥ ઉતરા સાયર પાર ॥
અનેક રાક્ષસ તણો રમિ ॥ કરી રણસધાર ॥ ૧૭ ॥
દસ સેહેસ્ર જગ્ન કરે સહી ॥ વીપ્રને દેયે સનમાંન ॥
તે ઉપર વલી કનકગીરી ॥ આપે દક્ષણા દાન ॥ ૧૮ ॥
તે સ્યકી ફ્લ અધીક હોએ ॥ એમ વદે સમ્રતનાએ ॥
રઘુનાથના ગુણ સાંભરે ॥ સીખે અથવા ગાએ ॥ ૧૯ ॥
તેણે દીવસે હરખ ઘણો ધરી ॥ પદનધ પરીપુરણ કરે ॥
નરનારી જે શ્રવણે ધરે ॥ તે ભવસાગર હેલા તરે ॥ ૨૦ ॥
રામચંદ્ર પુરે તેની આસ ॥ ચીત ધરી સુણે તેને આવે ગ્રભવાસ ॥
સરવ પ્રાસ્ચીત તેહેના પામે નાહાસ ॥ બેહુ કર જોડી કહે વીશ્નુદાસ ॥ ૨૧ ॥
(કડવુ ૨૩ મું)

કડવાં ॥ ૨૩ ॥ પદ ૬૯૦ ॥ ઇતી શ્રી આરણીક કાંડ સમપુરણ સુભ મસ્તુ કનાણુકારી ॥ સવત ૧૮૧૪ ના જેઠ સુ. ૭ ને દીને પુરૂ કરૂ છે જેઠ સુદ ૧ દીને માડુ હતુ તે દીને ૬ મા પુર કરૂ છે ચોમાસામા કરૂ છે હાથ વાલવાને લખુ છે લખનારો હાસોટવાસી મેહતા વેણી મવારામે લખુ છે દોષ દોસ મા દેશે.

શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી

વિષયાદિ-૧ રામાયણના અરણ્યકાંડને આધારે, વનમાં રામચંદ્રે રાક્ષસાદિના કરેલા વધનો, અગસ્ત્યાદિ રૂષિઓ સાથેના સમાગમોને, સીતાના હરણનો અને સુગ્રીવ આદિ વાનરની સહાયતા મેળવવા કિષ્કિંધા પ્રતિ પ્રયાણનો, એ પ્રસંગો આમાં વર્ણવેલા છે

૨ કડવા ૨૩ છે ૬૯૦ છે રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલ છે

વિશેષ-આ આખ્યાન પ્રકટ થયુ નથી. ગુજરાતી લિપિએ લખ્યુ છે નમ્બર (૬) આદિ અક્ષરોને મરોડ બાળબોધ લિપિને છે, પ્રતિ જુની છે વહીઆએ હેરા કરવાને અને પરખવા વારેવી છે

અ. ૭૯-ગ-કિષ્કિંધાકાંડ-વિષ્ણુદાસ-(૨ સં)-
(લિ. સ ૧૮૨૪) પૃ. ૨૧૪-૨૧૭

આરંભ-શ્રી ગણેશ શાએના નમ ॥ શ્રી સારદાએ નામ ॥ શ્રી રઘુનાથજી સત ૭ ॥ ૧ ॥ અથ શીરામાએણનો કીકધાકંડ ત્રીજે લખીએ છે ॥ ૧ ॥ રાગ ધનાશ્રી ॥ શ્રી સર્વાતમન રે ॥ તમ સુત પ્રણમુ રે ॥
મુન મની પામવા રે ॥ નીત ચરણે નમુ રે ॥ ૨ ॥
ધન ધન હ્રુ સુભટ રે ॥ ધાના વાની રે ॥
મથ આવે સ્તુ રે ॥ સુર નરસંતની રે ॥ ૧ ॥

ઢાલ ॥ વદની સુરવાંણી વીષે ॥ રસ આપે પરમ પવીત્ર ॥
તવ લાંણુ કર જે ક્રીપા ॥ જેમ કહુ રામચરીત્ર ॥ ૩ ॥
હાવે કીકંધા કાંડની પાવન ॥ કથા બોલીસ સોએ ॥
એ વીમલ જય રઘુનાથના ॥ ત્રૈલોક પાવન હોએ ॥ ૪ ॥

અન્તઃ-(રાગ કેદારો) (કડવું ૧ લું)
રાજભ્રસ્ટ થઈ વન ચાલા ॥ એ તો શ્રી અવીનાસ ॥
સાથે સીતા પરમ સાધવી ॥ રવીજોત પ્રકાશ ॥ ૮ ॥
લઘુ ભ્રાતસુ ત્રણે જણાં ॥ રેહેતાં વનફલ આહારી ॥
... ... હરણ કરી ॥ હરી ગયો તો નારી ॥ ૯ ॥
કાંમ સૂદ તે કાંમની કેરૂં ॥ સાલે

વિશેષ-આ આખ્યાન કડવા બીજાની ૧૦ મી તુકથી અપૂર્ણ છે. ૨૨૭ પછીનાં પાનાં પ્રતિમા નથી. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. ગુજરાતી લિપિએ લખાયલું છે.

અં. ૭૭-ક-અશ્વમેધ આખ્યાન-ભાઉ (ર. સં ૧૬૭૯)-
(લિ. સં. ૧૭૨૫)-પૃ. ૧૩-૫૪

આરંભઃ-(પહેલાં ૧૨ પાનાં નહી હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)
... ... જ . સુઝે ખરા ॥
શુરીઆં પાંન છત્ર ચમર ઢલાએ ॥ અગર ઉવેખે વંને જાએ ॥
હીસે હય ચાલે શુભ ચાલ ॥ પૂસ્પ વસ્ટ ઉડે અબીર ગૂલાલ ॥
મુંખે બોલે શહૂ જે જે કાર ॥ અંનત દલ તેહેનો નહી પાર
પ્રોઢૂ શરોવર સોવરણ જ પાલ ॥ ઓહો પાસે મૂક્યા રખેવાલ ॥
ત્યાંહાં હય પાણી પીવા જાએ ॥ અવર પૂરશ નહી બોલે પાએ ॥
જલ શમીપે આવ્યો જેટલે ॥ ભીમે અસ્વ દીઠો તેટલે ॥
... ...
શ્રોતાજન સાંભલજો સહી ॥ પણ કેહેવા શમરથ છીઔં નહી ॥
તે માટે હૂ કહૂ કરજોડ ॥ મૂઝને દોશ મ દેશો ખોડ ॥
ભાઊ કેહે હૂં કાંઈ નહી લહૂ ॥ સાધૂશંગતથી મહીમા કહૂ ॥

અન્તઃ-(રાગ ધંન્યાશ્રી) (કડવું ૫)
વૌઈ શંપાએન બોલીઆ રે ॥ સુંણ જનમેજે રાએ ॥
પાંડવદલ અસ્વ લેઈ કરી રે ॥ આનંદ શું રે પલાએ ॥
વલણ ॥ આનંદશુ અરજુન પાંડવ ॥ અસ્વને લેઈ જાએ ॥
બંધથી છોડયો પછે ॥ રાએ નીલધ્વજ રાએ ॥
... ...

જૈમુનિ વાણી ઓચરે ॥ સુંણુ જનમેજે રાજન ॥
વીસ્તારપૂરવક મેં કહ્યો ॥ તુઝ નીલધ્વજ આક્ષાન ॥
શ્રોતાજન શરવ શાભલો ॥ એ પુરણ થઉં આક્ષાન્ય ॥
હવે અસ્વ જાશે ચપાવતી ॥ જાહાં નીલધ્વજ રાજન ॥
તે રાખે છે અતી છ(સ)ત્ય વાત ॥ સુધનવા તેનો તન ॥
તે અસ્વ અરજુન બાંધશે ॥ શગ્રામ થાશે શાર ॥
હવે એ કથા કહી એટલે ॥ તેનો કેવાશે વીસ્તાર ॥
તે કથા આગલ થશે ॥ શ્રીકૃશ્ણ પ્રાક્રમ પ્રોઢ ॥
વીસ્તાર પાર ન પામીએ ॥ કેહે કવી મત્ય મારી મૂઢ ॥
શ્રોતા શહૂ કો શાભલો ॥ હુ બાલક બુદ્ધ અશન ॥
વરણ ખોટ અક્ષર સુક તે નહી આણુના મન ॥
મુઝ દીન જાણી ક્ષમા કરજો ॥ એટલુ માગુ માન ॥
તમ પ્રશાદે બુધ પામીએ ॥ કાપીએ જડ આક્ષાન ॥
ભગવત જન પાડીત કવી ॥ હુ તમારો છૌ દાશ ॥
નારાએણ ગુરૂભટપ્રશાદે ॥ મેં કર્યો અભ્યાશ ॥
સવત ૧૬ ઓગણ્યાશીએ ॥ શાક ૧૫૪૪ પનરશેં ચૌઆલ ॥
આક્ષાન જમલા બે હુતા ॥ મલ માશ દેન વીશાલ ॥
અધીક માશ આખાડ મધે ॥ સુકલ પક્ષ તે શાર ॥
ત્રીજી તીથી સુભદાઇની ॥ નક્ષેત્ર પૂસ્ય રવીવાર ॥
કરણ ગીરી વાઘાત જોગે ॥ વાગ દેવી દીધાં માન ॥
પ્રથમ રાત્ર ઘડી ત્રણ જાતે ॥ પૂરણ થઊ આક્ષાન ॥
બાવીશ કડવા, રાગ ચૌઊંદ ॥ પદ આઠસે ચોવીશ ॥
જોવનાસ્વનું આક્ષાન પેહેલુ ॥ ભદ્રાવતીનો જશ ॥
બીજુ વલી અનુશાલવનુ ॥ ત્રીજુ નીલધ્વજ રાજાન ॥
આક્ષાંન ત્રણે એમ કીધા ॥ બાલક બુધ અશન ॥
સુરયપૂર તાપી ત્રટે ॥ ગોપીપરા મધ્યે વાશ ॥
ઓદીચ પ્રાંતીઇ શામલ ॥ જુજ વેદ અભ્યાશ ॥
ગોત્ર કસ્યપ અટક પાઠક ॥ વશે છે તેણે ઠામ ॥
મહેશસુત આયુઆ તણો ॥ સુરજી તે એવૂ નામ ॥
તેનો તન કવી બાલક બુધી ॥ મૂઢ મત અગ્નાન ॥
કર જોડી વીપ્ર ભાઊ કેહે ॥ હવે પૂરણ થઊ આક્ષાન્ય ॥
કર જોડી તમને કહૂ ॥ શાભનો શ્રી અવીનાશ ॥
ભાઊ કેહે મૂઝ દીનને ॥ રાખજે ચરણ વાશ ॥

કડવાં ૨૨।। શંપૂરણં ।। ઈતી શ્રી આક્ષાંન્ય અસ્વમેધનું શંપૂરણું થકી ।। તથા અક્ષેર ખરો ખોટા હોએ તે વાંચી શંભાંરજો ।। પંણ લખનારાને દુશંણ નહી ।। હકીકત એ જે ચોપડો જેહેવી પ્રત દીઠી તેવૂં લખુ છે ।। તથા તે કરતા અક્ષેર એછું વધઘટ હોએ તે ગાલ મો દેશો ।। તથા એ ચોપડાના ધણીની વગત ।। એ ચોપડો પરીખ રૂપજી દેવાનો છે લાડ વીશા ન્યાંતીએ છે ।। તથા સુત વલભદાશને હાથ અક્ષેર લખુ છે તે સુત વાસ્તે બેગમ પરા મધ્યે રહે છે ।। શંવત ૧૭૨૫ ના વરખે શ્રાવંણ વદી ૦) વાર શોમવારી તથા જાત્રા ડુંબશની એ આક્ષાંન શ્રી રામાંએ નંમ ।। શ્રી શીવાંએ નંમ ।।

વિષયાદિ-૧. મહાભારતનું યુદ્ધ સમાપ્ત થયા પછી, હિંસાના પાપમાંથી મુક્ત થવા રાય યુધિષ્ઠિરે અશ્વમેધ આરંભી અશ્વને છૂટો મૂકયો અને તેને બાંધનાર રાજાને પ્રતિપક્ષી ગણીને તેની સાથે યુદ્ધ મચાવી, અશ્વ છોડવ્યાનો અને તે રાજાને નમાવી પોતાના પક્ષમાં ભેળવી ત્યાંથી પાછો અશ્વને છૂટો મૂકી, ફરીથી અન્યત્ર એવો પ્રકાર થતાં યુદ્ધવિજય મેળવવાનો અને આમ ઉત્તરોત્તર સઘળા રાજાઓને પાદાક્રાન્ત કીધા પછી મહાન યજ્ઞમાં અશ્વને હોમવાનો પ્રસંગ કવિએ વર્ણવવા ધાર્યો છે અને તેનાં ત્રણ આખ્યાન આ પુસ્તકમાં આપેલાં છે.

૨. શ્રી મહાભારતના પ્રયોજક શ્રી વ્યાસના શિષ્ય જૈમિનીનો રચેલો અશ્વમેધ ગુજરાતમાં વિશેષ પ્રચલિત હોઇને તેને આધારે કવિએ આ આખ્યાન બાંધેલાં છે. અશ્વમેધનાં જે કોઈ આખ્યાનો સાંપડે છે તે જૈમિનીના અશ્વમેધને આધારે જ બાંધેલાં મળે છે; મૂળ મહાભારતમાં આ પ્રસંગ જોઇએ તેવો વિસ્તૃત કે સરસ નથી વર્ણવાયો તેથી.

૩. પદ ૮૨૪ છે; કડવાં ૨૨ છે, રાગ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, વચ્ચે વચ્ચે વલણ જણાતું નથી. પરંતુ સામાન્ય રીતે વલણ કડવાને અન્તે આવતું હોવાનું પ્રસિદ્ધ થયલાં આખ્યાનોથી જણાય છે ત્યારે આ આખ્યાનમાં વલણ, કડવાના આરંભમાં બીજી કે ત્રીજી તુકથી 'ઢાલ'ને સ્થાને દેખા દે છે. આ પદ્ધતિ સત્તરમા સૈકાનાં કેટલાંક આખ્યાનોમાં મુખ્યત્વે દેખાય છે, પણ અઢારમા સૈકામાં એ તદ્દન અદૃશ્ય થઈ છે અને ઢાલ આરંભમાં અને વલણ અંતમાં એ જ પ્રથા અસ્ખલિત માન્ય થયલી દેખાય છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન છપાયું નથી. 'વિષ્ટિ'વાળો કવિ ભાલે આ આખ્યાનનો કર્તા છે. પોતાના સંબંધી માહિતી કવિએ આખ્યાનને અન્તે આપી છે અને તે અહીં ઉતારેલી છે. તે સુરતનો ઔદિચ્ય જ્ઞાતિનો કશ્યપગોત્રી બ્રાહ્મણ હતો; તેની અવટંક પાઠક હતી; અને બાપતું નામ સુરજી મહેતા હતું.

૨. આ જ કવિની પાંડવવિષ્ટિ પ્રા. કા. ત્રિ.ના સને ૧૮૯૦ ના ૩ જા અંકમાં પ્રકટ થયલી છે. તેમાં કવિએ પોતાની ઓળખાણી જ ઓછી આપી છે. એના અંતમાં રચનસ્થાન વિષે આવો ઉલ્લેખ છે:-

સંવત સતર છોતરો આનંદ૦ શાકે પંદર બેતાલ મન૦ કડવું ૩૦ કડી ૧૧.

આમાં સંવત ૧૬૬૭ જોઇએ, ૧૭૭૬ નહીં; શાક ૧૫૪૨ માં ૧૩૪ ઉમેરતાં સંવત ૧૬૭૬ આવે છે, અશ્વમેધ પણ સં. ૧૬૭૫ માં એણે રચેલો જણાતો છે. આ જ

યાદીમાં પંડિતવિદી આ જ કવિની છે, તેમાં તેનો રચનસવત ૧૬૭૬ છે, અને એ જ ખરો છે

૩ પ્રતિ જૂની તેમજ શુદ્ધ છે સવત ૧૭૨૫ માં લખાયલી છે એટલે આ આખ્યાન રચાયા પછી ૩૬ વર્ષને આંતરે ઉતારેલી છે સુરતની પાચમી સાહિત્ય પરિષદના વૃત્તાન્તમા પાને ૯૮ માં છેડે આપેલી યાદીમા નોંધેલી પ્રતિ તે આ જ છે લિપિ ગુજરાતી છે ખરી, પરતુ 'ક' 'જ' 'દ' 'ત' આદિ અક્ષરનો મરોડ બાલબોધનો છે પહેલાં પાંચ પાનાં નથી અને કકડું પાચમું અધુરૂ છે વચ્ચે પાનું ૨૨ મુ ફાટેલુ છે

અં. ૭૭-ખ-દ્રૌપદીસ્વયંવર-શિવદાસ-(ર.સં. ૧૬૭૩)-(લિ. સં. ૧૭૨૫)-પૃ. ૧-૪૧

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નંમ ॥ શ્રી શારદાએ નમ ॥ અથ આક્ષાંન પરબં દ્રુપદી શવર લક્ષુ છે ॥

રાગ કેદારો ॥ શ્રી શકરસુતને નમૂ । પ્રેમ ધરીને પ્રણુમૂ ॥
અભીનવૂં રૂપ મનોહર ॥ તાહરૂ રે ॥
શીખ્ય બુંધીનો એક ત સ્વામી । કીપા કરે અતરજ્યામી ॥
નીજનાંમી બુંધ્ય અંગોચર આપીએ રે ॥

ત્રૂટક ॥ બુધી અનંત અગોચર આપે કીપા કરી મુઝ માત ॥
કહુ સવર દ્રૂપદ કૂઅરીનો તૂં સીર મેહેલે હાથ ॥
શ્રી ગૂરૂચરણુકમલને વદી બોલૂ એ આક્ષાન ॥
દ્રૂપદીહરણુ કથા કહુ માડી પૂરણુ કરે ભગવાંન ॥
શ્રી માહાભારથ આદી પ્રવ તે વેદ પાચમો જાણુ ॥
ગાતા સાભળતાં નર નારી પામે પદ નીરવાણુ ॥

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)

પછે પાડવ સૂખ પામ્યા પરીપૂરણુ ॥ કૃષ્ણુકીપાથી જાંણુ ॥
ભારથ આદ્ય પરવ તે પૂરણુ ॥ થઉ છે તે પ્રમાંણુ ॥
વેશપાએન કેહે જનમેજે ॥ વીચંન એ અતીહાશ ॥
દ્રૂપદશાવર તે ગાએ શાભલે ॥ પોહાચે મનની હાશ ॥
પદ પાંચરો પચાશ ॥ કથાબધ વીક્ષાત ॥
શોલ રાગ, કડવા ચોવીશ । પૂરણુ થયૂ આક્ષાન ॥
સવત ૧૬૭૩ શવત શોલ ત્રોતરા વરખે । મકર શંક્રાંતનો દીન ॥
તે દાડે આરભ કર્યો મે । આનદ ઉપજ્યો મંન ॥

એક માશ માંહાં કથા શંપૂરણ થઈ ॥ શમસ્યા શ્રી અવીનાશ ॥
શ્રી ગૂંરૂચરણકીપાએ કરી ॥ બુધ્ય આપી ભૂધર વ્યાશ ॥
બૂધ્યમાંને આક્ષાંન કરૂ મે ॥ આંણી મંન આનંદ ॥
દક્ષણ દેશ વિજયાપૂર માહે ॥ કીધો એ પદબંધ ॥
કવી નાગર સ્થંભતીરથનીવાશી ॥ કામેસ્વરનો દાશ ॥
શદા ભગત આપે હરી તાંહારી ॥ કેહે શેવક શીવંદાશ ॥
(કડવું ૨૪ મું)

કડવાં ૨૪॥ ઇતી શ્રી આદી પરવં દ્રૂપદી શંવર શંમાપત ॥ લખીતંગ શા. રૂંપ૭ દેવાનો ચોપડો છે શુદી વલભનાં હાથ અક્ષેર છે તથા વલંભને વાંચવાને વાસ્તે લક્ષો છે શૂંભમસ્તૂ ॥ અક્ષેર ખરો ખોટો હોએ તે તપાશજો શંવત ૧૭૨૫ ના વરખે શ્રાવણ વદ ૦)) અમાવાશાથી ભાદરવા સૂદ ૫ શનઊ રૂખી પંચમી.

વિષયાદિ–૧. મહાભારતના આદિ પર્વના અન્ત ભાગને આધારે આ આખ્યાન રચાયલું છે. લાક્ષાગૃહમાં પાંડવોને બાળવાની પેરવી દુર્યોધને રચાવી ત્યાંથી તે દ્રૌપદીના સ્વયંવર પર્યંતના ભાગનો સાર આ આખ્યાનમાં ઉતારેલો છે.

૨. પદ ૫૫૦ છે; કડવા ૨૪ છે. રાગ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, વલણ કડવાને અન્તે છે; વચ્ચે વચ્ચે તે જણાતું નથી. 'ઢાલ' તો છે જ નહીં અને તેને બદલે વચ્ચે વચ્ચે 'ત્રૂટક' છે.

વિશેષ–૧ બૃ. કા. દો. ભાગ ૪ થામાં આ આખ્યાન પ્રકટ થયું છે. આ આખ્યાન રચાયા પછી બાવન વર્ષે ઉતારાયલું છે. કવિ ખભાતનો છે, પણ દક્ષિણમાં વિજયપુર (વિજાપુર)માં રહેલો છે.

૨. બૃ. કા. દો. ૪ થા ભાગમાં પ્રકટ થયલા આ આખ્યાન અને આ પ્રતિના આખ્યાનમાં વિસ્તારફેર ઘણો છે. બૃ. કા. દો. વાળામાં કેટલીક પંક્તિઓ પાછળથી ઉમેરાઈ છે; તે છતાં ખુબી તો એ છે કે રચનસંવત ૧૯૭૩ અને માસ દિન વગેરે એનાં એ છે. જુઓ બૃ. કા. દો. ૪ થો ભાગ દ્રૌપદીસ્વયંવર પાનું ૧૯૭ મું કડી ૨૫ અને ૨૬ અને તેને ઉપરના અંત ભાગમાં આપેલી કડી ૪–૫ સાથે સરખાવો. આખ્યાનના પૂર વિષે બૃ. કા. દો. ૪ થામાં નીચેની પક્તિઓ છેઃ—

પદ છર્શે ને ઓગણીસ ઉપર કથાબંધ નિધાન;
અઢાર રાગ ને કડવાં ત્રેવીસ પૂર્ણ થયું આખ્યાન. ૨૪

એટલે પાછળથી ૬૯ પદ વધ્યાં છે; અને સમજાય છે તેમ શ્રોતા વૈષ્ણવજનોને સારૂ કંઇક ઉમેરો ઘટાડો યત્રતત્ર કરાયો છે. તેમ સંશોધક અને લહીઆએ પણ કેટલાક મનસ્વી ફેરફારો કરેલા જણાય છે.

૩. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, જો કે 'ક' 'ઢ' 'જ' 'ત' આદિ અક્ષરોનો મરોડ બાળબોધ લિપિનો છે. પ્રતિ જુની તેમ જ જીર્ણ છે.

અં ૭૭-ગ-જાલંધર આખ્યાન-શિવદાસ-(ર-સં)-
(લિ. સં. ૧૭૨૫)-પૃ. ૧-૨૨

આરભ-શ્રીગણેશાય નમ ॥ શારદાએ નમ ॥ અથ આક્ષાંન જાલધરનું લક્ષ્ છે ॥
રાગ ગોડી ॥ પ્રથમે પ્રણમૂં આદ અનત ॥ કૃપા કરો શ્રી કમલાકથ ॥
જશ આપો રે ગુણપતી ગુણરાએ ॥ પ્રેમ ધરીને લાગૂ તમ્હ પાએ ॥
પ્રથમે આરંભ કરતા કામ ॥ ગુણપતી તાહારૂં શમરે નાંમ ॥
સૂભ અરથે તૂને શમરે જ્યાંહ ॥ શકલ કારજ શીદ્ધ પામે ત્યાંહ ॥
તે માટે મે શમર્યો આજ ॥ કીપા કરો મૂને શ્રી ગુણરાજ ॥
બ્રંમાની તનયા સ્વરસ્વતી ॥ મૂજ મૂખ વાશ કરે એકરંતી ॥

.. ...

શ્રી માહાભારથ પરમ રશાલ ॥ તેમા શ્રી હરીવશ વીશાલ ॥
માહે અનત ગુણ ગોવદજી તણા ॥ બહૂ પ્રાક્રમ જીણે કીધાં ઘણાં ॥
(કડવુ ૧ લુ)

... . ..

અન્ત-(રાગ પ્રભાવતી)
શ્રી પદમપુરાંણ કથા છે પેહેલી ॥ વૃંદાચરીત્ર કરૂં રશમે હેલી
શ્રી કૃષ્ણે હાથે તેહેને મારી ॥ વૈકુઠપુર સ્થાપો નીરધારી ॥
એ કથા જે ધરરો કરણ ॥ તે પામશે શ્રી હરીનાં ચરણ ॥
જે કો નર એહ ગુણ ગાશે ॥ તે કૃષ્ણકૃપાએ વૈકૂઠ જામે ॥
કયારીમધ ન જાણૂ જોડી ॥ કવી પણે માહારી મત્ય થોડી ॥
કવી કૂલ શૈઈ ન્યાત નાગરની ॥ વાંશ ત્રંબાવટી ત્રટશાગરની ॥
એહ કથા ગૂરૂમૂખવી લીધી ॥ દીવશ ત્રણ્ માહા પૂરણ કીધી ॥
કેહે શીવદાશ હૂં તાહારો બાલ ॥ શદા ભગત આપો ગોપાલ ॥
(કડવુ ૧૫ મુ)

કડવાં ૧૫ ॥ ૧ નરકાસુરનુ સપૂરણ થઉ છે ॥ સવત ૧૭૨૫ ના વરખે ભાદરવા વદ ૨ રાતે બુધવારે તથા અખેર ખરો ખોટો હોએ તે કીપા કરી વાંચજો ॥ જેહેવી પ્રત હૂતી તેહવી લખી છે ॥ શૂભં ભવ્તૂ । મમ દોશો ન દાઓ, ગોપરો પારેખ રૂપ૭ દેવા સુત વલભનો છે તથા ભાઈ હરીદાશને વાસ્તે લખુ છે ॥

વિષય—જાલંધર રૂપે નરકાસુરના પૂર્વજન્મનું આખ્યાન અહીં વર્ણવેલું છે દેવ દાનવોના મહાન સંગ્રામમાં વિજય અને તેની સ્ત્રી વૃંદાને છેતરી, હરિએ તેનો

અંત આણ્યાની તેમ જ અન્ય જન્મમાં જાલંધર નરકાસુર રૂપે અવતરશે એવું વરદાન આપ્યાની કથા અહીં પદ્મપુરાણને આધારે રચેલી છે, જો કે કવિ આરંભમાં મહાભારત અને હરિવંશ તે સંબંધમાં જોયાનો ઉલ્લેખ કરે છે; પણ તેમાં આ આખ્યાન છે નહીં; પણ પદ્મપુરાણ જે પાછળથી મોટે ભાગે કૃષ્ણચરિતો વર્ણવવા માટે રચાયું છે તેમાં આવાં અનેક રસિલાં આખ્યાનો છે અને ઘણે ભાગે ગુર્જર કવિઓએ કૃષ્ણના જીવનપ્રસંગો વર્ણવતાં પદ્મપુરાણનો આધાર લીધો છે.

૨ કડવાં ૧૫ છે. રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે વચ્ચે વચ્ચે ઢાલ અને વલણ જણાતાં નથી.

વિશેષ—આ આખ્યાન પ્રકટ થયલું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, જો કે કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાળબોધ લિપિનો છે. પ્રતિ જુની તેમ જ જીર્ણ છે; વચ્ચે પાનાની કોર ખવાઈ ગયેલી છે.

અં. ૭૭-ઘ-ઇશ્વરવિવાહ- (ર. સં.) (લિ. સં.) પૃ. ૨

આરંભ—શ્રી ગણેશાએ નમ ॥ આક્ષાંન ઈસ્વરવેહેવા લક્ષો છે

રાગ ધન્યાશી ॥ આદ્ય આરાધૂં જુગ જેવંત ॥ વંછીત વર દે સુધ્ય બુધ્ય કંથ ॥
ફરશીધર તૂ હરસૂત કહીએ ॥ કલીમલ પ્રૌઢા પાતીક દહીએ ॥
ત્રૂટક ॥ તૂં દેહે ન કલીમલ પ્રૌઢ પાતીક ॥ હરણ રૌરવ ઈસન ॥
જેમ અરકકરણ તીમીર નાશે ॥ પસે પ્રૌઢાં કસ્ન ॥

વિશેષ—આ આખ્યાનમાં મહાદેવના પાર્વતી સાથેના વિવાહનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. આખ્યાનનાં પાનાં માત્ર બે છે, તેમાંયે પાનું બીજું તૂટેલું છે. કવિનું નામ નથી, તેમ લિપિસંવત પણ નથી.

અં. ૭૮-ક-વિક્રમ ચરિત્ર (પંચદંડની વાતા)-નરપતિ- (ર. સં. ૧૫૪૪)-(લિ. સં. ૧૬૬૫)-પૃ. -૪૩-૬૯

આરંભ—(પહેલી ૬૭૦ તુકનાં પાનાં ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

(ર)તનસંધનિ ચેન નીવાર ॥ હઈયડિ પોહિચિ (હર)ષ અપાર ॥ ૬૭૧ ॥
"વીદ્વવા કરી સહુ ન્યવરૂં થઈ ॥ વેશ્યાનિ તવ તેડૂ પૂગઈ ॥
વેશ્યા આંણી રાજા કનિ ॥ કોહોણી બૂદ્ધિ દીધી તૂહનિ ॥ ૬૭૨ ॥
મૂનિ શુદ્ધિ નહી કિહિ તણી ॥ સાંભલિ રે રતંનપુરના ધણી ॥
જે હોનારૂં તેહ જ હવૂં ॥ હૂં માહારૂં કીધૂં ભોગવૂં ॥ ૬૭૩ ॥

કન્યા દીઠી નગર મઝારિ ॥ નારી તણૂ રૂપ અપાર ॥
તે ઉપિરિ દ્રષ્ટ મઝ હવી ॥ કૂડ કરી કન્યા બોલવી ॥ ૬૭૪ ॥
નગર માહિ તૂ એહવૂ કરિ ॥ અપકીરતિ માહારી પરવરિ ॥
રતન ભરી પેટી અણાવિ ॥ શાઢિ શાવ દૂ ભરી અણાવિ ॥ ૬૭૫ ॥
પેટી વસ્ત અણાવી રાય ॥ વેશ્યાનિ વગૃચણ થાએ ॥
એહવી કેમ કરિ એ વાત ॥ માથિ પાટા કાઢો શાત ॥ ૬૭૬ ॥
નાક કાંન કાપી પરભવો ॥ રાશદ્રિ બેસાડી ફેરવો ॥
ઘર ઘર વાત સહુ લૂટી લીયો ॥ પછિ લેઈ દેશાટિ દીયો ॥ ૬૭૭ ॥
વારતા ॥ રાજા રતન શંધિ રતનમજરી ડૂચિરિ બિહિન્ય કરી વોલાવી જ છિ ॥ તેહનિ શાસરવારો કરિજ્છિ ॥ ચોપાઇ ॥

(ઇતિ ત્રતીઅ આદેશો સમાસ)

અન્ત–પચ ડંડ ધરાવૂ છત્ર ॥ રાયો તણી રળિ પુરિ તત્ર ॥
પ્રતન્યા પાનન એકલવીર ॥ રાજા કહીયિ શાહશધીર ॥ ૯૪૭ ॥
અચલ દાંન રાજા આપતિ ॥ જાચકના દારીદ્ર ભાજતિ ॥
પંચ શબ્દ ગુંજારવ હોય ॥ શ્રવણે પડૂ ન સુણિ કોય ॥ ૯૪૮ ॥
રાજવગનિ પિહિરામણી ॥ આપિ અવયતીનુ ધણી ॥
લાપીણા રેવત આપીયા ॥ શોવર્ણ કુડલ હાથી ચાપીયા ॥ ૯૪૯ ॥
અનેક બરદ હવા વીક્રમ ॥ કરમધરમનું જાણિ મર્મ ॥
અનેક આચારિ ઉછ્વ હોય ॥ મનિ મનોરથ પુહોતા શોય ॥ ૯૫૦ ॥
વીરકથા એજ નર સુણિ ॥ શ્રવણે સૂખ હોએ તેહ તણિ ॥
ભાવભવારથ રશ વારતા ॥ જાણિ મરમ ઇદ્ર દેવતા ॥ ૯૫૧ ॥
જેહવી મીઠી પ્રાકૃનિ હોય ॥ તે સમોવડિ ન દીશિ કોય ॥
ગાહા દૂહા ચોપાઈ ગીત ॥ ઊછ્યુ કાનિ જેમ વાહાલુ શીત ॥ ૯૫૨ ॥
કવિતા બ્યગતા શ્રોતા નામ ॥ જે જાહા તેહનિ તાહા પ્રમાણ ॥
જો જીહ્વા વસિ સરસ્વતી ॥ તો અક્ષિર આણિ જૂગતી ॥ ૯૫૩ ॥
કવિ નરપતિ એહવૂ કિહિ ॥ ચોપાઇ પૂરી થાયતી ॥ ૯૫૪ ॥

ઇતીશ્રી વીક્રમાદીતન પચડડ છત્ર સપૂર્ણ સમાપત ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ શ્રી ॥ સંવત્ ૧૬૬૫ વર્ષે લખીત ॥ શ્રી ॥ ॥ છ ॥ ॥ છ ॥ ॥ છ ॥ ॥ છ ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રીનારાયણ ॥ જમ્બૂસર વાસ્તવ્ય રામજી કેન્ય લષિત ॥ શ્રી નારાયણ ॥ શ્રી વેણી માધવ ॥

વિષયાદિ—૧. સિંહાસન બત્રીશીમાંની આ પાંચમી વાર્તા છે. વિક્રમે પોતાના સિંહાસનના શણગાર અર્થે પાંચ દંડ વિવિધ સ્થલોએથી કેવા બુદ્ધિચાતુર્યથી તેમ જ કેવાં અતિ સાહસિક કર્મોથી આણ્યા તે પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે.

૨. દૂહા અને ચોપાઇથી પદબંધ બાંધેલો છે. કુલ પાંચ આદેશ છે. કુલ કડી ૯૫૪ છે.

૩. વચ્ચે વચ્ચે 'વારતા' એમ લખી કથાસંદર્ભ ગદ્યમાં થોડોક થોડોક આપેલો છે અને પાછી એ ચોપાઇથી વાર્તા આગળ ચાલે છે. તેમ શ્લોકો પણ મધ્યે મધ્યે સમર્થનના આપેલા છે, જેમાંના કેટલાક ચાણાક્ય આદિ નીતિગ્રંથોમાં મળી આવે છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા પ્રકટ થઇ નથી. શામળની બત્રીસ પુતળીમાંની પંચદંડની વાર્તાની ગુંથણી અને પંચદંડની આ વાર્તાની ગુંથણી વચ્ચે સ્થળ, નામ આદિનું ઘણું સામ્ય જણાય છે. તેના રચનાર કવિ નરપતિ વિષે વિશેષ માહિતી મળેલી જણવામાં નથી. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં, પહેલા બે આદેશ આખા અને ત્રીજો મોટે ભાગે પડેલો હોવાથી કવિ સંબંધી ઓળખ જણાતી નથી.

૨. શ્રીમાન્ ગુર્જરનરેશ ગાયકવાડ સરકારની 'સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરી' ના હસ્તલિખિત પ્રતોના સંસ્કૃત વિભાગમાં ૯૩૯ મા નંબરની પ્રતિમાં આ આખીયે વાર્તા છે. પણ તેમાં માત્ર બે પાનાં નથી, તે 'વિક્રમાસન' વાર્તાનો અંશ છે. તેનો લિપિસંવત ૧૬૭૩ છે, લિપિ બાલબોધ અને પડિમાત્રાવાળી છે. અને પ્રસ્તુત પ્રતિ કરતાં એ પ્રતિ વધુ શુદ્ધ છે. બન્ને વચ્ચે પાઠાંતરો ઘણાં છે. એ પ્રતિમાં નરપતિએ પંચદંડની વાર્તા રચનસંવત આ પ્રમાણે આપેલો છે.–

કવિયા જીવન રૂઅડૂ । સબલૂં અછઈ સંસારિ ॥
કવિ **નરપતિ** ઇમ ઉચરઈ । દૂ છૌ મૂઢ મઝારિ ॥ ૧૪ ॥
કવિ સ્વર સાચઉ સદા । કવિ ઈસ્વર ઇમ જાંણિ ॥
કવિ નરપતિ ઇણિ પરિભણઈ । વસઈ બ્રહ્માનાં વાંણિ ॥ ૧૫ ॥
જિમ ગોરસ વલોય કરિ ॥ ઘૃત અમૃત લેયંતિ ॥
ગોરસ શાહાસ્ત્ર વલોય કરિ ॥ કવિ અંમૃત ચાયંતિ ॥ ૧૬ ॥
ભાદ્રવા વદિ આરંભીઉ ॥ બીજ અનઇ બુધવાર ॥
સંવત શાકે ૧ પંન્નરઙ એ સવિ હું અધિકાર ॥ ૧૭ ॥

૩. ઉપર મથાળે જે રચનસંવત ૧૫૪૪ નોંધેલો છે તે પ્રતિને મથાળે આ પ્રતિના સંપાદક રા. મણિલાલ બકોરભાઈ વ્યાસે લખ્યો છે. પણ તે શા આધારે એ સમજાતું નથી; પણ ભાષા જોતાં એટલી જુની આ વાત હોવાનું સમજાય છે. ઉપર ટાંકેલા ગાયકવાડ સરકારની પ્રતિના ઉતારાથી સં. ૧૫૦૧ જેવું સમજાય છે, પણ તે સ્પષ્ટ નથી.

૪. પ્રતિ જૂની તેમ જ જીર્ણ છે. પહેલાં ૪૨ પાનાં ગયલાં છે. ભાષા પણ જૂની છે. પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખાયલી છે, છતાં પણ અક્ષરનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે.

૫. આ વાર્તા સંવત ૧૫૪૪ માં રચાયલી છે અને સં. ૧૬૬૫ માં લખાઇ છે. આ કવિ ભાલણ અને ભીમના સમયનો છે તેની ભાષા જૂની છે, એ પ્રસ્તુત વાર્તાથી

જણાય છે આ એકજ પ્રતિમા જ નહીં, પણ વડોદરા રાજ્યની પ્રતિમાંયે જૂની ભાષાના સસ્કારો જળવાયા છે અને તે પ્રસ્તુત પ્રતિના ઉતારા પછી વર્ષ ૮ ને અંતરે લખાયલી છે

૬ વળી કડી ૯૫૧-૪ થી જણાય છે તેમ કવિનુ પ્રાકૃત (ગુર્જર) ભાષાનુ અભિમાન જ્વલંત છે અને પ્રેમાનંદને કે તેની પૂર્વેના કવિઓને ભાષાભિમાન કે સ્વદેશાભિમાન નહીં હોવાનું કહેનારા વિવેચકો ઉદ્‌ભ્રાંત દશામા છે

અં. ૭૮-ખ-વિક્રમચરિત્ર-મધુસૂદન વ્યાસ-(ર. સં ૧૬૧૬)-(લિ. સં. ૧૬૬૫)-પૃ. ૬૯-૯૬

આરભ-શ્રી ગણેશાય નમ ॥ વીક્ર રાજા નમ ॥ શ્રી વીક્રમચરીત્ર લપીત ॥

ભૂપાલી દુહા ॥ પ્રતમિ શારદા પાએ નમૂ॥ વાઘ વાણી વર દીઉ॥
હશાગમ હરષિ કરી ॥ શારા અક્ષર મઝ દીયો ॥ ૧ ॥
કર વીણા પૂસ્તક ધરી ॥ બ્રહ્મકુમારિ વર દીઉં ॥
વ્યાસ ભણિ ગૂણ વર્ણવૂ ॥ જો મતિ આપુ માય ॥ ૨ ॥
ગોરવર્ણ ગૌરીનદન ॥ વરદાયક વર આપિ ॥
અવીચળ વાણી સારી દીઓ ॥ તોરે ચરણ શિર થાપિ ॥ ૩ ॥
આગિ એક અનેક હવા ॥ કવિ બધન જેણે બધ ॥
મઝ મતિ મદસૂદન ભણિ ॥ બોલૂ અક્ષરબધ ॥ ૪ ॥
માયાસૂદન ગૂરૂજી નમૂ ॥ નમૂ તેત્રીશ કોડિ ॥
વિક્રમચરિત્ર વેહુવા કવૂ ॥ ન્ષે મઝ આવિ ષોડી ॥ ૫ ॥
વિક્રમાદઇત વશિ છિ જ્યાંહાં ॥ ઉજેણી નગરી અરિહાણ ॥
વ્યાશ ભણિ રશના વશી ॥ રશીયા અક્ષર આણિ ॥ ૬ ॥

* * * * *

દુહા ॥ સૂત દેખી સાહમૂ જોઇ બોલિ રાજા યમ ॥
વિક્રમચરિત વિહુવાયતુ કહો કરિશ કયમ ॥ ૧૯ ॥
સભા સહિત સહૂ સાંભળો એમ બોલિ નર નાથ ॥
કોએ જેમિ પશનિ આપૂશ બોલે સાથ ॥ ૨૦ ॥

અન્ત-ત્રધ રાયનિ પૂછી કરી સાધિ લીધી હસા ઓ ॥
મૂરત કીધૂ માલવ ભણી પુરતનિ પેઇ ઉડિશ ઘણી ॥ ૩૩૪ ॥
દેશ માહિ જે આવુ રાય જાણિ નથ ચાતુ જાય ॥
જુ આવ્યુ ઉજેણી ઠાંહિ વૈક્રમાદિત્ય રાયુ ગઢ માંહિ ॥ ૩૩૫ ॥
વિક્રમચરિત્ર ગઢ કાવડ કરુ, રાય વિક્રમાદિત્ય નુહોનરૂ ॥
બ્રાહ્મણમાટ મુક્યા માહિ, જઇ તેડો ઉજેનીપતિ રાય ॥ ૩૩૬ ॥

એક બોલ અહ્યો કિહિજ્યુ ખરે, રાજા આવી ભોજન કરુ ॥
જો રાજા નહી આવુ આજ, દેશ માંહિ અહ્યો કરસૂં કાજ ॥ ૩૩૭ ॥
દીધૂ નૂતરુ માનૂ રાય, સહૂ વર વરસૂં જય થવા જાય ॥

* * * *

કથા રાગ તો વ્યાશિ કહી ॥ પીમિ (ત્રીણી) શોની કીધી શહી ॥
ત્રણ પરિક ત્રેતાલીશિ પરી ॥ કથા તણી કીધી ચુપૈ ॥ ૩૪૨ ॥
સંવત ૧૬૧૬ મઝારી શ્રાવણ માસ ત્રીજ રવીવાર ॥
કૃષ્ણ પક્ષ પૂરવા માંહિ ॥ કથા નીપાઈ કીહી ગામ ॥ ૩૪૩ ॥
મધ્ય દેશ મિહિમૂદ સૂલતાંન ॥ ગાંમ શારશી પરિમરાંણ ॥
કથા કરી મધુસૂદન વ્યાસ ॥ પૂર્વ કવિતા પરિપ્રકાસ ॥ ૩(૪)૪ ॥

વિક્રમ ચરિત્ર સમાપ્તં ॥ ॥ ૧ ॥ શ્રી ॥ સંવત ૧૬૬૫ વર્ષે કાર્તક શુદ ૩ વાર સોમ ॥ જંબુસર વાસ્તવ્ય ॥ રામજીકેન્ય લપીતં ॥...

॥ શ્રી ભવાંનીશંકરાભ્યાં નમઃ ॥ શ્રી કાલભૈરવ ॥ શ્રી વેણી માધવ ॥ પઠનાર્થં ॥ ઠાકુર શ્રી કલ્યાંણજી ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ છ ॥ ॥ છ ॥ ॥ છ ॥

વિષયાદિ—૧. વિક્રમ રાજાનો કુંવર વિક્રમચરિત કેવી રીતે ત્રંબાવટીના રાજા ત્રબકસેનની પદ્મિની સમાન પુત્રી સાથે લગ્ન કરી આવ્યો એ પ્રસંગ આ વાર્તામાં વર્ણવેલો છે.

૨ દૂહા ચોપાઈ અને રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે; કુલ કડી ૩૪૪ છે કવિ પોતે ૩૪૩ રચ્યાનુ ઉપર કહે છે.

વિશેષ—૧. આ વાર્તા છપાઈ નથી, ભાષા જૂની છે. પ્રતિ જૂની તેમ જ જીર્ણ છે. વાર્તા સવત ૧૬૧૬ માં રચાઇ છે અને ૪૯ વર્ષે તે પ્રતિબદ્ધ થઇ છે. લિપિ બાલબોધ છે, છતાં ઘણા અક્ષરોનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે.

૩ આ વાર્તાની બીજી પ્રતિ નામે 'હંસાવતી'ની વાર્તા રા. રા. અંબાલાલ બુ. જાની પાસે છે; તે સંવત ૧૮૩૮ ના સુમારમાં લખાયલી છે, તેમાં રચનસંવત ૧૬૧૬ જ આપેલો છે, છતાં વાર્તાનુ પૂર ૭૨૭ કડી છે; ઘણો મોટો ભાગ ચોપાઇનો છે. પણ તેમાં વચમાં ગીતો તેમ શ્લોકો પણ આપેલા છે કે જે પ્રસ્તુત પ્રતિમાં નથી જણાતાં. વાર્તાનું પૂર આમ લગભગ બેવડું થયા છતાં રચનસંવત તો એનો એ જ જણાય છે, એ એક ખાસ નોંધવાજોગ બાબત છે.

૪. રા. હીરાલાલ ત્રિ. પારેખની પ્રતિ ૪૭ ક્ર માં 'હંસાવતી'ને નામે છે, તેમાં કવિની ઓળખનો ઉલ્લેખ ઉપર પ્રમાણે જ છે. પણ રચનસંવત આમ આપેલો છે:—

સંવત ૧૭૨૫ વરખે માગશર વદી ૨ દીન.
સરવ વાર માહા રવીવાર કૃષ્ણ પક્ષને પુરવા સાર;

તેમ તેના મથાળે સં. ૧૭૩૫ નો ટાંકેલો છે. પરંતુ કેટલાંક કારણોએ વાસ્તવિક રચનસંવત ૧૬૧૬ જ લાગે છે.

अ ७८-ग-बिल्हणपचाशिका-बिल्हण-(र स)-
(लि स १६६५)-पृ '९७-११२

आरम्भ-श्रीगणेशाय नम ॥
ध्यात्वा गणेशमखिलागमसारभूतं । श्री शारदां सुरनरप्रणतपादपद्मां ॥
किंचित्स्वकीयमतिसंस्फुरितेन तव्य । काव्यं करोमि विदुषा सुखबोधनार्थं ॥ १ ॥
स्वर्गार्चनीनिमलमडलखंडतुल्ये । भूमडलेऽणहिल्लपत्तननामधेये ॥
श्रीरांगगूर्जरजने परिसेव्यमाने । सोगी बभूव नृपति किल वीरसिंह ॥२॥

अन्त मित्रं शशांकपुष्यशरो वसंते । यस्यापि बंधुरति यस्य रति कलत्र ॥
यस्यापि सुंदरधनुर्वनिता कृशांगी । पुष्णातु स कुलं खलु पुष्पधन्वा ॥ १३० ॥
निद्राणेस्मिमासु धान्यकुशलैरापयमाना मुदा ।
स्तुत्वा यंत च वजिता वयपके विघ्नेन तन्येति च ॥
सत्यं काव्यं विचरत्यचं वरमति श्रीमानत्य तक ।
संपूर्ण समवीरसीनिदुपा भक्तेन वा मैतुना ॥ १३६ ॥

इति श्रीबिल्हणपचाशिका समाप्त ॥ ॥ सवत १६६५ वर्षे लखीत ॥ छ ॥

વિષયાદિ-૧ વીર પુરુષોથી વસાયલી અણહિલપુર પાટણ નગરીના ગુર્જર રાજા વીરસિંહની પુત્રી શશીકલાના સ્નેહપાશમા પડેલા કાશ્મીરના પડિત બિલ્હણે સંસ્કૃતમા રચેલા ૫૦ શ્લોક સાથે તેના પ્રસ્તાવરૂપે સાકળેલા ૭૪ શ્લોકો અને ઉપસહારના ૧૨ શ્લોકો મળી કુલ ૧૩૬ શ્લોકનું આ રમીકુ શૃગારરસપ્રચુર કાવ્ય છે

૨ આ કાવ્યમા નીચેનો પ્રસગ વર્ણવેલો છે -અણહિલપુરપત્તનના રાજા વીરસિંહને શશીકલા નામની એક પુત્રી હતી રાજાએ તેને ભણાવવા કાશ્મીરના પડિત બિલ્હણની યોજના કરી પડિતે રાજકુમારીને વિવિધ વિદ્યાઓ સાથે કામશાસ્ત્રની વિદ્યા પણ શીખવી, અને બ ને વચ્ચે ગાઢ સ્નેહ વધ્યો અને ગાધર્વ વિધિથી લગ્ન કરી, પડિત બિલ્હણે તેને કાન્તા કીધી અને શૃગારાનુભવ લીધો એથી રાજકુમારીનું રૂપ પૂર બહારમા ઓરૂપે વિકસ્યું અને રાજાને તેની ખબર પડી એટલે તેણે પડિતને ફાસીએ મોકલ્યો. ત્યાં ફાંસી આગળ પડિતે 'અદ્યાપિ તાં' એ પદથી શરૂ થતા ૫૦ શ્લોક રચી પોતાની હદયેશ્વરી શશીકલા સાથેના વિલાસસુખનું સ્મરણ નિર્ભર કર્યું રાજકુંવરી પણ આપઘાત કરી તેની સાથે સ્વર્ગે સચરવા તૈયાર થઈ એટલે રાજાને તેના પ્રધાને સમજાવ્યો અને પડિતને મુક્ત કરી તેની સાથે શશીકલાને પરણાવી

૩ આમાં પહેલા ૭૪ શ્લોક એક કોઈ કવિના (જૈન કવિ સારંગ કદાચ હશે જુઓ જૈન રાસમાળાની યાદી) આરભમાં છે, તે પછી ૫૦ શ્લોક કાશ્મીરી કવિ બિલ્હણના છે અને ૧૨ શ્લોક ઉપસહારના આદિની કુલ ૧૩૬ શ્લોક છે

વિષય-૧ ગુજરાતીમાં આ કાવ્યનુ ચોપાઈબદ્ધ ભાષાંતર સવત ૧૭૩૩ ની અગાઉ થયલું છે, અને તે "ગુજરાતી" પત્રના ૧૯૧૫ ના દિવાળીના અંકમાં (તા૦ ૭-૧૧-૧૫, પાને ૧૯૨૬-૨૯ મે) પ્રકટ થયલું છે

૨ પાટણના ભંડારમાં (પત્ર ૭ પંક્તિ ૧૫) પણ આના ભાષાંતરની પ્રતિ છે, તે સંવત ૧૬૫૫ ના માગશરમાં લખાયલી છે.

૩ એક મત એવો છે કે બિલ્હણે "પંચાશિકા" રચેલી નથી, પણ તેને નામે કોઇએ ચઢાવી છે; કારણ ઉપર જે 'સિંહ' ચાપોત્કટ વંશના ગુર્જર રાજા વીરસિંહ વિષે લખ્યું છે તે ઈ. સ. ૯૨૦ માં થઈ ગયો છે, જ્યારે ખરી રીતે બિલ્હણ સોલંકી રાજા કર્ણદેવના સમયમાં થઇ ગયો છે, અને બિલ્હણનો સમય, સંવત ૧૦૬૫ થી ૧૦૮૫નો લેખાય છે, તેનો 'કર્ણસુન્દરી' અને વિક્રમાંકાભ્યુદય પ્રસિદ્ધ છે.

કાવ્ય ઘણું રસીલું અને ઉચ્ચ પ્રતિનું છે. તેને સંશોધીને, તેના પ્રાચીન ગુજરાતી અનુવાદ સાથે તે અવશ્ય પ્રકટ કરવા યોગ્ય છે,

૪ કેટલાક આને 'ચૌર પંચાશિકા' પણ કહે છે અને કવિ ચૌર, નહિ કે બિલ્હણે તે રચ્યાનું કહે છે.

क्रं.–७८–व लोलिंबराजरत्नकला (मराठी) (र. सं.

(लि. सं. १६६५)–पृ. ११२–११६

आरंभ–सुरसवचनगुंफो दातृता कल्पवृक्षो
विजितकविदंवो डाकिनी भीतिभेत्ता ॥
त्रिदशसदसि वाच्यो दोपिणां दोपहंता
जयति धरणिपीठे लाल लोलिम्बराजः ॥ १ ॥

रत्नोवाच ॥ घडी घडी मज पाशीं गोटि त्याची करावो
सकल भवन भीर्त्ति तो चवित्रि लिहावो ॥
वहु वहु उतकंठा जीउ जाइल जाणा
क्षणभरि तुझि आग्य लाल लोलिम्मराज ॥ २ ॥
तल्मल विरहाची सवर्था नाहवेना
हृदय फुटत आहे हारहो आवरेना ॥
सकलचि तुझि मिलावो साजणी शीघ्र जावो
क्षणभरि विनवावो लाल लोलिम्मराजः ॥ ३ ॥

अन्त–ज्ञनी थालिमा लागलां चंपकाची नको नेपुरें कंकणें रत्नकाची ।
तइ याजि वा सर्व शृंगार साजे
जई भेटती लाल लोलिम्मराजे ॥ ३५ ॥

सखी उवाच–लोलिंमराज तुज चिंति तुसे मृगाक्षी
हें अन्यथा जरि अमे तरि देउ साक्षी ॥
जामीन थे ह्मणसि कउठि सांडि चाले ।
त्याने सुखी करी तुंही ह्मजि होय वाले ॥ ३६ ॥

अरि रतकला तुझे, हु याम्या कुच सूत तीनहिं यात हमारी ।

मनममट

વિષયાદિ-૧ આ છદખદ્ધ મરાઠી અને હિન્દી કાવ્ય સવાદ રૂપે છે લોલિમ્બરાજના રત્નકલા સાથેના સ્નેહનિબધનના રસિક સવાદ છે લોલિમ્બરાજની અને રત્નકલાની સાહેલીઓની ઉક્તિઓ મરાઠીમા અને રત્નકલાની ઉક્તિઓ હિન્દીમા છે

૨ ૩૬, આખા અને ૩૭ મો અડધો છન્દ છે કાવ્ય અપૂર્ણ છે, તેમ મરાઠીમા હોવાથી અને અશુદ્ધ લખાયાથી તેનો પૂરો સમજભર્યો ઉકેલ થઈ શક્યો નથી

વિશેષ—સસ્કૃત અને મરાઠી શ્લોકોથી તેમ હિન્દી છન્દથી પદબધ બનેલો છે પ્રસ્તુત પ્રતિના આગલા ગ્રથો જે હસ્તાક્ષરે લખાયા છે તે જ હસ્તાક્ષરે આ ગ્રથ પણ લખાયલો છે, એટલે તેનો લિપિસંવત પણ ૧૬૬૫ હશે, એવુ અનુમાન થઇ શકે છે ગ્રથ અપૂર્ણ છે, તેના ૩૬ શ્લોકો આ પ્રતિમા છે, બાકીનો ભાગ ત્રુટિત છે

ઞં. ૭૯-ક-વનેચરનો રાસ-લઘુ અને સુખ-(ર. સ. ૧૭૩૨)-(લિ. સં.)-પૃ. ૨૨-૪૨.

આરભ-(પહેલી ૨૪૫ કડી પડેલી હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી)

હેને તે આપો હાથ તો કહુ ઈક કરો મુઝ માત ॥ ૨૪૬ ॥
એટલુ કામ કરો મન રલી । પછે કાંઈ નહી કહીએ વલી ॥
વીદાવીનાશી બોલી વાણુ । તુ કેહે છે એ ચતૂર સુજાણુ ॥ ૨૪૭ ॥
મુઝ શરખી સ્ત્રી લાવે શોલ । તો રાએ હુ પીરણુ રગરોલ ॥
વલતી વાઘ મુખ બોલી શહી । તાહારી જોડ કો બીજી કહી ૨૪૮
કાહાંથી લાવે વીનેચટ શોન, । વીદાવિલાશી કેહે મુખ બોન ॥
તાહારે શુ છે તુ જઈ કેહે । ચતુર પુરશ હોશે લેહે ॥ ૨૪૯ ॥
આવી વાપ વીનેચટ પાશ । તાહા જઇને મેહેલો નીશવાશ ॥
વીનેચટ. બોરો શહી ॥ તમને ના કહી વીધ કહી ॥ ૨૫૦

અન્ત-(રામ ધન્યાશ્રી)

એ કથા જે શાંભલે । આનદ શું રે ॥ એક મને નરનાર મન આનંદ શું રે ૫૪૦
આશા પોહોચે તેહ તણી । આણુદ૦ ॥ પામે ભગવત પાર મન આનદ૦ ૫૪૧
વીનેચટ ગુણ ગાએ તાં । આણુદ૦ પોહોચે મનના કોડ મન આનંદ૦ ૫૪૨
ચદ્ર ઊદે બેહુ મલી આનંદ શું રે ॥ હરખે કીધી જાણુ મન આણં૦ શું રે ૫૪૩
સુરત શેહેર ગોદાંમધ્યું । આણુદ૦ મહીધરપરામાં વાશ ॥ મન આનંદ૦ ૫૪૪
નાત ચોરાશી વાણીઆ, આણુદ૦ તેહ તણો શણુગાર ॥ મન આણુદ૦ ૫૪૫
શીમાલાની થાપના । આનદ૦ ॥ લઘુ સુખ નીરધાર । મન આણુદ૦ ૫૪૬
માતનાત આરામ છે । આણુદ૦ ॥ બાંધવ ચાર શુજાણુ । મન આનંદ૦ ૫૪૭

ગ્રહીસ્તાક્ષરંમ જે ભોગવે। આનંદ૦ ॥ શ્રાવક કુલ અવતાર । મન ગોવંદ૦ ૫૪૮
શતરશેહે બત્રીશ માંહુાં । આનંદ૦ ॥ દીવાલી ને દીન । મન ગોવીંદ૦ ૫૪૯
તે દાડે બેહુ જણ મલી । આનંદ૦ ॥ માંડો એ આરંભ । મન આનંદ૦ ૫૫૦
કારતેગીએ પુરંણ થએો । આણંદ૦ ॥ દેવદીવાલીને દીન મન આનંદ૦ ૫૫૧
ભાઈ બેહુની બુધી થશી । આનંદ૦ ॥ કીધો એ પ્રનિબંધ । મન આનંદ૦ ૫૫૨
એક દીન એમ બેઠાં થકાં । આણંદ૦ ॥ ઊલટ ઉપનો મન ॥ મન ગોવીંદ૦ ૫૫૩
તે માટે ગુણ ગાઈએ । આણંદ૦ ॥ વીનેચટ રાજાંન ॥ મન આનંદ૦ ૫૫૪
ગાશે ગુણ જે રાએન । આણંદ૦ ॥ હોશે જેએ કલાંણ ॥ મન આનંદ૦ ૫૫૫

ઈતીશ્રી વીનેચટનો રાશ વખાંણનો પ્રબંધ સંપૂરણ લખો છે ॥

॥ જેહવી પ્રત્ત હુતી તેહવૂં લખુ છે ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રી ॥

આદર્શ પુશતક દ્રસ્ટવા ॥ તાદરશં લીખીતં મઆ ॥ જદી શુધમશુધંવા । મમ દોશો ન દીઅતે ॥ ૧ ॥

વિષયાદિ–૧. સરસ્વતીની કૃપાથી મૂરખદત્ત નામનો વણિક પુત્ર વિનયચટ નામે પ્રસિદ્ધ થયો અને રાજપુત્રી વિદ્યાવિલાસિની સાથે પ્રેમપાશમાં પડી તેને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી, એ પ્રસંગ આ પ્રસ્તુત રાસમાં વર્ણવેલો છે.

૨. દૂહા, ચોપાઇ અને ઢાલ તથા રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે. કુલ કડી ૫૫૫ છે.

વિશેષ–૧. આ રાસ પ્રકટ થયેલો નથી. આ રાસ વાંચતાં તેના અને શામળની વિદ્યાવિલાસિનીની વાર્તાના પ્રસંગ વચ્ચે ઘણું સામ્ય છે, એમ સમજાય છે.

૨. કવિ બે ભાઇઓ નામે લધુ અને સુખ છે (કડી ૫૪૬), સુરતના મહીધરપુરાના શ્રાવક શ્રીમાળી વાણીઆ છે. આ વાર્તા સંવત ૧૭૨૨ના કાર્તિકમાં રચાયલી છે, તેમ બે ભાઇઓએ મળીને એક દિવસમાં રચેલી છે એમ અંતના ઉલ્લેખથી સમજાય છે (કડી ૫૫૨–૫૩) આ કવિ વિદ્યાવિલાસીના કર્તા શામળનો ટુંક પુરોગામી છે; તેથી શામળે આ વાર્તાનો આધાર લીધો હોય અગર પ્રચલિત કથાને આધારે બન્નેએ રચી હોય, એ ચોક્કસ કહી શકાતું નથી; બાકી પ્રસંગો અને પાત્રો વગેરેનું સામ્ય વિશેષ છે.

૩. અમદાવાદની ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઇટીના સંગ્રહમાં આ આખીયે વાર્તા છેઃ જુઓ નં.–૬૧.

૪. પ્રસ્તુત પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. લિપિસંવત આપેલો નથી. પહેલાં બાલીસ પાનાં ગયલાં છે.

અં. ૭૯–બ–પદ્મમાવતીનું આખ્યાન–શામળભટ્ટ–(ર. સં– ૧૭૭૪)–(લિ. સં.)–પૃ. ૪૩–૮૬ (અપૂર્ણ)

આરંભ–શ્રી ગણેશાએ નમઃ ॥ શ્રીશારદાએ નમઃ શ્રી શરસ્વતે નમઃ ॥
શ્રીમાહાલખ્મી શત્ય છે ॥ અથ પદ્મમાવતીનું આખ્યાન લખું છે ॥
દોહરા ॥ પરથમે શારદા વરણવૂં । માગુ એક પશાએ ॥
આખાંન કહુ પદમાવતી । તું જશ આપે માએ ॥ ૧ ॥

શ્રી ગુરૂને ચરણે નમું । ને ગણપતી રહુ કર જોડ ॥
શહુ કવીતાની કરૂ વીનતી । કોઈ મો દેશો ખોડ ॥ ૨ ॥
આખાન કહુ પદમાવતી । શતીશીરોમણ જાણ ॥
પૂસ્પશેન્ય રાએ વરી । હુ તેહેના કરૂ વીખાણ ॥ ૩ ॥
નગર એક ચપાવતી । તે ચપકશેન્ય રાજન ॥
પટરાણી પુસ્પાવતી । ને પૂસ્પશેન્ય એક તન ॥ ૪ ॥

અન્ત-(દુહો) ત્રણ માશ થઆ પછે । હે નાર તજશે પ્રાણ ॥
શગલ વારતા ચાલશે । એક હસણુ બીજી હાણ ॥
તજી માત એ અન જલ તજુ અમરત સુ દેહે ॥
વાટ જોઉ તે કુઅરજી જેમ બપઇઆ મેહે ॥
ગુણકા કેહે શીદ દુખ ધરો મુજને આપો લાણ ॥
પરધાને તે સાથે પાથવો મેલવુ ચતુર સુજાણ ॥
વારો હેજી માવડી વારો હજી નાર ॥
માશ તણામાં મેલવુ તમને રાજકુમાર ॥
સુણતા આણદ ઉપજે કીધી બહુ પેર શાએ ॥
ગરથ હાજીપણ પાલખી જાર ચતા મન જાએ ॥
તે ખમર કેવા મોહોલમાં ગુણકાને તેડી જાએ ॥
ગુણકા બોલી ઉતાવળી કુઅરજી છે કાહા

(અપૂર્ણ)

વિષયાદિ-૧ પદ્મસેન અને પદ્માવતીની કલ્પિત વાર્તા છે

૨. દુહા સોરઠા અને ચોપાઇથી પદ્યબધ બાંધેલો છે

વિશેષ-૧ ગૂ કા દો. ભાગ ૨ મા આ વાર્તા પ્રકટ થયલી છે પ્રસ્તુત પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે વાર્તાનો ઊપરનો મોટો ભાગ પડેલો છે વચ્ચે છેવટનાં ત્રણ પાનાં અવળસવળ લખાયલાં છે

૨ આ વાર્તા સંવત ૧૭૭૪ માં લખાયલી છે ગૂ કા દો ભાગ ૨ ની પ્રતિ તેમજ બીજી જૂની પ્રતિઓમાં રચનાસંવત વિષે મતભેદ નથી, માત્ર મહીનો આદિ છાપેલી પ્રતિમાં સમજાય તેવાં નથી અપાયા ગૂ કા દો.મા તેનો ઉલ્લેખ આમ છે -

સંવત સતર ચુમોતરે, શુક્લ પક્ષ શુભ સાર,
કરી કથા દિન પાંચમે, મગનો મગળવાર.

પણ આથી વધુ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ સં ૧૮૪૨ માં લખાયલી પ્રતિમાં આ પ્રમાણે છે

સંવત સતર ચુમોતરે, મહા માસ શુભ સાર
પૂરણ કથા થઈ પાંચમે, મેઘા નગરવાર.

અં. ૭૯–ગ–પરકાયાપ્રવેશની વાતા–શામળ–(ર. સં.)–(લિ. સં.)–પૃ. ૨૪–(૯૫–૧૦૯)

આરંભઃ–શ્રી ગણેશાએ નમાંઃ શ્રી શારદાએ નમાંઃ પરકાઆ પરવની વારતા લખી છે ။

ચોપાઈ ။ પરથંમ શારદા કરૂં પ્રણામ ။ મુજ મુખ દેજો રૂડી વાંણુ ။
ગાઉ જો વીક્રમચરીત ။ જે શાભલતાં થાઉ પવીત ။
ઉજણી નગરીનો ભુપ ။ જેમાં કર્દપના શરખું રૂપ ။
તેહ તણું શીહાશંણ શાર ။ તે લાવો ભોજ ન લાગી વાર ။
દેખતાં ઊપનુ હેત જ ઘણુ ။ ... ...
ઓછવ મગલ ઠાંમો ઠાંમ ။ જોવા મલુ શઉ બાધુ ગાંમ ။
ધાંન ઈશવરનું મનમાં ધરે ။ શીવાસંન બેઠાની ઈછા કરે ။
દુહો ။ રાજા ભોજ પગ ધરે ။ જોઈ શમુરત લાગ ။
બોલી શામા પુતલી ။ રાએ ન ધરશો પાગ ။

અન્તઃ–દુહો ။ સુનો ભોજ કેહે પુતલી ။ હેવો પાકરંમ રાએ ။
તેનો મહીમા શાંભલો ။ પાંચે પાતીક જાએ ။ ૧ ။
હરશાધ ક્રીરપા કરે ။ ટળે વાધી ને શોક ။
મંનવાંચીત ફલ પામશે ။ જે કો સુણશે લોક ။ ૨ ။
ગાએ શીખે ને શાંભલે ။ તેને નરબાનું અશનાંન ။
પુન ઉપર જે મંન ધરે ။ કોમલ રેહેશે મંન ။ ૩ ။
પ્રાક્રમી વીકરમ થઓ ။ શુંણો ભોજ બેએ કરંણ ။
હેવાં પારાકંમ જો કરો ။ તો ધરો શહાશન ચરંણ ။ ૪ ။
પરદુખભાંજણો સુખકરણ ။ અજીતે અભેદી થાએ ။
એ શઈઆશંણ અવનવું ။ બીજો નવ ધરે પાઅ ။ ૫ ။
હેવું કહી પુતલી આપે ગઈ આકાશ
એ કથા પુરી થઈ કહે કવી શામળદાશ ။ ૬ ။

પરકાયાપરવેશની શંમપુરંણ લખી છે ။

વિષયાદિ–૧. સિંહાસન બત્રીસીમાંની આ સાતમી નાપીકની વાર્તા છે. શામા પુતલીએ કહી છે. વિક્રમને એક ગુરૂ પાસેથી પરકાયાપ્રવેશનો મંત્ર એક નાપિકની હાજરીમાં મળતાં અને નાપિકે પ્રાણ તજવાની ધમકી આપતાં વિક્રમે એ મંત્ર તેને શીખવ્યો અને પછી રાજા વિક્રમ પાસે વાઘના શરીરમાં પ્રવેશ કરાવી નાપિક પોતે એકદમ વિક્રમના દેહમાં પેઠો, અને આખરે ઓછી બુદ્ધિવાળા નાપિકે લોભનો માર્યો વિક્રમનો દેહ ત્યાગ્યો એટલે તરત જ વિક્રમે પુનઃ પોતાનો દેહ પ્રાપ્ત કર્યોઃ આ પ્રસગ આ વાર્તામાં વર્ણવેલો છે.

૨. દુહા, ચોપાઈ અને છપ્પાથી પદબધ બનેલો છે

વિશેષ-૧ આ વાર્તા જો કે પ્રકટ થયલી છે, પરતુ છપાયલી વાર્તા કરતાં આનું પૂર નાનું છે પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે લિપિસવત કે રચનસવત આપેલો નથી

૨ સાહિત્યપરિષદ બંડોળ કમીટીની તરફથી રા રા અબાલાલ બુ જાની બી એ એમણે સશોધીને આ વાર્તા પ્રકટ કરી છે (પાનાં ૩૬૯ થી ૪૦૩) તેમા પાઠભેદ વગેરે નોંધી પૂરતી માહિતી આપેલી છે

અં. ૭૯-ઘ-અબોલા રાણીની વાતા-શામળ (ર. સં.)-(લિ. સં.) પૃ. ૮ અપૂર્ણ

આરભ-શ્રીગણેશાએ નમ ॥ પુતલી ચીત્રરગના ॥ વારતા અબોલા રાણીની લખી છે ॥

ચોપાઈ ॥ શ્રી શારદા તુજને નમુ । ગણપતી દેવ પાગે શીશ ધરૂ ॥
ચુકવો નાયે ટીબો કાહા । રતન અણુવાને ગોપ છે કાહા ॥

વિષયાદિ-૧ સિહાસન બત્રીશીમાંની ચિત્રાગદા પુતલીએ કહેલી અબોલા રાણીની કહી વાર્તા છે એક બ્રાહ્મણે પાનવાળાની દુકાને એક અપ્સરા સરખી યુવતીને જોતા તેની પુંઠ પકડી તેના પર્વતનિવાસમાં પ્રવેશ કીધો પરતુ તેની દાસીએ વાવડીમા નહવાનું કહેવા તે નાહ્યો એટલે પાછો મૂળને સ્થાને તે આવી પડ્યો આમ નિરાશ થયલા બ્રાહ્મણને પેલી અપ્સરા અપાવવાનું કામ વિક્રમે માથે લીધુ અને અપ્સરા અબોલા રાણીની નહીં બોલવાની પ્રતિજ્ઞા વિક્રમે યુક્તિથી વીરવેતાલની સહાયતાથી તોડાવી, આ પ્રસગ પ્રસ્તુત વાર્તામાં વર્ણવેલો છે

૨. દુહા, ચોપાઇ અને છપ્પાથી પદબધ બનેલો છે

વિશેષ-૧ પ્રતિ અપૂર્ણ છે છેવટનાં પાના ગયાં છે વાર્તા અશુદ્ધ છપાયલી છે પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે

૨ સા પ. બ ક તરફથી રા અબાલાલ બુ જાનીએ સશોધીને આ વાર્તા પ્રકટ કરી છે જુઓ પાનાં ૩૦૩ ની ૩૬૮ એમાથીથી વાર્તાનુ પૂર પાઠભેદ આદિની માહિતી બરોબર મળે તેમ છે

અં. ૮૦-શિવમાહાત્મ્ય-મહાદેવસુત હરદેવ-(ર. સ. ૧૭૨૪? ૧૭૪૦)-(લિ. સ.)-પૃ. ૧૪-૨૦૩

આરંભ-(પહેલા ૧૩ પાના નહીં હોવાથી રીતસરનો આરભ નથી)

ઉપાસન ઉપદેશ કેરા કહ્યા ઉતમ ઠામ ॥
હવે ગુરૂ તણુા લક્ષણ કહૂ જે પમાડે શુખ ધામ ॥ ૨૯ ॥
ક્રોધ લોભ મમતા તજે ॥ મીન રાખે નીરમલ નેહ
દઢ ભગની જાણે શી(વ) તણી ભવસાગર તારે તેહ ॥ ૩૦ ॥

શામ દ્રષ્ટી ભાવે જુએ શહુને કપટ ન હોએ લવલેશ ॥
તે શેવતાં શંકર મલે પ્રીતે કરે ઉપદેશ ॥ ૬૧ ॥

... ...

શીવમંત્ર મહીમા ઘણો શાંભલે પુન અપાર ॥
શતાન રીધ પામે શહી ભવ તારે દુસ્તર પાર ॥ ૭૧ ॥
નાના વિધિ સુખ ભોગવી વાશો રહે શીવપુર ગામ ॥
વ્યાશ વાંણી સ્કંદ પુરાણે પ્રથ અધો પુરણ થઓ છે ॥ ૭૨ ॥

વલણ ॥ થઓ અધો પ્રથમ પુરો **બ્રહ્મોત્તર** ખંડે એ હે કથા ॥
મહાદેવ સુત હરદેવ કેહે શીવભક્તી કરજો શરવથા ॥ ૭૩ ॥
॥ કડવાં ૧ ॥ ॥ શ્રી ॥

અન્ત–(રાગ અડાણા)

શંકરનો મહીમા ઘણો જે શંભલે નર ને નાર ॥
શંશારસુપ પાંમે ઘણું પ્રીત કરે શ્રી ત્રીપુરાર ॥ ૮૭ ॥
જે શંભલ્યાવે પ્રીતે કરી તે પામે નીરભય ઠાંમ ॥
વૃતપૂજા દરશંણ શીવ તણાં સુપ ઓચરે જો શીવ નાંમ ॥ ૮૯ ॥
થયા કૃતારથ રૂપીવર તહ્યો શાંભલ્યો શીવમહીમાએ ॥
એ શુભ કથા કહી **સ્કંદ પુરાણે** બાવીશમે અધ્યાયે ॥ ૯૦ ॥
એ **બ્રહ્મોત્તર** ખંડે કહો શીવકથાનો વીસ્તાર ॥
શીવ નાંમ મંગલ સુખ કરે શીવ તારે દૂસ્તર પાર ॥ ૯૧ ॥

વલણ ॥ શીવ તારે દૂસ્તર પારનીએ એહેવો કરજો દ્રઢ વીશવાશ ॥
માહાદેવસુત હરી(ર)દેવ સ્વાંમી શંકર પૂરે આશ ॥ ૯૨ ॥
(કડવું ૩૬ સું)

રાગધવલ ધંન્યાશ્રી ॥

થઓ શંમાપ્ત શૌનક રૂપી સુતને નીમીશારંણ સુઝારજી ॥
તે કહો અમે પ્રત બંધો બુધ તેણે અનુશારજી ॥ ૧ ॥
પાંન્ચે અધીક પટદશ શાકે શંવ(ત) ૧૭૧૪ જી ॥
કારતેગ સુદ ત્રયોદશી કુજવારે...**અધ્યા બાવીસજી** ॥ ૨ ॥
સ્કંધપુરણ બ્રહ્મોત્તર ખંડે વીસ્તરૂં **પ્રાકૃતબંધ** વીખ્યાંનજી ॥ ૩ ॥
શાડત્રીશ કડવાં રાગની વીવીધ ચાલ છે શારજી ॥
છત્રીશ શત પેર ચોરાશી શંક્ષા વીસ્તારજી ॥ ૪ ॥

પ્રથમે કડવે રાગ રામગ્રી ગણપતી શરસ્વતી ધ્યાનજી ॥
મંત્ર મહીમા છે પ્રથમ અધ્યાયે વાશારહ આક્ષાનજી ॥ ૫ ॥

(કડવુ ૩૭ મું)

વિષયાદિ-૧ સ્કંદપુરાણના બ્રહ્મોત્તર ખંડમાં શિવના માહાત્મ્યના તેમ જ પ્રસાદના પ્રસંગો આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલા છે

૨ રાગ અને વલણથી પદબદ્ધ બાંધેલો છે ઢાલ નથી કડવાં ૩૭ છે

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન પ્રકટ થયલું નથી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે બે હસ્તાક્ષરે પ્રતિ લખાયલી જણાય છે પ્રત પ્રાચીન નથી પહેલાં ૧૩ પાનાં નથી અને પહેલા કડવાની ૨૮ કડીઓ જતી રહેલી છે પાના ફાટ ખાયેલાં છે છેવટનાં બે એક પાનાં ગયલાં હશે એમ લાગે છે તેથી કવિની પોતાની ઓળખવાળો ભાગ તેમ ઇતિશ્રીનો ભાગ જણાતો નથી વિષ્ણુદાસ આદિની રીતિને અનુસરીને કવિએ ૩૭ મા કડવામાં દરેક અધ્યાયમાં રાગ અને વસ્તુની અનુક્રમણિકા આપેલી છે

૨ અહીં લહીઆનો રચનાસંવતમાં હસ્તદોષ થયેલો છે આ માહાત્મ્ય સં ૧૭૪૦ ના કાર્તિકમાં રચાયાના સ્પષ્ટ ઉલ્લેખો પ્રસ્તુત સંગ્રહની અન્ય પ્રતિઓથી તેમ ગુ વ સો ની અંક ૬૦ વાળી પ્રતિથી મળે છે ઉપરાંત શાકે ૧૬૦૫ આપેલા છે તેમાં ૧૩૫ ઉમેરતા સંવત ૧૭૪૦ જ આવે, એટલે ૧૭૧૪ નિર્વિવાદ ખોટા છે

૩ વધુ હકીગત માટે અ ૬૬-ખ, 'સદાશિવ આખ્યાન' પાના ૮૭-૮૮ અને વિશેષ પા ૮૮ મું

अंक ८१-क-अष्टपदि (संस्कृत)-जयदेव-(र स)-(लि स १६७९)- पृ २७

પ્રકટ થયલી છે

ख ८१-ख-गगाष्टक

પ્રકટ થયલું છે.

વિશેષ-પ્રસ્તુત પ્રતિમાં પહેલાં પાનાં ૨૨ માં કેટલાક યંત્રો, તર્પણમંત્ર, નવગ્રહ સ્તુતિ આદિ અશુદ્ધ લખેલાં છે વળી ગંગાષ્ટક પછીનાં દશ પાનાંમાં પણ યંત્રાદિ તથા હિન્દી પદોની છૂટીછવાઈ પંક્તિઓ લખેલી છે

અ. ૮૧-ગ-અશ્વચિકિત્સા-રાજાભોજ-(ર સં)-(લિ. સં)-પૃ. ૯

આરંભ-સ્વસ્તિ શ્રીગણેશાય નમ ॥ સરસ્વતીપ્રસાદાત્

આપી કાલી સ્મેઝનલા કાના દેહ કામરા તે ઘોડાનુ નામ દુર્જન સમ હારીક હેન આવૈ ॥ ૧ ॥

દેહકાલાઃ પમતીની ક કાલાઃ દેહ રાતા તે ઘોડાનુ નામ પૈય કલ્યાણકારક ઇચ્છિકસ્યાણુકારક ॥ ૨ ॥

દેહ હરીણા મુષઃ પુછ ધવલાઃ તે ઘોડાનુ નામ ચઢયા સિત્તરી સિત્રુ દુહો દીસિ જાઈ સંપૂર્ણું લિક્ષ્મી દેઈઃ

અન્ત–ઘોડી પ્રસુતી ઉપચાર ॥ પ્રથમિ દીની ૧ ઉપવાસ રાષી જઈ । જેની ધ્રત સુપ ઘાલી જઇ । કડવા તેલ સુ ચોપડી જઇ ॥ તાતઇ પાણી સેક કિજઇ । પછઈ ત્રીકુટ ॥ સોવા ॥ હરડઇ ॥ ગુલાબિ ઈંગછીરા ॥...... ઇણિ પરી દીન ૭ કીજે તો પછે રાનઇ રોગ ન થાઇ ॥ તેસીંગ ૨ ભલા હોઈ ॥ રોગ ન ઉપજઇ ॥ ૬૦ ॥ ઘોડાકા આરાઆહાર કી બિધી ॥ ત્રિફલા ॥ ધણા મોથ ॥ બિજોરા ॥ ત્રિકુટા તંતડીક ॥ પરગીત રોહણી ॥ આસંધી ॥ અજમોદ ॥ પટોલ ॥ ગિલોઈ ॥ સીધા સમસ્ત વોષ ૪ અકંત્ર કીજઇ ॥ પીઝી કરી ગ્રાસ માહઇ દીજઇ ॥ બલપુષ્ટી કરઇ ॥ સર્વ વ્યાધી નિવારણં ॥

ઇતિશ્રી મહારાજ્ય રાજધીરાજ શ્રીભોજ વિરચિતં ॥

વિશેષ–આ અશ્વચિકિત્સા પ્રકટ થયલી નથી. પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે. આ ચિકિત્સા સમાપ્ત થયા પછી અશ્વસંપ્રતિષ્ઠાની પૂજાવિધિ લખેલી છે. તેની પછીનાં પાનાંમાં आदित्यपूजा અને સ્તોત્ર લખેલાં છે. તે પછી पिंडदानविधि પણ લખેલી છે.

અં. ૮૨–ક–સ્વર્ગારોહણ પર્વ–સુરભટ્ટ– (ર. સં. ૧૭૦૪) (લિ. સં. ૧૮૨૪)–પૃ. ૪૩

આરંભઃ– (પહેલાં પાંચ પાનાં જીર્ણ તેમ જ તૂટેલાં હોવાથી રીતસરનો આરંભ ઉતાર્યો નથી.)

રાગ મારૂ ॥ કલીજુગે કલપ વ્રક્ષ નહી ફ્રળે ॥ ક્રોધ ... નહી ટલે ॥
સુરભી દુધવંતી શહુ ગાએ ॥ અંન વ્રક્ષ શુભ કલીજુગ માંહે ॥
કુપ શરોવર વ્યાપીક શાર ॥ તે મધે નહી દેશે પાર ॥
શમુદ્રા ગાંમની ત્રટે જેહ ॥ સુભ મેહે સુકાશે તેહ ॥
શલપ ધાંન નીપજે શહી ॥ શલપ સ્નેહે કલીજુગ માંહી ॥
પુત્ર પીતાને નહી આપે આંણુ ॥ માત પીતાથી વલભ ધંન ॥
(કડવું ૪ થું પાના પાંચમામાંથી)

અન્તઃ– (રાગ પંચમ)
પાંડવ વૈકુંઠ પાંમ્યા શહી ॥ એ કથા એટલેથી રહી ॥
શંવત ૧૭૦૪ ચારોતર શાર ॥ **જેષ્ટ માશ બારેશ ગુરૂવાર** ॥
શ્વર્ગારોહેણી કીધી ગ્રંથ ॥ જેહેમાં શકલ ધરમનો પંથ ॥
ગાંમ કરોલી રેહેવું વાસ ॥ **રચીક બ્રાંમ ગ્નાતી** વેદઆચાર ॥

રૂડી સ્તુતી નારાયણુની કરે ॥ સુરભટ સુત તેહેનો મંન ધરે ॥
તેણે ગ્રંથની રચના કહી ॥ રૂદે કમલ્ પ્રગટયા શ્રીહરી ॥
જે જન કોઈ સુણે આક્ષાંન ॥ કથા પ્રતન કરે બહુ માંન ॥
નરનારી સુણે એક મન ॥ રોગ દોખ તીહીને નહી, સુખીઉં તન ॥
પુનરપે ગ્રભ આવે નહી, સ્વરગપુર સુખ પામે શહી ॥
ગગા જમના ને શરસ્વતી ॥ તાપી ગોમતી ને પ્રેમાવતી ॥
નદી ગોમતી, ગલકી, ગૌતમી શાર ॥ નીમીષારણુ ગોમતી કેદાર ॥
ક્ષીપ્રા વેત્રવતી ને નરમદા ॥ શાભસે સ્નાંન ફલે શરવદા ॥
અનેક તીરથ હરી શેવે જેહ ॥ સુણતાં શદ ફલ પામે તેહ ॥
શપતી સુભ મત પામે તેહી ॥ તે જને વૈકુંઠપ્રાપતી લહી ॥
સુરભટ વાંણી ઓચરે ॥ વૈકુઠ ફળ રોહેજે અનુશરે ॥

(કડલુ ૨૨ મુ)

કડવા ॥ ૨૨ ॥ રાગ શપુણ "ઇતી શ્રી આક્ષાંન સ્વર્ગા રોહેણીનું શપુર્ણ લખુ છે ॥ લખતગ બ્રાહ્મેદવાશી બ્રામણુ દ્યાશકર ઘોલાએ લખુ છે ॥ ખરો ખોટો અક્ષર તપાશીને વાચજો ॥ ખોડ મો દેશો ॥ શવત ૧૮૨૪ અશ્વન વદ ૭ સોમવારે દીવસ ગટી ૧૩ ચઢે તે શપુરણુ ચોપડો લખો છે ॥ તાવીના પટેલ નરશઘ સુત કુબેરનો છે,

વિષયાદિ–૧ કલિયુગનો આરભ થતા, અને લોકની દૃષ્ટિ બગડતા યુધિષ્ઠિરે શ્રીમદ્ વેદવ્યાસની સૂચનાથી રાજ્યપાટ છોડી, ચાર ભાઈઓ અને દ્રૌપદી સાથે હિમાલય તરફ પ્રસ્થાન કીધુ અને સ્વર્ગમા સત્ય ધર્મની પરીક્ષા ધર્મરાજે કીધી પછી પુન પોતાના ભાઇઓને નીરખી આનદ પામ્યા, આ પ્રસગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવ્યો છે મહાભારતના મહા પ્રસ્થાનિકપર્વ અને સ્વર્ગારોહણુ પર્વને આધારે પ્રસ્તુત આખ્યાન રચાયલુ છે

૨ કડવા ૨૨ છે રાગથી પદબધ બાંધેલો છે ઢાલ તેમ વલણુ દીસતું નથી

વિશેષ–૧ પ્રસ્તુત આખ્યાન પ્રકટ થયુ નથી, પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે પહેલાં પાંચ પાનાં ફાટેલાં તૂટેલા હોવાથી પદબદ્ધ સળગ ઉતારાય એમ ન હોવાથી પાનાં પાચમાંની છેલ્લી બે લીટીથી ચોથુ કડવુ શરૂ થાય છે ત્યાંથી ઉતારો કરેલો છે

૨ આ કવિ સુરભટને નામે વીરજીનું સુરેખાહરણુ આદિ કેટલાક ગ્રન્થો મળ્યા છે, તે મુખ્યત્વે ગાયક મનાયો છે કવિ નહીં, તેથી આ આખ્યાન તેનું છે કે બીજાનું કઇક યત્રતત્ર ફેરફાર સાથે તેને નામે ચટેલુ છે તે તપાસવાની જરૂર રહે છે

અં. ૮૨-ખ-પાંડવ વિષ્ટિ-ભાઉ (ર-સં. ૧૬૭૬)-
(લિ. સં. ૧૮૨૫)-પૃ. ૪૪-૧૦૦

આરંભ-શ્રી ગણેશાયનમ ।। શ્રી શારદા નમ ।। શ્રી ગરુભ્યો નમ ।।
શ્રી માહાદેવજી શત છે ।। અથશ્રી આક્ષાંન પાંડવ વીસ્ટીનુ લખુ છે ।।

રાગ કેદારો ।। પ્રથમે લંબોદર ગુણ સ્તવુ ।। દોહે કર જોડી વીનવુ ।।
વ્રસ્ટી અનુભવી પાંડવ તણી ।।
સ્વાંમી સુધી બુધી કથા ।। આઈ શકતી ઉમઆ માત ।।
તાતને કેહે શ્રી શંભુ શહી રે ।।
શેવકની પુરો આશ ।। વીઘ્ન કોટીને કરો નાશ રે ।।
સ્વાંમી દાશ છૌ તમ તણો રે ।। ૩ ।।
શેવંત્રાં શીદૂરે શાર ।। ગજવદંન મોદીક આહાર ।।
શાર તે કરો સેવક તણી રે ।। ૪ ।।
બ્રંમતનઆ શરસ્વતી ।। ક્રીપા કરો હું છૌ મંદમતી ।।
અણુછતી બુધ આપો મુને રે ।। ૫ ।।
રૂદે કમલ પુરો પાશ ।। મુઢ મત હોએ નાશ ।।
આશને પુરો માહારા મંન તણી રે ।। ૬ ।।

ડાઢ ।। આશ પુરો માહારા મન તણી કવી જોડી કેહે પ્રણાંમ ।।
બુધ ખોડ અક્ષર શઉ શઘલા તે તૂ આંણે ઠાંમ ।। ૭ ।।

... ...

અઢાર પર્વશ્રી ભારથમાં ઉદ્યોગ પરવ છે એહ
શોતા વીગતા શહુ શાંભલજો વીસ્તારી કહુ વાત ।। ૧૦ ।।

(રાગ શારંગ) અરજુનના અભીમાંનથી ।। આનંદશું રે ।।
ક્રષ્ટી તેહેની કાએ ।। મંન ગોવંદશું રે ।।
ધર્મરાએ દ્રુપતી શતી ।। આંનંદ૦ । તે માટે કીધી શાર ।। મં૦ ।।
તે માટે તંમને કહુ ।। આનંદ૦ ।। શોતાઝંન શાંભલઝોષ ।। મં૦ ।।
કામક્રોધ અભીમાંન તઝો ।। આં૦ ।। તમે શેવો શ્રી હરી શોએ ।। મં૦ ।।
તે પદ પાંગ્યાં અતી ભલાં ।। આં૦ ।। ટલો શોખ શંતાપ ।। મં૦ ।।
વીશ્વાશ આંણો દ્રુઢ કરી ।। આં૦ ।। હરી નાંમ શમરે પાપ જાએ ।। મં૦ ।।
વ્રષ્ટી પાંડવ તણી ।। આં૦ ।। શાંભલે નર ને નાર ।। મં૦ ।।
ભવદુખ શાગર બુડતાં ।। આં૦ ।। પાંમ્યાં પેલેપાર ।। મં૦ ।।
શંવત દશ ષટ છોતરે। ।। આં૦ ।। **શાકે પંદર બેહેતાલીશ** ।। મં૦ ।।

ચૈત્ર માસ શોહામણો ॥ આ૦ ॥ મુજને કીધી શાર ॥ મ૦ ॥
કર જોડી વીપ્ર ભાઉઓ કહે ॥ આ ॥ હવે મુરતી પામાં અપાર ॥ મ૦ ॥
(કડવુ ૩૦ મું)

કડવા ૩૦ ॥ રાગ સંપુરણ ॥ શવત ૧૮૨૫ ના અસ્વન વદ ૧૩ શોમે દીવશ ઘટીકા ૧૪ ચહડતે એ ચોપડો સંપુર્ણ કરો છે ॥ લખતગ ભાણેદવાશી બ્રામણ ઓદીચ નીવાજીને આશરેથી ચરણજીવી ભટ દયાશંકર ઘેલાએ લખો છે ॥ લખનારને દોશ મો દેશો ॥ જેવી પ્રત હુતી તેનુ લખુ છે ॥ પ્રગણે બલેશરી મધે ગાંમ ઝઘડા તાતીના કલબી વોરા નરશ્રધસુત કુબેરનો એ ચોપડો વાચવા લખાવો છે ને જે કોઈ વાંચવા તથા લખવા લેઈ જાએ ને ઓલવે તેને મા મારીનું પાતીક ॥ શીધનાથજી શત છે ॥

વિષયાદિ–૧ વિરાટ રાજાના નગરમાથી વિદાય લઈ પાડવો ઇંદ્રપ્રસ્થ તરફ સચરતા હતા ત્યારે કૃષ્ણ પાડવો તરફથી સમાધાનીનો સદેશો લેઈ દુર્યોધન સન્મુખ ગયા અને રાજ્યભાગ, અને છેવટે પાચ પણ ગામડા પાડવોને આપવા માગણી કરી, પરતુ તેમ ન માન્યાથી પાડવોએ યુદ્ધનો નિશ્ચય કીધો આ પ્રસગ વિષ્ટિમા વર્ણવેલો છે મહાભારતના ઉદ્યોગપર્વને આધારે આ વિષ્ટિ રચાયલી છે

૨ કડવા ૩૦ છે રાગ, દેઢ અને વલણથી પદબધ બાધેલો છે, જો કે કેટલાંક કડવામાં દેઢ કે વલણ જણાતું નથી

વિશેષ–૧ પ્રા-કા-ત્રિ વર્ષ ૬, ૧૮૮૦ ના અક ૩ માં આ વિષ્ટિ છપાયલી છે પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે પ્રતિ જુની તેમ જ જીર્ણ છે

૨ છાપેલી પ્રતિમા 'હાત' છે ત્યારે પ્રસ્તુત પ્રતિમાં 'દેઢ' છે

૩ કવિની ઓળખ આદિ માટે જુઓ અ ૩૬-૬, પાનુ ૧૨૯ અને વિષયાદિ તથા વિશેષ પા ૧૩૦ ૧

૪ કવિ ભાઉએ દ્રોણપર્વ પણ રચ્યુ છે જુઓ રા હીરાલાલ ત્રિ પારેખનો સગ્રહ ૧-૩૨ (કડવા ૩૫ છે) સ ૧૮૬૯ ના વરખે ભાદરવા સુદ ૮ શુક્રવારે આજ કવિનું 'ઉદ્યોગ પર્વ' પણ છે, જે વિરે પ્રસ્તુત નામાવલિમા નોંધ થશે

૫ રા હીરાલાલ ત્રિ પારેખના સંગ્રહમા ૯ નબરમા આ આખ્યાન છે ઉપલા સાથે મળતુ છે, પણ તેના અતમાં કવિની જે ઓળખ આપેલી છે તે વધુ છે, પણ અક ૭૭-૪ માં આપેલી ઓળખને મળતી છે માત્ર તેમાં આ આખ્યાનની કડી સખ્યા 'એક સહસ ને એકવીસ, વધ ઘેટ અક્ષર મવિ' એમ આપેલી છે

અં. ૮૨–ગ–કામાવતીનુ આખ્યાન–શિવદાસ–(ર. સં.)–(લિ. સ. ૧૮૨૫)–પૃ. ૧૦૧–૧૩૫

આરંભ –શ્રી ગણેશાય નમ ॥ અથ આક્ષાન કામાવતીનુ લખુ છે ॥ દુહા ॥ પ્રથમે ગણપતી સરસ્વતીને પ્રેમે લાગુ પાએ ॥

ચરીત્ર કહુ કામાવતી ॥ તૂં જશ આપે માએ ॥ ૧ ॥
એક કનક દેશ કુંકુમ નગર ॥ તાંહાં કાંમશેન્ય રાજન ॥
તેહેને શેન્યાની શંક્ષા નહી ॥ શા શેહેસ્ર પ્રધાંન ॥ ૧ ॥
કનકાવતી ઘેર ભારયા ॥ કાંમાવતી કન્યાએ ॥
રૂપવીચીક્ષણુ ચાતુરી ॥ શકલ કલા ગુણુરાએ ॥ ૩ ॥
યોગવચીક્ષણુ કન્યા શોયે ॥ જોતાં મલવા ન આવે કોએ ॥
ગુણુગ્રાંમ વસુર કન્યા શહી ॥ તે શરખી કોઈ ભુતલ નહી ॥

અન્તઃ- (ચોપાઇ)

એ કામાવતી ચરીત્ર જે ગાએ ॥ શાંભલતાં સુખ પાંમે કાએ ॥
તેહને કહીંએ વીજોગ નહી પડે ॥ સુખશંપત બહુ કીરતી વીસ્તરે ॥
નીતનીત શબલા પામે ભોગ ॥ તેહેનાં કુંમના જાશે વીજોગ ॥
શ્રોતા જંનની પોહાંચે આશ ॥ પરમ પદને પામે વાશ ॥
જીન શાહાસ્ર વીખે એક કથા ॥ શંક્ષેપ માત્રે કહી છે જથા ॥
કેહે શીવદાશ આનંદે કહી ॥ કીપા કરો શઉને નરહરી ॥

ઇતી શ્રી કાંમાવતી કથા શંપુર્ણ ॥ શમાપ્ત ॥ જેહેની પ્રત. હુતી તેહેવું લખું છે ॥ તે માટે લખનારને દોશ નહી ॥ શંવત ૧૮૨૫ ના વરખે માગશેર વદ ૬ ગુરૂવારે દીવશ ઘટીકા ૧૩ ચઢતે ચોપડો પુરો લખો છે ॥ લખતંગ બોણેદવાશી શીવજીને આશરેથી ચરણજીવી ભટ દઆશંકર ઘોલાએ એ પ્રત પ્રમાંણે લખુ છે ॥ તે એ ચોપડો બવઠ દલાના કણબી વોરા નરશંઘશુત કુબેરે લખાવો હુતો ॥ તેહેને એ ચોપડો ગમો નહી તે એ ચોપડો બોણેદના ભટ દઆશંકર ઘોલાએ લાડવેના ઘાંચી મંગલદાશ વીદમાંન કશંનદાશને વેચાયો આપો છે રૂપૈઆ ॥ ૨ા શવા બે પુઠા વગરે આપો છે એનો શાહેદ બોણેદના ઘાંચી ગેણીઆહ ગોકલ હસ્તક આપો છે ॥ શ્રીધનાથજી શત છે ॥

વિષયાદિ-૧. કનકસેન રાજાની પુત્રી કામાવતીએ પૂર્વજન્મના વાંછિત પુરૂષને પરણવાની પ્રતિજ્ઞા લીધાથી, દર રવિવારે કાલિકા માતાના દર્શને જતાં જે કોઈ પર-પુરૂષ દૃષ્ટિએ પડે તેને હણતી હતી. ચિત્રાંગદ રાજાએ તેના હાથની માગણી કીધી પણ તેને સાત સાત વર્ષ સુધી ભટકાવ્યો ત્યારે તેના પિતાએ ભર બજારે તેને વેચવા કાઢી; આખરે કર્ણકુંવર નામના એક વ્યાપારીએ ચાર ગજ પોહોળો અને ઘણો ઉંડો કુવો ધનથી ભરી આપી તેને વેચાતી લીધી; કામાવતીનો પૂર્વ જન્મનો એ વાંછિત પુરૂષ હતો. આ પ્રસંગ આ પ્રસ્તુત વાર્તામાં વર્ણવેલો છે.

૨. દૂહા, પૂર્વછાયો અને ચોપાઇથી પદબંધ લખેલો છે.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા પ્રકટ થઇ નથી. જૈન શાસ્ત્રને આધારે આ વાર્તા લખાયલી છે.

૧ જૈની આખ્યાન અવલોકીને બ્રાહ્મણી અને જૈની આખ્યાનમાં રૂઢિ, જમાવટ, આદિના પડતા ફેરફાર નોંધવા જેવા છે, તેમ કહેવાય છે કે જૈનો અને બ્રાહ્મણી સાહિત્ય વચ્ચે ઘાડો સબધ ન હતો, એ કથન આથી ખોટુ પડે છે

૨ વધુ વિગત માટે જુઓ હ પુ સ નો ભાગ ૧ લો, અં ૯-ગ, વિશેષ પાનું ૭૨ મુ પ્રેમાનદના શિષ્ય વીરજીએ પણ આ વાર્તા પ્રતિભા અને કલ્પનાના બળે ઉપજાવી છે, એમ તેના પ્રકાશકો તથા કેટલાક વિદ્વાનોએ કહ્યુ છે (જુઓ પ્રા કા ત્ર ૭ મો) પરંતુ વીરજીની એવી શક્તિના વિધાનને જૈન આખ્યાન અને શિવદાસની વાર્તા ખોટુ પાડે છે

અ.-૮૨-ઘ-પદો- પૃ. ૭

ત્રણ હિન્દી પદ તુલશીદાસના છે, સુરદાસના ચાર પદ છે

મીરાનું આ એક હિન્દી પદ છે -

પલક ન લાગે મેરી ॥ શામ બીન પલક ન લાગે મેરી ॥

મીરાં કે પ્રભુ ગીરધર નાગર । રહુગી તમારી ચેલી ॥

પ્રેમાનદ અને રામકૃષ્ણનું પણ અકેકુ હિન્દી પદ છે

તે પછી દશ અવતારની આરતી છે-પ્રથમ મછ તણો અવતાર, માર્યો અઘાસુર પાપી ॥

આ આરતી પ્રકટ થયલી છે

તે પછી સૂર્યનો છદ છે -

નમૂ આદ આદીતને હાથ જોડી ॥ માહારાં કર્મના બધ તે લાખો છોડી ॥

આ છદ છેવટનું ફાટેલુ હોવાથી અપૂર્ણ છે

અં. ૮૩-ક-નંદબત્રીશી-શામળ (ર. સ)-
(લિ. સ. ૧૯૦૧)-પૃ. ૧-૪૩

આરભ-શ્રી ગણેશાએ નમાહા ॥ શ્રી ગરુભ્યોએ નમાંહા ॥ શ્રી શારદા એ નમાંહા ॥ અથશ્રી નદબત્રીસી લખી છે ॥

ચોપાઈ ॥ બટુક ભેરવને કરુ પરણામ ॥ જેથી શરે મનોરથ કામ ॥ ૧ ॥
દુખની વારે સ્વામી વીર ॥ અસ્ટ ભેરવ બલીઆ ભડવીર ॥ ૨ ॥
નોંધારાની વારે ચડે ॥ વીકટ ટાકટ પડે તાહા આવી અડે ॥
નરનારાએણુ શ્રી રણછોડ ॥ આરાધુ બેહુ કરજોડ ॥ ૩ ॥
ઘણા પ્રતનાં પુજુ પાયે ॥ જેથી કામ સ્થીર જ થાએ ॥
ઈશવર સુખ આપે મુદ્દને ઘણી ॥ કહુ મા. ... શીતણી ॥ ૪ ॥

અન્ત—દોહરો ॥ નંદરાએ તણી કથા શાંભલે ચાતુરી ભેદ ॥
શોતા વગતાં શાંભલો ॥ કોને ન દેશો ખેદ ॥
શહી શીખ નદરાંએની શુણે ॥ શીખે માંહોમાંહે ॥
વીઝોગ ભાગે તેહેના ॥ આશા પુરણ થાએ ॥
ગ્ન્યાન રૂદીયા માંહાં ઉપજે ॥ કણુધ ન વાપે દેહે ॥
શત રાખુ શતીઆ તણું ॥ રહુ છે જુગ માંહાં નાંમ ॥
તેમ રાખે શહુ લોકને ॥ કરજો ઉતમ કાંમ ॥
શ્રી ગોડ માલવી વીપ્ર સુભ ॥ શ્રી નગર માંહાં વાંશ ॥
શત શરવ ઈશ્વર તણુ ॥ વારૂ બુધ વીલાશ ॥
શેવક શહુ કવી તણો ॥ શિવપુજનો પરતાપ ॥
શાંમલ ભટ કવી કેહે ઈશ્વરકૃપાએ આપ ॥
માંતર પ્રરગણે સોરથી ॥ શીહોજ શકલઝ સુભ ગાંમ ॥
કલબી કરણ શરખો વશે ॥ તેહેનુ રખીદાશ છે નાંમ ॥
તેહેને કાંને શાંભલુ ॥ શામલ ભટની શાંખ ॥
તેણે તેડુ મોકલુ ॥ પશાં કરી લખલાંભ ॥
કવી તેડા કોડે કરી ॥ શંતોખી દેઈ માંન ॥
વસ્ત્ર ભૂખણ આદી ભલાં ॥ ભાવે ધરતાં દાંન ॥
નંદરાએ તણી કથાં સુણે ॥ ઝશ શુભ માંહે ॥
પ્રભુ તમાંરી કીપાં થકી ॥ ઈશ ઉપાંસન આંહે ॥
શાંમલ ભટે સુભ કહુ ॥ નદતણું આંખાંન ॥
શ્રી ગોડમાંલવી ગાંમ ॥ વેગમપૂરમાંહાંવાશ ॥
નદરાંએ તણી ॥ કથા શાંમલદાશ કવી ॥

શપુરણ શમાંપ્રત સુભ મશતુ કંલાણ મશતુ ॥ એ ચોપડી શાંહા ફકીર હરીભાઇની છે તે ઝાંણજો ને લખનાર દઆરાંમ હરીભાઈ વીગેરે છે શા. ૧૯૦૧ ના ભાદરવા વદ ૬ ને વાર રવેઉએ શંમપુરંણું લખુ છે તારીખ ૨૧ મી શાપટંબ્ર શ. ૧૮૪૫ અંગરેજી

વિષયાદિ—૧. નંદરાજા અને પોતાની પત્ની ઉપર પ્રધાનને શીયળભંગનો વહેમ જતાં, પ્રધાને રાજાનું ખુન કીધાનો અને પ્રધાનપત્નીએ સતીત્વના પ્રભાવથી રાજાને જીવતો કીધાનો પ્રસંગ પ્રસ્તુત વાર્તામાં વર્ણવેલો છે.

૨. દૂહા, ચોપાઈ અને છપ્પાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ—બૃ. કા. દો. ભાગ ૧ લામાં પ્રસ્તુત વાર્તા પ્રકટ થયલી છે. પ્રતિ જૂની નથી, પરંતુ પાણી પડ્યાથી તેના પાનાં ચોટેલાં છે, તેમ કેટલાંક પાનાં ખવાયલાં છે. ૨-૩-૪ પાનાં ગયલાં છે. ગુજરાતી લિપિએ પ્રતિ લખેલી છે.

અં. ૮૩-ખ-કામાવતી-શામળ-(ર. સં.)-
(લિ. સં. ૧૯૦૧)-પૃ. ૪૫-૯૧

આરંભ—શ્રી ગણેશશાએ નમાંહા ॥ શ્રી શારદાએ નમાહાં ॥ શ્રી ગરુભ્યોએ નમાહાં ॥ અથ સી આક્ષાન કામાવતીના ચરીત્ર કથા લખી છે ॥

પરમથે સી ગર શવરશતી ॥ પ્રેમે લાગુ પાંએ ॥
ચરીત્ર કહું કામાવતી ॥ જશ આપે માએ ॥
એક કનક દેશ ઉતમ નગર ॥ કામશેન રાજન ॥
તેહેને રોનની શક્ષા નહી ॥ શાંત ગેહેત્ર પરધાન ॥
કનકાવતી ઘેર ભારજા ॥ કામાંવતી કન્યાએ ॥
રૂપ વગીહણુ ચાતુરી ॥ શકળ કળા ગુણુ કાએ ॥

અન્ત—(ચોપાઈ)

પદર વરશે ટળો વીજોગ ॥ શરવ એકઠા થર્યા શજોગ ॥
દુખ ભાગુ શરવ કેર્ર કાએ ॥ કીરપા કરી શ્રી વૈઇકુઠરાએ ॥
કામાવતી ચરીત્ર જે ગાએ ॥ શાભલતા સુખ પામે કાએ ॥
તેહેને કહીએ વીજોગ ન પડે સુખ શપત બહુ કીરતન જ ઓચરે ॥
નીતનીત વાબળ વધે જોગ ॥ શદા કાળ ન હોઈ વીજોગ ॥
જેનવ શાશાત્રમાએ કથા ॥ શક્ષેપે કહી છે તથા ॥
કેહે શીવદાશ આદે કરી ॥ કીરપાં કરી ભગવતે વળી ॥

કામાંવતીની ચરીત્ર કથા શપુરણુ શમાપત ॥ વરધ ઓટ અક્ષર જોડીને વાંચજો ॥ સુભ વરસ્ત કલાણુ મેશતુ ॥ શા ૧૯૦૧ ના આશો સુદ ૫ વાર શોમે શમપુરણ કરી છે ॥ શ્રી ગોપાળજી નમાહા છે ॥ શ્રી ગણેશાએ નમાહા ॥ શ્રી રણછોડજી માહારાજ શત છે ॥ શ્રી ગરુભ્યોએ નમાંહાં શ્રી બાળકરણજી માહારાજ શત છે

વિષયાદિ-જુઓ પ્રતિ અ ૮૨ ગ અને તેનો વિશેષ પાનું ૧૫૨-૫૩, તેમ જ ફા. ગુ સ ના ભાગ ૧ લો પાનું અંક ૬-ગ, પાનુ ૭૨

વિશેષ-પ્રતિ જૂની નથી ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, ઘણી જ અશુદ્ધ છે વચ્ચે ૮૧ મુ પાનું ગયનુ છે આ વાર્તા પૂરી થયા પછી પ્રેમાનંદકૃત નરસિંહ મેહેતાની હુંડીનું પાનું એક લખેલું છે, પાણીથી ભીંજાયાથી પાના ચોટયા તેમ ખવાયાં છે

અં-૮૩-ગ-ચંદ્રહાસનું આખ્યાન-ભોજ-(ર. સં.)-
(લિ. સં. ૧૯૦૨) પૃ. ૧-૨૬

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમાંહા ।। શ્રી શારદાએ નંમાંહા ।। શ્રી ગરૂભોયે નંમહાં ।। શ્રી બાલકરશુજી માહારાજની કીરપાથી આક્ષાંન ચંદ્રહાસનુ લંખુ છે ।। ભોજકૃત ।।

રાગ ગોડી ।।

પારવતીસુત લાગુ પાએ ।। કીરપા કરો મુને શવરશતી માએ ।।
મને ભોજ હેમર મેહેલીઓ ।। કહું કથા જેણે શથાનેક ગએ ।।
શારશ્વતપુરથી હેમર જાગે ।। શેન્યા શકલ તેહેની પુઠલ પલાએ ।।
શેન્યા શળકળ જે પાડવ તણી ।। રક્ષા કરે હેમરની ધણી ।।
આકાશમારગ ઉપર રમી ગઓ ।। કુંતલપોહોર માંહાં પોહોતો થઓ ।।
અરચમ રંણે નવ દીશે વંન ।। તવ અરજુન વીચારો મંન ।।

અન્ત-(રાગ ધંનારશી)

શ્રીકશ્ન આવા સાંભલા શરવ લોક જેજેકાર ।।
ઘેર ઘેર ગોડી ઉછલે તોરણ બાંધાં બાર ।।
મોટો ઓછવ તાંહાં ભગવંતજીના ।। ઠામ ઠામ તાંહાં કરાએ ।।
દુસ્ટ બુધ ને મદન બેહુ લાગા (તે)હુને પાએ ।।
રાજરીધ ભંડાર સરવે શ્રી કસ્નારપણ તાંહાં કીધાં ।।
ભગવંતે તે પાછું આપુ ।। પીતા પુત્રને રાજ ।।
ચંદ્રહાશ તે કેડે થઓ શીકશ્ન શેવા કાંજ ।।
ત્રણ રાંત તે પુર માંહાં અસ્ત્ર મુકા બેહુ શોએ ।।
આગલ થકી તે અસ્વ ચાલી ગઆં ઉતર દશાં તેહ
ચંદ્રહાંશનું આક્ષાંન જે કો શાંભળે નર ને નાર ।।
તેહેને ભગત વાંછે ઓધારે મોરાર ।।
ને શંશારનો ફેરો ટલે ।।
બેહુ કરજોડી ભોજ કેહે જે ભાવે કરી બેશ શાંભલે ।।
(કડવું ૧૯ મું)

કડવાં ૧૯ ।। આ આક્ષાંન ચંદ્રહાંશનું શંમપુરણ લખુ છે ।। પ્રત પરમાંણે ઉતારૂં છે ।। એકુ હરફ ભુલો ચુકો હં તપાશીને વાંચી લેજો ।। શ્રીરાંમજી ।। શુભમશંતુ કલાણમશંતુ ।। આ ચોપડો શા. ફકીર વીદમાંન હરીભાઈ ત્થા દયારાંમ વીદમાંન હરીભાઇનો છે દશકત દઆરાંમનાં છે ।।

એ ચોપડો વાચવા લઈ જાએ ને ઓલવે તેમાં ...નું પાપ છે શવત ૧૯૦૨ ના. આખાડ સુદ ૧૦ ને વાર શનેઉએ પુરો કરો છે દીશના આંશરે કલાક. તે પુરો થઓ છે-શ્રીરણછોડજી તા શી બાલાજી માહારાજ ॥

વિષયાદિ-૧ વિષ્ણુભક્ત રાજકુમાર ચન્દ્રહાસ બા'યાવસ્થામા પિતા મરણ પામતા, અને પ્રવાને રાજ્યપાટ પચાવી લેતા, શ્રી વિષ્ણુની ઐકાન્તિક ભક્તિથી કેમ ઉગર્યો અને રાજ્યપાટ કેમ પ્રાપ્ત કીધુ, એ પ્રસગ આ આખ્યાનમા વર્ણવેલો છે

૨ શ્રીમહાભારતના અશ્વમેધ પર્વ અધ્યાયના આધારે આ આખ્યાન રચાયલુ છે

૩ કડવા ૧૯ છે રાગ અને વલણથી પદબધ બાધેલ છે, પરતુ નોધવા જોગ બાબત એ છે કે ઘણાખરા કડવામા 'વલણ' કડવાની શરૂઆતની ચાર-છ લીટી પછી 'રાગ'ના 'ઢાલ' કે 'ચાલ'ને સ્થાને વપરાયલુ છે, કે જે પ્રકાર કેટલીક પ્રાચીન કૃતિઓમા જણાય છે

વિશેષ-આ આખ્યાન પ્રકટ થયુ નથી આ આખ્યાનના લેખક ભોજા વિષે કાઈ હકીગત પ્રસ્તુત આખ્યાનથી મળી આવતી નથી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખા યલી છે ઘણી જ અશુદ્ધ છે પાના ખવાયતા છે

અં. ૮૩-ઘ-નરસિંહ મેહેતાના પુત્રનો વિવાહ-હરિદાસ (૨. સં. ૧૭૭૫ ?) (લિ. સં. ૧૯૦૩) પૃ. ૧-૪૨

આરભ-શ્રી ગણેશાએ નમાહા ॥ શ્રી શારદાએ નમાહા ॥ અથ સી આક્ષાન નરશાઈ મેહેતાના પુત્રનો વેહેવા લખો છે ॥

રાગ રામગ્રી ॥

પ્રથમે પરણાવુ ઊમઆતનજી ॥ સુરીનર વાંછે માહામુની જનજી ॥
કરોની પુજા શ્રીની પાવનજી ॥ વીઘન હરેવા રૂપ રતનજી ॥

ઢાલ ॥ વીઘનહરણ ગુણવત કહીએ તેજનો અબાર ॥
પીતા પ્રતી કૈઈલાશનો શુદ્ધ બુદ્ધ સુંદર ન્યાર ॥
માત ઊમીઆ હેમતંનઆ ॥ સ્વામી કારતેક ભ્રાત ॥
લક્ષ લાભ સુત તેહેને શોભતા ॥ રોના પ્રતી વીક્ષાત ॥
સીંદુરલેપન શદા સોહીએ ॥ એક ઊજ્વલ દંત ॥
મુખક વાહન મનપતો દુંદાળો જશવત ॥

(કડવુ ૧ લુ)

અન્ત-રાગ ધવલ ધનાશી ॥

નરશાઈ મેહેતા રોવે નીત હરીને એહેવું મનને જાણીજી ॥
પરમ કીપા પ્રશોતમ કેરી કવી કેહે કેમ વીખાંણું ॥ ૨૦ ॥
એ કથા પુરી પુરણ કીધી કરતા શ્રી ગોવંદજી ॥
વઇસ્ણવ જનની પરમ કીપાથી ઊપજે મન આનંદજી ॥

ગાતાં શુણતાં મન વાંચીત ફલ દીપા કરે જુગદીશજી ॥ ૩૨ ॥
પદ શો ચાર ને પંચાંગુ, કડવાં છે બાવીશજી ॥
રાગ ચઉદ માંહાં ચાલ જુજવી ॥ ૩૩ ॥
બુધમાનિ વીસ્તારીજી ॥
કારતેગ શુદી પ્રતીપદા દીપ ઓછવ અનુરાધા ભ્રગુવારજી ॥૩૪॥
શાંવત ૧૭૭૫ પંચોતર પુરંણ છે ॥ વીરા છેમો તેણે દીનજી ॥
શીધ જોગ માંહાં પુરંણ કથા થઈ ॥ ૩૫ ॥
હરી બોલો હરીજંનજી ॥
કરતાં શ્રીગોવંદ કરે છે ॥ નીમંત માત્ર અવીધાંનજી ॥ ૩૬ ॥
ભજવોથી ભગવાંન ભાવે શોતાજંન લો ચીત ધરી ॥
હરીદાશ કેહે શહુ હરખ શાથે એકવાર મુખબોલો હરી ॥ ૩૭ ॥

શ્રી કડવાં ॥ ૨૨ ॥ છે—॥ શ્રી ઇતીશ્રી નરશાંઈ મ્હેતાના કુઅરનો વેહેવા શંમપુરણ શમાપત શંભ ભવંતુ કલાંણ મશતુ ॥ શાલ ૧૯૦૩ના ભાદરવા શુદ ૧૫ વાર શુકર ॥ તારીઃ ૨૪ શપટંબ્ર શને ૧૮૪૭ અંગરેજી શંમપુરંણ થઉ છે ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેવી લખી છે કાનો માત્ર ત્થા અરફલુલથી રહો હોએ તો શંભાલી વાચજો ॥ લખનારને દોશ દેશો નહી ॥ લાલા મોરારની ચોપડીમાંથી ઉતારૂં છે ॥ લા. મેતા ફકીરદાશ હરીભાઇની ચોપડી છે. ને વાંચવા લઇ જાએ ને આપી નહી જાએ અથવા ઓલવશે તેને બાલકૃશણજી પુછશે ॥ શ્રી ગણેશાએ નમ ॥

વિષયાદિ–૧. નરસિંહ મેહેતાના પુત્ર શામળશાનો વિવાહ વડનગરના પ્રધાન મદનને ઘેર થયો અને શ્રીકૃષ્ણે તે વિવાહઉત્સવ અતિશય ભવ્ય ઠાઠમાઠથી ઉજવાવ્યો, એ પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે,

૨. કડવાં ૨૨ છે. રાગ, ઢાલ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ–૧. આ વિવાહ પ્રા. કા. ગ્રં. ૯ માં છપાયલો છે. તેમાં રચનસંવત ૧૭૨૫ છે, જ્યારે પ્રસ્તુત પ્રતિમાં સંવત ૧૭૭૫ છે, દિવસ, યોગ, નક્ષત્ર વગેરેનો ઉલ્લેખ બન્નેમાં એકસરખો છે, એ જોતાં ઉપર આપેલો રચનસંવત યથાર્થ લાગતો નથી. પ્રસ્તુત છેલ્લું કડવું ઘણું અશુદ્ધ ઉતારાયલું છે, તેમ જ કડીઓમાંનાં કેટલાંક પદ પણ પડેલાં છે, એ ઉપરનો ભાગ વાંચનારને જણાશે.

૨. પ્રતિનાં પાનાં પાણીથી ચોટયાં તેમ જ ખવાયાં છે.

૩. આ કવિ મહાકવિ પ્રેમાનંદનો શિષ્ય હોવાનું જણાયું છે. તેનાં બીજાં આખ્યાનો ભારતસાર, સીતાવિરહની ચાતુરીઓ, અને નૃસિંહ મેહેતાના બાપનું શ્રાદ્ધ પ્રા. કા. ગ્રં. ૯ માં પ્રકટ થયલાં છે, અને તે ૧૭૨૫-ની આસપાસ રચાયાં છે, તેથી પણ ઉપરનો રચનસંવત ૧૭૭૫ અસંગત છે અને સં. ૧૭૨૫ જોઇએ, એમ લાગે છે.

અં. ૮૪-મત્સ્યવેધ (દ્રૌપદી સંવત્સર)-શિવદાસ-
(ર. સં. ૧૬૬૩)-(લિ. સં.)-પૃ. ૧-૩૦

આરભ—શ્રી ગણેસાઅનમા શ્રીમાહાલક્ષમીની કીપાથી મછવેદ લષો છે ॥
રાગ કેદારો ॥

સકરસુતને પ્રણમુ વીનવુ અભીનવુ રૂપ મનોહર તાહરૂ ૧
સુધબુધનાઅક તું સ્વામી, કીપા કરો અતરજામી
નીજનામી બુધી અગોચર આપીએ
ઢાલ ॥ બુધ અગોચર આપો સ્વામી કોપા કરો જુ તાત
કહુ સ્વઅવર દ્રુપદી કેરો સુઝ સુક દીજે હાથ' ૩ ॥

અન્ત—રાત પ્રભાત ॥

પછે વેદવાસ નારદ મુની આવા, પાડવનુ હેત જાણી
તેણે દ્રુપદીના વારા કરી આપા જે પાંડવ ઘેર પટરાંણી
બાહેતેર દીવસ એક એક તણી ઘેર વસે સાધવી સોએ
એકાંતથી દેખે તેને ત્રણ વર્ષ જ્હન હોએ ૧૫
એવો પરઠ કરો રૂડી સવે વરતો જેજેકાર
પછે અતરધાન આપુ પાડવને સ્વામી જુગદાધાર
એક સવછર ર(હા) પ્રભુ પાડવના ઘર માહાં
કાલંદ્રી પરણીને લાવા રાવતીને મારયા ॥ ૨૧ ॥
પાડવસુ પાંમા પરીપુરણ ક્રષ્ણકીપાથી જાણ
ભારથ આદ કથા અત સુંદર, શીવદ્ય વાસ બોલા વાણુ ॥ ૨૨ ॥
કડાવા ૨૪ સપુણ છે

વિશેષ-આ આખ્યાન બૃ કા દો ૪ થા ભાગમા છપાયુ છે. પ્રતિ ઘણી જ અશુદ્ધ છે, બાલબોધ લિપિએ લખાયલી છે કાંઇ ખાસ નવીન જાણવા જેવુ નથી.

૨ બૃ કા. દો ભાગ ૪ થામા આ આખ્યાનને અતે રચનસવત, કવિની ઓળખ, ગ્રથનું પૂર આદિ આપેલા છે પણ પ્રસ્તુત પ્રતિમા એ ઉલ્લેખ જણાતો નથી. અ ૭૭-ખ-(પાનુ ૧૩૧-૨) લેવાથી એ મળી રહેશે

૩ આ કવિનું જાલધર આખ્યાન (અ ૬૪-ર) બાળચરિત્ર (અ ૫૩-થ-પાનું ૧૨-૧૩), ચડી આખ્યાન (અ ૭૩-ક પાનું ૩૧૨) વગેરે જાણીતા છે

અં. ૮૫-ક-શિવપુરાણ (શિવમાહાત્મ્ય)-મહાદેવસુત હરદેવ-
(ર. સં. ૧૭૪૦)-(લિ. સં.)-પૃ. ૧-૧૮૨

આરભ-શ્રી ગણેશાએ નમાં ॥ શ્રી શારદાએ નમા ॥ શ્રી ગુરૂભ્યોએ નમાં ॥ શ્રી શીવપુરાણ પ્રાકતે લખુ છે ॥ કોઈ દોશ મો દેમો ॥

રાગ રાંમગ્રી ॥

એક દંત ગજવર્ણુ બીરાજે ॥ શોભીત અરૂણુ રંગઅંગ અત છાજે ॥
કમલ કરેણુ શેવંત્રાંનો હાર ॥ અભેદાએક કરે મોદીક આહાર ॥ ૪ ॥
શૂરવર મૂનીવર જેહેને શેવે ॥ ગણુપતી ભજંન કરી હરદેવ ॥ ૫ ॥
પદ પૂરણુ ॥

રાગ રાંમગ્રી ॥

પ્રથમે પૂજુ ગણુપતી દેવજી ॥ શૂરીનર સ્વાંમી કરે તાહારે શેવજી ॥ ૧ ॥
શ્રી લબોદરનૂ લીજે નાંમજી ॥ વીકટ નીવારે દરણુંવ કાંમજી ॥ ૨ ॥
દૂર મત કાંમ ટાલે શહી એહેવા ગવરીપૂત્ર ગંણેસ ॥
ક્ષણુમાત્ર જે કો સમરણુ કરે તેહેનાં દૂક્ષ ટાલે લવલેશ ॥ ૩ ॥

અન્ત–રાગ ધવલ ધનાશી ॥

થઓ શંવાદ શૌનક રૂષી સૂતને ॥ નીમશારણુ મોઝારજી ॥
તે કહો અમે પ્રાકૃત બંધે ॥ બૂધી તણે અનૂશારજી ॥ ૧ ॥
પાંચે અધીક અરદશ શત શાકે ॥ શંમત શતર ચાલીશેજી ॥
કારતેગ શુદી તેરશ ભોમવારે ॥ થયા અધ્યા બાવીશજી ॥ ૨ ॥
સ્કંધ પૂરાંણુ બ્રંમોત્ર ખંડે ॥ શંકર માહાત્મ નીધાંનજી ॥
ચંદ્રશેખર આક્ષાંન વીસ્તારૂ ॥ પ્રકૃતબંદ વીધાંનજી ॥ ૩ ॥
શાડત્રીશ કડવાં રાગ પંનરની વીવીધ ચાલ છે શારજી ॥
એકવીશ શત ઉપર પીશતાળીશ પદ સંક્ષા વીસ્તારજી ॥ ૪ ॥
પ્રથમ કડવે રાગ રામગ્રી ॥ ગણુપતી શારસ્વતી ધ્યાંનજી ॥
મંત્રમહીમા છે પ્રથમ અધાએ ॥ દાશાહર આક્ષાંનજી ॥ ૫ ॥

... ...

શાડત્રીશ કડવાં એ રંગાતે ॥ શીવકથા કહી શારજી ॥
અધીક પૂંન અક્ષર પૂરીને ॥ કવી કહે ઉપગારજી ॥ ૨૯ ॥
ન જાણું ગત કવી જંન કેરી ॥ પૂંજી કરો વેપારજી ॥
રાગબંધ પદ કાએ ન જાણુ ॥ બુધ છે અલ્પ અપારજી ॥ ૩૦ ॥
સ્વસ્થાંને શીધપૂર કેહે કવી અમારૂ ॥ જન્મભોમી ખંભાતજી ॥
વછશ ગોત્ર પદ છઠે જાણે ॥ શેહેસ્ત્ર ઉદીચ ગૂજરાતજી ॥ ૩૩ ॥
દેવની પોલ શોમેસ્વર કૂલીએ ॥ તાંહાં કવી પુર ઘર વાશજી ॥
દારીદ્રભંજંન શીવકરૂણા પૂરંણ કીધો એ અભ્યાસજી ॥ ૩૪ ॥
તાપીતીર સૂરજે પૂર પાવંન નંદ ગમ પરામાં વાશજી
શીહોશર શંગ રહૂ હવડાં માલી કૂલીઆ પાશજી ॥ ૩૫ ॥

સુભટ ભ્રાત શેહેદેવ, જગનેસ્નર, જાગેસ્નર સુભ નામજી ॥
માતા નામ શ્રીક્રશણુ જનૂની જે થઈ ગોકુન ગમિજી ॥ ૩૬ ॥
શુકલ શેસ્ટી દેવ ગૂરૂને ચર્ણપ્રતાપે ॥ કવી પામો અભીધાનજી ॥
મહાદેવસુત હરદેવ પ્રભુ ॥ શીવ ભગતી પર્મ નીધાનજી ॥ ૩૭॥
વલણુ ॥ પર્મ નીધાન શીવ કેરી ભગતી ॥ પ્રીત કરીને ચીત ધરો ॥
માહાદેવ સુત હરદેવ સ્વામી ॥ શદા શીવને અનુસરો ॥ ૩૮ ॥

॥ કડવા ॥ ॥ ૩૭ ॥ ॥ પદ ॥ ॥ ૨૬૦૪ ॥ શ્રીરામજી શત છે ॥ શ્રી ભોલા ચક્ર માધેર વીશ્વનાથ શત છે ॥ શ્રી ક્રીસ્ણુ દેવ શત છે ॥ ॥ શ્રી ॥ શ્રી બ્રમા વીસ્નુ ને મહાએસ્વર એ મૂરત ત્રણુ એક જાણુ જો પૂન ઘણુા હોશે ॥ ઇતીશ્રી સ્કંધ પૂરાણે બ્રમોતર ખડે ॥ શીવ મહાત્મ અધાએ ॥ શમા પત શ્રી સ્તૂ ॥ શુભ મસ્તૂ ॥ શ્રી મહાદેવજી શત છે ॥ શંકર નાથ શત છે ॥ શ્રી ક્રીસ્ણુ દેવ શત છે ॥ શ્રી રામજી શત છે ॥ શીવકથા લખી છે ॥ એ ચોપડો વાચવા લેઈ જાએ ને પાછો આપી જાએ "તેહે જે વાચાનૂ પૂન છે ॥ એ ચોપડો વાચવા લેઈ જાએ ને ઓલવી રાખે તેહેને માથે માડત્રીનૂ રાજ છે ॥ તે ભાગુ તે પાપ છે ॥ તેને માથે મૂત્રારાનૂ પાપ છે ॥ ચોપડો ઓલવે તેને જે કો સુરત શેહેરમાં ચાડીચૂકની જુઠુ આલ કોઇને માથે ચઢાવે તેહેનૂ પાપ ચોપડા વાચવા લેઈ જાએ ને આપે નહી તેને માથે એ પાપ છે ॥ જે એ ચોપડો વાચીને પાછો આપી જશે તેહે અડશેટે ત્રીરથ નાંહાવાનું પૂન છે ॥ તેને શ્રી મહાદેવ રખા કરશે ॥ શ્રી ગૌકર્ણ મહાભન ચોપડો વાચશે તેની આશા પૂરશે ॥ શ્રી ॥ અપૂજ લીંગ પૂજાનૂ પૂંન છે ॥ શ્રી રામ શત છે શ્રી ॥ શ્રી ક્રીસ્ણુ દેવ શત છે ॥ શ્રી ॥ શ્રી મહાદેવ લીનકઠ શત છે ॥ શ્રી મહેકાલેસ્વર શત છે ॥ શ્રી ॥ શ્રી કતારેશર શત છે શ્રી ॥ શ્રી વેજનાથ શત છે ॥ આશી નેહેત્ર રૂપી શત છે ॥ શ્રી ॥ શ્રી તેત્રીશ કોટી દેવ શત છે ॥ શ્રી હરીચદ્ર શત છે શ્રી ॥ શ્રી નતરાયો જુધીશરી શત છે ॥

વિષયાદિ–૧ શ્રીસ્કદ પુરાણના બ્રહ્મોત્તર ખડના બાવીસ અધ્યાયના આધારે શકરની કૃપાથી ઉદ્ધાર પામેલા ભક્તો અને શકરની સ્થાપનાથી પવિત્ર થયેલાં તીર્થ સ્થળો સબધી કથા આ પુરાણમા વર્ણવેલી છે

૨ કડવા ૩૭ છે રાગ ઢાળ, અને વલણુથી પ બધ બાંધેલો છે

વિશેષ–૧ આ માહાત્મ્ય છપાયુ નથી પ્રતિ ચોખ્ખા અક્ષરે લખાયલી છે, લિપિ ગુજરાતી છે પ્રતિ જૂની છે, જો કે લિપિ સવત આપેલો નથી, પણ બાળબોધ લિપિને અનુસરતા કેટલાક અક્ષરોના મરોડ તેમ જ જોડણી ઉપરથી તે જૂની હોવાનું સમજાય છે પાના જરાક જરાક ખવાઇ ગયાં છે ૩–૪ એ બે પાના ફરેલા છે, બાકી આખ્યાન સંપૂર્ણ છે

૨. વધુ હકીકત માટે જુઓ અં. ૬૬-બ્રુ સદાશિવ આખ્યાન અને કવિ શામળ સંબંધી ઉલ્લેખ માટે તેનો વિશેષ-૨. પાનું ૮૯ મું; વળી જુઓ અં. ૮૦ પાનાં ૧૪૫ થી ૧૪૭

અં. ૮૫-આ-વિરાટ પર્વ- નાકર- (ર. સં. ૧૬૦૧)- (લિ. સં.)-પૃ. ૧૦૩-૧૫૮

આરંભ—શ્રી ગણેશાએ નમાં ॥ શ્રી સરસ્વતીએ નમાં ॥ શ્રી શારદાએ નમાં ॥ અથ આહ્વાંન વઈરાટ પરવ લખીતંગ ॥

રાગ ગોડી આંદોલા ।

ગીરીજાસુતાને સ્તવૂ ॥ પ્રેમ ધરી નઇ પ્રણમૂ ॥
અભીનવુ રૂપ મનોહર નાદમ્બર ॥ ૧ ॥
વીઘનહરણુ ગણપત સ્વાંમી ॥ સ્તવંન કરૂ નીજ શીર નાંમી ॥
શુધ બૂધ સ્વામી વાંણી અવીચલ આપજો રે ॥ ૨ ॥
... ી ...ાગજ ॥
... ... તૂં સૂરનરનાએક ॥ વીઘન હરે ગુણ રાજ ॥ ૩ ॥
બ્રંમસૂતા જે આદે શરસ્વતી ॥ હંશવાહની માત ॥
કર જોડી નાઆકર કેહે મા જશ વીક્ષાત ॥ ૪ ॥
માહારા શ્રી ગૂરૂ ચરંણકમલને વંદી બોલૂ કથાશમંધ ॥
જેમ તેહેતણી કરૂણાએ કરીને પૂર્ણ હોએ પદ બંધ ॥ ૫ ॥
શ્રીમહાભારથ કથા અતી કોમલ વેદ પાંચમો શાર ॥
તે મધે અતીહાશ અનોપમ વઈરાટ પર્વ વીસ્તાર ॥ ૬ ॥
(કડવું ૧ લું)

અન્તઃ-રાગ પ્રભાતી ॥

વૈરાટ પર્વ કથા પરી પૂરણ પદ અઢારશે ત્રીશ રે ॥
રાગ પંનર ને કડવાં પાશેઠ ઊતંમ કથા અતી હાસ રે ॥ ૯ ॥
સંવત ખટદશ શત એક ઉપર વર્ખે માશ દામોદર રાય રે ॥
દશમી દેવ ને શુધ પક્ષ રે શુભ લગન સોમવાર રે ॥ ૧૦ ॥
ગૂરૂ વૈષ્ણવ ચર્ણકમલ પ્રતાપે કવીજંન અહંપ્રકાશ રે ॥
નીર્મલ ગ્રંથ અર્ધચંદ્ર શરખૂં કૃષ્ણાર્પણકૃત દાશ રે ॥ ૧૧ ॥
ગાએ વાંચે પૂછે શાંભલે નરસ્ત્રી વર્ણ અઢાર રે ॥
પાંચ માહાપાતીક ને ત્રાશે પાંમે અવીચલ ઠાંમ રે ॥ ૧૨ ॥
વીરક્ષેત્ર મધે વાંણીઓ દેશાવલ કૂલ શાર રે ॥

વીકાનો સુત મુક્ષ વર્ણવે હરીભગ્ત સુભ આચાર રે ॥ ૧૩ ॥
ફરી અથ વાડવ કર શોપો વીરત પૂરણ વીસ્તરવા રે ॥
પ્રધ નાગર કૂલ નામ મદસુદન ગાએ ભવજલ તરવા રે ॥ ૧૪ ॥
શકલ દાન જપતપ તીર્થ અક્ષાંન જોગ અભાશ રે ॥
તે ફ્ન લેહે કેહે ગુણ હરીમૂખ નાકર દાશનો દાશ રે ॥ ૧૬ ॥
હરીકથા કોએક જનજાણે બાઝી સ્વાન શકટ જેમ તાણે રે ॥
કેહે કવીના હુ કાંઈ ન જાણુ તાહારી ગત તૂ જાણે રે ॥ ૧૭ ॥
॥ કડવા ૪૩ ॥

અતી શી વૈરાટ પર્વ શપૂરણ ॥ શમાપત ॥ સુભરવત્ ॥ કલ્યાણમસ્તૂ ॥ એ ચોપડો પટેલ જીવન રાઘવજી ગનાંતે કળબી કડુઆનો છે પોતીક દશકતે લખા છે એ વાચવા લેઈ જાએ તેને કાશી ગઆનૂ પુન ને ઓલવે તેને જે કોઈ અધર્મ કરે તે તેને માથિ પાપ છે એ ચોપડામાં પરત શીવપૂરાંણ તથા વૈરાટ પર્વ લખૂ છે શ્રીકૃરણ દેવની કીપા માટે લખૂ છે લખનારને દોશ કોઇ દેશોમા જે વાચશે તેનાં અઠોતર ફ્ન ઓધરે ને શાંભલે તેહેને ગગાનૂ શનાન વને અઠાશી શેહેસ્ર રૂખીની કીપા કરે તે જાણજો શહી શ્રીરામ શ્રીકીરણદેવના કીપા ॥ શદાશીવ આશ પૂરે ॥ નારાએણ શત છે ॥

વિષયાદિ-૧ દ્યુતમા દુર્યોધન સાથે હાર્યાથી પાંડવો બાર વર્ષ પ્રકટ રીતે વન સેવ્યા પછી એક વર્ષ ગુપ્ત રીતે રહેવા વિરાટ રાજાના નગરમા રહ્યા, તે સમય દર મ્યાન તેમને ભોગવવા પડેલાં સંકટો, તેમ જ દુર્યોધને વિરાટ રાજાની ગાયો હરી લેવાથી અર્જુનની સહાયતાથી રાજકુમારનો થયેલો વિજય, ઇત્યાદિ પ્રસગો આ પર્વમાં વર્ણવેલા છે

૨. કડવા ૪૩ છે, જો કે અન્તમા કવિ ૬૫ કડવા હોવાનું કહે છે, અને તેનો મેળ આ જ કવિના સભાપર્વનાં ૨૨ કડવા ઉમેરતાં આવે છે કેટલીક પ્રતિઓમા તો આ બે પર્વ સામટા જ લખાયલાં દીસે છે

૩ રાગ, ઢાલ અને વલણથી પ્રબધ બાધેલો છે

વિશેષ-પ્રસ્તુત પર્વ પ્રકટ થયલુ નથી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, અશુદ્ધ હોવા છતા સુવાચ્ય છે જો કે તેનો લિપિસવત આપેલો નથી પણ અક્ષરનો મરોડ, જોડણી આદિ જોતાં પ્રતિ જૂની જણાય છે

અ. ૮૫-ગ-કર્ણપર્વ-વિષ્ણુદાસ-(ર-સં. ૧૬૫૫)-(લિ. સં.)-પૃ. ૧-૩૬-(અપૂર્ણ)

આરભ-શ્રી ગણેશાએ નમા ॥ શ્રી શારદાએ નમા ॥ શ્રી ગરૂગોએ નમા ॥ અથ શ્રી માહાભારથ મધે કર્ણપર્વ લખૂ છે ॥
રાગ કેદારો-શ્રીગીરી સુતાત્મજને સ્તવૂ ॥ જે ગરૂઓ શ્રીગુણ રાઓ રે ॥
પાએ રે લાગી પ્રેમસુ રૂદે ધરી ॥ સ્વામી વીઘનહર વેગે કરી ॥ ૧ ॥

ઢાલ ॥ શ્રોતાજંન મંન સ્થીર કરીને શાંભલજો શર્વ કોએ ॥
કહુ કંર્ણ પર્વ તણી કથા જે અખીલ પાવંન હોએ ॥ ૫ ॥
નરનાર જે શ્રંવણે ધરે આંણી મંન હોલાશ ॥
કલાંણી કરજો ક્રીપા કર જોડી કેહે વીસણૂદાશ ॥ ૬ ॥
(કડવું ૧ લું)

અન્ત–એ ધર્મરાજા ભ્રાત તહારો ગરૂ તણો અધીકાર ॥
કંર્ણ હણો રથ રાએનો પછે કરો અદ્‌ભૂત માર ॥ ૨૩ ॥
એ શંર્ણ ઈછે તાહારૂ તૂજ વનાં રાક્ષે કોણ ॥
કર્ણને પાર્થ હણે એહેવૂ કરૂ છે પૂર્વે પોણ ૨૪ ॥
એહને મારવા તતપર થયો એ કોણ તાંહારો ધર્મ ॥
બહુ વીર સુણતાં કરે નંદા દેખી તાહરૂં કર્મ ॥ ૨૫ ॥
શંત શંમૂ કાંઈ છે નહી શહુ શતને આધાર ॥
પણ પ્રાણ શંકટ પડે જારે તારો નહી અધીકાર ॥ ૨૬ ॥
અથવા પડે શંકટ બહુ દ્રીજ ઘેન બાલક નાશ ॥
અથવા વીહીવા વેપારમાં શત ન તોલાએ તાર ॥ ૨૭ ॥
તો તેહેનૂ પાતીક નહી સુક્રીત શાસ્ત્ર બોલે વેદ ॥
તો નીરથક રાજા તણો તૂ કાં કરે અહીં ભેદ ॥ ૨૮ ॥
મ્રગ વાઘ એક વંન માંહાં રેહે તેહેનૂ બલાહંક એહેવૂ નામ ॥
તહારી પ્રતીગ્ના જોશે નહી ચીતવીએ આણે ગ્નાન ॥
હું શત ઉપરે અતીહાશ કરૂ એમ વદે શ્રીભગવાન ॥ ૨૯ ॥
તે માત તાતને પૂત્ર ભાજો પોક્ષવાનુ કામ ॥ ૩૦ ॥
ધર્મ પોતા તણો પાલે શતવાદી તાંહે ॥
ન હીરી શકો ઊપર કદા આંનદે ચીત મન માંહે ॥ ૩૧ ॥

વિષયાદિ–૧. મહાભારતના કર્ણ પર્વના આધારે કર્ણ સાથે ચાલેલો યુદ્ધપ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે.

૨. આખ્યાન અપૂર્ણ હોવાથી કુલ કડવાં કેટલાં છે તે જણાવેલું નથી. આ પ્રતિમાં ૨૯ મા કડવાની ૨૯ તુક સુધીનો અને તેથી એક ત્રૂટક કડવાની ૨૫–૩૧ તુકો લખેલી છે.

૩. રાગ ઢાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે વચ્ચે વચ્ચે વલણ જણાતું નથી.

વિશેષ–૧. આ પર્વ પ્રકટ થયું નથી. લિપિ ગુજરાતી છે, પાનાં ૩૬ થી પ્રતિ તૂટતી છે. એ રચનસંવત, કવિની ઓળખ કે લિપિસંવત તેમાં આપેલા નથી.

૨. આ આખ્યાન વિષે વધુ માહિતી માટે જુઓ અં. ૬૬–ત અને તેનો વિશેષ–૨, ૩. (પાનાં ૮૯–૯૧).

અં. ૮૬-ક-નરસિંહ મેહેતાના કુવરનો વિવાહ-હરિદાસ
(૨. સં. ૧૭૨૫-૨૬)-(લિ. સ. ૧૮૦૩)-પૃ. ૪ (તૂટક)

આરંભ-(આગલો ભાગ ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી)
. . માહારો જનમતાપ ભે ભાગો ॥
સેવા દા છુ સ્વામી ॥ તમો હરીભગત માહાનીજ નામી ॥
મુરખ હુ નવ જાણૂ વાત ॥ તમને કરૂણા વઇકુઠ નાથ ॥
એમ કહી ચરણે લાગો શેહે ॥ હરીજન હરી બોલો શરવ કોએ ॥
વાગા વાજીત્ર તાહાં ભલી ભાત આવો જાંન-ને શહુ શાથ ॥
લોક તણે મન અતી ઊલાશ ॥ બેહુ કર જોડી કેહે હરીદાસ ॥
(કડવુ ૨૧)

અન્ત-(ધવલ ધન્યાસી)
એ કથા પરીપુરણ કીધી કરતા શ્રી ગોવદજી, ॥
વીપ્રજનની પરમ ક્રીપાથી ઊપજે મન આંનદજી ॥
કવીજન કો મુને ખોડ મા દેશો અજાણે કીધો કીધો શરમજી ॥૮॥
તાલ રાગ ગત ભેદ નાં જાણૂ વીખાણ પરીભ્રમજી ॥
ગાતા સુણતા મનવાંછી ફળ ક્રીપા કરો જુગદીશજી ॥
પદ ચારશે પચાણુ કડવા છે બાવીશજી
રાગ ચઉદમાં આલે જુજવી બુધમાને વીસ્તારીજી ॥
કારતગ શુદ પ્રતીપદા દીપ ઓછની અનુરાધા ભ્રગૂવારજી ॥
સવત ૧૭ પંચવીશો પૂરણ છવીશો તે દીનજી
સીધ જોગમા પુરણ કથા થઈ શખેપે હરી જનજી ॥
કરતા શ્રી ગોવદ કરે છે ॥ નમીત વાત અવીધાંનજી ॥
તેહેમાં કઈ અભીમાંન ના ધરવૂ ભજવા શ્રી ભગવાજી ॥
વલણ ॥ ભજવા શ્રી ભગવાન ભાવે ॥ શોતાજન લો ચીત ધરી ॥
હરીદાશ કેહે શહુ હરખ શાથે ॥ એક વાર બોલો શ્રી હરી ॥
કડવા ૨૨ ॥

ઈતી શ્રી નરશઈ મેહેતાનો કુઅરનો વેહેવા શપુરણ લખો છે ॥ શવત ૧૮૦૩ ના માહા વદ ૧૨ વાર સોમે શપૂરણ લખૂ છે ॥ લખતગ મોરો મોકાન જેગોપાળ વાચજે શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-૧ વડનગરના દિવાનને પેર નરસિંહ મેહેતાના પુત્ર શામળશાનાં લગ્ન શ્રીકૃષ્ણની કૃપાથી પૂર્ણ આડંબરથી થયાં એ પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે

૨. કડવાં ૨૨ છે. રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે.

૩. કવિ મહાકવિ પ્રેમાનંદનો શિષ્ય છે.

વિશેષ-૧. પ્રા. કા. ગ્રંથ ૯ માં આ વિવાહ છપાયો છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. કડવાં ૨૦ અને ૨૧ માનો મોટો ભાગ તૂટક છે.

૨. આ કવિ સંબંધી માહિતી આદિ માટે જુઓ અં. ૮૩ ઘ. નો **વિશેષ ૩.** પાનું ૧૫૮ મું. આ આખ્યાનનો રચનસંવત ૧૯૨૫-૨૬ છે; ૧૭૨૫ માં આરંભ કર્યું અને ૧૭૨૬ ના કાર્તિક સુદ ૧૦મે પૂરૂં કર્યું એમ કવિ કહે છે, જુઓ અંતની લીટી ૯ મી.

અં. ૮૬-ખ-પદ- ભાલણ

રાગ શાંમેરી ॥ કેહે ભાઈ તુ હૂ તે સૂ કરૂઃ ॥ પાંમો માનૂખ દેહઃ ॥
હરીરશ પ્રેમે પ્રાશો નહીઃ ॥ નાં આવે પાપનો છેહઃ ॥
ભાલણ સીખાંમણ જે કહે ॥ તે તમો ધરજો રે કાંન ॥
કેહે ભાઇ હુ તે સૂ કરૂઃ ॥

અં. ૮૬ ગ-રણછોડજીનો શલોકો-શામળભટ્ટ-(ર. સં. ૧૭૮૧)-(લિ. સં. ૧૮૦૩)-પૃ. (૮૫૭-૬૫)

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમાંઃ ॥ શ્રી રણછોડજીનો શલોકો લખો છે ॥
આદ્ય આરાધૂ માતા શરસ્વતી ॥ ક્રીપા કરીને આપો સૂભ મતી ॥
મ્હારા મન કેરા પૂરીએ કોડ ॥ વરણ કરીએ શ્રીરણછોડ ॥
ભગત કરીને બોહાડાણો લાવા ॥ હેતે ઠાકોર ડાકોર આવાઃ ॥
પ્રથમ ઉતપત કહુ તેહ તણી : હોશ હૈડે પ્રગટી છે ઘણી ॥
ઠાસરા પ્રગણે છપંન ગાંમ : જાત રજપૂત વીજેનંદ નાંમ
પેહેલી વીશીમાં વરસ જ બાર : તેહેવી ગંગાજલ ગંગાબાઈ નાર ॥

(મધ્ય ભાગ)

ગાંમ લોકોમાં થઊ છે જાંણ ॥ આવા મહારાજ પૂરંન પૂરાંણ ॥
નાનાં મોટાં સહુ નરખવા આવે ॥ કુંકુંમ ચંદન ચોખે વધાવે ॥
ઢોલ મ્રદંગ વાજે નીસાંણ ॥ ગૂજરાત દેશે થઊ કલ્યાણ ॥
સંવત વીક્રમ બારોતર બાર ॥ કારતંગી પૂનંમ સુભ્ર ગુરૂવાર ॥
પૂશ નક્ષત્ર સુભ જોગ સાર ॥ અમ્રત ચોઘડીએ પ્રભુ પધાર ॥
કલ્યાંણ વરતાં થઓ પ્રભાતે ॥ દ્વારકાં ધણની કહુ હવે વાત ॥

અન્ત-હમારી પદવી તમને આપી ॥ થાપો જઇને શાચૂ તે માની ॥
લોક આવશે જાતરા કરશો ॥ ભેટ શાંમગ્રી આગળ ધરશો ॥

લેશે લેશે 'તમારા હાથની છાપ'॥ શત કહુ છુ પરસન થાજો ॥
પાછા ફરીને દ્વારકા ગયા ॥ રોવત્રી વાધે શહુ એકઠા થયા ॥
કીપાનદને કાઢીને લાવા ॥
સ્થાનક જોઇને થાપા રણછોડ ॥ દે છે વધામણા અતી ઘણા કોડી ॥
રલીઆત થઇ તે નગરની નારી ॥ બાલ ગોપાલજી જાઓ બલીહારી ॥

શમપૂરણ લખુ છે ॥ લેખતગ મોહોટા મીઠા ચાપાનેર મધે લખુ છે સવત ૧૮૦૭ ના વરખે ફાગણ શુદ ૪ વાર રવેઉ અખર ઓછો અદકો ખરો ખોટો વાંચનાર દોશનાં દેવો પ્રત જોઇને'ઉતારી છે'જો કોઇ વાંચે તેહને અમારો જે ગોપાથ છે શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ–૧ સધની બોડાણો રણછોડજીને દ્વારકાથી ડાકોર કેવી રીતે લેઇ આવ્યો અને કેવી મુશીબતમા દ્વારકાના ગુગળીઓથી મૂર્તિનું રક્ષણ કીધું, તેનુ વર્ણન આમા વર્ણવેલ છે

૨ પદબધ એક ચોક્કસ માપની ચાલથી બાંધેલો છે, પણ તેનું નામ આપેલુ નથી, તેમ પદસખ્યા પણ નોંધેલી નથી શલોકો એ શ્લોકનું અશુદ્ધ રૂપ છે, મરાસાનું ગીત એ એનો અર્થ છે

વિશેષ–આ આખ્યાન મુદ્રિત થયુ છે, પણ છાપેલી પ્રતિ(સ ૧૯૬૫)ના કરતાં આમાં કેટલીક પક્તિઓનો ફેર છે, તેમ પાઠફેર પણ છે તેમ છાપેલી પ્રતિ જોતા ૪૦ પક્તિઓ છેવટની આમા જણાતી નથી

૨ પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે વચ્ચે વચ્ચે પા૰ કે ચુક પડેલાં જણાય છે

૩ છાપેલી પ્રતિથી તેમ બીજા સાધનોથી જણાયુ છે તેમ આ શલોકો શામળ ભટ્ટનો રચેલો છે સ ૧૯૬૫ ની ડાકોરમાં છપાયલી પ્રતિમા નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે –

બાર ચારણ કવિજન સહુને પો લાગુ છુ ભાટ ભટ્ટને,
શામળજી બ્રાહ્મણ, શ્રીગોડ નાત વાસ વેગમપુર દેશ ગુજરાત
ડાકોર જઇને કીધાં દરશન, પૂજ્યા પ્રભુને થયા પ્રસન્ન
શીખે સાભળે દલે જે ચાહ, તેને પરિબ્રહ્મ પ્રસન્ન થાય
સપત સારૂ જે કરશે દાન, આ લોકે જશ ને પરલોકે માન
ગાને સાંભળશે તેનો પહોંચશે કોડ, શામળભટ્ટ કહે છે જે જે શ્રી રણછોડ

૪ કવિ નર્મદાશંકરે "જૂનું નર્મ" (ગુજરાતી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસનું)મા શામળના આખ્યાનોમાં રણછોડજીનો શલોકો સ ૧૭૮૧ માં રચ્યાનું નોધ્યુ છે પણ ત્યાં તેણે એના માસ, તિથિ, વાર આદિનો કશો ઉલ્લેખ કીધો નથી. આ શલોકો બોડાણા આખ્યાન' તરીકે પણ પ્રસિદ્ધ છે, સુરત બોનેરીમા શામળના ઉલ્લેખથી જણાય છે તેમ રખીદાસને ત્યા રહ્યા પછીનાં (સ ૧૭૮૫) પછીનુ આ શલોકો ર ચેલો હોવો જોઇએ

૫ ડાકોરમા રણછોડજી ક્યારે પધાર્યા તેની સાલ હજી નિશ્ચિત થઇ નથી. ખેડા ગેઝેટીઅરમાં પાને ૧૬૭ મે લખેલુ છે કે "About the year 1115 there lived a certain Ramdas otherwise known as Bodhana by caste a khatre" એટલે સ ૧૧૭૨ માં રણછોડજીની મૂર્તિ ડાકોરમાં આવી

અને એક ખત્રી બોડાણો તેને લાવ્યો. બૃહત્કાવ્યદોહન ભાગ ૭ માં પાને ૭૯૯ થી ૮૦૪ માં ગોપાળદાસને નામે પ્રકટ થયલો બોડાણો, જે શામળનો રણછોડજીનો શલોકો છે અને જે ખોટી સમજ કે ભ્રમથી ગોપાળદાસને નામે ચઢાવાયલો છે, જેમાં ઉપલી પ્રતિ જેટલીજ પદસંખ્યા છે અને બીજી સં. ૧૯૬૫ વાળી પ્રતિ કરતાં ૪૦ તુક ઓછી છે, તેમાં તેમજ સં. ૧૯૬૫ વાળી પ્રતિમાં મૂર્તિ ડાકોરમાં આવ્યાનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છેઃ—

અમૃત ચોઘડીએ પ્રભુ પધાર્યા, શુભ નક્ષત્ર શુભયોગ સારા.
કલ્યાણ વર્ત્યો થયો પ્રભાત, દ્વારકાનાથની શી કહું વાત.

પરંતુ ડાકોરમાં સંવત ૧૧૧૨ માં એ મૂર્તિ આવ્યાનું માનતાં ખચકાવું પડે છે, દંતકથા તેમ આ પ્રચલિત શલોકો, જેને આધારે ખેડા ગેઝેટીઅરમાં સને ૧૧૧૫નો ઉલ્લેખ થયો હશે એમ મનાય છે, કારણ તેમાં કાંઈ પ્રમાણ આપેલું જ નથી, કેવળ આધારભૂત ન ગણાય. બીજાં ઐતિહાસિક સાધનો જોવાની અપેક્ષા રહે છે. ડાકોરનું હાલનું દહેરું સને ૧૭૭૨ મા એટલે ૧૮૨૮ માં સતારાના ગોપાલ જગન્નાથ તાંબેકરે બાંધ્યું છે, પણ તે અગાઉ સૈકાંથી રણછોડરાયજીનું માહાત્મ્ય ડાકોરમાં ગણાયલું છે. કવિ નાકર સં. ૧૫૭૨ માં શ્રી રણછોડરાયજીનાં દર્શને ઉમરેઠ ભણી ગયાનું જણાવે છે, જો કે ડાકોરનું નામ તે લેતો નથી, તે લખે છેઃ—

સંવત પંદર બોતેર અભ્યાસ, શુદ્ધાષ્ટમી ભાદરવો માસ,
દર્શને ગયાતા ઉમરેઠ ભણી ત્યાં કથા માંડી જોડણી.
(હરિશ્ચન્દ્રાખ્યાન, કડવું ૩૧ સું)

ઉમરેઠ પાસે લીંબડો છે, ત્યાં રણછોડજીનો પહેલો મુકામ હોવાની, અને તેથી તેની એ ડાળ મીઠી થયાની દંતકથા છે અને એ સ્થાન અત્યાર સુધી પણ પ્રસિદ્ધ છે; એ નોંધવાજોગ છે. સ્વ. સા તનસુખરામભાઇ બૃ કા ૭ ની પ્રસ્તાવનામાં મીરાના જીવનમાં પાને ૩૮ મે (૪) એ મૂર્તિ સં. ૧૮૦૦ માં આવ્યા જણાવે છે, પણ તેમણે પોતાની જાણનું મૂળ જણાવેલું નથી, એટલે અત્યારે તો ત્યાંથી શોધ અટકે છે. છતાં સને ૧૧૧૫ માં એટલે સિદ્ધરાજ જયસિંહના રાજ્યકાળમાં સૌરાષ્ટ્રના એક ખુણાના દ્વારકામાથી ગુજરાતના મધ્ય ભાગ ડાકોરમાં એવી પ્રતાપવંતી મૂર્તિ એક રજપૂત ઠાકોર લાવી શકે, એ માની શકાતું નથી, તે વેળા ગુજરાતનો ડાકોરવાળો ભાગ વધુ અણવિકસેલો અને જંગલમય હોવાનો સંભવ છે; અને તીર્થ તરીકેની તેની પ્રસિદ્ધિ એટલી પ્રાચીનતમ નથી. નરસિંહ–મીરાના અને તેમ ભીમ આદિ પ્રાચીન કવિઓના સમયમાં જે માહાત્મ્ય દ્વારકાંના રણછોડરાયજીનું હતું તે જો મૂળ મૂર્તિ તે અગાઉથી ત્યાંથી ખસેડાઈ હોત તો ટકી ન શકયું હત. આવો મહત્વનો બનાવ વગર લોહી રેડાયે, વગર સંગ્રામ ખેડાયે બને, એ એકદમ માની શકાવુ નથી.

અં. ૮૬–ઘ–કામાવતીની કથા–શિવદાસ (ર. સં.)–
(લિ. સં. ૧૮૦૩) પૃ. ૬૨–૧૦૪

આરંભ–શ્રી ગણેસાય નમાઃ ।। શ્રી માતા કાલીકાજીની કીપા છે ।। કામાવતીની કથા લખી છે ।।

પૂરવછાહો વાણી આપે શરરવતી , પ્રણમી લાગૂ પાએ ॥
ચરીત્ર કહુ કામાવતી તુ જશ આપે માર્ય ॥
અન્ત-જૈન શાહ્રુસ્ત્ર વીખે એ કથા સા ખેની મે કહી શરવથા
કેહે સીવદાસ આનદે કરી કીપા કરેમુને શ્રી નરહરી ॥૧૩॥

ઇતીશ્રી જૈન સાહાસ્ત્રે કામાવતી ચરીત્ર સમપૂરણુ શમાપતે લેખક મોહોટા મીઠા ગનાત દીસાવાન શ્રી ચાપાનેર મધે લખૂ છે સવત ૧૮૦૩ ના વરખે પ્રમાણુ અખાડ શુદ ભોમે વારે સપુરણ કથા કીધી છે અખર ઓછો અદકો ખરો ખોટો વાંચનાર દોસ ન દેવો પ્રત જોઇને ઉતારી છે જે કોઇ વાચે તેને અમારો જે ગોપાલા છે શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-અં૦ ૮૨ગની (પા ૧૫૨-૩) તથા ભાગ ૧ લાના અં૦ ૯ ગની નોંધ

વિશેષ-જૈન શાસ્ત્રને આધારે આ વાર્તા સવત સત્તરમા સૈકામા ખભાતના વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણ શિવદાસ કવિએ લખેલી છે પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ, જૂની પ્રતના આધારે લખેલી છે પ્રતિ જૂની છે વચ્ચે પાના ખવાયા તેમ તરડાયા પણ છે

અં. ૮૯-૩-અનિરૂદ્ધહરણ(ઉષાહરણ)-પ્રેમાનન્દ-
(ર. સ.)-(લિ. સં ૧૮૦૩)-પૃ. ૧૦૪-૧૪૨ (અપૂર્ણ)

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમઃ ॥ શ્રી નરહરરાએજીની કીપાએ કરીને શ્રી અનીરૂધહરણની કથા લખી છે ॥

શ્રી શભૂસુતને આરાધૂજી ॥ શ્રી ચતુર દશ લોક જેહને માનેજી ॥
તેહેના ગુણ સુ લખીએ પાનેજી ॥
ઢાલ ॥ પાને રે લખા જાએ નહી શ્રી ગુણપતીના ગુણગ્રામ ॥
શકલ કારણુ સીધ પામે મૂખ લેતા નામ ॥
વલણ ॥ પદનમ બાપૂ કથા કારણુ આમા અનીરૂધહરણુ ॥
વદે વીપ્ર પ્રેમાનદ ગ્રંથને ભાવે ભણૂ ॥ કડવુ ૧

અન્ત-ગોવરની ગત ન જાએ કહી જાદવગેન્યા આરી ગથી
મત્રી કેહે ઉઠો નરેશ દલ જાદવનૂ ચાપે નરેશ ॥
અનૂચર આવો લાવો વાન દલ દીશે છે અનાધાન ॥
મત્રીને કીપી નેત્રશાગના ॥ શેવકને આપો આગ ॥ ॥
દભી નાનાવીધ ગડે ગડે ॥ અએ ધરી વાર વા—(કડવુ ૨૪ મુ)

વિષયાદિ-જુઓ નોંધ અં૦ ૫૧-કની પાના ૧-૨ ઉપરની

વિશેષ-૧ સ ૧૮૦૩ માં આ કથા લખેલો જણાય છે પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે કડવા ૨૪ માંથી ૧ લી કડવી અધુરી છે વચ્ચે પાનાં ખવાયાં છે,

૨. આ ઓખાહરણ છે, માત્ર તેને નામ અનિરૂદ્ધહરણનું આપેલું છે. વાજબી રીતે કહીએ તો ઓખાનું હરણ થવાને બદલે દ્વારકામાંથી અનિરૂદ્ધનું હરણ બાણાસુરના શોણીતપૂરમાં થયું હતું, એથી અનિરૂદ્ધહરણ નામ સાર્થ છે. બૃ. કા. ભા. ૧ માં આખ્યાન છપાયું છે.

અં. ૮૬–ચ–કામાવતીની વાર્તા–શિવદાસ–(ર. સં. ૧૭૩૩)–(લિ. સં. ૧૮૮૮)–પૃ. ૬(૪૧–૪૬)

આરંભ–માત્ર છૂટાં ૭ પાનાં છે અને ૪૧ મા પાના ઉપર આમ લખેલું છેઃ–

અથ પાછલી વાત કાંમાવતીની લખી છે પાંને એકતાલીસમેથી ચાલી છે

દોહરો–કામાવતી કેહે પ્રાંણપતી કો સ્વાંમી સુ દુખ છે તમુને અતી ॥

તમુને ભો કોનો છે નહી તો કાં ચંતા મંન આણો શહી ॥

અન્ત–સોતા જંનની પોચે આસ તે પરમ પદનો પામે વાસ ॥

જઈન શાહાસ્ત્ર વીખે છે એ કથા સંખેપે કહી છે જથા ॥

(દોહરો) શંવત શતર તેત્રીસે ભાદરવા વદી નોમ ને રવીવાર ॥

અષ્ટમી ને આદીત વાર ગ્રંથ પુરણ થઓ નીરધાર ॥

શીવદાસ કવીતા કેહે તમો સુણો સોતા જંન સાર ॥

એક વાર કોહો સી હરી તો ઉતરશો ભવને પાર ॥

વારતા કાંમાવતીની સંપુરણ કરી છે સહી સંવત ૧૮૮૮ પોશ સુદી અગીઆરસ ને વાર બુધે સંપુરંણ સમાપત થઈ છે તે જાણજો. લખીતંગ ગ્નાતી શ્રીમાલી સોની ગણપતરાંમ સંકરદાસના હાથ દસકત છે. પત પરમાંણે લીખી છે શહી. લખનારને દોશ નહી સભાલી ભલચુક વાંચજો.

વિષયાદિ–જુવો નોંધ અં. ૮૨–ગ તથા ૯–ગ તથા અં૦ ૮૬–ઘ ઉપરની

વિશેષ–૧. અહીં આ વાર્તાનો રચનસંવત સંવત ૧૭૩૩ આપેલો છે,પણ તે યથાયોગ્ય નથી, ઘણી પ્રતોનાઆધારે સં. આશરે ૧૬૮૩ હોવાનું સમજાય છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે.

૨. વધુ માહિતી માટે જુઓ વિશેષ પાનું. અં. ૮૨–ગ ૧૫૩ મું.

અં. ૮૭–ક–સીતાની શોધનાં પદ આદિતરામ–પૃ. ૨

આરંભ–રાગ બીલાવર : ॥

શુગરીને કેહા રાંમજી : કરજો સીતાની પેર :

રાજ સાંમી સુખીઓ થઓ : જઇને બેઠા છે ઘેર : ॥ શુગરી ॥૧॥

શના શહીત શુગરીવ આવીઓ : પરભુ બેઠા જે ઠામ ॥

આવીને પરનામ કરો કહે આદીતરામ શુધર ૫ પદ ૧

અન્ત–લકા આવા હનમાનજી જોઆ ચોક બાજાર
ગોખછજાં મદર માલીઆ ॥ જોઆ લાખ હજાર ॥ લકા ॥૧॥
વાડીમા હનમાન આવીઆ આશોપાલવ થામ ॥
જુએ તો માતા રૂદન કરે કહે આદીતરામ ૭ ॥ પદ ૪ ॥

વિશેષ–૧ જીર્ણ કાગળ ઉપર પદ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલ છે, લખાવટ જૂની નથી રચ્યાનો કે લિપિનો સવત્ આપેલો નથી ઉપરના પદ ૪ થી વિષય અધુરો રહ્યો છે, તેથી પદ તુટક હોવાનુ સમજાય છે કારણુ આ વિષયનુ એક છુટક પદ આ જ પ્રતિમા રણછોડના પદ પછી આપેલુ છે, તેમા રામચદ્ર ને અયોધ્યામા રાજ્યાભિષેક થયો તેનુ વર્ણન કરેલુ છે, અને તે પદનો અક ૧૬ નો છે

૨ લોકોમાં આ પદ પ્રસિદ્ધ છે, ઉચી જ્ઞાતિની સ્ત્રીઓના કઠે તે રહેલા જણાય છે

અ. ૮૭–ખ–રામચદ્રની ગરબી–રણછોડ–પૃ. ૭

આરભ–શ્રી ગણેશાય નમ ॥ ગરબી રામચદ્રની લખી છે ॥
રાગ બીલાવર ॥ કોઇ શુધ લાવે માહરા રામની ॥ તેને નવે નીધ આપુ ॥
મોતીડે વધાવીને ॥ માહારા રૂદ્યામો ચાપુ ॥ કોઇ ॥
છી વીનતી વીનતા તણી ॥ નહી કોઇ શરગનો શાથી ॥
ભવશાગરમો બુડતા રણછોડ ઉગરશો કાંહાથી, કોઈ ૫ ॥ પદ ૧ ॥

અન્ત–માનુનીએ મગળ ગાએ છે ॥ હાંનતનો નહી પાર ॥
રણછોડ શામી રાજે બેસીઆ, વરતો જેજેકાર, ૨૨ ૮ ॥ પદ ૧૫ ॥

વિષયાદિ–સીતાજીની શોધ રામચદ્રે હનુમાન દ્વારા કરાવી અને રાવણને સહારી અયોધ્યામા રાજ્યાભિષેક કરાવ્યો એ પ્રસગ આ ૧૫ પ.મા વર્ણવ્યો છે શૈલી મધુર છે આ પદ હજી નાગર તેમ અન્ય ઉચ્ચ બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિના બૈરાને મોઢેથી સાભળવામા આવે છે તેના રચનસવત કે લિપિસંવત આપેલો નથી પ્રત જીર્ણ કાગળ ઉપર લખાયલી છે ખરી પણ લખાવટ જૂની નથી

વિશેષ–આ પદર પદ પછી આદિતરામની સીતા શોધનું ૧૬ મુ પદ ઉતારેલું છે તે પછી રૂઘનાથ કવિની વસતની સાખી આ પક્તિવાળી નવ કડીની લખેલી છે –
રતુ આઈ વશેતકી આએ આનો મોર ॥
આજ પરણુજી ગેર પરોણલા ॥ શખ શખીઓને દોડાદોડ"

અં. ૮૭–ગ–નરસિહ મેહેતાનાં પદ ૨–પૃ. ૧

ગરબી–રગે રમે રગીલી નાર રંગમો જે ॥
અતિ આનંદ વાધો એહના અંગમો જે ॥ રમે ॥ ટૂક ॥

તાલી પાડે ને તાંન રૂડાં કરે જોઃ ખાએ ઘુમડી તે ફેરફુદડી ફરે જોઃ રમે ૧
નરશઇઆના સ્વામીને વશ કરી જો, તેને આવાગમન નહી ફરી જોઃ રમે ૭
ગરબી–જમનાકાઠે ઉભો શુંદર શામળો જો, હથ ગેડી ને ખાંધે કામળો જોઃ જમ.
મેહેતા **નરશઇના** સ્વામીને કહેજો, હું તો સદાએ તમારી આધીન રહુ જો ॥

વિશેષ–આ બે ગરબી પછી રાધાકૃષ્ણના શૃંગારનાં **નરભેરામે** તથા **દયારામે** રચેલાં પદ નવ ઉતારેલાં છ, તેમા પાચ નરભેરામનાં અને ચાર દયારામનાં છે.

અં. ૮૭–ઘ–શિવભીલડીસંવાદ–પૃ. ૫

વિશેષ–"શંકર વસે રે કૈલાશમાં"એ તુકવાળો આ સંવાદ લોકમાં પ્રચલિત છે; આની ૬૩ કડીઓ આ પ્રતિમાં ઉતારેલી છે. તે ઘણી જ અશુદ્ધ છે. આ સંવાદ પ્રકટ થયેલો છે.

અં. ૮૮–સીતારામપ્રબંધ–સમયસુંદર–પૃ. ૨૮–૯૯

ઘી ॥ જાઉં કરિ આણંદજી ॥
મેઘવાહન લંકા જાઇ બઇઠઉ રાજ કરઇ નિરંદજી ॥ ૯ તિ. ॥
રાક્ષસ દીપ રાપઈ વિદ્યાધર । તિણ રાક્ષસ કહિવાઈજી ॥
પણિ રાક્ષસ અનેરા કેઇ । સુર નહી છઇ ઇણ ઠાઇજી ॥ ૧૦ તિ. ॥
મેઘવાહન વિદ્યાધર વંસંદ્ર । બહુ રાજા હુયા કેઇજી ॥
તસુ અનુક્રમિ રતનાશ્રવ અંગજ । રાવણ રાજ કરેઇજી ॥ ૧૧ તિ. ॥
પ્રબળ પ્રચંડ ત્રિખંડ તણઉ ધણી । ત્રૈલોક્ય કંટક તેહજી ॥
તેજ પ્રતાપઇ રવિ સરિષઉ । બરિબલ ગંજણ એહજી ॥ ૧૨ તિ. ॥
બાલપણઇ બાપઇ પહિરાઉ । દેવ સંબધી હારજી ॥
ત સુરતને બાલક નવ મુહડા । પ્રતિબિંબ્યા અતિસારજી ॥ ૧૩ તિ. ॥
દશ મુંહડા દેવી બાલકના રતનાશ્રવ ધયઉ પ્રેમજી ॥
દીધું નામ દસુઠણ દિવસઇ । એ દસ વદન તે એમજી ॥ ૧૪ તિ. ॥
બારહ વરસ ગર્યા સાધંતાં । વલિ ઉપરિ ચ્યાર માસજી ॥
તિન દિવસ ઘા કઇ પૂરઇ થયઇ । લહિયઇ લીલ વિલાસજી ॥ ૨૩ તિ. ॥
ઇતિ પાંચમા ખંડ તણી ઢાલ બીજી ॥ રવણ ઉતપતિ જાણજી ॥
સમય સુંદર કહઇ હું છું છદમસ્થ ॥ કેવલિ વચન પ્રમાણજી ॥ ૨૪ ॥
સર્વ ગાથા ૯૮ દૂહા ॥ ૧૨ ॥

ઇતિશ્રી **સીતારામ પ્રબંધે** નવ ખંડે સીતાંસંહરણ નામા **પંચમઃ ખંડઃ** સમાપ્તઃ ॥ સર્વ ગાથા ૨૪૮ ॥ દૂહા ૧૪ ॥

અન્ત–ઢાલ ૭ઠી ॥ રાગ કેદાર ગઉડી મિશ્રી

વીરા હો દ્વારઈ સેહઈ મોહ્યા પુરૂપ વિચાર, લાડણુ વી૦ એ વીવાહ રાગી તરી

ઢાલ ॥ એક દિવસ આવી કરી । રામ નઇ પ્રદક્ષણુ દેઇ ।
કેવલી વિધિ સેતી વાદી કરી । સીતેન્દ્ર પ્રસન કરેઇ ॥ ૧ ॥
કેવલી આગલ્યા તનઇ કહઇ । શ્રી રામચન્દ્ર મુણિ કે ॥ આકણી ॥
૨ જીવ જિન ધર્મકી એહ
કહુ સામી એ નર કથી । નીસરિ ઉપજિ સ્યઇ કેથિ ॥ કે ॥
મુગતિ લહિસ્યઇ કિણુ તવઇ । મિન સ્યઇ વલી મુઝ કેથિ ॥ ૨ કે ॥
(નવમ ખડની ઢાલ ૭ મીની ૨ જી કડીથી તૂટક)

વિષયાદિ–જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતને, અનુસરતુ રામાયણ આ સીતારામપ્રબંધમા કવિ સમયસુદરે આપેલુ છે વાલ્મિકી રામાયણ અને જૈન રામાયણ વચ્ચે ઘણો મોટો ફેર વસ્તુ, પ્રસગ, પાત્રોની ઉત્પત્તિ, આદિ સબધમાં હોવાનુ જણાય છે

રાગ, ઢાલ અને દેશિઓથી પદ બધ બાધેલ છે કુલ નવ ખડ આ પ્રબધના છે

વિશેષ–આ પ્રબધ પ્રકટ થયો જણાયામા નથી પ્રતિ તૂટક છે પહેલાં ૨૭ પાના, એટલે કે પાચમા ખડની પહેલી સુધીનો ભાગ ખડિત છે તેમ નવમા ખડની સાતમી ઢાલની બીજી કડી પછી ભાગ પણ ખડિત છે એટલે કવિની ઓળખ રચન સવત કે લિપિસવતની માહિતી આ પ્રસ્તુત પ્રતિમાથી સાંપડતી નથી પ્રતિ બાલ બોધ લિપિએ, પડિમાત્રાની ઢબે જૈન શૈલિએ લખાયલી છે, તેથી તે પ્રાચીન હોવાનું સમજાય છે, તેમ કે કાગળો એટલા જૂના હોવા વિષે શક છે કેટલાક પાનાંઓ ઉપર બાજુએ કાકપદ કે રોકડી કરીને પરેલા અક્ષરો, કે પદો, કે પક્તિઓ પણ પાછળથી ઉમેરેલા હોય એમ બિન્ન હસ્તાક્ષરથી સમજાય છે બાકી ઘણી જ પ્રાચીન છે, એમ વિભક્તિના પ્રત્યયોની સધિથી તેમ ક્રિયાપદોના રૂપોથી જણાય છે

અં.–૮૯–ક–કક્કો–રણછોડ–પૃ. ૩–૬–(તૂટક)

આરમ્ભ–(પાના બે ન હોવાથી રીતમરનો આરભ નથી)

॥ તજો પરતાપ ॥
ટટા ટાલો મનના ટેક ॥ અનર જાગી જાણો એક ॥
જે જાણશે તે કાચા જશે ॥ પ્રભુ પીંડમાં પરગટ થશે ॥
લખો અક્ષર તે આવી મને ॥ ટટા તે કેમ ટાળો ટલે ॥
ઠઠા ઠરમે જે ઠેકાણે ॥ આદ પુરૂષ ને જુગતે જાણે ॥
કેણીએ કારજ નહી સરે ॥ રેણી રાખે તે નર તરે ॥
આપે ઓલખે આતમા રામ ॥ ઠઠા એ ઠરવાનો ઠામ ॥

અન્ત– ષષા ષલથી પાપેણ લાગે ।। સંત વીનાં ભ્રાંત કોણ ભાગે ।।
દુરીજંન લોક દુરમતી ઉપજાવે ।। પંડ પડે પંચુ પાછો આવે ।
તેથી રામ રંગમાં ખેલો ।। ષપા પલનો સંગત મેહેલો ।।
હયા હરીશું હેત વધારો ।। સેજે ઉતરો પેલે પાર ।।
સંત શબ્દ બોલે તે સાચો ।। પીંડ પોતાનો જાણવો કાચો ।।
ગરૂપરતાપે થઈ છે દઆ ।। શ્રી અક્ષર સપૂરણ થઆ ।।
કક્કો કવીતમાં સમાએ ।। એ રસ રંક રણછોડ ગાએ ।।

શેપુરંણ સમાપ્ત । શ્રીગુરૂજીના પ્રસાદથી લખુ છે । રાંમજી સત છો ગુરૂજી સત છે ।।

વિષયાદિ–પ્રત્યેક વ્યંજન ઉપરથી સૂચિત તત્ત્વજ્ઞાનનો બોધ જીવને આ કક્કાદ્વારા કવિએ કરેલો છે. સામાન્ય રીતે આપની પેઠે પદવાળી ઢાલથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ–આ કકો પ્રકટ થયેલો જાણ્યામાં નથી. પ્રતિ જોકે ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે, છતાં 'ક' 'થ' 'ઉ' આદિ ઘણા શબ્દોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે. પ્રતિ અશુદ્ધ છે, અને પ્રાચીન નથી.

અં. ૮૯–ખ–છપાયા અને કવિત–અખો–પૃ. ૬–૧૫.

આરંભ–શ્રી રાંમાંયેન્મઃ ।। અથ સવાયા કવીત લખાં છે ।।
પર્મ ધાંમ પ્રભુ હરી હું પ્રથંમે કરૂ પ્રણાંમ ।।
પર્મ જો પરીબ્રંમ સદા જાંહાં નહી મલે રૂપ ને નાંમ ।।
તાંહા અણુસતો હુ થઇ પ્રેણમુ વાયેક વેલાસ ।।
જાંહાં મંન વાંણુ પોચે નહી તાંહાં સુ.કહીને સ્તવે દાસ ।।
નિરગુણમાં ગુણ અણુસતા આરોપી અષે ઓચરૂ ।।
સત સત પરામાત્મા હું નંહી નંહી એહવી સ્તુતિ કરૂં ।। ૧ ।।
તંમો નીરગુણં ગુણપતિ નાંમધાંમ ધર ગુણતુ આલે ।।
અચુક અંબરલીન દ્રીવત નંહી નીરંગ નીરાલે ।।
તેહને આરોપ્યા ગુણં હંસ સીસ ઢલે જેહેને ચંમર ।।
નીકટ રહી અસ્ટ સીધ નવ નીધ બુધ કહુ અંમર ।।
શ્વર વેણાં ધરતી સ્થકી ચીદશક્તિ માહા સરસ્વતી ।।
તેહને અષો જમલ જાંણી સ્થળે જે સર્વાંતીત સઉનો પતિ ।। ૨ ।।

અન્ત– એ જે સુણસે નરનાર સાર વસ્તુ સ્ને તે થાસે ।।
બંહાં હેમાં એહ દેહ ગલી જલ સાંહાં જાસે ।।
જેમ પર્વતે જાયે બરાશ આશ કીધા વાનાં ઉરૂ ।।

તેમ એ બ્રહ્મવીચાર સાર પામે સતગુરૂ વડે ॥
જે જાણો જે જાણજો બુધમાને અર્થે ઓચરૂ ॥
નિમીત માન અપો કેહેતાપણુ તો જાણે જેણે કરૂ ॥ ૩૮ ॥
આદ મધ અને અંતે બુનસ જુવે વીચારી ॥
તે રજ કેવલ બ્રહ્મ ગર્ભ ન હોએ નર ને નારી ॥
એ છપૈયા સત્રીસ દીવસ છે બ્રહ્મનીસાનો ॥
અને ચાર કહ્યા પુસુત તે લેપ છે બ્રહ્મ દીસાનો ॥
સર્વે મલી ચાલીસ એ અપા જે ઉરમા ધરે ॥
ચીદાનદ ચીદ પ્રતે શ્રીમુખે હરી ઓચરે ॥ ૪૦ ॥

શ્રંમપુરણ સમાપ્ત ॥ ગુરૂજીની કૃપાથી લખુ છે ॥

વિષયાદિ–૧ અદ્વૈત વેદાંતના તત્વજ્ઞાનને અનુસરતો ભાવ આ ચાળીસ છપૈયા થઈ છે ૨ કુલ છપૈયા ૪૦ છે

વિશેષ–આ છપૈયા પ્રકટ થયા નથી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે જો કે ઘણા અક્ષરોનો મરોડ બાળબોધ લિપિનો છે લેખનશૈલી ઘણી જ અશુદ્ધ છે જો કે ઉપર ૪૦ છપૈયા રચાયલા હોવાનું વર્ણવાયુ છે, પણ પ્રસ્તુત પ્રતિમા ૩૯ છપૈયા છે, ૩૯ મો છપૈયો કદાચ લહીઆની ઉતાવળે રહી ગયો જણાય છે

ભ ૮૯–ग–पचीकरण– कबीर–पृ० १–५

आरंभ –श्री गणेशाय नमहा ॥ अथ पचकरण कबीरनु लखु छे ॥
थाय अगोगत सेहेने भ्रम ॥ तां की आशा आकाश भ्रम ॥
आकाश भ्रमकी आशा ॥ सभाकाश भ्रम वाए भ्रम ॥
वाए भ्रमकी आशा ॥ स्ते तेज भ्रम ,,
तेज भ्रमकी आशा ॥ पाणी भ्रम ,,

अन्त–गुरु कबीरे समजाइआ सेहेने उतरे पार
सुक्षम स्थु(थू)ल छे पचमांसु थतम उपना योग्य
थाम उपना वीचारे ॥ मूल पचीकरण माहातामेश ॥
थाम अनुभव वीचार ॥ गुरु उपदेश दोष

पु॰ भ्रमांद वीचार गरु उपदेशे सपुरंण समाप्त ॥ इती पचीकरण लखु छे कबीरजीनुं छे ॥ ॥ सरस्वती प्रसार गुरुजीनी कीपाथी लखु छे ''

વિષયાદિ–પચમહાભૂતના તત્ત્વોના અરસપરસ મિશ્રણથી સૂક્ષ્મ અને સ્થૂલ દેહ કેમ બ ધાયો, એ પ્રકાર અહીં વર્ણવેલો છે

વિશેષ–આ પચીકરણ પ્રકટ થયુ છે પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે

અં. ૮૯- પદો-ગોકુલ- પૃ. ૫-૩

રાગ વસંત-ટોપી પેરી રે સંસારીએ ॥ નથી પેરી રે બાનાં ધારીએ ॥ ટેક ॥
૧. કહુ તેમાં કંઇ કીધુ નહી ॥ મુખે રાંમનું નામ લીધું નહી ॥
ફત કરતાં મંન બીધું નહી ॥ ટોપી પેરી. ॥ નથી. ॥
૨. ,, એક વીજળીના ચમકારામાં મોતી પોવી લેજે પલ વારમાં ॥ ટેક ॥
જો પરોવે તો પોરવાએ રે ॥ કરે આળસ તો રહી જાએ રે ॥
ફરી દાવ ન આવે એવો રે ॥ વીજલીનાં જણુકા જેવો રે ॥ વીજલી ॥
૩. ,, જે દેશમાં પ્રગટ દેવ રે તે દેહરૂ પુજાએ તતક્ષેવ રે ॥ ટેક ॥
દેરૂં દેવ તણે પરતાપથી ॥ દેર પુજાએ તેના આથી ॥ જે દેશમાં ॥
,, દેરૂં પુજાએ દેવને લીધે રે તેણે દેશનું કારજ સીધેરે ॥ જે દેશમાં ॥

અં. ૯૦-ક-ભગવદ્‌ગીતા-રામકૃષ્ણ-(ર. સં. ૧૬૬૦)-
(લિ. સં. ૧૮૨૪)-પૃ. ૧૧-૨૭ (તૃટક)

આરંભ-(પહેલાં ૧૦ પાનાં ન હોવાથી રીતસર આરંભ નથી.
... ... માહારી ગતીને કો નવ કસે ॥
જેમ ઉદક પં ... ... એઃ ॥ આકાશ મન બુધી એ કથા ॥ ૨ ॥
અહંકાર મળી આઠે જાંણઃ ॥ અષ્ટ પ્રકૃતી એ ઝીવ પ્રમાણ :
એણી પ્રકૃતીભેદે ઉતપંનઃ ॥ એહેમાં અધીકારી તે મંનઃ ॥ ૩ ॥ (અ. ૭ મો)
અન્ત-રામકૃષ્ણ કેહે સુણો શ્રી હરીઃ ॥ રહીત કાંમનાએ સ્તુની કરીઃ ॥ ૩ ॥
વેદાંત મત ગીતાનૂં ગ્નાનઃ ॥ પ્રાકૃત મે વરણવૂ આક્ષાંનઃ ॥ ૪ ॥
ગ્નાંન પક્ષ રસ પીસે જેહઃ મૂગત પાંમેવા નહી સંદેહ ॥ ૫ ॥
શવત શોલ ને સાઠોતરોઃ આસો માસ પક્ષ ઉજલે(।) ॥ ૬ ॥
દીવસ દ્રુઆદસી ને રવીવારઃ ॥ કથા કલી કીધો નીસ્તારઃ ॥ ૭ ॥
દુહો શ્રીગૂરૂચરંણ કીરપા થકીઃ ॥ આરંભૂ આક્ષાંનઃ ॥
અષ્ટ દશ અધા લગેઃ ॥ કેવળ બ્રંહ્મગ્નાંનઃ ॥ (અધ્યાય ૧૮ મો)
જો તૂઠેઅ ઝદૂપત કેશઃ ॥ અરજુન જશ વીસ્તારઃ ॥
દેવે પૂસ્પવસ્ટી કરીઃ ॥ ભૂઉ ઉતારો ભારઃ ॥ ૮ ॥
નીષ્ટત એ નાંનૂ કહૂંઃ ॥ બોહો છે વીસ્તારઃ ॥ ૯ ॥
રામકૃષ્ણ એમ વીનવે ॥ મૂગાનો દાતાર ॥ ૯ ॥
મોક્ષપદારથ આપીએ ॥ તરીએ ભવસંસાર ॥
ભવનાં બંધન કાપીએ ॥ ભંજન કીરપાથી મોરાર ॥ ૧૦।

શપૂરણુ સમાપ્ત ॥ શ્રી રરતૂ કલાણુમરતૂ ॥ પરત પરમાંણે લખ્યૂ છે ॥ વધઘટ અક્ષેર થઓ હોયે તે ઝોડીને વાચઝો ॥ લખનારાો ખોડ નહી ॥ સાજને લાડ વીશા સા ભીખારીદાસ પરશોતમદાસની ચોપડી છે ॥ શા દુનભ ગગાદાસની ચોપડીથી ઉતારી છે ॥ લખતગ ગનાતી સાઝને લાડ વીશા સા. દુલભ ગગાદાશ કઠોદીઆએ લખી છે, જે કોઇ વાચવા તા ઉતારવા લેઇ ઝાએ ને ઓલવી રાખે તેને માથે શવત ૧૮૦૩ નો પાપ તા ભરૂચનો પાપ છે ॥ સવત ૧૮૨૪ના માગસૅર વદ ૭ વાર સનેઉએ સપૂરણુ લખી છે તે સહી ॥ જો કોઇ વાંચવા લેઇ ઝાએ તે ધણીને હાપકી પચાડઝો ધરસુ લખીએ

વિષયાદિ–શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના ૧૮ અધ્યાયનો સાર આ ગીતામા ઉતારેલા છે દૂહા અને ચોપાઇથી પદબધ આવેલો છે

વિશેષ–આ ગીતા પ્રકટ થયવી જાણ્યામા નથી પ્રતિ વિષે જુઓ અ૦ ૯૦–ગ

અં. ૯૦– ખ–ગોકુળલીલા–વલ્લભ–પૃ. (૨૮–૩૨)

આરભ – શ્રી ગણેશાએનમ ॥ ॥ અથ ગોકુલલીલા લખી છે ॥

પ્રથમે પ્રણુમૂ ગુરૂ દેવને ॥ પાએ લાગી હુ એહ ॥
શદા શરવદા માગીએ ॥ હરિચરણે કે(રે?)હે સનેહ ॥ ૧ ॥
સ્નેહરશ ગાવા મન થઉ ॥ કીરપ્રા કરો માહારાજ ॥
શ્રી ગોકુલલીલ વરણુવૂ ॥ જે રમેત કરી વીજરાજ ॥ ૨ ॥

અન્ત –અગણીત શોભા ભલીત છે ॥ અગણીત એન વીશાવ ॥
અગણીત શોભા રાંમની ॥ નીત સદા વૃદાવન વાસ ॥ ૬૩ ॥
એ લીલા રશ રૂપ છે ॥ પ્રેમહેતની વાત ॥
ધ્યાન ધરી ગાએ શદા ॥ પામે તે વીજ ॥થ ॥ ૬૪ ॥
એ લીના ગોકુન વીજ તણી ॥ હુ શદા ગાઉ મહાગજ ॥
જનમ ઝનમ એ આપઝો ॥ ઝે હરી માઝ ॥ ૬૫ ॥
કર જોડી વલ્લભ કેહે ॥ ઝે ગોકૂન લીલા ગાએ ॥
છુટે છોડે જીવને ॥ વલી પાપી પાવન થાએ ॥ ૬૬ ॥
ઇતિ શ્રી ગોકૂલલીલા સમપૂરણુ ॥

વિષયાદિ–શ્રીકૃષ્ણે બાળક અવસ્થામા ગોકુળમા ગોપીઓ અને રાધા સાથે કરેલો વિહાર આ લીલામા વર્ણવાયો છે ધોળથી પદબધ આવેલો છે કુલ ૬૬ કડી છે

વિશેષ–આ લીલા ઘણા વૈષ્ણવાને મુખે છે, પ્રતિ વિષે જુઓ અ ૯૦–ગ નો "વિશેષ"

અં. ૯૦-ગ-દાણલીલા-પ્રેમાનંદ-પૃ. ૩૩-૩૪

આરંભ--શ્રી ગણેશાએ નમાઃ ॥ શ્રી મારગ દાંણલીલા લખી છે ॥
રાગ ॥ ડો ॥ મોહનજી મથુરાંને મારગડે ॥ થઇ બેઠા છો દાંણી રે ॥
મહીઆરીનાં મહી લૂંટે છે ॥ તે વાત રાધાજીએ જાંણી રે ॥
ચંદ્રાવલી રાહી ચંદ્રભાગા ॥ લલીત વીશાખા દાશ રે ॥
રાહી પ્રીઆ સખી તેડી ॥ શુ. વ શાહેલી રે ॥

... ...

ઘેર ઘેરથી ગોપી થઇ ટોલે ॥ ગોક હરીની વાલી રે ॥
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેસ્વરને ॥ ઝીતવા શવકો ચાલી રે ॥
મોહનજી મથુરાંને મારગ થઇ બેઠા છે દાણી રે ॥ પદ ૧ ॥

અન્ત—ઝીત્યા ઝીવંનજીને હારી સુદરી ॥ લોકાચાર રહ્યાં વીશરી ॥
વઝાડી ઝીવનઝીએ વાંશલી ગોપીકા થઇ વ્હેની વાકુલી ॥ જી. ૧.

... ...

ઉગ્યો ચંદ ને ઉગો ભાંણુ રે ॥ થઇ પ્રીઝ વીનતાને શાંત રે ॥
શરવે સ્તૂતી કરી ॥ **પ્રેમાનંદ પ્રભુને** પાએ પડી ॥
ઝીત્યા ઝીવંન ને હારી સુંદરી રે ॥ ૮ ॥ પદ ૧૪ ॥

રાગ ધનાશ્રી—નમો નારાએણ શ્રી રાધારાંણી ॥ હુ ... સ્વાંણી ॥ નમો ॥
પરોશણ નણદ શાસૂ ઝેઠાણી ॥ કરે રીશ જરાએ ના એધાંણી ॥ નમો ॥
સુણે ભણે દાણલીલા તે ધન પ્રાણી ॥ ઝમકીંકર ન શકે તેને તાણી ॥ નમો ॥
એ અદભૂત લીલા બૂધ સુવીખાં ॥ ઝેમ સાગર માંહાથી બગલે ચાંચ ભરી પાણી,
તેમ **પ્રેમાનંદે દાણલીલા** વખાણી ॥ શરણાંગત મૂને રાખો શારંગપાણી ॥
નમો નારાએણ રાધાં રાણી ॥ પદ ૧૫ ॥

વિષયાદિ–૧. ગોકુળ વૃન્દાવનના માર્ગમાં શ્રીકૃષ્ણે મહીના દાણને નિમિત્તે ગોપીઓને ખાળી અને રાધાએ એ ગોપીઓનું નાયકપદ લઈ કૃષ્ણ સાથે સંવાદ કર્યો છતાં તેમાં હારી અને કૃષ્ણને શરણે ગઈ. એ પ્રસંગ પ્રસ્તુત લીલામાં વર્ણવેલો છે.

૨. કડવાં ૧૫ છે. રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ—આ લીલા બૃ. કા. દો. ભાગ ૧ માં પ્રકટ થયલી છે. તેમાં ૧૪ પદ છે ત્યારે આ પ્રતિમાં ૧૫ પદ છે, તેમાં પંદરમું આખુંએ પદ અહીં ઉતાર્યું છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પાના કીટ ખાધેલાં છે તેમ પાણીથી ભીંજાયાથી કેટલાક શબ્દો અને અક્ષરો ઉઝરડાયલા છે. પ્રતિ પ્રાચીન નથી, તેમ નવીન નથી.

અં. ૯૦-ધ-વિવેકવણઝારો-પ્રેમાનંદ-પૃ. ૪૩-૫૦

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમા ॥ અથ વીવેકવણઝરો લખો છે ॥
રાગ ગોડી ॥ મણું ગણપતી શારદા વણઝારા રે ॥
શદગુરૂને લાગુ પાએ ॥ શમઝ મન મારા રે ॥
કાયા નગર સોદાગમણ વણુ ॥ તાદા વશવાને કીધુ ગામ સમજ મન માગ રે ।

અન્ત—શ્રી ગૂ(જ)રાત દેશ શોદાગણો વણ૦ વીરક્ષેત્ર વડોદરૂં ગામ શમ૦
ગનાત ચોવીશ વીપ્રની વણ૦ કૃષ્ણ સૂત પ્રેમાનદ નામ શમ૦
વીવેક વણઝારો આતમા વણ૦ અધ્યાતમ ને ઉપદેશ શમઝ૦
એ વણઝારો ગાએ ને શાભલે વણ૦ તેહનો ટલે કરમકલેશ શમ૦
ઝપતપધરમ શરવ અનુસરે વણુ તેના શાએ મનવાછીત કામ શમ૦
ભટ પ્રેમાનદ કરી ગયો વણ૦ શરવે શમરો શીતારામ રામ૦

વિષયાદિ-આત્મા માને અસાર રૂપી વ્યાપારભૂમિમાં વ્યાપાર કરવા અર્થે પ્રવૃત્ત થયેલો વાણિયો, પ્રવૃત્તિરૂપી પત્નીના મોહમાં ફસાઈ પડી, પરમાત્મતત્ત્વને વીસરી, ખોટ ખમતો અને પછી નિવૃત્તિરૂપી બીજી પત્નીની પ્રેરણાથી પુન પરમાત્મતત્ત્વને પામતો, આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે

વિશેષ-આ વણઝારો પ્રા કા દો.ભાગ ૨ મા પ્રકટ થયેલો છે આ પ્રેમાનદની પહેલી કૃતિ લેખાય છે

અં. ૯૦-૯-અર્જુનગીતા-ધનદાસ-પૃ. ૫૦-૫૩.

આરમ્ભ-શ્રી ગણેશાએ નમા ॥ અથ અરજૂન ગીતા લખી છે ॥
શ્રી ગુરૂપાએ લાઇએ ને કી પા શાધ જન ॥
પરીનમ માહારો આતમા ને મંન તે અરજૂન અર્જુન ૧

અન્ત-ભગ્ન મહીમા સાંભલી ॥ મકળા ભ્રમ સઘલી પડગો ॥
નવજે વેદે ક્રતાર ॥ અરજૂન ॥ ૪૧ ॥
ગીતાને જે અનુસરે ॥ ગાએ નર ને નાર ॥
એના(ન)દ શાગર હોએ તે અ ઘરે ॥ ધનદાસ ગીતા ગાએ । અર્જુન ૧૭ ।

વિષયાદિ-ભગવાને કરેલો અર્જુનની ૧૮ ભક્તિ અને અ ક્ર.ને બાર પ્રકારે તેમનો બોધ આખ્યાનના પ્રસંગો અર્જુન સગા મનુષ્ય ઉપદેશ ગીતામાં વર્ણવ્યા છે

અં ૯૦-ચ-પદ-ગદાધર-પૃ ૫૩-૫૪

આરંભ—પ્રેમાળી વાતોની બીજી નથારો કેમ છે જોગ કે પ રહીયા
કે પ્યારે આશે નહીં માહારા ગારો ભલ કેહુ દીર રહીયા ॥

અન્ત—પૂરણ પુણ્યપ્રભાવ કરીનેઃ ગુણ શરત અંતર ઝાગી ॥
ભક્ત હેત ગોકૂલ આવ રયાઃ ગદાધરના સ્વામી ॥

અં. ૯૮-છ-ભ્રમરપચીશી-પ્રેમાનન્દ-પૃ. ૫૪-૬૦ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમઃ અથ ભમરપંચીશી લખી છે ॥

રાગ કેદારો ॥ શ્રીપતી શ્રીગૂરૂ ચરણકમલનૂં ॥ ધ્યાંન રૂદે માંહાં રાખો રે ॥
સંવાદ ઓધવ વ્રીજ વીનતાનો ॥ ભ્રંમરગીતાનો ભાખૂ રે ॥ ૧ ॥
ગૂપ્ત સંદેશો ગોપવધૂને ॥ કોણુ શંધાથે કાહાવૂં રે ॥
વીપ્ર પ્રભૂ કેહે ઓધવને ॥ તમને ઘટે છે ઝાહાવું રે ॥ ૫ ॥

અન્ત-પદ ૧૮ માંથી તૂટક હોવાથી રીતસરનો અન્ત આપેલો નથી.

વિશેષ-આ ભ્રમરપચીશી બૃ. કા. દો ભાગ ૩ માં પ્રકટ થયલી છે; જો કે તેમાંનાં કેટલાંક પદ પ્રસ્તુત પ્રતિમા નથી, છતાં સંદર્ભ અસ્ખલિત છે. કુલ ૧૮ પદ છે. પ્રેમાનંદના દશમસ્કંધમાંની ભ્રમરપચીશી સાથે આ સરખાવવા જેવી છે

અં. ૯૧-પાંડવવિષ્ટિ-ભાઉ-(ર.સં.)-પૃ. ૧-૩૪-(અપૂર્ણ)

આરંભ-(પહેલાં બે કડવાં ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

રાગગોડી ॥ વૈશંપાયન કેહે સુણ રાએ ॥ શ્રીકૃષ્ણનો તૂને કહુ મહીમાય ॥ ૧ ॥
વાહૂરનૂં દીઠૂં નીશ્ચલ મંન ॥ નાંહાંના વીષ નીપાયાં અંન ॥ ૨ ॥
(કડવુ તીજું)

અન્ત-(રાગ વેરાડી) (કડવા ૧૫માંથી વિષ્ટિ તૂટક હોવાથી રીતસર આરંભ નથી.)

સ્વાંમી હુતા અને છે માંહાં તો તાં મે કેમ રહેવાય તારાં : ॥
કાઠી બાહાર આવો વૈશ્વદેવ : ક્રીશ્ણ અરજૂન પાસે તતખેવ : ॥
માંડીને સઘળી કહી વાત ॥ આંણી દાયકો છો ભરમતાત : ॥

વિષયાદિ-વિરાટ રાજાને ત્યાં ગુપ્ત વાસ વસ્યા પછી, રાજ્યપાટ પાછું મેળવવા દુર્યોધન સાથે યુદ્ધ કરવું ન પડે અને શાંતિથી થોડો પણ રાજ્યભાગ પાંડવોને મળે તે હેતુથી તેની સાથે સરસંદેશા શ્રીકૃષ્ણે ચલાવેલા, તેનું વર્ણન આદિ આ વિષ્ટિમાં છે.

વિશેષ-પ્રા. કા. ત્રિ. વર્ષ ૬ ઠું અંક ૩ જામાં આ વિષ્ટિ છપાઈ છે. પ્રતિ નવી જ છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. આરંભનો તેમ જ અંતનો ભાગ તૂટક છે.

અં. ૯૨-ડાંગવાખ્યાન-શિવદાસ (ર. સં. ૧૬૭૨) પૃ. ૧-૪૨ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ અથ આખાંન ડાંગવ રાજાનું લખુ છે ॥
શ્રી ગણુપતીને લાગુ પાચ્યે ॥ જશ આપો મુને શરસ્વતી માય ॥

કરો શાહે ભ્રમશુતા મુજને ॥
ત્રણ લોકમાં તાહારી ક્ષાત ॥ અવીચલ વાણી દેઓ માત ॥
દીઓ હાથ મુજ ઉપર કરૂણા કરી રે ॥

ઢાલ ॥ મસ્તક હાથમા દીઓ મુજને દાશ તમારો જાણી ॥
કહુ આક્ષાણુ ડાગવ રાજાનું ॥ કીપા કરો કલાણી ॥

અન્ત-(રાગ મેવાડો-ગોડી)

એ કથા હરીવશ માહા ગાતા શાભલતાં સુખ થાએ ॥
રૂપી વૈશંપાએન બોલીઆ ॥ તું શાંભલ જનમેજે રાએ ॥ ૯ ॥
શવત ગોલ બોહુતરે કીધો કથાનો વિસ્તાર ॥
વૈશાખ માશ સુદી દુવાદશી પુરણ ગ્રથવીસ્તાર ૧૦ કડવા ૧૫ ॥

વિષયાદિ-૧ હરિવંશના ભવિષ્યપર્વના અધ્યાયને આધારે, આ આખ્યાન વર્ણવેલું છે દુર્વાસા રૂષિના શ્રાપથી ઘોડી થયલી ઉર્વશી અપ્સરાને ડાગવ રાજાએ પોતાને ત્યા રાખતા શ્રીકૃષ્ણે નારદની પ્રેરણાથી તેને પોતાને હસ્તક સોંપવાનું અને ન સોંપે તો યુદ્ધ કરવાનું આહ્વાન કીધુ ડાંગવ ઘોડી સાથે શરણ માગતો ત્રણે લોકમાં વિચર્યો, આખરે ભીમસેને સુભદ્રાની પ્રેરણાથી તેને શરણ આપ્યુ અને શ્રીકૃષ્ણ સાથે યુદ્ધનો પ્રસગ આદરપૂર્વક સ્વીકાર્યો અને યુદ્ધ થતા ઇ દ્રે કાઢેલા તોડ અનુસાર ભીમના અગ ઉપર ગદા અને વજ્રનો યોગ થતાં ઘોડી ઉર્વશી પુન અપ્સરા થઈ અને કલહ શાંત પડ્યો આ પ્રસગ પ્રસ્તુત આખ્યાનમા વર્ણવ્યો છે

૨ રાગ, ઢાલ ને ઉથલાથી પદબધ બાધેલો છે કડવા ૧૫ છે, પદસખ્યા ૨૬૫ છે

વિશેષ-પ્રા કા ત્રિ વર્ષ ૭, અક ૪ મા આ આખ્યાન પ્રગટ થયુ છે પ્રતિ પ્રાચીન નથી, ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે લહીઆએ પદરમા કડવાની છેલ્લી થોડીક પક્તિઓ પ્રસ્તુત પ્રતિમા ઉતારેલી નથી અને પાનું કોરૂ રાખ્યુ છે એટલે તેમાં કવિની ઓળખ ત્રિપિસવત આદિ જણાતાં નથી

અં. ૯૩-ક-વૈદકીય નોંધ સંગ્રહ- પૃ ૪૭

આરભ-અભય મારવાની વિધિ અભ્રષ કાળા ભાજી ભૂકો કરે પછે મહાના રસમાં ખલ કરે । ઝુલો દિન ૮ લગે રાપવો । પછે ભાગરાના રસમા પરસ કરવો દીન ૮ લગે । પછે તેની ટીકડી ટાપને માજને કરવી પછે કોરી કુલડીમાં ધરે ધરે મુકી । મુદ્રા કપડ માટીઈ કરે ગજપુટમાં અગ્નિ દારનો ૪ નો મધુસા મધુગી દંડુ થયે ને કાઢે ખાવાનું વજન વાત ૧ પ્રમેના પ્રણીને કેતાશુ દિએ પછે દરેક પરાની જે ॥ (૨૦૯)

અન્ત-કથીર મારવાનો ઉપાએ ॥ કથીર તોલા ૪ અજમો તો ૫ હલદ તોલા ૧ વિજઆ તોલા ૧ પાપરની રાષ તોલા ૩ એ સરવ એકત્ર કરિ

ઠીકરાંમા અગ્નિ દિજે ઠીકરા હેઠે ॥ પછે થોડો થોડો ભુકો મુકતાં જઈએ, એ વંગ ધારણનો ઉપાએ (૩૧૬)

વિષયાદિ-ધાતુઓને, ગંધક મારવાના, અને આદાશીશી, પ્રેમેહ આદિ મહા રોગોની દવાઓ તૈયાર કરવા નિવિધને તે લેવાનાં માપ વગેરે આ સંગ્રહમાં છે.

વિશેષ-પ્રસ્તુત સંગ્રહ બાલબોધલિપિએ લખેલો છે. કાગળો ને લેખનશૈલી જોતાં તે પ્રાચીન જણાય છે. વૈદક અને રસાયનની દૃષ્ટિથી આ સગ્રહ કીમતી જણાય છે.

અં. ૯૩-ખ-યાક્ષિણિની સાધના- પૃ. ૪૭-૬૨

આ મંત્રવિધિ ઘણી જ અશુદ્ધ છે. બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે,

અં. ૯૪-દ્વાદશ માસ- રત્નેશ્વર- પૃ. ૮-૨૫ (તૂટક)

આરંભ-(પહેલાં પાનાં ૮ ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

લહેરે રે જાય
ભિટ કરૂ ભરથારને થઈ રૂપની છાંહ ॥
અંગે અનંગ વસી રહ્યો ॥ રતિના દિન આજ ॥
અવસર વીતે મેહુલો વરસે સે કાજ ॥
આંખે વલગી બેલડી સાહેલી છે જોય ॥
માહારી બેલડીએ નહી નાથજી દુખ સા હોય ॥ (માસ ૫)

અન્ત-એણી વિધિ વિલસે રાધિકા । પ્રેમભરે રંગ ॥
આનંદ પામી અંગના આવ્યા ગોકુલ ચંગ ॥
વૈષ્ણવ લોક બીરાજતા દર્શાવતી માંહે વાસ ॥ માસ ॥ ૧૨ ॥
સ્તુતી કીધી **રતનેશ્વરે** કીધા દ્વાદસ માસ ॥

દૂહો ॥ મધુપુર હરિ આવે નાર મોતી વધાવે ॥
રસબસ થઈ રાધા ભાગતી ભોગ બાધા ॥
ધરધર થકી ગોપી નીસરે લાજ લોપી ॥
નખસિખ લગી ન્યાલી આરતી જે ઉજ્યાલે ॥ માસ ૧૨ ॥

વિષયાદિ-પ્રિયતમ કૃષ્ણવિરહથી વિરહાતુર થયલી રાધાની બાર માસની વિરહવેદના અહીં વર્ણવેલી છે. રાગ અને દૂહાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-પ્રા. કા. ત્રિ. વર્ષ ૫ મું અંક ૨ જામાં પ્રકટ થયલા છે પહેલાં ૮, ૧૧, મું અને ૧૩ પાનું નથી.

અં. ૯૪-ક પદ- પૃ. ૨૫

આરભ-શ્રી ગોવિંદ જશોદા કહું તન તમારો ॥ કુવર છે કામણગારો ॥
માત્ર ૫ લીટી છે

અ ૯૪-ખ-ગરબો બહુચરીનો-વલ્લભ ભટ્ટ-પૃ ૨૫-૩૩.

આરભ-શ્રી ગોપીજન વલ્લભાય નમ ગરબો શ્રી બહુચરીનો લખ્યો છે
પ્રથમે પાર્વતીને પાગે નમુ રે લોલ દીન જાણી વાણી દીજે કહુ સમુ રે લોલ ॥
સરસ્વતી તવ ચરણપ્રતાપથી રે લોલ રિદ્ધિસિદ્ધિ સુખ આપો આપથી રે લોલ ॥
કરૂ ધ્યાન ધરૂ ધ્યાન બહુચરી તણૂ રે લોલ કરો સાર વાર વિવાદસુ કહું ઘણું રે લોલ ॥

અન્ત—આઠ સીધ નવ નીધ સીધને ઓવારણા રે લોલ
દેવી વાઝીયા બધાવે ચાર બારણા રે લોલ ॥
મન મોહ ગોપ ચાચર સોહામણું રે લોલ
ભટ વલભ મેવાડો માને ભામણે રે લોલ ॥

વિશેષ-પ્રતિ માટે જુઓ અ ૯૪-ઘ

અ. ૯૪-ગ-રાધિકાજીનો ગરબો-વલ્લભ-પૃ. ૩૩-૪૩

આરભ-આજ અનોપમ દીઠુ એક સખી તુઝને કહું રે લોલ ॥
એહ જણે કીધા ભેદ અનેક કે તે સર્વ હું લહું રે લોલ ॥
નદજીનો નદન નિહાની કે આવ્યો મુઝ જાણી રે લોલ ॥
મારગ રાધ(ા) દ્રષ્ટે ભાની રે સગ સખી ઘણી રે લોલ ॥
નખસિખ સૌભગતામા સીમ કે સકળ શિરોમણી રે લો ॥
રસના એક કહું કેમ મા કે મતિ માહારી હણી રે લો ॥

અન્ત—સર્વ તું તત્ત્વ દયા ને દાન કે ધીરજ નેં દીજીયે રે લો ॥
તેમા તું કે શ્રી ભગવાન કે સત્તપત દીજીયે રે લો ॥
નાહે ફલ જે કાસીવાસ કે શુક સુખ ઓચરે રે લો ॥
તે નર ના હો ગર્ભવાથી કે ભવ સિંધુ તરે રે લો ॥
અવગુણ એક ને ગુણ પચાસ શા શા વર્ખાનીયે રે લો ॥
વલ્લભદાસ દાસનો દાસ કે પગરજ જાણીયે રે લોલ ॥

વિશેષ-શ્રીકૃષ્ણ અને રાધાનો પ્રેમપરિચય આ ગરબામાં વર્ણવાયલો છે આ ગરબો પ્રકટ થયો જાણવામા નથી. દેવીભક્ત વલ્લભે રચેલો છે પ્રતિ આસપાસ

લિપિએ લખાયલી છે, કાગળો જૂના અને જીર્ણ અને પાણી તથા માટીથી ખરડાયલા હોવાથી અક્ષરો ઉઝરડાયલા છે અને પાનાં ખરડાયલાં છે.

અં. ૯૪-ઘ-ઓધવનો ગરબો-વલ્લભ ભટ્ટ-પૃ. ૪૬-૫૫

આરંભ-ઓધવ અરજ અમારી સાંભલો રે કહેજો હરીને જે ॥
મોહન મુકી મનનો આંબલો રે આવો ને વ્રજ વહી ॥
તમ તમ સાંહાંમૂં નિહાલતાં રે રષે રાષો રીસ ॥
વલતુ વ્રજ ઉપર મન વાલ પાયે પાસેં નમાવું શીશ ॥
દિવસ ઘણાની છે વાતડી રે આવી રહી છે હોઠ ॥
હઈએ સૂધ ન જાયે રાતડી રે કયાંહાં જઈ કીજે ગોઠ ॥
મન માન્યા વિણ માનની રે વાત કહી ન કહેવાએ ॥
પીડ ન જાણે કો તનની રે જીવ ઘણૂં અકલાએ ॥
અન્ત-માની લેજો જુગદીસ ગરબો વ્રજરોહણીનો કરો રે ॥
પદ પૂરણ પંચાસ વચને વચને રસ થાંડો ન રચો રે ॥
કેહે તેને વ્રજવાસ મક્નમ વચને ગાએ સાંભળે રે ।
વ્રજનો પ્રેમજોગ વિરહી જન મનમાં નીતે હેને મલે રે ।
ભોગવે તે રસભોગ । ભવ વેહેમાં માહાદેવ ભૂલા ભમે રે ॥
શ્રી પત ગત મત મૂઢ । મન વામા ન આ શ્રુતિ આથમે રે ॥
પુરષ માહા મતી મૂઢ વલ્લભ કર જોડી કેહે છે કરગરી રે ॥
જે જન મન સોહાઅ બોલો ॥ જે જે જે જે સુષકુ ભરી રે ॥
જે ગોવર્ધનરાય ॥ ઇતિ ગરબો ઓધવજીનો ॥

વિશેષ-કૃષ્ણ કંસને હણવા મથુરા આવ્યા, તે પછી વિરહઘેલી વ્રજ વનિતાઓના સાંત્વન અર્થે ઓધવને કૃષ્ણે વૃંદાવન મોકલ્યા અને ઓધવે તેમનાં મનનું સમાધાન કીધું એ પ્રસંગ આ ગરબામાં વર્ણવાયલો છે. આ ગરબો પ્રકટ થયો જાણવામાં નથી.

અં૦ ૯૪ ઙ રંગીલા કાનુડાનો ગરબો વિશ્વનાથ જાની પૃ. ૫૫-૬૦.

આરંભ:-શ્રી ગરબો રંગીલા કાંહાનુડાનો લખ્યો છે. ॥
સખી આવો તો હરી નિહાલીયે મેતો જોવા ત્રિણ ન રહેવાય રંગીલો કાહાનુડો ॥
એને સુણીયે ઉપવાડે બોલતો મારૂં ઘરમાંથી મન અકલાય રંગીલો કાહાનુડો ॥
એહેની આંખિકો રંગના જેવડી એના લોચન લાલ ગુલાલ રંગીલો કાહાનુડો ॥
એહેનો લટકો મુને પૂચી રહ્યો એહેની વેણુ રસીક રસાલ રંગીલો કાહાનુડો ॥

અન્ત–

વિશ્વનાથ નાગર કવિ એમ કહે હું કૃષ્ણ રાધાજીનો દાસ રંગીલો કહાનુડો ॥
એ ગરબો ગાએ ને સાંભળે તેને હોએ તે વૈકુંઠવાસ રંગીલો કહાનુડો ॥
ગરબો કાનુડાનો સંપૂર્ણ ॥

વિષયાદિ–વિરહાતુર રાધા અને ગોપીઓ પ્રેમમય સમીલન આમા વર્ણવેલુ છે આ ગરબો પ્રકટ થયેલો જાણ્યામા નથી પ્રતિ વિષે જુઓ ટીકા અ૦ ૯૪ ગ

અં. ૯૪–ચ–ગરબો–રાધાના દાણનો–વિનાયક–પૃ. ૬૦–૭૧

આરંભ–ગરબો રાધાના દાણનો લખ્યો છે ॥

એકાદશી રાધા નદી નાહી સરૂપે અધા રાધા ધણું ડાઈ ॥
સરદ સસી સરીષી સોહાઇ ઉરે જે વસી પરીસી મોહાઈ ॥
લલાવે ભરી લાલી લલતાઈ, શુંણું એવડી ભરી ગલીતાઈ ॥
તરૂણા તને તેહવી તરૂણાઈ કહે ન બને મોહ અરૂણાઈ ॥
અગો અગ આછી ચપલાઈ, વની તે ઉચાટે ઉમાઈ ॥
ચાલે ગજ ચાલે ચતુરાઈ આવે મનમા ચતુરાઈ ॥

અન્ત–વડો ધીપ દેહ પામી પૂરણાઈ, સાચું દયાદાન જો જાએ અપાઈ ॥
મિથ્યા અભીમાન જો જાએ અપાઈ । લીધે નામ હોએ અજા લેહેલાઈ ॥
મહા પાપ તો પ્રભુ મુગતદાઈ ॥ જાણું ન કસેં જવાએ તરાઈ ॥
વિનાઅક સવલજો ગવાઈ ॥

વિષયાદિ–કૃષ્ણે મહીનું દાણ ગોપીઓ પાસેથી માગતાં તેમની નાયિકા રાધા સાથે વાદવિવાદ કૃષ્ણને થયો અને તેમાં કૃષ્ણનો વિજય થયો, એ પ્રસગ આ ગરબામા વર્ણવેલો છે આ ગરબો પ્રકટ થયો જાણ્યામાં નથી પ્રતિ વિષે જુઓ અ ૮૪–ગ

પાના ૭૧–૭૨–૭૩ માં કોઇ નામ વિનાના કવિનાં હિ દી બે કવિત્ત અને બે દોહરા ઉતારેલા છે

અં. ૯૪–છ–સખીની ગોઠડીનો ગરબો–પૃ. ૭૩–૭૭

આરંભ–સખી ગોઠડી કીજે તે આપણુ મનની રે॥ એક વાતડી કહુ રે પેલા દીનની રે।
હું તો એકલી ગઈ હુતી વદાવનમા રે તાંહા તો કોએ નહોતું તેમાંન ખીજાનમા રે॥

અન્ત–જે એ ગરબો ગાએ ને ભાવે સાભળે રે ॥ સુખસપન પામે ને પરમેશ્વર મલે રે ॥
પામે અર્થ કામ ને મોક્ષ અને હરી મલે રે ॥ તે તો સાચે જપામેં
જેમ લુણ જલમા ભળે રે ॥

વિષયાદિ–કૃષ્ણ અને ગોપીનો પ્રેમપરિચય આ ગરબામાં વર્ણવેલો છે.

અં. ૯૪-જ-ગરબા-નાથ-પૃ. ૭૮-૧૧૨.

શ્રીકૃષ્ણ અને ગોપીઓ પ્રેમપરિચયના વિવિધ પ્રસંગોના જૂદા જૂદા ગરબાઓ વર્ણવાયલા છે. પ્રતિ ૧૧૨મા પાનાથી તૂટક છે.

અં. ૯૫-છૂટક પદો-પૃ. ૨૯.

વિશેષ-રણછોડ, પ્રીતમ, ગોવિંદરામ, ભાલણ (૧), ભાણદાસ, ઓધવ, જન કૃષ્ણ, કબીર, ભીખો, રામકૃષ્ણ, નરસિંહ મહેતા (૧), સુરસાર આદિનાં ભક્તિ અને શૃંગારનાં પદો આ પ્રતિમાં ઉતારેલાં છે. કબીર, અને સુરસારનાં પદ અને સવૈયા હિન્દી છે.

અં. ૯૬-દશમ સ્કંધ (ભાગવત)-રત્નેશ્વર-(ર. સં. (લિ. સં. ૧૯૧૦)-પૃ. ૧-૧૪૩ (તૂટક)

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમોહાઃ ।। શ્રીકૃષ્ણાય નમોહઃ ।। શવત ૧૫૧૦ વર્ષે શાકે ૧૭૭૫ પદ્માદી નામ સંવતરે શાલીવાહને ।। માશોતમ મારો શુભકારી વૈશાખ મારો કૃષ્ણપક્ષે પ્રદીપ્રદાયાં ભોમ વાસરે દશમ સ્કંધ પ્રારંભઃ ।।

वीराजते यस्य मुखे शरस्वती लक्ष्मी शदा वक्ष विपेश राजनी(ति)
येने हृदे शान प्रकाश धांम नृशिंहने आध्य करुं प्रणाम ।। १ ।।
विश्वशर्जन् विशर्ग आश्रये नीत्य युक्त नवलक्षणे जये ।।
कृष्णरूप परधांमने नमुं हृ शदा जगतधांम पर्णमु ।। २ ।।
પ્રથમથી નવ સ્કંધ કહી વલ્યા શુકદેવ પરીક્ષત શાંભલ્યા ।।
દશમમાં કહે કારણ બોધનું દશમ લક્ષણ દુષ્ટ **નીરોધનું** ।। ૩ ।।
વારવા વિપદ, દુષ્ટ મારવા, તારવા સ્વકુલ, ધર્મ ધારવા ।।
પૂર્ણતા પ્રથવી પ્રગટયા હરિ ।। એ કથા દશમ મધ્ય વીસ્તરી ।। ૪ ।।

અન્ત-(રાગ વેરાડી)

શ્રીમદ્ભાગવતે થયા સત્તર અધ્યાએ ।। **દશમસ્કંધે** દીપતો કાળી મહીમાએ ।।૪૭।।
રત્નેયત્ને કર્યા જાહાં છવીસ શ્લોક અડતાળીશ પદ ઓપતાં રાખ્યાં વ્રજલોક ।।૪૮।।
ઇતી શ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે દસમસ્કંધે સપ્તદશો અધ્યાયઃ ।।

વિષયાદિ-શ્રીમદ્ભાગવતના દશમ સ્કંધનો વિસ્તીર્ણ સાર વર્ણવેલો છે. રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે. દરેક અધ્યાયના આરંભમાં શ્લોક છે. અધ્યાય સત્તર છે.

વિશેષ-આ દશમ સ્કંધ પ્રકટ થયો નથી. પ્રતિ ચોખ્ખા અને મોટા અક્ષરે ગુજરાતી લિપિએ બે હસ્તાક્ષરે લખાઈ છે. અશુદ્ધ છે, અધ્યાય સત્તરથી તૂટક છે. દરેક અધ્યાયને અંતે કવિએ ભાગવતના મૂળ કેટલા શ્લોક ઉપરથી પોતે કેટલા શ્લોકમાં પદબંધ બાંધ્યા છે તે જણાવેલું છે.

અંક ૯૭-ક-ગોરખદત્તાત્રેયસંવાદ-(લિ. સં. ૧૯૧૬)-પૃ. ૧-૨૨

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમોહા ॥ શ્રી ગરૂભોએ નમોહા ॥ શ્રી શારદાએ નમોહા ॥ શ્રીસ્ત ગરૂદેવની કીરપાથી ॥ અથ ગોરખ દતાત્રીનો શવાદ લખો છે ॥

ભ્રમ તુ એક છે ભેદ ન આણીશ લગાર ॥ ૧ ॥
શત્ય શત્ય કહુ તુજને માનજે નીરધાર ॥ ૨ ॥
શાર્તા પાતા તુ નહી ॥ ગતે તા દેતા તુ ન હોએ ॥
તાંહારી સીસતા એ શરવ થાએ ॥ માંન એ શત શોએ ॥
કામ ક્રોધ તુજને નહી ॥ શત્રુ મીત્ર નહી કોએ ॥
શરીર જોગે સરવ ભાશે ॥ ખોટુ સરવ હોએ ॥ ૩૬ ॥

અન્ત-દતુતોવાચ ॥ રૂદે સ્થાંનેક જેહેતુ ॥ પ્રાંણુ વારક તેહેતુ નામ ॥
શ્વાશોશ્વાશ તે કરે છે ॥ એકથી દશ થઆ પ્રમાણુ ॥
સુક્ષમ વીચાર તુઅને કહ્યો મર્મ તે રોએ ॥
જોગશાધન કરે શહી ગનાંની વીના જાણુ અજાણુ તુ હોએ ॥
જોગ કરી સીધ થઓ ॥ વચન ફ્રસ્યુ શહી ॥
ગ્નાન વિના તુ જાણજે ॥ અત્રિચત પદ પામે નહી ॥
અવીચન પદ પાંમવા જોગનું નથી કામ ॥
સ્ત (સત) ગુરૂકીરપાએ ભાઈ નાંમ ટલી થાએ અનામ ॥

ઇતી દતુ ગોરખનો શવાદ શમપુરણુ ॥ શમાપ્ત સુભ ભવતુ ॥ રામાએ નમોહા ॥ કલાણુમસ્તુ ॥ શ્રી નીરજન શત છે સીવોહ ॥ શ્રી છે ॥ શ્રી છે ॥ શમજીને વાચજો અલ્પ બુધીએ શ્રી ગુરૂની કીરપાથી શવાદ પુરણુ લખાઓ છે ॥ શ્રી નીરજન નીરાકાર શ્રી રણુછોડજી મહારાજ સ્ત છે ॥

વિષયાદિ-અદ્વૈત વેદાન્તનું તત્ત્વજ્ઞાન દત્તાત્રેય અને ગોરખના સંવાદ રૂપે વર્ણવેલું છે

વિશેષ-આ સંવાદ પ્રકટ થયો જાણવામા નથી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ સંવત ૧૯૧૬ માં લખાઈ છે, પાઠ્ઠી જ અશુદ્ધ છે આરંભમાં કડી ર પછી એકદમ ૩૬, ૩૭ એમ કડીની સંખ્યાનો નિર્દેશ ૧૭૫ મી કડી સુધી કરી પછીથી કડીની સંખ્યા આપવાનું માંડ વાળેલું છે પાનીએ ચોંટવાથી કેટલાક પાનાં ચોડી ગયેલાં છે.

અં. ૯૭-ખ-હિંદોળાનાં પદ-પૃ. ૨૨-૨૫

પરમાનંદ, ચતુર્ભુજ, ગિરિધર, રામકૃષ્ણ, નંદદાસ અને મુકુંદનું એકેક પદ મળી કુલ ૭ પદ હિંદોળાનાં અને શ્રી કૃષ્ણલીલાનાં ઉતારેલાં છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે.

નં. ૯૭-ગ-ભગવદ્‌ગીતા-રામકૃષ્ણ-(ર. સં. ૧૬૬૦)- (લિ. સં. ૧૯૧૬)-પૃ. ૨૬-૬૬

આરંભ-શ્રીહરીક્રશ્ણાએ નમાં ।। શ્રીગંણેશાએ નમાં ।। શ્રીગરુભ્યોએ નમાં ।। અથ ભગવતં ગીતા લીખતે ।।

દોહા ।। આંદ સી ગરૂને નંમુ ।। આંદ પુરશનું ધાન ।।
ભગવંત ગીતા બોલસુ ।। કેવલં બ્યમ ગ્નાંન ।। ।। ૧ ।।
અરજુન કેરે કાંરણે ।। જગતહીત ઉપદેશ ।।
કહુ મત વેદાંતનો ।। તે તુ ચીત ધરેશ ।। ।। ૨ ।।

અન્ત-રાંમભક્ત કેહે સુણો શ્રી હરી ।। રહીત કાંમનાં મેં સ્તુતી કરી ।। ૯ ।।
વેદાંત મત ગીતાનું ગ્નાન ।। એ ઊપર કીધું આક્ષાંન ।। ૧૦ ।।
શ્રી ગુરૂચરણક્રીપાએ કરી ।। અમ્રત હરીરસ મુકો હરી ।। ૧૧ ।।
ગ્નયાંન પાંત્ર કરી પીશે જેહ ।। મૂક્તી સૂપ ભણીજે તેહ ।। ૧૨ ।।
સ્વત શોલ સાંઠોતરો આંશો માશ પખ્ય ઉજલો ।। ૧૩ ।।
દીન દવાંદશી ને રવીવાર ।। કર્થાં હવી પુરણ વીશતાંર ।। ૧૪ ।।

... ...

નીવ્રત મારગ નાંનો કરો રે ।। નહી કીધું વીસ્તાંર ।। ૨૭ ।।
રામભક્ત એમ વિનવે રે ।। પ્રભુભક્ત આંધાંર ।।
મોક્ષપદારથ પાંમીએ રે ।। છુટીએ ભવશંશાર ।। ૨૮ ।। (અધ્યાય ૧૮)

ઇતી શ્રી માંહાંભાંરથે ।। શ્રીકૃષ્ણઅરજુનશંવાદે ભગવતગીતાં શંપુરંણાં ।। શ્રી છે ।। શ્રી છે ।। એ શ્રી ક્રસ્ણઅરજુંનશંવાંદે ભગવતગીતાં શ્રી ગરૂ બ્રાહ્મણ કાંલાં શ્રીહરીનાં કલ્પવક્ષ પુરવ દીધાં એ છે તેમણે દઆં હેત એ દેહે નાંમ ઉપર દઆં કરી મગાંવીએ આંપીને સ્તવચન બોલાં જે તુ માંરાં દાંશનો દાંશ થાઆં ને ગીતાં કડી ચોપાંઈ શહીત લખી લે ને અહો રાંત દીવશ શ્રીભગવતગીતાંનું ઊચારણ કરજે તેથી ભગવત તાંહાં રામો હોમદલો ભયકાંર મેલાંવશે ને ગઉલોકનો વાંશં આંપશે એવાં ગંરૂદેવનાં વચનથી શપુરણ લખાઈ છે શમજીને વાંચજો દોશ દેવો નહી ।। શાલ ૧૯૧૬ માં શ્રી શાંધાંક્રસ્ણનો સ્થાંપન કરેલો ઉતમ માંશ પંરશોતમ માશ પરથમ આશો સુદ ઊજવલ પક્ષ પર દોશની ત્રીઓદસી વાંર ગરેઉએ શપુરણ લખાંઉ છે ।।

વિષય-શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતાના અઢાર અધ્યાયનો સાર છે. દુહા, ચોપાઈથી પદ્યબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-આ ભગવદ્‌ગીતા પ્રકટ થઈ નથી. પ્રતિ અશુદ્ધ છે અને તે ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે. પાનાં પાણીથી ચોંટેલાં છે.

અં. ૯૭-ઘ-ગોપાલગીતા-ગોપાલ-(ર. સં.)-
(લિ. સં ૧૯૧૬)-પૃ. ૧-૧૧ (તૂટક)

આરભ-શ્રી ગણેશાએ નમા ॥ શ્રી શારદાએ નમ ॥ શ્રીગરૂભોએ નમો ॥ અથ શ્રી ઇસ્ટ ગરૂદેવ બ્રમ દેહે ધારણ પુરવ દીર્શાના વાસી ત્રીલોકમા શચરાચેર વ્યાપીક કાલાં કસ્ણુ અવતારી પુરૂષ ભગ્ત સ્ત હેતકારી ગરૂજી માંહારાજની કીરપાથી ॥ અથ શ્રી ગ્તાંન વાર્યા ગરૂ સીખ શત્રાંદ ગોપાલ ગીતા લખીતગ ॥ આકાશ નામે સીસી ખપરી ॥ હાર નામે ગુરી ॥ પરમારથ બુધીની વ્રાસ અરથે ॥ ઓઉતયો શ્રી પર્શત માને ॥

જય જઅ શ્રી આધ્ય નીરજન ॥ અવીચન બુધી નીવારણુ ॥
શત શરૂપ શનાંત શાખી ॥ તેહેનૂ કરૂ વીખાણુ ॥ ૧ ॥
શા કરુ વીનતી બેહુ કરજોડી ॥ શતગુરૂ ચઇતન દેવા ॥
કીરપા કરોને મ(નિ) સ્વાંમી ॥ બૂધ વાધે તતક્ષેવ ॥ ૨ ॥

અન્ત-પ્રતિ તૂટક હોવાથી રીતસરનો અંત નથી

વિષયાદિ-અદ્વૈત વેદાંતનું તત્ત્વજ્ઞાન આ ગીતામા વર્ણવેલું છે
કડવા ૩ થી કડી ૮૬ થી પ્રતિ તૂટક છે, રાગ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલી છે

વિશેષ-પ્રતિ તૂટક હોવાથી રચનાસંવત કે લિપિસંવત જણાતા નથી પ્રતિ અશુદ્ધ છે અને ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે પાણીથી પાનાં ચોંટેલા છે

અં. ૯૮-ક-સિંહાસનબત્રીશી-સામળભટ્ટ-(લિ. સ. ૧૯૩૮-૯)
ક-વાર્તા ૧ લી વીક્રમની તથા ભરથરીની (ભેગી) પૃ. ૧-૫૦

આરભ-શ્રી ગણેશાએ નમા અથ શીઘાશન બત્રીશી મધ આદ કથા લખી છે ॥

શી શારદા સુખદાએની । મતદેણી તુ માત ॥
વેણાપુસ્તકધારણી । વાંણી દેવી વીક્ષાત ॥ ૧ ॥
હેતકારી હંશવાહેની । બ્રમપુત્રી બ્રમ રૂપ ॥
ડડકમંડલ ધારણી । અરણ્વ અકલ અનુપ ॥ ૨ ॥
જેહને તુઠી શારસ્વતી ॥ તેહેને શાંહાની ખોટ ॥
કવી કેહેવાએ કીપારથકી ॥ મેહેર તણી એ મોટ ॥ ૩ ॥

... .

(કવિની ઓળખ)

પરમ મનોહર પરમ પવીત્ર । વરણવુ વાર્દ્ર વીક્રમચરીત્ર ॥
ગ્રણુનીધી દેશવડો ગુજરાત । વીરવ બાધા માંહા તે વીક્ષાત ॥ ૨૫ ॥

પુઠલ પરગણાં અધીક અનેક । માતર પરગણે વડી વીવેક ॥
સીહુજ ગાંમ શીરોમણુ શાર । દેવાધીદેવ મોહોટો દાતાર ॥ ૨૬ ॥
વીરેસ્વર શીવની નીરમલ નાંમ । તેહ કરે મનવાંછીત કામ ॥
તેહેનો મહીમા છે અતી ઘણો । ચઢે લાડુ શવા એ મણ તણો ॥ ૨૭ ॥
... ...
લાખેક લીંવામાં । કણબી કુલ કાછીઆ કેહીએ ॥
વાશણવંશ વીવેક । માંનરાજ માહારાજ જ લહીએ ॥
રાજશસુત રામદાશ ॥ બેહેકં બરાશાં જેહવી ॥
કેશર જેહવી ખુશબોઇ ॥ તોલ તરતીબે તેહેવી ॥
ચૌદ વીધ્યા ગુણ જાંણુ । જાત જાત વાંત સુણે નવી ।
દાંનમાંન શત માનથી । તેણે શંતોખો શામલ કવી ॥

અન્ત–સીહાંશન શાંહાંમુ જોઇશ મો । નીહાંલી શપના માંહાં એ દેશ ।
દુખ ભાંજે દુનીયાં તણાં । તો શીઘ્રાશંન પર બેશ ॥ ૯૩
ખરૂં કહેતામાં ખીજશો । વરવી લાગશે વાંણુ ।
દુખ લાગાથી શુખ થશે । નહીતર હોશે હાંણુ ॥ ૯૪ ॥
એમ કહીને પુતલી આપે ગઈ આકાશ ।
એ કથા પુરી થઈ । કેહે કવી શાંમલદાશ । ૯૫ ॥
શોતા વીગતા સમજતા । કેહે કવીતા કર જોડ ।
શાંમલભટ કેહે બોલજો । જે જે શી રણછોડ । ૯૬ ।

ઇતી શ્રીવીક્રંમચરીત્રે સીંધાશંનબત્રીશે પ્રથમ કથા શંપુરણ્ શુભંમસ્તુ ॥ કલાંણુ મસ્તુ ॥ આઇ ર અસ્તુ ॥ ૧॥ શંવત ૧૮૭૮ ના વરખે આશાડ શુદ ૫ વાર સોમે લખી છે ॥

વિષયાદિ–રાજા ભોજને વિક્રમના સિંહાસન ઉપર બેસવા જતાં ક્રમે ક્રમે ૩૨ પુતલીઓ ખાળે છે અને વિક્રમનાં પરદુઃખભંજનનાં કામો સંભળાવી તેવો થવા પ્રેરે છે, એ પ્રસંગો સિંહાસન બત્રીશીમાં વર્ણવેલા છે. પહેલી વાર્તામાં વિક્રમના સિંહાસનની ભોજને પ્રાપ્તિ, તે પછી તેની ઉત્પત્તિ અને પ્રતિષ્ઠા વર્ણવી છે, અને વિક્રમના મોટા ભાઇ ભરથરીનો વૈરાગ્ય અને વિક્રમને થયલી રાજ્યપ્રાપ્તિ અને તે પછી તેણે કુંભારનું દુઃખ ટાળ્યાનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. દૂહા, ચોપાઈ અને છપ્પાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ–પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. સંવત ૧૮૭૮ માં લખાયલી હોઇ ને વાર્તાના રચનસમયની સમીપતર છે. આ વાર્તા પ્રકટ થયલી છે. પણ તેમાં ને આમાં કેટલોક પાઠફેર છે. આ વાર્તાની પછી સરસ્વતી પુતલીએ કહેલી વાતનું એક પાનું લખી અધુરી મૂકેલી છે. પ્રતિ જૂની તેમ જ જીર્ણ છેઃ વચ્ચે વચ્ચે પાનાં ખવાયલાં છે, ઠી કે પંક્તિની સંખ્યા લખવાનો કોઈ ચોક્કસ નિયમ જળવાયલો નથી.

નં. ૯૮-ખ-વાર્તા-સ્ત્રીચરિત્ર-પુતલી શીલવતી-સામળભટ્ટ

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમા યાસન બત્રીશીમાંથી વારતા સ્ત્રીચરીત્રની લખી છે ॥

ચોપૈઈ ॥ શી વીષ્ણુ ને શારસ્વતી માતજી આપો શુભ મતી ॥ ૧ ॥
અધીક મેંન પુરો આશ ॥ કરો માતા રસનાએ વાશ ॥ ૨ ॥
દીજીએ મુજને મનોહર મતી ॥ શુભ અક્ષર બાલા વાસતી ॥ ૩ ॥
એ...મે ગણપતી ધીર ॥ ભોજરાઅ નરમન ગુણ નીર ॥ ૪ ॥

જમણો પાગ ધરે જેટલે ॥ સીલવતી બોલી તેટલે ॥
રખે રાએ તુ ધરે તુ પાએ ॥ આશન બેસે શુખ નહી થાએ ॥

અન્ત-શીહજ ગામ શીરોમણી ॥ ગાતર પ્રગણા માહા ॥
વડો દેવ વીરેશ્વરો ॥ તેહ બીરાજે તાહા ॥ ૫ ॥
તેહ ગામે કણબી વશે ॥ વાશણ કેરે વશ ॥
કાઉજી કુલ દીપક ભલો ॥ રખીઅલ ઈસ્વરનો અશ ॥ ૭ ॥
રખીદાશ રાજશ વડો ॥ નજીસુત મેહેરાણ ॥
લેખ લખાવા તેમણે ॥ પરમારથ પુરાંણ ॥ ૮ ॥
પાચ પુત્ર પરતાપીક પવિત્ર ॥ વેણી વીવેક વડ હથ ॥
દાનમાન ડહાપણપણે ॥ શુભ વરતે શમરથ ॥ ૯ ॥
ઝવેર જશઝીતણ શદા ॥ હરીએન ગુણવત ગગ ॥
લખુ લાએક લક્ષણ શહી ॥ જીવણ શદા બુધ શગ ॥ ૧૦ ॥
શામજી વીર સનક્ષણો ॥ માધુ ઓધુ બે તન ॥
એકએકથી આગના ॥ જુગ જાણીતા જન ॥ ૧૧ ॥
રખઅલ તણા છો રાજવી, ભુપ જેહેવા બત્રીજ ॥
બહુ પ્રાક્રમ બહુ ચાતુરી ॥ બુધશાગરના બીજ ॥ ૧૨ ॥
શીગોડ માલવી વીપ્ર શુભ ॥ ગુજરાત માહા ગુણનીવ ॥
વાશી બેગમપુર તણો ॥ વીખાણુ વડેરા વીપ ॥ ૧૩ ॥
શામલ ભટ તાહાં તેડીઓ ॥ વીખાંણ શુણી ને વાત ॥
પીતા પુરશોતમ તણો ॥ ખટ દરશણ માંહાં ક્ષાત ॥ ૧૪ ॥
પૃથવી કરી પધાએતે ॥ ખાનપાન ધનધાન ॥
કર જોડીને એમ કહુ ॥ દેઈને ઝાઝાં માન ॥ ૧૫ ॥
શુમાન ભાટ દરોદીએ ॥ જેહેવો વીનેક વ?તાલ ॥
શોપી ગ્રંથ તે ભાટને ॥ આણી અદકો વાહાલ ॥ ૧૬

શીગોડ માલવી વીપ્ર શુભ ॥ ગુણનીધ ગુર્જર ગાંમ ॥
પુરાંણ કરાં પરમારથી ॥ જેહેતું નવ ખંડ માંહીં નાંમ ॥ ૧૭ ॥
શીહાશનબત્રીશનો ॥ કરો ગ્રંથ ગુણ ગેહ ॥
પુનવંત પુરૂખને શ્રીએ ઘણો ॥ નીરમલ જનને નેહે ॥ ૧૮ ॥
ભાટ ચારણ કે બ્રાંમણાં ॥ ખોડ મો દેશો કોએ ॥
શદબુધી દીધી શારદા ॥ હરીઇછાથી હોએ ॥ ૧૯ ॥
... ...
ભોજ પ્રતે કહી પુતલી ॥ આપે ગઇ આકાશ ॥
એ કથા પુરણું થઇ ॥ કેહે કવી શાંમલદાશ ॥ ૨૮ ॥

ઇતી શી વિક્રમચરીત્રે પરમારથપુરાંણે ॥ કવી શાંમલદાસક્રીતાઅં ॥ શીહાશંનબત્રીશી મધેની શ્રીચરીત્રની કથા શમપુરણં ॥ શમાપતં ॥ સંવત ૧૮૭૯ ના વરખે માશોતંમ માસે ફાલગુન માશે શુકલ પક્ષે અષ્ટમીને રવીવાશરે ॥ રાત્ર પોહોર ડોડ શમે શંપુરણ કરી છે ॥ સાંમી પરત માફક ઉતારી છે ॥ અક્ષેર અદકો ઓછો શંભાલી વાંચજો ॥ લખનારને દોશ દેવો નહી ॥ એ ચોપડી સોની શીવદાશ દયાલદાસની છે । પોતાને હસ્તે ઉતારી છે ॥ એ ચોપડી જો કોઇ વાંચવા લેઇ જાએ ને રાખે અથવા ચોરી લેઇ જઇને રાખે અથવા કોઇ પાસે મગાવીને રાખે અથવા ભુલે ચુકે રાખે તેને માતા હરશીધ પુછશે તે જાંણજે કથા વાંચીને ધરમ ઉપર મંન શૌ રાખજે ॥ ધરમે કરીને જેએ થાશે શહી ॥ શંપુરણ ॥

વિષયાદિ–વિક્રમના સિંહાસનની પુતલીએ ૨૯ મી સ્ત્રીચરિત્રની વાર્તા કહેલી છે, એમાં વિક્રમનું પુરૂષ જ ચતુર હોવાનું અભિમાન એક વણીકપુત્રીએ તેના પુત્રની વહુ થઇને કેવી રીતે સતીત્વ જાળવીને તોડયું, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

વિશેષ–પ્રતિ વાર્તાની રચનસમય પછી ૩૫–૪૦ વર્ષને અંતરે લખાયલી છે. તેની લિપિ ગુજરાતી છે. પાનાં છૂટાં છે. આ પાનાંને અંતે કવિએ પોતાની તેમજ પોતાના મુરબ્બી રખીઅલની ઓળખ આપેલી છે.

અં. ૯૮–ગ–વાર્તા પાનની–સામળ ભટ્ટ–(લિ. સં. ૧૯૩૯)–પૃ. ૧–૨૮.

આરંભ–શ્રી ગણેશાએ નમાહાં ॥ અથ પાનની વાર્તા લખી છે ॥ પૂતળી કરપૂરગોરા છે. ॥

દોહારો ॥ પ્રથમ શીવ પ્રતપ પણાંમુ ॥ ગણપતં ગુણનીધ નાંમ ॥
દુંદાળો દુખભંજણો ॥ કરતો વાંછીત કાંમ ॥ ૧ ॥

શતદાએક તુ શારદા ॥ હશવાહેની માત ॥
વેણાપુશતંગધારણી ॥ વાણી દેવી ખાત ॥ ૨ ॥
કરણુ કીરપાલ કરણા નીધી ॥ નદ નદન નરનાથ ॥
ગીરીધર ગદાધર ચક્રધર ॥ મોરલી ધરે હીત હાથ ॥ ૩ ॥

અન્ત—ગુણશાગર ગુઝ(ર)ધરા ॥ શીહઝ ગાંમ શુજાણુ ॥
કાંઊજી કુન કલખી વડો ॥ મનજી પુત્ર મેહેરાણુ ॥ ૭૩૩ ॥
રખીદાશ રાઝશ ગુણે ॥ પૂન તણો ઝે પૂર ॥
લેઊઆ માહા લાએક લહો ॥ નાએપણાઊ શૂર ॥ ૭૩૪ ॥
પ્રમારથ પાત્રેઅ કર્યાં ॥ નીરમલ શુભ નવાણુ ॥
પ્રવાર પનોતો પૂત્ર શુભ ॥શકન શાહાશ્ર શુજાણુ ॥ ૭૩૫ ॥
ભલું વન ભાટે ભર્ણું ॥ શુણુ રૂડા રખીદાશ ॥
કાવીએ કાલીદાશ શમો ॥ વેગનપૂર્મા વાશ ॥ ૭૩૬ ॥
કીરતમાને શુણી અમો ॥ અકન અમારી આંજ ॥
તેહેને તેડૂ મોકલો ॥ મનજી સુત્ર માંહારજ ॥ ૭૩૭ ॥
પ્રીત ઉપજે પૂન પર ॥ ધરમે મન રેહે ધીર ॥
બુધે બત્રીરીશી કરી ॥ અખુટ પૂત ઝે સાથ ॥
વરણુવ વીક્રમ વીરતુ ॥ ૭૩૮ ॥
રામચરીત્ર ઝે સાંભલે ॥ પૂરણ મંન પવીત્ર ॥
તે શમોવડ ઝાંણજો ॥ વારૂ વીક્રમચરીત્ર ॥ ૭૩૯ ॥
કેહે કવી હુ જાણુ નહી ॥ શુલ અખેરની શુધ ॥
અતરમા કોહો અધીપની ॥ બહુ પ્રકારે બુધ ॥ ૭૪૦ ॥
કેહે પૂતલી ભોજને ॥ એહેવો થઓ તે રાએ ॥
એહેવા ગ્રાંક્રમ જો કરો ॥ ધરો શીહાગન પાએ ॥ ૭૪૧ ॥
એમ કહીને પૂતલી ॥ આંપે ગઈ આકાશ ॥
એહ કથા પૂરણુ થઈ ॥ કેહે કવી શામલદાસ ॥ ૭૪૨ ॥

ઇતી શ્રી વીક્રમચરીત્રે શીહાશનબત્રીશે ॥ કવી શામલદાસ વીરચીત્રાં પાનની વારત્રા શામપૂરણુ ॥ રામા પ્રત ॥ લખતગ મોઢ વાણીઆ શા. ખુશાલ કીકા શાએ લખી છે પોતીકે હાથે શવત ૧૮૨૯ ના ચઇત્રર શુદ ૧૩ સોમે શમપૂરણુ થય છે

વિષયાદિ—આ વાર્તા સિંહાસનબત્રીશીમાંની કર્પૂરગૌરા પૂતળીએ કહેલી છે રાજસભામાં વિક્રમ આગળ એક તબોળીએ પાન આણી, તેનાં ઉત્પત્તિ સ્થાન, ગુણ અમૃતમય કે વિષમય આદિનો પ્રશ્ન કીધો અને વિક્રમે તેની શોધ કરી જીવના જોખમે

પરમાર્થ કીધું, એ પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે. કુલ કડી ७४२ છે. ચોપાઇ, દુહા અને છપ્પાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-આ વાર્તા ઘણી જ અશુદ્ધ રીતે છપાયલી છે, પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. તેનો લિપિસંવત ૧૯૩૯ છે. એટલે તે રચન સંવતનાવિશેષ સમીપે છે. પ્રાચીન ભાષાના સંસ્કારો કહીંક કહીંક જળવાયલા છે.

ઍં. ૯૯-કપીલકર્દમચરિત્ર-વલ્લભ-પૃ. ૧-૨૭ (તુટક)

આરંભ-શ્રીગુરૂભ્યો નમ ॥ શ્રીસરસ્વતીયે નમ ॥ અથ આખ્યાંન કપીલજીનું ॥ આપાંન કરદમનું કપીલજીનું ॥ અધા વીસ ॥

રાગ રામગ્રી ॥ પરીક્ષત રાજા પુછે વાતજી ॥ કોહો અસજોગી પુરની ક્ષાંતજી ॥ ૧ ॥

સ્વયંભું મનુની પ્રજા છે જેહજી ॥ ઉતપત વીસ્તારી કોહો તેહજી ॥૨॥

... ...

સેવી સેવે પધારીઆ એમ પુંછે છે નૃપીધીસરે ॥

હવે ત્રત્તીય સ્કંદ ભાગવત તણા થઆ અધા પૂંરણ એકવીસ રે॥૨૮॥

॥ ૨૧ ॥ કડવાં ૧ ॥

અન્ત-(રાગ ધન્યાસી)

સ્થાવર જંગમ રહો વ્યાપી હરી સકલ સ્થાંનક તુ રહે ॥

સરવ ભુતમાં નિવાસ તાહારો લેહે વેદવાંણી એમ કેહે ॥ ૫ ॥

તુહ તાંરણ, તુઅ મારણ, દુપનિવારણ્ય હરિ મુગતી તુધી પાંમિએ ॥

તાહારી કૈપાથી સંસારદોસ હરિ એક ક્ષણી વાંમિએ ॥ ૬ ॥

રવિસસી સરળ નક્ષત્રમંડલ જે ત્રૈભોવંન રચના કરી તહી ॥

શ્રી હરી... ... ... (કડવું ૧૩ અધ્યાય ૩૩)

વિષયાદિ-શ્રીમદ્ભાગવતના તૃતીય સ્કંધના અધ્યાય ૨૦-૩૩ના આધારે કપીલ કર્દમનું ચરિત્ર વર્ણવેલું છે. રાગ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે વચ્ચે વચ્ચે વલણ જણાતું નથી. કડવા ૧૨ પૂરાં અને તેરમું અધુરૂં છે.

વિશેષ-ગુજરાતીપ્રેસના પદબંધ ભાગવતમાં આ સ્કંધ છપાયો છે, જો કે તેમાં તેના સંશોધકનું ઉમેરણ તેમ જ પાઠફેર ઘણાં છે. આ પ્રતિ ઘણી જ અશુદ્ધ છે. ૨૦ થી ૩૩ અધ્યાય આમાં આપેલા છે. ૩૩ થી તૂટક છે. પાનાં છૂટાં છે. બાલબોધ લિપિ પણ વચ્ચે વચ્ચે 'ભ', 'અ', 'એ', 'છે,' આદિ અક્ષરો ગુજરાતી લિપિના છે.

ઍં. ૧૦૦-કુ-શિક્ષા-મોહન- પૃ. ૩-૬૧

આરંભ-(પહેલાં બે પાનાં નહીં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

વી...શ્રાંત અમાનઃ જનક... શ . વીક્ષાતઃ ॥

વીષ્ણુ ગુરૂ ઇષ્ટ જે દેવઃ વીદા... ગ ચારે સેવઃ ॥ ૧૨ ॥

નેત્ર . ણા ને વીવા નેત્ર મુક્તા ગી. દાએ વઅણુ ॥
બાહુ ચરણ બ્ય કર પાગ વીદા નરક તણી માહે ભાગ ॥ ૧૩ ॥
સહસ્ત્ર અસ્ત્ર એ વીદા માંહિ કવચ રોપ સેના હો ઝાહા તહિ ॥
... રજણુ પુણુ વીક તસ ॥ વારણુ વેરી વીખય અરાય ॥ ૧૪ ॥

અન્ત –ગીરજાપત ગગાધર નાથ ॥ કરા અદ્ર સમ કોગી અનાથ ॥
મોજ પાપીસ ઉચા થકી ॥ ભુમ ન તસપે હોડ ઝ બકી ॥ ૨૦૯॥
બે સુકન નઈ બકી દેશ ॥ અનરથ કારજ હાણુ અસે ॥ ૨૨૩ ॥
ભોજન કરવો નીત વહેવાર ॥ સકત સમોવડ પ્રાગ પ્રસાર ॥
કેહેવુ વેહવુ સગવડ કાજ ॥ લખમી વરજીત રાખણુ લાજ ॥ ૨૨૪ ॥
એ સીક્ષા સુધારાનું મુલ ॥ અતર જામ હોએ અનંકૂલ ॥
સકલ કારજ સભારે સાથ ॥ હરજી મહી ન મેહેલે હાથ ॥ ૨૨૫ ॥
સીક્ષા સવણુ કરે જે ભણે ॥ તેહેના સકલ મનોરથ મણે ॥
સુણે તે સીખ કૂસલ તાં થાએ ધરમપરાયણુ રેહે ચીત પ્રાણુ ॥
સદાકાલ વરતે કલાંણુ ॥ મોહોન કેહે તમો સુણુ— સરી ॥
વીદાની લય મુકવી નહી ૨૨૫(?૨૨૭ ॥

શ્રી શ્રી શ્રી ઇતી સીખ સમપુરણુ સુભ ભવતુ કલાંણુમસ્તુ ॥ શ્રી શ્રી શ્રી છે છે છે એ ચોપડી હામોટ વાસ્તવગ મેહેતા વેણી મઆરાંમે લખુ છે એ ચોપડી બાઈદાસ વનમાળીની છે જે આલવે તેહેને સનાસીઆનો પાપ છે

વિષયાદિ-૧ વિદ્યાથી પ્રાપ્ત થયલા ગુણ અને કાર્ય કરવાની આવતી શક્તિનો બાધ આ શિક્ષામાં કરેલો છે

૨ ચોપાઇથી પ.બધ બધિલો છે કુલ કડી ૨૧૨ છે, તો કે લહીઆએ ૨૨૫ નો આક લખ્યો છે ૨૦૮ મી કડીથી એકદમ ૨૨૩ મી કડીનો આક લખેલો છે

વિશેષ-આ શિક્ષા પ્રકટ થએલી જાણ્યામાં નથી, ભાવા તેમ શૈલી સરળ અને સહજ છે વિષય જાણવા અને વિચારવા લોગ છે પ્રતિ જૂની તેમ જ જીર્ણ છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, તો કે કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાળબોધ લિપિનો છે

અં. ૧૦૦–ખ–રત્નેશ્વરમહિમા–ભટ્ટ ભવાનીશંકર– પૃ. ૬૨–૧૨૫ (તુટક)

આરભ–શ્રી ગણેસસાએ નામ ॥ શ્રી સારદાએ નામ શ્રી ગરભ્યો નાંમ ॥ અથ શ્રી રતનેસ્વર માહાદેવનું આખ્યાન લખુ છે ॥
રાગ રામગ્રી॥ શ્રી ગણપતી ને આદે આરાધુ ॥ ચરણે નાંખી સીસ રે ॥
• માતા જેહેની પારવતી ॥ ને પીતા શ્રી જુગદીશ રે ॥ ૧ ॥

વિષયાદિ—વાલ્મીકિ રામાયણના યુદ્ધકાંડના આધારે રાવણ સાથે રામલક્ષ્મણાદિના યુદ્ધના તેમ જ રાવણની હાર અને અયોધ્યામાં પુનરાગમનના પ્રસંગો વર્ણવેલા છે.

રાગ અને લયસાથી પદબંધ બાંધેલ છે. કુલ કડવાં ૪૭ છે.

વિશેષ—આ યુદ્ધકાંડ પ્રકટ થયો જાણવામાં નથી. પ્રતિ જૂની તેમ જ છૂટક છે; ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, જો કે કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાળબોધ લિપિનો છે.

અં. ૧૦૨–ખ ઉત્તરકાંડ–રામજન કૂઅર–(ર. સં. ૧૭૧૬)–(લિ. સં. ૧૭૯૧)– પૃ. ૩૪૭–૪૯૧

આરંભ—શ્રીગણેશાએનમઃ શ્રીસારદાયનમઃ શ્રીગૂરૂભ્યોએનમઃ શ્રીરામજીની કીપા છે ॥ ઇતીશ્રી ઓતરકંડની કથા લખીતંગ ॥

રાગ અસવારી ॥ પ્રથમ ગજાનંન વીનવુ ॥ હૂ પ્રણાંમી લાગૂ પાએરે ॥
ગૂણ રાએરે ॥ હુ શ્રવંન કરૂ મૂખ તાહરૂરે ॥ ૧ ॥
આઇ હસ વાંહાંણી સ્વરસ્વતી ॥ ત્રેલોક વીક્ષાંત રે ॥
માત રે સાહપણ કર માહારૂરે ॥

ઢાલ ॥ તૂ સાહ મારી કરે માતા ॥ દીન જાંણી મંન ॥
તાહરી કીરપા માટે અનૂભવૂ ॥ રઘૂનાથ ગૂણપાવંન ॥ ૩ ॥
સહી અંમલ જસ રઘૂનાથના ॥ કો સૂણે અથવા ગાએ ॥
સંસારથી નીરભે થઇ ॥ વઇકૂઠ મારેગ પૂલાએ ॥ ૪ ॥
તે માટે મંન સ્થીર કરી ॥ જંન સાંભલજો શ્રવ કોએ ॥
કહુ કથા ઓતરકાંડની ॥ જે એ અ...લ પાવંન હોએ ॥ ૫ ॥
માહારા શ્રી ગુરૂને ચરંણે નમૂં ॥ કવી તણે લાગે પાએ ॥
ભટ બાલકૃષ્ણની કીપાથી ॥ એ ગ્રંથ પૂરંણા સાએ ॥ ૬ ॥

ઉથલો ॥ થઇ રહો જે એ જે એ કાર ભાઇઓ ॥ તેમાં કાંઇ સંધે નહી ॥
રાંમજન કૂઅર કહે ॥ હવે રૂક્ષી સહુ આવા સહી ॥ ૨૫ ॥
॥ કડવૂં ॥ ૧ ॥

અન્ત—(રાગ પ્રભાતી)

સત કોટી રાંમ આંણુા શોએ ॥ ઉતર કંડ તે મધે હોએ ॥ ૧ ॥
નગ્રનીવાસીશુ અવસમેવ ॥ સરગ પધારા દેવાધીદેવ ॥ ૨ ॥
ભાવ ધરીએ જન ગાએ ॥ ગરભવાસ કેરાં દુખ જાએ ॥ ૩ ॥
ઊતરકાંડ કથા એ શાર ॥ શંક્ષેપે કીધો વીસ્તાર ॥ ૪ ॥
શેખનાગે નવ પૂરંણા નવ થાએ ॥ તો વીસ્તારી મે કેમ જાએ ॥ ૫ ॥
તે માટે વઇશ્નવ જેએ હોએ ॥ મુઝને ખોડ મ દેસો કોએ ॥ ૬ ॥

હુ અલાપડ બુધ ન જાણુ મોડી ॥ કવમાણે મત માહારી થોડી ॥ ૭ ॥
લઘૂ દીરઘ અક્ષરનાં માન ॥ તેહ તણુ નવ જાણું ગ્નાન ॥ ૮ ॥
આગેના કવીતા માહાપાત્ર ॥ તે આગળ હુ કહી માત્ર ॥ ૯ ॥
કાહા સસી તારા સાહેર રૂપ ॥ કાંહા રાંક ને કાહાં તે ભૂપ ॥ ૧૦ ॥
કાહા ચપ આ ઓન કેહેવાએ ॥ ચદન જમલ કરીર ન પાએ ॥ ૧૧ ॥
કાહા રવી દીપક જમલ નહી શુધ ॥ તેમ તે આગલ માહારી બુધ ॥૧૨॥
તેહ તણો મે લેઇ આગાર ॥ મન પ્રમાણે કીધો વીસ્તાર ॥ ૧૩ ॥
આદ સકત શાહાએ થયા અત ॥ તો ગ્રથ મે માડો સત ॥ ૧૪॥
પદ એકવીસસે છત્રીશ શોએ ॥ શુભ કડવાં પાછવન હોએ ॥૧૫॥
ભટ બાલક્રશ્ણ કરૂણા કરી જાણા ॥ બુધ આપી સીર મૂકો પાણા॥૧૬॥
તેહ તણી ક્રીપાએ કરી ॥ ઉતરકડ કથા વીસ્તરી ॥ ૧૭ ॥
શવત ૧૭૧૬ બોત્રા (? સોળ) સાર ॥ આસો વદ તૃતીયા
સોમવાર ॥ ૧૮ ॥
તદીન પૂરણુ હવૂ આખાંન ॥ શાહ કરી મૂને શ્રીભગવાન ॥૧૯॥
વાસે સ્તભતીરથ છે જાહુ ॥ કવીતા ગ્નીનાત મકૂર કૂલ મેહે ॥૨૦॥
અકખરત્તર મધે મૂઝવાસ ॥ વઇશ્નવ જનના કાહાવૂ દાસ ॥૨૧॥
કવી કૂઅર કેહે રાઘવરાએ ॥ મઝને કરજે પરમ ક્રીપાએ ॥૨૨ ॥
॥ કડવા ૫૭ ॥

શપૂરાણ ॥ ઈતીશ્રી રામકથા ઊતરકડની શમપુરણ ॥

વિષયાદિ–વાલ્મિકી રામાયણના ઉત્તરકાડનો સાર આ આખ્યાનમા ઉતારેલો છે રાગ, ઢાલ અને દેશીઓથી પદબધ બાંધેલ છે, જો કે કોઈ કોઈ કડવામા કા તો ઢાલ કે કા તો દેશી જણાતો નથી

વિશેષ–આ કાડ મુદ્રિત થયો નથી રચાયા પછી ૬૫ વર્ષે લખાયેલી છે પ્રતિ જૂની તેમ જ જીર્ણ છે ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, જો કે કેટલાક અક્ષરનો મરોડ બાળબોધ લિપિનો છે

અં. ૧૦૨–ગ–જાલધર આખ્યાન–શિવદાસ–(ર. સ. ૧૭૩૭)–(લિ. સ. ૧૭૮૧)–પૃ. ૪૬૩–૪૭૯

આરભ–(પાનું ૪૬૨ ન હોવાથી રીતસર આરભ નથી)
રોહરી ॥ વાસી દૂવારકાં વેગે કરી ॥ ૮ ॥
જરાસગ જીતો સીસૂપાલ ॥ રૂખમાણી હરણ કરૂ ગોપાલ ॥
જ્મ હરી પરણ્યા જેહ ॥ પ્રાકમ અત સુણ્યા મે તેહ ॥ ૯ ॥
એ કથા મે શ્રવણે શુણી ॥ વતી એક પૂછુ તમને ભણી ॥

કેમ નરકાસૂર મારે હરી ॥ સોલ સેહેઅ કંના કેમ વરી ॥ ૧૦ ॥
નરકાસૂર પાપી ને ઘેર ॥ સોલ સેહેઅ લાવો કેહી પેર ॥
કોહોનો સૂંત એ બલીયો બહુ ॥ કોહો સ્વાંમી મૂહુને કારંણ સહુ ॥ ૧૧ ॥
... ...
વ્રધાપ્રતી (વૃંદાપતિ) જાલધર જેહ ॥ સુદ તેજથી અગટો તેહ ॥
કથાનો કહૂ ઊપાએ ॥ વૈશમપાએન કહે શુણો રાએ ॥ ૧૫ ॥
કેહે સીવદાસ આનંદે કરી॥ ક્રીપા કરો ગ્રૂઝને શ્રીહરી ॥૧૬॥
કડવાં ॥ ૧ ॥

અન્ત–(રાગ પ્રભાતી)
એ નરકાસુર તણુ આક્ષાંન ॥ શુણતાં ક્રીપા કરે ભગવાંન ॥ ૧૬ ॥
શ્રી પદમહા(પુ)રાંણ કથા છે પેહેલી ॥ વ્રદાચરીત્ર કરૂ રસરેલી ॥૧૭॥
શ્રીક્રશ્ણે હાથે તેહેને મારી ॥ વઇકૂઠ થાપો નીરધારી ॥
એ કથા જે ધરસે કરંણ ॥ તે પદ લેહેસે હરીના ચરંણ ॥ ૧૮ ॥
જેએ રશના એ ગૂણ ગાસે ॥ તે ક્રશ્ણક્રીપાથી વઇકુઠ ભાસે ॥
કથા સમધ ન જાંણૂ જોડી ॥ ડવ પ્રમાંણે માહારી મત થોડી ॥ ૧૯ ॥
કવીકુલ શુભ ન્રનાત નાગરની ॥ વાસ ત્રંબાવટીત્રટ શાગરની॥
માહારો શ્રી ગૂરૂ વાસ ભૂદર શુભ જાત ॥ નીગમ ચાર ધરે હાથ ॥૨૦॥
એ કથા ગૂરૂમૂંખથી લીધી ॥ દીવસ ત્રણ માંહાં પૂરંણા કીધી॥
કેહે સીવદાસ હુ તાહારો બાલ ॥ શદા ભગત આપો ગોપાલ ॥૨૧॥
કડવાં ૧૫ ॥

શવત ૧૭૩૭ ના વરખે આશાડ સુદ ૧ વાર સોમે શપૂરંણા શમાપત ॥ જેહવી પ્રત હુતી તેહવી લખી છે ॥ શવત ૧૭૮૧ ના વરખે ભાદુરવા શુદ ૧૦ વાર સોમે લખી છે ॥ લખનારને દોસ દેસો માં જેહવી પ્રત હતી તેહવી લખી છે ॥ લખતંગનાં દોશ ગીનાતી વીશાવડે શાજ કે મીઠા વીઠલદાસે લખી છે ॥ શ્રી રાંમજી શત છે ॥ શ્રી........શ્રી ગોપીનાથની ક્રીપા છે. ગોવરધંનનાથજી શત છે ॥ શ્રી રણછોડજી શત છે ॥

વિષયાદિ–૧. નરકાસુરને કૃષ્ણે મારી સોળ સહસ્ર રાજકન્યાઓ આણી અને દેવમાતા અદિતિને કુંડલ આપ્યાં, એ કથા અહીં વર્ણવેલી છે.

૨. કડવાં ૧૫ છે; રાગ, ઢાલ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે વચ્ચે વચ્ચે ઢાલ કે ઊથલો જણાતો નથી.

વિશેષ–આ કથા પ્રકટ થઇ નથીઃ પ્રતિ જૂની તેમ જ જીર્ણ છે; ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. જો કે કેટલાક અક્ષરનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે. પ્રત રચનસંવતની સમીપતર લખાયલી છે.

અ. ૧૦૨-ઘ-કપોતનું આખ્યાન-કૂઢ-(૨ સં.)-
(લિ. સં. ૧૭૮૯)-પૃ. ૪૮૦-૪૮૬

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ શ્રી શા(૨)દાએ નમ ॥ શ્રી ગુરૂભોએ નમ શ્રી રામજી શત છે શ્રી નાથજી શત છે અથ શ્રી આખાન કપોતનુ લખુ છે ॥ પ્રથમે રાગ કેદારો ॥

પ્રથમે ગણપતી ચરણા ॥ પૂજશ વીર વીઘનહરેણુ ॥
ભવતગ માહા મગળ જશ જેહેનો રે ॥ ૧ ॥
શીષ દેવ શરસ્વતી ધાઊં ॥ દો મતી મન પાવન થાઊં ॥
જેમ ગઊમાહાત્મ ગોદાવરી રે ॥ ૨ ॥
વલણુ ॥ ગોદાવરીમહાત્મનો મહીમાએ ॥ મૂખ કહો નવ જાએ ॥
સુર તેત્રીસ સેહેશ્ર અઠાસી ॥ વેદ ચતુરમૂખ ગાએ ॥ ૩ ॥
તેહ માહા એક અનોપમ કથા છે ॥ કપોતનૂ આક્ષાંન ॥
તે બોલીસ વીધીપૂરવક સાંચે ॥ પૂરણા તાહા અમ્રીતપાંન ॥૪ ॥
(કડવુ ૧ હું.)

અન્ત-(રાગ ધનાશી)

દયાનીવી ઉપગાર નીતે ॥ અનૂભવે આત્મગ્નાંન ॥
તે સકલ તીરથ સરૂપ જાણો ॥ જીવનમૂગ્તી સમાન ॥ ૧૧ ॥
એ આક્ષાન કપોતનૂ ॥ જે કરે શ્રવણે પાન ॥
તે અંત કાલે સ્વરગ પામે ॥ ચઢી પૂખપ વીમાંન ॥ ૧૨ ॥
ઉથલો ॥ ચઢી વીમાંન અગર સમાંન રે ॥ અનૂભવે મન અભાસી ॥
શ્રોતા વીગતા ને ઉભા અતા ॥ કહી કૂઢ કેહે વઇકૂઠવાસી ॥ ૧૩ ॥
કડવાં ॥ ૧૦ ॥

ઇતીશ્રી કપોતનૂ આખાન શપૂરણ શમાપત ॥ શવત ૧૭૮૨ ના વરખે ભાદુરવા શુદ ૧૩ વાર ગરઉએ લખુ છે શપૂરંણ શમાપત જેહેવી પરત તેવી લખુ છે લખનારને દોસ દેસો મા ॥ લખતગ ॥ ૨ ॥ મીઠા વીઠલદાશ નાદારા ગીનાતી વીસાવડે શાહાજને લખુ ॥ શ્રી રામજી રામજી શ્રી નાથજી શત છે શ્રીરાણછોડજી છે

વિષયાદિ-૧ ગોદાવરીના તટે જંગલમા વસતા કપોત-કુળોમાથી એક નરકપોત સિવાયનાં બીજા સર્વ કપોતોને વ્યાધ ઉપાડી પાજરામા પૂરે છે, અને ભક્તિપરાયણ કપોતિનીની વાહારે તેનો પતિ કપોત ચડે છે અને જંગલમાથી વ્યાધની ઝુંપડી આસ પાસ ઘાસ ગોઠવી તેને બાળે છે અને વ્યાધ પાંજરામાથી પક્ષીઓને છૂટાં મૂકે છે, અને એમ કપોતિની તથા તેના બચ્ચા વગેરે છે,-એ પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે,

૨ ગોદાવરી-માહાત્મ્યનો આધાર આમા કવિએ લીધેલો છે

૩. રાગ, ઢાલ અને ઊથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે. કડવાં ૧૦ છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પ્રતિ અશુદ્ધ છે.

૨. આ કવિ ભરૂચ તરફનો છે, અને નર્મદાની ઉત્તર બાજુ જાણમાં આવેલો નથી જણાતો. તેની ઓળખ માટે જુઓ અં. ૬૪ ચ-રુક્મિણી હરણ, પાનું ૬૬-૬૭.

૩. આ આખ્યાનની પછી હરિદાસ અને સુરદાસ અને નંદદાસનું એકેકું પદ છે.

૪. ધીરા આદિ કેટલાક કવિઓએ આ વિષયનાં રસભર છૂટક પદ લખ્યાં છે.

અં. ૧૦૨-ઙ-બભ્રુવાહન આખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-પૃ. ૪૯૦-૫૦૫

આરંભ-(પાનું ૪૮૯ મું ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

રાગ રામગ્રીરી ।।......એ મૂની ઓચરે ।। અધગ્રીત વાણીએ ।।
આંણી આનંદ અતી ઘણીએ ।। ૧ ।।
અસ્વ ગ્રહો તેણો કહૂ ઉપાએ ।। રાએ વચન શ્રવંણે શુણોએ ।। ૨ ।।
ચાલ ।। રાએ વચન શ્રવંણે શુણો ।। પાંડવ તંણો હેએ જેઅ ।।
પ્રભાતની વેળા સમે ।। મણીપુરનાં તેહ ।। ૩ ।।

અન્ત-(રાગ દેસાખ)

આગળ રત્નપોહોરે વીખજે ।। જાંહાં મોરધ્વજ છે રાએ ।। ૧૧ ।।
તાંહાં જૂંધ તે સબળુ થશે ।। એમ કેહે રૂખી જેએમૂંન ।।
એ કથા મે તૂજને કહી ।। શુણો જનમેજેએ રાજંન ।। ૧૨ ।।।
એકમંના જેએ સાંભલે ।। પલ ધરી અતી ઓલાસ ।।
વૈકૂંઠ પદ પામે સહી ।। ઊધ(ા)રે શ્રી અવીનાસ ।। ૧૩ ।।
વલાંણુ ।। ઊધારે શ્રી અવીનાસ સ્વાંમી ।। આસા પૂરે મંન તણી ।।
વીષ્ણુદાશ કેહે તેહેને ક્રીપા કરે ।। શ્રી ક્રષ્ણ વૈઇકુઠનો ધણી ।। ૧૪ ।।
।। કડવાં ૧૯ ।।

ઇતીશ્રી બભ્રુંવાહનનૂં આખાંન સપૂરંણુ સમાપ્ત ।। સંવત ૧૭૮૧ ના વરખે ભાદુરવા શુદ ૧૫ વાર શુક્રે ને દીને સપૂરંણ લખુ છે લખતં નંદોરા ગ્નીનાતી વીસાવડે સાજને મીઠા વીઠલદાસે લખુ છે. જેહવી પ્રત હુતી તેહેવી ઊતારી છે લખનારને દોસ દેસો માંહાં ।। શ્રી નાથજી સત છે શ્રી શ્રી રણછોડજી સત છે શ્રી આચારજીની ક્રીપા છે.

વિષયાદિ-૧. જુઓ અં. ૬૬-ઝ પાનું ૮૧ મું.

૨. રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે. કડવાં ૧૯ છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પાનાં વચ્ચે તૂટેલાં અને ફાટેલાં છે. કડવૂં ૧ લું અને પાનું ૪૮૯ મું પ્રતિમાં નથી. આ આખ્યાન પછી સુરજના છંદની બે કડી લખેલી છે.

અં. ૧૦૨-ચ-મત્સ્યવેધ-શિવદાસ-(ર સં. ૧૬૭૩)-(લિ. સં ૧૭૮૧)-(પૃ. ૫૦૬-૫૩૦)

આરંભ-શ્રીગંણાધાહે નમ ॥ શ્રી શારદાએ નમ ॥ શ્રી ગુરૂભ્યો નમ ॥ શ્રી મછનધ દ્રુપદીનો વસવર (સ્વયંવર) લખો છે ॥

શ્રી શકરશુતને નમુ ॥ પ્રેમ ધરીને પ્રણામુ ॥
અનુભવૂ રૂપ અનોપમ તાહારૂં રે ॥ ૧ ॥
ઢાલ ॥ બૂધ અગોચર આપોને ॥ કીપા કરી મુઝ તાત ॥
કહુ શવર દ્રુપદકુઅરીનો ॥ સીર મેહેલો હાથ ॥ ૩ ॥
માહારા શ્રી ગૂરૂચરણે વદીને ॥ બોલુ એ આક્ષાંન ॥
દ્રુપદીહુરણા કથા કહુ ॥ તાંહાં પૂર્ણો કરૂ ભાગવાન ॥ ૪ ॥
માહાભારથ આદ પરર્વ તે વેદ પાંચમો જાણું ॥
જો ગાતા શુણતા નરનારી ॥ પદ પાંમે નીરવાણ ॥ ૫ ॥
(કડવું ૧ લું)

અન્ત (રાગ પ્રભાતી) ભારથ આદપરવ કથાએ ॥ પૂરણ થઈ આખાન રે ॥૨૨॥
વૈસમપાએન કેહે જનમેજેએ ॥ પાંડવ વન અતીહાસ રે ॥
દ્રુપદી સનર શાભશે ॥ પોહોચે મંનની આસ રે ॥ ૨૩ ॥
કથાબંધ દ્રુપ. પાચસે ને ઉપર પોચીતર રે ॥
સોલ રાગ કડવા ૨૩ ॥ તેત્રીસ ॥ હારણ થઈ પુરાણ રે ॥ ૨૪ ॥
શવત ૧૬૭૩ વરખે મકર સકરાતનો દીન રે ॥
તે દાડે આરભ કરો ને ॥ આંણાદ આંણી પ્રેમ રે ॥ ૨૫ ॥
એક માસ માહા પૂરણ કથા થઈ ॥ શમરા મન અવીનાસ રે ॥
શ્રીગૂરૂચરણકીપાએ કરી ॥ બૂધી આપી ભદર વાસરે ॥ ૨૬ ॥
બુધીમાને આક્ષાન કર્રુ એ ॥ આણી મન આનદ રે ॥
દક્ષણ દશા વીજાપહોર માહે કીધો એ પદનધ રે ॥ ૨૭ ॥
ક્ની નાગર સ્થભતીરથનીવાગી ॥ કામેશરનો દાસ રે ॥
સદા મત આપો હરી મુઝને ॥ કેહે સેવક સીવદાસ રે ॥
કડવા ॥ ૨૩ ॥ પદ ૫૫૫ ॥

શ્રી મછવેધ આદ પરવની કથા સપુરણ શવત ૧૭૮૧ ના વરખે ભાદ્રવા માસે ક્રષ્ણ પખે શતમી ૭ ગુરવારે લખીતમ નાગર નીનાની વીસવડા શજને લખતમ સેવક મીઠા વીકમદાસ લખુ છે લખનારને દોસ દેશો મા જેવી પરત તેવી ઉતારી છે શ્રીરામજી શત છે શ્રી નાથજી શત છે શ્રી

રણુછોડરાએજીની ક્રીપા છે શ્રી માહાલખમીની ક્રીપા છે શ્રી નંદકેશ્વરજી પ્રાદ છે શ્રી કતારનાથની ક્રીપા છે.

વિષયાદિ–૧. વિષય માટે જુઓ અં. ૭૭ ખ–વિષયાદિ ૧, પાનું ૧૩૨ મું.

૨. રાગ, ઢાલ અને ઉથલાથી પદબંદ બાંધેલો છે. કડવાં ૨૩ છે, પદ ૬૦૯ છે, જો કે લહીયાએ ૫૭૫ ની સંખ્યા નોંધી છે, પણ તેમાં તેની ભૂલ છે.

૩. જુઓ વિગત માટે અં. ૭૭ ખ વિશેષ પાનું ૧૩૨ મું. અં. ૮૪ પાનું ૧૫૯ મું. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે; વચ્ચે પાના ૫૫માનો પાછલો અડધો ભાગ કોરો છે, અને તેમ પાના ૫૩૧ માનો પાછલો પા ભાગ અને ૫૩૨ માનો આગલો અડધો ભાગ કોરો છે. આથી પ્રતિ ત્રુટક છે.

અં. ૧૦૨–જી–શુકદેવઆખ્યાન–વસ્તો–(ર. સં. ૧૬૨૪)–(લિ. સં. ૧૭૯૧)–પૃ. ૫૩૭–૫૪૨ (ત્રુટક)

આરંભ–શ્રી ગાંણેસશાએ નમઃ ।। શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી સુખદેવના આખાન લખીતંગ ।।

રાગ ધંનાસી ।।

ગૂણાંપતી શાંમી ગૂણા લખોદર ।। સુણો બ્રદ નમી વલી વીઘણાહર ।।
જી જયશવંતા શીશ બલી ।। અપ મુખ વાંણી આપો નીરમલી ।।

ઢાલ ।। નીરમલી વાંણી મંન જાણી ।। ભગતભાવે થાપો ।।
સીવ તણા સુતને પૂજીએ ।। એકમંના રહી કરજોડ ।।
પારવતીપુત્ર તૂં રૂદઆ તણી જડ મોડ ।। ૩ ।। (કડવું ૧ લું)

રાગ ગોડી ચૌપૈ ।। સમરથ લેઇએ સરડો ।। એવાં દીવ લોચન દાક્ષ ।।
સાંતીપર્વ તણી કથા કહુ શંસાર પૂરો સાક્ષાત્ ।। ૮ ।।

વલાંણુ ।। શંશાર હુ કથા કહુ ।। ભાવ આપે ભગવતી ।।
દાસ વસ્તો દીન બોલે સાર કરો માતા સરસ્વતી ।। ૯ ।। કડવાં ।। ૨ ।।

રાગ ગોડી ।। સરસ્વતીએ તાં કીધી સાર ।। હૈઅડે હરખ ન માએ ।।
સંવત શોળચોવીસો શાર ।। માઘ સુધ બારશ ગૂરૂવાર ।।
ગૂરૂવારે ગુણ ગાસૂ કવી ।। વીપ્રપ્રસાદે વાણી હેવી ।।
તે બ્રાંમણના પુજુ પાઅ ।। વાડવવચને ગથ બંધાએ ।। ૨ ।।

અન્ત–રાગ રામગ્રી ।। વાશ વાણી ઓચરે ।। વીનીતા વીધન શભાર ।।
લોકવાએક એમ કહે ।। વાંઝીઆનું જીનું બાળ ।। ૮ ।।

વલાંણુ ।। પુત્ર વંના પરીવાર શુનો ।। નરનારી ચંતા કરે ।।
પુત્રકારણ વાશજીએ ।। પોહો......વરે ।। ૧૦ ।। કડવાં ૧૦ ।।

વિષયાદિ–૧ મહાભારતના શાંતિપર્વના આધારે તત્ત્વજ્ઞાની અને નિવૃત્તિપરાયણ વ્યાસ પુત્રવાસનાથી અપ્સરાને વરી, શુકદેવને ઉત્પન્ન કરે છે અને તેને જ્ઞાનસંપન્ન કેવી રીતે કરે છે, એ પ્રસંગ પ્રસ્તુત આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે જુઓ અ ૬૨ ત, પાનું ૮૭ મું

૨ રાગ, ઢાલ અને વલણથી પ્રબંધ બાંધેલો છે, જો કે કેટલેક સ્થળે ઢાલ ને બદલે વલણ લખેલું છે અને ક્યાંક વલણ પણ કહવાને અંતે નથી

વિશેષ–આ આખ્યાન બૃ કા દો ભાગ ૪ થામાં પાને ૨૪૭–૨૮૮ માં પ્રકટ થયું છે આ પ્રતિમાં કવિનું પોતાનું નિવાસસ્થાન અને નામ સિવાયની વધુ ઓળખ આપેલી નથી, જ્યારે કેટલીક બીજી પ્રતોમાં તે જુઓ અ ૬૨ ત–પાનું ૮૭ મું, તથા અ ૬૪ ગ–પાનું ૯૩ મું

૨ બૃ કા દો. માં રચનસંવત ૧૬૭૩ છે, પણ મહીનામાં ફેર છે –

"સંવત સોળ ચોત્રીસો સાર, માગશિર શુદ દ્વાદશી ગુરુવાર"

અંતમાં પાદનોંધમાં (પાનું ૨૮૮) આ કડી સ્વ ઇચ્છારામભાઈએ ટાંકી છે –

સંવત સોળસેં પર ત્રેપન, જોગી એકને કીધો પાવન,

માગશર વદ તેરસ જાણ પુરણ કીધુ શુકાખ્યાન

પરંતુ પ્રસ્તુત પ્રતિ ત્રુટક હોવાથી આ કડી તેમાં હોવા ન હોવાનો નિશ્ચય થવો શક્ય નથી

૩ પ્રતિ જૂની તેમ જ જીર્ણ છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, દરેક પાનાની છેલ્લી લીટીના ઘણા ખરા અક્ષરો કરપાઈ ગયા છે, તેમ પાનાં ખવાયલાં અને વટેલાં છે

અં.–૧૦૩–ક–સૌપ્તિક પર્વ–વિષ્ણુદાસ–(ર. સં.)–
(લિ. સં. ૧૭૬૭) પૃ.–૧–૧૮

આરંભ–શ્રી ગણેશાએ નમ શ્રી સારદાએ નમ શ્રી ગરૂભ્યો નમ

અથ શ્રી માહાભારથ પરબ મધે શોપતી પરબની કથા લખી છે ॥

રાગ ગોડી ॥ વંસે કેહે સાભલ શુભ મતી ॥ ઝારે ભીમ પડો મહીપતી ॥ ૧ ॥

તારે માહારથી ત્રણે જેહે ॥ રાએ શમીપે આવ્યા તેહે ॥

અની દુખ દર્ઇા માહા ધરે ॥ રૂદંન કરે જલ નદીયો ભરે ॥ ૨ ॥

કેહે દરજોધન વાએક સુણો ॥ અધમે કરી મુને ભીમે હણ્યો ॥ ૪ ॥

તે દુખ માહે નીરવાણુ ॥ નથી જાતા મહારા પ્રાણુ ॥ ૫ ॥

એહેવૂ વાએક સ્વણે સાભલી ॥ દ્રોણપુત્ર પછે બોલો વલી ॥ ૬ ॥

પુરણ વેર મન માહે ધરૂ ॥ જે નપાંહવી હુ પ્રથવી કરૂ ॥ ૭ ॥

(કડવુ ૧ લું)

અન્ત–(રાગ દેશાખ) અઢાર ક્ષોહણી દલ ઝારે ॥ મનૂ એક હાર ॥

ભોમીભાર ઉતારવા ॥ તારે શસ્ત્ર ધરૂં શ્રીપુરાગ ॥ ૪ ॥

બરવરથમાં પ્રેરીઓ ॥ એક ખડગ આપૂ હાથ ॥

કેરા વીખે ભેર ગયો ॥ તાંહાં ઉગરા જણ સાત ॥

તે [illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥ [illegible] ॥
તે [illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥ [illegible] ॥ ૮ ॥
[illegible] ॥ [illegible] ॥
[illegible] ॥ [illegible] ॥ ૯ ॥
વૈશંપાયન [illegible] ॥ [illegible] નથી ॥
વીરપૂજા [illegible] ॥ શાંતીક પરબ [illegible] ॥ ૧૦ ॥

કડવાં ૧૫ ॥ પદ ૨૯૫ ॥ [illegible] ॥

વિષયાદિ—મહાભારતના [illegible] પર્વ [illegible] છે. દુર્યોધનને [illegible] પાંડવોનું [illegible] દ્રૌપદીના પાંચ પુત્રોને [illegible] પાંડવોને [illegible] છે.

વિશેષ—૧. આ પર્વ [illegible] નથી. [illegible] મહાભારત [illegible] સંભવિત છે. અને આ પર્વ તેનો એક ભાગ છે, [illegible] શાંતીક (શાન્તિ) પરવ [illegible] છે.

૨. પ્રતિ [illegible] છે. [illegible] છે. [illegible] છે. શરૂઆતનાં [illegible] છે, [illegible] છે, તેમ પાનું ૮ મું ફાટેલું છે

નં. ૧૦૩–અ–મુસળપર્વ–શિવદાસ–(ર. સં.   )–(લિ. સં. ૧૭૯૭)–પૃ. ૧૯–૩૨

આરંભ–શ્રી ગણેશાયનમઃ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી ગુરૂભ્યો નમઃ અથ શ્રી મૂશલપરવ તણી કથા લખી છે. સંવત ૧૭૯૭ ના માગશેર વદિ ૪ બુધે.

રાગ નટ ॥ પ્રથમે પ્રણમું ગણપતી દેવ ॥ સુરીજંન મુનીજન કરે જેહેની શેવ ॥
લક્ષ લાભ, સુત સુખ બૂધ નાર ॥ શીંદુરે શોભીત શંણગાર ॥
એકદંત ને ગજમૂખ શાર ॥ શદા કરે મોદીકનો આહાર ॥
જેણે તુંને શમરો મંન ધરી ॥ ઇછા તેહેની પુરંણ કરી ॥

...   .

માહારા મંનમા ઇચ્છા ઘણી ॥ કથા કહુ દુવ્યાદશ સ્કંધ તણી
શ્રી ગુરૂચરણકમન મંન ધરી ॥ કહુ કથા કેમ ગઆ શ્રી હરી ॥

અન્ત–(રાગ પ્રભાતી)

શ્રી મહાભારથ માંહા વીસ્તાર ॥ શ્રી ભાગવત શંકેપે શાર ॥
એ શાંભળતાં જન વઇકુંઠ જાએ ॥ ગાતાં પદ આપે જદુરાએ ॥
હરીગુણ કહેતાં નાવે પાગ ॥ કેમ કહી શકુ વીસ્તાર ॥
પદ બરો ઊપર પાંચાશ ॥ ગાએ શાભળે તેને વૈઇકુંઠવાશ ॥
શ્રી ગુરૂ પાવન ભુદર વાસ ॥ જે મુક્ષ કથા સુણી ઓલાશ ॥
ક્વીતા કુલ નાગર સુભ જાણુ ॥ કામેસ્વર કરણા મુખ આણુ ॥ ૧૮ ॥
શાગરત્રટ ત્રબાવટી વાશ ॥ વીશ્રુભગત જન કેહે શીવદાશ ॥ ૧૯ ॥
કડવા દસ મધે વીસ્તાર ॥ કડવા ૧૦ ॥

સામપુરણ ॥ ઇતિ શ્રી મુશળ લખુ છે સવત ૧૭૯૭ ના વરખે માગ શેર વદિ ૭ વાર શનેઊ લખૂ છે જેહેવી પ્રીત હુતી તેહવુ ઉતારૂ છે ॥ લખનારને દોશ દેશો માં ॥ અક્ષિર ઓ છે અદકો હોએ તપાશી વપજો એ ચોપડી મેતા મંનહરદાસ રાઘવજીની છે પોતે ઉતારી છે

વિષયાદિ–૧ શ્રીકૃષ્ણના વશજ યાદવો શ્રીપ્રભાસ ક્ષેત્રમા આપસ આપસમાં લડી કેમ સહાર પામ્યા, કેવા સજોગોમાં શ્રીકૃષ્ણે સ્વધામ સીધાર્યા, અને યુધિષ્ઠિરાદિ પાંડવો પણ સ્વર્ગે સીધાર્યા, એ પ્રસગ પ્રસ્તુત પર્વમા વર્ણવેલો છે શ્રીમદ્‌ભાગવતના બારમા સ્કંધના અધ્યાયને આધારે આ પર્વ લખાયું છે, જો કે પર્વનું નામ તો શ્રીમહાભારતના આ જ નામના પર્વ ઉપરથી લીધુ છે

૨ રાગ, ઢાલ અને દેશીવાળી પદબધ બાંધેલો છે, જોકે વચ્ચે ઢાલ કે ઉથલો જણાતા નથી કડવા ૧૦ છે

વિશેષ–આ પર્વ છપાયું નથી પ્રતિ પ્રાચીન છે ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે

અં. ૧૦૩–ગ–પ્રસ્થાન પર્વ–વિષ્ણુદાસ–(૨. સં. ૧૬૯૧)–(લિ. સં. ૧૭૯૭)–પૃ. ૩૨–૪૫

આરંભ–શ્રી ગણેશાએ નમ શ્રી શારદાએ નમ શ્રી ગુરૂભોએ નમ અત શ્રી પસ્તાન પરવની કથા લખી છે ॥

રાગ કેદારો ॥ શ્રી ચદર સુતને ધાઊ ॥ પ્‍. વદીને મનસા મર્ગ ॥
પાવન થાઊ ॥ નીરમલ વાંણી પામવા રે ॥
ચેઇલસુતા જેહની માત ॥ સ્વામી કારતેજ ભણીએ ભાત ॥
વીશ્રાન ભુવાન ત્ર્ણ માંહા જે નીર ॥ ૧ ॥

ઢાલ ॥ ભુવાન ત્રણ માંહા પ્રથમ પુજે ॥ શુદ બુદ્ધ સ્વાંમી જેહ ॥

લક્ષ લાભ સુતજ ઊમઆતંન ॥ સ્તવંન કરે સુર તેહ ॥
શકલ શીધની તુઅજ દાતા ॥ કરે દાસની શાર ॥
શ્રી માહાભારથની કથા કહુ ॥ જે સુણતાં પાંમે પાર ॥ ૧૩ ॥ કડવૂ ૧ લું ॥
પ્રસ્તાંન પરવની કથા કોહો ॥ જેમ પાંમૂ મંન ઓહલાશ ॥
તારે વૈશંમપાએ ન ઓચરા ॥ સુણુ જનમેજે રાએ ॥
કહુ પરવં શસ દશમુ સહી ॥ જે સાંભળે અઘ જાએ ॥ ૧૦ ॥ કડવૂ ૧ લું.

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)
વૈશંપાએન કેહે સુણુ રાએ ॥ ધરંમ રાજંન શોધવાને જાએ ॥
હવે એ કથા શંપૂરંણ હવી ॥ શરગા રોહેણી માંહાં કેહેશે કવી ॥
પદ બશેં ઉપર ચાલીશ ॥ કડવાં નવ ઉપર દશ ॥
અધા ત્રણ રૂદઆ માંહાં ધરી ॥ પ્રાકેત બૂધ વાંણી ઊચરી ॥
સંવત શોલ એકાંણુંશો એ ॥ શ્રાવંણ માસ ઊજલ પક્ષ હોએ ॥
એકાદશીને દીને પ્રેતીવાર ॥ તે દીને એ કીધો વીસ્તાર ॥
હુ અજ્ઞાંન મટિ છઉં બાલ ॥ કીપા કરો મુને શ્રીગોપાલ ॥ ૧૬ ॥
અક્ષરે દીરઘ ન જાંણુ જોડી ॥ કવી પણે માહારી મત થોડી ॥
આદ શક્તિનો આધાર ॥ તો હુ ગ્રંથ પાંમો પાર ॥
તે માટે વીશ્ણુવ જે હોએ ॥ ભૂજને ક્ષોડ મ દેશો કોએ ॥
શકલ દવીજનો લઈ અભારા ॥ પછે બોલો માહારી બૂધ પ્રકાશ ॥ ૧૮ ॥
ભારતકથા ભાવે ધરે મંન ॥ તેના પ્રીતૂ પાંમે સ્વરગ શદાંન॥
એહ કથા શાંભલશે કોઅ ॥ પ્રાતીક તેહેનાં પ્રલે હોએ ॥ ૧૯ ॥
એ ક્રીશ્ણુ કથા જે શેહેજે ગાઅ ॥ તે નીશે વૈકુંઠ જાએ ॥
શ્રીહરી તેહેને પૂરે આશ ॥ બેહુ કર જોડી કેહે વીશણૂદાશ ॥ ૨૦ ॥
કડવાં ॥ ૯ ॥ શપૂંરાંણુ શમાપત ॥ શંવત ૧૭૯૭ ના વરખે માગશેર વદિ ૧૦ વ. ભૂમો. લ. મેતા. મંનેહરદાશ રાઘવજી ગનાત દશા નાગર.

વિષયાદિ– ૧. કલિકાલનો પ્રભાવ થયલો જાણી રાજ્યપાટ પરિક્ષિતને આપી યુધિષ્ઠિરાદિ પાંચ પાંડવો અને દ્રૌપદીએ હિમાલય તરફ પ્રયાણ કર્યાનો અને માર્ગમાં યુધિષ્ઠિર સિવાયના અન્ય ભાઇઓનું પતન થયાનો અને યુધિષ્ઠિરે સદેહે સ્વર્ગમાં પ્રયાણ કર્યાનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

૨. મહાભારતના ૧૭ મા મહાપ્રસ્થાનિક પર્વને આધારે આ પર્વ લખાયલું છે.
૩. કડવાં ૯ છે. રાગ, ઢાલ અને ઊથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે.
વિશેષ–આ પર્વ પ્રકટ થયું નથી, પ્રતિ જૂની અને ગુજરાતી લિપિએ લખાઈ છે.

અં. ૧૦૩-ઘ-સ્વર્ગારોહણી-વિષ્ણુદાસ-(ર. સં.)-
(લિ. સ. ૧૭૯૭)-પૃ. ૪૫-૫૪ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશશાએ નમ શ્રી શારદાએ નમ અથ શ્રી સ્વરગારોહેણી લખી છે ॥

રાગ અશવરી ॥ પ્રથમ વીનાએક વીનવૂ ॥ શ્રી ગુરૂઆ ગણુવપતી રાએ ॥
• પાએ રે લાગી પ્રેમ રૂદે ધરુ ॥ લંબોદર દાલીદ્ર હર તુ ॥
રતવન કરૂ શીશ નામી ॥ સ્વામી રે વીઘ્ન હરો વેગે કરી રે ॥
ચાલ ॥ સ્વાંમી વીઘ્ન શીઘ્રે થઈ હરો ॥ મન તણી પૂરો હામ ॥
સુભક એક તાં પારવતીસુત ॥ તુને કરૂ પ્રણામ ॥
ધન ધન્ય ધાતા નદની ॥ વદની સુર વીક્ષાત ॥
મુને દીન જાણી દઆ આંણી ॥ કીપા કરો મુઝ માત ॥
સ્વર્ગારોહેણીની કથા ॥ કહુ ધરી મન ઓહુલાશ ॥
જેણે શાભલે સુખ પામીએ ॥ કર જોડી કેહે **વીશ્નુદાશ** ॥
વઇશમપાએન રૂખી તણા ॥ પ્રેમસુ પ્રણમી પાએ ॥
રાએ જનમેજેએ એમ પ્રશ્ણ પુછે ॥ હેઇડે હરખ નવ માએ ॥ ૬ ॥
મહારા પુરવજ પાંડૂના સુત ॥ ધૃતાસ્ટરના સુત જેહ ॥
સ્વર્ગને પામી પછે ॥ કવણુ સ્થાનક જઇ વશા તેહ ॥ ૭ ॥ (કડવુ ૧ લું)

અન્ત-(પ્રતિ તૂટક હોવાથી રીતસરનો અત નથી) રાગ દેશાખ ॥
સુત પુરાંણીક ઊચરે વાણી એ ॥ આંણી મોન આનંદ મન અતિ ઘણો રે ॥
હરખ ઘણો પામ્યો જનમેજે રાયે રે ॥ સાભલ્યો મહીમા ભારથ તણો રે ॥
ઢાલ ॥ ભારથ તણો મહીમા જનમેજે કહો નવ જાએ ॥
પછે કાએ તાંહા રહી ॥ કરતા હવે તે રાએ ॥
મંન માંહા અતી શતૂસ્ટ હવા ॥ જે સ્વામી શ્રી જુગદીશ ॥
જગ્ન અતે અમર શરવ ॥ વદતા હવા આશીષ ॥
હરખતા અહી કુલ ઊપનો ॥ આસ્તીક મંન શતોક ॥
પરી પૂરણુ એ જગ્ન કરાવી ॥ રાજા હવા નીરદોક્ષ ॥
જગ્ન કરાવા આવા હુતા ॥ માનૂભાવ રૂખ જે હોએ ॥
દેને દાંન આપી અપરમીત ॥ રાએ વાનોક્ષા શ્રત કોએ ॥
જે જગ્ન પાંડવને વીષે ॥ આવા હુતા રૂક્ષે'વ ॥
તાંહા સ્થકા પછે વીમ થઇ ॥ શકુ દીય—(કડવુ ૭ મું અપુરૂં)

વિષયાદિ-૧ મહાભારતના સ્વર્ગારોહણ પર્વને આધારે, પાંડવો અને કૌરવોની સ્વર્ગમાં પછીની સ્થિતિ આ પત્રમાં વર્ણવી છે આમાં યુધિષ્ઠિરના સત્ય ધર્મની પણ કસોટી દર્શાવી છે

૨. રાગ, ઢાલ અને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-૧. આ પર્વ છપાયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. કડવા સાતમાની છઠ્ઠી કડીથી અધવચ પ્રતિ તૂટક છે. પરંતુ જણાય છે તેમ પ્રસ્તુત પર્વનું આ છેલ્લું કડવું હશે.

૨. પ્રતિનાં ૫૫ માં પાનાથી તે ૨૮૭ પાનાં જતાં રહેલાં છે; અને તેમાં મહાભારતનાં અન્યપર્વો લખેલાં હશે, એમ આખી પોથીના વસ્તુસંગ્રહથી સમજાય છે.

અં. ૧૦૩-૯-સ્ત્રીપર્વ-વિષ્ણુદાસ-(ર-સં. ૧૭૧૫)
(લિ. સં. ૧૭૯૭) પૃ. ૨૮૮ (તૂટક)

અન્ત-(આગળનાં પાનાં પડેલાં હોવાથી માત્ર અન્ત જ રહેલો છે.

રૂદંન કરતા સર્વ ॥
વીલાપ કરે સંત્યવંત રાજા તથી(જી) મંનથી ગર્વ ॥
આશવાશના કરતા હવા શાહશીક ધર્મકુમાર ॥
પછે શાથ શર્વ જે હતી તે કર્ણનો શારોધાર ॥
પછે ગંગાગટ વીશ્રંમ કીધો કૌરવ પાંડવ જેહ
અહી થકી પૂરંણ હવી સ્ત્રીપર્વ કથા રશ એહ ॥
વૈશંમપાએન બોલીઆ તુ સુણ્ય જનમેજે રાએ ॥
સ્ત્રીસ્નાનપર્વ ... ... સર્વ ઉલાસ ॥
એકવીશ અધ્યા વીખે છે વીસ્તાર શઘલો જાણ્ય ॥
એક મને જે શાંભળે ઉધારે શારંગપ્રાણ્ય ॥
રાગ ને કડવા વીશ પાવંન ॥ કથા કીધી એહ ॥
પદ ખટ શત એકાંણૂ શહી પૂરંણ થઊ તાં તેહ ॥
શંવત શતર પંનોતરા ને માશ માગશેર ધંન્ય ॥
શુકલ પક્ષે નેં પંચમી ગુરૂવાર પૂજ પાવંન ॥
એ કથા કેહે રે શાંભલે વલી પ્રસણું કરે જે કોએ ॥
શંશારભવ બ્હેલાં તરે ગ્રભવાશ નાવે શોએ ॥
વલી અનેક દુખથી નીવર તેને ઉપજે ચિત્ત ગ્નાંન ॥
વૈકુંઠપદ પાંમે શહી ઊધારે શ્રી ભગવાંન ॥ ૩૧
ઉથલો ॥ ઊધારે શ્રી ભગવાંન રે તે જનમમાંથી નીશરે ॥
કર જોડી વીસ્નુદાશ કેહે તેહેને કીસણ્ય દેવ કીપા કરે

ઇતી શ્રી મહાભારથ સ્ત્રીપરવ શંપૂરાંણ થઉ છે ॥ સંવત ૧૭૯૭ ના માહા શુદિ ૧૧ વા. શુકરે લા. મેતા મેનેર રાઘવજી

વિષયાદિ-૧ દુર્યોધનાદિ કૌરવોના મરણ પછી સ્મશાનમાં તેમની માતા ગાધારી અને અન્ય રાણીઓએ શોક પ્રકટ કર્યાનો પ્રસગ મહાભારતના પર્વ સ્ત્રીપર્વને આધારે વર્ણવેલો છે

૨ કડવાં ૨૦ અને પદ ૬૯૧ હોવાનું પ્રતિમા નોંધેલું છે

વિશેષ-આ પર્વ પ્રકટ થયુ નથી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે પ્રસ્તુત પર્વનું માત્ર એક ૪ પાનું અવશેષ રહેલુ છે

અં. ૧૦૩-ચ-શલ્યપર્વ-વિષ્ણુદાસ-(ર. સં.)-
(લિ સં ૧૭૯૭)-પૃ ૨૮૮-૩૦૨

આરભ-શ્રીગણેશાએ નમ શ્રી નાયજીની કીરપા છે શ્રીશારદાએ નમ અથશ્રી માહાભારથં મધે શલપર્વની કથા છે તે લખતગ ॥

રાગ ધન્યાશી ॥ શ્રી ગણપતીને વીનવૂ ॥ પ્રણમ્ લાગી પાએ રે ॥
શુભ મતી મુજને આપીએ રે સ્વામીશ્રી ગુણરાએ ॥
ઢાલ ॥ ગુણરાએ મત આપો મુને હુ દીન જાણી બાલ ॥
મુને કીપા કરજો ગજન(વ)દન ॥ મત આપ બુધ વીશા(લ) ॥
હંશવાહની સ્વરસ્તી આઇ પૂરો મનની આશ ॥
મુને કલાણી કરજો કીપા કર જોડી કેહે વીશ્ણદાશ ॥
શલપર્વ તણી કથા જે અખીલ પાવન હોએ ॥
કહુ બુધમાને વીસ્તારી ॥ શાભલજો શર્વ કોએ ॥
જનમેજે એ ઊચરે સુણ્ય વેશમપાએન વાત ॥
જુધ કરતાં રણ વીખે કેમ શલ પામો પાત ॥
સમામ કેમ રણ માહાં હવો તે જુધ અપરમીત હોએ ॥
તે કથા કેહો માડી મુહુને શુખ શખલ પામૂ શોઅ ॥ (કડવૂ ૧લું)

અન્ત-રાગ દેશાખ ॥ શાત બાણે સુંદર તેનો રથ ભાનો એવ ॥
એક બાણે શીશ છેદુ રહા નીરખે દેવ ॥
તે શરવ મરતા શલ રોન્યા રહુ રણમા શોઅ ॥
પછે ઇદ્રસુતના મારથી રણ પાડા તે શ્રવ કોઅ ॥
દરજોધન અરવે ચઢી નાહાશી ગઓ નીરધાર ॥
પછે દ્રોણસુત, કીપા, કૃતવરમા રહા રણ એ ચાર ॥
દુજ પૂત્રની સેન્યા વીખે ॥ બાકી શરર્વ પડુ ઉજાણ ॥
ધૂત્રારહર એહવૂ શાભલી ॥ બોલીઓ મુખે વાણ ॥
હુ કેહે રે હજે વીસ્તારી હુ દુખ પામો ભંન ॥

મુજ પુત્ર કહી નાશી ગઓ તે કેહે શત વચંન ॥
શંજે કેહે છે તાંહાં સ્થકી શાંચરો મારગ માહે ॥
નીસ્વાશ મેહેલી અતી ઘણો ॥ બહુ દુઃખ ધરતો તાંહે ॥
જેહેવૂ કર તેહવૂ થઉ એમ દુખ ધરતો મંન ॥
દ્રીપા અન દ્રહ મધ જલસ્થંભી રહો દરજોધંન ॥
તારે ક્રીપાચારજ, દ્રોણસુત ને કૃતવરમા જેહ ॥
રથ લાવીને દ્રોહે શમીપ રહા આવી તાંહે ॥
દરજોધંનસુ પ્રેમ વાણી ઊચરા નીરધાર ॥
તે ગદા પર્વ વીખે કથા તેહેનો કરીશ વીસ્તાર ॥
વૈશંપાએન ઓચરે રાએ જનમેજેએ અવીધાર ॥
એ શલ પર્વ તણી કથાનો કહો શર્વ વિસ્તાર ॥
એક મંને જે શાંભળે આંણી મંન ઊલાશ ॥
વૈકુઠપદ પામે શહી ઊધારે શ્રી અવીનાશ ॥ ૧૬ ॥

ઊથલો ॥ ઊધરો શ્રી અવીનાશ સ્વાંમી આશ પૂરો મંન તણી ॥
વીશ્નુદાશ કેહે તેહેને શ્રીક્રશ્ણજી ॥
ક્રીપા કીપા કરે તાંહાં અતી ઘણી ॥ ૧૭ ॥

કડવાં ૧૫ ॥ પદ ૨૯૯ ॥ ઈતી શ્રી શલ પર્વ મહાભારથ કથા શંપુરંણ ॥ લખતંગ મંનોહર રાઘવજી ગનાત નાગર દશની ચોપડી શંવત ૧૭૯૭ મહા શુદિ ૧૪ શોમે.

વિષયાદિ–૧. શ્રીમહાભારતના શલ્ય પર્વને આધારે, રણમાં કર્ણ પડ્યા પછી શલ્યના સેનાપતિપદે દુર્યોધનના સૈન્યે મચાવેલો સંગ્રામ અને અંતે યુધિષ્ઠિરને હાથે તેનો થયેલો પરાજય પ્રસ્તુત પર્વમાં વર્ણવેલો છે.

૨. રાગ, ઢાલ અને ઊથલાથી પદબંધ બાંધેલા છે. કડવાં ૧૫ છે. પદ ૨૯૯ છે.

વિશેષ–આ પર્વ છપાયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પ્રતિ જીર્ણ છે. પાનાં મધ્યે જીવાતે કોરેલાં છે.

અં. ૧૦૩–છ–એકાદશસ્કંધ (ભાગવત)–રામભક્ત નારાયણ ભટ્ટ–(ર. સં.)–(લિ. સં. ૧૭૯૭)–પૃ. ૩૦૨–૩૩૯

આરંભ–શ્રી ગણેશ શાએ નમઃ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી ગરૂભ્યો નમઃ શ્રી ક્રીષ્ણાંચરીત્ર એકાદશ કંધ્યની કથા અક્ષંન ઓધવ ક્રીષ્ણાનો સંવાદ લખો છે ॥ રાગ કેદારો ॥ પ્રથમે રે પ્રણમુ શ્રી ગુરૂદેવજી ॥ સ્વરસતીની કરૂ શેવજી ॥
અસ્વમેધ પુજૂ પદ શ્રી ગુરૂ તણાજી ॥

ગરૂ સ્વરૂપે ગુણવતી ॥ આદે કરૂ તેહેની સુતીજી ॥
ઈછુ છઉ હરી જશ વીસ્તારવ્યા ॥ શ્રી વાગ્ન દેવી પ્રણમુંજી ॥
દૈઆ કરો હરી ગુણ સ્તવુંજી ॥ એકાદશમ સ્કધની કથા કહુ રે ॥
શ્રી પરીક્ષતનો શવાદ કથા કહુ છઉ આદ અનાદે ॥
શ્રી ભગવાનિ ઓધવને કરી રે ॥

વલણ ॥ ઓધવને ઊદ(પ)વેશે કરીને પ્રાણી માત્રને હેત ॥
પાર નવ જાણૂ હરી પ્રાક્રમનો કઈ એક કહુ શક્ષેપ ॥
પ્રભૂજીના નાભ સ્થકી ॥ એક અબૂજ વીશ્વ રૂપ જેહેનૂ નામ ॥
તે મધે બ્રાહ્માની ઊતપત ॥ બ્રાંહ્મા નવ દેખે ધ્રામ ॥ કડવાં ૧ ॥

અન્ત—રાગ ધન્યાશી ॥પરીક્ષત પુછે સ્વામીજી ॥ પ્રભુજી એ સુ કરૂ રે ॥
કેમ છાંડો લીલાવત દેહ ॥ શગુણ રૂપ કેમ વરૂ રે ॥
સુકજી કેહે સુણો રાએ ॥ ત્યારે સુર બ્રહ્માદીક આવીઆ રે ॥
જોવા પ્રભુનુ પ્રઆણ ॥ દેવત્યાએ સ્યે વધાવીઆ રે ॥
ઈદ્રાદીક શહુ દેવતા ॥ જે જે વાણી ઓચરે રે ॥
મુની જન્મ દેહે અભીષેક ॥ નારદજી કીરતન કરે રે ॥
પુરર્વ ગધર્વ જેહ ॥ શીધ વીધ્યાધર આવીઆ રે ॥
કીનર રાક્ષસ જક્ષ ॥ બદીજન પ્રભૂને સ્તવે રે ॥
કીસર્ણજીના રે દરશણ કા જ શહુ કો દેવ પધારીઆ રે ॥
અસ્ત સ્થલ મુક્ષ કેરે ॥ શેખ નાગ તાંહા આવીઆ રે ॥
ડડવત કરો નમસ્કાર ॥ ગુણ ગોવદના ઓચરા રે ॥
વરતો હવે જે જે કાર ॥ પુસ્પવીસ્ટી દેવતા કરે રે ॥
વલતા શ્રી જુગદીશ ॥ ધશ બ્રહ્માને નીરખતાં રે ॥
મેલ્યાં કમલલોચન ॥ મનુશભાવને મુકતા રે ॥
જેહેવો વીજ તણો જાતકાર ॥ દેવતાએ એમ પેખઊ રે ॥
હરી પામ્યા અતરધાન્ય ॥ બ્રહ્માદીકે એમ દેખઊ રે ॥
કરે વારેવાર નમસ્કાર ॥ કર શંપુસ્ટ જોડી રહ્યા રે ॥
ગા(ગા)તા હરીગુણગ્રામ ॥ આપ આપણે સ્થાનેકે ગયા રે ॥
દુદભી વાજાં રે આકાશ ॥ અતરીખ તાંહા જે જે કરે રે
ધન ધન એહ અવતાર ॥ હરીજન એહવૂ ઓચરે રે ॥
શ્રી એકાદશસ્કધ અધ્યા એકત્રીશ પુરણ થયા રે ॥
કીસ્ણજી લીલાવંત આનદે વૈધકુઠ પરવરા રે ॥
નાંમનો એહ આપો આહાર ॥ પુન્યનો પારૂં નવ લહુ રે ॥

એ પદ મુક્ષ દાતાર ।। કવી કેહે અદકુ સુ કહુ રે ।।
કથા અમ્રીતરશ પાંન ।। શ્રધ્યાએ જે જંન કહે રે ।।
તે પામે બ્રંહ શાક્ષાત ।। ભવશાગર શેહેજે તરે રે ।।
સ્વાંન કીટનુ ભક્ષણુ એહેવૂ દેહ જે જાંણશે રે ।।
તે છૂટે ભવશંશાર ।। ગ્રભવાશ આવે નહી રે ।।
ત્રુટે બંધન કર્મ ।। હરીસેવા જેણે ગ્રહી રે ।।
ભટ નારાંએણ વૈકુંઠ ।। કથા કહી રે ।।
રશ કેળવીઓ ।। મેળવીઓ પદ બંધ રામભગત ગાઉ ઉદાશ રે ।।
શ્રીગુરૂચરણું પશાએ ।। એ કથા અક્ષાંન પુરણુ કરૂ રે ।।
રામ ભગત ગુણ ગાએ તંનમન હરીચરણે ધરૂં રે ।। (કડવું ૧૯ મું)

શ્રીમદભાગવંત એકાદશમ સકંધ્યની કથા શંપુરંણ થઈ છે ।। શુભ ભવંતુ ।। કલાંણમસ્તુ શંવત ૧૭૯૭ ના વરખે આખાડ શુદિ પરવેઉ લખુ છે।। લખતંગ મેતા મનહર રાગવજીએ ઊતારૂ છે.

વિષયાદિ–૧. કૃષ્ણે ઉદ્ધવને ભક્તિનો ઉપદેશ કર્યાનો પ્રસંગ શ્રીમદ્ભાગવતના એકાદશમ સ્કંધને આધારે આમાં વર્ણવેલો છે.

૨. રાગ અને વલણથી પદબધ બાંધેલો છે. કડવાં ૧૯ છે.

વિશેષ–૧ પ્રસ્તુત સ્કંધ પ્રકટ થયો નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. આખી પ્રતિમાં પ્રસ્તુત એકાદશ સ્કંધ સિવાય મહાભારતનાં પર્વો લખેલાં છે.

અં. ૧૦૪–ઉદ્યોગ પર્વ–ભાઉ– (ર. સં)–(લિ. સં ૧૮૨૧)– પૃ. ૧–૨૦૩

આરંભ–શ્રી ગણેશાય નમ; શ્રી સરસ્વરસ્તીએ નમઃ શ્રી ગૂરૂભે નમ; શ્રી વીસ્વનાથની ક્રીપા ।। અથ આક્ષ્યાંન શ્રી મહાભારથ ઉધ્યોગ પ્રરવ લક્ષીતે.।।

દૂહા।। પ્રથમે ગણપતી પ્રણવૂ કરૂ છૌ પ્રણ્યામ ।।
માગૂ અવીચલ વાંણુ ।। મન ઊતકૃષ્ટ છિ ઘણી ।।
શ્રી શીવજી મૂખ ધરજો આંણુ ।। ૧ ।।
તૂ સ્વાંમી શમરથ છિ અનેક વાંછત ફળ દાતાર ।।
નાંમે નવનીધ પાંમીએ અને સુધ બૂધનુ દાતાર ।। ૨ ।।
મૂખકવાહન તાંહાં રૂડે અને ગજમૂખવદન વીસાલ ।।
વરૂ પીરોદક પેરણે ।। કંઠે શોવંન્ન માલ. ।। ૩ ।।

શાંભલ સ્વામી વીનતી કહૂ છી કરી પ્રણાંમ ॥
વરર્ટે કરુ પાડવ તણી તે પૂરણ કરજો સ્વામ ॥ ૪ ॥

ચોપૈ અનત ભટ તે બ્રાહ્મણ શહી ॥ તીણે ઘણી કથા ઓછી કહી ॥
તો મે જાણ્યા અક્ષર સુદ્ધી ॥ દઆ કરીને આપી બુદ્ધ ॥ ૧૧ ॥
માંહાંભારથ કુત વેક બ્યાશ ॥ ઊદ્યોગ પ્રર્વ વાચૂ ઓહોલાશ ॥
તે કહે વને ઇચ્છિા ધરૂ ॥ પ્રણાંમ શકત શભાને કરુ ॥ ૧૨ ॥

અન્ત-એહ કથા કલસ હેતુ જાણી ॥ લખ્યુ શ્રી ભારથ પુરાણ ॥
અડસટ તીરથ કીધે સ્નાન ॥ ગ્રહણ કાલ આપે માહા દાણ ॥ ૬૧ ॥
કલ્પ કોટી કાસીમા રહે ॥ તે ફલ વાચે ગાએ કેહે ॥
પ્રેમ ધરી ધરી શામલશે નારી ॥ ભવો પુત્ર પામે નીરધાર ॥ ૬૨ ॥
પાતીક સાચ્યા હોએ જેહ ॥ ગાતા સુણતા જાએ તેહ ॥
એકમનાં રાખો વીસ્વાસ ॥ કવી કથા કેહે ભાઊ દાસ ॥ ૬૩ ॥
એહ કથા સાભલસે જેહ ॥ અંતે વૈકુઠ પમિે તેહ ॥
આગલ સાભલવા ઇચ્છા ધરી ॥ દ્રોણ પર્વના આદર કરી ॥ ૬૪ ॥
તેહેમા છે સહુ વીસ્તાર ॥ પુન્ય અર્થ ને ધર્મ વીચાર ॥
તેથી ભારથ પુરણ થસે ॥ સુણે પુરૂશોતમ પદ પામસે ॥ ૧૭૬૫ ॥

ઇતીશ્રી ઉધ્યોગ પર્વ સપુર્ણ સમાપત ॥ શ્લોક ॥ यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ॥ यदी सुधमसुधं वा मम दोषो न दीजते ॥

ઇતી શ્રી માહાભારથે ઉધ્યોગ પર્વ વૈરાટી પાંડવની લખી છે જેહેવી પ્રત તેહેવુ લખુ છે લખનારને દોસ મો દેમો ॥ શ્રી ૧૮૨૧ શ્રાવણ સુદ ૧૨ શોમે દીવસ પોહોર ચઢતે સપુરણ થઈ છે

વિષયાદિ-૧ વિરાટ રાજાને ત્યાંનો વર્ષ એકનો ગુપ્ત નિવાસ પ્રકટ થયા પછી, પાંડવોએ દુર્યોધન સાથે પોતાનો રાજ્યભાગ મેળવવાના સંદેશા શ્રીકૃષ્ણ દ્વારા ચલાવ્યા અને તેમા ન ફાવતાં યુદ્ધની તૈયારી કરી-એ પ્રસગ પ્રસ્તુત પર્વમાં વર્ણવેલો છે

૨ દુહા અને ચોપાઇથી પદબધ બાંધેલો છે કુલ કડી ૧૭૬૫ છે

વિશેષ-આ કા. નિ અકમા આ કવિનુ આખ્યાન પાડવ વિષ્ટિને નામે પ્રકટ થયનુ છે પણ તે રાગ, ઢાળ અને કડવાથી બધિનુ છે, તેને ઉદ્યોગ પર્વનું નામ કવિએ આપેલુ નથી તેમાં અને કવિની ઓળખ આદિ તેમ રચનાનો કાળ પણ આપેલો છે તેથી સમજાય છે તેમ પ્રસ્તુત આખ્યાન કર્તાનો બાકનુ નહીં હોય, અગર તેણે આ ઉદ્યોગ પર્વ રચ્યા પછી પાડવ વિષ્ટિ ફરીથી નવેસર નવા બધારણથી બાંધી પણ હોય

૨ પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે જો કે વચ્ચે ૧૦૮-૧૧૧ એ પાના બાળબોધ લિપિએ લખેલાં છે અને પાનાં ૧૧૨-૨૦૨ એક ત્રીજા દસ્કતાક્ષરે લખાયલાં છે

અં. ૧૦૫-ક-હંસાવતી-શામળભટ-પૃ. ૧૧-૨૩ ૯ (તૂટક)

આરંભ-(પહેલા ૧૦ પાનાં પડેલાં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

જહલકે મોહોર પતાકા શાર ॥ મણીપુરશ રખુ દીશે નીરધાર ॥
સુંદર શરોવર ભરીઆ નીર ॥ તાહા જઇ જલ પીધુ નીર ॥
વળી જલ પાઉ ગોડલા ॥ નવાંણુ કરા પાલના ॥
સુદર નાર ભરે છે નીર ॥ કુવર ઉભા બેહુ શરોવર તીર ॥
પ્રેમદાને પુછે શુ જાંણુ ॥ રાય નગરતું શુ છે નામ ॥
શામા કેહે તુ સાભલ રે રાએ ॥ કનકપુર એ નગર કહેવાએ
કરનાકત રાજાનું નામ ॥ રત્ના નાગર એનો પરધાંન ॥
જોઇ નગરને સુખીયા થાએ ॥ કુવર બેહુ આવા નગરજ માંહે ॥
સાંજ પડી શુરજ આઠમો ॥ ઘડી ચાર નગરમાં હા ભયે ॥

અન્ત-ચોપાઇ શભા મધે બેઠા રાજંન ॥ લોક તણા તાહા હરખા મંન ॥
દેશ દેશથી આવે વાત ॥ જશ બોલે ચારણ ને ભાટ ॥
કવી જન તાંહાં કરી વીખાણ ॥ રાજકુવર બનો ચતુરસુજાણ ॥
શભા મધે આવે જોગંદ્ર ॥ જેવો શોભીએ પોતે ઇંદ્ર ॥
ઘણા રાએ શભામા આવે શહી ॥ દેશ દેશ વારતા વીસ્તારી ॥
કેહે કવીતા જાએ નહી કહુ ॥ શરવે આનંદે સુખીઊ થઊ ॥

દોહરો॥ પ્રેમે બેઠી આશંને ॥ શરખે સરખી જોડ ॥
શામલભટે શાચુ ક(હુ) ॥ જે જે શી રંણછોડ ॥

ચોપાઇ॥ શામલ ભટ તાહા વરણવે ॥ હંશાવલી આક્ષાંન ॥
ગાએ શીખે ને સાંભલે ॥ તેહને ગંગાઅસ્નાન ॥
શતવાદી જે હંશાવલી, ગાએ શુણે મહીમાએ ॥
વીજોગ ભાગે તેહ તણો, આશા પુરંણ થાએ ॥

ચોપાઇ॥ ચાર ખંડની બુદ્ધ, જુજવી ॥ ચારે ખંડી શમાપ્ત હવી ॥
સંપુરણ લખુ છે. ઇતી ખંડ ચારની કથા શંપુરંણ ॥

તરવાડી મેવાડા બ્રાંમણ અંતક પાઠક. લખમીરાંમ હરગોવન ચોપડી હંશાવલીની છે જે કોઈ વાચવા લેઈ જાએ ને ઓલવે તેને માથે જેતા ગઊ બ્રાંમણ ગાએ અસ્તી હત્યા છે॥ શુભં ભવતુ સંવત ૧૮૮૫ ના પોશ વદ ૮ વાર બુધે લખા છે.

વિષયાદિ-૧. અપર માતાની ભંભેરણીથી પ્રવાસે નીકળેલા રાજકુંવરો ફરતા ફરતા કનકપુરમાં આવી પહોંચે છે અને મોટા રાજકુમાર ઉત્તર-પ્રધાનપુત્રીના પ્રેમમાં પડે છે, પરંતુ તે ન મળવાથી કાશી જઇ કરવત મુકાવે છે; પછી એક તપસ્વી યતિના

પ્રતાપે જીવતો થઈ એ કન્યા પાછી પામે છે અને પુનઃ પિતાનુ રાજ્યપાટ મેળવે છે-આ પ્રસગ પ્રસ્તુત વાર્તામા વર્ણવેલો છે

૨ મુખ્યત્વે દોહરા અને ચોપાઈથી પદબધ બાંધેલો છે, વચ્ચે વચ્ચે કેટલેક સ્થલે રાગબધ થોડાક ભાગમા કરુણ અને વીરરસ પણ છે

૩ પદસંખ્યાની નોંધનુ ઠેકાણુ નથી

વિશેષ-૧ આ વાર્તા પ્રકટ થઈ નથી સામળ ભટ્ટની આ વાર્તા પ્રસિદ્ધ હોય એમ જણાતું નથી, જો કે તેણે રચેલી હોવાનું કહેવાયું છે ખરૂં

૨ પાટણના મધુસુદન વ્યાસે પણ હંસાવતીની વાર્તા સવત ૧૬૧૫ મા રચેલી છે તે પણ અપ્રસિદ્ધ છે તેની પ્રતિ સં ૧૮૩૦ માં લખાયેલી રા. રા. અબાલાલ બુલાખીરામ જાનીની પાસે છે પણ તે સાથે આને જરાએ મળતાપણું છે નહિ પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે આરભના ૧૦ પાના પડેલા છે, તેથી વાર્તા તૂટક છે વાર્તાના ચાર ખડ છે દરેક ખડને અંતે આવો ઉલ્લેખ છે "ચાર ખડની પુર જુજવી ॥-ખડાની શમાસ હુવી"

અં. ૧૦૫-અ-ગણપતિ વરદાન (પદ) પૃ ૧-૨

નમો ગણપતી ગણપતી નમો નમો રે ॥
પ્રીતા શીવ ઇસ્વર ॥ માતા પારવતી ॥
એ રીધ સીધ કે દાતાર નમો નમો રે ॥

કડી ૭ છે

અં. ૧૦૫-ગ-चाव मजरी (पद) कबीर पृ २

हाए हाऐ जाहा न मतेवरी जीने मार मनकुजरे कीया ॥

અં. ૧૦૫-ઘ-ગણેશવરદાન (પદ) પૃ -૩-૪

कृष्ण अवतार (पद-हिन्दी) पृ ४-६
वल्लभ प्राकटमा त्रण हिंदी पद पृ ५-७

અં. ૧૦૬-ક-બ્રાહ્મણના પુત્રની વાર્તા-સામળ-પૃ.-૭-(તૂટક)

આરભ-(પહેલા બે પાના પડ્યાથી રીતસરનો આરભ નથી)

કેહે . . કેહેવો દેશ કેહેવુ નગર ॥ કેહે દે શભલાવો કાન ॥ ૨૧ ॥
કેહેવો રાજા ને ॥ કેવુ રીધધર ॥ કેહેવો એ દ(ા)ત(ા)ર ॥ ૨૨ ॥
કેવા પારક(ી) પરમારથથી ॥ કહેવા કર્યા પરકામ ॥
મહીમા કોહો મહીપતી તણો ॥ ઠરી રહ્યુ અ નામ ॥ ૨૩ ॥
તેહેવો જોઉ તો પગ ધરૂ નહીતર કરૂ પુજન ॥
ભોલ શમુ ઉતાર વલી ॥ ધન આજનો દીન ॥ ૨૪ ॥

અન્ત–ગઈ વીધત્ર લખીયા લેખઃ ॥ વાર ન લાગી પલક જ એકઃ ॥
પાછી વલી રે આવી તાંહે ॥ રાજા વીકરમ બેઠાં જેએ ॥ ૮૭ ॥
રાજા કહે લખુ જે કરમઃ ॥ મુજને તે શભલાવો મરમઃ ॥
કેહે વીધાત્ર નહી મુજ ગત ॥ પરથમ પુછુ શામું શાત ॥ ૮૮ ॥
ઉદરે ગરભ રહો જે દીશ ॥ તે દાડે લખાતુ શીશ ॥
જે લખનારો છે હોનાર ॥ તેહેનું નામ કરણી કીરતાર ॥ ૮૯ ॥
પુરવજંનમ શાચા પરતાપ ॥

વિષયાદિ–૧. બત્રીસ પુતળીમાંની ૩ જી પુતળીએ કહેલી કથા. વિક્રમે ટુંકા આયુષ્યવાળા બ્રાહ્મણના પુત્રને અને અમૃતકુંપીથી સજીવન કીધાનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

૨. ચોપાઈ, દોહરાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ–આ વાર્તા રા. અંબાલાલ બુ. જાનીએ સંશોધેલી સિંહાસનબત્રીશીના ભાગ ૧ લામાં પહેલી વાર્તા તરીકે પ્રકટ થઈ છે. ગુજરાતી લિપિએ લખી છે. પ્રતિ જો કે કાગળ ઉપરથી જુની જણાય છે. પણ પ્રાચીન નથી. તે લગાર ખવાયલી છે.

અં. ૧૦૬–બ–રામકથા–ભવાન–પૃ.

આરંભ–શ્રી ગણેશ્ચશાએ નમાઃ ॥ શ્રી શારદાએ નમાઃ ॥ શ્રી ગરૂભોએ નમાઃ ॥ આખશાંન રાંમકથા લખી છેઃ ॥ રાગ ગરબીનો લખો છેઃ ॥
રૂડી રાંમકથા સુખદેવને પુછે રે પ્રીખત રાએઃ ॥
ત્રણ ભોવનમાં શુણતાં શણીનાં પ્રાછીત પ્રલે થાએઃ ॥ ટેક ૧ ॥ઃ ॥
શુકદેવજી વાંણી ઓચરેઃ ॥ પરીખત રાજા શરવણે ધરેઃ ॥
શઉ દેવતા પુસ્પની વ્રશટી કરેઃ ॥ રૂઃ ॥ ૨ ॥ઃ ॥
રાજા દશરથે તેડાવા છે રે રૂશીઃ ॥ રાંમને રાજે બેશવાની વાત પુછીઃ ॥
અજોધામાં શરવે થયાં છે ખુસીઃ ॥ રૂડી ૩ ॥ઃ ॥ (પદ ૧ લું)

અન્ત–રઘુવરનં(દન)ની કીરતી ગાશેઃ ॥ તેનો જનમારો શફલ થાશેઃ ॥
વીમાંને બેશીને વઇકુઠ જો (જાશે)ઃ ॥ આનંદ ભયો રામ જીતા ને રાવણ હારોઃ ॥ ૧૨ ॥
રામકથા પુરાંપુરણ થઈઃ ॥ બુધપરમાંણે શંક્ષેપે કહીઃ ॥
શાત પદ ને તાશી ચોપાઇ થઇઃ ॥ આનંદઃ ॥ ૧૩ ॥
કેહે ભવાંન લાલાને લેહે લાગીઃ ॥ પદ બાંધાં છે ચરણે લાગીઃ ॥
ગાંશે તેને જમની ભેએ ભાગીઃ ॥ આનંદઃ ॥ ૧૪ ॥
સપુરંણ ॥ રાંમ લખમણ ભ્રત શત્રુગંણઃ ॥ શતીઆ શતી સીતાઃ ॥ નામ લેતાં રખે બીતાં પ્રાણી રખે મેણુયોં ખીતાંઃ ॥

વિષયાદિ-૧ આ કથામાં રામચંદ્રના રાજ્યાભિષેકની તૈયારીઓના આરંભથી તે તેમના વનનિવાસ, અને રાવણના પરાજય પછી પુનઃ રાજ્યપ્રાપ્તિ પર્યંતનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે

૨ ગરબીઓથી પદબંધ આવેલો છે પદ (ગરબી) ૭ છે અને કડી ૮૩ છે.

વિશેષ-આ કથા પ્રકટ થયેલી જાણવામાં નથી પ્રતિ જૂની નથી, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે.

અ. ૧૦૬-ગ-અબોલા-થોભણ-પૃ. ૧ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશશાએ નમા ॥ અરથ અબોલા લખે છે ॥

પાધરી વાટે આલ પાતલીઆ શીદને આડો થાએ છે
પર નારીનો પાલવડો તે ઘોલે દાડે શીદ શાહે છે ॥
વેણુ વગાડી મોય માદી(ડી) વાત કરી શીધ શાહે છે ॥
થોભેણના શામી શુણ ગોપીશુ ગોરશ લુટી ખાએ છે ॥ ૧ ॥
ખુણે બેશીને શું શમજવુ જગડો કરવો જારે ॥
થોભેણના શામી શુણ ગોપીશુ દાણ લેવુ છે મારે ॥
દાંણના દોકડા આપશો રોકડા રીત કરી શું ખટકે ॥
નાથજી નવી લોબરી બાવા કડી ખતણુ જકડશે ॥
જતન કરીને બાધજો છેડે જોજો છુટી પડશે ॥
થોભેણના શામી શાચુ કેહેતાં તમને રીશ ચડશે ॥ ૨ ॥
રીશ ચડે તો રશનાં બોલીએ તે કોન આગલ વીનવુ ॥
મુખડે મીઠાં વેણુ બોલીને કોન મનાવે કડવુ ॥
ઘોડે ગજે થોક બાધીને શામ શામુ શુ વડવુ ॥
થોભેણના શામી શુણ ગોપીશુ જોર જોરાવડી પડવુ ॥ ૩ ॥
વડવુ જગડવુ વાતમાં ગાટમાં એમ શું કાન કાપડી ॥
કોઈ મલશે મારાની નાર અંગ ભીડાવશે ચાપડી ॥
બાપડી રે તાર બત શુ આવડુ ॥ કોન હાએરની બેટી ॥
રવીશશીના અજવાલામાં

વિષયાદિ-દાણ લેવા શ્રીકૃષ્ણે ગોપીઓને સતાવેલી, એ પ્રસંગ ઉપાલભ રૂપે વર્ણવેલો છે પદબંધ કાઠીયાવાડી ચોપાઇના માપે બંધાયેલો છે. અહીં તો માત્ર ચાર જ અબોલા ઉતારેલા છે

વિશેષ-આવી ધાટીનો ઉપાલભવાળો પદબંધ કાઠીયાવાડમાં પ્રચલિત છે આ અબોલા પ્રકટ થયા નથી.

અં. ૧૦૬-ઘ-મીરાંનું ચરિત-દયારામ-પૃ.-૧-૪-(તૂટક)

વિશેષ-આ ચરિત દયારામ કાવ્યસંગ્રહમાં પ્રકટ થયલું છે. ફરી માત્ર ૩૨ જ ઉતારેલી છે. કંઈ નવીન નથી.

અં. ૧૦૬-ઙ-કાલિકાનો ગરબો-સામળ ભટ્ટ-પૃ. ૧-૪

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમાઃ ।। શ્રી શારદાએ નમઃ ।। શ્રી ગરુભ્યો નમાઃ ।। શ્રી અંબાજી શંત છેઃ ।। ગરબો કાલીકાનો લખો છેઃ ।। ગરબો કાલીકાની ઊતપતીનો લખો છેઃ ।।

પુજુ ગણુપતીના પાએઃ પુજુ અંબીકાની પાવડી રેઃ ।।
શેવું શલખંનપુરી રાએઃ ।। મઆ કરો મુજ માવડી રેઃ ।।
ચતુર દેશ ચાંપાનેર વશે કરૂનાનીધ કાલીકા રેઃ ।।
કરે તુ (ત)રણુનો મેર એવી બહુ ગુણી બાલીકા રેઃ ।।

અન્ત-થયો શુરનો શરદાર નરપતીને તે તો નડો રેઃ ।।
શામદ શોલે હજાર પ્રથવી પાડી પોતે પડો રેઃ ।।
ચાંમદ શોલે હજાર મારી નાંખી મીટ માવડી રેઃ ।।

... ...

શામલભટ સીગોડ પીતા પરશોતંમજી તણા રેઃ ।।
ગાએ ગરબો કરજોડ જશ મહીમા વાધે ગંણા રેઃ ।।
ગાએ સીખે નરનાર કીરપા કાલીકાની છે ગણી રેઃ ।।
શામલ કેહે વારોવાર જે જે બોલો તીપુરાં તણી રેઃ ।।

શપુરંણુ લખો છેઃ ।। લખનારને દોશ નહી વરધ ખોટ એએ તે શંભાલીને વાચજોઃ એમાં લખનારને દોશ નહીઃ ।। શાબી પરત પરમાને લખુ છેઃ ।।

વિષયાદિ-ચાંપાનેરના છેલ્લા રાજા પતાઈ રાવલની પડતી તેના દુષ્ટ નીતિભર્યા વર્તનથી કેવી રીતે થઇ, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

વિશેષ-૧. આ ગરબો અમદાવાદવાળા સ્વ. બાલાજી ભગવાનજીએ સંગ્રહી પ્રકટ કરેલા 'અંબિકેન્દુશેખરકાવ્ય' આવૃત્તિ પહેલીમાં પાને ૧૫૩ મે 'પતાઈ રાવળનો ગરબો' એ નામે પ્રકટ થયલો છે. લોકોમાં અને ખાસ કરીને સ્ત્રીઓમાં તો તે બહુ જ પ્રચલિત અને માનીતો છે.

૨. સામળ ભટ્ટે બહુચરાજીની ઉત્પત્તિનો ગરબો પણ લખેલો છે. આથી જણાય છે કે સામળ ભટ્ટ દેવીનાં સ્તવનો માટે પણ પ્રખ્યાત અને લોકમાન્ય કવિ હતા.

અં. ૧૦૬-ચ-કલજુગનો ગરબો-વલ્લભ ધોળા' ભટ્ટ- (ર. સં.)-(લિ. સં)-પૃ. ૧-૫-(તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમા શ્રી શારદાએ નમા શ્રી ગરૂભ્યો નમા અથ ગરબો કલજુગનો લખો છે ॥ શ્રી બેચરાજી શત છે —

પરમેશવરીને પાએ નમુ મો બહુચરી કહુ કલીજુગના કરમ ॥

અકલ નથી કાઇ એવડી હો બહુચરી કહુ શગનાએ રાખજો શ(ર)મ ॥

વિષયાદિ-આમા કલિજુગથી દુનીયામા વ્યાપેલા અધર્મ અને અનીતિનાં કામો વીરરસના ઉજ્જળતા ઉદ્ગારોથી અને અતરની ઊંડી લાગણીથી વર્ણવેલાં છે

વિશેષ-આ ગરબો ઉંડી લાગણીથી ભરપૂર છે, સ્વ બાલાજી ભગવાનજીએ સંગ્રહી પ્રસિદ્ધ કરેલા 'અંબિકેન્દુશેખરકાવ્ય'ની પહેલી આવૃત્તિમા પાને ૧૨૩-૧૨૬ મે પ્રકટ થયો છે, પ્રતિ નવી છે, જો કે કાગળ જૂના છે

અં. ૧૦૬-છ-પદો-કૃષ્ણચરિત-(કવિનું નામ નથી) ૮ લીટી-પૃ.

શ્રીજીને વિનતિ ચતુર્ભુજદાસ

શ્રીગોવરધનવાસી શામ રે લાલા। તુમ વીણુ રહ્યો નવ જાય હો ॥

શ્રીજ ગજ લડતા લાડી લેજો-

વિશેષ-અર્ધ હિન્દી-ગુજરાતી, આ વિનતિ ગુજરાતમાં સ્રીઓને ઘણી જ પ્રિય છે

કાફી એ-ધીરાની પદ-નરસિંહ મેહેતા ૧, પરભાતીયાં બે નરસિંહ મહેતા, કક્કો (અધૂરો) કક્કા કર સતગુરૂનો સગ (પ્રકટ થયલો છે) પાનું ૧ છે

રામસ્તુતિ-રઘુનદન કૃત-પૃ. ૨.

હિન્દી પદો—મુકુંદ, પુરુષોત્તમ,

રામરક્ષા સ્તોત્ર સંસ્કૃત-પ્રકટ થયલું છે

અ. ૧૦૭-ક-જાલધરનુ આખ્યાન-શિવદાસ- (લિ. સં. ૧૮૩૮)-પૃ ૧-૪૬

આરભ-શ્રી ગણેશાય નમ ॥ શ્રી ગુરવે નમ ॥ શ્રી રામજીની કીપા છે ॥ અથ આક્ષાન જાલધરનું લખું છે ॥

રાગ ગોડી ॥ પ્રથમે પ્રણમું આદ અનંત ॥ કીપા કરો શ્રીકમલાકંથ ॥

જશ આપો ગુણપતી ગુણ રાશે ॥ પ્રેમ ધરી તુજને લાગુ પાએ ॥૧॥

પ્રથમ આરભ કરતાં કાંમ ॥ ગણુપત તારૂ લીજે નાંમ ॥

શુભ અરથે તુને સમરે જ્યાંહાં ॥ કારજ સકલ સીધ પામે ત્યાંહા ॥૨॥

× × × ×

શ્રી ગુરૂચરણ કમલ મન ધરી ॥ કથા કહુ જશ આપો હરી ॥
એ કથા ભવશાગર નાવ ॥ શાંભલજે ચીત આણી ભાવ ॥
નરકાશુર કેરૂં આક્ષાંન ॥ જે રંણુ મારો શ્રી ભગવાંન ॥
માહાભારથ પરમ રશાલ ॥ તે માંહા શ્રી હરીવંશ વીશાલ ॥
માંહાં અનંત ગુણ ગોવંદજી તણા ॥ બીજાં પ્રાક્રંણ(મ) છે અતી ઘણાં ॥

... ...

કેમ નરકાશુર મારો હરી ॥ શોલ શેહેઆ કંના કેમ વરી ॥
નરકાશુર પાપીને ઘેર ॥ શોલ શેહેઅ કેમ લોપો કેહી પેર ॥

... ...

તેહ હું ક્રસ્ણકથા કહુ આજ ॥ ચીત ધરી શાંભલો માહારાજ ॥
જેએ કરવે જાલધર રાએ ॥ નરકાશુર પ્રગટો કાએ ॥
ત્રંધાં(દા) પ્રાપગતિ જાલધર જેહ ॥ રૂહુ તેજથી પ્રગટો તેહ ॥
કથાનો કહુ ઉપાએ ॥ વૈશંપાએને કેહે શુણી રાએ ॥
કેહે સીવદાસ આનંદે કરી ॥ કીરપા કરો મુજને શ્રીહરી ॥ ૧૬ ॥
॥ કડવાં ૧ ॥

અન્ત—રાગ પરભાતી ॥

હું પરભુચરીત ન પામું પાર ॥ કેઇ પર કહુ વીશતાર ॥
શેખ નાગે કહા નવ જાએ ॥ તો મેં મુંઠ કેમ કેહેવાએ ॥ ૧૬ ॥
એ નરકાસુર તણું આખાંન ॥ સુંણતાં કીપા કરે ભગવાંન ॥
સી પદંમપુરંણ કથા છે પેહેલી ॥ ત્રંદાચરીત કહુ રસ મેહેલી ॥૧૭॥
શ્રી ક્રસ્ણે હાથે તેહેને મારી ॥ વૈકુઠ પુર થાવો નીરધારી ॥
એ કથા જે ધરશે કરણ ॥ તે પદ લેશે હરીનાં ચરંણ ॥ ૧૮ ॥
જે ર(સ)નાએ ગુણ ગાસે ॥ તે ક્રસ્ણકીપાથી વૈકુંઠ જાસે ॥
કથાસંબંધ ન જાણુ જોડી ॥ કત્ર પ્રમાણે માહારી મત થોડી ॥
કવી કુલ સુ(ક્ષુ)દ્ર ગનાતી નાગરી ॥ વાશ ત્રંબાવટી ત્રટ શાગર ॥
માહારો શ્રીગુરૂ વાસ ભુદર સુભ જાત ॥ નીગંમ ચાર ધરે હાથ ॥૨૦॥
એ કથા ગુરમુખથી લીધી ॥ દીવસ ત્રંણમાં પુરંણ કીધી ॥
કેહે સીવદાસ હુ તારો બાલ ॥ સદા ભગતી આપો ગોપાલ ॥ ૨૧ ॥
કડવાં ૧૫ ॥

સંવત ૧૭૭૭ના વરખે આખાડ સુદ ૧ ॥ શોમે ॥ શમાપત ॥ જેહેવી મત હુતી તેહેવી લખી છે ॥ સંમત ૧૮૯૯ ના વરખે ॥ આશો સુદ ૧૫ વાર રવીએ પુરંણ લખી છે ॥ લખનારને દોસ મા દેસો ॥ જેહેવી મત તેહેવી

લખી છે ।। લખતગ વરાછા વાશ્રી(સી) પટેલ લલુ વીદમાંન મોનભાઇએ લખુ છે ।। સી રાંમજી સત છે ।। એ ચોપડી વાચવા લેઈ જાએ જે આલવે તેહેને માહાદેવ કપીસનાથ પુછે ।।

વિષયાદિ-૧ પ્રસ્તુત આખ્યાનમા શ્રીપદ્મપુરાણના આખ્યાનને આધારે જાલધર અને તેની સતી સ્ત્રી વૃંદાના પાતિવ્રત્યનો ભગ શ્રી વિષ્ણુએ કરેલો તેનુ આખ્યાન વર્ણવેલુ છે શ્રી વિષ્ણુએ કપટથી જાલધરનો સંહાર કેવી રીતે કર્યો અને પછી તે નરકાસુર રૂપે કેમ અવતર્યો એ પ્રસગ અહીં વર્ણવ્યો છે

૨. કડવાં ૧૫ છે રાગ, અને ઉપલાથી પદબધ બાંધ્યો છે

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન પ્રકટ થયલું નથી સવત ૧૭૩૭ની પ્રતિ ઉપરથી આ પ્રતિ ઉતરાયલી હોવાનુ સમજાય છે, જો કે લહીઆએ તેમ સ્પષ્ટ નથી લખ્યું, પણ માત્ર સવત આપેલો છે આ આખ્યાનની અન્ય પ્રતિમા આ જ સવત આપેલો છે પ્રતિ જૂની નથી, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે અને અશુદ્ધ છે

૨ પ્રસ્તુત નામાવલિના અ ૬૪ ક (અપૂર્ણ-પાનું ૩૭ મું), અ ૭૭-ગ-(પાનું ૧૩૩), અને અ ૧૦૨-ગ-(પાનું-૧૯૯-૨૦૦) મા આ આખ્યાન છે વધુ વિગત માટે પાના ૧૩૩ નો 'વિષયાદિ' અને વિશેષ જુઓ

૩ આ આખ્યાનની પછી એ ચેતામ(વ)ણિ માત્ર ૭ લીટીઓ લખેલી છે રચનારનું નામ નથી જીવને ઉપાલભ રૂપે તે લખાયલી છે

અ. ૧૦૭-ખ-કપોતનુ આખ્યાન-કૂટ-(ર સ.)-
(લિ. સ. ૧૮૯૯)-પૃ. ૪૭-૬૬

આરભ-શ્રીગણેસસાએ નમા ।। શ્રી ગુરૂભોએ નમં । શ્રીરાંમજી સત છે।। એ આખાન કપોતનું લખુ છે ।। પ્રથમે ।।

રાગ કેદારો ।। પ્રથમે ગણપતી ચરણ ।। પુંજસ વીર વીઘન હરંણ ।।
 ભવતર માહા મગલ જસ જેહેનો રે ।। ૧ ।।
 સીવ દેવ સરસ્વતી ધાઊ ।। દો મતી મન પાવન થાઉ ।।
 જેમ ગઉતમ માહાત્મામા ગોદાવરી ।। ૨ ।।

ઢાલ ।। ગોદાવરી આહાત્માનો મહીમાએ ।। મુખ કહો નવ જાએ ।।
 સુર તેત્રીસ સેહેએ અઠાસી ।। વેદ ચતુર મુખ ગાએ ।। ૪ ।।
 તેહ માહે એક અનોપમ કથા છે ।। કપોતનુ આક્ષાન ।।
 તે ખોલીસ વીધીપુરવક સાથે ।। પુરંણ તાંહાં અમરીતપાન ।।
 પ્રથમ સરસ્ટી જમાએ કીધી ।। જે જન હેડ પયાય ।।
 તેહેમાં ડંડકા અરણ મનોહર ।। જાહાં શ્રીસજુનો વાસ ।। ૫ ।।

અન્ત–(ધંનાસી)

એ આક્ષાંન કપોતનું ॥ જે કરે શ્રવણે પાંન ॥
તે અંતકાલે સ્વરગ પાંમે ॥ ચડી પુરણુ વીમાંન ॥ ૧૨ ॥
ઉથલો ॥ ચડી વીમાંન અંમર સમાંન રે ॥ અનુભવે મંન અભાશી ॥
સોતા વીગતા ને ઊભા એતાપ કવી પુઠ કેહે વઇકુઠવાશી ॥૧૩॥
કડવાં ૧૦

ઇતીશ્રી કપોતનુ આક્ષાંન સંમપુરંણ શંમાંપત ॥ સવત ૧૮૯૫ ના વરંખે અસંવંન વદ ૩ ॥ ને વાર બુધે સંમપુરંણુ લખું છે ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહેવું લખું છે ॥ લખનારને દોસ મો દેસો ॥ લખતંગ વરાછાવાસી પટેલ ॥ લલ્લુ વીદમાંન મોનભાઇએ લખુ છે ॥ સંમપુરંણુ ॥ સંમાપત ॥ સંવત ૧૮૯૯ના વરખે અશ્વવંન વદ ૩ને વાર બુધે શંમપુરંણુ છે ॥

વિષયાદિ–૧. ગોદાવરીમાહાત્મ્યને આધારે આ કથા લખાયલી છે. ગોદાવરીતટે પંચવટીના વનમાં એક કપોત પોતાની કપોતિની અને બાલકો સાથે રહેતો હતો; તે ચરવા ગયો ત્યારે એક પારધી તેની ગર્ભવંતી સ્ત્રીને ઉપાડી ગયો. કપોતે પાછા ફરતાં સ્ત્રીને ન દીઠાથી કલ્પાંત કીધું અને ગૌતમ ઋષિના પ્રતાપથી તેની ભાળ મેળવી; પછી ભારે વરસાદની હેલીવેળા ચાંચમાં અગ્નિકણ આણી પારધીનો તાપ તે વડે ઉરાડી અને પોતાની સ્ત્રી પાછી મેળવી; આ પ્રસંગ પ્રસ્તુત કથામાં વર્ણવેલો છે. આમાં કરુણ રસ ગાઢ છે, અને ગૃહસ્થાશ્રમનું માહાત્મ્ય વર્ણવેલું છે.

૨. કડવાં દશ છે. પંક્તિઓની સંખ્યા ત્રે કે વચ્ચે વચ્ચે નોંધેલી છે, પણ ક્રમ જળવાયો નથી. રાગ, ઢાલ, વલણ અને ઊથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે. બે ત્રણ સ્થલે વલણે ઢાલનું સ્થાન લીધું છે, કે જે પ્રકાર કેટલાંક પ્રાચીન આખ્યાનોમાં પરિચિત છે.

વિશેષ–૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. કવિની ઓળખ આમાં આપેલી નથી, પણ તે સુરતનો છે, એમ બીજી પ્રતિઓના આધારે જણાયલું છે. આ નામાવલિના અં. ૬૪–થે માં પાને ૬૬ મે કવિએ પોતાના '**રુક્મિણીહરણ**' માં પોતાના નિવાસ, જ્ઞાતિ આદિની ઓળખ આપેલી છે, તે જેવી તેમ પાને ૬૭ મે 'વિષયાદિ–૨' જુઓ.

૨. આ નામાવલિના અં. ૧૦૨–ધમાં પાને ૨૦૧ મે આ આખ્યાનની બીજી પ્રતિ છે તે અને તેનો 'વિષયાદિ', 'વિશેષ' જુઓ.

૩ પ્રસ્તુત પ્રતિ કંઇક અર્વાચીન છે; ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે અને ઘણી જ અશુદ્ધ છે; પાના ૬૦ માથી પાનાનો ક્રમ લહીઆએ નોંધેલો જણાતો નથી.

અં. ૧૦૭–પ્રકીર્ણ પદો–

નરસિંહ મેહેતોનાં પદ (૨); આધારસનું પદ (કવિનું નામ નથી.); બાલ ભટ (અર્ધ હિન્દી–ગુજરાતી) પદ બે; દાણલીલાનો ગરબો (અધૂરો) પાનું ૧, કવિનું નામ નથી. વ્રેહેદેવનું પદ ૨, વલ્લભચંદ, રણછોડ, સીતાવિયોગનું પદ

(કવિનું નામ નથી.) 'વનચર વીરા વધામણી કોણ દેશથી આવ્યો ?' એ આદિ પદો ચાર છે

સુરજનો છંદ હરિભટ–પૃ. ૩ (રાગ ૭૦) (ભુજંગી) 'નમો આદ આદીતને હાથ જોડી, મારા કર્મના બંધ તું નાખ છોડી'

दाणसमय (हिंदी) પૃ ૫. પ્રતિ જૂની તેમજ જીર્ણ છે લિ સ ૧૯૨૫ છે. લિપિ ગુજરાતી હોવા છતાં ઘણા અક્ષરોનો મરોડ બાળબોધ લિપિનો છે આ આખ્યાન રાધાકૃષ્ણના પ્રસગ સબંધી છે

मानसमय (सवैया) (हिन्दी) પૃ. ૭ પ્રતિ સબંધી ટીકા ઉપર જુઓ. રાધાકૃષ્ણના પ્રેમપ્રસગનું વર્ણન.

प्रचूर्ण पद सुरदास (બે પદ), मीरां (બે પદ), प्रेमानद

અ. ૧૦૮–પ્રકીર્ણ પદો

ગોવિંદદાસ પૃષ્ટ ૩, કૃષ્ણદાસ–પૃષ્ટ ૨, મગલદાસ (૨), (મોહન થાળનું પદ) પૃ ૩, રાકેઈઓ (૧) (રાકેઈ આયો સ્વામી), શામદાસ, નરસિંહ મેહેતો, (પૃ પ૬, ૮૦, નરસિંહ આયો સ્વામી)

पदो (हिंदी) कृष्णदास, प्रेमानद, माधो (राग सामेरी अने साखी तरीके दुहा ओथी मिश्रित)-कृष्णलीलानु वर्णन, प्रेमानदस्वामी गोपिकृष्णनो, शृगार पृष्ठ चार, शामदास पृष्ठ बे, गोविंददास, छीतस्वामी, गदाधर, कल्याणगिरि माणेकचंद, परमानद, सूरदास, आशुकरण, पीपो, गरीबदास, विष्णुदास (हिन्डोलो), छोमपुत, गिरिधरलाल, नारायणदास, गोविंददास, चतुर्भुज, नददास, रामदास, चतूरदास, गोपालदास, विचित्रदास, दास, जगन्नाथ कविराय, तोतन, धोधी, कबीर (४)

कृष्णाकृत रुक्मिणीविवाह पृ ७३ ७९

વિશેષ–૧ આમાં ઘણાખરા પદો શ્રીકૃષ્ણકીર્તનના અને હિન્ડોલાના છે અને સુરદાસ, કૃષ્ણદાસ તથા પ્રેમાનદના પદોનો મોટો ભાગ છે

૨ પ્રતિ જીર્ણ તથા જૂની છે લિપિ ગુજરાતી હોવા છતા અક્ષરોનો મરોડ બાળ બોધ લિપિનો છે વચ્ચે વચ્ચે નાનાં નાનાં પાના સાથે સાથે ગોઠવીને ચોપડી બાંધેલી છે

અં. ૧૦૯–ક–બાર માસ–અખો–(લિ સં. ૧૭૪૭)–પૃ. ૧ તૂટક

આરભ–(રીતસરનો આરભ નથી)

કાપે લેપે નહી શુદ્ધ લેપુ જસુ જિમ જળા ॥ બારે. ॥ ૭॥
જેસ્ટ પદ જોતા એહજ ભાસે મુનિ ઈસ્વર ઓળખી આપ ગાસે ॥
શ્રી ગુરૂ સતના ચરણ સેવો સદા બ્રહ્મ અગ્નેનીનું કર્મ બાલો ॥

જેષ્ટ માસે જલ જ્યાંહાં ત્યાંહાં ઉલટે ॥ અવની અંદાર જિમ મુકિ લીલા ॥
અંગ અંગમાં આતમા પ્રકટે જો આદ અહંકારના કાટે ખીલા ॥ બારે ૮ ॥
આષાઢ માંહે પગ્રા દેહેલે નર નીશરે ॥ દેહે ગ્રહરૂપીઉ ઉગ્ર મોટુ
એહેમાં ગરકાવ થઆ સુર નાગ નર ॥ સત્ય દીશે પણુ માંહાં ખોટુ ॥
આઓલાં વાહાનાં બહુ અધવચ ગયા ખટદરસંન ખટપટ કરતા ॥
આવી અચાનક હાથ ધરીયે ગ્રલો તેહ નર નીશર્યા નેટ ભરતા ॥
બારે૦ ॥ ૯ ॥

અન્ત–બારે માસ પુરણુ થયા તેહને જે જંન અર્થ એહેનો પ્રીછે ॥
વપુ વીમલ આકાસવત થઈ રહ્યા સીવપદે લીન હવો જીવન ઇછિ ॥
સીખે સાંભલે જે જન અનુભવે તે નર તાં તદરૂપ થાએ ॥
પરતક્ષ રાંમ રસનાને ઓલખી અખા શતગુરૂ બાલક હોયે તેહેમ ગાયે ॥ બારે૦ ૧૩ ॥

વિષયાદિ–બારે માસની ઋતુનાં લક્ષણનું નિરૂપણ કરી તે દ્વારા જીવને તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉપદેશ અખાએ આ મહીના દ્વારા કરેલો છે. વિચાર ગૂઢ અને મર્માળા હોવા છતાં રસિક અને બોધગ્રાહી ભાષામાં લખાયલા છે.

વિશેષ–૧. આ માસ અખાની કૃતિઓ સાથે સળંગ પ્રકટ થયલા જણ્યામાં નથી. પ્રતિ જુની છે. બાલબોધ લિપિએ લખાયલી હોવા છતાં ઘણા અક્ષરોનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે. માસ તૂટક છે, માત્ર એક જ પાનું અને છ કડી છે.

૨. "કાન્તમાલા" સ્વ. કવિ મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટની સ્મારક નિમિત્ત પ્રકટ થયલી ગ્રંથાવલિ(૧૯–જુન, ૧૯૨૪)માં પ્રાચીન કાવ્યોના સંશોધક રા. અંબાલાલ બુ. જાનીએ (૧૮૪) સંશોધીને સટિક અખાના બાર માસ ગુજરાતી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસની રા. નટવરલાલ ઈચ્છારામ દેશાઇની પ્રતિ ઉપરથી પ્રકટ કરેલા છે. (પાનું ૪૨૦–૪૨૨)

अं. १०९–ख–योगशत–(र. सं.)-(लि सं १७४१)—पृ. २–३६

आरंभ—श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगिरिधारीणे नम ॥ ॥
प्रणम्य धन्वंतरिमादिदेवं सुरासुरैर्वंदितपादपद्मं ॥
परोपकाराय सतां हितार्थं विरच्यते योगशताभिधानं ॥ १ ॥
कृत्स्नस्य तंत्रस्य गृहितधाम्ना चिकित्सिताद्विप्रकृतस्य दूरं ॥
विदग्धवैद्यप्रतिपूजितस्य करिष्यते योगशतस्य बंधः ॥ २ ॥
परिक्ष(क्ष्य) हेत्वामयलक्षणानि चिकित्सितज्ञेन चिकित्सकेन ॥
निरामदेहस्य हि भेषजानि भवंति युक्तान्यमृतोपमानि ॥ ३ ॥
शरीरनेत्रव्रणरोहणानि विषानि भूतानि च बालतंत्रं ॥
रसायनं पंचविधं च कर्म अष्टांगमाहुः प्रवदंति वैद्याः ॥ ४॥

अन्त—अथ क्षेपक ॥ सैंधव मिरिच चैव सर्पिषा कुष्टमेव च ॥
वस्तमूत्रेण पिष्टानि नस्य तद्रीनिवारण ॥ १२८ ॥
शरीष बकस गोमूत्र कृष्णामिरिच सैंधवै ॥
अजन स्यात्प्रबोधाय शरस्तेन शिलावचै ॥ १२९ ॥
मधुक सारसिधु छ वचोजण कणा समा ॥
श्लक्ष्णं पिष्ट्वांभस्थान कुर्यात्संप्रबोधन ॥ १३० ॥

इति श्री अग्निन्याम चिकित्सा ॥ इति सन्निपात कुल्किा समाप्ता ॥ संवत १७४७ ना वर्षे आपाढ मासे कृष्णपक्षे ८ बुधे लषता॥ कोठारी रणछोड कासी ॥ ए चोपडी नांहानी काशीनी छे ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

વિષયાદિ-૧ પ્રસ્તુત ગ્રંથ વૈદકનો છે સસ્કૃત ભાષામા રચાયલો છે અને વચ્ચે વચ્ચે ઔષધ બનાવવાની કે વાપરવાની સૂચનાને લગતી એકાદ લીટી ગુજરાતી ભાષાની આપી છે, તેમ ઔષધો અને વનસ્પતીનાં નામ પણ ગુજરાતી ભાષાના છે

૨ શ્લેષ્મ, વાતવિકાર, જ્વરવિકાર, નેત્રવિકાર, અને મૂત્રાશયના રોગ આદિની ચિકિત્સા અને તેના ઉપાયો, ધાતુ, ભસ્મો અને ચૂર્ણોની કૃતિ અને તેના નિદાન વગેરે વર્ણવેલું છે.

વિશેષ-૧ આ ગ્રંથ પ્રકટ થયો જાણ્યામાં નથી પ્રતિ જો કે બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે, છતાં 'ખ' 'સ' 'ક્ષ' 'અ' આદિ અક્ષરોનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે. શ્લોકાદિની અક સખ્યા બરોબર ક્રમસર નથી પ્રત્યેક બાબતના શ્લોકની સખ્યા નિરનિરાળી છે અને પાના ૩૩માના 'ઙર્દ્દાહચિકિત્સા'ના વિષયથી ૧૧મો આક શરૂ કરી અંત પર્યંત ૧૩૦ સુધી ચાલુ રાખેલો છે

૨ પાના ૩૪ અને ૩૫મા માં ચૂર્ણાધિકારનો અપૂર્ણ વિષય લખેલો છે અને તેમાં गुल्मे दिग्वादि, शूल हिंग्वादि, गुलमशार्दूल, नारायक અને ज्वराकुश એ ચૂર્ણોના સસ્કૃત શ્લોકો ઉતારેલા છે

૩ પાના ૩૬મા મા 'રામબાણ હરીતાલ'-હરતાલ મારવાનો અને તેનો ઔષધ તરીકે લેવાનો વિધિ ગુજરાતી ભાષામાં રચેલો છે

અં. ૧૦૯—ગ કપિલ મુનિનું આખ્યાન—રામભક્ત (ર સં.)—(લિ. સં. ૧૭૪૯)—પૃ. ૧-૧૬

આરંભ—શ્રીગણેશાયે નમ ॥ કપીલ મુનીનું આક્ષાન ॥
રાગ ધન્યાસી ॥ પ્રથમિ પ્રણેમુ શ્રી ગુરસ્વામીજી ॥ બેહુ કર જોડી મસ્તક નામીજી ॥
ગણપતી શરસ્વતી ચરણે લાગુજી ॥ હરી જશ બોલવા વાણી માગુજી ॥
કર્દમ રૂષીનુ કુત તે ધન્યજી ॥ જાહાં અવતરયા કપીલજી મુન્યજી ॥ ૧ ॥
વલણ ॥ કપીલ મુનીએ અવતાર લીધો ભગવતી વાચા પાલવા ॥
શાપ જોગ પ્રગટ કરપો ॥ અગન્યાંનના મોહો ટાલવા ॥ ૨ ॥
શ્રી ભાગવત કૃમ તણુ । લક્ષણ્ય ભાનીરસમા મેહાપે ॥

મોહો જાલ જડ અગન્યાંન લક્ષણુ ।। ગ્નાંન ખડગે છેદવા ।। ૩ ।।
ત્રતીય સ્કંધે અધ્યા તેત્રીશ નીરોપણુ નીરધારીયે ।।
ચોવીશ પુઠિ નવ રહ્યા તે કપીલમુખે વીસ્તારીયે ।। ૪ ।।

અન્ત-(રાગ કેદારો)

એણે માર્ગિ કરી અનેક જોગી ।। બ્રહ્મપદારથ પામ્યા ।।
એહેવુ કહીને કપીલ ચાલ્યાં ।। માતાનાં મોહો વામ્યા ।। ૪૩ ।।
તે વાર પુઠી દેવહુતીયે જોગ ધારણા કીધી ।।
શાક્ષાંત પદ પાર બ્રહ્મનિ પાંમી કપીલિ આગન્યા દીધી ।। ૪૪ ।।
તત્ર તત્વમાં લઈ મેલવ્યા શરસ્વતીમાં લે પાંમી ।।
ઉદક સંધાતિ એક થઈનિ ગઈ જન્મ મ્રુત ભય વાંમી ।। ૪૫ ।।
તે માટે એ ક્ષેત્ર સરસ્વતી ।। પુન્ય થકે અતિ પુન્ય ।।
ત્રિલોકયમાં વીક્ષાત સુખ કર સુણો પરીક્ષત રાજંન ।। ૪૬ ।।
એ આક્ષાંન સુણે સંભલાવિ ।। નરનારી જે ગાએ ।।
દેવહુતીની ગતીનિ પાંમી ।। વીષ્ણુલોક તે જાયે ।। ૪૭ ।।
ઉથલો ।। વીષ્ણુલોક તેહેનિ નહી દુલભ જેહેનિ હરીનુ ધ્યાંન ।।
રામભક્તને ચરણે રાખો ભગવાન ।। ૪૬ ।। કડવાં ૫ ।।

ઇતી કપીલ મુનીનુ આક્ષાંન ગ્નાનપ્રબોધ શંપુરણ ।। લખતંગ કોઠારી રણછોડ કાશી સંવત ૧૭૪૮ના ભાદ્રવા શુદ ૧૨ દીને

વિષયાદિ–૧. શ્રીમદ્ ભાગવત તૃતીય સ્કંધના આધારે આ આખ્યાન રચાયલું છે. કપિલ મુનિએ પોતાની માતા દેવહુતિને તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રબોધ કરી સંસારમાંથી રાગનો ત્યાગ કરાવ્યો, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

૨. કડવાં ૫ છે. રાગ, વલણ અને ઊથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે. આમાં વલણ ઢાલની ગરજ સારે છે, કે જે સરણી કેટલાંક પ્રાચીન આખ્યાનોમાં જોવામાં આવે છે.

વિશેષ–૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. આ પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે, પણ કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે. પ્રતિ જૂની તેમ જ જીર્ણ છે. છેલ્લું પાનું ફાટેલું છે.

૨. છેલ્લા પાના ઉપર '**શ્રીરામસ્તુતિ**'ની ૧૦ કડીઓ લખેલી છે, અને તે તૂટક છે. પાનું ફાટેલું હોવાથી ઉતારાય એવી નથી.

૩. આ કવિ સંવત ૧૭૬૦ ની આસપાસ થઈ ગયલો છે, તેની ભગવદ્ગીતા, યોગવાસિષ્ઠ સાર વગેરે પ્રચલિત છે. આ નામાવલિના **અં. ૫૨–અ** (પાનું ૭ મું). **અં. ક** (પાનું ૧૭૭ ૭).

**અં. ક્ર-૧૧૦-શિવપુરાણ-હરદેવ-(ર. સં. ૧૭૪૦)-
(લિ. સ ૧૭૯૮)-પૃ. ૭-૧૫૩ (તૂટક)**

આરભ-(પેહેલા ૭ પાનાં ન હોવાથી રીતસરનો આરભ આપેલો નથી.)
પોતા મનોરથ મદીર ચાલો ॥ ઉલટ અગ ન માએ ॥ ૭૦ ॥
થીન શભુનો મહીમા ઘણો સાંભલે પૂન અપાર ॥
શનમાન રીધ પામે શહી ॥ ભવતરે દુસ્તર પાર ॥ ૭૧ ॥
નાહાંના વીધી સુખ ભોગવીને ॥ દાશારહ શીવપૂરે ગએ ॥
વ્યાશ વાણી સ્કંધપૂરાંણે ॥ પ્રથમ અધાએ પૂરણ થએ ॥
વલણ ॥ં થએ અધા પ્રથમ પૂરણ ॥ બ્રમોતર ખડે કથા ॥
મહાદેવસુત હરદેવ કેહે ॥ શીવભગ્તી કરજ્યે શરવથા ॥
॥ કડવા ૧ ॥

અન્ત-રાગ ધવલ ધનાશી ॥
થએ શવાદ શૌનક રખી સુતને નીમીશારણુવ મુઝારજી ॥
તે કહો અમે પ્રાકૃતબધે ॥ બુધ તણે અનુશારજી ॥ ૧ ॥
પાચે અધીક ખટ દશ શત શામે ॥ શવત ૧૭ ચાલીશેજી ॥
ફારતેગ સુદ તેરશ ગુરૂવારે ॥ કથા અધા બાવીશજી ॥ ૨ ॥
સ્કધ પુરાંણ બ્રમોતર ખડે ॥ શકરમાહાત્વમ નીધાનજી ॥
ચદ્રશેખર આખાન વીસ્તારૂ ॥ પ્રાકૃત બધનજી ॥ ૩ ॥
શાત્રીશ કડવા રાગ પનરની વીવીધ ચાલ છે શારજી ॥
એક વીશ શત ઉપર પીસ્તાલીશ ॥ પદ શખા વીસ્તારજી ॥ ૪ ॥
પ્રથમ કડવે રાગ રામગ્રી ॥ ગણપતી શરસ્વતી ધાનજી ॥
મન મહીમા છે પ્રથમ અધાએ ॥ દાશાહર આખાંનજી ॥ ૫ ॥
× × × ×
એ રીતે પરીપૂરણ કીધુ ॥ ચદ્રશેખર આક્ષાંનજી ॥
પરમ ગુરૂ શંકરને શેવૂ ॥ રૂદે કમલ પરીધાનજી ॥ ૨૮ ॥
શાડત્રીશ કડવા એ સંધાતે શીવકથા કહી શારજી ॥
અધીક તુન અખેર પૂરીને ॥ કવી કરજ્યો ઉપગારજી ॥ ૨૯ ॥
ન જાણું ગતી કવીઝન કેરી ॥ પૂછી કરો વીસ્તારજી ॥
રાગ પ્રબધ કાંઈ ન ઝાંણુ ॥ બુધ છે અલપ અપારજી ॥ ૩૦ ॥

સ્વસ્થાને શીધ્રપૂર અમારો ઝન્મભુમી પરભાતજી ॥
ખખરા ગોત્ર પદ છે ઝાંચો ॥ શાહ્મણ ઉદીચ ગુજરાતજી ॥ ૩૧ ॥

દેવને પોલ શોમેશ્વર ફલીઊ તાંહાં પૂરવ ધરવાશજી ॥
દારીદ્ર ભઝંન શીવકરૂણા પૂરંણ ॥ કીધો એ અભાશજી ॥ ૩૪ ॥
તાપીતીર સુરઝપુર પાવંન એગમપરા માંહાં વાશજી ॥
શીહોરા શંથા રહુ હવડાં માલી ફલીઆ પાશેજી ॥ ૩૫ ॥
સુભટ ભાત શેહેદેવ જગ્નેશ્વર જાગેશ્વર શુભ નાંમજી ॥
માતા નામ શ્રીકૃશ્ણ ઝનુનીનુ ॥ જે થઈ ગોકૂલ ગાંમજી ॥ ૩૬ ॥
અંબા કેરૂ પૂજન કરતાં ॥ શ્રી કૃષ્ણ પરઝે પાંમીજી ॥
તે નાંમે અભીધાંન પીઆનું ॥ નીત શેવે શીવ સ્વાંમીજી ॥ ૩૭ ॥
શ્રી દેવગુરૂને ચરણ પ્રતાપે ॥ કવી પાંમા અભીધાંનજી ॥
માહાદેવ સુત હરદેવ પ્રભુ ॥ શીવભગતી પરમ નીધાંનજી॥ ૩૮ ॥
પરમ નીધાંન શંભુ ભગતી ॥ પ્રીતી કરી તે ચીત ધરો ॥
માહાદેવસુત હરદેવ સ્વાંમી ॥ શદાશીવને અનુસરો ॥ ૩૯ ॥
કડવાં ૩૭ ॥

પદ ૨૧૮૮ ॥ રાગ શંપૂરંણ—શુભં ભવતુ ॥ શવત ૧૭૬૭ના વરખે અશ્વણ વદી ૧૪ વાર શોમે ॥ શમાપ્ત ॥ શવત ૧૭૮૬ના વરખે આશો વદ ૫ વાર શોમે ॥ લખતંગ જગદીશદાશ વણારશીદાશ ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહેવી ઉતારી છે ॥ માટે લખનારને દોશ નહી ॥ અખેર ખરો તથા ખોટો હોએ તે સંભાલીને વાંચજો ॥ મે માહારી બુધ પરમાંણે ઉતારૂ છે ॥ શ્રી ગોપાલજી શત છે ॥ શ્રીનાથજી શત છે ॥ શ્રી માહાલખમીની કીપા છે ॥

વિષયાદિ—જુઓ અં. ૬૬–ખ–(પા. ૮૯), અં. ૮૦ (પા. ૧૪૭), અને અં. ૮૫–ક ના 'વિષયાદિ' અને 'વિશેષ'.

વિશેષ—પ્રત જૂની તથા જીર્ણ છે; ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે; માત્ર પહેલાં ૭ પાનાં કોઇએ કાપી લીધેલાં છે તેથી પ્રસ્તુત આખ્યાન તુટક રહ્યુ છે. કવિએ રચ્યા પછી ૨૮ વર્ષને અંતરે આ પ્રતિ ઉતરાયલી છે.

અં. ૧૧૦–ખ–રણયજ્ઞ–પ્રેમાનંદ (ર સં. ૧૭૪૧)–(લિ. સં. ૧૭૮૭)–પૃ. ૧૫૩–૧૯૩

આરંભ—શ્રી ગણેશાએ નમઃ ॥ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રીગુરૂભો નમઃ । અથ શ્રી રંણુઝગ્ન શ્રીરાંમજીનો લખો છે.

શ્રી રાગ—શ્રી ગુરૂ કમલાપતીને ॥ ચરંણ વંદી કરૂં પ્રણાંમ ॥
સ્મરંણ કરતાં શારંગધરનું ॥ શરે શઘલાં કામ ॥ ૧ ॥
શ્રામીજી શનેમુખ જુઓ ॥ ઝાંણી શેવક જન ॥

શંશારશાગર દુસ્તર તરવા ॥ ગાઉં ગુણ ગોવદ ॥ ૨ ॥
શાર કથા શ્રવણે પાંન કરતા ॥ ત્રીવીધ તાપને ટાલે ॥
શ્રી રામચંદ્ર તણા ગુણ ગાતા ॥ પ્રાતીક પાપ પરઝાલે ॥ ૩ ॥
(કડવુ ૧ લું)

અન્ત—લવ કૃશ મુકા નદીપુર માંહાં ॥ વશ રાખવા શ્રીરામજી ॥
એ રેણુ જગનની કથા સખેપે ॥ કહા હરી ગુણગ્રામજી ॥
કડવા છવીશ પદ પૂરણ શાત શેહે ॥ બાર રાગ દસ દેશીજી ॥
કથા કવી નદાવતી માહાં ॥ હરીલીલા ઉત્તમ પ્રવીશીજી ॥
સવત ૧૭ એતાલીશા વરખે ચઈત્ર સુદી દીન બીજી ॥
રવીવારે કથા થઈ પૂરણ ॥ કોઈ રશીયા લેજો સ્વાદજી ॥
દેશાઇ મેહેતા શકરદાશ ॥ સુજને આગના દીધીજી ॥
શખેપે કથા કહી કાંઈ હુતી પૂરવે તે મે વીસ્તારજી ॥
ગુજરાત મધ્યે ગામ વડોદરૂ ॥ પાવન પુર વીરખેત્રજી ॥
જાહાં વઈસ્ણવ ઝન ઉપજે બહુ મ્રાતી વાહાલા પકજનેત્રજી ॥
ચતુરવશ જ્ઞાતે બ્રાંહામણની ભટ પ્રેમાનંદ નામજી ॥
બુધ અનુશાર એ કથા જોડી શ્રી રઘુપતીના ગુણગ્રામજી ॥
સણે શાભલે જે જન શીખે તેહેનાં ભવ દૂખ જાએજી ॥
બ્રમહતાદીક આતીક નાહાશે ॥ જમ તીરથ ફ્લ થાએજી ॥
સુભ ભવતુ કલાણુ કરી ॥ શરવ મગલ હરીનુ નામજી ॥
ભટ પ્રેમાનદ કેહે કર જોડી ॥ રાખો શરણે શીમીતા સ્વામીજી ॥
કડવાં ૨૭ ॥

પૂરણ થ[illegible]એજી શંવત શતર શતાશીના કારતેગ સુદ ૩ શુકલ પખેજી ॥ વાર શોમે પૂર[illegible] થયો વીસ્તારજી જેહેવી પરત હુતી તેહેવી ઉતારી લીધી છે મા લખનારને [illegible]શ નહી દએ ॥ મે માહારી બુધ પરમાણે ઉતારી છે અખેર ખરો તથા ખો [illegible] એ તે શંભાળીને વાચજો શ્રીનાયજી શત છે

વિષયાદિ[illegible]રંભ–શ્રીં[illegible] રામાયણના યુદ્ધકાંડ અનુસાર લંકામા સીતાની પ્રાપ્તિ અર્થે રામે રાવણ સાથેનાયજી શત [illegible]ણસગ્રામનું વર્ણન પ્રસ્તુત 'રણયજ્ઞ'માં કહેલુ છે

૨ કડવાં ની ॥ શ્રી વીનો [illegible]વિ ૨૬ હોવાનું લખે છે. રાગ, ઢાળ અને વલણથી પદ ખમ બાંધેલા છે

વિશેષ–ધનરાજ વાણીકા બા ૩ માં તથા પ્રાચીન કા ત્રિ અંક ૨ મા છપાયો છે તે ૧૨દેઓજી નીરધાર છે, અને પ્રેમાનદ જણાવે છે તેમ તેણે આની પુન રાવૃત્તિ આ સાલ લગભગ પ્રેમાનંદના સમયની છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે 'જ' ના આખાયાનો ફેર તો નથી છે બે પાનાંમાં લખાણની આસ પાસ વેલો, મોર, [illegible] વગેરે કાઢેલા છે

૨ આ પ્રતિ આખ્યાન રચાયા પછી ૩૫-૩૬ વર્ષના અતરે ઉતરાયલી છે

નં. ૧૧૦-ગ-શૃગાલ પુરી-કૃષ્ણ-(ર. સં. ૧૬૮૪)-
(લિ. સં. ૧૭૮૭)-પૃ. ૧૯૩-૨૦૫

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમઃ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી ગરૂભ્યોએ નમઃ શ્રી અથ શૃગાલપૂરી લખી છે ॥

રાગ ધંન્યાશી ॥

શીવકાંપી રે નગરી લંગારે કાર ॥ પ્રતુલ કમલની રે ॥ દશ જોઝન વીસ્તાર ॥૧॥

રત્નકનક પેરે ॥ મણી ગ્રેહે જોત પ્રકાશ ॥ અઘ નહી લેપે રે ॥ જેમ વર્ષકૂઠ કઈલાશ ॥ ૨ ॥

ઢાલ ॥ કૈલાશ સુ ઝન નીવાશ સુરમૂની ॥ વીબુધ ઝન વીશ્રાંમ ॥
સુખે ત્રખીતી તલ ધરમ અરથશ(શુ) ॥ કાંમ મોખ અભીરાંમ ॥૩॥
શમ પૂરી માંહાં વીમલ થલ છે ॥ કાટી ઉપમા જોગ ॥
ખટદશ કલા નવ રશ નીધી ॥ શંપૂરંણુ અખેભોગ ॥ ૪ ॥
તાંહાં શ્રીવંતા શા શૃગાલ શા શેઠે ॥ કરૂ પૂત્ર પ્રદાંન ॥
તેહેને શદાશીવ શંતુષ્ટ થઆ ॥ એ અનોપમ આખાંન ॥ ૫ ॥
તે કૂતોહલ કહુ વીધીપૂરવક ॥ ભગીરથ મહીમાએ ॥
એ કથા અઘવીધશની ॥ ત્રેતાપ દૂર પલાએ ॥ ૬ ॥
તે શૃગાલશા તવીક પૂરવ ઝન્મે ॥ માહા દાતા કોણ ॥
તે પ્રથમ પેહેલાં આપતો ॥ નીત શવાભાર શોવરંણુ ॥ ૭ ॥

(કડવું ૧ લું)

અન્ત-(રાગ ધવલ ધંન્યાશ્રી)

શાહા શૃગાલ પૂરી પ્રઝા સંધાતે ॥ બેઠા પૂરપ વેમુ[illegible]જી
શંભુએ કર ગ્રહી શાંનીધ લીધાં ॥ કીધાં આપ [illegible]નજી ॥ ૮ ॥
અદભુત ઓછવ વેદ દૂદભી ॥ વરતો જેજેકાર[illegible]
પૂઝાનાં ફલ પરતખ પાંમા ॥ શાગતી વીશ્વ[illegible] ॥
એ અનુભવરશ ગાતાં સુણતાં ॥ ફલ [illegible]શીજી ॥
જીવન સુગત અમર ખુની શરખા ॥ [illegible]જી ॥ ૧૦ ॥
શંવત ૧૬ ચુવાસીઓ ॥ આખા[illegible]
પ્રતીપદા શનીવાર શંખેપે ॥ પામી[illegible] ૧૧ ॥
ભુધમાને આખાન કરૂએ ॥ વરણવ [illegible]
શતગુરૂ વૈરણુવ શંત કીપાએ ॥ કર જોડા [illegible] કુષ્ણજી ॥ ૧૨ ॥

કડવાં ॥ ૧૨ ॥

ઇતીશ્રી શગાલ પૂરી શપૂરણ ॥ શવત ૧૭૮૭ ના વરખે મહા સુદ ૧૦ વાર શુકરે શપૂરણ ॥ ક૨ છે ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહવી ઉતારી છે માટે લખનારને દોશ નહી ॥ માટે અખેર ખરો ખોટો હોય્ે તે સભાલીને વાંચજો ॥ શ્રીરામજી શત છે ॥ શ્રીનાથજી શત છે ॥ શ્રીમહાલખમીજીની કીપા છે ॥ શ્રીમાતા તાપીની કીપા છે ॥ શ્રી રણછોડજી

વિષયાદિ–૧ શિવભક્ત સગાલશા શેઠનુ અભ્યાગતને જમાડ્યા પછી જમવાનું અડગ વ્રત તોડાવવા શિવે એક દિવસે તેના એકના એક પુત્ર ચેલૈયાનુ માસ તેને જ હાથે શિરચ્છેદ કરાવી, તેને અને તેની પત્નીના હાથે આખમાથી વિના એક પણ આંસુ સર્યે તે ખાડીને પોતાને જમાડવાનો આગ્રહ કરી, કસોટી કીધી અને તેમા સગાલશા શેઠ પાર ઉતર્યો, એ પ્રસગ પ્રસ્તુત આખ્યાનમા વર્ણવેલો છે

૨ કડવાં ૧૨ છે રાગ અને ઢાલથી પદબધ બાધેલો છે, વલણ કે ઉથલો જણાતા નથી

વિશેષ–૧ પ્રસ્તુત આખ્યાન પ્રકટ થયુ નથી સામાન્ય રીતે વિષ્ણુએ અઘોરપથી સાધુનો વેષ લેઈ સગાળશાની કસોટી કર્યાનુ જાણ્યામા છે, ત્યારે આ કાવ્યમા **શિવે એને તાવ્યાનુ** વર્ણવ્યુ છે, એટલે મહત્વનો ફેર છે

૨ ભોજાભક્તે પાચ કડવામા **ચેલૈયા આખ્યાન**ને નામે સગાળશાનુ આખ્યાન લખ્યુ છે, જુઓ બૃ કા દો ભા ૫ પ્રે ૫ ૬૨૧–૬૨૫

૩ કવિ નાકરે પણ "શગાલપુરી' લખ્યુ છે અને તેનો હવે પછીના અકમા ઉલ્લેખ થશે

૪ પ્રતિ સવત ૧૭૮૭ ની છે, એટલે જૂની છે, ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે પ્રસ્તુત આખ્યાન લખનારા લહીઆએ લીટી પૂરી થતા કાનો પણ અક્ષરથી છૂટો પાડેલો છે

૫. આ કવિ સ ૧૬૫૨ ની આસપાસ અનાવલ સ્વસ્થાનના સૂપા ગામમા થયો છે જુઓ અ ૬૪–ઘ ના 'વિષયાદિ'–૨, પાનું ૬૫ સુ

અ. ૧૧૦–ઘ–ચદ્રાવલામાલા–કવિ કૂદ–(ર. સ. (લિ. સ. ૧૭૮૭)–પૃ. ૨૦૬–૨૧૯.

આરભ–શ્રી ગણેશાએ નમ ॥ શ્રી શારદાએ નમ શ્રી ગુરૂભ્યોએ નમ શ્રી નાથજી શત છે ॥ શ્રી ચદ્રાવલા માતા આખાડાના ॥ રાગ શામેરી ॥ શ્રી વીનાએક વીસ્તરે ॥ સ્વામી સુધ બુધ કથરે ॥

વીઘનરાજ વાણી વીખે ॥ વર દેઓજી (ઞ)શ વત ॥ વર૦–
વરદેઓજી નીરધાર ઞશવત વીધાતા ॥ ભવદુખભાજની ભારત માતા
માવા આખાડાને ભા(ભા)મણે જાઉ ચતુર્ભુજ ચદ્રાવલા ગાઊં ॥
એ ઞુગદીશ રે ॥ ૧ ॥

શાઃ જગદીશદાશ વણારશીદાસ જાતે લાડ વીશા શ્રી રામજી શત છે ।। શ્રી મહાદેવજી શત છે શ્રી માત તાપીની કીપા છે. શ્રી મહાલખમીજીની કીપા છે.

વિષયાદિ-૧. શ્રી યોગવાસિષ્ઠના પહેલા પ્રકરણના આધારે ૨૧ સર્ગનો સારોદ્ધાર આ આખ્યાનમાં કહેલો છે. શ્રી રામચંદ્રને વસિષ્ઠે તત્ત્વજ્ઞાનનો આપેલો બોધ આમાં વર્ણવ્યો છે.

૨. રાગ, ઢાલ, દૂહા અને ચોપાઇથી પદબંધ બાંધેલો છે. સર્ગ ૨૧ છે, પદ ૬૮૨ છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી; પ્રકટ કરવા યોગ્ય છે. પ્રતિ જૂની અને જીર્ણ છે, ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે. લહીઆએ અક્ષરનો કાનો લીટી પૂરી થતાં બીજી લીટીમાં ક્વચિત્ ક્વચિત્ લખેલો છે. ૨૨૯ મા પાના પછી પાનાના આંક લખેલા નથી.

૨. આ જ કવિની ભગવદ્ગીતા સુપ્રસિદ્ધ અને લોકપ્રિય છે. તે સં. ૧૬૬૦ માં થયો છે. તેની ઓળખ આદિ માટે જુઓ અં. ૫૪-૬ (પા ૨૧-૨૨) ના "વિષયાદિ" તથા "વિશેષો." વળી જુઓ ૯૭-ગ, (પા ૧૮૮) અં. ૯૦-ક (પૃ. ૧૧૭), તેમ જ આ કવિના જ્ઞાનભક્તિના કલશરૂપ 'એકાદશસ્કંધ' માટે જુઓ અં. ૧૦૩-છ (પા. ૨૧૨-૪) કવિએ તેમાં પોતાની ઓળખ કંઇક આપી છે.

અં. ૧૧૦-ચ-સુદામાચરિત- (ર-સં)-
(લિ-સં. ૧૭૮૭)-પૃ.-૧૧-(૨૬૧-૨૭૨)

આરંભ-શ્રી ગણેશાશાએ નમ ।। શ્રી શારદાએ નમ ।। શ્રી ગરભો નમ ।। અથ શ્રી સુદામા ચરીત્ર લખુ છે ।।

રામ રમાપત રઘુપતી ર(ા)ઘવ ।। ક્રીશ્ણ ગોપાલ ગોવરધંનધ(ધા)રી ।।
નાદર શખકે શીરપર કાદર ।। સુંદર તંન ધંન શાંમ મોરારી ।।
સુરત ખુબ અજાએબ સુરત ।। આલંમકા મેહેબુબ બીહારી ।।
ઝગમગ ઝગે જમાલ ઝગતમે ।। હીલમીલ દીલ કીજે બલીહારી ।। ૧ ।।
શત શલાંમ ઓર ભેટ બંદગી ।। તે શકૂજે અપને દીલ આંને ।।
જીઉ જીઉ ધીઆદ કરે એહ બંદા ।। લીઉ લીઉ વે અપના કરમાંને ।।
દેખોજી કરંમ કીઆ બાંહાંમણ પર ।। દીઆજુ કુછ અપને જીઆનાંને ।।
એશા દોણ બીના ગીરીધારી ।। જો ગરીબકે દૂખદૂ ભાંને ।। ૨ ।।
બોહોત ગરીબ સુદામા બાંહામન ।। નીકટ કલાકત મે જબ અટકા ।।
શતપે વંન લગે ચાદરકૂ ।। શીર બાંધા જણુનશા પટકા ।।
જુતી ગઇ ટુટકે કટકે ।। કીશી બાતશે દીલ નહી મીટકા ।। ૩ ।।

અંત-ગરમ કીગો પાંનીકા બાશંન ।। બોહોત સુગંધ શમારમ ગાઆ ।।
ચોકી ધરી સુરશાકારી ।। તાંહાં સુદામા લેખ બહાઆ ।।

કછો કાછ મેહેબુબ ખુબે દીલ મીલ ગુશલ કરાઆ ॥
પૂછ અંગુછા ઉપરાના ધોતી ॥ સુરંગ ખરગ તખઢી પેહેનાઆ ॥૫॥
આશન બેઠે ઇઆદ કરે દીલ ॥ ધરા કીસ્ણુ શાહેબકા ધાન ॥
નીજ દેપર શીર રાખ સુદામા કરે તીહા હજાર શુકરાંના ॥
દીઆ ભોગ જબ લગ વેજીઆ ॥ ભગત ઓર મન કરમાના ।
જીશ સાહેબકી કરે ગુલામી ॥ તીનેહી ફ્લ શેવાકા જાના ॥ ૫૨ ॥

શવત ૧૭૮૭ ના વરખે ચઇતર સુદ ૭ વાર ગરેઉ ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહેવી ઉતારી છ ॥ માટે લખનારને દોશ નહી ॥ અખેર ખરો ખોટો હોએ તે શભાલી વાચજો ॥ લખનારને દે(ા)શ નહી ॥ શપૂરણુ છે ॥ લખતંગ શા જગદીશદાશ વારાણશીદાશ ગ્નાતે લાડ વીશા ચોપડી સુરત મધે ઉતારી

વિષયાદિ–ભક્ત સુદામાનું દારિદ્રય કૃષ્ણે કેમ ભાગ્યુ તેનું વર્ણન ઉર્દુ ભાષામાં કવિએ લખેલુ છે લાવણીની ઢાલ પ્રમાણે ચાર ચાર લીટીના ફુલ ૫૨ તુક છે ઉર્દૂ ભાષામા સ ૧૭૮૭ મા આવુ કાવ્ય રચાય એ એક નવીનતા છે

વિશેષ–આ આખ્યાન પ્રકટ થયુ જાણ્યામાં નથી પ્રકટ કરવા યોગ્ય છે સારા ભાવ વર્ણવેલા છે પ્રતિ જુની અને જીર્ણ છે, ગુજરાતી લિપિએ લખાએલી છે

અ. ૧૧૦–છ–ચંડિકાનુ આખ્યાન–શિવદાસ–(ર સં.)–
(લિ. સ. ૧૭૮૭)–પૃ. ૭–(તૂટક)

આરભ–શ્રી ગણેશાએ નમ શ્રી સારદાએ નમ શ્રી ગુરૂભો નમ શ્રી મહાલખમીની કીપા છે શ્રી નાયજી શત છે શ્રી અથ ચંડીકા(આ)ઇનુ આખાંન લખુ છે ॥

રાગ કેદારો ॥ શ્રી હરીને લાગૂ પાએ કરૂણાનીધી કરજો શાહાએ ॥
ગુણ રંએ ગાતા જશ આપે ઘણો ॥૧॥
શુભ અરય શમરો તુને ॥ અવીચલ સુખ મને ॥
ઉમીઆ અગ થકી તુ ઉપનો રે ॥૨॥

ઢાલ ॥ ઉપનો ઉમઆ અગ સ્યકી ॥ ગજવદન સુખકકાર ॥
શીદુર ચરચીત સુઢ શોભે ॥ કઠ મણીએ હાર ॥ ૩ ॥

સુની મારકડ રૂખીએ કરૂ ॥ જે પૂરણુ પરમ નીધાંન ॥
શાહા શ્રી પાઠ કથા કહુ ॥ જે ભગવતી આખાન ॥

અન્ત–(ચોથા કડવાથી કડી ૧૬ મી તૂટક છે. એટલે રીત સરનો અન્ત નથી)

વિષયાદિ–આ જ આખ્યાનની બીજી પ્રતિ માટે જુઓ અં ૭૩–ક તેમ જ આ કવિની ઓળખ તેમ અન્ય કવિઓના આ વિષયનાં આખ્યાન માટે જુઓ અ. ૭૩–ક નો વિશેષ પૃ. ૧૬૮–૯ ની નોંધ.

અં. ૧૧૦-જ-ઓખાહરણ-નાકર-(ર. સં.) (લિ. સં. ૧૭૯૩)-પૃ. ૩૦

આરંભઃ-શ્રી ગણેશાએ નમઃ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી ગરૂભ્યો નમઃ શ્રી શરસ્વતીની કૃપા છે શ્રી ગોપાલજીની દયા છે અથ શ્રીઓખાહરણ લખુ છે ॥

રાગ ગોડી ॥ પ્રથમે લંબોદર કરૂ પ્રણાંમ રે ॥ માગુ રે સુધબુધ શારદા રે ॥
સ્વાંમી સીંદુરે કીજે શણગાર રે ॥ મોદીક આહાર તમને અરપીએ રે ॥૧॥
ઢાલ ॥ હરે મોદીક આહાર તમને અરપીએ રે ગમંન વાંચીએ તે આપ ॥
શેવક તાહારો રે સાધ છઉ ॥ સ્થાંનકે સ્થીર કરો સ્થાપ ॥
વલણ ॥ મહેશ્વર જેહનો તાત કહીએ પૂરે મનોરથ કાંમ ॥
પ્રથમે લંબોદર પ્રણમુ ॥ માગુ તે સુધબુધ શારદા ॥ ૩ ॥
રાગ આંદોલ ॥ સ્વામીજી બાણાસુરે માહાતપ માંડો રે છાંડો રે મોહો
રાજધર તણો રે ॥
સ્વાંમીજી એકમને ધાઇઓ રૂડો ઈશ રે ॥ જોંણુ જૂગદીશ સનમુખ રે ॥૨॥
ઢાલ ॥ શનમુખ જુએ ને કારજ હોએ ॥ માંડીઓ તાંહાં ખપ ॥
માહા વંન માંહાં જઇને બેઠો ॥ આચરે છે તપ ॥

અન્ત-(રાગ દેશાખ) હવે પાછાં વલાં ॥ દૂખ ॥ ભાંજીયાં રે ॥
આવાં મંડપ માંહે ॥ મલાં મન માંનીઆં રે ॥ ૮ ॥
ઓખા અનુરધ લેઇ વલો ॥ દૂખ ॥ આવા દ્વારકાં માંહે ॥ મલાં ॥૧૦॥
એકમંને જે શાંભલે ॥ દૂખ ॥ કથા ને હરીવંશ ॥ મલાં ॥ ૧૦ ॥
ક્રીશણજી એમ ઓચરે ॥ દૂખ ॥ તેહેનો ન ઝાએ નીરવંશ ॥ મલાં ॥૧૧॥
હવે એક મંને જે ગાએરે ॥ દૂખ ॥ નરનારી ન આવે ગ્રભવાશ ॥ મલાં ॥૧૨॥
દેશાવાલ કૂલ અવતરો ॥ દૂખ ॥ તેહેનો વડોદરા માંહે વાશ ॥ મલાં ॥૧૩॥
વીકાનો સુત વીનવે ॥ દૂખ ॥ નાકર હરીનો દાશ ॥ મલાં મનમાંની
આં રે ॥૧૪॥ કડવાં ૩૫ ॥

(રાગ બીહાગડો)
ઓખા બાઈ ચાલાં રે ચાલણહાર ॥ ઓખા બાઇ ચાલાં શાસરે ॥૧॥
ઓખા બાઇએ મેહેલાં માએ ને બાપ ॥ મેહેલાં મંદીર માલીયાં રે ॥૨॥
... ...
ઓખા અનુરધને રે રૂડુ રખે રે ॥ પછે લાગાં ગોત્રજને પાએ ॥
ક્રશણદાશ તાંહાં છોઠીઆ રે ॥ કરજોડી કેહે માધવદાશ ॥
ઓખા ગુણ નહી વીશરે ॥૧૮॥ કડવાં ૩૬॥

(આડત્રીસમા કડવામા દરેક કડવાનો રાગ અને તેના વિષયની અનુ ક્રમણિકા પદબધ આપેલી છે અને આડત્રીસમા કડવામાં આખાયે ઓખા હરણના પ્રસગના સારોદ્ધારનું ગદાધર કવિનું પદ આપેલું છે)

શપૂરણ જેહેવી પ્રત હુતી તેહેવી ઉતારી છે માટે લખનારને દોશ મો દેશો ॥ અખેર ખરો તથા ખોટો હોએ તે તપાશીને વાચજો ॥ મે માહારી બુધ પરમાણે ઉતારૂ છે શવત ૧૭૯૩ના ફાગણ સુદ ૧૩ ગરેઉ ॥

વિષયાદિ-૧ હરિવશના વિષ્ણુ પર્વના અધ્યાયના આધારે, બાણાસુરે પોતાની પુત્રી ઉષા સાથે ગુપ્ત રીતે સંસાર ભોગવનાર કૃષ્ણના પૌત્ર અનિરૂદ્ધને કેદ કરતા, કૃષ્ણ અને બાણાસુર વચ્ચે મચેલો રણસગ્રામ અને પછી ઉષાનું અનિરૂદ્ધ સાથેનુ લગ્ન એ પ્રસગો આખ્યાનમા વર્ણવેલા છે

૨ રાગ, ઢાળ અને વલણથી પદબધ બાધેલો છે

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન પ્રકટ થયુ નથી, પ્રતિ જૂની છે ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે

૨ આ આખ્યાન સબધમા વિશેષ જાણવા જેગ એ છે કે આમા ભીમ, નરસિંહ મેહેતો, ચતુર્ભુજ, ગદાધર, વિષ્ણુદાસ, અને માધવદાસના પદ વચ્ચે વચ્ચે નાખેલાં છે નાકરના ઓખાહરણની જૂની પ્રતિમા આવો પ્રકાર જણાતો નથી, તેથી પ્રસ્તુત પ્રતિ જે પ્રતિને આધારે લખાયલી છે તેમા કોઇએ એ પદો વચ્ચે ગોઠવ્યા હશે, એવો સભવ છે આ જ અનુમાનને કડવુ ૩૬ મું અને ૩૮ મુ ટેકો આપે છે ૩૫ મામાં પ્રસગની ઇતિશ્રી સ્વાભાવિક રીતે થયલી હોવા છતાં ૩૬ કડવામા સ્વશુર ગૃહમાં પરણીને જતાં ઓખા અને અનિરૂદ્ધની લગ્નક્રિયાની સમાપ્તિના અતની જે રૂઢિ મૂલક ક્રીડાઓ વર્ણવી છે, તે અને ૩૮ મા કડવાનો સારોદ્ધાર, પાછળથી ઉમેરેલા છે, એમ સમજાય છે

अ ११०–क्ष–पद (हिन्दी)–फकीर (पृ २८–३०), सुरदास–
(पृ २८–२९), परमानददास

પદ–નરસિંહ મેહેતો (પૃ ૨૯–૩૩), ભીમ પૃ (૨૯–૩૦),
કેશવ (૨)–શ્રી કૃષ્ણનું મથુરામા આગમન, રામકૃષ્ણ

અ. ૧૧૧–ક–શિવભીલડી સંવાદ–ભાલણ–
(૨ સં)–(લિ. સં. ૧૭૫૮)–પૃ. ૪–૭

આરંભ–(પહેલા ૩ પાના ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નોંધેલો નથી)

. ॥ .. નહી કો સમતોલ ॥

તેહ તંણી હુ સુદરી ॥ વીચારી બોલ ॥ ૪૧ ॥
શંકર કહે રે કામની ॥ ભીલને શુ વખાંણે ॥
હુ પતી છઊ કઇલાશનો ॥ તે તું શાચુ જાંણુ ॥ ૪૨ ॥
અધમ જાત માંહા ભીલની ॥ મુખ બોલે વીચારી ॥
પસુગત નીશા તેહેની ॥ સુ હરખે નારી ॥ ૪૩ ॥

અન્ત–ગીરીજા કઇલાશે આવીઆં ॥ ઉમીઆને ઇશ ॥
ઉમીયા કેહે સ્વાંમી મન રખે ધરતા રીશ ॥ ૮૮ ॥
સ્વ(શિવ) સ્કતી (શકિત) એક છે ॥ જુઓ મંન વીચારી ॥
એહવુ શાંભળી ઇસ્વર હશા ॥ વરતો જે જે કાર ॥ ૮૯ ॥
ઇશવરસંવાદ પૂરણ થઓ ॥ શાંભલે જે ગાએ ॥
સુખ પામે સંસાર માંહાં ॥ અંતે વંઇકુઠ જાંએ ॥ ૯૦ ॥
એકમનાં સંભુને સ્તવે ॥ પોહોચે મનની આશ ॥
ભાલણ પ્રભુ રાખજો ॥ નીત ચરણની પાંશ ॥ ૯૪ ॥

સંપૂરણ થઉ છે ॥ ભીલડીનો રાશ લખો છે તે પૂરણ ॥ લખનારને દોશ મો દેશો ॥ જેવું આંવડુ તેવું લખું છે હરી પરતાપથી લખુ છે એમાં ખોટ વરૂધ હોએ તે સી ક્રસણના પરતાપથી લખુ છે ॥ માટે વંરધ અખેર હોએ તે તુ જડતા આ હો ॥

વિષયાદિ–૧. તપ કરવા શિવ વનમાં સીધારતાં, પાર્વતીએ ભીલડીને વેશે તેમને છળ્યા અને તપ મૂકાવ્યું, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

૨. કડી ૯૧ છે, જો કે લહીઆએ ભૂલમાં ૯૦ પછી ૯૪ નો અંક લખ્યો છે.

વિશેષ–૧. આ સંવાદ બૃ. કા. દો. ભાગ ૧ માં પાને ૬૭૧-૬૭૯ મે પ્રકટ થયલો છે. તેમાં તેમ જ અં. ૫૪-ઝ (પાનું ૨૩) વાળી પ્રતિમાં ૮૦ તુક છે (તેનો **વિશેષ** જુઓ પાનું ૨૪). ત્યારે આમાં ૯૪ તુક વધારે છે.

૨. આ કવિતા બીજા ગ્રંથો માટે જુઓ અં. ૧૦૨–ઘ પાનું ૨૦૧–૨.

૩. પ્રતિ જૂની તેમ જ જીર્ણ છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પ્રસ્તુત સંવાદનો લિ. સ. જો કે લહીઆએ નોંધેલો નથી, પણ પાછળના આખ્યાનથી તેમ જ લેખન-શૈલીથી તે સં. ૧૭૫૮ હોવાનું સમજાય છે.

અં. ૧૧૧–ખ–સુદામાચરિત્ર–પ્રેમાનંદ–(ર. સં. ૧૭૩૮)–(લિ. સં. ૧૭૫૮)–પૃ. ૧–૨૭

આરંભ–શ્રી ગણેશાએ નમ ॥ શ્રી સારદાએ નમઃ શ્રી ક્રીશ્ણ સંત છે ॥ આખાંન સુદામા ચરીત્ર લખતંગ ॥

શ્રી ગરૂદેવ ગણુપતી સમરૂ ॥ અમા સ્વર સ્વત ॥
પ્રબલ મતી ॥ વીમલ વાણી પાંમવા રે ॥
રામારમણ રૂદયા રાખૂ ॥ શ્રી ભગવતલીલાં ભાખૂ ॥ ૧ ॥
ભગતરસ ચાખૂ ॥ જો ચાખો સુક શામીએ રે ॥ ૨ ॥
વલણ ॥ સુક સાંમી કહે સાભલ રાજા ॥ પરીખત પુન પવીત્ર ॥
દશમ સ્કંદ અધા એક ॥ કહુ સુદામાચરીત્ર ॥ ૩ ॥

અન્ત-(રાગ ધનાશી)

વેદધાન અગ્નીહોત્ર હોમે ॥ આહનીશે હરીનૂ ધાંન ॥
માર્લા ન મુકે ભગત ન ચુકે ॥ વર્ણસ્વવ રૂખી ભગવત ॥ ૯ ॥
એ સુદામાચરીત્ર જે સાભલે ॥ દાલીદ્ર હેલાં જાએ ॥
જન્મદુખ વાંમે મુગત્રી પાંમે ॥ ભણો માધવ રાએ ॥ ૧૦ ॥
છે વીરક્ષેત્ર મધે વડોદરા ॥ ગુજરાત મધે ગાંમ ॥
ચતુરવશી ગ્નાતી ભ્રાંમણ ॥ કવી પ્રેમાનદ (નાંમ) ॥ ૧૧ ॥
શવત શતર આડત્રીશ માહાં ॥ શાંવણ શુદી નીર્ધાન ॥
તા (તી)થી ત્રીતીઆ ભ્રગુવાર ॥ પદબંધ કીધા આક્ષાંન ॥ ૧૨ ॥
ઊદર નીમીત્ર પરદેશ કીધો ॥ રેવુ નદર બાંર ॥
નદી પુરમાહાં કથા કહી ॥ જ્યા બુધી અનુશાર ॥ ૧૩ ॥
ઊથલો ॥ બુધીમાંને કહી કથા ॥ કરનારે લીલા કરી ॥
ભટ પ્રેમાનદ નામે શીશ ॥ શોતાજન બોલજો શ્રી હરી ॥ ૧૪ ॥

॥ શ્રી રાંમ ॥ શ્રી રાંમ ॥ ॥ પૂ(ર)ણુ ॥ ઇતીશી સુદામાચરીત્ર લખુ છે ॥ આખાન શપૂરણુ ॥ શવત ૧૭૫૮ વરખે ભાદ્રવા વદી ૧૪ વાર ભોમે ॥ એ ચોપડી વનમાલી વેણીની છે જે વાંચવા લેઇ જાએ ને આલવે તેને માતા પુણ્યાઇ દેખે ॥ તેને શ્રીકરણ દેખો ॥ શ્રીકલાણુ મતુ ॥

વિષયાદિ-૧ ભક્ત સુદામાનું દારિદ્રય તેમના મિત્ર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કેમ નિવાર્યું, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવ્યો છે

૨. કડવાં ૧૪ છે રાગ, વલણ અને ઊથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે

વિશેષ—આ આખ્યાન બૃ. કા. બા. ૧ લામા પ્રકટ થયલુ છે પ્રતિ જૂની અને જીર્ણ છે, ગુજરાતી લિપિમાં લખેલી છે સંવત ૧૭૩૮ મા રચાયલું છે, અને સંવત ૧૭૫૮ માં આ પ્રતિ ઉતારાયલી છે કવિના જીવનકાળમાં જ ૨૦ વર્ષને અંતરે તેના કાવ્યની પ્રતિબિંબિત પ્રતિનો આ નોંધવાયોગ્ય દૃષ્ટાંત છે; આ પ્રતિમાં ભાષા પ્રાચીન નથી, પણ લગભગ અર્વાચીન ભાષાને જ મળતી છે વળી બીજી એક નોંધવા જેવી એ બાબત છે કે કેટલીક પ્રાચીન પ્રતિઓમા જણાયુ છે તેમ આમાં પણ કેટલાંક કડવામાં 'ઢાળ'ને સ્થાને કાં તો 'વલણ' કે 'ઊથલો' એમ લખેલુ છે, અને કેટલાંકમાં કેવળ 'રાગ' જ છે

અં. ૧૧૧-ગ-પ્રકીર્ણ પદ-પૃષ્ઠ ૧-૪.

નરસિંહ-(કૃષ્ણનો સત્કાર(૧)-ભીમ-(જીવને પ્રબોધ); કેશવ-મથુરાંમાં-કૃષ્ણનું આગમન-(૨)-રામ કૃષ્ણ-(કૃષ્ણ અને ગોપીનું મીલન)-બે પદ.

રામગ્રી-પધારો વાલા કુંકાને પગલે ।। લડશડતા મોહણજી
આવા ડગમગતે ડગલે ।। ૧ ।।
દુધે મેહે વોઠા નારશંધઆને આંગણડે રંગસે
શાકેર કેરા કરા પડા રે રંગ ચઢો ઢગલે ।। ૩ ।।

हिन्दीपद—हिन्दी-कबीर, (जीवन प्रबोध), सुरदास (कृष्णमीलन ॥ बे पद. परमानंद,

---

અં. ૧૧૨-ક-વામનાખ્યાન-પ્રેમાનંદ-(ર. સં.)
(લિ. સં. ૧૮૬૮)-પૃ. ૧-૭-(તૂટક)

આરંભ-(કડવાં ૧૦ અને ૧૧ માની કડી ૧૯ સુધીનો ભાગ નહીં હોવાથી રીતસરનો આરંભ છે નહીં.)

શુક કહે...બ્રાંમણ જુગદીશ છે ।। બંધીઝે હેવું જાણ ।।
વેરી થાશે વાંમનો ।। .. રે મુકશો આંણી(ણ) ।। શુક કેહે બલી રાએને ।। ૨૦ ।।
હુ તાહાંરો શત્રુ છુંઉ શહી ।। દેઉ છઉ શાખા દાંઝે ।।
હે પરમેશ્વર છે વાંમનો ।। તુને છલવા કાજે ।। શુક કેહે બલી રાએને ।। ૩૧ ।।

અન્ત-(ધંન્યાશી) હેવું કેહી બલ રાએને ।। મોકલ્યો પાતાલ ।।
લોક કેહે બલી બંધાઓ ।। પણ બંધાઆ ગોવાલ ।। ૬ ।।
ઇંદ્રાશન ઇંદ્રનું રાખું ।। દેવતા શુખીઆ થઆ
બલીદુવારે ભક્તવછલ પોલીઆ થઇને રહ્યા ।। ૭ ।।
હે કથા શ્રી વાંમન તણી કો જાણે પ્રીતે શાંભલે ।।
વલે ફલ તીરથં તંણુ ।। ને કોટીક પ્રાતીક પ્રજલે ।। ૮ ।।
શુતાં બેસ(તાં) ને કારજ કરતાં ।। લીજે હરીનું નાંમ ।।
પ્રેમાનંદ પ્રભુ મુગ્તી આપે શમરો શ્રીતા રામ ।। ૯ ।।

ઇતીશ્રી વાંમનજીનો જનમ ।। બલીની કથા શંપુરણ ।। સ્તુ ।। શુભ ભવંતુ ।। શ્રી ગોકુળ ચન્દ્રમાજીની કીપા છે ।।

વિષયાદિ-૧. શ્રીમદ્ભાગવતના સપ્તમ સ્કંધને આધારે વામન રૂપ ધરી હરિએ બલિરાજાને સ્વર્ગ અને પૃથ્વીનું રાજ્યપાટ છોડાવી પાતાળમાં કેમ ચાંપ્યો, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

૨. રાગ, ચાલ અને વલણથી પદબધ બાંધેલો છે કડવા ૧૫ છે.

વિશેષ-૧ બૃ કા દો ભાગ ૪ થામાં તથા પ્રા કા. ત્રિ. ના એક અંકમા પ્રકટ થયેલું છે

૨ પ્રત સ ૧૮૬૪ ની લખાયલી છે, લિપિ મથાળાંવાળી ગુજરાતી છે. પાનાના અંક બાંધેલા નથી આમા આખ્યાન તેમ પદો બન્ને છે

અં. ૧૧૨-ખ પ્રકીર્ણ હિન્દી પદ પૃ. ૧-૨

સચીત્તનું પદ ૧, પરમાનંદનાં ૨ અને રસીકનું પદ ૧

અં. ૧૧૨-ગ-નરસિંહ મેહેતાની હુંડી-પ્રેમાનંદ (ર. સં. ૧૭)-(લિ. સ ૧૮૬૮)-પૃ. ૧-૧૩

આરભ -શ્રી ગણેશાએ નમા ॥ શ્રી શારદાએ નમાં ॥ શ્રી ગોકુલચંદ માજીની કીરપાથી ॥ મેહેતા નરશૈંઇની હુડી લખી છે ॥

રાગ કેદારો ॥ શ્રી ગરૂગોવદને ચરણે લાગુજી ॥ શુધ બુધ શારદા વાણી માંગુજી ॥
અતરગતમા ઈછા છે ઘણીજી ॥ ભાવે તે ભાખુ હુડી શ્રીમેહેતા તણીજી ॥
વલણ ॥ હુડી શ્રી મેહેતા તણી વરણવુ માહે ॥
ધન મેહેતા નરશાંઇઆં ॥ જેણે જુનાઘઢ સ્વસ્થાન ॥ ૨ ॥

અન્ત -(રાગ ધનાશી) આની નરશઇઆને પાગે પડીઆ ॥ શાચો તાહારો શેઠ॥
વાણોતર ને તુ ખરો ॥ બાકી શરવે દૈઇત્ની વેઠ ॥ ૧૧ ॥
નરશઇ મેહેતે કાગલ વાચ્યો ॥ જે લખ્યો શ્રી માહારાજે ॥ ૧૨ ॥
ધન માહારા નાયજી ॥ તુ વીના કોણ રાખે લાજે ॥
છે વીરખેત્ર વડોદર ॥ ગુજરાત મધે ગાંમ ॥
ચતુરવશી ન્યાત બ્રાંમણ ॥ કવી પ્રેમાનદ નામ ॥ ૧૩ ॥
એકમને જે શાભલે ॥ તેની પોચે આશ ॥
કર જોડી પ્રેમાનદ વીનવે ॥ શેવક હરીનો દાશ ॥ ૧૪ ॥ કડવા ૭ ॥

ઈતીશ્રી હુડીશ્રી નરશઈ મેહેતાજીની શપુરણ શામા પ્રતથી ઉતારી છે અખેર ભૂલેચુકો માફ કરવો ॥ લા. તુલશીદાશ દુલભ મેહેતા ગનાતે મોઢ વીશા અરાડજાત્વાળી ॥ શ્રી સુરત સેવક શ્રી દેવકીનંદનજી માહારાજ નાની એ ચોપડી છે શવત ૧૮૬૮ના વરખે જેઠ વદ ૧૪ વા. શોમે ને દીને શવોરે પુરી લખી છે—

વિષયાદિ-૧ દ્વારા જતાં પ્રવાસીઓના રૂપિયા લઈ જૂનાગઢથી નરસિંહ મહેતા એ દ્વારાંના શેઠ શામળશા(કૃષ્ણ)ના નામની હુંડી લખી અને તે શામળશાએ રૂપ લઈ પ્રભુએ સ્વીકારી, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

૨. રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે. કડવાં ૭ છે.

૧. વિશેષ—આ કૃતિ બૃ. કા. ભા. ૨ જામાં પ્રકટ થઇ છે. ગયાળાં બાંધેલી ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. તેમાં નોંધવા જોગ એક બાબત છે કે એક કડવામાં 'ઢાલ' ને સ્થાને 'વલણ' છે, અને પાંચ કડવાંગમાં 'ઢાલ' પણ નથી.

૨. આના પછી કવિ કહાનનાં બે હિન્દી પદો કૃષ્ણગોપીવિલાસનાં છે.

અં. ૧૧૨-ઘ-શકુનાવલિ-(લિ. સં. ૧૮૬૪)-પૃ. ૧-૪

આરંભ—શ્રી ગણેશાએ નમા ॥

૧	૨	૩	૪	૫
૬	૭	૮	૯	૧૦
૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦
૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫
૨૬	૨૭			

એ આંક ઉપર ચીતવીને શોપારી મુકીએ વલતે તેનો વિચાર લખ છે તે શહી સીખ છે.

૧ શ્રી વાસુદેવ પુછે ॥ વીદુર કેહે એણે શકનો કામ કંમ કરીએ ને શરવ કંમ શ્રીધ પામે શહી એ તે જાણજે ॥

૨ શ્રી નારદ પુછે શ્રી મહા પુરખ કેહે જે ॥ એણે શકને મન વાછન કામ શીધી વરખે શહી જાણજે ॥

અન્ત—૨૬ શ્રી વાસુદેવ પુછે નારદ રૂખીશ કેહે એણે આંકે જેવુ પુન છેએ તેવુ પાશે આપણુ દીનથી વાર જણશે શહી.

૨૭ શ્રી રૂખમણી પુછે શ્રી કૃશ્ણ કેહેજે એણે આંકે શુકંન મંનમાં જેવુ ચીતવીએ તેવુ પામીએ શહી જાણજે

વિષયાદિ—મનની કામના સફલ અથવા સફલ જશે, તેનું સૂચન કોઇ ને કોઇ દેવ કે ઋષિને નામે કરેલું છે. આ સહુ ગદ્યમાં લખેલું છે.

વિશેષ—આ શકુનાવલિ પ્રકટ થઇ નથી. સં. ૧૮૬૮ માં લખેલી છે.

અં. ૧૧૨-ક-સેવાફલ-(હિ. કા.)-સુરદાસ પૃ. ૧-૩.

ફુલ કડીઓ ૨૫ છે આમા પ્રભુ-કૃષ્ણજીની નિત્ય પૂજાસેવા કરવાનો પ્રકાર અને તેનું ફળ કહેલુ છે

આની પછી એક ગુજરાતી લિપિએ લખેલુ અને બહુધા સસ્કૃત લાગતુ એક કૃષ્ણસ્તોત્ર ત્રૂટક ૭ા કડીનુ છે જે કઇક શુદ્ધ કરી નીચે આપ્યું છે -

"ભજે મજેકમડન, સમસ્તપાપખડન, સ્વભક્તચિત્તરજનં, સદૈવ નદનંદન ॥ ૧ ॥
સુપીચ્છગુચ્છમસ્તક, સુનાદવેણુહસ્તક, અનગરગસાગર નમામિ કૃષ્ણનાગર ॥ ૨ ॥
નવીનગોપનાગર, નવીનકેલિમદિર, નવીનમેઘસુદર, ભજે મજેકમદર ॥ ૭ ॥
સદૈવ પાપપકજ મહારમાનસો નિજ દધિતિનદ-બાલક,

આની પછી રાગ બિલાવરના 'કૃષ્ણજન'ના પાચ પાચ કડીના બે હિન્દી પદો છે, રાગ સારગનું એક અને આશાવરીનું એક એમ બે હિન્દી પદ પરમાનંદદાસ 'ના, સારગનું એક કુભદાસનનું અને એક ચત્રભુજનુ એમ બે હિન્દી પદ કૃષ્ણ-ભક્તિના છે

અ. ૧૧૨-ચ-પ્રકીર્ણ ગુજરાતી પદ-પૃ. ૧-૨

રામાષ્ટક-સ. ૧૫૯૯-જુગનાથ

પ્રથમે ઇશના પુત્રને પાહે લાગુ, કહુ રામનાં ચરિત્ર ને બુધ માગુ ॥
પેહેલા જે રખણ્ણા ગયા રખપાળ, ત્યાંહા અસુરનીગ્રેહ કીધો જ સાર ॥૧॥
ત્રીકાલ ભણે સાંભલે નર નાર તેહને અવીચલ પદ આપજો સાર ॥
શાકે ચૈ(ચૌ)દ ચોહાશેઠે શ્રુત કીધી, શ્રાવણ સુદ એકાદશીહે શુધ લીધી
કેહે જુગનાથ કુસે કષ્ટ ભાગુ, પ્રભુ રાઘવ તોરડે ચરણે લાગુ ॥

વિશેષ-સમજાય છે તેમ આ શાકે ૧૪૬૪ એટલે સ ૧૫૯૯ મા રચાયલુ રામાષ્ટક છે ભુજગી છદની ચાલ છે કવિનું નામ જુગનાથ છે

પુરણ બ્રમ પુરાણે પરખું નિગમ રૂપ નારાએણુ નીરખું ॥
કરૂ પ્રણામ ચરણુ અવીનાશી ॥ રોખસુખાસન વેકુઠવાસી ॥૧॥
સરસ્વતી અતી કરે નીત રગ ॥ અનુદીન ચરણ પખાસે ગંગ ॥
અગંતીત ભગતાજન તમ સાથ, સોળે સેહસ્રપતી કમલાનાથ ॥૫॥
આદ અનાદ અનાથ અનંત ॥ વિષ્ણુદાસ હરીચરણ શેવત ॥

આના પછી 'સારગ'નું પરમાનદનું એક અને રાગ 'અડાણા'નું શામદાસનું એક, એમ બે હિન્દી પદો બબ્બે કડીનાં છે.

નં. ૧૧૨-૭-ભવાનીનો છંદ-લઘુ નાકર-પૃ. ૨-

આરંભ-શ્રી ભવાનીનો છંદ લખો છે ॥
રાગ ગોડી ॥ જય જગદંબે નમો નમો ॥ અશુરસીંહારણી સુરહિતકારીણી ॥
પ્રકટીત રૂપ મનોહરેણી ॥ બીન તીલક ચરણ શીરચંપીત ॥
હરતી પ્રાણ મહીખાશુરણી ॥ ૧ ॥
જયે જગદંબે નમો નમો અંબે નમો નમો ॥ જેયે ચાહીવાહની
નમો નમો ॥ ૨ ॥

અન્ત-અર્ધપાદ પુજા પ્રભુ ॥ પ્રેમવંતી ચરણ કમલ મમ શીશ ॥
કેહે લઘુ નાકર ઉછંગી અબલા ॥ ઝટાધર જુગદીશ ॥ ૫ ॥
જયે જગદંબે નંમો નમ ॥ અંબે નમો નમ ॥ જે હાહુવાસી નમો નમ ॥

વિષયાદિ-અંબાજીની સ્તુતિ છે. પાંચ કડી છે. કવિનું નામ 'લઘુ નાકર' કદાચ સં. ૧૬૦૧ વાળો વડોદરાનો દિશાવાળ વાણીઓ નાકર હશે એમ વિશેષ સંભવે છે.

વિશેષ-આ છંદ પ્રકટ થયો નથી. લિપિ માથાંબાંધેલી ગુજરાતી છે.

વિશેષ-આની પછી રાગ 'મારૂ'નું વામનચરિતનું, 'સૂર સુજીત'નું એક હિન્દી પદ ૯ કડીનું છે. પછી 'કાન્હાનડા'નાં 'પ્રેમાનંદ'નાં બે, 'રસિક'નું એક અને 'સૂર સુજીત'નું એક એમ ચાર હિન્દી પદ છે. પછી 'બીલાવલ'નું એક 'કરાનદાસ'નું, એક ગોપાલ'નું એક કુંભનદાસનું, એમ ત્રણ હિન્દી પદ છે. પછી 'સારંગ'નું 'પ્રેમાનંદ'નું અને 'ટોડી'નું કુંભનદાસ'નું એમ બે હિન્દી પદ છે. આ ઉપરાંત પ્રેમાનંદ, વીઠીદાસ, દ્વારકેશ, જગન્નાથ, નંદદાસ, કૃષ્ણદાસ, માર્કંડસ્વામી, ચત્રભુજ, સગુણદાસનાં પદો ૧૮ પૃષ્ઠમાં આપેલાં છે. તે પછી

નરસિંહ મેહેતાનું નીચેનું ૩ કડીનું પદ છે.

દેશાખ-બાલક બાડવાં રે પરવત મેલ પાછો ધરણી,
કોમળ કર તાહારો કરમાશે તે શા કીધાં કરણી ॥૧॥
હવી આગળ ચરાકો લા(નાં)ખશે બોહે નહીં બલવંત ॥
બીજવાસીને કાજે વાહાલા આવડી શી માંડી ખંત ॥૨॥
કાહોને કાજે વાહાલા કીજે રેચક દુધ દહીને કાજે ॥
ગોપી ગાલી દઈને ખીજે ॥ ૩ ॥
બાલક કહે શામલીઓ શાબલી માન પરઉપગારે લ્હુન ॥
નરશૈઆચો શામી શ્રી ગોકુલ રાખું વીખે થયા મુનીજન બાલક ૪

આની પછી કૃષ્ણની બાલક્રીડાનાં પ્રેમાનંદ, કૃષ્ણદાસ અને ચિત્તસ્વામીનાં ત્રણ હિંદી પદ છે, પછી બે પાનાં કોરાં છે.

અં ૧૧૨-જ-સુદામાચરિત્ર-પ્રેમાનંદ-પૃ. ૧-૨૨ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમા ।। શ્રી પરમ ગરૂભ્યોએ નમા ।। અથ ।। શ્રી સુદામાચરીત્ર લખુ છે ।। રાગ કેદારો ।।

શ્રી ગરૂગણુ પ્રતી શમરૂ અંબાજી સ્વરસ્તી।। નીરમલ મતી વીમલ વાણી આપીએ ।।
રશ રામાણુ રૂદે રાખુ શ્રી ભાગવતલીલા ભાખુ ।। હરીરશ ચાખુ એમ કહીઉ શુખ
સ્વામી રે ।।

વલણુ ।। શુખ સ્વામી કેહે ।। શાભલો રાજા ।। પરીખત પુન પવીત્ર ।।
દશકધ અશીમે કહુ ।। સુદામા ચત્ર ।।

અન્ત-(કડવુ બારમાથી તૂટક હોવાથી રીતસરનો અન્ત છે નહીં)
(રાગ મેવાડાની ચાલ)

જો ચદન કુબજાનું લીધુ ।। તો રૂપ કમલાનું કીધુ ।।
જો ભાજીપત્રનો કીધો હાર ।। તો વીદુર તરો ભવશશાર ।।
શ્રીહરી શહુને કરે પ્રતીહાર ।। પણ્ માહારા કરમ કઠોર અપાર ।।
વીનેક આન શુદામે ગ્રહુ ।। ધને કરી મુજને મદ થાન—

વિશેષ-આ ચરિત ખૂ કા દે ભા ૧ લામા પ્રકટ થયુ છે પ્રતિ ૧૮૭૯ ની હોવાનું સમજાય છે, લિપિ માથાબાંધેલી ગુજરાતી છે નોંધવા જોગ વસ્તુ એ છે કે 'ઢાલ' કે 'ચાલ' આ પ્રતિમા જણાતા નથી, માત્ર કડવા ૧ લામા 'ઢાલ' ને સ્થળે 'વલણ' લખેલો છે, જે પ્રકાર પ્રાચીન પ્રતિઓમાં મોજુદ છે

વિશેષ-આની પછી સાડાઆઠ પૃષ્ઠ(ચાર પાના)મા 'રણછોડ'ના 'કૃષ્ણ રાધા-વિલાસ'ના ૧૫ થી ૧૯ એમ પાચ સુલલિત પદ છે પછી ત્રણ પાના કોરા છે પછી નન્દદાસના બાર મહીના શરૂ કરી એક કડી લખી ત્યાથી અધુરૂ મૂકી, 'સુરદાસ'ના ત્રણ હિંદી અને ભગવાનદાસનુ એક ગુજરાતી એમ ચાર પદ ઉતાર્યાં છે પછી એક પૃષ્ઠ કોરૂ મૂકેલુ છે

અં ૧૧૨-ઝ-બાર માસ નંદકીશોર-પૃ ૧-૬

આરભ-શ્રી ગણેસાએ નમા ।। શ્રી શારદાએ નમા ।। શ્રીગુરૂભોએ નમાં અથ બારે માસ લખા છે ।।

કારતેક મારી કાંહાંનજી શાહેલી રે ।। રો અપરાધે શાંમ ગઆ મને મેહેલી રે।।
અવગુણ અમારા શેકેતા શાહેલી રે ।। જે હરીએ ઉતારા હેત ગયા મને મેહેલી રે।।

અન્ત-પ્રેમ હતો તો હમે મલા શાહેલી રે આ જોવા મલીઆ લોક લજા મેહેલી રે
જેમ રણમાં ચેંદ્રબી વલવલે શાહેની રે ।। તમ પ્રભુ કરતી હાકાર ।। લજા૦
પાયરણ્યું ફુલે ભર્યા શાહેલી રે ।। પ્રભુ સરજે મારો કાજ ।। લજા મેલી રે ।।

શાશુનાં મહેણાં શહી શાહેલી રે ।। ગોવીંદ તમારે કાજ લાજ મેલી રે ।।
પ્રભુ પ્રેમે કરી આરતી ।। શાહેલી રે ।। ગોવીંદજીને લાગુ પાએ ।। લાજ૦
બારમાશ પુરણ થયા ।।

વિષયાદિ–ગોપીનો કૃષ્ણના વિયોગનો વિરહ વર્ણવેલો છે. ગરબીથી પદબંધ બાંધેલો છે. પદો ઘણાં સુંદર અને ભાવવાહી છે. ભાષા પણ લલિત છે.

વિશેષ–૧. આ બાર માસ પ્રકટ થયા જાણ્યામાં નથી. પ્રતિની લિપિ માથાં-બાંધેલી ગુજરાતી છે.

૨. આની પછી 'કેદારા'નું ૭ કડીથી અધુરૂં એક ગુજરાતી પદ છે. અધુરૂં હોવાથી કવિનું નામ નથી જણાતું. તે પછી એક પૃષ્ઠ કોરૂં રાખી ભગવાનદાસનાં બબ્બે કડીનાં બે હિંદી પદ છે. તે પછી વિષ્ણુદાસ, નંદદાસ, સુરદાસ, ચતુરભુજ, પરમાનન્દદાસ આદિનાં હિન્દી છુટક પદો એની પંદરેકની સંખ્યા છે. પ્રતિ ખંડિત, ત્રુટિત અને ફાટેલી છે.

અં. ૧૧૩–ક–બારમાસ–(ગુ. કા.)–નંદકિશોર–(લિ. સં.)–પૃ. ૧–૫

આરંભ–શ્રી ગણેશાય નમઃ ।। અથ માશ બારે લખ્યા છે:

કારતેગ માસે કાંહાનજી શાહેલી રે શેં અપરાધે શ્યાંમ ગયા મુને મેલી રે ।।૧।।
કારતેગ કઠણ કહાયો શાહેલી રે હેડા હંસ નંદકિશોર ગયા મુને મેલી રે ।।૭।।

અન્ત—

અશ્વંનમાં સખિ આવશે વનમાલિરે । મારે થાશે હરિશું હેત આજ દિવાલિ રે ।।૧।।
પ્રેમે કરતિ આરતિ વંનમાલિ રે ।। વલી વિચ હરંતિ આજ દિવા૦ ।।૬।।
અશ્વિનમાં આવિ મલ્યા વંન૦ ।। હો જીવણ નંદકિશોર આજ૦ ।।૭।।
શ્રીઇતિ માશ બારે શંપૂર્ણ ।।૧૨।।

વિષયાદિ–૧. શ્રી કૃષ્ણની પ્રીતિ સંભારી તેના વિરહથી દરેક મહીનામાં જે શોક-સંતાપ તન અને મનને વિરહિણી ગોપીને થયા તેના બારે માસ સુંદર રીતે પણ સંક્ષેપમાં આમાં આલેખ્યા છે. આમાં ઋતુજ્ઞાન તથા તે પરત્વેનું અવલોકન પણ પ્રમાણમાં સારૂં દીસે છે.

૨ બાર પદ છે. દરેકની કડી ૭ છે.

વિશેષ–૧. અં. ૧૨૨–ઝ પૃ. ૨૪૭ માં આ બાર માસ પ્રકટ થયા છે, તે જુઓ.

૨. પ્રત કા. ત્રિ. અં. માં આ માસ પ્રકટ થયલા નથી.

અં. ૧૧૩–ખ–પદ–(ગુ. કા.) કવિ રાજે–(પૃ. ૬–૯)

આરંભ—

શ્રી ।। હું વારી જાઉં રે વિઠલા ઘેર આવો રે । માહારા હૈડાં ટાહાડાં થાય હશી બોલાવો રે ।।૧।।
હું શેરિ બાહારી શેજ કરૂં ઘેર૦ હરિ ઉપર વેરૂં ફૂલ હશી૦ ।।૨।।
ક્યાં કરો રે કાહાંનજી ઘેર૦ માહારિ વિનતિ માંનો નાથ હશી૦ ।।૩।।
રાજેના રશિયા નાથજી ઘેર૦ પ્રભુ પૂરો અમારિ આશ હશી૦ ।।૭।। પદ ૧.

વહાલો વાટડી જોતા આવિયા શાહેલી રે ॥ શેવકનિ કરના સાર લજ્યા મેહેલી રે ॥૧॥
રાજેના રશિયા નાથજી સા૦ ॥ તે પૂરણ પ્રેમદયાળ લજ્યા મેહેલી રે ॥૭॥ પદ ૨

મારેગ મુકો મહાવજી ઘેર જાઉં રે॥ મારે મારે માથે મહિતું માટ ખોટી થાઉં રે ॥ ૧ ॥
રાજેના રશિયા નાથજી ઘેર૦ ॥ મારો પ્રાણ તમારી પાશ ખોટી૦ ॥૭॥ પદ ૩

બાઈ જા બોલિ ઉઠિયાં વહુઆરૂ રે ॥ આવડી કાહી લાગિ વાર સેવા સારૂ રે ॥ ૧ ॥
ચશા કલક નહિ ઉતરે વહુ૦ ॥ પછે કરયે કોટિ ઉપાય સેવા૦ ॥૬॥
રાજેના રશિયા નાથજી વહુ૦ ॥ તે મુકે નહી નિરવાણિ સેવા૦ ॥૭॥ પદ ૪

સાસુજી ! તમે સાંભળો આ વાટે રે ॥ તમો કોહો છો આવડાં વેણ કહું તે માટે રે॥૧॥
નવ લખ ગાયો નદનિ આ૦ ॥ તેને વેહેતાં લાગી વાર કહું૦ ॥૪॥
આયો ગોરબા કરે આ૦ ॥ તે સામી માંડે સીંગ કહુ૦ ॥૫॥
તે મેં કાનને કહું જે હાક આ૦ ॥ તમે લ્યો છો તેનું નામ કહું૦॥૬॥
રાજેના રશિયા નાથજી આ૦ ॥ તમો કરજો અમારી ગાય કહું૦ ॥૭॥ પદ ૫

કામણ કીધા કાહાનજી કાંઈ અમને રે ॥ કાઇય ન સુઝે હાંમ સુ કહું તમને રે॥ ૧ ॥
રાજેના રશિયા નાથજી કાંઈ૦ ॥ પ્રભુ પ્રાણજીવન આધાર સુ૦ ॥૭॥ પદ ૬

મથુરા માહે તમ્યો અવતરયા કાનુડા રે ॥ પછે આવ્યા ગોકુળ માંહે ઠગ રૂડા રે ॥ ૧ ॥
માખણ ખાઈ માગિને કા૦ ॥ ગરજે ચરાવિ ગાય ઠગ૦ ॥૬॥
રાજેના કાં૦ ॥ તે ભક્ત વઈસ ભગવાન ઠગ૦ ॥૭॥ પદ ૭

મોહનજી તમો મોરલિ હું વારિ રે ॥ અમ્યો ધરતા તમારૂ ધ્યાન આશ તમારિ રે॥૧॥
રાજેના ૯૦ ॥ તમો પુરો દુખના વાર આ૦ ॥૭॥ પદ ૮

જાતા વળતા વાટમાં અમો હાડી રે ॥ નૈણે બાંધ્યો નેહ મારિ માડી રે॥૧॥
હસતાં રમતા એકઠા અમો૦ ॥ તે સુખ શુ કહેવાય મારિ૦ ॥૪॥
રાજેના અમો૦ ॥ સુખ સાગર કહેવાય મારિ૦ ॥૫॥ પદ ૯

અમો સહિ સમાણિ સાંચરયા શરોવરિયે રે ॥ તા કાંઠડે ઉભા કાહાન પાણીડાં સહિયે રે॥૧॥
સોના તે હેરૂ બેગ્લુ, સરો૦ ॥ ઉઢણી રતન જડાવ પાણિડા૦ ॥૨॥
બાવનો ફેરો બાજગે સરો૦ ॥ રાજેના રસિયા નાથ પાણિડા૦ ॥૫॥ પદ ૧૦

એક દુસું ને હાણ કોને કહિએ રે ॥ અલબેલીના આલ કોં કેમ સહિયેરે ॥ ૧ ॥
રાજેના રસિયા નાથજીને ઠા રે ॥ એ વાટે લાધુ હેત લાગ્યા મિઠા રે ॥ ૬ ॥ પદ ૧૧

વાત કરો વેગળા રહિ શું વાહાલા રે ॥ પેલા દેખિ દુરિજન લોક એગા ચાલા રે ॥ ૧ ॥
રાજેના રશિયારામજી આ વાટે રે ॥ તે મુકે નહિ નિરવાણ કહું તે માટે રે ॥૫॥ પદ ૧૨

વિષયાદિ–ગોકુળમા કૃષ્ણની ગોપીઓ સાથેની બાલલીલા અને વિનોદ આ બાર પદમા કવિ રાજેએ રસભરિત વાણીમા વર્ણવ્યા છે આમા કલ્પનાનાં ઉડ્ડયન અને ચમત્કારો સારા છે

અં. ૧૧૩-ગ-વાંસલીનાં પદ (ગુ. કા.)-હરિજન-પૃ. ૯-૧૩

આરંભ-પદ વાંસલીનાં લખ્યાં છે.

રાગ કેદારો ॥
હાં રે કાંઈ મનડાં વેધ્યાં માહારાં તારી મોરલીએ કાંઇ કાલજ માહારાં છેદ્યાં. તારી ॥ ૧ ॥
વૃંદાવનમાં વેણ વજાડી કરયો મધુરો સાદ ઘરમાંથિ ઘેહેલી થઈ મેં તજી સરવ મરજાદ. તારી ॥ ૨ ॥
જહિએ જિયે વાંસલીને તમો વજાડી પેહેલી રે
હરિજન પ્રભૂ પાતલા રે હું તહીંની થઇ ઘેલી, તારી ॥ ૪ ॥ **પદ ૧**

એણે લીધા હરિ અમ પ્રાંણ રે વેરણ વાંસલડી
સુણ શહીએર ચતુરસુજાણ વેધિ મારી વાંસલડી ॥ ૧ ॥
એણે હરિશું પ્રીત કહી જેમ આવે મજીઠનો રંગ રે
હરિજન પ્રભૂ પાતલા રે એણે રાખી રૂદયા સંગ. વેરણ ॥ ૫ ॥ **પદ ૨**

મુને મારયા રે કટારીના ઘાયે તારી મોરલીએ (૧)
હવે એ ગત થઈ છે માહારી. તારી. ૬
મુને મારય મારે ૦ તેણે પ્રવેણ ॥ ૪ ॥ **પદ ૩**

મોં જાશો રે શહીએર કોય જમુના ઘાટડીયે ॥
વાહાલો મારે રે મોહોના બાણ એણી વાટડીયે ॥ ૧ ॥
રાત દિવસ વિલખ્યાં કરૂં ને કેમ કરી રાખું ધિર રે
હરિજન પ્રભૂ પાતલાનાં લોચન લાગ્યાં તીર. એણે ॥ **પદ ૨** (? ૪)

કેમ જીવું રે મોરિ માત મંનડાં વેધ્યાં રે
મુને લાગો છે કારી ઘાય કાલજ છેદ્યાં રે ॥ ૧ ॥
દ્રવ્ય ચોર સહુકો લેહે પણ ન લેહે ચિતનો ચોર રે ॥
સનમુખ જોતાં શામલીયા રે કાંપે કાલજ કોર મનડાં૦ ॥ કેમ૦ ॥ ૨ ॥
હજિનના પ્રભુ વાત લીયો રે પડયો અમારી કેડ મનડાં૦ **પદ ૫**

કેમ જીવૂં રે મોરિ માત! મોહન મન હરયું, મુને સુખ નહિ દિન ને રાત કાંઇ કામણ કરયું ॥ ૧ ॥
હરિજનના પ્રભૂ શનમુખ મલીયા રે ॥ પ્રેમ પ્રીત ને તોલો મોહન૦ ॥ કેમ૦ ॥ **પદ ૬**

હરિ કામણગારા કાહન તેં કાંઇ કીધાંજી ॥ હરિ સનમુખ જોતાં શામ ચિત હરી લીધાંજી ॥
શનમુખ જોતાં ચિત વિત ચોરયું શ્રવણે સુણતાં વેણ રે ।
રાહરહા મોહન મુખ ન્યાહાલું લાલચ લાગાં નેણ તે કાંઇ૦ ॥ ૨ ॥
મીટકી જોતાં મોહનજીના વ્રેહેવલ થાયે વ્રજનારિ રે
હરિજનના પ્રભુ જુગ વશ કીધું તારી કીકી કામણગારી. તેં કાંઇ ॥ **પદ ૭**

હું તો ઘેલી થઇ રે ગોવિંદ નહી જાઉં સાસરડે ॥ હું તો પડી પ્રેમના ફંદ. નહીં૦
શંગે બેઠાં મુને શામલીયાનો પાશ વરશવરા લાગો રે
હરિજન૦ નહીં૦ હું તો૦૪ ॥ **પદ ૮** ॥

નહિ જાયુરે મોરી માત મહીયર મન લાગું ॥ અહી આવ્યાગમનનું આજ માહારૂં દુખ ભાગું।

સાસરૂ માહારૂ શૂલી સરખુ મહીયર મોહનવેલ રે
નિશદિન હરિનુ મુખડુ જોતી વાવે રગની રેલ રે ॥ નહીં૦ ॥ અહીં૦ ॥ ૧ ॥
મા મોહનજી સાથે સખનુ મનડુ બાધુ રે
હરિજનના પ્રભુ સનમુખ મળીયા રત્ન અમુલખ લાધુ

॥ મહીયર૦ ॥ નહીં૦ ॥ અહીં૦ ॥ ૪ પદ ૯

વાર જાયુ રે મીઠડા લાલ તાહારા મુખડા પર ॥
મારો જીવ કરૂ કુરબાન તાહારા લટકા પર ॥

અબુજ વરણી રે આંખલડી ને મુખ પુનેમનો ચદ રે
ચચલ ચાલ સોહામણી જોઈ શુધ ગઈ છોં ભૂલી રે
હરિજન૦ વારી૦ ॥ માહારો૦ ૪ ॥ પદ ૧૦

અલબેલા રે આત્મારામ મિઠડાં સાં બોલો સગુણા રે સુન્દરશ્યામ । મિઠડાં૦ ॥ ૧ ॥
આંખડલી અણીઆળી હરિની કીકી કામણગારી રે ।
હરિજનના પ્રભુ હસી બોલતા તનમન નાખુ વારી રે ॥ મીઠડા૦ પદ ૧૧

એવો નાગર નદકુમાર મિઠડો લાગે છે ॥ એના મિઠડા લોચનબાણ રૂદયામા વાગે છે ॥
પિહેર સાસર પણ સોહાવે સહીયેર સું કહુ તુજને રે
હરિજનના પ્રભુ પાતલીયાની લે લાગિ છે સુજને ॥ મીઠડો૦ ॥ ૪ ॥ પદ ૧૨ ॥

વિષયાદિ—આ કૃષ્ણની બાળલીલા અને ગોપીઓ સાથેની દાણલીલા, આદિનાં પદો છે આ પદો કવિ રાજેના રચેલા છે

નં. ૧૧૩-ધ-સતીમાનો ગરબો-(ગુ. ફા.)-નાનાસુત દુર્લભરામ-પૃ. ૧૩-૧૯

આરભ-શ્રી ॥ શ્રીગણેશાય નમ ॥ શ્રી અબીકાજી સત્ય છે ॥

આકુ(ક)લ જુગમાં રે સતી મા જોર થયાં ॥ નાગરની ન્યાતમા રે માન ભર્યા જે રયો
સરશ્વતિ માતને વિનવુ ને ગણપતિ લાગુ પાય રે ॥ સતી મા જોર થયાં ॥ ૧ ॥
સંવત ૧૭૪૭ના ભાદરવા વદ સાર રે ॥ એકાદશી શુભ વાર ગરૂએ
સત ચડુ નિરધાર ॥ સતી૦ ॥ ૨ ॥
જે હાંડાના સ્વામિજી પધારયા તે હાડાનું જાણૂ રે દુધ પિઇને પ્રાણ જ રાખ્યો
ઘરમાં કોયે નવ જાણૂ રે ॥ સતી૦ ॥ ૩ ॥
પેહેલાં પોહોરનું સત ચડુ જે વારનો કાગલ વાગ્યો રે ॥ આપ રૂપ થઈ
પોતે બેઠાં બેઠા પૂરવ જનમનો સાંપો રે ॥ સતી૦ ॥ ૪ ॥
સુરતમાં એવો સોર થયો જે નાગરમા શક્તિ થાયે રે ॥ જતાં મોઢાં જેણે
સાંભલુ સહુકો જોવાં જાય ॥ સતી૦ ॥૫ ॥

તમો શાન્જેના શાળો હાથે માહારે રગીલો વર છે મારે હરિ એકવાર બોલો રે
અમ સાથ પાતલીયા૦ પદ ૪
મારા શામળીયા માટે દિલ બાંગો રે અમને કહોની
મારા પાતળીયા કી જૈઇ ચીતર્ડા બા યા રે અમને કોહોની.
તમો દાસ શન્જેના મળુ બાલો બાલપણે મળતા વટિ,
આ જાય છે સમો સાભળોની, તમો દયા કરી દુખ ટાલોની, મારા૦ પા૦ પદ ૫
વિરોધ-ફુલ ગ્રાજ પદ છે

અં. ૧૧૩-ચ-પદ-(ગુ. કા.)-જન વિઠ્ઠલ-પૃ. ૨૦-૨૭ (તૂટક)

આમાં કૃષ્ણભક્તિના ગોપીઓના કૃષ્ણ વિરહનાં પદ ૨૦ છે અને ૨૧ મું અધુરૂ છે આના પણ પ્રતિમા ચાર પાના ગલત થયાં છે

અં. ૧૧૩-છ-બારમાસ-બ્રહ્માનંદ-પૃ. ૩૧-૩૭ (તૂટક)

આરંભ-(પહેલી બે કડી નથી) મહી ॥ ૨ ॥
શશિઅેર કેને ન દિવસ રજનિના ભોગ ॥ કઠિ શકુ દોર્હેલાં નાથ વિજોગ ॥ ૩ ॥
ચિર ચંપેલાના ચોતારાં ચાપા કેરિ રે માલ ॥ તન વન તાપ સતાપે રે તાપે મહની ઝાળ ॥ ૪ ॥
મેં નવ જાણુ રે મોહન રેહેશે મથુરામાં રે ગવન કરતા ગોપાલનિ ઝલિ શાખતાં બાંહે ॥ ૫ ॥
વલણ-દોહરા-વલવલે વિરોહણિ મેહે રે વાધે મંનમથ ભોગ રે બાણ સાંધ્યો
પીઉ વિના ઘડી ઘડી નવ શોહાય, જીવન જદુનાથ લેવાને જાઇએ ॥ ૭ ॥ મારા ૧
(આમાં ૭ કડીના આંક પણ થાય છે છ વળી બાકીના માસના દરેકની ૮ કડી છે, એટલે આમા કંઈક વટક હશે એમ લાગે છે)
અન્ત-બારે માસ તે વહિ ગયા તેરમો તે કેમ જાય વિરોહિણી વહી રે વિધાતા મેં શાને સરજ્યાં માય ૧
વલગવાં રે વહિ ગયા ભાગો મનનો રે ખેદ(વ) બ્રહ્માનંદ મળુ તો મળ્યો પુરણ દેવાધિદેવ ૭
દોહરો ॥ માસ તેરે વળ્યા વર્ણન ગાયે ॥ નિત નિત ગ્રગા કરોલ નાદે ॥
યરાત શો કવિ ભકત શાધિ એકરો ચાર તે તુક બાધી ॥ મારા ૧૩
શ્રી ॥ શ્રી સંપૂર્ણ ॥ શુભ ભવતુ । કલ્યાંમસ્તુ । શ્રી અજાાણ જયતુ ॥ સી ॥ ઇતિશ્રી ॥ દા૨ કો૦ (અશુદ્ધ છે)

વિષયાદિ-૧ શ્રીકૃષ્ણ ગોકુળમાંથી મથુરાં સીધાર્યા તે પછી ગોપીનો વિરહભાવ-બારે માસની તેમની મન અને તનની સ્થિતિનો ભાવ બતાવ્યો છે
૨ કવિતા શાંતી ભાવવાહી અને મનોરંજની છે કવિએ તેમાં કાંઇ કવિત્તની પણ છાપ પાડી છે

૩ રાગ અને વલણ દોહરાથી પદબંધ બાંધ્યો છે.

વિશેષ—આ માસ પ્રકટ થયા જાણ્યા નથી. પણ પ્રકટ કરવા જેવા છે.

અં. ૧૧૩-જ-સત્યભામાનો ગરબો-(ગુ. કા.)-વલ્લભદાસ-પૃ. ૩૭-૩૯

આરંભ-શ્રી ॥ રાગ ॥ શ્રી

મંદીર આવ્યા નારદ મુંન્ય કે શતભામા તણે રે લોલ ॥ ૧ ॥
અરગ્યા અર્ધપાત્ર રૂપીજન કે ચંદન અતી ઘણે રે લોલ ॥ ૨ ॥

અન્ત-લાવું પારજાતનું વ્રક્ષ કે। સ્વરગના નાયસુ રે લોલ ॥ ૬૯ ॥
ચતુરા ચોક ઘણાવું ખાડ કે। રોપું હાયસુ રે લોલ ॥ ૭૦ ॥
અબલા લિધિ ઉરસું આપ કે ॥ તાપ ટલી ગયો રે લોલ ॥ ૭૨ ॥
કૃષ્ણ કર્‌યું રશ ઉત્તમ ગાન કે। શ્રવંણે જે ધરે રે લોલ ॥ ૭૨ ॥
તેહને ક્રીપા કરે ભગવાન કે। ભવબંધન હરે રે લોલ ॥ ૭૩ ॥
સુક શારદાને દરશંણ માહારૂં કે। દુલભ દારત (હ)નૂં રે લોલ ॥ ૭૪ ॥
વારો વાર વિનવે **વલ્લભદાશ** કે। ચરણે શીખવૂં રે લોલ ॥ ૭૫ ॥

વિષયાદિ-૧ નારદમુનિએ સત્યભામાને મંદિરે જઈ અષ્ટ પટરાણીઓમાં રૂકિમણીનું માન વધુ છે અને તારૂં ઓછું છે એમ કહી તેને ઉત્તેજી અને સ્વર્ગમાંથી પારિજાત વૃક્ષ લાવવાને કૃષ્ણને પ્રેરવા ઉશ્કેરી અને તેનાં મેહેણાંટોણાને અંતે શ્રીકૃષ્ણે પારિજાત લાવવાનું વચન આપી તેનું રૂસણું શમાવ્યું, એ પ્રસંગ આમાં રસભર વર્ણવાયો છે.

૨. કડી ૭૫ છે. રાગ જાણીતો છે. આવાં રૂસણાં લોકપ્રિય વિશેષે હોય છે.

અં. ૧૧૩-ઝ-પદ (ગુ. કા.)-પ્રકીર્ણ-પૃ. ૩૯-૪૩

વલ્લભદાસનું એક પદ

વારે વનમાલિ મો છેડો કહું છો મુકો અમારો કેડો
વાહાલા **વલભના** વનમાલિ નિતનીત દાશી દિન તમારિ ॥ ૧૪ ॥

નરસિંહનું પદ

નહિ મેલું રે નંદલાલ છેડલો નહિ મેલું, તાહારિ સુંદર દિસે ચાળ. છેડલો ॥ ૨ ॥
ચાલો જેએ વૃંદાવનમાં કહિએ કોઉતુક પેલ રે
તાહારૂં લગન તો મુને લાગું **નરશઈઓ** રંગરેલ. છેડલો ॥ ૬ ॥

કૃષ્ણાબાઈનાં પદ ૩ વૃંદાવનમાં ગોપીના વિરહના છે.

ભવાનીનું પદ ૧-૨

આહિરડા ઓહેરો આવ રે એક વાત કહુ તારા કાનમાં
માહારા તંનના તાપ શમાવ રે, આવડો શો ભરો રે અભિમાનમાં ॥ ૧ ॥
પ્રાણજીવન પ્રભૂ પાતલા તમો હમારા કોડ
દાશ **ભવાની** મહા રશ વાધ્યો મલીયો નંદ કિશોર રે ॥

હરિ તારે શરણે ચેટક છે રે મેં સો અક્ષેત જોયા રે હતારી ને ॥
કોઈ તેમાં આવ્યુ તેર મે તો૦
કરતા હરતા જાણિને કોઈ ભક્ત ભવાની ભજેશે મેં સો ॥ ૩ ॥

ભગવાનનું એક પદ

હરિ અંગથિ અલગે રેહે રે જાણું છો ડાહો છે રે ॥
ભજે ભક્ત ભગવાન રે હરિ૦ જાણુ છે૦ ॥ ૪ ॥

મીરાનુ એક પદ–

જુલમ ન કરિએ એતા જાલમ જુલમ ન કરિએ એતા
મીરા કે પ્રભુ ગિરિધર નાગર બેર બેર કટુ કેતા ॥ જુલમ૦ ॥ ૩ ॥

સુખાનંદ કવિત (પદ)

૧ માહારૂ મન છે મુખડું ન્યાળવાને તમો ઘુઘટનો પટ શીદ કરો છો
„ ૨ નારિની પ્રીતની રીત છે અતિત છે ચાહ્ય કરે તેહેથી નાહાસ્તિ હીરે

મીરાંનુ પદ ૧

ઓછિ મિત ન કીજિએ પ્યારિ બાહ્ડે પકડી તો પાર હતારો રે
મીરા કે પ્રભુ ગિરિધર નાગર ॥ તબ મેરા મન રાજી ઉપર ॥ ૩ ॥

નાથનો અબાજીનો ગરબો પૃ.–૪૪–૪૬–(લિ. સં.–૧૮૭૬)

જે કોઈ અબા માતને આરાધસે રે તેને પુત્ર પરિવાર જસ વાધસે રે
કરજોડિ ને નાથ વાણી વદે હું તો માગુ છું અબાજી રૂદે રહે

ઇતિ શ્રી ગરબો સપૂર્ણ થયો છે લેખકને કસ્ય દોસ ન દીયતે ને વાચે તેને લખનારના પરણામ વાંચો શંવત ૧૮૭૬ આશ્વિન વદ ૮ રવિવાસેરે લખ્યો છે

અં. ૧૧૪–ક–ભ્રમરગીતા–(ગુ. કા.)–બાહદેવ–(ર. સં. ૧૬૦૮)–(લિ. સં. ૧૭૪૪)–પૃ. ૧–૧૩

આરભ–શ્રી ગણેસાય નમ ॥ શ્રી શારદાય નમ ॥ શ્રી કૃષ્ણાય નમો ॥ શ્રી નાથજી સત છે ॥ શ્રી ભમરગીતા લષી છે

પ્રભૂ તમ થાયૂ કરી પરણામજી । મોરઈ મૂક્ષ આ(ગુ)પુજી સુદર શામજી ॥
ચાક ધણી છઈ ॥ મૂજનિ તમારીજી । રસનાય રમુજી મુકુદ મોરારીજી ॥
હેમસૂતાસૂતને શરણે લાગૂજી । કમલભૂવનયાની વાણી માગૂજી ॥
બિહૈ કિદિ હરી આપુ મૂહનિ સાચૂજી । ભમરગીતાનિ ભાવિ કરી યાચૂજી ॥
સદગુર કેરાં ચરણ ઉપાસીય । હરી ગુણ દેશાં તુ આનન હૈયિ ॥
કાંઈક ગોપીના ચરણ ઉપાસીય । વલતુ કાંયક ઉધવજીનિ કહીય ॥

ઢાલ । એમ કહિ રે કૃષ્ણજી સૂણિ ઉદ્ધવ મજ લઓ વોં તમો ॥
બહુ ચોક આપૂઈ અગના જે તજીને આવ્યા અમ્યે
નિજ જ્ઞાન દેઇને પુછવો મજનાર દુખ આજે રવૈં ॥
કહીય કૃષ્ણજ્ય એમ કહાણિ જે નેહેલા મધીશું હે સધેં ॥

અન્ત-ઉધવ સાથિ સખીઅિ કહાવીઉં તે હરી કેર મંન અતી ભાવીઉં ॥
કુરુક્ષેત્ર માંહિ યા હારિ સહુ આવીઉં હરિઅિ ગોપીનું મંન મનાવીઉં ॥

દૂઠ ॥ મનાવી મંન મંદધીનું કહીઈ તે રંગ ગનૂ ઘણું ॥
યક્ષિ પૂરણ કરી તુ ગધમ આનંદ કોટિ ભમરગીત તણું ॥
અરથ હું એક ન જાણું । તે બોલાવું તે કહૂં
જે નરનારી ગાય સાંભલિ । તેહનુ કૂળ પાવન થયુ ॥
સંવત ૧૬૦૮ વૈશાખ શુદિ ૧૧ એકાદસી
સોમવારિ ગ્રંથ સૂંતું હરિકથા મેરિ મંનિ વશી ॥
કવિજંન કેરૂ કઇ ભાગ્રુ ગ્યેતામગ્ન કરમાંહિ આવીઉં ॥
મહીદાસ સૂત બિંદેહ કિહિ હરી કીપા કરી મુખિ કારાવીઉં ॥ **કડવા ૪૦**

રાગ વસંત ॥ સંવાદ ઉધવ ગોપી તણું જેહનૂં ભાઈબિ હુઈ તે શિ ન ભાળૂં ॥
નહીતર પ્રેમ ધરી ગૂણો । રઢીયાલો રાસ સોહામણો ॥
હરી હીર સપર દોરી વાણી ॥ માંહિ વેધ્યાં મુગતાફલ પાંત્ય કરી ઘણી ॥
રચી રચના **ભંમર ગીતા** તણી ॥ રઢીયાલો૦
બિશિ બાવન પદનિ બાર રાગ ગૂંફા **ગીત જોઈ એકાદશ ભાગ** ॥
ચાલિશી કડવાં કડવે સમાભાગ બિંહિદે કિહિ ગાતાં કૂલી કોટિ જાગ ।
કડવાં ૪૦ પદ ૧૦ અતી ભંમરગીતા સંપૂર્ણઃ ॥

સંવત ૧૭૪૪ વરષે માધ શુદ ૭ વાર બુધે ગ્રંથ પ્રત જોઇને લખો છે લ. કલ્યાણજી જત પરી આંબા મૂકંદ ગ્રાલોલા ગ્નાતી લઘૂ શાખા શ્રીસેખવર મંધે નિવાસં તેહના પ્રત જે ॥ શભૂં ભવતૂં ॥

વિષયાદિ-૧ આ ભ્રમરગીતા છે. મથુરામાં શ્રીકૃષ્ણ આવી વસ્યા તે પછી તેમને ગોકુળ વૃંદાવનની ગોપીઓનું હેત સાંભર્યું અને તેઓ વિષમ વિરહદશા ભોગવતી હશે, એમ લાગ્યું, તેથી તેમનો મનસંતાપ શમાવવા અને જ્ઞાનોપદેશથી મન મનાવવા પોતાના ભક્ત ઉદ્ધવને ત્યાં મોકલ્યો અને તેણે તેમને વિવિધ પેરે સંસારની અસારતા અને પ્રેમ-મોહની અસાશ્વતતાનો બોધ કર્યો, પણ તેમનું મન માન્યું નહીં-એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવ્યો છે.

૨ કડવાં ૪૦, ખરી રીતે ૪૧ છે. રાગ ૧૨, કડી કુલ ૨૫૨, તેમાં પદ ૧૦, છે. ઢાલને બદલે વચમાં 'દોઢ'-'દૂઠ' દેખાય છે. આ એક જૂની પદબંધ રીતિ છે.

વિશેષ-૧. આ ગીતા રસવાહિની હોવા ઉપરાંત ગુજરાતમાં વિશેષે પ્રચલિત છે. તેની પ્રતિઓ ઠામ ઠામ સાંપડે છે. આ પ્રતિ કવિએ ૧૬૦૮ માં રચ્યા પછી ૧૩૬ વર્ષને આંતરે ઉતારાયલી છે. તેમાં ખૂબી એ છે કે પહેલાં ચાર કડવાં(સં. ૧૭૪૪)ની લેખનશૈલી, જે બહુધા પ્રેમાનંદના સમયની મધ્યકાળની છે, તેમાં ઉતારી, લહીઆએ તે ભાગ રદ કરી, જૂના ગુજરાતીનાં રૂપો અને જોડણીને જાળવી રાખનારી જૂની લેખન શૈલીમાં સળંગ પ્રતિ ઉતારી છે. આ એક નરસિંહ મેહેતાના સમયથી હાલની ગુજરાતી શૈલી ચાલી આવે છે એમ જે એક વાદ કરાયલો છે તેને તોડી પાડે છે અને નિરાધાર ઠરાવે છે.

૨ પ્રતિ સં. ૧૭૪૪ની હોવા છતાં કાવ્ય જૂની ગુજરાતીનાં રૂપો અને જોડણીનું પ્રતિબિંબ રજુ કરે છે. જો કે તેમાંયે લહીઓ પોતાના સમયની શૈલિના સંસ્કારને

ભૂલી શક્યો ન હોવાથી વચ્ચે વચ્ચે કેટલાક સ્ખલનો થયા છે તેણે હ્રસ્વ કે દીર્ઘ 'ઇ'ની ચોકસાઈ રાખી નથી, તેમ હ્રસ્વ કે દીર્ઘ 'ઉ' લખવામાં પણ લિંગભેદને પણ વિસાર્યા છે

૩ સ ૧૮૩૦ માં આ ગીતાની એક પ્રતિ રા રા અંબાલાલ બુ જાની પાસે છે, તેની શૈલિનો આ સાથે મુકાબલો કરવાથી નવીજૂની શૈલિનો ભેદ સ્પષ્ટ થઈ શકે એમ છે

૪ ૨૯ રા અંબાલાલ બુ જાની પાસેની પ્રતિમા પદ ૨૫૨ નં બદલે ૨૮૨ હોવાનો ઉલ્લેખ છે

બ્યાસેં બાયાસી પદ, ની બાર રાગ

૪ બૃ કા દોહન ભાગ ૧ લાની નવી આવૃત્તિમા આ કાવ્ય પ્રકટ થયલુ છે પણ તેમાં જૂની જૂની પ્રતોનાં પાઠાંતરોનું સશોધન ખતથી કરાયલુ નથી કેટલેક મહત્વનો પાઠભેદ તેમ શબ્દોના અર્થના અનર્થ કરનારાં રૂપાંતર તેમા દેખા દે છે, તથા જૂની શૈલિમુદ્દામ ફેરવાયલી છે

અ. ૧૧૪–ખ–રાસલીલા–(ગુ. કા.)–વૈકુંઠદાસ–(લિ. સ. ૧૭૪૪)–પૃ.–૧૪–૨૨

આરંભ–શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી વલ્લભનદનાય નમઃ ॥ રાસલીલા પદબંધ લખ્યતે ॥

ચોપે ચાલ પ્રથમિ પ્રણમૂ શ્રી ગોકૂલચદનિ ॥ રસીકશીરોમણિ આનદકદનિ

પાર અગમ છિ જેહનો છદનિ ॥ તે કમ આવિ હર મતીમદનિ ॥૧॥

દૂહ મદ મતી કયમ વર્ણવૂ જે ઇસ બ્રહ્મા નવ લહિ ।

અકલ લીલા કૃષ્ણ કેરી નિત નિત તે શુનિ કહિ ॥

શેષ સરખાને રચે સહસ્ર રસનાએ સ્તવિ ।

તેહ ગુણ ન ચકિ કહી તો હીન કવિતા કમ કહિ ॥

* * * *

નારદાદિ શુકાદિ મધૂકરે પદમ પદમ કર પ્રીથિ પ્રેમિ કહિ વૈકૂઠ પ્રથમિ પ્રણ(મૂ) ગોકુલચદનિ ॥ ૫૬

હરીગુણ કથીએ નીજ વાણિયિ બીજૂ મિથ્યા એહવૂ જાણીવિ ॥

કહૂ તે લીલા વ્યાશ વિખાણીવિ

દોહ વિખાણી શુક વ્યાસ લીલા રાસ એ મનમથિ કરી

નીરખી નયણી નદનન્દન સરદ શોભીત સરવરી ॥

પ્રીત પ્રમુદા પ્રતિ પ્રગટની । કમ કરીને વીખાણીવિ ।

વેણ વાયો નાય વૈકુંઠતિ હરીગુણ કથીએ જાત નીજ વાણીવિ ॥ ૨ ॥

અન્ત–ચાલ–કૈટલી એક કહીયે શોભા રાસની । પૂરી મનસા ગોપીની આસની ॥

રૈયણી કીધી બ્રહ્માના માસની । શરદની પૂનમ પ્રકાશની ॥

દોહ ॥ પ્રકાશ દીસે સઘળી ભામની ॥ રમણ કરવાને સર્વે કામની ॥

શ્રીકૃષ્ણ સાથે રમતાં દાણ એક જાણી નહીં

અવીચલ પદ માગ્ય એહના તે કેમેઇ ન વીસરૈઈ ॥

તે રૂપસાગર સોહે ગોપી ઝીલે તે ભવ રૂં ન તરૈઈ ॥
હવે રાત્ર વીતી રસ સોસે ગોપીકા ઘેર ઘેર ગઈ ॥
કાર્ય કરતાં નીસાલીલા નીમેષ તે વીસરે નહી
કથા કેહેતાં આસ પોહોતી સકલ વૈકુંઠદાસની
એક રસના તો શું કરૂં કેટલીક કહીએ સોભા રાસની ॥ ૩૮ ॥
ચાલ રાસક્રીડા સુણે જે ગાએસેં, અંગ અંગ તેહને સીતલ થાએસે,
અતી ઘણો સમાયેસ તેહને થાએસે.
ઢાળ ॥ સમાએસ કરી મન રાખે નેહરેં ભગત હરીની વાધ સઘલી હરી ॥
એમ કેહેસે પ્રાણપતી સુંદરી, એ કથા ગાય સાંભળે તે ઉધ્ધારો ગઈ કોટી કોટી

વિષયાદિ-૧ શ્રીમદ્ ભાગવતની રાસપંચાધ્યાયીના આધારે શરદ પુનમની રાત્રિની આ રાસલીલા વિઠ્ઠલ કવિએ વર્ણવી છે.

૨ પદ ૩૮ છે. દરેકની કડી ૬-૭ છે. વર્ણન રસીલું છે. તેમ ભાવ પણ મનહર છે.

વિશેષ-૧ આ રાસલીલા પ્રકટ થઇ નથી.

૨ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીના વંશજો ગોસ્વામીશ્રીઓના પ્રતાપ અને પ્રભાવ ગુજરાતમાં સં. ૧૭૪૪ ની અગાઉથી પૂર્ણપણે જમ્યાનું આથી સમજાય છે.

૩ પ્રતિ વિષે જુઓ અં. ૧૧૪-ક-'વિશેષ ૨' પાનું ૨૫૬-૭

અં. ૧૧૫-ક-ગોકલનાથજીનો વિવાહ-(ગુ. ક. મ.)-(રાં. મહાવદાસ)-પૃ. ૧૪ (તૂટક)

આરંભ-(પહેલાં પાંચ 'શોભન' નહીં હોવાથી આ કાવ્યનો રીતસર આરંભ સમજી શકાયો નથી)

લગ્ને તણાં હરખશું ધવલ ગાયજિ
(મંગ)લ વરતે તે જોઇનેં સહુઅને હરખ ન માયજિ ॥ ૧૪ ॥
(ચો)થું મંગલ જ્યાહારે વરતેં છે ત્યારે વરતુ સાલો ત્યાંહાં આવ્યોજિ
અહિ બિહોં વરજીના ચરણનો અંગુઠો જાણ્યો નિધિ ફાવ્યોજિ ॥ ૧૫ ॥
ચાચા હરિ વસજીએ બહુમૂલ વસ્ત્ર વર સાલાનેં દીધુંયિ
વરનો સાલો ગન હરખિઓ ચોથું મંગળ પૂરૂં કીધુંજિ ॥ ૧૫ ॥
સભા પૂરી વિઠલજીઅ બેઠા છે મંડપ માંહજી
પુત્ર બેઠા-(તા)ત વીંટીને સહુઅને ઉલટ ત્યાંહજિ ॥ ૧૭ ॥
× × × ×
બ્રાહ્મણે અભિષેક કીધો છે મંત્ર ભણી અમ બોલ્યોજિ
ચોરીતું કાજ થઈ રહ્યું આનંદે માહાવો ફૂલ્યોજિ ॥ ૨૧ ॥
॥ શોભનં ॥ ૬ ॥

મધ્ય-મથુરા નગર માંહે રહ્યા રે વિઠ્ઠલજી વર્ષ સાત રે ॥

ાગરદશા વલી અતિ ઘણી તેહેનિ ન કેહેવાએ વાત રે ॥૪॥
શ્રીગુસાઇજીએ વસાવિઉં હરખેં તે ગોકુલ ગામ રે ।
નદરાયનૂ દેવરિકસહિત કૃષ્ણજીને રહેવાનો ઠામ રે ॥૫॥
શ્રીગુસાઇજી પરિવાર સાથ વસિઆ શ્રીગોકુલમા હરે ।
દાહાડા સવને આનદ હવો નિત્ય હોએ ઉત્સવ ત્યાંહે રે ॥૬॥
વિઠ્ઠલજીનો કુઅર મો(સો)હામણો સોહે શ્રીગોકુલનાથ રે
કૃપા કરીને શરણ રાષો દીન જાણી ગુજરાતી સાથ રે ॥ ૭ ॥
દાઢા વલો ગુજરાતિનો વર પામ્યા શ્રીગોકુલરાય રે
શ્રી પુરૂષોત્તમ પ્રકટ હવા જે નદનદન કેહાય રે ॥ ૮ ॥
× × × ×
ધન્ય શ્રીગોકુલ ગામ રે ધન્ય ગુજરાતિય લોક રે ૯
જિય વર સાથે રમતાં રે સસાર કીધો છે ફોક રે ॥ ૧૦ ॥
× × × ×
પાર્વતી વહુ સગે લેલે શ્રીવલ્લભજી શ્રીગોકુલવાસ રે
માહુ બલિબલિ જાએ શ્રીવલ્લભજીના દાસનો દાસ રે ॥૧૨॥
॥ શોભન ॥ ૧૨ ॥

અંત–શ્રીગોકલ શોભા દેખી લાજ્યો માર વિવિધ લતાદ્રુમ સોહે છે સહકાર ૬
મોરકોકિલા ચાતક મધુર ઝુંકાર ભક્તહિત પ્રભુ ધરો મનુષાકાર ૭
વ્રજમાં એમ કરે નિત્ય વિહાર વ્રજ નારીના સદા એ આધાર ૮
કંઠે સોહે રત્નગુંજાહાર નિજ જનના તે ટલ્યા સર્વ વિકાર ૯
પ્રકટ કિધો છે પુષ્ટિરસ સાર પ્રગટ્યા છે એ વ્રજમાં નદકુમાર ૧૦
પ્રાગટ લીલા કરે વિવિધ પ્રકાર પ્રગટ થઇને કીધો વિશ્વ ઉદ્ધાર ૧૧
કીધો સનાથ સર્વેએ સસાર નિત્ય વિહારી માહુવ પ્રભુ નિર્ધાર ૧૨
શોભન ॥ ૧૪ ॥

ઇતિ વિવાહ સમાપ્ત ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ–૧ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીના લાલબાવા વિઠ્ઠલનાથજી અને તેના લાલબાવા ગોકુળનાથજીના વિવાહ ગુજરાતના 'વેણા' ભટની પુત્રી પાર્વતી સાથે થયા, તેનું વર્ણન રસ ભરિત વાણીમાં વિવિધ રાગ અને ઢાલમાં કરેલું છે

૨ રચનાર કવિ વૈષ્ણવ મહાવદાસ છે એ ગુજરાતી કવિ હતો ગુજરાતી લોકે ગોકળનાથજીને ગુજરાતની કન્યા પરણાવી ધન્યધ થતા પ્રાપ્ત કર્યાનું જણાવે છે

૩ મહાવદાસે બીજી અનેક કવિતાઓ શ્રીમદ્વલ્લભીય સમ્પ્રદાય સબધી કર્યાનું જણવામાં છે

૪ ઢાલને બદલે 'શોભન' લખ્યાં છે. ૧૪ કુલ શોભન છે. માપમાં સરખાં નથી, કોઈ કાઈ મોટાં તો કોઇ કઈક નાનાં છે

વિશેષ-૧ આ કવિતા છપાઇ હોય એમ જાણ્યામાં નથી.

૨ પ્રતિ ખંડિત છે. પહેલાં પાંચ શોભન અને ૬ ઠ્ઠા શોભનની ૧૩ કડી નથી. પાનાના અંક પણ આપેલા નથી. પહેલાં બે પૃષ્ઠ શોભન ૬ ઠ્ઠાની ૧૪ થી ૨૧ અને શોભન ૭ માની ૮ કડી સુધીનો ભાગ જર્જરિત દશામાં છે.

૩ કવિતા સુંદર અને ભાવવાહી છે. ગુજરાતની કેટલીક રાજશાહી લગ્નક્રીડાઓ આમાં રસભર વર્ણવેલી છે. શ્રીગોકુલનાથજી અને તેમનાં વહુજી ચૉરીકર્મ થઈ રહ્યા પછી જે રંગખેલ ખેલ્યાં, તેમ લવણનો અને ચોખાના લોટનો એમ બે હસ્તીઓ ઉપર વિવિધ પેરે આરોહણ કર્યા, એ સહુ વર્ણન તેમ શ્રીપાર્વતીજી સાથે શ્રીગોકુલનાથજીએ રંગખેલ ખેલવાને અંતઃપુરમાં કરેલી શોભાનું વર્ણન કવિ ઝીણવટ છતાં કલાકારને શોભે એવી કલાછટાથી વર્ણવે છે.

૪ પ્રતિ બાળબોધ લિપિએ લખેલી છે કવિતામાં જૂની ગુજરાતીના કંઇક સંસ્કારો જળવાયલા છે અને તે ગોકુળનાથજીનાં લગ્ન થયાં તે કાલે કે કંઇક નિકટવર્તી કાલે રચાઈ છે. કવિતામાં રચનાસંવત, તેમ કવિના સ્થલનો કે કવિની ઓળખનો નિર્દેશ આપેલો નથી.

અં. ૧૧૫-ખ-રસસિંધુ-(ગુ. ગ. ૫)-(૨. મહાવદાસ)-
પૃ. ૧-૧૦ (તૂટક)

આરંભ-રસસીહુ ગ્રંથ લખીએ છે ગુજરી ભાષા. હવે એહેવું મન માંહિ ઉપજે છે જે એક અતિ રસિક ગ્રંથ કીજે શ્રીઠાકો જોઇએ છે ભગવદીની સંગત કીજે છે તોહે પણ સ્નેહ ઉપજતો નથી તે માટે જો સ્નેહ મંન ધરી સાંભલે તો સ્નેહ ઉપજે અને સ્નેહ વ્રદ્ધ પામે એહેવો એક ગ્રંથ **શ્રીગોકુળવાસી મહાવદાસ** કરે છે. ॥ ગ્રંથતું નામ **તે રસસીંધુ** સંહસકૃતે ઘણાએક ગ્રંથ કીધા છે પણ તે સહસકુતે સમજાશે નહી તો માટે ભાખાએ કીજે છે ॥ કાંહીએક વાતો કરીને કેહેસુ ॥ કાંહીએક ચોપઇએ કરીને કહેસુ.

(આ ઘાટીએ ચોઆખરો, ગાહા, કુંડલીઆ, સવાયા, ચંદ્રાવલા આદિ બીજા રાગના ઉલ્લેખ કર્યા છે. વળી લખ્યું છે.)

ઉંચે સ્વરે ગાવું જોઇએ અને સ્નેહની વાત તો છાંની રસપોખે તે માટે ઘણું વાતે કરીને કહેસુ ॥ ત્યાંહાં પ્રથમ મંગલાચરણ કેહેછે શ્રીવલ્લભજીના પ્રતાપરૂપીય દીવો કરીને વર્ણવીએ છે.

(પહેલું પાદ ઉપલા સવૈયામાં પડેલું લાગે છે.)

સવાયે-× × × × થાલૂ તો કછપ જેહેતું.

સેખનાગ દંડ જેહનો ફણચાહુ ધર તે કોડીયું છે જેહનુ
સાગર તેલ ભર્યું મેરૂ દીવટ જેહની, કાજલ તે આકાશનું
પતંગ અસુર પણ દામ તે કારણ જેહનાં
જગત ઉદ્યોત કરે દુઃખ ટાલે દેહનુ શ્રી વલ્લભ પ્રતાપ મોટો દીવો ત્રિભોવન માંહિ,
સોહે છે તો કરો હવે ભજન રે તેહનું. ૧

ચોઆખર-ગ્રંથ કરે છે **માહવો રસસીધુ** તેહનુ નાંમ
સ્નેહીને મન ગમતો આનંદ કેરૂં ધાંમ. ॥ ૨ ॥

સાભળતાં સુખ વાધે હરીસુ નેહ
ઉપજાવિ બહુ વિરહનિ પરવશ થાયે દેહ ॥ ૩ ॥

અન્ત–હે શ્લોકનો અરથ ॥ સરપે મોટી પરથવી વીટી તે પ્રથવીપે મોટા સમુદ્ર જેણે પ્રથવી વીટી છે સમુદ્રપે મોટા અગસ્ત મોટા જેણે એ સમુદ્ર અંજલીએ કરીને પીધો અગસ્તપે આકાસ મોટા જહા અગસ્ત ઉગ્યો દીસતો નથી તે આકાશપે બ્રમાંડ મોટા પે જગદીસ મોટા જેહનું એ ડગનું ન ચુક તે જગદીસપે મોટા ભગવદીય ॥ જેણે સરવપે મોટા જગદીસ તે હૈયા માંહે રાખ્યા ॥ તે ભગવદીથી કોઈ હોએ મોટુ નહીં ॥ તેહેહુ શ્રીમુખે કહુ તે મે સાભલુ ॥ તે મોટા ભગવદી તે ઠાકોરના સ્વરૂપ છે ઠાકોરને ઘણુ વાહાલા છે માટે ભગવદીય મોટા ॥ ને ભગવદીના પરકાર કહુ સાભલો ભગવદી તે હસ્તીનો ગુણુ લેઈએ ઉતમ હસ્તી તે સદામત્ત હોએ છે કસી ઉતમ વસ્ત ખવરાવે છે તારે વીનતી કરીકરીને ખવરાવે છે ॥ એ ગુણુ ભગવદીને હસ્તીનો લેઇએ વલી કેહે છે ॥

કુડલીઆ ॥ મત ગજ કેહને નવ માને હોએ સદા બલહીર ॥
ઇચ્છાએ વનમાં ચાલે છે મન અતી ગભીર
છે મન અતી ગભીર રમે જમ સુખ ઉપજે
એહેથી ભ(ક્તિ) શર્વદા હરીજન તે હરીને ભજે ॥ ૧ ॥

હસ્તી તે મહા રસીઓ છે ॥ રસના કાંઇ ન ભાવે ॥ રસ

વિષયાદિ–૧ આ ગદ્યપદ્યમિશ્રિત ગ્રંથમાં શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીનો પ્રતાપ અને તેઓશ્રીએ પોતાના ભક્તો અને ભગવદીઓના મહીમાના કહેલા વચનો નિરૂપેલા છે ચોપાઈ, ચોઆખર, કુડલીયા, ચદ્રાવલા, સવૈયા, વૃત્તબદ્ધ શ્લોક વગેરે વચ્ચે વચ્ચે ગાઠીને ગદ્યમાં વાર્તા કહી છે

૨ આ ગ્રંથ પ્રાચીન જણાય છે અને પ્રેમાનન્દની પહેલાં વૃત્તો અને છદો રચાતા અને ગદ્ય લખાતું તેની ઉજ્જ્વલ પ્રતીતિ કરાવે છે

૩ શ્રીજીના વચનો રસભર અને ભક્તિરસનું નિરૂપણુ આમા હોવાથી કવિ મહાવદાસે તેને રસસિંધુ એ નામ આપેલું છે

વિશેષ–૧ આ પ્રતિ અપૂર્ણ છે લિપિ જો કે ગુજરાતી છે, પણુ માહે બાળબોધ લિપિની લઢણે કેટલાક અક્ષરો લખેલા છે શ્રીગોકળનાથજીના વિવાહનો અને આ રસ સિંધુનો લહીઓ જૂદા છે

૨ આ ગ્રંથ વલ્લભીય વૈષ્ણવોને જેમ ઉપયોગી છે તેમ ગુજરાતમા વલ્લભી વૈષ્ણવ ધર્મે પ્રવેશ કેમ કેમ કર્યો તે પણુ આથી જાણુવાનું મળે તેમ હોઇને તેમને પણુ ઉપયોગી છે

૩ પ્રતિ જીર્ણ છે, વચ્ચે વચ્ચે પાનાં ખવાયા છે

અ ૧૧૬–વડોદરાની ગઝલ–(હિ કૃ.)–દીપવિજય–(ર. સ. ૧૮૫૪)–(લિ. સ. ૧૮૫૯)–પૃ. ૧–૪

આરભ–અથ વરોદરાની ગજલ લિખ્યતે

દુહા ॥ સેવકને વરદાયનિ ભગનિશશી ઉજ્વલ
પ્રણમી વરપદ્ નયરનિ કેંહેસ્યું એક ગઝલ ॥ ૧ ॥

વટપદ્ર—ગઝલ ॥ વટપદ્ર ક્ષેત્ર હે વીકતટણી વહેતહે નીરાક
ફીરતિ ગીરદ દો કોસાંક કર્યો રહે શત્રુકિ હોસાંક ॥ ૨ ॥
આગુ રાવ દામાજિક જૈસાન્યાઈ રામાજિક
ગોલાનોલસ સાધ્યાક કિલ્લા તેતના બાંધ્યાક
કીલા બુબ હે ઉચા કસિ સાગાર સેં ॥
સીચ્ચાક ગાડા વદસે ચોડાક ઉચાં બુ બહે ઔઢાક ॥ ૩ ॥
બુરજેં નાલકીયાં લાંક નિરખત હોત હે ખાં લાંક
વીકા માન નવ ગજ્જાક દૂજી બોહત હે સજ્જાક ॥ ૪ ॥
ચ્યાસૂચ્ચાર દરવાજેક અલકા નયર કે લાજેક
ગાયકવાલ સીઆજીક ગંગા માત હે માજીક ॥ ૫ ॥
ગોવંદરાવ હે રાજાંક જાકાં સૈંન હેં તાજાક
મયગલ કુલ તે માંતક ગોપં તે સૈન્ય સોતાતેક ॥ ૬ ॥
નીકે ચરનમેં તોડેંક સુંડે કમલ કે ડોડેક
પાષરખુ વસુક લાતાંક ઘોડા લાખ ઠકુરાતાંક ॥ ૭ ॥
પાટવી રાવ આનાજીક સેવક બોહોત મેલાંરેક
નીત્યે જાત દરબારેક દુજા રાવ કાંહા ન્યાજીક
જં લક્ષ્મીવિજય વીરક્ષેત્રે સંમાપતઃ શ્રી ॥

વિષયાદિ—૧ વડોદરામાં સંવત ૧૮૫૯ માં જૈન ગોરજી દીપવિજયજી ચોમાસું કરવા રહેલા, તે સમયે પોતે ત્યાંના કિલ્લા, કોટ, તેની સાજવારી, મેહેલ, પોલો, બઝાર, ગાંધી, નેસ્તી આદિને ત્યાં વેચાતી ચીજો, બાગબગીચાનાં ફલ ફુલ આદિ જે જોયલું તેનું વર્ણન હિન્દી ભાષામાં કર્યું છે. આમાં માત્ર વસ્તુ આદિની ગણના નોંધવાજોગ છે. આમાં કવિત્વ નથી. તે વેળા વડોદરામાં રાજા ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ હતા, અને તેના પાટવી આનાજી (આણંદરાવ) ગાયકવાડ હતા.

૨ કડી ૬૨ છે. બે દોહરા અને ૬૦ ગઝલની તુક છે.

વિશેષ—૧ પ્રસ્તુત ગઝલ પ્રકટ થયલી જાણવામાં નથી. આમાં સંવત ૧૮૫૪ ની વડોદરાની સ્થિતિ વર્ણવ્યાથી અને તે પાંચ વર્ષ પછી પ્રતિબિમ્બિત થયાથી, ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે.

૨ પ્રસ્તુત પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે, વચ્ચે વચ્ચે જૈની લઢણના 'ડ' 'ઞ' આદિ અક્ષરો દીસે છે. આ પ્રતિ કોઈ બીજી મોટી પ્રતિની અંગભૂત હશે એમ સમજાય છે. કારણ શરૂઆતમાં '૯૫' નો આંક છે.

૩ પ્રતિ ફા. ગુ. **આ. હ. નામાવલિના ભાગ ૧ લા માં (અં. ૪૬-૧-૪૦ પા. ૨૫૨)** વડોદરા સબંધી કવિતા પ્રકટ થયલી છે, તેમ "ગુજરાતી" ના ૧૯૨૬ ના સં. ૧૯૮૨ ના દિવાળીના અંકમાં રા. મંજુલાલ રણછોડલાલ મજમુદારે પણ એક બીજો

કિસ્સો સશોધી પ્રકટ કરેલો છે આ સહુ કિસ્સા વડોદરાની તે તે કાળની જાહોજલાલી અને નગરઘટના, લોકની રહેણીકરણી વગેરેનો ઠીક ખ્યાલ આપતા હોવાથી સગ્રહણીય છે અને એકત્રિત કરી પ્રકાશનીય પણ છે

અ. ૧૧૭-ક-શૃગાલપુરી-નાકર-(૨. રાં.)-પૃ. ૪-૧૨

આરભ-(પહેલા ત્રણ પાના નથી તથા ચોથુ ઘસાયુ છે, એટલે તેનો રીતસરનો આરભ નથી

આરભ-(પહેલા ત્રણ પાના નથી તથા ચોથુ ઘસાયું છે એટલે તેનો રીતસરનો આરભ નથી)

તિહા ઉરતા કહિ અપાર ॥ મિશ્ર કિધૂ યગદાધાર ।
વૃત સભાલિ તિહા આપણૂ । દેષિ સર્વ સોના તણૂ ॥ ૩૧ ॥
ત્રાહિ ત્રાહિ રે યગદાધાર । રા આગનિ ઉભા દેવ મોરાર ॥
પૂછિ હરિકા ક્ષત્રી કરર્ણુ । કારણુ પ્રહુનિ ભણિ ત્રિકમ ॥ ૩૨ ॥
સ્વામી અત દાન તાન દીધૂ । ફોકટ ફિરો તે તો કીધૂ ॥
હેમદાન દીધૂ અતિ ઘણૂ ॥ દીધૂ સર્વ સોના તણૂ ॥ ૩૩ ॥
અંન દાન સમૂ નહી સાર ॥ ક્ષુધા મુહુનિ પીડિ અપાર ॥
અન્ન વિના તો ત્રપતિ ન હોય ॥ વિષ્ણુ વિના તો મૂગતિ ન હોય ॥૩૪॥
વલતા બોલ્યા યગદાધાર ॥ કો હી કિહિનિ કીધો ઉદગાર ॥
સ્વામી મદરિ આવ્યુ એક તી ॥ આલ્યૂ હેમ ન લીધૂ રતી ॥૩૫॥
કહિ બ્રાહ્મણો ભક્ષો અપાર ॥ કરિ કરી દેખાડયૂ સાર ॥
કૃષ્ણુ ભણિ તમ્હો એમ કર ॥ એ આગનિ તો મૂષમા ધરૂ ॥૩૬॥
મુષ માહિ મેહેલ્યુ કર આપણો આવ્યું ઓડકતો પચામૃત તણો
જેહેવૂ દીજીએ તેહવૂ પામીએ । અન વિના તો દિન વામીએ ॥૩૭॥

અન્ત-

રાગ ॥ માગિ માગિ વર આપૂ બોલ્યા વૈકુઠનાથ ॥
શ્રેષ્ટ સગાલનિ વાસીઉ નગર કાતિ સહીત ॥
જિહ્વાં મદિર માલીયા હૂતાં કાતી માહિ ॥
એહવા અતરિ વાસીયા અતર ષ્યામીહા ॥
શ્રેષ્ટ સૃગાલનિ ચગાવતી ॥ ત્રીજુ ચેલઇઉ તેન ॥
પુષ્પવૃષ્ટિ સૂરનર કરિ ॥ અતર આવ્યુ તેહનિ ગમ ॥
એકમના જે ગાયસિ । તેહનિ ગગાનૂં સનાન ॥
સસારસાગર તારિ ભાજિ દૂષ શ્રી ભગવાન
એકમના જે સાભલિ નર નિ વલી નારિ ॥

પૂત્રવિયોગ ન પારિ પામિ પુત્ર નિ પરવાર ॥
દીસાવાલ કુલિ ઉપનો વીરપેત્ર માહિ વાસ ॥
વીકાનુ સૂ(ત) વી(ન)વિ નાકર હરિનુ દાસ ॥
॥ ૭ ॥ શ્રી ॥ ॥ ઇતિ સૃગાલપુરિ સંપૂર્ણ

વિષયાદિ–૧. શેઠ શગાલ શાહનું આતિથ્યસત્કારનું વ્રત તાવવા શ્રી વિષ્ણુએ સ્વયં તેને દ્વારે બાવાને વેષે આવી તેના પુત્ર ચેલૈયાનું માંસ માગ્યું અને તે અર્થે આત્મસમર્પણ કરી પુત્ર પોતે મરવા તૈયાર થયો તથા શેઠ શગાલશા અને ચંગાવતીએ તેને ખાણીયામાં ખાંડયો; આખરે પ્રભુએ દર્શન દઈ તેની ભાવટ ભાગી–આ પ્રસંગ પ્રસ્તુત આખ્યાનમાં રસભર વર્ણવેલા છે.

૨. રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે. કડવું, ઢાળ તેમ વલણ કે ઉથલો કાંઈ જણાવેલું નથી.

વિશેષ–૧. પ્રસ્તુત કાવ્ય પ્રકટ થયું નથી. તેનો રચનાર કવિ નાકર સંવત ૧૬૦૦ માં થઈ ગયો છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં રચનનો કે લિપિનો સંવત આપેલો નથી. પરંતુ તેની ભાષા, લેખનશૈલી અને કાગળો જોતાં પ્રતિ સંવત સત્તરમા સૈકાની હોય એમ સમજાય છે. લિપિ બાળબોધ છે, અને વચ્ચે વચ્ચે 'પડિમાત્રા'ની શૈલી દેખા દે છે. પ્રતિ જૂની અને જીર્ણ છે, વચ્ચે ખવાયલી છે પહેલાં ત્રણ પાનાં નથી.

૨. આમાં વિષ્ણુએ શગાળશા શેઠને તાર્યાનું જણાવ્યું છે ત્યારે બીજાં એક બે ચૈલૈયા આખ્યાનમાં શંકરે એને તાર્યાનું જણાવ્યું છે; જે બતાવે છે કે એક પ્રસંગને શૈવ કવિએ શૈવ ભક્તો માટે એક રીતે વર્ણવ્યો છે ત્યારે વૈષ્ણવ કવિએ વૈષ્ણવ ભક્તો માટે બીજી રીતે વર્ણવ્યો છે.

अंक ११७ ख—जातकनक्षत्रसमुच्चय। (सं–ज्यो.) पृ १–२८

आरंभः—श्रीगणेशायनमः। विनायकं नमस्कृत्य बालानां हितकाम्यया।
उध्धृतं तु मया किंचित् शास्त्रगोरयकारणात् ॥१॥
छंदो लक्षणसंयुक्तं नक्षत्राणां समुच्चयं।
संक्षेपेन परं ज्ञानं रत्नकोशात्समुद्धृतं ॥२॥
सर्वेषु शुभकार्येषु कुयोगान् परिवर्जयेत्।
दग्धं विद्धं च नक्षत्रं तिथि दगवा च या स्थिता ॥३॥

अन्त—संध्याकाले च मध्याह्ने गर्ह्यो त निशिगोच र।
विष्यां च पर्वकालेषु क्षोरकर्म विवर्जयेत् ॥२९॥
हस्तं सर्वो–षु क्षौरं राजाज्ञा मृतसूतके।
मखदीक्षा व्रतादाने मोक्ष तीर्थाग्निसंग्रहे ॥३०॥
इति क्षौरकर्म प्रकर्णं ॥

વિષયાદિ–પ્રસ્તુત ગ્રંથિકામાં જ્યોતિષ શાસ્ત્રને લગતાં કેટલાંક પ્રકરણો ઉતારેલાં છે. પ્રથમ કરણવિધિ ઉતારેલો છે જેના આદિ અને અંત ભાગ ઉપર ટાંકેલા છે. તેમાં ૧૭ શ્લોક "ગોચર પ્રકરણ" નાં, ૩ શ્લોક સીમન્ત

પ્રકરણના, ૬ શ્લોક અન્નપ્રાશન પ્રકરણના અને ૫ શ્લોક ક્ષૌરકર્મ પ્રકરણના, એમ મળી કુલ ૩૦ શ્લોક છે આ પ્રકરણોમા કીઆ મહીનામા, કીયા વારે, કીયા નક્ષત્રમાં, કીયા ઘોડી, કીયે સમયે ઉપરનાં કર્મો કરવાં તે દર્શાવેલું છે

૨ આ કરણવિધિના ૩૦ શ્લોકોની વચ્ચે ૨૩ મા શ્લોકના ત્રણ અક્ષર લખી, વચ્ચે પાનાના એક પાસામાં કોઈ એક પ્રાચીન આખ્યાનના ઉતારાનો આરંભ કરેલો છે, પણ તેના સ્તુતિભાગની માત્ર છ પક્તિઓ જ ઉતારેલી છે, તેની ભાષા જૂની છે એ પક્તિઓ નીચે આપી છે —

રાગ ધન્યાસી, ગિરૂઆ ગણપતિ રે ગુણનિધિ ગુણ સ્તવૂં। ઉમયાસુતનિ રે વેગિ વિનવું।
સ્વામી સિધિ બુધિ રે બહૂ અગના પુત્ર બિહૂ પૂરિ રે મનોરથ મનના
ઋદ્ધિસિધિ બિહુ કિંકરી પ્રસ્તુતિ કરૂ મોષકવાહના
જેહનિ હિમાચલની સુતા માતાપિતા તુ ચિરછ સહી
કર્પૂરી આરતી ભરૂ પુષ્પ ધરૂ હૂં પ્રેમરૂં
સુદિ લોઢાવિ બહુ ભાવિ નાયક નમિયિ ને હરૂં
મત્સ, કૂરમ વેષ, વારાહ, નારસિંહો, તુ વામના
રામો, રામકેશવ, બુધ, કલકી, નરહરિ વિશ્વવંદના
અવતાર લીધા અસુરકારણિ દૈત્ય દુર્જન મારયા
તે વેલા તાહરી સ્તુતિ કરૂ ભૂરના ભય ટાલયા

૩ આની પછી 'કરણવિધિ' ૨૩ માથી બાકીના શ્લોકો લખી સમાપ્ત કરેલી છે તે પછી ૧૧૭-ગ માં આપેલુ 'રેવામાહાત્મ્ય'નું 'સ્વર્ણબિન્દ્વેશ્વર' સ્તોત્ર (પાનાં ૧૧) અને તેની પછી ૧૧૭-ઘ 'કાશી વિલાસરાસ' (પાનાં ૪) છે અને તેની પછી પાછું 'જાતક' પ્રકરણ ૩૨ મા શ્લોકથી ૫૬ પર્યંત ચાલુ કરેલુ છે (પાના ૨) અને તેને પાછું, ત્યાથી અધુરૂ મૂકી, વચ્ચે ઉભે પાને 'સ્વપ્નાધ્યાય' ૪૦ શ્લોકથી પૂરો લખેલો છે અને તે પછી પાછું 'જાતક' પ્રકરણ ૫૭મા શ્લોકના ૭૫ શ્લોક પર્યંત લખેલુ છે ૩૧ થી ૬૨ શ્લોકનું 'યાત્રા પ્રકરણ' અને ૬૩ થી ૭૫ શ્લોક પર્યંતનુ 'કૃષિપ્રકરણ' છે તે પછી 'ગૃહારંભ પ્રકરણ' ૪૨ શ્લોકનું, અને 'ગો પ્રકરણ' ૩ શ્લોકનું, 'વસ્ત્રપ્રકરણ' ૧૨ શ્લોકનું, 'દેવપ્રતિષ્ઠા પ્રકરણ' ૩ શ્લોકનું, 'રાજાભિષેક પ્રકરણ' ૨ શ્લોકનું, 'વિવાહપ્રકરણ' ૩૦ શ્લોકોનુ, 'સુપોજવિધાન' પ્રકરણ ૩૨ શ્લોકનું, 'મૂળ લક્ષણ' ૯૨ શ્લોકનું, 'ગર્ભપાત' લક્ષણ ૨૨ શ્લોકનું, 'દશાફલ' ૩૦ (૨૩ થી ૫૨) શ્લોકનું, 'કુંડલી પ્રકરણ' શ્લોક ૫૨ નું છે પછી અહીં 'જાતક' પૂરૂ કરી 'સ્રીજાતક વિશેષ' પ્રકરણ ૨૨ શ્લોકનું લખેલુ છે

૪ તે પછી ગોપીના શૃંગારના પદરેક કડીનું પદ એક છે તેનો આરંભ આ પ્રમાણે છે
રાગ દેશાખ ॥ મલિય છે તેર તેવડિ સર્વ ગોપીની તોનિ
ચિર પેરે આપાનું રોઢે આછિ ચોલિ
ઔર સ્યામ સુંદર ભલિ ભજે સિનરે માંન નવજેવના
મનમોહનિ છાનિ બહુ માન

૫. આની પછી 'ગોપ'નું કડીનું પદ છે તે પછી અધૂરૂ પાંચ કડીનું રામ રીસાનું પદ છે ભાષા જૂની છે

अंक ११७–ग–रेवामहात्म्य पृ १-२

आरंभ—श्रीगणेशाय नमः ॥ मार्कंडेय० ॥

ततः कोशातरे तीर्थं स्वर्णविद्वाक्षमुत्तमं । पापदोपहरं पुण्यं धन्यं स्वर्गस्य साधनं ।
विस्यो धनपतिर्नाम जयंती संभवः पुरा । स्वर्णकोटिशमायुक्तो वृद्धस्तीर्थ रुचिर्विभौ ॥
रेवातीरमनुप्राप्य तत्र स्थाने युधिष्ठिर । व्रतोपवासनिरतो जलाशी फलभक्षकः ॥

अन्त—तत्र स्नात्वा पितृन् पार्थ तर्पयित्वा विधानतः । पिंडदानेन चैकेन तृप्ता स्युः पितरश्चिरं ॥
स्वर्णविन्द्वीश्वरं देवं भक्त्या संपूज्य मानवः । उद्धरेदात्मना सार्धं पुरुषा नेकविंशति ॥
इति श्रीरेवामाहात्मने सुवर्णविंदुतीर्थं ॥

વિષયાદિ-૧. નર્મદાતટે એક વિપ્રે તપ આદરી, નિત્ય સુવર્ણનું જલબિંદુના પ્રમાણમાં દાન આપી, અને શંકર સ્વર્ણબિંદ્વેશ્વરને પ્રસન્ન કરી, ૨૧ પિતૃઓને કેવી રીતે તાર્યા તેનો વૃત્તાંત આપેલો છે.

૨. યુધિષ્ઠિરને રેવામાહાત્મ્ય કોઈ રૂષિએ સંભળાવ્યું હશે, તેનો આ એક ખંડ માત્ર છે, એમ સમજાય છે.

વિશેષ-પ્રતિ પ્રાચીન છે. લિપિ બાલબોધ છે, અને વચ્ચે વચ્ચે "પડિ માત્રા" જણાય છે.

अंक ११७–घ–काशीविलास–देवद्विजराज (सं–गुर्जर अनुवाद) पृ १–६

आरंभः–પ્રણમીઈ દુંઢી વિનાયક તાં મન લાગૂ ધ્યાન
કાસીય નયર નીવાસિઅ હંસલુ માગિ દાણુ ॥

श्लोक १ ॥ श्रीदुंढीराजस्य पदप्रसादात् लब्धंतयानंत फलया चेतत् ॥
निर्विघ्न काशीवास सौख्यं । जोगं विना यत्र लभेत मोक्षं ॥१॥

આનંદવન અતિ સુંદર મંદિર તણો પ્રવેશ ॥
શવો એ સ્થિર મન સ્થાપિ પાપીય નહીં પ્રવેશ ॥

श्लोक २ ॥ श्री विश्वनाथ निजमंदिर सारभूतं–म् । आनन्दकाननमिदं सुकृतं निधाने ।
तिष्ठंति यत्र मुनयः सुरसिद्धसंघाः नैवात्र पातकि जनस्य पदप्रवेशः ॥ ४ ॥

કાશીય નગરનીવાશીય ધન ધન જનની પુત્ર ॥
ગંગામૃત નિત્ય પ્રાશીએ ત્રાસીયે ના યમદૂત ॥ ૫

काश्यां सदा संवसता जनानां । धन्यासप्रीत्री कुलदीपकानां ।
पिबंति गंगामृतपुण्यपूरं यद्दर्शनाद्यापि (ति) यमोऽपिदूरं ॥

अन्त-**કાશી રાસ** ભણતાં ઉર સુણતાં પાતક જાય ।
પામીએ ઋદ્ધિસિધિ સંપતિ અંતે સદાશિવ થાએ ॥ ૪૧ ॥

श्लोक—ये पठंतीह शृण्वंति काशीस्तवनमुत्तमं ।
ते भुक्त्वा सर्वसौख्यानि शिवलोके वसंति ते ॥४२॥

ગાશે જે ગુણવંત વસંત સદાશિવરાસ
ત (તે) કુન શોક સંતાપ પાપ નહી ગર્ભવાસ ॥ ૪૩ ॥

श्लोक ॥ काशीविलासस्तवन वस त । पूजन विश्वपार्तिवचोभि ।
कुर्वंति नित्यं परमार्थबुध्या । त भावसिद्धा मुनिनो भवंति ॥४४॥

દેવરાજ દ્વિજ એમ બોલે બે જોડી એને બેહુ હાથ ॥
કાશીના ગુણ જાણો એ માનો શ્રી વિશ્વનાથ ॥ ૪૫ ॥

श्लोक ॥ श्रुत्वेति काश्यां प्रणतिं करोति । दासानुदासो द्विजदेवराज ।
क्षंतव्यमेतत् विबुधैर्मयोदितं ॥ श्रीविश्वनाथ प्रणतोस्मि सर्वदा ॥४६॥

इति काशीविलास समाप्त ॥ छ ॥

વિષયાદિ–આમા કાશીપુરી અને તેમા આવેલા પવિત્ર તીર્થસ્થનોનું માહાત્મ્ય વર્ણવેલું છે કવિએ પ્રથમ ગુર્જર ભાષામાં દુહો રચી તેજ ભાવને વિશેષ વિસ્તારથી સંસ્કૃત શ્લોક દ્વારા દર્શાવ્યો છે બન્નેની કુલ સંખ્યા ૪૬ છે

વિશેષ–આ કાશીવિલાસ પ્રકટ થયો જાણવામા નથી લિપિ, બાલબોધ અને પડિમાત્રાની છે, તેથી તેમજ કાગળ ઉપરથી પ્રતિ પ્રાચીન લાગે છે

અ. ૧૧૮–પ્રકીર્ણ પદો–(ગુ. હિં. ક.)–કૃષ્ણભક્તિ અને વેદાન્ત-જ્ઞાન–(લિ. સં. ૧૮૬૦)

આરંભ–

રાગ બિરજ । ધોળી મળ્યા મારા ભાગ રે નદક વિણ નાશે ધુએ ધોતીઆ ૧
નિરભેરામ સદા ગુણ ગાએ રે સામળીયાનું સુહાગ રે ૪

પદ ૨. નન્નદનસુ નેહ રે સઈ ॥ કરસે તે જન જાણુસૈ ૧
નરભેરામ સખિ વલખે રે આંસુડા વહે જળ મહરે ૪

વિષયાદિ–૧ આ આખીયે પ્રતિ અનેક કવિઓના કૃષ્ણવિલાસ, વૈરાગ્ય અને જ્ઞાનનાં વિવિધ પદોથી ભરપૂર છે વળી એમાં કોઈ કોઈ પદો હિન્દી તો કોઈ ગુજરાતી છે અને કોઈ તો હિન્દી-મિશ્રિત ગુજરાતી છે આ પદો ઉતારવામાં કોઈ ચોક્કસ સંકલના હોય એમ જણાતું નથી મોટે ભાગે નરભેરામના પદ વિશેષે છે સુરદાસ, પરમાનદદાસ, કબીર, માનપુરી, મોહનપુરી, આદિના હિન્દી પદ છે નરસિંહ મેહેતાનાં પદ પણ સારી સંખ્યામા છે મીરાંબાઈનાં પણ કેટલાક છે આમાનાં પદ મોટે ભાગે હિન્દીમાં અને જુજ અશે ગુજરાતીમાં છે ભાલણનું એક પદ છે ગેરાજદાસના પદ પણ સારી સંખ્યામાં છે રણછોડ, નંદ, કાનપુરી, મૂલદાસનાં પણ છે વળી પદોના રાગો પણ વિવિધ છે જેવા કે પંજાબી, સોંધી હોસેની વિગેરે

૩ પ્રતિ એક લહીઆને હાથે લખાયલી નથી પણ જૂદા જૂદા લહીઆઓએ લખેલાં પાનાં ભેગાં કર્યાં હોય એમ લાગે છે.

પદોનો ક્રમ: ૨ પદ (ગુ.) નરભેરામ; ૧ હરિદાસ (હિં.); ૪ નંદ (ગુ); ૧ કૃષ્ણદાસ (હિં.).

રાગ કિલ્યાણ સિંધી: જવડે જવડે જવડે મીઠે ઠાકુરનો નાલો।
જવડે જવડે જવડે મીઠે ગોવિંદનો નાલો।
નાલો વઠ નારાયણનો ચોર પાંછી ચમ

૧ માનપુરી (હિ) રાસનાં કીર્તન: (પૃ. ૧–૯) ૧ નરોદ્ધરિદાસ (ગુ.), ૯ કાનપુરી; ૧ હરદાસ (ગુ. ૯–૨૧) ૧ હરિવલ્લભ:

રાગ હોસેની : હાં રે તું તો સાંભલને સણગાર મારી સજની રે
હું તો રમવા ગઈ'તી આજ વનમાં રજની રે ૧
શ્રીકૃષ્ણ કહો ને વાર હરી હરી વચને રે,
હાં રે એવા **હરીવલ્લભ**ના નાથ રદીયે રમને રે ૪૯

ઈતી શ્રી રાસ સંપૂરણ.

ધોળ : મારી વિનતડી અવિધારી નાથ નિહાલી રે
મારા નાથ તણો અપરાધ મ ગણજે બાલી રે ॥ ૧ ॥
તારા મન માંહે જે મોદ એમ અનુચરજે રે
તુજ પાસેથી ક્યેં ન જાયે એમ અનુચરજેરે ॥ ૫ ॥
ભણે **નરસૈયો** સુણ સાહેલી હરપે સુંદડો ભરજે
ફેલ ફલીરસ છે અતિમીઠો તે ચાખીને અનુસરજે ॥ ૬ ॥

સખી મલી કરે અનોપમ વાત ગોકલ ગરબો કીજે રે
આવા રૂડા સુંદર શ્યામ નંદકુમાર શેલામાં લીજે રે ॥ ૧ ॥
અંગો અંગ નચાવે તાન કુંવરબાઇ જોઇને વારી રે ॥ ૯ ॥

ગરબો–માધવદાસ (ગુ); ૧ રણછોડ (ગુ.) પછી ૭ નિરભેરામની કાફીઓ ૭, રાગ ખંભાતના પદ ૪, પછી નરસિંહ–

રાગ પ્રભાતિ:
ધ્યાન ધર હરિ તણું અલ્પમતિ આલસુ જે થકી જન્મચા દુઃખ જાયે
નરસૈયા પ્રીતકર પ્રભુજીસું ખરી અવર વેપાર નહીં કૃષ્ણ તોલે ॥ ૫ ॥
આજ સોણલામાં જબકીને જાગી, જાણું મારા વાલાજીને કંઠડે રે લાગી
સઇ સમાણી રે બાઇ મારૂં સોણલું વિચારો **નરસૈયાચો** સ્વામી મારે મિંદર પધારો ૫

રામકલી: હરીને પુછોને અબોલડા સ્યા લીધા, કહીને કામણગારી હરીજીને કામણ કીધાં ૧
આલીંગન લેતાં કઠન કુચ ખુતા સ્યા અપરાધ અમારા?
નરસૈયાચા સ્વામી મારે રૂઠડા મનાવો અટલા પાડ તમારા ૫

પછી બિહાગડાનાં ૨ પદ તુલસીદાસ (હિં), ૧ કૃષ્ણ (હિં), અને ૧ બ્રુધાનદ (હિં),
પછી નરસિંહનું

રામકલી આવુ નઉતમ જોબન મારૂ તે તો તમે જોવાને સ્યાને નાવો મારા વાલા ૧
એવાં એવા વચન સુણીને હરી હસિયા નરસૈયાચા સ્વામી મારે
રીદીયા વસીયા ૪
આજ બાઇ મુને એની લગન લાગુ કેમ કરી અબર ઓઢુ રે હું આધુ ૧
નરસૈયાચો સ્વામીને સગે રમતા અનુભવીઆ રે રસ માણે ૭
આણિ નિહુડિએ પરવસ કીધા સૈજડીએ સામળીઓ આવ્યા
મેં તો સાંઇડા ન લીધા
નરસૈયાચા સ્વામી રે કહુ તુજને હઇડા તે બીતર જાગો. આણિ ૩
પદ ૧ બારથી ગગ (હિં), ૧ પ્રાણજીવન (હિં), ૧ આસકરન, ૧ કુમનદાસ,
પરમાનદ, જીવન, સિકસેન, અને સુરદાસ

બારમાસી-હરિ ખીમો-(ગુ ક) (ર સ ૧૭૯૬)-પૃ ૧-૪

કારતકે ભુડા તું ભુલો રે ફોક ફુલ્યો રે મન માંએ
ધન રે જોબન સત પરોણા દેવતા દોલાયે ૧
અવસર આવો નહી મયે દુર્લભ મનષો દેહ,
કેહ હરી પીમ અતે કરી સામનીયાસો સનેહ ૪
અધીક મહીને તે અનુભવે પાચ તત્ત્વ અપ્રમાન
પૃથ્વી અપ તેજ વાયુ છે આકાસે નિરવાણ ૧
સવત સત્તર છનુવે બોલ્યા બારે માસ
ગાયે સીખે ને સાંભળે હરષે હરીના દાસ ૩
કયે હરી પીમ પતે કરી સામળીયાસુ સનેહ ૪

વિશેષ-૧ દરેક માસની ચાર ચાર એમ તેર મહિનાની પર કડી છે

૨ તે પછી પદ ૪ રાગ છતાળ 'નિરભેરામચા સ્વામી' સ્વામી (ગુ), ૧, મૂલદાસ (ગુ); સોરઠ મલ્લાર આદિ ૧૮ નરભેરામનાં (ગુ) ગાહે ઘણાકની કડી ૯-૯ છે, થોડાકની ૪-૪ છે

કક્કો-અખો-પૃ ૧-૫

ઓ નમો પરમાત્મા જે આદિ નીરજનદેવ અગોચર ગોચર થવાને કહુ
કકાનો ભેવ ૧
કહ ઉખેલ્યો કેહનો મહેં ન નીકળે કાઢ, એહવૂ સૂત્ર સમારનું સંત સૂચો
સહુ પાઠ. ૨

ખરો મેં ખોટો પોર પરો સજ્જન કુટુંબ પરિવાર
ચિત્ત હરે સહુકો મદિ જયમ પ્રભુનો વીકાર ૩
ક્ષવંરતે છેહું નિપે મુર્ધામાં હંકાર
પર ચક્ર વેતા તે પરા જોપનાં જાણુણદાર ૩૫
કકા એ પુરા થયા સીખે શુણે ને ગાય
પરબ્રહ્મ તાં તે વસેં જેહ પ્રીછે અહીમાય ૩૬
એમાં જ્ઞાનભક્તિ વૈરાગ છે માંહે ગુરૂ સસક્ષોં ભેદ,
શ્રી ગોવિંદજીના ચર્ણું પામે સત્ય માનો વેદ ૩૭
સજુ ગુરૂને નાયણે અખા જોઈ કરજો વિચાર
વિચારતાં વસ્તુ પાઇ સુખે તરો સંસાર ૩૮
ઇતિશ્રી અખેજીના કકા સંપૂર્ણ.

(પૃ. ૬-૧૫) ૧૨ હિન્દી તાલ અખાનાં; ૧ પદ અખો (ગુ.):-
મારૂ-દેહનાં કૃત્ય માંહા સઉએ ભુલા પડ્યા દેહ પ્રીછયો તેણે ન જાઇ
ઉપાધ્યની ઓટ માંહાં સહુજ આવિ ગયાં વસતુસાનિધ્ય તેણે ન થાઈ ૧
મુલ સિદ્ધય વ્યાપીને વિલસી રહી તે મુલગે પદ સરજે સમાએ
તે મુલગે પદ અખો રહો ઓચરી અલગો પડે તો જીવ થાએ. દેહ ૫

મીરાનું પદ (પૃ. ૧૬)

રામકલી-મોહના મન હરયો માઈ મેરો મોહના મન હરયો
કા કરૂ કિમ જાઉં સજની પ્રાન પરવસ પરયો ૧
દાસ **મીરાં** લાલ ગિરધર જાનત એ વર વરયો ૩

અખો (પૃ. ૧૭-૨૮) રાગ પ્રભાતી-

ઝીલ તું સંતસંગત રૂપી જાનવી, માનવી થાય મુકી જ મનનું
જીમ નીપજે નવ પંડ પણ કામધનનું સતસંગ. ટેક.
બીક જનમની ટલે સ્વર્ગ આશા પલે તરત ત્રીકમ મલે ઘેર બેઠાં,
સંકલ્પ મનના ટલે મનોર્થ નવ દમે, એક હરી મૂળ ગમે કર્મ હેઠા. ઝીલ ૧
નિશ્ચલ સિલ સદા દગ ભગે નહી કદા, કારણ વિના મુદા દેવદર્શી
સંત ગંગા તણું ફળ તે એ હવો ઘણું કહે અખો સુભણું જાજો પર્સી. ઝીલ ૫

વ્યાપી કિમ વેગલો થાએ જો રહો છે રદીયા માંહે. ટેક.
અમે જાણ્યું અમે દ્વારકા જાસું, દરસણ કરસું દેવ અંતરજામી

ભાઈરે બ્રહ્મભાવ તે આણો સ્થિર પુરણ આતમા સઘવે પરમાણો ૧
ભાઇ મુગત્ય તેજ માનવી જે હોએ આલોકે
અંધે તે ઉરમાં ધરશુ જે કહ્યું ચતુર શ્લોકે ૮

જોતા રે જેમ છે તમ દીઠુ વાગજાળ સઘલુ ગયું જે લાગું'તું મીઠુ ૧
જોતા ભાઈ જ્ઞાની તેહજ જાણજો જે અણલિંગી બોને
આપ મુએ આપ રહે અધા તેહને સહુ તોલે

જાવુ તે સદગુરૂને સરણે જે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણે
પ્રીછવે બોલે નહીં આપણે (૮ કડી)

આવા કુલ ૧૧ પદ (ગુ) અખાના છે પછી બે ગોપાલદાસના અને ૧ પ્રાણ જીવનનું (૧૨ કડીનું) પદ છે

માળાનો મરમ-ગોપાળદાસનું પદ, રાગ પરજ ૧૭ કડીનું છે તેમા માળાના મણકા, દોરી આદિને તત્વજ્ઞાન પરત્વે તીર્થો અને દેવતારૂપે ઘટાવ્યા છે અને તેના જપનારા હરિ, શંકર, શુકદેવ આદિની મહત્તા અને માળાજપનો મહીમા વર્ણવાયો છે દૃષ્ટાન્ત

દોરી સમળ તાત નહી તુટે રે સદા જેમની છે તેમ છૂટે રે ૨
સુતર અગમ નિગમે કરી ભાવો રે નાની ભાતના મણીઆની હારો રે ૩
માળા બાજ ભીતર રિદા માહે રે નવ પડે, નવ બલે પાએ રે ૪
માળાનું મરમ જે કોએ જાણે રે તેને વૈસ્નવ વેદ વખાણે રે ૧૬
ગરૂ સોમરાજે દયા કરી દીધી રે દાસ ગોપાળને માળા આપી સીધી રે ૧૭

૧ આના લખાણમાં 'ડ' ર, બ, ડ, ઞ, અને ણ એ સહુ અક્ષરોને સ્થાને ક્દિમદિ લખાયેલો છે

૨ તે પછી જ્ઞાનનાં ૨ પદ સુરદાસના (હિં) ને ૧ પરમાનંદનુ (હિં) છે પછી શૃગારનું ૧ અને કૃષ્ણ બાળલીલાનું ૧ એમ બે પદ (ગુ) નિરભેરામના છે અને ૫ જ્ઞાનના પદ જેરાજના (ગુ) છે પછી ૬ જ્ઞાનની કાફીઓ અને ૧૧ પદ (ગુ) અને ૧૩ પદ (હિં) નરભેરામનાં અને ૧ પદ (ગુ) જેરાજનું છે પછી ૨ પદ 'પંચમ' નાં નરસિંહનાં છે અને ૧ જ્ઞાનનું ભાલણનું છે

રાતલડી રમીને રે અમ ઘર આવિયા રે વલીયાસુ બારણુ મ ઠેલ ૧
નરસૈયાચો સા(સ્વા)મી રે મિંદર પધારેયા રે રંગ ધણો ને થોડી રાત ૭
રાતલડી અધારી રે વેરણ વહી ગઇ રે ઉગો ઉભો અનુભવીએ સૂર, ૧
નરસૈયાચો સામી રે મિંદર પધારેયા રે આનંદઘનનું આરામ ૩
રૂડા રાઘવજીને સેવો રે પ્રાણી પ્રેમસુ રે જેને સેવે સવિ સુખ હોએ
જમરા કંકર રે કેરો પ્રાણી ભેટે રે પીડા તેને કદી ન સકે કોયે ૧
ભાલણના પ્રભુ રે જે કોઈ ભજસે રે ભવને સાગરમા દીએ હાથ ૮

૩. તે પછી ૯ પદ (હિં.) જ્ઞાનનાં નિરભેરામનાં, ૧ (હિ.) દેવાનું અને ૧ (ગુ.) અખાનું છેઃ

રાગ કારાઇડા : ભટ પિંઢત નિવેઢીઆ વૈશ્નવ ગર્ભ(ર્વ) કરો સુ ઘેલા
મનસુ વાત જુઓને વિચારી કોણુ ઉજલા, કોણુ મેલા. ૧
જો તું સિર્જતા સર્જિત શ્રોવણુ કેરો તો આવત ખીજી વાટે
મુંઢ મતની દેહ ન ધરતો પવિત્ર કયે(હે) તે માટે ૨
સંતચરણુરજ સદા પવિત્ર માન મુકી માથે નાવો
અવીચલ પદવી પામો અખો કહે એમ પરમ પદ પાવો ૫

૪. તે પછી ૪ કાફી (૧ હિ.+૩ ગુ.) નરભેરામની છે.

૫. દુકાળીયું વર્ષ ગણુવાની રીતઃ "જે વરસ હોએ તેને ૩ ત્રણુ ગણે કરવો તેમાં પાંચ ભેળવા સાતે પાતીએ ૫ અપુ વળી અપર વાધે તેવા ભાવ હોએઃ
એકે ત્રકે આગમકાર સમતુલ હોએ તો પડે દ્કાલ,
બે ગણા સાર ચોકો પટલે મેધ અપાર
પાચા પચે પાંચ સમુદ્રા છઠો ગાંજે મેધ અનંતા.
ચૈત્ર સિતાત્ ॥ સંવત ૧૮૨૪ વર્ષે શાક, શાકે ૧૬૨૦ પ્રર્વત્યમાને"

૬ તે પછી ૪૫ (હિં) સુપદેવચરણુ, (હિ.) લખમીદાસ તુલસી અને સુરદાસનું છે. તે પછી ૯ પદ અખાનાં (૧ ગુ. + ૮ હિં.) છે. (પૃ. ૧–૬)

રાગ કલ્યાણુ–રામ જાણે તેને રામ ફલે દૂર જાણે તેને દૂર પલે છે.
કહરો જાણે તેને તીર પાટલે છે કરસાણુ જાણે તેહનું અંતર બલે છે. ૧
પોતાનૂં મત પોતે કહ્યો છે એ અખે પદમાં અખો રહ્યો છે. ૭

૭ પછી ૧ પદ ભાણુદાસનું (પૃ. ૬) છેઃ રાગ પ્રભાતી–
એક નિશ્ચે નિરધાર નર માનજે વેદવચને કરિ વાત માહરી
બિરદ સૂરિત્ર તણો સંગ નિવારજો હુંકડાં નાવજો નિકટ નારી, ધ્રુવ.
કહે ભાણુદાસ વિવિધ પ્રકારનાં ભક્તિ ને મુક્તિ તો તેજ લહેસે ૬

૮ તે પછી અખાનાં ૪ પદ છે; (૨ ગુ. + ૨ હિં.) ભૈરવ, ૩ પદ ગુ. રામગરી, ૧ પદ ગુજરી (હિં.) ૧ પદ દેશાખ (ગુ.), ૩ પદ (હિ.) સામેરી, (પૃ. ૬–૧૪)
નિરાધાર રહે તે સંત આધારે વલગાં રહે જંત ૧
પરાપ વાદતાં ન કરે અખો જે જેહવો તેહવો પારખો ૪
વસ્તુવિચારે વિશ્વ જ નથી ત્રિગુણુ ધૂઆડો કાઢ્યો કથી ૧
વાધે અખા છે બહુ ભાર આપ નહીં તાં સ્યો સંસાર ૫
આજ આનંદ મુને અદ્દભૂત પ્રગટયો મુજને માહેરો પાટ લીધો ૧ (૫)
વસ્તુને વિશ્વ કિસો નથી આંતરો અંતર દ્દષ્ટે અવિલોકી જોસો ૧ (૫)
ચેતને ચિદાનંદ વિલસી રહ્યો રે એ તો ચરમ દ્દષ્ટે કરી ચરમ દીસે (૫)
યોગ ને ધ્યાન જંજલ કરવો ટલ્યો મૂર્તવંતો જ્યારે માહાત્ર પામી ૧ (૫)

૯ તે પછી ૭ પદ (આસા) નરસિંહ (પૃ ૧૪-૧૭), પછી પદ સામેરીનાં, ૧ લઘુ શ્રીધર, ૧ ગોવિંદદાસ, ૩ નરસિંહ (પૃ ૧૮-૨૦), ૧૧ પદ (કેદારો) નરસિંહ (પૃ ૧૯-૨૫), (શ્રીરાગ) ૨ નરસિંહ, ૧ અખો (પૃ ૨૫-૨૬), ધન્યાશ્રીના પદ-૭ નરસિંહ (પૃ ૨૭-૩૦) (રામગ્રી) ૧ નરસિંહ (૩૦-૩૧), અને ૬ (ગુ) અખાના છે

૧૦ પછી અખાના પદ (ગુ) છે -(સામેરી) ૧, (રામગ્રી) ૧, (મેવારો) ૪, (મારૂ) ૭ (૫ ગુ +૯ હિં), (રામગીરી) ૬, (કલ્યાણ) ૧, (હિં) (પૃ ૩૪-૫૦) આમા અખાનું નીચેનું પદ (પૃ ૩૮-૪૦) દયારામના 'પ્રેમરસ તેના ઉરમાં ઠરે' એ પદ સાથે સરખાવવા જેવું છે

બ્રહ્મ અશ તે પીયે રે જે બ્રહ્મઅસી હોયે,
જે દષ્ટ નપુષ્ટ અનાંમ અપર પ્રતક્ષ પીવૂ સોયે -ધ્રુવ

× × × ×

સિંહણ કેરા દૂધને જીરવે તે સિંહનાં બાલ,
તે સાઢ સોનાના પાત્ર વિના ફુટી નીકળે તતકાલ ૩
સ્વાન તે જીરવે નહી ગવરી તે મહિષીનુ ઘી,
ત્યમ દેહદરસીને તત્ત્વદરસી સમજજો મન ધીર ૪

૧૧ તે પછી હિન્દી પદો છે ૧૦ પદ કબીરના (પૃ ૫૦-૫૬) છે તે પછી, ૫ સુરદાસના, ૨ માધાના, ૨ સૂરના, ૩ દાસના (૫૭-૬૨), ૨ સૂરના (હિં) અને ૧ નરભેરામનુ (ગુ) છે પછી ૪૭ પદ નરભેરામનાં છે તેમા કોઈ કોઈ હિન્દી પણ છે

૧૨ તે પછી ગોપીકૃષ્ણસવાદ (બાર માસ) નરભેરામનો કડી ૨૫ છે (પૃ ૧-૫) -

પરથમ સમરૂં ગણપતી, સારદાને લાગુ પાય રે,
કોએ આવ્યો રથ મથુરા થકી તેને દેખીને ઉઠી લાએ. ૧

× × × ×

ગગાનું ફ્લ પામસે સાભને એમ કે છે નીરભેરામ ૨૫

૧૩ તે પછી ૭ પદ નરભેરામનાં છે પછી 'ચાર દેશી ઘોળ'માં બાર માસની ૧૫ કડી છે

સદેશો સામને જૈ કેજો રે કૌ છુ સમ દેઈ સો સો વાર ૧

૧૪ તે પછી તિથિઓ, નરભેરામની ઉપલાન્જ રાગમાં છે, કડી ૧૭ છે

ઓધ(વ) માધવને મનાવજો રે આવો આવોની ગોકુલ ગામ
પનર તીથ પ્રેમે જે ગાસે રે વાસ વૈકુઠનો તેને થાસે રે
નિરભેરામની પૂરી આસે

૧૫. તે પછી ૪ પદ નિરભેરામના છે તે પછી ઘોળની દેશી ૨૧ નરભેરામની ૧૭ છે (પૃ ૧-૯)

અં. ૧૧૮-ખ-બારમાસી-નિરભેરામ-(ગુ. ક.)-
(ર. સં. ૧૮૪૩)-પૃ. ૧-૧૪.

આરંભ-અથ બારમાસી લિખ્યતે

રાગ સોરઠ સામેરી ।। સાષી ઉમયાસુત આરાધતાં મંગલ વરતે ચારઃ
વિધ્રન હરે, મંગળ કરે, એનો સેસ ન પામે પાર ।। ૧ ।।

દેસી ।।

હુ પ્રથમ સમરૂં આજ ગુણુપત દેવા રે એ સુધબુધને દાતાર કરીયે સેવા રે
હુ ધુપ કરૂં નૈવેદ આરતી ઊતારૂં રે, તારાં ચરણકમલ મન માંહિ અહુનીસ ધારૂં રે ૧
ગુરૂ ગોવિંદજીને પાયે સીસ નમાવું રે, હું પ્રીત ધરી મન માંહિ સરણે આવું રે
દ્વાદસ માસની વાત પ્રણુવા કૌં છું રે, હું હરિના દાસને દાસ થેને રૌં છું રે ૨

× × × ×

શ્રીભાગવતકેરી વાત વ્યાસે વષાંણી રે તે કૌં છું સાસ્ત્રપ્રયોગ જુગતે જાણી રે. ૩
હરિ જીમ બોલાવે બોલ તીમ મારે બોલું રે એમ કહે **નીરભેરામ** પ્રેમે હુ ડોલું રે. ૪
સાષી ।। રવિ આથમતે હો સષી દિઠો રથ મે કોકહ
નંદભુવન ઉભો રહ્યો તણે ઉપનો શોક

દેસી ।।

એમ ઉભી સર્વ નાર જેવા ચાલી રે, સૌયે દીઠો રથ અકરૂર રે છે ભાલી રે ૧
કે છે નીરભેરામચો સાંમ રમસુ રાસે રે, તમે જોજો વેલી વાટ ચૈતર માસે રે ૪
અન્ત-સાષી ।। બાર માસ પુરૂ થયુ મલવિછલ સંજોગ
કૃષ્ણગોપીનો સંવાદ છે ગાતાં પડસે ભોગ ।। ૧ ।।

દેષી ।।

સષી બાર માંસું જે ગાય હરષ ધરીને રે, તે પાંછૂ ન આવે કોએ પુનરપ મરીને રે
જે સાંભલે સીષે ગાય ફલ બહુ ભારી રે, વીમાંને બેસીને જાએ નર ને નારી રે ૧
સંવત **૧૮** ત્રેતાલે પદબંધ કીધો રે, **માહા સુદ પાંચમ રવી વાર** લાયો લીધો રે
રાવુ કચ્છ દેશમાં **ભુજ** નગર બીરાજે રે, બીદર મોટાં ચોફેર સમૂદ્ર ગાજે રે ૨
તીઆં **નારાયણ** સર તીરથ સૌમાં મોટું રે, મરજન કરતાં સંસાર ભાસે ખોટુ રે
તે ભુજ માંહી નીવાસ કીધો હરષી રે, સદશાસ્ત્ર ને સતસંગ તે સહુ પરષી રે ૩
કોહે હોએ ષોટ ષબાડ ભુલ અમારી રે, મે મારી બુધ અનુમાન કઇકે વીચારી રે
હૈડાની પુરી હામ નથી રહી વામી રે, હવે **નીરભેરામ** ગુણ ગાએ આનંદ પામી રે ૪
સંપુરણ બારમાસી.

વિષયાદિ-૧ શ્રીમદ્ભાગવતના દશમ સ્કંધમાંથી અક્રૂર કૃષ્ણને ધનુર્મખ માટે વ્રજથી મથુરા લેઈ જવા ગયા હતા તે પ્રસંગ લેઈ ગોપીઓના બારે માસના વિરહવિયોગ

કવિએ આલાપ્યો છે ચૈત્રથી ક્રમ લીધો છે, અને અધિક મહીનો ફાગણ પછી ગણી તેર મહીનાની ગોપીઓની મન સ્થિતિ વર્ણવી છે

૨ દરેક મહીનાની ૧ કડી સાખીની અને ૪ દેશીની મળી પાચ પાચ કડી છે કુલ ૮૦ છે ૬૫ તેર માસની, પહેલી પાચ પ્રસ્તાવનાની, બીજી પાંચ વિષયમંડનની અને છેલ્લી પાંચ ઉપસંહારની, એમ મળી કુલ ૮૦ છે

વિશેષ-૧ કવિ નિરભેરામ કૃષ્ણજીનો છે તેના સબંધી અન્યની ૩ ૭ કડી કરતાં કાંઈ વિશેષ જણાયમાં નથી તેણે સ ૧૮૪૩ ના મહા મહીનાની પાચમે આ માસ પૂરણ કરેલા છે તેનું બીજું કાવ્ય તિથિઓનું સ ૧૮૪૬ નુ છે તેની કવિતા સારી, મીઠી અને ઝડઝમકવાળી છે, તેમ કવિ સારો સસ્કારી છે ગુજરાતમાં ગવાતી વિરહ બારમાસી, તિથિ, વાર આદિ સાથે આ સહુ સરખાવવા યોગ્ય છે

૨ 'નરસો નાણું ના'પે રે જે ઠાકોરના ઠાકોરવાળો 'નરભો'-નરભેરામ અને આ નરભેરામ જુદા છે

૩ તે પછી ૫ પદ (હિં) જેરાજના છે તે પછી નિરભેરામના પદ ૩ (ગુ), ૫ (હિં), અને ૫ (ગુ) છે તે પછી પંદર તિથિ છે

અં. ૧૧૮-ગ-પંદર તિથિ-નરભેરામ-પૃ. ૧-૩

રાગ સામેરી : પરથમ સમરૂ સારદા, સમરૂ તે ગણપત દેવ રે
પનર તીથિ વરણવી કહુ, હું રાત દીનસ કરૂં સેવ રે ૧
પીઉ કહે સુણો સુંદરી અમે ચાલસુ હવે આજ રે
રાખ્યા તે નહી રૈયે હવે, વણજે તે સરવે કાજ રે ૨
ઉથલો ॥ પડવે તે નહીં દ્યુ ચાલવા, કીમ કરી જાશો કથ ॥ વાલા ॥
હાથ કાકણ મેહલી કરી કુણ જુએ જેને પથ વાલા ૩
અને હો વાલા માનો માનો અમારી વાત વાલા,
અને હો વાલા હવે પડી પરોલે ભાત વાલા,
અને હો વાલા રહી જાઓ આજુની રાત વાલા,
૬૯ પીઉ કહે સુણ સુંદરી રે સમજી તે જાઓ ભેદ રે,
પ્રીત ઘણી ત્યાં દુખ ઘણું એમ કે છે ચારે વેદ રે, ૪
અન્ત-ઉથલો ॥ પુનમે નહી દ્યુ ચાલવા રે દુ તમને ઠીકાઠીક વાલા,
ચાલુ ચલાવુ પરદેશ તમે કેની મન રાખો બીક વાલા, ૩૧
પીઉ કહે સુણ સુંદરી રે રેવાવાનો આ છે ઠામ રે
પયવાડુ પુરૂ થયું એમ કહે છે નીરભેરામ ૩૨

વિષયાદિ-૧ આ તિથિઓમાં પતિને વિદેશ જતો અટકાવતાં પતિપત્ની વચ્ચેનો પદર તિથિની દરેકે દરેક તિથિને ઉદ્દેશીને વિરહસંતાપ અને મનામણાં-રૂઠામણાં સબંધી સંવાદ વર્ણવ્યો છે,

૨. કુલ કડી ૩૨ છે.

૩ આની પછી **આનંદઘનનું** (હિં.) ૧ પદ છે. તે પછી ૧ (હિં) **કબીર અને** ૧ (હિં.) જેરાજદાસનું છે. તે પછી ૧ (હિં) સમાઇક, બદ્રીનાથ પંચરત્ન (હિં. ૫ કડી) અને નિરમલ પદ્દક (હિ.) છે. પછી પદ ૧ (ગુ) નિરભેરામનું, પછી પરમાનંદ અને સુરદાસનાં છૂટક પદ (પૃ. ૩-૬) છે. તે પછી સંતદાસની સાખીઓ ૩૬ (હિં.) (પૃ. ૬-૯) છે તે પછી છેઃ-

---

અં. ૧૧૮-ઘ-શરદ પુનમનો રાસ-નિરભેરામ-
(ર. સં. ૧૮૪૬)-(લિ. સં. ૧૮૫૯)

સામેરીઃ પ્રથમ હું સમરૂં રે ગણપતિ દેવા રે ભવોભવ ભક્તિ તમારી લેવા

× × ×

એક સમે જોયું હરિએ વીચારીઃ તેડું રે વનમાં વ્રજની નારી

× × ×

સંવત અઢાર છેંતાલો જાણો મહિનો ચૈતર સુદ પરમાણો
તીથ છે પંચમી રવી વારે સુરત જોઇને પ્રથમ ઉચારે ૬૦
વાંચે સીષે તે સુષદાઇ **નરભેરામ** કહે ગુણ ગાઇ ૬૧

ઇતિશ્રી પંચ અધ્યાઇનો રાસ સંપુરણ, સંવત અઢારસેં ઓગણસાઠ ૫૯, ના કારતક વીદ ૧૦ સમ સનીવારનો લષ્યો છે.

તે પછી સુરદાસનાં બે હિન્દી પદ છે. તે પછી તુલસીદાસ, અગ્રદાસ આદીનાં રામાનુજાચાર્યની વધાઈના હિંદી પદ છે. તે પછી ૧ (ગુ.) પદ રણછોડનું અને એક **નરસિંહનું** છેઃ

દેવગાંધાર-મનડાંના નિત નવલાં પરિયાણ રે ક્ષણ ક્ષણ માંહે ચાતુ રે (કડી ૩)

તે પછી કેવળદાસ, રોહીદાસ, મોહન, તુળસી, અગ્રદાસ, સુરદાસ અને દેવાકરનું એક્કેકું હિંદી પદ છે. અંતે **નરસિંહનું** પદ છેઃ

રાગ રામગ્રી ॥ સસનેહી રે સજની સામલીયો અંગે પાતલીયો ॥ રસ ॥
વાલો નયણે નેહ જણાવે રે સજની ૧
નરસૈંયાચો સ્વામી ભલે મલીયો રમણરંગીલડો માણે રે ૪

અં. ૧૧૯-ક-નંદબત્રીશી-(ગુ. વા.)-સામળભટ્ટ-(ર. સં)-
(લિ. સં. ૧૮૩૬)-પૃ. ૧-૨૫

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમઃ અથ નંદબત્રીસી લષ્યતેઃ

ચોપાઇઃ શ્રી શારદાને નામું સીસ આરાધું ઉમયાપતિ ઇશ
શ્રી ગણપતના પુજું પાય જેહથી કાંમ સકલ સિદ્ધ થાય. ૧

શ્રી દીગંબર શ્રી રણછોડ આરાધું તુને બે કર જોડ,
બટુકનાથ મોટા મહરાજ, લક્ષ વિનાઇ રાખે લાજ ૨

× × × ×

દુહા પશ્ચમ દેશ, નદ નગર, નંદસેન રાજન
રાજભાર અધિકાર છે વધવોચન પરધાન ૬

અન્ત– નદરાયની કથા કહી કરી ચતુરાઈ જોડ
સોતા વક્તા સાભલે કોઈ મદે જ્યો ખોડ ૫૨
અક્ષા સીખે નંદરાયનું સુણે એ મહીમાય
વિજોગ ભાગે તેહના, આસ્યા પુરણ થાઈ ૫૩

× × × ×

શ્રી ગોડ બ્રામણ સામકી શ્રી અમદાવાદમાં વાસ
નદકથા તેણે કરી કહે કવી સામલદાસ ૫૬
સેવક સહુ કવી તણો સીવપુજન પ્રતાપ
સામળ ભટ કવિ કહે આઈ ઉપાસી આપ ૫૭
માત્ર પ્રગણે મોરબી સેહજ સકલ સુભ ગાંમ
કણબી કરણ સમો વમે રખીદાસ જેહનું નામ ૫૮
તેણે કાને સાભલ્યુ પસાય કરી પક્ષ લાભ
તેણે તેડુ મોકલ્યું તીહાંથી ચાલી આવ્યાત ૫૯
કવી તેઓ કોડે કરી ઝાઝા દીધાં માન
વસ્ત્ર આભુષણ અતી ઘણાં ભાવે આપ્યા ધરતી ધાન ૬૦
સીગોડ માલવી સાંમકી વેગનપુરમાં વાસ
શ્રીનદરાય તણી કથા કહે કવી સામલદાસ ૬૧
સામલ ભટે સુભ કહ્યૂં નદ તણૂ આખ્યાન
સુણે સીખે સાભલે દેને ગંગાસ્નાન ૬૨
શ્રોતા વક્તા સહુ સાભલો કહે કવિતા કરજોડ
સાગલ ભટ સુખથી કહે બોલો જે જે શ્રીરણછોડ ૬૩

ઇતીશ્રી નંદબત્રીસી સંપૂર્ણ સવત ૧૮૩૬ ના કારતગ શુદી ૧ લખીત શુભ

વિષયાદિ–વાર્તાનો વિષય સુપ્રસિદ્ધ છે

વિશેષ–૧ આ વાર્તાનો પદબંધ દુહા, અને ચોપાઈથી થયેલો છે કુલ કડી ૫૬૩ છે અ ૭૨–૬માં કડી ૬૧૫ છે તેનાથી વધુ જૂની પ્રતિ અ ૬૨–૬ છે આ પ્રતિ કરતાં એમા કેટલીક કડી વધુ જણાય છે

૨ પ્રસ્તુત પ્રતિ બાલબોધ લિપિમે લખેલી છે, તે સં ૧૮૩૬ ની છે અને તેમાં

પ્રાચીનત્વના સંસ્કાર કેટલાક જળવાયલા છે. પ્રતિ વાર્તા રચાયા પછી ૫૦ વર્ષના અરસાની છે, અને જોડણીમાં લગભગ શુદ્ધ છે.

૩ બૃ. હ. કા. દો. ભાગ ૧લામાં (ઇ. સ. ૧૯૧૫) આ વાર્તા પ્રકટ થયલી છે. તેમ રા. હીરાલાલ ત્રિ. પારેખની સં. ૧૮૦૨માં લખાયલી પ્રતિમાં આ વાર્તા છે. તેમાં અને આ પ્રતિમાં ઘણો પાઠભેદ છે, કેટલોક મહત્વનો છે તો કેટલોક શાબ્દિક છે. બૃ. કા. દો. માં કડી ૬૩૨ છે.

૪ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં નથી તેવી, બૃ. કા. દો. ની તેમ રા. હીરાલાલવાળી પ્રતિમાં આ કડી છે:

નંદરાય તણી કથા સુણી જે સંસ્કૃત માંહે
કરો પ્રાકૃત તમે પ્રીતશું ઇષ્ટ ઉપાસી આંહે (૬૩)

૫ રા. બ. કેશવલાલ હ. ધ્રુવની સં. ૧૭૯૩ ની પ્રતિમાં પણ આ વાર્તા છે; તેમાં અને આમાં કેટલોક પાઠભેદ છે. બધી પ્રતિઓના પાઠભેદો નોંધી એક સંશોધિત આવૃત્તિ પ્રકટ કરવાની અગત્ય વિશેષે છે.

૬ જૈન કવિઓએ પણ નંબત્રીશી લખી છે, તે સરખાવવા જેવી છે. સિંહકુશલે નંદબત્રીશી ચોપાઇ સં. ૧૫૬૦ માં લખેલી છે. જુઓ 'જૈન ગુર્જર કવિઓ' (રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇનું) પાનું ૧૦૩. "બુદ્ધિપ્રકાશ"માં સને ૧૯૧૬ ના મે-જુન-જુલાઈના અંકમાં સ્વ. રણજિતરામ વાવાભાઈ મહેતાએ ડેક્કન કોલેજના હસ્તલિખિત પુસ્તક સંગ્રહમાંથી આ વાર્તા ઉતારી પ્રકટ કરી છે. તેની નોંધ વાંચવા જેવી છે. એનો કવિ હેમવિમલ સૂરિ હોવાનું તેમણે જણાવેલું છે. પણ ખરી રીતે હેમવિમલના શિષ્ય દમનશીલના શિષ્ય સિંહકુશલકૃત છે, (જુઓ "જૈન ગુર્જર કવિઓ" પા. ૧૦૩-૪).

૭ કવિ નરપતિએ સં. ૧૫૪૫ માં નંદબત્રીશી લખેલી છે. (જુઓ જૈન ગુર્જર કવિઓ" પાનું ૮૮) રા. મોહનલાલ દલીચંદ દેશાઇ આ કવિને જૈન માને છે, પણ તેનો સંતોષકારક પુરાવો તેઓ આપી શક્યા નથી. તેમ એ નરપતિનું 'પંચદડ' (જુઓ "જૈન ગુર્જર કવિઓ" પા. ૨૯૧) સં. ૧૫૪૪ માં રચાયલું છે, તેની જૈન ભાંડારથી અન્યત્ર (વડોદરા) ઉપલબ્ધ પ્રતિઓથી તે જૈન હોવાનું સમજાતું નથી. તેના રચનાસંવત સંબંધમાં રા. મોહનલાલ શંકાશીલ છે, પણ પ્રસ્તુત નામાવલિના અં. ૭૯-કના વિશેષ-૨ (પા. ૨૩૬) નો તેમજ તેમના ઉક્ત પુસ્તકના પાના ૨૯૨ થી ઉપરનો રચનસંવતનો ઉલ્લેખ સ્પષ્ટ રીતે વિક્રમ સંવત સૂચવે છે, અને તે સં ૧૫૪૪ નો સિદ્ધ થઇ શકે એમ છે.

અં. ૧૧૯-ખ.-સિંહાસનબત્રીશી-શામળભટ્ટ-(ર. સં. ૧૭૭૭)
(લિ. સં. ૧૮૩૬-૪૬)-પૃ. ૨૬-૮૨૯
વાર્તા ૧ લી-હરણની-પુતળી નંદા-પૃ. ૨૬-૨૯

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમઃ અથ સીંઘાસન બત્રીસી લષતેઃ॥ પ્રથમ નંદા લષી છેંઃ॥

દૂહાઃ કહેં નંદા સુંણુ મહિપતી રાજા ભોજ સુજાંણ
પંચ પાપ પ્રલેં કરેં સુંણતાં વીક્રમ જાંણ, ૧

ચોપઇ ઉજેણી નગરી અતિ સાર જેહવું ઇંદ્રાસન અપાર
નવતેરી નગરિનું નામ શિલવર્ત સહુ બાધુ ગામ ૨
વર્ણ અઢાર વસેં સહુ વાસ વેદપાઠ પંડિત બહુ પાસ,
રાજકુલી છત્રીસેં સુર રાજામા ઇશ્વરનું રૂપ ૩

અન્ત– કનકતતા રાય પુત્રી જેહ, વ્યાધિને પરણાવી તેહ,
સુણો રાજઆસન અધિકાર, એહવો પરદુખભંજનહાર. ૭૩
નામ લિજીઇ વિક્રમ તણું સીઝ સુખ પામે તે ઘણું,
દાની થયો તે કલજુગને વિષેં નહી બીજો કો વિક્રમ પખે ૭૪
નદા કહે સુણુ ભોજ રાજન પરદુખભંજન કરે બહુ પુન્ય ૭૫

દુહા એહવો રાજા જે થસ્યેં, જે કરસ્યેં પરકાજ,
તે બેસે સિંહાસને એક છત્રધર રાજ ૭૬
એહવુ કહીને ઉતપતી ગઇ પુતળી આકાસ,
હવે સુભદ્રા બોલસેં કહેં કવિ સાંમલદાસ ૭૭

ઇતિ સપૂર્ણ ॥

વિષયાદિ–૧ પ્રસગ–ઉજેણી પાસેના આથર્વ મસાણમા એક આહેડી રાન વાસો વડ ઉપર રહ્યો. ત્યાં અકસ્માત્ ઇન્દ્રસભા જેવી શોભા થઇ રહી અને એક હરણ રાજપાટ બેઠું તેણે ન્યાય ચૂકવ્યો સવારે તે સહુ અદૃશ્ય થયુ એટલે આશ્ચર્યચકિત થતો ભરવાડ ઘેર આવ્યો અને સૌને સહુ દીઠું તેવુ કહ્યુ બીજે દિન ધણીધાણીયાણી ત્યાં રાતવાસો ગયા અને પહેલી રાત્રિના એવો જ પ્રકાર દીઠો પછી તેમણે રાજા વિક્રમને એ વાત કહી ત્રીજી રાત્રે વિક્રમ ત્યા ગયો તેણે એ સહુ જોયું અને હરણને પાટે બેઠા પછી તીર વડે હણ્યો સહુ ઇદ્રસભા થતી રહી અને વિક્રમ તે સ્થાને ચઢી બેઠો તરત વિમાન આવ્યુ અને જેવો હરણ તેમા બેસવા જાય છે, તેવો જ તેને અટકાવી આ સહુ અદ્ભુત વ્યતિકર થવાનું કારણ પૂછ્યું હરણ પછી સ્વર્ગે વિદાય થયુ વિક્રમે ભરવાડને બોલાવી ધન દેઇ સતોષાવ્યા કર્યુ પણ તે નમાનો થયો એટલે પોતાની કુવરી કનકલતા આપી તેને રાજ્યપદે સ્થાપ્યો

૨ આ વાત નદા પુતળીએ કરી છે દૂહા અને ચોપાઇથી પદબધ બાંધેલો છે ૧૭ દૂહા અને ૬૦ ચોપાઈ મળી કુલ ૭૭ તુક છે સ્તુતિભાગ બિલકુલ નથી, તેમ ભોજે સિંહાસન બેસવા તૈયારી કર્યાનો ઉલ્લેખ નથી, તેમ નથી સિંહાસનપ્રાપ્તિની પ્રસ્તાવના, એકદમ પુતળી નદા વિક્રમનાં વખાણ કરે છે ત્યાથી આરંભ થાય છે ૧ છેલ્લી કડીમાં માત્ર "સામળદાસ" એટલો જ કવિનો પોતાના વિષે ઉલ્લેખ છે ૨ રખીદાસ નો ઉલ્લેખ નથી ૩ વૈરિચર તથા નવાર્ણનું સૂચન નથી

વિશેષ–૧ પ્રથમ શિલાછાપમાં બત્રીશે પુતળીઓની વાર્તા સંપૂર્ણ પ્રકટ થયેલ છે, તે પછી શિલાક્ષરે વિવિધ પ્રતિઓ છપાઇ છે, પણ સર્વથ સરસ છાપ્યુ છે, કડીએ કડીઓ છૂટી પાડી નથી, તેમ તેમા 'પાઠ ધુસેડ' પણ ઓછી નથી થતી અને અશુદ્ધિનો તો પાર રહ્યો નથી.

૨. ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદ ભંડોળકમીટી તરફથી રા. રા. અંબાલાલ બુ. જાનીએ પહેલી ૧૫ વાર્તાઓ બે ભાગમાં આ જ પ્રતિ ઉપરથી સંશોધી, બીજી જૂની પ્રતિઓના પાઠ આદિથી શુદ્ધ કરી પ્રકટ કરેલી છે. તેમાં પાને ૨૯-૪૦ આ વાર્તા પ્રકટ થયલી છે.

૩ અન્ય પ્રતિઓનો ઉલ્લેખ "સં. ૧૮૩૬ માગસર સુદ ૨ રવિ" ને રોજ પૂરી લખાઇ રહેલી, રા. હીરાલાલ ત્રિ. પારેખની પાનીચાં પ્રતિ છે. એમાં સિંહાસનની વિક્રમને પ્રાપ્તિ વગેરે, ભોજમુંજનો ઉલ્લેખ આદિ છે. તેમ એ બધાં કથાનક પ્રચલિત પણ છે. બે છપ્પા અને બાકી દોહરા ચોપાઇ છે; માત્ર અંતમાં જ રખીદાસ માટે ૧૦ તુકો છે. આ વધારા માટે જુઓ 'અં. બુ"વાળી 'સિંહાસનબત્રીશી'નું પરિશિષ્ટ નં. ૧, પૃ. ૪૧-૫૩.

૪ રા. બ. કેશવલાલ હ. ધ્રુવવાળી સં. ૧૭૯૬ માં લખાયલી લેખાતી પ્રતિ, તેમ રા. હી. ત્રિ. પારેખવાળીમાં 'સિંહાસનપ્રાપ્તિ'નો ભાગ હોવાથી તેની ૧૯૪ તુકો રા. અં. બુ. જાનીએ સશોધી ઉપર્યુક્ત આવૃત્તિમાં પ્રથમ છાપી છે. છાપેલી પ્રતિઓમાં રખીદાસ આરંભમાં જ આવે છે, સ્તુતિભાગ આદિ બીજું કેટલુંક ઘણું વધારે છે. પ્રકાશકોએ દાળમાં પાણી બહુ જ નાંખ્યુ છે.

૫ પ્રતિ ચોપડા ઘાટની લાંબાં પાનીઆંની છે. શુદ્ધ બાળબોધ અક્ષરે એક જ લહીઆને હાથે લખાયલી છે. જો કે સામાન્ય રીતે અક્ષરનો મરોડ અને ઘાટ એકસરખાં આખી પ્રતિમાં ચાલ્યાં આવ્યાં છે, પણ વચ્ચે વચ્ચે કંઇક ભાગ ઝીણા અક્ષરે પણ લખાણો છે. પાને ૨૨-૨૩ લીટીની શશ આવે છે, કદિમદિ ૨૬-૨૭ ની પણ ખરી, પણ તે બહુ નહીં પાનું ૬ ઇંચ પહોળુ અને ૯॥ ઇચ લાંબુ છે, તેમાં બે બાજુ હાંસિયો પાડીને લખેલું હોઇને ૫ ઇંચ પહોળા અને ૮॥ ઇચ લાંબા ભાગમાં લખાણ લખાયલું છે. કુલ પૃષ્ઠ ૧-૮૨૯ છે; વચમાં ૧૪ મી વાર્તા જૈન ધર્મીઓનાં મન દુભવે એવી હોઇને તે નહીં લખતાં લહીઆએ પાનાં ૨૧૧-૨૩૯ કોરાં રાખ્યાં છે ૨૫ પાનાં નંદબત્રીશીએ, અને બાકીનાં બત્રીશ પુતળીએ રોકયાં છે. નંદબત્રીશીના પૃષ્ઠના અંક પાછળથી લખાયલા છે. જૂની પદ્ધતિ બે પાસના પાનાને એક જ અંક આપવાની છે, ત્યારે અહીં બે પૃષ્ઠના બે અંક નોંધ્યા છે. ૫૮ પૃષ્ઠ છેવટે કોરાં છે.

૬ લહીઓ જૈન છે, છતાં એકંદરે નાગરી લઢણ તરવરે છે અને જૈન લઢણ ખાસ દીસી આવતી નથી.

૭. વાર્તા ૧ લીના અંતમાં લિ. સં.નો ઉલ્લેખ આમ છેઃ-

"સંવત ૧૮૩૬ ના કારતક શુદી ૧ લપીતં શુભં."

૭ મી વાર્તાને અંતે (પાને ૧૨૧) આ ઉલ્લેખ છે;

"સંવત ૧૮૩૬ ના માગશીર વદ ૧૧ વાર રવૌ લપીતં. કપડવણજ મધ્યે લપીતંગ પનાસ મીઠાના ચેલા જીવણ લપીતં"

૧૦ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૧૬૨ મે):-"શ્રીકપડવણજ મધ્યે લપીતંમ જીવણજી."

૧૨ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૨૦૩ મે);"સં. ૧૮૩૬ ના વર્ષે ચૈત્ર શુદિ ૫ પંચમી રવીવારરે લપીતં કપડવણીજ નગરે લપીત."

૧૫ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૨૫૫ મે); "સં. ૧૮૩૬ ના વર્ષે ફાગણ વદી ૧૧ વાર શુક્રે લપીતં પં. શ્રી ૧૦૮ શ્રીમીઠાજી શીષ્ય જીવણજી લપીતં."

૧૬ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૨૮૩ મે): "સં. ૧૮૩૬ ના ફાગણ સુદી ૧૧ વાર ગુરૂ."

૨૦ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૪૦૩ મે): "સં. ૧૮૪૫ ના ફાગણ સુદિ ૫ રવૌ.'

૨૩ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૪૮૩ મે) "સં ૧૮૩૭ ના વર્ષે જેઠ વદિ ૧૩ દિને"

૨૯ મી વાર્તાને અંતે (પા ૬૪૭ મે) "સં ૧૮૪૫ આષાઢી ૪૬ ના વર્ષે ભાદ્રવા વદી ૧૦ વાર ચંદ્રે"

૩૨ મી વાર્તાને અંતે (પા ૮૨૯ મે) "સં ૧૮૪૬ ના આષાઢ સુદિ ૨ વાર બુધે લપીત આષાઢાદિ"

૮ આથી જણાય છે તેમ પ્રતિ આખી લખતા લહીઆએ ૧૦ વર્ષ, અને ૮ મહીના અને બે દિવસ લીધા છે, કદાચ સં ૧૯૩૮-૪૪ ના વર્ષનો ગાળો પડેલો હશે (જુઓ ૨૩ મી અને ૨૦ મી વાર્તાના લિ સં વચ્ચેનો અતરાલ)

૯ ટુંકાક્ષરીનો ખુલાસો આ અ ૧૧૯ ખ માં નોંધેલી ૩૨ વાર્તાઓમાં કેટલેક સ્થળે ટુંકાક્ષરી વાપરી છે, તેનો ખુલાસો-કે (હી બ કેશવલાલ હ ધ્રુવની પ્રતિ સં ૧૭૯૬ ની), પ્રા (શા હીરાલાલ ત્રિ પારેખની સં ૧૮૩૪ થી ૧૮૩૮ ની), હી (શા હીરાલાલ ત્રિ પારેખની સં ૧૮૦૧ અને તે પછીની), સા (છાપેલી, સાહિત્ય પરિષદ બોરસદ કમીટી તરફથી સશોધીને પ્રકટ કરાયલી રા અબાલાલ બુ જાની વાળી પ્રતિ)

વાર્તા ૨ જી-વિધાતાની-પુતળી સુભદ્રા-પૃ. ૨૯-૪૧

આરભ-અથ સિંહાસનબત્રીસી મધ્યે પુતળી સુભદ્રાની બ્રાંમણનો દીકરો જીવાડ્યો તેહની વાર્તા લખ્યતે

દૂહો: ભોજ રાય આનંદિયો વનિ સુમુહુરત લિધ
નગર ભોજ કરાવિયું રચના બહુ વિધ કિધ ૧
ચંદન ભોમિ છંટાવિયા અતિસેં મેહેલ આવાસ
કુંકુમછડા દેવરાવિયા વેર્યાં પુષ્પ ચોપાસ ૨

અન્ત-કેહે સુભદ્રા સાભન ભોજ નહિ વિક્રમ કેરા સોજ
એહવો હો થસ્યેં પરમાર તે બેસસેં એણે ઠાર (૩૦)૮

દૂહા કહે સુભદ્રા સાભળો મન વરિ વિશ્વાસ,
વિક્રમમહિમા સાભને તેહની પોહચેં આસ ૯
સીંહાસન જો બેસીઈ જો હોઈ નિશ્ચય મન
હવે ધનદા બોલતસ્યેં તે જોજે રાજન ૧૦
ગાય સીર્યે ને સાભર્યે જે કરસ્યેં નર હાસ્ય
દ્વતીય કથા પુરણ થઈ કહે કવિ સામલદાસ ૧૧
ઇતિ સપૂર્ણ

વિષય-૧ પ્રસગ આમ વર્ણવેલો છે એકદા શિકારે ગયેલો વિક્રમ 'મદિસપુરિ' નગરીમાં આવી ચઢ્યો અને એક બ્રાહ્મણને પેર રાતવાસો રહ્યો. ત્યાં મધ્ય રાત્રે એ બ્રાહ્મણની વહુએ પુત્ર જણ્યાથી છઠ્ઠી દેવી વિધાતા આંક લખવા આવી વિક્રમે તેની

પાસેથી જાણી લીધું કે એ બાળક પરણતી વેળા વાઘથી મરશે જ મરશે. છતાં વિક્રમે તેને ગમે તે ભોગે એમાંથી ઉગારવાનો સંકલ્પ કીધો. તત્કાળ તો વિક્રમે આ વાત મનમાં રાખી, અને ત્યાંથી વિદાય લેતાં બ્રાહ્મણને તેના પુત્રના લગ્નપ્રસંગે ઉજ્જેણ નિમંત્રણ મોકલવા વિનતિ કરી. પછી લગ્નપ્રસંગ આવતાં ત્યાં વિક્રમ રાજઠાઠ સાથે આવ્યો. અને ચોકી મૂકી એવો પાકો બંદોબસ્ત કીધો કે જેથી અરણ્યનો વાઘ ચૉરીમાં આવી જ ન શકે અને બ્રાહ્મણપુત્રને મારી ન જ શકે. પણ દૈવગતિ બલવતી હોવાથી ચોરીમાં ટાંગેલા ચિત્રમાંનો વાઘ તે સમયે સજીવન થયો અને બ્રાહ્મણનો પુત્ર મુઓ; વિક્રમે તેનું શબ રક્ષણ સાથે ઝાડે બંધાવ્યું અને પાછા આવવાને વર્ષનો વાયદો કરી, પોતે તેને માટે અમૃત લેવા નીકળી પડ્યો. માર્ગે જતાં વનમાં એક સાપે તેના પેટમાં રહેવાની માગણી કરી; વિક્રમે હા પાડી, અને તે પેસતાં પોતે ઉદરરોગિયો થયો. એક આપકમાઈમાં માનનારી રાજકુંવરીને તેના પિતાએ આ કાપડી-વિક્રમ સાથે પરણાવી. તેણે પેટમાંના સાપને મારી વિક્રમને ઉગાર્યો, પણ પરદુઃખભંજન વિક્રમે આશ્રિત સાપને માર્યા બદલ તેનો સામો તિરસ્કાર કર્યો અને એ મુએલા ભોરિંગનાં અસ્થિ બાંધી પ્રવાસે વિચર્યો. ત્યાં અચાનક પેલા સાપના દર પાસે જઈ પહોંચ્યો અને પુત્રવિરહથી કલ્પાંત કરતી તેની મા પાસે તે બદલ ઘટતી શિક્ષા માગી. પણ તેણે અમૃત આપ્યાથી વિક્રમે સાપ અને સાથે પેલા બ્રાહ્મણપુત્રને જીવાડ્યો.

૨. દુહા, ચોપાઈ અને છપ્પાથી પદબંધ બાંધેલો છે. કુલ કડી ૩૧૩ છે. નોંધેલી ૩૧૨ (?) કડી છે. ૧ છપ્પય બાર લીટીનો, ૭૨ દુહા, ૨૪૦ ચોપાઈ છે.

૩. સ્તુતિભાગ અને રખીદાસનો ઉલ્લેખ નથી. જાણે સિંહાસન હતું અને તે ભોજે શણગાર્યું, અને તે ઉપર તે બેસવા તત્પર થયો અને પુતલી સુભદ્રા બોલી, એવો પ્રસ્તાવ છે.

વિશેષ—૧ સા. પ્રતિ ભાગ ૧ લામાં આ જ પ્રતિને આધારે આ વાર્તા છપાઈ છે; જુઓ પાનાં ૫૪ થી ૧૦૨ અને તેનું પરિશિષ્ટ પાનાં ૧૦૨-૧૧૮.

૨. **કે.** પ્રતિમાં કેટલાક વધારા છે, પણ મહત્વની બાબતમાં કાંઈ ફેર નથી.

૩. **પા.** પ્રતિમાં (લિપિસંવત નથી) આ વાર્તાનો ઉઠાવ જ ઓર છે. ૧૨૫ કડીમાં સ્તુતિભાગ, ભોજપ્રશંસા, રખીદાસનો ઉલ્લેખ, સિંહાસનારૂઢ થવાની તત્પરતા, વિક્રમની યોગ્યતા આદિનો વધારા છે. તે માટે જુઓ (સા. પ્રતિની પાદનોંધો તથા પરિશિષ્ટ અં. ૨ (પા. ૧૦૨-૧૧૮)

૪. છાપેલી (સં. ૧૯૪૯ ની શા. ગોકળદાસ નગીનદાસની) પ્રતિમાં આરંભ તેમ ઉપસંહારમાં રખીદાસનું નામ નથી. અને 'બત્રીશી' સંસ્કૃતમાંથી, ભોજપ્રબંધાદિમાંથી પોતે પોતાની ઉર્મિથી બાંધ્યાનું, પરમાર્થના હેતુથી રચ્યાનું જણાવેલું છે. એટલે તેમાં રખીદાસનાં નવાણ કે વીરેશ્વર મહાદેવનો ઉલ્લેખ તો ક્યાંથી જ હોય?

વાર્તા ૩ જી-કમળની-પુતળી ધનદા-પૃ. ૪૧-૪૭

આરંભ—અથ સીહાસન બત્રીસી મધ્યે કથા કમલની લખી છે.

દુહાઃ ભોજ રાય મન વિમાસીયું ભોજન કરાવ્યું ગામ
ગુરૂ પુરણ યોગે કરી બેસણ ધાલેં હામ. ૧

શુભ યોગ સાધી કરી, મેલ્યાં રાણા રાય,
વાજા વિવધ વજડાવીયા ઉછવ મગલ થાય ૨

દુહા સિંહાસન ઉપર હરયો ચલાવે ધરસુત્ર,
પ્રજા પાવે પ્રેમસ્યું જિમ પોતાનો પુત્ર (૧)૬૫
કોડ ક(કો)રજ્ય એહવાં કરયા તે જીભે ન કહાય,
નથી થયો અવની વીષે વલી કો હાવે થાય ૬૬
કહી વાત શ્રીભોજને ધનદા જેહનું નામ,
એહવુ પ્રાક્રમ જો કરો તો બેસ્યો આ ઠામ ૬૭
એહનુ કહીને ઉત્પતી અતરીક્ષ આકાસ,
તૃતિય કથા પુરણ થઈ કહે કવિ સામળદાસ. (૧) ૬૮

ઇતિ તૃતિય કથા સપૂર્ણ

વિષયાદિ–પ્રસંગ આમ છે (કડી ૭ મીથી) એકદા મૃગયા રમતો રાજા વનમાં આવી ચઢયો, ત્યાં એણે એક કુવાની તેડ વારકપુરના રાજાેા પુત્ર ઝુરતો દીઠો. તેણે પૂછ્યાથી એ રાજાએ કહ્યું કે આ કુવામાંથી કમલ દર આઠમે નીકળે છે, પણ લેવા જતા ગર્ક થઇ જાય છે, માટે તે આણી આપો વિક્રમે બીજી આઠમે કમળ મેળવવા કુવામા ઝપલાવ્યું, ત્યાં પાતાળની વાડીમાં એક રાજકુંવરીને દીઠી તેની પાસેથી કમળ મેળવ્યું અને એ યુવતી પણ મેળવી બહાર આવી રાજપુત્રને પેલું કમળ આપ્યું અને એ યુવતી પણ તેને પરણાવી

૨ દુહા–ચોપાઇથી પદબધ બાધેલો છે કુલ ૧૬૯ કડી છે, ૬૯ દુહા અને ૧૦૦ ચોપાઈ છે

૩ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં સ્તુતિભાગ અને ઉપસંહારમાં ગ્રંથમહિમા, કવિઓળખ, રચ્યાંયલ, તેનાં પરમાર્થ કામ, નવાણ, વીરેશ્વર આદિના ઉલ્લેખો નથી

વિશેષ–૧ આ વાર્તા છપાઈ છે જુઓ આ પ્રતિનાં ભાગ ૧ લામાં પાનાં ૧૧૮–૧૫૬

૨ કે પ્રતિમા આ વાર્તા ૧૭ મી છે તેનો ૧૬૯ મી કડી પછીનો વધારો નોંધવા યોગ્ય છે એમાં કવિએ રખીદાસના પુત્ર વેણીદાસની પ્રશંસા આમ કરી છે

કવિ તેડો કોડે કરી વેણીદાસ વડ હથ,
ધન માન ઉદારપણ શુભ વાતે સમરથ

આથી જણાય છે કે પાછળથી આ વાર્તા સુધારાયલી છે કે પ્રતિમાંના વધારા માટે જુઓ આ પ્રતિ ભાગ ૧ લો, પરિશિષ્ટ પા. ૧૪૨–૧૫૬ કે માં આ વાર્તાનું પૂર બારોબાર વધેલું છે

૩. ખ પ્રતિમાં આ વાર્તા નથી.

૪ છાપેલી પ્રતિમાં સ્તુતિભાગ કડી ૫, સિંહાસનાદિ સંબંધી કડી ૧૦–૧૨ છે, ઉપસંહારમાં રખીયલ, વીરેશ્વર, આદિનું સૂચન છે; નવાણની વાત નથી.

વાર્તા ૪ થી-સિંહલ દેશની પદ્મિની-પુતળી માનવતી-
પૃ. ૪૮-૬૭

આરંભ-॥ ૬૦ ॥ શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ કથા પદ્મનિની સીંગલ દેશની પુતલી માનવતીની લપી છે.

ચોપાઇ-શ્રી સુપ સેવું સરસતિ સદા જે કષ્ટ ન વ્યાપે કો કાલે કદા
હંસવાહની મોટિ માત જેહની વાંણિ વેદ વિખ્યાત. ૧
શ્રી ગણપત્ત દુંદાલો દેવ સીષ્ય સનકાદિ કરે જે સેવ
... ... ૬

દૂહા-માત તાત ગુરૂ ઇષ્ટને ચરણે નામું શીશ
વરણવું વિક્રમરાયને ક્રિપા કરો જુગદીશ. ૭

અન્ત-ભોજ એ ભારથ સાંભલિ વિક્રમ તણો વિલાસ
પુરાણ લષ્યાં તિહાં પંડિતે કવીશ્રી કાલીદાસ (૫)૪૬
શ્રી ગોડ માલવી વીપ્ર સુભ વીરેશ્વરનો તન
સેવક શીવશકતી તણો નિર્મલ રૂડું મન. ૫૪૭
રાગ ન જાણું રાગણી ભગણ તગણના ભેદ
લઘુ દીરઘ લહુ નહીં વાણી વ્યાકરણ વેદ ૫૪૮
× × × ×
એમ કહીને પુતલી આપે ગઈ આકાશ
ચોથી કથા પુરણ થઈ કહે કવી સાંમલદાસ ૫૫૧
એ માનવતી પુતલી કહી કથા સુવિશાલ
આગળ હંશા બોલસ્યેં જે છે વાત રસાલ ૫૫૨
ઇતિ સીઘલ દેસની વાર્તા સંપૂર્ણઃ ॥

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ આમ છે:-(૫૧ મી કડીથી) એકદા નિદ્રામાંથી વિક્રમ ઝબકીને જાગ્યો અને અંધારપછેડો ઓઢી નગરચર્યા કરવા ઉપડ્યો. ફરતાં ફરતાં ગાંધર્વ મસાણમાં તેણે એક ચિતા બળતી દીઠી અને માલવ દેશના બ્રાહ્મણને તેમાં પડતો અટકાવી, તેના દુઃખની વાર્તા સાંભળી. એ બ્રાહ્મણે કહ્યુંઃ સ્વપ્નમાં સિંહલની પદ્મિનીને તેને વરવાની માગણી કરતી જોઇ, પણ પાસે જવા જતાં તે અદૃશ્ય થઇ, અને તે પરણવા માટે ન મળી શકતાં ચિતામાં તે ઝંપલાવતો હતો. વિક્રમ, એને તે આણી આપવાનું વચન આપી સિંહલ દેશ જવા નીકળ્યો. તે અગાઉ માતા હરસિદ્ધના પ્રતાપથી ત્યાંના વિકટ માર્ગનો ખ્યાલ તેણે લીધો હતો. ત્યાં અત્યંત વસમી અને અદ્ભુત પાંચ ચોકીઓ હતી: ૧ દૈત્યની, ૨ અગ્નિની, ૩ સિંચાણાની, ૪ પથ્થરમય બનાવનાર પવનની અને ૫ હાથીની. વિક્રમે આ પાંચે ચોકીઓ વૈતાળ અને શક્તિ દેવીની સહાયતાથી નિર્વિઘ્ને વટાવી, અને સિંહલ નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં વાડીમાં માનનિઓ રમતી હતી. એક બાલિકાએ પુરૂષને આવવાની મના સંભળાવી, વિક્રમને પાછો કાઢવા માંડ્યો. પણ પાંચે ચોકીઓ વટાવ્યાનો ભેદ

સાંભળી સિંહલ દેશ આવવાનું કારણ વિક્રમને વિચાર્યું, તેણે સ્વપ્નમાં બ્રાહ્મણે એક સુંદરીને પરણવાનું નોતરૂ દેતાં જોઈ અને તે અદ્રશ્ય થઈ, તેથી તેને મરતો અટકાવી લેવાને સિંહલ માટે આવવું પડ્યું છે એમ કહ્યું એ તો બારે સખીઓનો જુમલો હતો અને તેમને એક જ વરને વરવાનો ઓરતો હતો વિક્રમ તેમને ખાંડા સાથે પરણાવી ઉજ્જણી આવવા નીકળ્યો અને પાછા ફરતા અનુકૂળ થયલી પેલી પાંચે ચોકીઓના રક્ષકો પાસેથી વિવિધ પ્રસાદીઓ અને સમૃદ્ધિઓ લઇ રાજનગર ઉજ્જેણુ આવ્યો અને લોભી બ્રાહ્મણને તે સઘળુંએ આપીને સંતોષ્યો

૨ વાર્તાનો પ્રબંધ દુહા અને ચોપાઇથી બાંધેલો છે કુલ કડી ૫૫૪ છે ૧૭૧ દુહા અને ૩૮૩ ચોપાઈ છે છપ્પો એકે નથી

૨. સ્તુતિભાગ કડી ૭ છે, રખીયલનો ઉલ્લેખ નથી, ભોજપ્રશંસા છે સિંહાસન અને પુતળીનું માત્ર સુંદર વર્ણન કડી ૫ મા છે પણ તેની પ્રાપ્તિ જણાવી નથી માત્ર આટલુ જ સૂચન છે

વાસવે સુંપ્યુ વીરને વિક્રમ નર નરેશ
કોયેક સભાવે તે ગયું પૃથિવી માંહિ પ્રવેશ ૧૫

ઉપસંહારમા કવિની ઓળખ અને ગ્રંથના મૂળ વિષે ચાર કડીઓ છે, રખીયલ કે માતરનો ઉલ્લેખ જ નથી

વિશેષ-૧ આ વાર્તા છપાઈ છે, જુઓ આ પ્રતિ ભાગ ૧, પાનાં ૧૫૬ થી ૨૨૪

૨ આ પ્રતિ છપેલી પ્રતિને લગભગ મળતી છે માત્ર ઉપસંહારમા ૪ને બદલે ૧૮ કડી છે, તેમાં રખીદાસ અને તેના વંશજોના ગુણગાન વર્ણવ્યાં છે પોતાના ગ્રંથોના ઉલ્લેખો પણ કર્યા છે જુઓ છાપેલી સા પ્રતિનું પાનું ૨૨૪ મુ

૩ આ પ્રતિ ૧૮૩૪ના માગશર વદ ૭ વાર શનિની છે, તે ત્રવાડી પીતાંબરે નવતાડ ગામમા લખેલી છે તેણે આ વાર્તાને 'પષ્ટમો' અધ્યાય કહી છે

૪ જૂની છાપેલી પ્રતિમા રખીઅલ ઉલ્લેખની ૧ કડી છે, પણ તેમા તેના વંશજો સબધી સૂચન નથી

૫ કે પ્રતિમાં આ વાર્તા ૧૪ મી છે અને પૂરણા પુતળી બોલે છે

વાર્તા ૫ મી-પંચ દંડની-પુતળી હંસા-પૃ. ૬૭-૮૯

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમ ॥ અથ સિંહાસનબત્રીસિ મધ્યે કથા પંચ ડંડની પુતળી હંસાની લખી છે

દુહાઃ નમું માતા સરસતિ તુને પુજુ દોઉ પાય
કરણા દ્રષ્ટ જુઓ તમ્યો બુધી પ્રફુલિત થાય ૧
ભોજ રાજા મન હરખીઉ મુહુરત રૂડું લીધ
સિંહાસનને પુજિઉ સોભા બહુ વિધ કીધ. ૨
× × × ×
ભોજરાજ તવ બોલીયો પુતલી મતેં તે વાત,
કહો વર્ણવુ વિક્રમ તણાં સુણું જોડિ બે હાથ. ૭

અન્ત– એહ કથા જે સાંભલે કરે વિવધ પેરે દાન,
આ લોકે જસ પામસ્યે પર લોકે સનમાન. (૫)૨૬

× × × ×

સહુથી મોટો ધર્મ છે કરો વિચ્યારી આપ,
વિક્રમે જસ દિગવીજે કર્યો તે પુણ્ય તણો પ્રતાપ, ૫૨૮

× × × ×

રામકથા નવું ચરિત્ર સુણે નરનારિ જન,
એક એક અક્ષર સાંભલે રેવાનું દરસન. ૫૩૧
એહ પ્રાક્રમ જે કરે તે બેસે આસંન,
કહિ કથી જે પુતળી સુણીઈં ભોજ રાજંન. ૫૩૨
એહવું કહીને પુતલી, હંસા ગઇ આકાસ,
અષ્ટ કથા પુરણુ થઇ કેહે કવિ સામલદાસ. ૫૩૩

ઇતિ શ્રી સીહાસનબત્રીસી કથામાં પંચ ડંડ સંપુરણુઃ શુભં ભવતુ.

૧ શ્રી અભેદ ડંડ દેવદમનીને ઘેર છે. ૨ ઉડણુ ડડ ઉમયાદે નારી. ૧ અજીત ડંડ ૨ રાક્ષસને પાસે ૪ અજય ડંડ ૩ રતનમંજરી પાસે ૩ વીષધર ડંડ ૪ બ્રાહ્મણુપુત્રી પાસે. પ્રતાપ ડંડ કોચી કંદોયણુ પાસે ૫.

વિષયાદિ–૧ પ્રસંગ આમ વર્ણવેલા છેઃ (કડી ૧૬ મીથી) એકદા રાજા વિક્રમ રાજઠાઠમાઠથી નગરમાં સ્વારીએ ફરવા નિકળ્યો, દરમ્યાન દેવદમની ધાંમણે માળીઆ ઉપર વાસીદું વાળવાને પોતાની દાસીને વઢીને મોકલી અને તેથી વાદળપૂર ધૂળ ઉડતાં સ્વારીના જોદ્ધાઓ ધૂળ ઉરાડનારને પકડવા તેના માળીએ ચઢી ગયા અને દાસીને મારી. આથી દેવદમનીએ ચીઢાઈ સ્વારીના આગલા ભાગમાં અભેદ દંડની આડ કરતાં અભેદ્ય દિવાલ ઉભી થઈ ગઈ. અને સ્વારી ત્યાં જ અટકી. અને એ દિવાલ તોડાવા અથાગ પ્રયત્ન થતાં છતાં તે ન તૂટી તે ન જ તૂટી, અને વિક્રમ હતતેજ થયો. પછી દેવદમની સાથે વિચારતાં તેણે પંચડંડ પ્રાપ્ત કરવા રાજાને પ્રેર્યો અને વિક્રમ તેની છોકરી સાથે રાજા પાસે ચોપટ ખેલવા બેઠો. હરસિદ્ધિની કૃપાથી એ છોકરીને સ્વર્ગમાં નૃત્ય કરતી પકડી અને તેનાં આભૂષણુ ખુબીથી મેળવ્યાં અને તે પછી તેને હરાવી. પછી દેવદમનીની પ્રેરણાથી વિક્રમે સોપારાની બ્રાહ્મણી ઉમયાદેને જિતી ૧ 'ઉડણડંડ', દૈત્યને હરાવી ૨ અજિતડંડ, ત્રંબાવટિની રાજકુંવરી પાસેથી ૩ અભયડંડ, વીરભટની પુત્રી કનેથી ૪ વિષધરડંડ, અને કોચીકંદોયણુ કનેથી ૫ પરતાપ કે જ્ઞાનડંડ એમ પાંચે ડડ મેળવ્યા અને સિંહાસનને જડાવ્યા આમ સાત પ્રસગોની આડ વાર્તાઓ કહેલી છે.;

૩. સ્તુતિભાગ કડી માત્ર ૧ છે, સિંહાસન બેસવાની તૈયારીની કડી ૭ (૨-૮) કે રખીલદાસનો ઉલ્લેખ નથી. અને કવિની ઓળખની કડી માત્ર ૧ જ છે.

૪ કુલ કડી ૫૩૩ છે, દુહા ૨૭૮ અને ચોપાઇ ૨૮૫ છે, એકે છાપો નથી

વિશેષ-૧ આ વાર્તા છપાઈ છે જુઓ સા પ્રતિ ભાગ ૧ લો, પાના ૨૨૫ થી ૩૦૨

૨ અહીં નોંધવાજોગ બાબત એ છે કે અને 'અષ્ટકથા પૂરણુ થઇ' એવો ઉલ્લેખ પ્રસ્તુત પ્રતિમા છે, ત્યારે તે ક્રમમાં પાચમી આવે છે આથી વાર્તાઓનો ક્રમ પાછળથી ખચિત થયાનો સભવ દીસે છે

૩ બૃ કા શા ૧ લામા આ વાર્તા છપાઇ છે તેમા અને આમા મહત્વવાળો ફેર નથી

૪ પ્રા સ ૧૮૪૪ની પાનીયા પ્રતિમાં સ્તુતિભાગની ૮ કડી છે અને ઉપસહારમા સિંહાસનનું વર્ણન અને ૨ખી ઇસ અને તેના પૂર્વજો વિરે ઉલ્લેખ છે કે પ્રતિમા આ વાર્તા ૧૨ મી હોવાનું જણાવેલુ છે

૫ નરપતિ કવિએ સ ૧૫૪૧ પચદડની વાર્તા લખી છે, જુઓ અ ૮૮ ક (પા સુ) તેમ રા મોહનલાલ દલીચદ દેશાઈ વાળા ગ્રથ "જૈન ગુર્જર કવિઓ" જુઓ (પાનુ ૨૯૨)

વાર્તા ૬ ઠ્ઠી–અબોલા રાણીની–પુતળી ચિત્રાગદા–પૃ. ૯૦–૧૦૮

આરભ–શ્રી ગણેશાય નમ અબોલા રાણીની વાર્તા પુતલી ચીત્રાંગનાની કથા લખ્યતે ॥

દુહા શ્રી શારદાને નમુ ગુણપતિ પુંજું પાય,
સેંહાસનબત્રીસમા વર્ણવુ વિક્રમરાય ૧
ચુકવ્યો નાય ગોવાલીઈ જે થયું ભોજને જાણ
તે હેઠલથી કાઢિયું સેંહાસન પરમાણ ૨

અન્ત–એહવુ કહીને ઉતપતી આપે ગઇ આકાશ,
છઠ્ઠી કથા પુરણ થઇ કહે કવી સામળદાસ ૪૪૭
પહેલે પડદે પુતલી રમી ચતુર નર ચ્યાર
બ્રામણ, સોની, સાળવી, ચોથો તે સુતાર ૪૪૮

વિષયાદિ–૧ પ્રસગ આમ વર્ણવેલો છે–(કડી ૧૯ મીથી) ઉજ્જયિનીના મધ્ય બજારમાં તબોળીનું એક હાટ હતું ત્યાથી રાત્રિને સમયે એક દાસી રોજ રોજ મહોર આપી પાન લેવા આવતી તેને જોઇ તબોળીને એની શેઠાણિને ઓળખવાનું મન થયું અને પોતાનો ગોર તેની પુંઠ પુઠ મોકલ્યો જગલ, પર્વત વટાવતાં પેલો વિપ્ર દાસીની પાછળ ચાલતો ચાલતો એક ગુફા સમીપ આવ્યો અને દાસીની પહેલાં તેમાં પેઠો ત્યા તેણે ગાનતાન ગાતી, એક કુવામાંથી સોનાની ઘેડયવાળા રહેંટથી પાણી કાઢતી અને અબોલાની આણ બોલતી સુંદરીઓને જોઈ વિપ્રે તેમને અબોલા દેખાડવાનો અત્યાગ્રહ કર્યો તેમણે કહ્યુ કે અબોલા પુરુષનું મુખ જોતી નથી તેની એવી પ્રતિજ્ઞા છે કે એક રાતમાં ચાર પડદાની અદર તે બેઠી હોય ત્યારે તેનું મૌન તોડાવી ચારે પડદા એક એક પછી ભેદે તે પુરુષનું મુખ જોવુ અને તેની મૂલખરીદી દાસી થવુ, પણ જે પુરુષ તેને જેવાની આતુરતાથી ત્યા આવી ચઢે અને એક જ રાતમા તેનું મૌન તોડાવી ન શકે તેને માત કાળે કારાગૃહે નાંખવો પેલા વિપ્રે તો આ મત જાણ્યા છતા અબોલાને જેવાની

ખ્હોંસ કરી અને આત્મહત્યા કરવા તત્પર થયો ત્યારે તે બ્રાહ્મણ હોઇને તેને જતો કરવાની મનીષાથી તેને એક કુંડમાં ન્હાવા મોકલ્યો અને જેવો તે એમાં પડ્યો ચમત્કારથી આકાશીએજ પેલા તંબોલીના હાટ આગળ આવી પડ્યો. નગરી ઉકતાં જોયેલો દેખાવ યાદ કરી રડવા લાગ્યો, ત્યાં નગરચર્યા જોવા નીકળેલો વિક્રમ આવી ચઢ્યો અને તેનું વીતક સાંભળી તેની આતુરતા તૃપ્ત કરવા વચન આપ્યું, અને પછી એક રાતે તંબોલીની હાટે આવેલી પેલી દાસીની પાછળ પાછળ વિક્રમ અબોલાની ગુફાએ ગયો અને ચાર (પેટા) વાર્તાઓ કહી અબોલાનું અબોલપણું તોડાવ્યું. પછી તેના મુખેથી તેના જન્મની પૂર્વકથા સાંભળી અને બ્રાહ્મણ સાથે તેને પરણાવી વીસ ગામ સુંપ્યાં.

૨ કુલ ૪૫૪ કડી છે. તેમાં ૧૪૩ દૂહા, ૩૦૭ ચોપાઈ અને ૪ (બારબાર લીટીના) છપ્પાય છે.

૩ સ્તુતિભાગ કડી ૧ છે, રખીદાસનો ઉલ્લેખ નથી; ગ્રંથમહીમા છે, કવિ ઓળખનું માત્ર એકજ પાદ (૪૪૯) છે.

૪ અંતે ચાર પડદા પેટા વાર્તા તેનો સક્ષેપ ૪૫૦-૩ એ ચાર કડીમાં આપેલો છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા સા. પ્રતિ ભાગ ૧ લો, પાના ૩૦૨-૩૬૮ મે પ્રકટ થયલી છે.

૨. કે. પ્રતિ અને સ. ૧૯૦૧ નો ચોપડો હિ. પ્રતિ આ પ્રતિને લગભગ મળતા છે. હિ. માં ૪૫૦-૪ એ કડી નથી. સ. ૧૮૩૬ ની પા. પ્રતિમાં ૨ કડીમાં રખીદાસનો અને ૨ કડીમાં કવિની ઓળખનો ઉલ્લેખ છે. સં. ૧૮૬૯ વાળી પ્રતિમાં રખીદાસનો ઉલ્લેખ નથી.

વાર્તા ૭ મી-નાપિકની-પુતલી શ્યામિકા-પૃ. ૧૦૮-૧૨૨

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમઃ । અથ સિંહાસનબત્રિસી મધ્યે વાર્તા નાપિકની પુતલી શામકની કથા લખ્યતે ॥

ચોપાઈ. પ્રથમ સારદાને કરૂં પ્રણાંમ મુઝ મુખ દેજ્યો સુંદર વાણિ,
ગાઉં હેતે વિક્રમચરિત્ર જે સાંભલ્યેથી થાઇં પવિત્ર. ૧
ઉજેણિ નગરીયે ભુપ જેહમાં કંદ્રપના સરિખું રૂપ,
તેહ તણું સિંહાસન સાર તે લાવ્યો ભોજ ન લાગી વાર. ૨

દુહાઃ સુંણો ભોજ કહેં પુતલી એહવો વિક્રમરાય,
તેહનો મહિમા સાંભલે પાંચે પાતિક જાય. (૨) ૯૫
હરસિધ તો કીપા કરેં ટલે વ્યાધિ નેં શોક,
મનવંછીત ફલ પામસ્યેં જે કોય સુણસ્યે લોક. ૨૯૬
ગાઇં, સીવેં નેં સાંભલેં તેહને નર્મદાનું દર્શન,
પુન્ય ઉપર જે મન ધરેં કોમલ રહેંસ્યેં મન. ૨૯૭
પ્રાક્રમી વિક્રમ થયો ભોજ સાંભલો કર્ણ,
એહવાં પ્રાક્રમ જો કરો તો ધરો સિંહાસન ચર્ણ. ૨૯૮

પરદુખભંજન સુખકરણ અજીત અભેદિ થાય.
એ સીહાસન ઇંદ્રનું બીજો ન ધરે પાય ૨૯૯
એહવુ કહીને પુતલી આપેં ગઇ આકાસ,
સપ્તમી કથા પુરણ થઈ કહે કવી સાગલદાસ ૩૦૦

ઇતિ સીહાસન બત્રીસી મધ્યે કથા નાપીકની સપૂર્ણ શ્રીરસ્તુ શ્રીસુભં ભવતુ સવત ૧૯૩૬ ના માગસર વદી ૧૧ વાર રવૌ લપીત કપડવણજ મધ્યે લપીત પનાસ મીહાજી ચેલા જીવણુ લપીત સુભ ભવતુ કલ્યાણુમસ્તુ શ્રીરસ્તુ

વિષયાદિ-૧ પ્રસગ આમ વર્ણવેલો છે -(કડી ૧૦ મીથી) રાજા વિક્રમ એક વખત હજામ પાસે પત્ર લખાવતો હતો તે વેળા એક કાનફટો યોગી આવી ચઢયો એ તેની પાસેથી, હજામને બહાર કાઢી, પરકાયાપ્રવેશનો મત્ર શીખ્યો, વિક્રમે બહાર કાઢયાથી, હજામને મન વસવસો રહી ગયો અને ઘેર જઈ મરવા તત્પર થયો.' નગરચર્યાએ નીકળેલા વિક્રમને તેની ખબર પડી એટલે એ પરદુખભંજન રાજાએ તેને પરકાયાપ્રવેશનો મત્ર શીખવ્યો વિક્રમ તો એ વાત વિસર્યો એકદા મૃગયા અર્થે રાજા વનમા ગયો, અને મૃગને માર્યો, પછી પેલા મત્રનો પ્રયોગ કરી જોવા અરૂપર જોયુ અને કોઇને ન દીઠ, એટલે રાજાએ પોતાના ખોળીયામાથી જીવ કાઢી મૃત મૃગના દેહમા પ્રવેશ કર્યો પરતુ કર્મસંજોગે તેટલામાં પેલો લુચ્ચો હજામ ત્યા આવી ચઢયો અને તે ઝટ દઇને રાજાના જ દેહમાં પેઠો. એટલે વિક્રમ તો છેતરાયો તેનાથી પોતાના દેહમાં પાછા ન પેસી શકાયું અને હજામ વિક્રમ બની બેઠો, અને ઉલટો પેના (બાડા) મૃગને (વિક્રમ તેમાં પેઠેલો હોઇને તેનુ કાસળ કાઢવા) મારવા દોડયો, પણ મૃગરૂપ વિક્રમ તે ચેતી નાસી ગયો એટલે વિક્રમ બનેલા નાપિકે કોઈ પણ મનુષ્ય પેલા (બાંડા) મૃગને મારે તેને ગામ આપવાનું જાહેર કર્યું, પછી તે ઉજ્જેણી આવી વિક્રમનું રાજપાટ ચલાવવા લાગ્યો પણ રણવાસમાં પટરાણી તેનાં ચિહ્નોથી કળી ગઇ કે એ રાજા ખરો વિક્રમ નથી, એથી તે એની અડાશે પણ ન ગઈ અને પતિવ્રતાપણું જાળવ્યું

આ પાસ એકદા એક પોપટને મરતો દેખી હરણની કાયા છોડી વિક્રમ તેમા પેઠો અને પોપટ થઈ પ્રધાનને ત્યા ગયો, અને તેને ચેતવ્યો કે ખરો વિક્રમ તો હુ પોતે છુ અને હાલ જે છે તે હજામ હોઈ ખોટો છે પછી પ્રધાન, રાણી અને પેના પોપટ મળી એક એવો સચ રચ્યો કે એક મુઆ ઘેટાને રાજદ્વારે આધી રાણીએ તેને કહ્યુ કે તે તું સાચો વિક્રમ હોય તો પરકાયાપ્રવેશ કરીને ઘેટાને જીવતો કર અને તેમ કરે તો હુ તને મારો ખરો ધણી વિક્રમ માનુ ખોળીમત્રનો હજામ તેથી તેણે આપવડાઇ દાખવવા જેવા પેલા મુએલા ઘેટાના ખોળીયામા પ્રવેશ કર્યો કે ઝટ દઈને પોપટના દેહે હાજર રહેલા વિક્રમે પોતાના મૂળ દેહમા પ્રવેશ કર્યો અને હજામને ઘેટાના દેહમાં ચુંમાઇને રહેવુ પડ્યુ વિક્રમે પછી તેનું પાળીપોષી પૂરૂ જતન કરવા માંડયુ દરમ્યાન બનવાકાળ તે એક બ્રાહ્મણના જુવાનજોધ પુત્ર ઉપર વાઘે વનમાં તરાપ મારી, પણ દયા આવતાં તેને છોડ્યો ખરો, પરતુ ભયનો માર્યો તે મરી ગયો એના મૃતશરીરને બ્રાહ્મણ રાજ્યદ્વારે લાવ્યો તેનું કલ્પાંત સુણી પેલા ઘેટાના દેહમાં રહેલા નાપિકને વિક્રમે બ્રાહ્મણપુત્રના દેહમાં પેસવા પ્રબોધ કર્યો અને હરામી હજામે વિક્રમની પુત્રી પરણવાનું અને વીસ ગામ લેવાનું વચન મેળવી, પરકાયાપ્રવેશ કરી, બ્રાહ્મણપુત્રને જીવાડ્યો

૨ કુલ કડી ૩૦૧ છે; ૯૪ દુહા, ૩ છપ્પય, અને ૨૦૪ ચોપાઇ છે. પ્રતિમાં ૩૦૦ કડી નોંધી છે, પણ ૪૧ મીનો આંક બેવડાયાથી ૩૦૧ થાય છે.

૩. સ્તુતિભાગ કડી ૧ છે, રખીદાસનો ઉલ્લેખ, તેમ ગ્રન્થમહિમા કે કવિ-ઓળખ નથી.

વિશેષ:-૧. આ વાર્તા છપાઈ છે. જુઓ સા. પ. ભં. ની સિંહાસન બત્રીશી ભાગ ૨ જો, પાનાં ૩૯૯-૪૦૩.

૨ સં. ૧૯૦૧ નો ચોપડો હિ. આ પ્રતિને મળતો છે. સં. ૧૮૩૯ ની પ્રતિ પા. માં આ વાર્તાનાં પાનાં પડયાં છે. કે. પ્રતિમાં થોડોક વધારો છે, પણ તે ખાસ મહત્વનો નથી.

——:o:——

વાર્તા ૮ મી-ધનવંત શેઠની-પુતળી લક્ષ્મણા-પૃ. ૧૨૨-૧૩૩

આરંભ: દુહા-બેઠા ભોજ સભા કરી તેડા વિપ્ર સુજાંણ,
મુહુરત સુભ આપો મુને જોતિક જોઇ પુરાંણ. ૧
પુષ્ય નક્ષત્ર પુરાણા તિથી સીધ યોગ ગુરૂવાર,
ધન લગ્નેં મુહુરત સુભેં અમૃત ચોઘડીયું સાર. ૨

અન્ત: દુહા—નથી થયો અવની વીષેં સત્યવાદિ રાજન,
એહવો જે દાતા થસ્યેં તે બેસે આસન (?) ૮૫
સુખેં બેસો ભોજ રાયજી દાતા એહવા થાયો,
પરકામ એવાં કરી નવિ સકો તો નવિ ધરસ્યો પાયો. ૮૬
એમ કહીનેં પુતલી આપે ગઈ આકાશ,
આઠમી કથા પુરણ થઇ કહે કવી સાંમલદાસ. ૮૭
એહ લક્ષ્મણા પુતળી કહી કથા સુવિશાળ,
હવેં કામાક્ષા બોલસ્યે આગળ વાત રસાળ. ૮૮

ઇતિશ્રી વીક્રમચરિત્ર કવી સાંમલદાશ વીરચિતે ધનવંત શેઠની વાર્તા સંપૂર્ણ શુભં ભવતુ. શ્રીરસ્તુ:

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ-એકદા વિક્રમે પોતાનો ગર્થભંડાર જાણવાની ઇચ્છાથી પૂછતાં પ્રધાને કહ્યુ: જ્યાંસુધી તમારે પુણ્યનું કામ છે ત્યાંસુધી દામ જરૂરી છે. આથી તેણે ધન આણના ઇષ્ટ-ઉપાસના આદરી શક્રે તેને દક્ષિણ સાગરના બેટમાંના કદલી વનમાં એક અવધૂત રહે છે, તે તને કંઇક આપશે, જેથી તારા ભંડાર ભર્યા રહેશે એવું વરદાન દીધું. યોગિનીની મદદથી વિક્રમ ત્યાં ગયો. અને એક જડીબુટ્ટી કનકલતા પ્રસન્ન થઇને અવધૂતે તેને આપી કહ્યુ કે ૫૬ તોલા કથીરમાં પા રતિ આ બુટ્ટી નાંખી તપાવ્યેથી બધું સોનું થશે અને આખીયે વાપર્યાથી ૫૬ કરોડ ટકા થતાં બારણે ધ્વજ ફરકશે અને ભેરી વાગશે. પણ બીજી વાર જો આ બુટ્ટી માગવા આવીશ તો પ્રાણ જશે. વિક્રમ તે લઈને ઉજ્જેણ

આવ્યો તેણે ૫૬ કરોડ ટકા એ વડે પડાવ્યા ઉજેણમા એક ધનપાલ શેઠ ૫૬ ક્રોડીનો ધણી હતો તેણે પોતાના દીકરાનો વિવાહ એવા જ ધનવાન શ્રીવત શાહની દીકરી વેરે કર્યો પણ તે પછી વિષમ દશા બેઠી અને સઘળું ધન, વ્યાપાર, માલ ધનપાલનાં ચાલ્યાં ગયા, એટલે પોતાની દીકરીનો વિવાહ શ્રીવત શાહે ફોક કર્યો, અને એક ધનાઢ્ય ભાનો શાની પુત્રી વેરે પરણાવવા તત્પર થઇ ગામ ચોરાશી જમાડી વિક્રમ નગરચર્યા જોવા નિકળ્યો તો ધનપાલનો દીકરો વિવાહ ફોક થતા મરવા તત્પર થયેલો દીઠો વિક્રમે તેને પોતાનું બધુએ ધન સોંપ્યું અને તેને રાજપુત્રને યોગ્ય ઠાઠમાઠથી પરણાવ્યો

૨ કુલ કડી ૨૮૮ છે, દુહા ૧૦૪, છપ્પા ૫, અને ચોપાઇ ૧૭૯ છે પ્રતિમા કડી ૨૮૭ નોધી છે પણ (૨)૫૯ ભીને બદલે (૨) ૬૦ લખાયાથી એક કડી વધુ નોંધાઇ છે

૩ સ્તુતિભાગ નથી, ગ્રથમહિમા, કવિઓળખ, રખીયલઉલ્લેખ આદિ પણ નથી

વિશેષ-વાર્તા છપાઇ છે જુઓ સા. ૫ ક્ષ ક સિંહાસનબત્રીશી ભાગ ૨ જો, પાના ૪૦૪-૪૪૧ કે પ્રતિ ઘણી ખરી મળતી છે રા હીરાલાલના ચોપડામા આ વાત નથી, પાનીર્યા પ્રતિ-પા મા આરભમા ૧૫ કડી સ્તુતિની વધુ છે, તેમ રખીયલ પ્રશંસાની કડી ૪ વધુ છે, એ પ્રતિ ત્રુટક છે, એમા કેટલાક દુહા-ચોપાઇ વધુ છે

વાર્તા ૯ મી-હંસની-પુતળી કામાક્ષા-પૃ ૧૩૩-૧૪૭

આરભ શ્રીગણેશાય નમ ॥ અથ સિંહાસનબત્રિસિ મધ્યે કથા હસની પુતલી કામાક્ષાની લખી છે ॥

દુહા આદિ નમું ભૈરવ તુંને ચરણે રાખુ મન,
ક્રિપા કરે મહા વીર તુ જાણિ નિશ્ચે મન ૧
બટુક ભૈરવ પ્રસન્ન છે નોધારા આધાર
જે કહેવાય તમ તણો કરો તેની સાર ૨
આનદ થયો મન ભોજને લીધુ મુહુરત લગ્ન,
સિંહાસનને નિરખીયું થયું મોહ મન મગ્ન ૩

અન્ત'-દુહા ચરિત્ર એહવુ સાભળી દાતા આપો લાહાણ,
કિરપી તો માને નહી સુંમ તો છંડે પ્રાણ (૩) ૪૫

× × × ×

એહવુ સાભળે હેતેં કરી કરે પુન્ય મહા કામ,
ફલે દર્શન નર્મદા તણું નાહ્યે ગગાસ્નાન ૫૦
નથી થયો અવની વિષે સત્યવાદિ રાજન,
એહવો જે દાતા થસ્યે તે બેસે આસન ૫૧
સુણે બેસો ભોજ રાયજી દાતા એહવા થાયો,
પરક્રામ એહવાં કરિ નવ્ય શકો તો નવિ ધરસ્યો પાય, ૫૨

એહવું કહીને પુતળી આપે ગઇ આકાશ,
નવમિ કથા પુરણ થઇ કહે કવી સાંમલદાસ. ૫૭

ઇતિ સીંહાસનબત્રીસીમાં હંસકથા સંપૂર્ણઃ

વિષયાદિઃ-૧ પ્રસંગઃ-એકદા વિક્રમ વાડીએ ફરવા ગયો. ત્યાંથી વનમાં શિકારે સંચર્યો. પાછા આવતાં વાટમાં કણબીને ગોફણ મારી પક્ષીઓને ઉડાડતો અને મારતો જોયો. એટલે ઉજ્જેણી આવી પક્ષીઓ માટે રણમાં અન્નના કોઠાર ભરાવ્યા અને પાણીના ઘાટ કરાવ્યા. આથી તેની કીર્તિ પ્રસરતાં પ્રસરતાં ઠેઠ માન સરોવરે પહોંચી અને હંસો ત્યાંથી આવ્યા. તેમને મોતીનો ચારો આપી વિક્રમે સતોષ્યા. એટલે સ્વર્ગમાં જઈ ઇન્દ્ર આગળ તેને વખાણ્યો. ઇન્દ્રે તેમને કેદમાં પૂર્યા. હંસીઓને તેની ખબર પડતાં એક દૂત મોકલી વિક્રમને જાણ કરી. વિક્રમ તેઓને છોડવવા નીકળ્યો. માર્ગમાં સુખવંતી નગરીમાં વણિકહાટે જતાં તેને નિર્ઘોષ રાજાના સદાવ્રતે જમો કહેવામાં આવ્યું. તેને એ રાજા એ ધન કયાંથી લાવે છે એવી જીજ્ઞાસા થઈ અને રાત્રે તેની પાછળ સાગરતીરે ગયો અને ત્યાં રાજા ચંડી અને જેગણીઓને પોતાના દેહનાં અવયવોનો ભોગ આપતો દીઠો; પછી જેગણીઓએ તેના દેહને આરોગી, હાડકાં એકઠાં કરી, અમૃતથી સજીવન કર્યો; અને અપરંપાર સુવર્ણ આપી વિદાય કર્યો. વિક્રમ બીજે દિને રાત્રે પહેલો ત્યાં ગયો અને અંગોઅંગે મીઠાઈ ભરી, જેગણીઓને દેહ સમર્પ્યો; તેમણે અમૃતમય સ્વાદથી પ્રસન્ન થઈ વરદાન માગવા કહેતાં વિક્રમે વિના અવયવો સમર્પ્યે નિર્ઘોષને અઢળક ધન મળ્યું જ જાય તેમ માગ્યું. દેવીએ ચિંતામણિ નિર્ઘોષને આપવા તેને સોંપ્યો અને તેની પોતાની રાણી માટે સદા યુવાની રહે એવી બે ઝાલ કાનની આપી. વિક્રમ તે લઈ પાછો વળ્યો. વાટમાં નિર્ઘોષ મળ્યો; તેણે વિક્રમ પાસેથી ચિંતામણિ લીધો અને પેલી 'ઝાલ' પણ પડાવી લીધી. વિક્રમ ત્યાંથી નીકળ્યો. તે એક નગરમાં ગયો ત્યાંની રાજપુત્રી રોજ ઉદરરોગથી રાજ્યના એકેક માણસને વારાફરતી ખાતી. તે દિને એક કુંભારપુત્રનો વારો હતો. તેને બદલે વિક્રમ ગયો અને એક તંબોલીઆ નાગને, કુંવરીનો ભોગ લેતો જોઈ માર્યો અને કટકા પાસે રાખ્યો; કુંવરીનો રોગ મટયો. એ કુંવરી તેને પરણવા તૈયાર થઈ, પણ કુંભારપુત્રની આરજુ જોઈ વિક્રમે તેને પરણાવી. ત્યાંથી વિક્રમ વનમાં જતો હતો ત્યાં નાગને વિલાપ કરતો જોયો; પેલો પોતે મારેલો તંબોળીયો તેનો પુત્ર હોવાનું સમજાતાં તેના કટકા આપ્યા, એટલે અમૃતથી તેને સજીવન કર્યો. તેની સાથે વિક્રમ વિમાનમાં બેસી સ્વર્ગે સંચર્યો. અમરાવતીની ઇન્દ્રસભામાં અદ્ભુત કાર્ય કરતાં ઇન્દ્ર પ્રસન્ન થયો અને હંસોને છોડ્યા તથા ઇન્દ્ર કનેથી કુંડલ, હંસ કનેથી હાર, નાગ કનેથી પુષ્પ અને કન્યા લેઈ ઉજ્જણ આવ્યો. પણ ત્યાં ગુણકાએ જારદ્વારા પેલો હાર, વણિકપુત્રે કુંડલ, ક્ષત્રિયાણીએ ધણીદ્વારા ફૂલ અને વિધવા બ્રાહ્મણીના પુત્રે કન્યા વિક્રમ કનેથી આત્મહત્યાના ભયથી મેળવ્યાં

૨. કુલ કડી ૩૫૪ છે. ૧૬૫ દૂહા, ૨ છપ્પા (બાર લીટીવાળા) અને ૧૮૭ ચોપાઈ છે. પ્રતિમાં ૩૫૩ કડી છે, પણ ૨૯૦ પછી એક કડીની ભૂલ છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા છપાઈ છે. જુઓ **સા. પ. ભં.**ની સિંહાસનબત્રીશી ગ્રંથ ૨ જો, પાનાં ૪૪૨-૫૦૦, સ્તુતિભાગ ભેરવની કડી ૪; રખીઅલઉલ્લેખ કે કવિઓળખ તેમ ગ્રંથમહિમા નથી. **હી. કે.** પ્રતિ મળતીઃ **પા.** માં ફેર અને વધારો; સરસ્વતી,

શામ અને નાના ભટની સ્તુતિનો ભાગ વધુ, અતમા પ્રથમહિમાની કડી ૪, રખીઅલ અને વીરેશ્વરના ઉલ્લેખની કડી ૩

૨ લહીઆએ આ વાર્તાને અંતે પચડકની વાર્તાની ૭ કડી લખી છે, ભૂલ થવાનું કારણ પચડકને અને અષ્ટમી કથાનો અને આ વાર્તાને અતે 'સપ્તમી' કથાનો ઉલ્લેખ (જે છેકયો છે તે) છે

વાર્તા ૧૦ મી-ગર્ધવસેનની-પુતળી વનિતા-પૃ. ૧૪૮-૧૬૨

આરભ. શ્રીગુરૂભ્યો નમ અથ સીંહાસન બત્રીસી વાર્તા રાજા ગર્ધભસેન પુતલી વનીતાની લખ્યતે

ચોપાઇ શ્રી ગુણપત્ય કેરા પુજું પાય, વર્ણવુ વિક્રમ રૂડો રાય,
એક સમે શ્રીભોજ રાજન, વિચ્યારૂ પોતાને મન. ૧

અન્ત –(દૂહા) કહે પુતળી ભોજ સુંણ, એહવો થયો તે રાય,
એહવા પ્રાક્રમ કરી સકો તો તમે મરજ્યો પાય (૩) ૪૭
જે મસ દિધી સારદા તે મેં કરી અભ્યાસ,
કરતા વકતા પશ્વરી કહે કવિ સાંમનદાસ ૪૮
એ ઉતપત્ય વિક્રમ તણી સુણતા પોહોચે આસ,
દશમ કથા પુરણ થઈ કહે કવિ સામળદાસ ૪૯
એહ વીનિતા પુતળી કહી કથા સુવીસાળ,
હવે બાળા પુતળી કહેશે વાત રસાળ ૫૦
ગાય, સીખે ને સાભળે તેહના મન પોહોચેં કોડ,
રણ માંહે જસ ઉપજે જોતાં હુશે હોડ ૫૧

ઇતિશ્રી સીહાસનબત્રીસી મધ્યે કથા ગર્ધભસેનની સપૂર્ણ ॥ શ્રીકપડ વણજ્ય મધ્યે લપીત પ જીવણજી શ્રીરસ્તુ

વિષયાદિઃ ૧ પ્રસગ –વિક્રમની ઉત્પત્તિ આ કથામા વર્ણવાઈ છે એક સમયે ઇન્દ્રે મેનકા પુતળીને કૈલાસમાં શંકર પાસે નૃત્ય કરવા જવા હુકમ કર્યો રસ્તામાથી રોકી ઇન્દ્ર-પુત્ર તેને પોતાને ત્યાં લઈ ગયો આ વાતને મહીનો વીતતા ઇન્દ્ર કૈલાસ ગયો અને પોતાની અપ્સરા વિષે પૃચ્છા કરી, મહાદેવે ઉત્તરમા કહ્યુ કે હુ એને મારી પાસે મોકલ્યાનું જુઠું કહે છે એટલે અનુચર મોકલી મેનકાને ઇદ્રે ત્યાં બોલાવી મગાવી અને પોતાના પુત્રને ગર્દભરૂપે અવતરવા શાપ આપ્યો. અનુગ્રહ માગતા ઇન્દ્રે તેને દિવસે ગધેડો બની રહી, રાત્રે દેવતા થઇ, રાયની પુત્રી સાથે રગે રમજે, એમ કહ્યુ, પછી તે ખભાતમાં ગર્દભ થઇને રામજી કુભારને ત્યાં અવતર્યો એક દિને ગધેડાએ રાજા પાસે જઇ તેની કુવરી પરણાવવાનું કહેવા રામજીને પ્રેર્યો પછી શાપ આપી, ઉંધો વાળવાનો ભય દેખાડી, દિવાન દ્વારા રાજાને તેની કન્યા પરણાવવાને પ્રેર્યો અને ચમત્કારમાં ત્રાંબાનો ગઢ

ખંભાતની આસપાસ ગર્દભે કરી આપ્યો, અને તેની કન્યા પરણ્યો. રાજમોહોલમાં રાત્રે પેલો ગર્દભ સુંદર પુરૂષ થઈ કન્યા સાથે રંગે રમતો અને દહાડે પાછો ગધેડો બનતો. તેણે આ ગુહ્ય વાત કોઇને ન કહેવાની પ્રતિજ્ઞા લેઈ કુંવરીને કહી. તેના પ્રધાનની પુત્રી પણ ગર્દભને પરણી, તેને ગર્ભ રહ્યો. માતાના પૂછવાથી તેને પોતાનો ધણી એ ગર્દસ નહીં ઇન્દ્રનો પુત્ર હોવાનું કહ્યું, અને રાત્રે તેને એ પ્રકાર દાખવ્યો. આખરે સ્ત્રીની જાત, એથી પ્રધાનની પત્નીએ જેવું પુરૂષનું રૂપ ગધેડાએ ઉતારી ધર્યું તેવું જ પેલું ખોળીયું બાળ્યું. તરત જ પોતાની પત્નીઓને ચેતાવી ગર્દભસેન વિમાને ચડ્યો અને ચઢતા કહ્યુ કે તમે નાસવું હોય ત્યાં નાસો, ઘડીકમાં આ નગરનું દટંતર થશે. એટલે તે સ્ત્રીઓ ત્યાંથી નાઠી અને પાંચેક કોશ પહોંચતાં ખંભાત ઉંધું વળ્યું. પેલી સ્ત્રી નદીતટે ઋષિને આશ્રમે ગઈ. રાજકુંવરીને વિકો અને પ્રધાનપુત્રીને પરભવ નામનો પુત્ર થયો. પરભવ મોટો થતાં વણજારા તેને વનમાં ફરતો હતો ત્યાંથી ઉપાડી ગયા, અને તે શકુનપરીક્ષા અને પક્ષીબોલી શીખ્યો. વિકો મોટો થતાં શિકાર કરવા લાગ્યો તેથી બ્રાહ્મણો કચવાયા, એટલે વિકો ત્યાંથી પરભવની શોધે ચાલી નીકળ્યો. માર્ગમાં વણજારાની પોઠભેળો તે રહ્યો. અને એક ભવિષ્યભાખુ શણવીએ પક્ષીબોલીથી પૂરથી ઉભરાતી નદીમાં તરતી શણગારભરી સુંદરીના શકુન કહ્યા. વિકો એ સાંભળી નદીએ ગયો અને મડદું બહાર કાઢ્યું અને ઘરેણાં લીધાં. એથી વનચરોએ પ્રસન્ન થઈ તેને રાજા થવાની આશીષ આપી દીધી અને ભવિષ્ય ભાખ્યું કે સવારે વણજારાની પોઠ લુંટાશે. વિકાએ પોઠોમાં પેલા દાગીના ઘાલ્યા. અને પાસેના નગરના રાજા પાસે જઈ વણજારા પોતાના ચોર હોવાનું કહી રાજસેવકોને ત્યાં આણી મુદ્દામાલ પકડાવ્યો. રાજાએ તેને દંડ દીધો અને શણવીને પોતાના ભાઈ તરીકે ઓળખી વિકાએ સાથે લીધો. ત્યાંથી તેઓ ઉજેણી નગરી આવ્યા, અને વૈતાળને મહાત કરી તેની મદદથી રાક્ષસને હણી, ઉજેણીનું રાજ્ય સુપ્યું અને વિકાનો વિક્રમ થયો.

૨ કુલ કડી ૩૫૧ છે; દૂહા ૧૫૦, છપ્પય ૧ અને ૨૦૦ ચોપાઇ છે. સ્તુતિભાગ કડી ૧ છે, રખીઅલઉલ્લેખ કે કવિ ઓળખ આદિ નથી.

વિશેષ–વાર્તા છપાઈ છે; જુઓ **સા. પ. સં. ક.** સિંહાસનબત્રીશી ભાગ ૨ જો, પાનાં ૫૦૧–૪૦. **પા** માં કેટલોક વધારો છે; બીજી પ્રતિઓમાં ઝાઝો ફેર નથી.

———:o:———

વાર્તા ૧૧ મી–કલશની–પુતળી–બાળા–પૃ.–૧૬૩–૭૯

આરંભ–શ્રીગણેશાય નમઃ અથ વાર્તા કલશની પુતલી બાલાની લષી છેઃ ।।

દુહાઃ વાકવાદની પ્રણમું પ્રણવું ગણપતિ રાય,
કરૂણા દષ્ટે અવીલોકતાં બુધી પ્રફુલીત થાય. ૧
× × × ×
ધાર નગરનો રાજીયો ભોજ રાય માહા સુર,
ચતુરસીરોમણ આગલો જેહમાં ઈશ્વરનું નુર. ૬

અન્ત–સંસ્કૃતમાં કાલીદાસે કહ્યું બુધી સાર સાંભલે લહૂં,
પ્રાકૃત વીધા એહને ગમી પ્રબંધ બાંધ્યો પંડીતને નમી. (૪૦)૩
× × × ×

એમ કહીને પુતળી આપે ગઈ આકાશ
અગ્યારમી કથા પુરણ થઇ કહે કવી શાંમળદાસ (૪૦) ૬
એ કનકા પુતળી કહી કથા શુવિશાળ,
હવે સીંહિકા બોલસ્યે આગળ વાત રસાળ ૭

ઇતિશ્રી સીંહાસનબત્રીસી ગ્રંથે પ્રાકૃતપ્રબંધે કવી સામળદાસ વીરચીતે કળસની વાર્તા સપૂર્ણ ।। શ્રીરસ્તુ ।।

વિષયાદિ ૧ પ્રસગ -વિક્રમના પલગ તળેના ભોયરામા ચાર કળશ ૫૬ કરોડ ટકાના મૂલ્યના મણિ આદિથી ભરેલા હતા ચાર ચોરોએ મળીને ખાતર પાડી જગલ મા જઈને દાટયા વિક્રમે તે ગુપ્ત ચર્યાથી જાણ્યુ અને બીજે દિને ત્યા જઇ તે એ કળશને ખોદી લાવી, ગાડીમાં ઘાલી, ઉજ્જયિણીમા લાવતો હતો ત્યાં દ્રવ્યના અભાવે દુ ખી થતુ બ્રાહ્મણકુટુંબ દેશવટે જતુ દીઠુ તેની આગ્રહી આરજીથી વિક્રમે એ ચારે કળશ તેમને આપ્યા બ્રાહ્મણે વિવાહ આદર્યો દરમ્યાન પેલા ચાર ચોરને દાટેલા કળશ ન મળતા બ્રાહ્મણને ત્યાં હોવાનું જણાતા રતોવઇ ચોરી કરી, અછક ઉડાવી લીધા બ્રાહ્મણ એ કલશ ચોરાયા જાણતા રાજદ્વારે આવી વિક્રમને ગળે પડી તેણે જ ચોરી કરાવી ઉપડાવ્યાનો આક્ષેપ મૂકયો વિક્રમ ગભરાયો તેણે જાતજાતના લોકોને શકથી તપાસ્યા, પણ કળશની ભાળ ન જ મળી આખરે જુગારીઓની ટોળી બોલાવી અને ખુબીથી એક કથા કહી તે દ્વારા પકડવાની યુક્તિ આદરી એક વાણીયાનો પુત્ર અને બીજા વાણીયાની પુત્રી નિશાળમા ભણતાં હતાં ત્યાં પેલી છોકરી પાસેથી વણિકપુત્રે વચન મેળવ્યુ કે જો મારો પિતા તારી જોડે મને ના પરણાવે તો પરણેલ ધણી સાથે રહેવા જવા પહેલાં, તારી સાથે એક રાત્રિ આવી હું રહી જઇશ વણિકપુત્રી એવો પ્રસગ આવતા પોતાના ભવ્ય શ્રીમત ધણીની પરવાનગી મેળવી બનીઠનીને પેલા વણિકપુત્રને ત્યા ગઈ રસ્તામાં ચોર મળ્યા તેમને પ્રેમીને ત્યાંથી પાછા ફરતા દાગીના આપવાનું વચન આપીને પેલા પ્રેમી શેઠને ત્યાં ગઇ પ્રેમીએ વચન પળાયલું જોતાં બેન કહી તેને વચનમુક્ત કરી રસ્તે વળતાં, દરમ્યાન ચોરોને લાભ મોટો થયાથી તે માટે એ સ્રીને એમને એમ જવા દીધી આમ સ્રીનું વચન રહ્યુ ધણીની સાવશાઇ સચવાઇ, સતીનુ શીલ સાચવ્યુ અને ચોરોએ ઉદારતાથી પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધ સ્વભાવ દાખવ્યો વિક્રમે આ ચારમાથી સૌથી સારૂ કોણ એવો પ્રશ્ન કર્યા, અને જે ચાર જણે ચોરને વખાણ્યો, તેની ઉપર ચોરીની શકા લાવી, કળશ સોપી દેવા તાપ આપ્યો, પણ તેમણે ન માન્યુ સામુ શિક્ષા ન કરવાનુ અને ઉલટાં વીસ ગામ આપી વજીર બનાવવાની ખાત્રી આપી ત્યારે તેમણે એ ચારે કળશ સભામા પાછા સોપ્યા અને વિક્રમે તે પેલા બ્રાહ્મણને સોપ્યા

૧ કુલ કડી ૪૦૭ છે દૂહા ૮૫ અને ચોપાઇ ૩૨૨ છે

વિશેષ-૧ આ વાર્તા છપાઈ છે જુઓ સા ૫ ભ ૬ સિંહાસનબત્રીશી ૨ જો, પા ૫૪૦-૫૮૩

૨ પુતળી બાળા એવો આરંભમાં ઉલ્લેખ છે ત્યારે અંતમા 'કનક' નામ આપ્યું છે સ્તુતિભાગ ૪ કડી છે કવિઓળખ ૧ થી કુલ ૨૬૫ કડી છે

વાર્તા ૧૨ મી-કાવડીયાની-પુતળી સિંહિકા-પૃ. ૧૮૦-૨૦૩

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ સિંહાસનબત્રીસી મધ્યે પુતળી સીંહકાની વાર્તા.

દૂહા-કમલજતનયા વર્ણવું માગું ઉતમ બુધિ,
વાસ કરો રસના વીપેં તો બોલું અક્ષર શુધ. ૧
વર્ણવું વિક્રમસેનને તો બુધિ પ્રફુલીત થાય,
ધર્મબુધિ ઘણું ઉપજેં ને પાપ સમુલું જાય. ૨

અન્ત-ચોપાઇ-અમદાવાદ મધ્યે છે વાસ રહું છું રાજપરનેં પાસ,
શ્રીગોડ માલવી બ્રાંમણ જાતિ બહુચરપ્રતાપેં શુભ સાક્ષાત. ૬૧
કીપા સારદા સીવજી તણી બટુકનામસ્યું પ્રીત જ ઘણી,
કરતાહરતા સર્વે છે ઇશ જશઅપજશ માનવનેં શીશ. ૬૨
× × × ×
કાષ્ટ તણી જિમ પુતલી રમાડે તે સુતાર,
તે વત હું તો જાણજ્યો મુજ ઇશ્વરનો આધાર. ૬૫
ભોજ પ્રત્યે કહે પુતલી જો સાહસીક એહવા થાઉ,
પરકારજ પ્રાક્રમ કરો તો સિંહાસન પાસે જાયો. ૬૬
ઇમ કહીને પુતલી વેગેં ગઇ આકાસ,
બારમી કથા પુરણ થઇ કહે કવી સાંમલદાસ. ૬૭

ઇતિશ્રી કવી સાંમળદાસ વિરચ્યીતે પ્રાકૃતપ્રબંધે કથા કાવડીયાની વિક્રમચરિત્રની સંપૂર્ણઃ સમાપ્તઃ શ્રીરસ્તુઃ કલ્યાણમસ્તુઃ શ્રીસંવત ૧૮૩૬ના વર્ષે ચૈત્ર શુદિ પંચમી રવીવાસરે લપીતં કપડવણીજ્ય નગરે લપીતં શુભં ભવ.

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ-ભોજ સિંહાસને બેસવા ગયો ત્યારે બારમી સિંહિકા પુતળીએ વાર્યો. એટલે તેને વિક્રમચરિત્ર સંભળાવવા તેણે કહ્યુ, ત્યારે તે બોલીઃ-એકદા રાનમાં ગોવાળ ચોપાં ચરાવતો હતો, તેમાં એક ગોવાળે સીધી હાંકવા છતાં પોતાની વૃદ્ધ ગાય વાંકી વાંકી ચાલતી હતી તેથી લાકડીના પ્રહાર કર્યા અને તે કર્મ-સંજોગે મુઈ. એક બ્રાહ્મણપુત્રે તે દીઠું. તેણે એ વાત ગામમાં કહેવાની ટકોર કરી, ત્યારે ગોવાળે ચીઢાઇ તેને પણ માર્યો. આમ ગૌહત્યા અને બ્રહ્મહત્યા તેને લાગી. પછી તે રાત્રે ઘેર સુતો હતો ત્યારે તેના પેટમાંથી ગાય બોલી. ગોવાલણીએ જાગી જોયું તો ધણીના પેટમાં કીડા ખદબદતા જોયા. અને તે હત્યારો હોવાનું કળી જતાં તેને ગાળો દેઈ, ગંગાતીરે દેહ પાડવા કાશી જવા પ્રબોધ્યો. એટલે તે કરવત મુકાવા કાશી ગયો. કરવતીયાએ તેની વાત સાંભળી ગૌહત્યા અને બ્રહ્મહત્યા કરવત મૂકાવ્યે નહીં ટળે એમ કહ્યું, ત્યારે પાસેના તપોવનમાં જઈ બળી મરવા તતપર થયો. ત્યાં ચ્યવન ઋષિ આવ્યા અને તેમણે સુરપાણ નજીક ગૌતમ ઋષિના આશ્રમે જઇ તેમના પ્રસાદથી હત્યામુક્ત

થવા કહ્યું ત્યાં તે એકલો ન જતાં ચ્યવનને સાથે લઈને તે સ્થળે ગયો અને ગૌતમ ઋષિએ તેને યથાવિધિ વિક્રમચરિત્ર કહી શુદ્ધ કર્યો પછી ત્યાથી પવિત્ર થઈને ગોવાળ ઘેર ગયો, તે દરિદ્રી મટી પ્રભાસપાટણનો ગોપાળ સઘરાજા થયો, અને મરતાં કૈલાસ વાસ પામ્યો, અને તે સોનરૂપે ધારાનગરીમા અવતર્યો

પછી પેલી પુતળીએ વિક્રમના પરદુ:ખભંજનની વાત કહી એકદા ગંગાજળ ભરીને ઝાડખંડી વૈજનાથને ચઢાવવા કાવડ લેઇ જતા કાવડીયા ઉજ્જેણ આવ્યા વિક્રમે તેમને સંતોષી પોતે પણ કાવડ લેઇ અડસઠ તીર્થ કરવા મન ધર્યું, અને યાત્રાએ ચાલ્યો ફરતો ફરતો કર્ણાટક આવી ચઢયો, અને રાત વાણિકહાટે રહ્યો તેના સપગલાથી એ વાણીયો કમાયો, એટલે તેના આગ્રહથી બે દિન વિક્રમ વધુ રોકાયો દરમ્યાન એ વણિકની પુત્રી કુંવારી હતી તે પરણવા યોગ્ય થઈ હતી છતા પરણવામા વિલંબ કરતી હતી તેથી એ સબધમા તેને વાદ થતાં તેની ભાભીએ મહેણુ માર્યું કે તારે તો વિક્રમને પરણવુ હશે, માટે કોઇ વાણીયાને તું પરણતી નથી આથી વાદે ચઢી તેણે બંડોરા કરી, એવુ જ પણ લીધું લેતા તો શું તેણે એ લીધું, પણ વિચાર કરતા એમ થવુ અસભવિત લાગતાં કુવે પડવા મધ્યરાત્રે પરવરી વિક્રમ (કાવડીયો) પણ તેની પાછળ પાછળ ગયો અને તેને કુવે પડતી અટકાવી પોતે છતો થયો, છાનો ગાધર્વ વિવાહ કર્યા અને પોતાની પ્રતીતિ ખાતર એક દુહો લખી આપ્યો તથા વીંટી આપી, અને તેનામા ગર્ભાધાન કીધું પછી વિક્રમ ત્યાંથી તીર્થયાત્રાએ ચાલ્યો પેલી વણિકપુત્રીને ગર્ભ રહેતા ઘરના તેમ બહારના સહુએ તેને વ્યભિચારિણી કહી વગોવી એટલે તે ગામ બહાર શિવ-મંદિરે ગઈ અને તેના મહંતને આશ્રમે રહી ત્યા તેને પુત્ર અવતર્યો પછી તે મોટો થઇ નિશાળે ભણવા લાગ્યો ૧૨ વર્ષનો થતાં તેને કોકે નબાપો કહ્યો આથી તેને રીસ ચઢી અને માને પોતાના બાપની વિગત પૂછી, પછી પેલો દુહો અને વીંટી લેઈ વિક્રમને શોધવા અને પોતાનું રાજ્પુત્રત્વ સાધવા ઉજ્જેણ ગયો ત્યા માલણઘેર રહી, ઘણીક ખુબી, તરતીબ અને સાહસિક હિમ્મતથી વિક્રમરાજાને હરાવ્યો તેના બે પડિતો, બે કંદોઈ અને એક ગુણકા અને ખુદ વિક્રમ એ સહુને મહાત કર્યા અને પછી ઉઘાડા થવાનું રાજ-આહ્વાન મેળવી, ભરસભા વચ્ચે ઉઘાડો થયો વિક્રમે તેને ઓળખી, રાજપુત્રપદે સ્થાપ્યો થોડોક સમય વીત્યા બાદ પાવનપુરનો એક વાણીયો તળાવ ખોદાવતાં પાણી નહીં ટકવાથી એક બત્રીસાનો ભોગ મેળવવા વિક્રમ પાસે આવ્યો અને તેના આ રાજપુત્રને ભોગ આપવા આગ્રહ ધરી પાવનપુર લેઈ ગયો પણ માત્ર તેની વચલી આંગળીના લોહીથી દેવી અને વરૂણદેવ પ્રસન્ન થતા વધ વિના કાર્ય થયુ અને રાજપુત્ર છુટ્યો પછી તેને રાજપાટ સોંપી વિક્રમ પરદુઃખો ભાગવા લાગ્યો

૨ કુલ કડી ૬૬૮, ૬૬૭ ની નોંધ ભૂલનાગી છે, બનાયે દુહા અને ચોપાઈ છે ૨૧૯ દુહા અને ૪૪૯ ચોપાઇ છે સ્તુતિની ૧ કડી જ માત્ર છે રૂખીયલ ઉલ્લેખ-નથી, સ્થમદિમા અને કવિ-ઓળખ ટુંકાં છે ઇતિશ્રીમા "માફુતમબધ" એ સજ્ઞા બત્રીસ પુતળીને અપાઇ છે

૩ આ વાર્તામા વિક્રમમહિમા સ્કદપુરાણમા હોવાનો નીચેનો ઉલ્લેખ નોંધવા, વિચારવા અને તપાસવા યોગ્ય છે —

> કહે ગૌતમ ઋષિ સુણો પાપી થાય પવિત્ર,
> નરમ.ા સાંનિધ્યે સાંભરે વાર વિક્રમચરિત્ર ૪૩

× × × ×

કલિજુગમાં એ વિક્રમ થયો, મનુષ્ય, દેવ ને ઋષિએ લહ્યો,
પુત્ર આદ્ય તે ઇન્દ્રજ તણો સ્કંદપુરાણમાં મહિમા ઘણો. ૪૪

વિશેષ–૧ આ વાર્તા છપાઇ છે: પાનાં ૫૮૪ થી ૬૬૧. હિ. ઘણીખરી મળતી છે. **ફે.** માં કેટલાક વધારા છે: સ્તુતિભાગ ૫ કડી છે. સં. ૧૯૧૫ ની અમીચંદ જીવા-ભાઇની શિલાછાપની પ્રતિ અને સં. ૧૯૪૯ ની શિશકાક્ષરે છાપેલી પ્રતિમાં કાંઇ મહત્વનો ફેર નથી, પણ સં. ૧૮૬૯ના એક ચોપડામાં લીટી ૮૫ વધુ છે. ૫૪ દૂહા, ૧૦ છપ્પય અને ૨૧ ચોપાઇ. એ ચોપડો અકલેશ્વરમાં લખાયલો છે. તેમાં છપ્પયની નીચેની લીટી નોંધવાજોગ છે.

સીંહાસન બત્રીસ કથા જે **પંદર પહેલી**,
કોડે શાંભલી કાન, અધીક થઈ અમ્રંતની હેલી.
સત્તર રહી વણ સાંભલી શંશકત માંહે ધીરઝ ધરે,
મંનજીસુત રખીદાસ કહે પ્રાક્રેમ માંણે પુરાણ રે.

વળી ચોપાઇમાં આ પંક્તિ છે:-

લખતંગ માધવ સુત કરજોડ, હરીજંન બોલો શ્રીરણછોડ.
કરજોડી ક્વીને કહું શાહાસ્ર શાખ સુજાણ,
નવા ગ્રંથ નેહે કરો **પરમારથપુરાણ**.

તેમ છેલ્લી આ પંક્તિઓ નોંધવા જોગ છે:—

શંવત શતર છેનુ છતે આસો માસે અધીકાર.
સુંદર દશમી વીઝીયા દીને ગૂણ ગરવો **ગુરૂવાર**.

——:૦:——

વાર્તા ૧૩ મી–સમુદ્રની–પુતળી–માદલાજી–પૃ.–૨૦૪–૧૧

આરંભ–શ્રીગણેસાય નમઃ ॥ અથ સિહાસન બત્રીસી મદ્યે કથા સમુદ્રનીઃ પુતળી માદલાજીની લખી છે ॥

દૂહાઃ રાજા ભોજ હરખ્યો ઘણું તે વેલા બહુ દિન,
સિંહાસન બેંહા તણું કરવા માંડયું મન. ૧
સમુહુરત સુલગ્ન ભલું આવ્યું જેણે દિસ,
સિહાસન પુજી કરી પાગ નમાવ્યું સિસ. ૨

અન્ત–દુહા; કહે માદલા ભોજને એહવો થયો તે રાય,
એહવા થાયો તમ્યો તો ધરો સિહાસન પાય. (૧)૭૨
એમ કહીનેં ઉતપતિ આપેં ગઈ આકાસ,
તેરમી કથા પુરણ થઇ કહેં કવિ સાંમલદાસ. ૧૭૩

ઇતિ સમુદ્રની કથા સંપુર્ણઃ ॥ શ્રી ॥ ૧૩ ॥

વિષયાદિઃ–૧ પ્રસંગ:–વિક્રમે એકદા પંડિતસભા મેળવી પ્રશ્ન કર્યો કે "શાથી જશ થાય?" કોઈ–કાઇએ પુણ્ય, વ્રત, વિદ્યા, સત્ય, ઉદ્યમ, સદ્ગુરૂ, સેવા, ધન આદિ

આગળ ધર્યાં તેમાથી ધનની સર્વોપરી મહત્તા સમજતા વિક્રમે તે મેળવવાનો ઉપાય વિચાર્યો અને સમુદ્રપૂજન તર્થે આદર્યું અને યજ્ઞમાં આવાહન કરવા સમુદ્રને નોતરી તેડી લાવવા એક બ્રાહ્મણને મોકલ્યો બ્રાહ્મણ આવે તે પહેલા તો પૂજનથી કચનનો, મેહ પાંચ દિન વરસ્યો, અને વિક્રમે સહુ બ્રાહ્મણ, યાચકાદિને સતોષી યજ્ઞકાર્ય આટોપ્યું અને પેલા વિપ્રને કાંઈ પણ દેવાનુ ભૂલ્યો થવા કાળ તે સમુદ્રને નોતરવા ગયલો પેલો બ્રાહ્મણ તેને તેડ્યા સિવાય ઉલટો અપમાન પામી રાજદરબારે પાછો આવ્યો અને સમુદ્રે અપમાન કીધાથી તેનુ વેર લેવા અને વશ કરવા વિક્રમને સાગરતટે મોકલ્યો વિક્રમે ત્યા જઈ હરસિદ્ધિ દેવીની મદદથી સમુદ્રને જિત્યો અને સમુદ્ર કનેથી ઉપહારમા પાચ રત્ન લેઈ પાછો આવ્યો એક રત્નથી ધાર્યાં અખૂટ ધનની, બીજાથી ધાર્યો વિચારની સિદ્ધિની, ત્રીજાથી અનુપમ આભૂષણની, ચોથાથી અમૃતમેવા અને ભક્ષ્ય ભોજનની, અને પાચમાથી મોક્ષની, એમ પાચે મહત્વના પદાર્થોની પ્રાપ્તિ થશે એમ સમુદ્રે કહ્યું ઉજ્જેણુ આવી વિક્રમે પેલા વિપ્રને તેડી સમુદ્રવિજયની હકીગત કહી અને પાચમાંથી એક રત્ન લેવા કહ્યુ પણ તેણે તો ઉલટા પોતાના કુટુબીઓના આગ્રહથી પાંચે રત્ન માગ્યા અને વિક્રમે તે આપ્યા

૨ કુલ કડી ૧૭૩ છે ૭૧ દૂહા, ૧૦૨ ચોપાઈ, સ્તુતિભાગ, રખીયલ-ઉલ્લેખ કે પ્રથમદિમા નથી

વિશેષ-૧ આ વાર્તા છપાઈ છે જુઓ સા ૫ ભ ક ગ્રથ બીજો ૬૯૦-૭૦૨ પાના હિ માં આ વાર્તા નથી કે મા કેટલોક વધારો છે પણ પા (સ ૧૯૩૪)માં મોટા વધારા છે (જુઓ સા ૫ ભ ક ગ્રથ બીજાના પરિશિષ્ટ ૧૩ ના પાનાં ૬૯૦ ૭૮૨)થી એમા રખીઅને સામળને સિંહુજ બોલાવી 'પરમારથપુરાણ,' 'વિક્રમચરિત્ર,' 'સિંહાસનબત્રીસી' લખવા પ્રેર્યાનુ જણાવેલુ છે નીચેની કડીઓ જુઓ

ભોજપ્રબધ જોયો બ્રાહ્મણે સાહસિક સુજાણ,
સામલ ભટે વરણુ તે **પરમારથ પુરાણ**
જેહવુ **શ્રીમત ભાગવત** તેહવુ **રામચરિત્ર**
તેહવું ચરિત્ર વિક્રમ તણુ પુરણ મન પવિત્ર
× × × ×
પરમારથને પુન્ય ઘણુ કવિની ચાતુરી ભેદ,
પંડિત હશે તે પારખે વિખાણુ પાચમો વેદ

છાપેલી પ્રત (સ ૧૯૮૯) કે મા અને પ્રસ્તુત પ્રતિમા આ ઉલ્લેખો નથી, એ નોંધવા જોગ છે

વાર્તા ૧૪ મી-નૌકાની-પુતળી કાન્તા-પૃ.૨૧૧-૨૪૦

વિશેષ-આ વાર્તામા જૈન વરતીયાની ઉપકથા દ્વારા જૈન ધર્મ અને જૈન ધર્મની નિંદા હોવાને લીધે અનુમાન થાય છે તેમ લહીઆએ, પોતે જૈન ગોર હોતાં તે ન લખતા ૧૯ા પાનાં કોરાં મૂક્યાં છે, જેની કુલ કડી ૪૨૫ છે અને તે કે પ્રતિમાથી લઇ સા ૫ ભ ક ગ્ર બીજામાં પા ૭૦૨-૩૯ છાપેલી છે પા મા પણ આ વાર્તા સાંપડતી નથી.

—,૦,—

વાર્તા ૧૫ મી-મેના પોપટની-પુતળી વૃંદા-પૃ. ૨૪૦-૨૫૫

આરંભઃ-શ્રી ગણેસાય નમઃ ।। અથ સિંહાસન બત્રીસી મધ્યે પુતલી વૃંદા
વાર્તા મીના પોપટની લપી છે. ।।

ચોપઇઃ-શ્રીગણપત્તના પુજું પાય શુદ્ધ બુદ્ધ સ્વાંમી રૂડો રાય
સીધિ દાતા સુપદેયણ દેવ સુભ કાંપે સદાય શુભ સેવ. ૧

× × × ×

વાયુ વસ્યેં તરણ જિમ જાય તિમ દેહેવા માત્ર છે મારી કાય
કરતા હરતા ઇશ્વર આપ પરી વેદ પુરાંણે છાપ. ૪

× × × ×

સહેંજે સ્પર્શ કરેં જેટલેં વૃંદા વાંણી કહે તેટલે
ભુપતિ ભોજ મ કર, તું ભાર વિક્રમ સરિષો નહીં દાતાર. ૭

અન્તઃ-એહવાં જે પ્રાક્રમ કરેં નીમેષ ન રાખ્યેં પુન્ય
તે એ આસન બેસસ્યેં કરેં એહવાં જે પુન્ય. (૪૦)૨

ચોપાઇઃ-કહ્યાં પુતલીઇં એહવાં વૃત લષ્યાં પુરાંણ પંડીતેં પ્રત
સંસ્કૃત કાલીદાસેં કહ્યાં પ્રાકૃત કથાંતર તેહનાં થયાં ૪૦૩
શ્રીગુર્જર ગુણસાગર ગાંમ વાસ રૂડો વેગનપુર નાંમ
શ્રીગોડ માલવી ભારે બ્રમ કરે કુલ આચારિ કરમ. ૪૦૪
તેહનેં બુધ રદેંમાં ધરી પનર વારતા પેહેલી કરી
રૂડી ખ્યાત ચાલી તેહ તણી જેણે કથાતંતર કાને સુણી ૪૦૫
માતર પરગણેં મોટો મણી સેંહુજ ગામ ધોરંધરધણી
સંતોષી કરજોડી કહ્યું લક્ષણ પુન્ય તણે જે લહ્યું
પનર વાત પેહેલી સાંભળી ભ્રાંત આપ રૂદેથી ટલી. ૪૧૧
સત્તર રહી તે પુરણ કરો ધ્યાન સારદા કેરૂં ધરો.
વચન આપ ચઢાવું શીષ સંભારયા ઉમયાપતિ ઇશ. ૪૧૨
સંસ્કૃત માંહેથી સોધી જથા કહી પ્રાકૃત કવીએ કથા,
કવી કહેં હું સહુનો અંક ક્ષેમા કરજો માહરો વાંક.
કહે પુતલી સાંભળ રે રાય, એહવા થાઓ તો ધરજ્યો પાય. ૪૨૦

દુહાઃ-ઇમ કહીને પુતલી પોતે ગઇ આકાશ
પનરમી કથા પુરણ થઇ કહેં કવી સાંમલદાસ. ૪૨૧

ઇતી શ્રી શીહાસન બત્રીસી પાકૃતપ્રબંધે વાર્તા મીનાં પોપટની સંપુર્ણઃ ।।શ્રીરસ્તુ કુલ્યાણમસતુ સંભવતુ. સંવત ૧૮૩૬ ના વર્ષે શુભ ફાગુણ વદી ।। ૧૧ વાર શુક્રે લપીતં પં. શ્રીં ૧૦૮ શ્રી મીઠાજી શીષ્ય, જીવણજી લષીતં.

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગઃ-એક સમે શિકારે ચઢેલો રાજા વિક્રમ વનમા આવ્યો ત્યાં દવમા એક પોપટને પડતો દીઠો તેને પડતો અટકાવી તેનું દુ ખ વિચાર્યું એટલે તે બોલ્યો રાજગૃહી નગરીના નગરશેઠ પદ્મચંદ શાહનો હું પોપટ, હું ભવિષ્યવાદી હોવાથી મણાવતીના શેઠ માનસંઘની પુત્રી પદ્મલોચના સાથે વારો વિવાહ થશે એમ મેં તેને કહ્યુ તે જ પ્રમાણે પદ્મલોચનાની ભવિષ્યવાદી મેનાએ પદ્મચંદ શાહ સાથે તેનું લગ્ન થવાનું ભવિષ્ય ભાખ્યું અને અંતે એ બન્નેનાં લગ્ન થયા. સાસરે આવતા મેનાને પદ્મલોચનાએ પોતાની સાથે આણી અમે બે એક પાંજરે પૂરાયા પછી તેની સાથે મને પ્રીતિ ઉપજાવવાં મેં તેનો સંગ કર્યો પણ એથી તે તો ઉલટી ચીડાઇ અને મને શેઠ પાસે મારી નંખાવવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી શેઠે મને 'મેં અત્યાચાર કર્યો છે' કે 'મેનાએ તેમ કરવા પ્રેર્યો હતો,' એમ પૂછ્યું અને હું તેમા મારી પોતાની પહેલ હોવાનું નામુકર ગયો મેનાએ તે ન માન્યું અને મેનાએ પુરુષની દુષ્ટતાની એક વાત કરી, ત્યારે મેં સામી સ્ત્રીજાતિની દુષ્ટતાની ઉપકથા કહી આખરે મેં ખરી વાત કહી અને મેના જે દંડ તરીકે જે કોઇ કાર્ય કરી આપવાનું કહે તે કરીને પણ તેને પ્રસન્ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી ત્યારે મેના બોલી કે શેઠાણીને કર્મે શનિદેશથી સંતતિ નથી થવાની, તેથી તેને જો પુત્ર આવે અને જીવતો રહે, તેમ જ શેઠને ચાર માસ પછી કોઢ નીકળનાર છે તેમાથી તે ઉગરે, એવું કંઇ તું કરે તો તારી સાથે પ્રીતિ કરું હુંયે એવું વચન આપી ત્યાંથી નિકળ્યો તો ખરો, પણ તે સફળ થવાની પેરવી નહીં જડતાં દવમાં બળવા તત્પર થયો છું

વિક્રમે તેને નહીં બળવાની પ્રતિજ્ઞા લેવરાવી, તેનું ધાર્યું કરી આપવાની સામી પ્રતિજ્ઞા લેઇ, રાજમેહેલમાં આણ્યો અને પાંજરે પાળ્યો. પછી તે એકદા લશ્કર સાથે શિકારે ચાલ્યો અને ઘોર અરણ્યમાં એક સાધુને તપ તપતો દીઠો તેને કાંઇ માગી લેવા વિક્રમે આગ્રહ કર્યો ત્યારે સાધુએ પોતે પ્રસંગ પચ્ચે માગે તે અને તેટલું ખાવાનું આપવાનું વચન તેની કનેથી લીધું અને વિક્રમ ઉજ્જેણીમાં આવ્યો એક સમે પેલા સાધુએ વિક્રમના પુત્રનું હરણ કરાવ્યું અને તેના હાડીના વેચવા બ્રાહ્મણને રાજધાનીમાં મોકલ્યો રખવાળે તેને પકડ્યો. ત્યારે તેણે તો એ કૃત્ય પોતાના ગુરુ સાધુનું હોવાનું કહ્યું વિક્રમ તેની સાથે ગયો અને સાધુએ તે ભોજનને પોતે ખાવાનું કહ્યુ વિક્રમે તેથી પ્રસન્નતા દાખવી. અને સાધુએ પોતાના ગુરુને યક્ષિણીના ઉપાસન અર્થે બત્રીશ લક્ષણા પુરુષનો ભોગ આપવાની પ્રતિજ્ઞા કરી. વિક્રમ ત્યાં સંચર્યો અને પોતે બત્રાનીનો ભોગ થવા તત્પર થયો દેવી પ્રસન્ન થયાં અને તેણે બે ફળ આપ્યા, એકથી અપુત્રવતીને પુત્ર થવાનું અને બીજાથી કોઢ જવાનું જણાવ્યું અને સાધુએ દીર્ઘાયુષ્યનો આશીર્વાદ આપ્યો. વિક્રમે ઘેર આવી પોપટને બે સુપ્યાં અને શેઠશેઠાણીના ૧૪ મહાયોગ દૂર થવા ખો બાળના ફરી. એટલે મેનાએ પોપટને પોતાનો પ્રિયતમ કર્યો

૨ કુલ કડી ૪૧૯ છે, દુહા ૧૪૧, ૩ છપ્પય, અને ૨૪૦ ચોપાઈ છે સ્તુતિ-ભાગ ૫ કડી છે કવિ-ઓળખ અને રચનાવર્ષ ઉલ્લેખ છે, પરિમાર મહારાજનો કે નવાબનો ઉલ્લેખ નથી.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા છપાઈ છે જુઓ શા પ. બ ક કૃત બીજાનાં પાના ૭૧૯ ૭૭૨.

૨ આ વાર્તાના ઉપસંહારમાં રા મગ ત્રીજ પુત્રની પહેલી પાર વાર્તા બનાવી રખીરાને ત્યાં માત્રાના લાભ છિન્ને જાદનો અને તેને ત્યાં ૧લી બાજીની કથા

સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃતમાં પૂરી કર્યાનો ઉલ્લેખ છે, એ નોંધવાજોગ બાબત છે. કે. અને **પા.** માં આ વાત નથી, પણ ૧૭ મી વાર્તાના **પા.** પ્રતિના ઉપસંહારમાં આ મુદ્દો લખેલો હોવાથી એને ટેકો મળે છે; તેમ બત્રીસમી વાર્તાનો ઉપસંહાર પણ તેને ટેકવે છે.

વાર્તા ૧૬ મી–કાષ્ટના ઘોડાની–પુતળી અમૃતલવા–પૃ. ૨૫૬–૨૮૩

આરંભ: શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ સિંહાસનબત્રીસી મધ્યે પુતલી અમૃતલવાઃ વાર્તા કાષ્ઠના ઘોડાની લપી છેઃ ।।

દૂહાઃ ગીરજાનંદન હું નમુ રિધસીધનાં દાતાર
સિદૂર અંગે સોભતો મોદિક અમૃતઆહાર ૧
× × × ×
ક્રીપા કિધી છે સારદા આપિ રૂડી બુધ્ધિ
રસનાઈ આવાં વસી આપો બોલી સુદ્ધ. ૧૮
વાયુને વશ તરણ જિમ દશ દશાઈ જાય,
સારદાવશ સાંમલ કવી કયંકરવત કહેવાય. ૧૯
શ્રોતા વકતા સાંભલી લેસ્યેં અક્ષર વાર,
સુત કાંહનદાસ કવિત કરે નહીં તેહનો વેહેવાર. (?) ૨૦
× × × ×
(ચોપાઇ) એક દિવસ વિચ્ચારૂં મન માગસીર વદિ ચતુરથી દિન,
ગણપતિનું વરત સહુકો કરેં સંપત સારૂ પુજન આચરે. ૬૧

અંતઃ–દૂહાઃ કહે પુતલી ભોજને એહવો થાયેં જો રાય,
તે સીહાસન બૈસસેં ધરસ્યેં જમણો પાય. (૭)૬૦
× × × ×
નગરપુર રાજમાં રહેવા સુંદર ગામ,
વિરેશ્વરસુત વીનવેં સાંમલજી સુભ નાંમ. ૭૬૭
શ્રીગોડ બ્રાંમણ માલવી કવીજન કેરો દાસ,
ક્રિપા કિધી સરસ્વતિ અંબાઈ પુરી આસ. ૭૬૮
વિક્રમચરિત્ર એ વરણવ્યું સંષેપે સુભ જાંણી,
દિધી બુધિ જિમ સારદા રસનાઈ આપી વાંણી. ૭૬૯
એહવો જે દાતા હસ્યેં જે કરસ્યેં પરકામ,
તેહ એ આસન બૈસસ્યેં દેવ તણો એ ઠામ. ૭૭૦

એહવુ કહીને ઉતપતિ આપેં ગઈ આકાસ,
સોલમી કથા પુરણ હુી કહેં કવિ સામલદાસ ૭૧૧

ઇતિશ્રી સીહાસન બત્રીસી મધ્યે કથા કાષ્ઠના ઘોડાની સપુર્ણુ સનત ૧૮૩૯ ની ફાગુણ શુદી ૧૧ વાર ગુરૂ લષીત શુભ ભનતુ કલ્યાણુમસ્તુ

વિષયાદિ–૧ પ્રસગ –માગશર વદ ૪ દિને ગણુપતિ ચતુર્થીનુ મત હોઇને વિક્રમ હરસિદ્ધિ માતાને દહેરે ગણુપતિનું પૂજન કરવા ગયો ત્યા એણે એક કનોજિયા બ્રાહ્મણને ખડગથી મરવાને તત્પર થયલો દીઠો મહા મુસ્કેલીએ તેને અટકાવી, મનાવી વિક્રમે તેના દુખનો પાર લીધો બ્રાહ્મણે કહ્યુ હુ કુંવારો અને મારી જ્ઞાતિમા કન્યાની ખોટ હોઇને શોકાતુર રહેતો હતો ત્યાં એક અતીત આવ્યો, અને તેને મેં સતોષ્યો તેણે કામરૂ દેશમા વા દક્ષિણના સ્ત્રીયારાજમાં ઘણી ઘણી સ્ત્રીઓનો સદ્ભાવ અને પુરૂષોનો અભાવ હોવાનુ કહ્યુ એટલે ત્યા કોઈ નમેરી નાર હોય અને પુરૂષની પરવાયે ન કરતી હોય એવી હોય તો તે વિષે મેં એને પૂછ્યુ મને એણે એવી એક સ્ત્રી ત્યા હોવાની અને શાથી તે પુરૂષને તિરસ્કારનારી થઈ છે તે વિષે એની કથા કહી હું તો ત્યા જવા લલચાયો અને ગયો પણ ખરો પેલી સ્ત્રીને શોધી કાઢી પણ તેણે એવુ મત લીધુ હતુ કે, રાત્રે ચાર પડદાની અંદર તે રહે અને જે મરદ સવાર પડતા સુધીમા સુરસ વાર્તા કરી એ ચારેય પડદા ભેદે તેને એ વરે, અને ન ભેદી શકે તો તેના નાકકાન વીંધી, માર મારી ગામ બહાર કાઢે છે હું ત્યા ઘુસે ગયો ખરો, પણ તેના પડદાને ભેદી ન શકાતા ઉલટો માર ખાઈ ગામ બહાર રડવડતો પડયો ત્યા હનુમાનની હાક સાભળતાં હું નપુંસક થયો એવી સ્થિતિમાં હુ મારે ગામ પાછો આવ્યો અને નામર્દાઈથી ગામમા રહેવુ એ કરતા મરવુ વધુ સારૂ એમ સમજી અહીં આપઘાત કરવા આવ્યો છુ

વિક્રમે તેનુ સાત્વન કર્યું, અને એ જ સ્ત્રીયારાજની કન્યા તેને પરણાવવાનુ વચન દીધુ પછી વિક્રમ તે દેશ ગયો અને એ નમેરી કન્યાને શોધી તેના પટાંગણે બેઠો તેને ત્યા ચાર પડદા તોરણ હતા પહેલે તોરણે પોપટ, બીજે મેના, ત્રીજે મોર અને ચોથે ઢેલ, એ ચારે જડ અને કનકના હતા બીજુ કોઇ તે ઠામે આવ્યુ નહી એટલે તેણે વીર વેતાલને બોલાવી પોપટમા પ્રવેશ કરાવ્યો પછી પોપટે વિક્રમના ગુણગાન કર્યાં અને પોતાની માલકીણ કન્યાનો અવિવેક વર્ણવ્યો અને રસીલી વાત કહેવા પ્રેર્યો પણ વિક્રમે ખ્હોંસ કરી તેની માલકીણ કન્યા વાર્તા સાભળવાની આતુરતા દાખવે તો જ વાત કહેવાની મનોવૃત્તિ જણાવી પછી દાસીઓની સમજાવટથી એ કન્યાએ પોપટને ફુકારે વાત કહેવા તેને વિનવ્યો અને વિક્રમે વાત ચલાવી

કોકણુના કોરવ પાટણના રાજાને ભગવાન સેવના પુત્ર થયો, તેને એક સુતાર પુત્ર સાથે અગાધ અને અતુટ પ્રીતિ બધાઇ સહુ કોઇ અને રાજારાણી પણ તેનાથી વહેમાયા અને સુતારપુત્ર તે કળી જતાં વિદ્યા શિખવાને નિમિત્તે પરદેશ સચર્યા ત્યાથી કાષ્ઠનો ઘોડો દોરીસચારથી આકાશમા અતિવેગે અને અતિદૂર નિકળી જાય તેવો લાવ્યો એક સમે પેલો રાજકુવર પોતાના ઘોડા સાથે શણગાર સજીને એકલો સુતારઘેર ગયો, અને ત્યાથી રાજવાડીએ બને સચર્યા ત્યાં આગ્રહ કરી કાષ્ઠને ઘોડે રાજકુવર ચઢયો અને ઉડયો, પણ હેઠે ઉતરવાની કળા નહીં જાણ્યાથી ગભરાયો અને ઘોડો આકાશમા ઘણે દૂર અજાણ્યે દેશાવર જઇ ચઢયો આ પાસ સુતારપુત્ર ગુચવાયો ત્યા રાજપુરૂષો

આવી તેને કેદ કરી દરબારે લેઇ ગયા અને તેને રાજપુત્રનો વધ કર્યાના ગુન્હાસર વગર તપાસે શૂળીએ દેવા તૈયાર કર્યો.

આટલી વાત કરતાં પહોર એક વીત્યો, અને પોપટ મુંગો રહ્યો. વૈતાળ બીજે તોરણે મેનામાં પેઠો. તેણે વિક્રમને વાત આગળ ચલાવવા કહ્યું. પણ માલકીણ કન્યાની પ્રેરણા સિવાય કાંઇ ન કહેવાનો આગ્રહ ધર્યો. દાસીઓને રસ પડયો હતો, એટલે કન્યાને સમજાવી વાત આગળ ચલાવી:

શાણા લોકોએ સુતારપુત્ર પાસેથી વાત જાણી લીધી અને રાજપુત્ર જીવતો હોવાથી અવશ્ય કો કાળે પાછો ફરશે, એમ રાજાને સમજાવી તેને કેદમાં રખાવ્યો. આ પાસ પેલા કુંવરે દોર મૂકી દેતાં કનકપુર પાટણના રાજાની વાડીમાં આવી પડ્યો; ત્યાં ઘોડાને સંકેલી તે વૃક્ષ તળે સૂતો અને એક વંધ્યા રાજમાલણ તેને પુત્ર કરી પોતાને ત્યાં લેઇ ગઇ. પછી રાજાના અંતઃપુરમાં રાજકુંવરી સાથે તે પ્રેમમાં પડયો; તેને ગર્ભ રહ્યો અને પેલા કાષ્ઠના ઘોડે ચઢી બંને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યાં. વાટમાં અરણ્યમાં પેલીને પુત્ર પ્રસવ્યો, એટલે રાજપુત્ર અગ્નિ, અન્ન, પાણી લાવવા પાછો ઉડયો અને અગ્નિ આદિ સાથે પાછો ફરતો હતો ત્યાં અગ્નિકણ ઉડતાં ઘોડાની દોરી બળી અને ઘોડો પણ બળ્યો. એટલે તે ભર સમુદ્રમાં પડ્યો. આ પાસ રાજકુંવરી ગુફામાં બાળકને રાખી ધણીને શોધવા નીકળી, પણ તે તો ન મળ્યો. દરમ્યાન શિયાળ તે બાળકને હરી ગયું.

અહીં બીજો પહોર થયો અને મેના મુંગી થઇ, એટલે વૈતાળ ત્રીજે તોરણે મોરમાં પેઠો; મોરે વિક્રમને આવકાર દઈ આગળ વાત ચલાવવા કહ્યું; પણ માલકીણના નિ-મંત્રણનો આગ્રહ કર્યો. તેણે પણ આખરે કહ્યું, એટલે વિક્રમે વાત આગળ ચલાવી:

કુંવરીએ ગુફામાં આવતાં પુત્રને ન દીઠો અને મુંઝાઇ, ત્યાં એક ડાકણ આવી તેને સમજાવી પોતાને ઘેર લેઈ ગઈ અને અલબત્ત રિદ્ધિસિદ્ધિવાળા હોવાથી રાજકુંવરીના ઠાઠમાઠથી તેને રાખી. આ પાસ શિઆળનું પેલા બાળકને લાવતું હતું ત્યાં વાઘ આવ્યો અને બાળકને પડતું મૂકી, શિયાળ દોડી ગયું. બાળક રણમાં પડ્યો હતો ત્યાં અચાનક એક અપુત્રિયો રાજા આવ્યો અને તેને લેઈ ગયો અને રાજકુંવર કીધો તે ઉછરી સોળ વર્ષનો થયો ત્યારે રાજાએ તેને પરણવાનો આગ્રહ કર્યો, પણ તેણે કહ્યું કે મારી મનમાનતી સ્ત્રી મળશે ત્યારે જ હું પરણીશ. પછી પેલી ડાકણને ઘેર રહેલી સ્ત્રી ઉપર તેને પ્રીતિ બંધાઇ અને તે સ્ત્રીએ પોતે પરણેલી હોવાનું કહ્યા છતાં તેની સાથે પરણવાની જીદ્દ રાજપુત્રે લીધી, અને આખરે તેને ઘેર રહેવાને ગયો. આમ માતા સાથે આડો વહેવાર કરવા પુત્ર અજાણતાં તત્પર થયો.

અહીં ત્રીજો પહોર થયો અને મોર મુગો રહ્યો. વેતાલ ઢેલમાં પેઠો અને વિક્રમને વાત આગળ ચલાવરાવવા આગ્રહ કર્યો. પણ અગાઉની પેઠે માલકીણનું નિમંત્રણ માગતાં તે જાતે આવી વિક્રમને પાયે પડી પણ વિક્રમે તેને પોતાને સ્થાને બેસવા અને ઢેલના હુંકારા સાથે વાત કહેતા જણાવ્યું. તે પોતાને સ્થાનકે ગઈ, અને તેણે વાત ચલાવી:

પેલો પુત્ર માતા સાથે જારી રમવા ગયો ખરો, પણ તેની વાડીમાંના વાછડાને એમ બોલતાં સાંભળ્યો કે આ રાજકુંવર મા સાથે અજુગતું કામ કરવા આવ્યો છે. એ સાંભળી તે પોતાની રાજમાતા આગળ ગયો અને પોતાની ઉત્પત્તિ સાંભળી; એટલે પસ્તાઇને તેણે પેલી ડાકણને ઘેર રહેતી સ્ત્રીને બોલાવી અને તેની હકીગત જાણી પોતાની માતા હોવાની ખાત્રી કરી લીધી પછી પ્રાયશ્ચિત્ત પૂછતાં બ્રાહ્મણોએ ચાંદ્રાયણ વ્રત કરી

કાળામા ચાર રત્ન ઘાલી દાન દેવા કહ્યુ રત્ન તો હતાં નહીં, પણ કાળસંજોગે એક વેપારી વહાણ સાથે આવી પહોંચ્યો અને વહાણમાથી રત્ન ચાર મળ્યા વળી એ વ્યાપારી કર્મયોગે રાજપુત્રનો પિતા નિકળ્યો તેણે પોતાની વીતી કહી દરીયામા પડ્યા પછી એક વહાણવટીને હાથ આવ્યો અને તે પછી વાણોતર થયો રાજાએ પોતાની માને બોલાવી અને તેણે પોતાના ધણી તરીકે તેને પરખી લીધો પછી રાજાએ એ વહાણવટી બાપને પોતાનુ રાજ સોંપ્યું, પરતુ તે પોતાનાં માબાપને મળવા સ્વદેશ કોરવપાટણ સીધાર્યો

આ પાસ કોરવપાટણનો રાજા પોતાનો કુવર ઘણાં વર્ષો લગી નહીં સાપડવા સુતારપુત્રને રાજ સોંપી, કાશી જવા તત્પર થયો એટલામા તેમને તેમનો પુત્ર આવી મળ્યો અને સહુ સુખી થયા

આ વાર્તા સાભળી પેલી શ્રીયારાજની કન્યા જિતાઈ અને વચન પ્રમાણે બધા યાથી વિક્રમ તેને લેઈ ઉજ્જેણ આવ્યો અને પેલા કનોજિયા બ્રાહ્મણને પરણવા કહ્યુ પણ તે તો નપુસક થયો હતો, એટલે તેણે એને પરણવાની ના કહી પણ હરસિદ્ધિ માતાના પ્રતાપથી સુવાળની બહુચરી દેવીના દર્શને તેને મોકલ્યો અને જેમ તેના માન સરોવરમાં ઘોડી ફીરી ઘોડો થયો હતો તેમ એ બ્રાહ્મણ પુરુષ થયો અને એ કન્યાને પરણ્યો વિક્રમે તેને ગ્રામગરાસ પુષ્કળ દીધા

૨ કુલ કડી ૭૩૨ છે બધા દુહા અને ચોપાઇ છે, છપ્પો કોઇ નથી રચ્યાવર્ષ-ઉલ્લેખ વા કવિ-ઓળખ નથી

વિશેષ આ વાત સરોવાઈને છપાઇ નથી સ્તુતિભાગ અને વિક્રમમહિમા સંબધી ૬૦-૬૧ દુહા-ચોપાઇ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં છે, પણ છાપેલી પ્રતિઓમાં માત્ર ૭ જ કડી છે, પણ હિ ચોપડા(સ ૧૮૦૨ ના)મા આ વાર્તા છે, તેમા એ સહુ કડી છે કે ક પા માં આ વાર્તા નથી

૨ ઉપર કડી ૨૦ મીમા 'સુત કાંહનદાસ કવિત કરે' એ પદ છે, પણ હિ મા 'સ્તુતિ કૈ નદા જે કરો,' એમ છે, આથી લહીઆએ સમજવામાં ભૂલ કરી લાગે છે એ પદ આમ જોઇએ "સ્તુત કાહાં નંદા કવિતા કરે!"

૩ આ વાર્તા વિશેષે કરીને પ્રસિદ્ધ છે

વાર્તા ૧૭ મી-પંખીની-પુતળી પંકજનયના-પૃ ૨૮૪-૩૪૪.

આરભ -શ્રીગણેસાય નમ અથ સિંહાસન બત્રીસી મધ્યે વાર્તા પખીની પુતલી પકજનયનાની લખ્યતે ॥

દુહા -સેવુ શ્રીમુખ સારદા આનદ રૂપ અપાર,
અભયદાન આપો અતિ સિદ્ધ બુદ્ધની દાતાર ૧

* * * *

અવતારિક કો અશપતિ ભોજરાજ ભરપુર,
કલિયુગ માહે કલપતરૂ નારાયણનું નુર. ૮

* * * *

જમણો પગ જુગતેં ધરે બેસવા કારણ રાય,
પંકજનયના પુંતલી બોલી કહેવા નાય. ૧૧

* * * *

ચોપાઈ:–કહે ભોજ સાંભલ કામિની ભલી વાત કહો ભામિની,
ઘણાં આક્રમ કીધાં તે ઘોર જગત બાધાનું છુટ્યો જોર. ૧૭

અંત:–દુરમત્ય દેહ થકી છે તાજ્ય રામ સરીખું કીધું રાજ્ય,
રામચરિત્ર કે વિક્રમચરિત્ર પુણ્યાઇવંત તે હોય પવિત્ર. (૭) ૨૪

દુહા: એમ કહીને પુતલી આપે ગઇ આકાસ,
સત્તરમી કથા પુરણ થઈ કહે કવિ સામલદાસ. ૭૨૫
એ પંકજનયના પુતલી કહી કથા સુવિશાલ,
હવે ઇંદુમતિ બોલસ્યેં આગળ વાત રસાલ. ૭૨૬

ઇતિશ્રી સિંહાસનબત્રીસે વિક્રમચરિત્રે વાર્તા પંધીની સંપુર્ણઃ

વિષયાદિ:–૧ **પ્રસંગ**–એક સમે વિક્રમે શિવપૂજન કરીને પાછો ફરતો હતો ત્યાં વડવૃક્ષ ઉપર પોપટ–પોપટીને વાત કહેતાં સાંભળ્યાં. પોપટે કહ્યું કે દૂર દેશાવરથી મારો બાર વર્ષનો મિત્ર પોપટ દુઃખથી સંતપ્ત થતો આવ્યો છે. તે કહે છે કે મને એક અમરફળ લાધતાં એક રાજાને આપ્યું, તેણે પોતાની વાડીમાં તેનાં બી વાવી અસંખ્ય અમરફળ પકવ્યાં અને રાજસભા ભરી સહુને ખાવા આપ્યાં અને સહુ મૃતપ્રાય થયાં, તેથી એ રાજાએ પંખી માત્ર પર ચીઢાઈ તેમને બાળવાનું વ્રત લીધું. એ સાંભળી મારો મિત્ર પોપટ ત્યાંથી નાસી આવ્યો છે, અને હવે કાશી જઈ દેહ પાડશે, માટે મારે પણ મરવું પડશે.

વિક્રમે તરત ત્યાં હાજર થઇ તે ત્રણે પક્ષીને તેનાં પાછા ફરતાં લગી દેહ નહીં છોડવાના સમ આપ્યા અને પોતે પેલા રાજાને ગામ જવા સંચર્યો. માર્ગમાં એક કોઢિયા રાજાને બત્રીસ લક્ષણા બ્રાહ્મણપુત્રની હત્યા કરતો અટકાવી દેવીની કૃપાથી કોઢથી મુક્ત કીધો. વિક્રમે એમાં અઢળક ધન બ્રાહ્મણોને ઉજ્જેણથી મંગાવી દેવરાવ્યું. વિક્રમ તે પછી ત્યાંથી પેલાં પખીને હણનાર રાજાને ત્યાં ગયો અને શિવને પ્રસન્ન કરી એક દૈવી નાગને શોધી આણ્યે અને તેની પાસે પેલાં ઝેરી થયલાં અમરફલનાં વૃક્ષને ડંસાવી અમૃતમય કર્યાં, પણ નાગે વિક્રમને બદલામાં ડસ્યો. પરંતુ વૈતાલે તેને હિમાલયમાંથી 'મોહરો' આણી ઉગાર્યો. પછી વિક્રમે પેલા રાજાને અને તેની પ્રજાને બહુ બહુ આરજુથી સમજાવી અમર ફળ ખવડાવ્યાં અને સુખી કર્યાં. પછી પોતે ઉજ્જેણ આવ્યો અને પેલાં પોપટ–પોપટીને સોનાને પાંજરે રાખ્યાં.

૨. કુલ કડી ૭૨૬ (૭૨૫ ની નોંધ ભૂલભરી છે.) એ બધાં દુહા–ચોપાઇ છે. સ્તુતિભાગ કડી ૭ છે: રખીયલ–ઉલ્લેખ, કવિ–ઓળખ, કે ગ્રન્થમહિમા નથી. માત્ર ૭૨૪ મીની છેલ્લી અડધી પંક્તિ છે:

"રામચરિત્ર કે વિક્રમચરિત્ર પુણ્યાઇવંત ને પરમ પવિત્ર."

વિશેષ–૧ આ વાર્તા સંશોધાઈને પ્રકટ થઇ નથી. સં. ૧૮૭૦ (સ. ૧૮૬૯–૭૦) નો ચોપડો આ પ્રતિને મળતો છે. હિ.(સં. ૧૮૦૨ ના ચોપડામાં ખંડિત વાત છે, પણ છે તેટલી આ પ્રતિને મળતી છે. **કે.** માં આ વાર્તા ૧૬ મી છે. તેમાં કંઇક કંઇક ફેર છે.

૨ પા પ્રતિમા નીચેનો વધારો છે (મૂળની ૭૨૪મી કડી પછી) છે

શ્રી ગુજરધર દેશમા વેગનપુરમા વાસ
શ્રી ગોડ માળવી વિપ્ર શુભ કવિશ્રી સામલદાસ ૧

* * * *

ગુણ તેહનો ગુજરાતમા ચાલો દેશ ચોહો પાસ
માતર પ્રગણા મોહો રવી સીહજ શીરોમણી વાસ ૨

* *

પુછે પઢીત સરવને નિમેષ ન રાખી ન્યૂન
વાહાસ્ત્ર સકલમા શોધતાં વાધૂ પરમારથ પુન્ય ૫
કવિ તેણે કોડે કરી સૂપીયુ કુળસુધ કામ
ગ્રથ કહો ગુણ આગલો જેહનુ નિરમલ નામ ૬
શુધ બુધ રીધી સારદા રહો રસનાયે રાજ
પરમારથ પુરાણુ કરૂ કલીજુગ કૌતુક કાજ ૧૦

આ પ્રતિ સ ૧૮૩૮ ના શ્રાવણ સુદ ૫ ને ગુરવારે પૂરી ઉતરાયલી છે તેમા વાર્તાની ઈતિશ્રીમા "અષ્ટાદશ કથા સપુરણ" એમ જો કે લખેલુ છે, પણ આરભ તેમ અતના પાનામાં '૧૭' નો આક છે

વાતા ૧૮ મી-વહાણુની-પુતળી ઈન્દુમતિ-પૃ. ૩૨૪-૩૪૫

આરભ-શ્રી ગણેસાય નમ ॥ અથ સિંહાસન બત્રીસી મધ્યે વાર્તા વાહાણુની પુતલી ઇંદુમતીની લષી છે ॥

ચોપાઇ-શ્રી ગણાધીપત્ય તુઝને નમુ શુભ કારજ આપે જે સમુ
વરદાયક લાયક ગુણનીધ્ય સદા સરવદા આપે સીધ્ય ૧

* * * *

છપ્પો કવી તેડયો કરી કોડ જોડી દો પાણ્ય જ પ્રીતે
પાંનપાંન સનમાંન સતોષ્યો રાજસ રીતે
સિંહાસનબત્રીસ કથા સત્તર પેહેલી
કોડે સાંભલ્યો કાન્ય અધીક થઇ અમૃત શહેલી
પનર રહી અણસાભલ્યે તે સસ્કૃત મન ધીરજ ધરો
મોહનજીસુત રવીદાસ કહે પ્રાકતમા એ પુરાણી કરો ૮

ચોપાઇ સાંભલે વચન ચઢાવ્યુ શીશ આરાધે ઉમયાપતિ ઇશ
વીશ્વે(રે)શ્વર મોટા મહાદેવ સમ્યક પ્રકારે કીધી સેવ ૯

* * * *

સીવવાસ સદા જિંદા ધાર નગર ધર્મવીર
ભોજરાજ ભરત ખંડમાં વારૂ વડ હથ વીર. ૧૫

* * * *

છપ્પય) આણ્યાં ગંગોદક નીર શુભ સિંહાસન કીધું
ગામ કરાવ્યું ભોજ (મુહુરત મુબારક લીધું)
(ભોજ કરાવ્યા પ્રેમ વિવિધ) સોભા થઈ વાસે
દીધાં ધન બોહો લાપ પંડિત સહુ પ્રીત્યે પાસે ૪
પ્રદક્ષણા પ્રીતે કરી આસન મેલે જાહરે
કહે સાંમલ કૌતિક થયું કહું, સંખેપે તાહરે ૪૧

દુહો) સુજન સહુને સુંપીયો સુંપ્યો પુરપતી પાશ
શેઠ ગયો સ્વદેશમાં વીવીધ્ય સોભાઈ વાસ (૫) ૪૨
એહવો તે દાતા હસ્યેં જે કરસ્યેં પરકામ
તે એ આસન બેંસસેં દેવ તણો એ ઠામ ૫૪૩
વીક્રમમહિમા સાંભલે આંણી મનમાં ભાવ
ટાઢો ઉનો ચોથીયો સ્વપનેં નાવે તાવ ૫૪૪
એહવું કહીને પુતલી આપેં ગઈ આકાશ
અઢારમી કથા પુરણ થઈ કહે કવી સાંમલદાસ ૫૪૫
એહ ઈંદુમતી પુતલી કહી કથા સુવીશાળ
હવે **મધુમ્રા** બોલસ્યેં આગળ વાત રસાળ ૫૪૬

ઇતી શ્રી સિંહાસનબત્રીસી વીક્રમચરીત્રે કવી સામળદાસ વીરચીતાયાં વાર્તા વાંહાંણુની સંપુર્ણ: ॥

વિષયાદિ–૨. પ્રસંગ–એક વખત રાજા વિક્રમ ભોજન કરવા બેઠા હતો, ત્યાં દુઃખીયાંની ધા સુણવા માટે નગરમાં રાખેલી ઘડીયાળ પર ઘા થયો અને બોલાવતાં એક વટેમાર્ગુ આવી ચડ્યો. તેને ખવરાવી પીવરાવી તેનું દુઃખ પૂછ્યું. તેણે કહ્યું કે હું બરાસકસ્તુરીનો વેપારી છું; દૂર દેશાવરના દમવપુર નગરના નગરશેઠ ભાનુની પુત્રી ભાનુમતી સાથે પરણવાના ઉમંગથી ૧૪ વહાણ ભરીને ગયો. પણ ભાનુમતીની મૈત્રિણી ગુણકા હતી, તેણે **સ્ત્રીચરિત્ર** હું શીખી પાવરધો થાઉં તો એ કન્યા સાથે લગ્ન કરી આપવા વચન દીધું. એટલે હું મુનીમને મારો માલ સોંપી એક જોજન ઉપર એક ગામમાં ગયો. ત્યાં એક સ્ત્રીએ રજપુત ધણીને પોતે જારી રમતી હોવા છતાં છેતર્યો અને સતીનો પરચો દેખાડ્યો, એ જોયું તે સ્ત્રીને એના ધણીએ સાચું માનવા થાંભલે બાંધી; મધ્ય રાત્રે હજામડી આવી, તેને સ્થાને બંધાઈ જારી રમવા મોકલી. દરમ્યાન રજપૂતે જાગી તેનું નાક કાપ્યું. એટલામાં થોડી વારે રજપુતાણી આવી, અને પોતે પાછી થાંભલે જકડાઈ. હજામડીએ ઘેર જઈ ખુબાથી ધણીને માથે નાક કાપ્યાનો આરોપ મૂક્યો; હજામે

તે આખુ કર્યું બીજી પાસ ધણી જાગવા રજપુતાણીએ નાક આખું દેખાડી સતી સાચી થઈ આવુ સ્ત્રીચરિત્ર જોઈ હું પાછો ગુણકાને ઘેર આવ્યો તેણે બીજા અનેક કરતુક કર્યાં. રાજાનાં ચાર રત્ન ચોરી મને તેનો ચોર ઠરાવ્યો અને રાજાએ મારા વાહાણ લુંટી લઈ મને રઝળતો કર્યો એટલે કાશી કરવત મૂકાવા જતો હતો ત્યાં માર્ગે તમો પરદુખભંજનનાં દર્શનાર્થે આવ્યો

વિક્રમે તેનું સાંત્વન કર્યું અને પોતે ગોબર ગોળાઓથી ભરેલાં અઠ્ઠાવીસ વહાણો સાથે લીધા અને દમણપુર જઈ ઉતર્યો ત્યાં અનેક તરતીબો કરી, ગુણકાને છેતરી, (આવી તરતીબોની આડકથા મોટી છે) પેલા વેપારીના વાહાણ અને ત્રણ કુંવરીઓ (પેથી ભાનુમતી સાથે) લેઈ આવ્યો અને તેને પરણાવી સુખીયો કર્યો.

૨ કુલ કડી ૫૪૬ છે ૭ છપ્પા, ૩ શ્લોક, ૨૧૫ દુહા અને ૩૨૧ ચોપાઈ છે સ્તુતિ ૩ ચોપાઈ અને ૪ છપ્પા, ૧ છપ્પા ૮ મી કડી, ૧૭ વાત સાંભળી બાકીની ૧૫ પૂરી કરવાની રખીદાસના પ્રેરણાનો, અને ૬ કડીઓ ચોપાઈની પોતાની નમ્રતાના દર્શનની, અને ૬૭ કડી (ચોપાઇ, દુહા, શ્લોક, અને છપ્પા સાથે) ભોજમુંજપ્રસંગ, સિંહાસનપ્રાપ્તિ, વિક્રમમહીમા આદિની છે ઉપસંહાર સાદો છે રખીયસ-ઉલ્લેખ, કવિ-ઓળખ કે ગ્રંથમહિમા નથી

વિશેષ-૧ આ વાર્તા સશોધાઈ છપાઇ નથી હિ માં પહેલું પાનું નથી, અને મધ્ય ભાગથી ત્રુટક છે, પણ છે તે આ પ્રતિને લગભગ મળતી છે પા પ્રતિમાં ૮ મી કડીવાળા છપ્પાની પહેલા ૪ છપ્પા વધુ છે તેમા રખીદાસના જશ અને ધીરેશ્વર મહાદેવના મહિમાનો ઉલ્લેખ છે એકમાંની આ પક્તિ નોંધવા જેવી છે

સાઠોદરા સીરદાર નાત શુભ નીરમલ નાગર
પડીત માંહી પરમાણ ભોહો પ્રાક્રમ બુધ સાગર
ઉદીચ અકલ અનૂપ, ભાટ પણ ભૂપત જેહવા
પાટીદાર પરતાપ આપ વરતીએ તેહવા
ધીરજી આપ વખાણીયે મોહો પ્રાક્રમ વેડા બહુ
રાજસ સુત રખીદાસનો જાણે આ. સોભા સહુ ૮

તેમ ૮ મી કડીવાળા છપ્પા કરતાં બીજો આ એક ફેર છે

સહીયાસન બત્રીશ **કથા જે પનર પેહેલી**
કેડે સાંભળી કાન અધીક થઇ અમૃત એહેવી
સત્તર રહી અણુસારબંધે તે સંસ્કૃત માંહેથી ધીરજ ધરે।

પા નો ઉપસહાર કોઈ ખાસ જૂદો પડતો નથી એ પ્રતિ 'સ ૧૮૩૮ ના વૈશાખ સુ' ૧૩ ને ગરેઉ' એ પૂરી ઉતારાઇ છે

૨ સ ૧૯૪૯ માં છપાયલી પ્રતિમાં આને બદલે 'રણુથભડ ઘડ'ની વાત છે જોકે પા પ્રતિમાં પણ આ વાર્તા છે, પરન્તુ તે ૧૮ મી વાહાણની વાર્તા ઉપરાંતની છે આ વગરની છે ગુ વ સો પ્રતિમાં પણ આવો પા ના જેવો જ પ્રકાર છે (અ ૯૧) મહાપચીશીના ઉપસંહારમા બત્રીસ વાર્તાઓ અને પુતળીઓનો જે ક્રમ આપેલો છે તેમાં ૧૮ મી વાર્તા વાહાણની હોવાનો ઉલ્લેખ છે, અને રણુથભોર ઘડની વાર્તાની નોંધ પણ નથી

—:o:—

વાર્તા ૧૯ મી-ભાભારામની-પુતળી પ્રદ્યુમ્ના-પૃ. ૩૪૧-૩૭૭

આરંભઃ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ અથ વાર્તા ભાભારામની પુતળી પ્રદ્યુમનાની લખ્યતે ॥

ચોપાઈઃ-એવું આદ્ય માતા સરસતી આપે વીદ્યા મહીમા મતિ
બ્રામા ચ્યારે વેદ જ ભણ્યો સરસતી પ્રતાપે ગુણ સર્વે ગણ્યો ૧
બાવન અક્ષર વીદ્યાનું બીજ બારે રાશ રાજસગુણ રીઝ
અઢાર પુરાંણ એક રોમેં વસે તે વીદ્યા પણ ગુંણ મસમસે ૨

* * * *

પ્રથમ શ્રી સરસ્વતી પ્રણમું વીક્રમાછત વણતો વરણું
સીંહાસનબત્રીસિ અતિ સાંભલતાં થાય નીરમલ મતી. ૮

* * * *

શ્રીમહારાજ નૃપ ભોજ ભડ આપ વીચ્યારૂં મન
પંચામૃત લેઇ પુછ્યું અધિપત એ આસન ૧૨
પંપી હંસ ઉડે જેટલે અંતરીખ વચન થયું તેટલે ૭૯૯
તાહરો વાધસ્યેં રૂડો વંશ તેહ થશે દેવતાઇ અંશ
એહ વચન માને માહરૂં જુગમાં નાંમ રહેસ્યેં તાહરૂં ૮૦૦
એકવીસમી પેઢીઇ પ્રગટે પુત્ર માહા સત્યવાદિને ધરસુત્ર
ગુજર દેશ ઠેકાંણે ઠાંમ તેહનું નામ તે ભાભોરામ ૮૦૧
પુજાસ્યેં થઇને તે દેવ સકલ લોક કરસ્યે બહુ સેવ
ગેબી સબ્દ સાંભલીયો તેહ સીતલ થયો ભાભાનો દે ૮૦૨

* * * *

શાકો છહાર વીક્રમનો હસ્યેં ભાભારામની પુજા થસ્યેં
ધન્ય ધન્ય એ ઉજેણી ગાંમ ધન ધન દુઃખભંજન એ કામ ૮૦૯
ધન ધન કણબી ભાભોરામ ધનધન નવ ખંડમાં નાંમ
ધન ધન ક્ષીપ્રાતટતીર ધન ધન વીક્રમ નર એ વીર ૮૧૦
ધન ધન એ કણબી કુલ કાંમ ધન ધન રૂડો ઉજેણી ઠાંમ

* * * *

કહે પુતલી જ્યોગે યથા કાલીદાસે કહી ભોજને કથા ૮૧૩
સંસ્કૃત વીદ્યા શાસ્ત્ર સુજાણ કર્યાં પંડીતે તેહ પુરાંણ
જેહવી બુધ કરનારા કવી નીરખી વારતા તેણે નવી ૮૧૪

તે ઉપર એ ગ્રથ જ થયો શુદ્ધ અનુસારે કહ્યો
પુરાણુ પરમારથનું પુર નીરમલ કથા ન્યાયપેરનું નુર ૮૧૫
* * * *
પાપી માણુસને પુરૂ સાલ અકરમી જનનેં એતો આલ
પાપડી જનનેં મન પાપડ દોષી માણુસને તો દડ ૮૧૮
વીવેકી જનને એ વીચાર અજાણ્યાનેં મન અન્યાય
ચતુર માણુસને મન્ય ચરીત્ર પુણ્યવતને મન એહ પવીત્ર ૮૧૯
દુહા પ્રીત્યેં પુતળીઈ કહ્યૂ વાર ભોજનીલાસ
સરકૃતમા કાવ્યેં કરી કીધુ કાલીદાસ ૮૨૦
બીજા કવી અનેક છે તેણે કીધાં કામ
આદિ મધ્ય નેં અતથી છે બહુ ઠામે ઠામ ૮૨૧
શ્રી ગુજર ગુણ આગલો અમદાવાદ અવિદેશ
સાબરમતી સુખદાયની પાપ તણો નહી લેશ ૮૨૨
* * * *
શ્રીગોડ માલવી વીપ્ર શુભ વીરેસ્વર શુભ સુત્ર
સાસલ નામ સીરોમણી પ્રતાપવત છે પુત્ર ૮૨૩
ગુરૂકીપાથી ગુણ ઘણો પરીશ્રમ શીવપરતાપ
કવીગત યથાવીધિ અકત પ્રમાણે આપ ૮૨૪
ચાલી ખ્યાત ચોહું દેશમા પડીત પુર પ્રમાંણુ
માતર પ્રગણું મોહો રવી થયુ જુગતેથી જાંણુ ૮૨૫
સીહુજ ગામ સીરોમણી તેજપુજ પ્રકાશ
પવીત્ર ભુમી તીરથ વડુ વીરેશ્વર શીવવાશ ૮૨૬
કણબી છે કુળ ઉજલા લે ઉપાલાયક બીજ
કાઉઆકુળ ઉતપત હવો મનજીસુત મહારાજ ૮૨૭
રણીદાસ રાજસ વડો પ્રીછેં સઘલી પેર
ઘણા હેતથી તેડીયો કવી સાંમનજી ઘેર ૮૨૮
* * * *
ભાટ દસુદી તેહનો ગુણસાગર ગુમાન
ગ્રથ સુણ્યો તેહને દેઇને આદ્રા માંન ૮૪૧
કર જોડીને કવીને કહ્યૂ સુણ્યા શાસ્ત્ર શુભ રીત
પુરાણુ પરમારથ કરો વાધેં પુન્ય પવીત્ર ૮૪૨
સાચાનેં મોહામણું જુઠાને તો જમાન
ગુણીઅલને મન ગુણ ભલો દાતાને તો દાંન ૪૫

એમ કહિને ઉતપતી આપે ગઇ આકાશ
ઉગણીસમી કથા પુરણ થઇ કહે કવી સાંમળદાસ ૮૫૧
એમ કહીને પુતલી પ્રદ્યુમના ગઇ આકાસ
સભારંજક હવે બોલસ્યે કહે કવી સાંમલદાસ ૮૫૨

ઇતિ સીંહાસનબત્રીસે વીક્રમચરીત્રે સામલદાસ વીરચીતાયાં વાર્તા ભાભારામની સંપુર્ણઃ સમાપ્તઃ ॥ શ્રીયેસ્તુઃ કલ્યાણમસ્તુઃ ॥

વિષયાદિઃ-૧ પ્રસંગ આમ વર્ણવેલો છે. (કડી ૨૪ થી) એક વખતે ચાતુર્માસમાં વિક્રમ રાજા નગરચર્યાએ નીકળ્યો. અઢારે વર્ણના આચારવિચાર જોતો જોતો કણબી-વાડે ગયો. ત્યાં ૯૫ વર્ષના ઘરડા ભાભારામને તેનાં સુખદુઃખ પૂછ્યાં અને કણબીની ઉત્પત્તિ, કણબીને બારે માસ ખેતી આદિનાં પડતાં દુઃખો, તેની ઉદારતા, સર્વ વર્ણનાં વસવાયાં આદિને તેમ રાજા અને તેના અમલદારોને પણ સંતોષી, રહ્યુંખહ્યું છોકરાંને ખવડાવી, સંતોષ માની, પ્રભુનું ચિંતન કરી, જીવન ગાળવાની રીતિનીતિ આદિનો ખ્યાલ મેળવ્યો. પછી વિક્રમે અનુકંપાથી તેને પૂછ્યું કે તારે જે કાંઈ માગવાની ઇચ્છા હોય તે સુખેથી માગ અને હું પરદુઃખભંજન તારૂં માગ્યું આપી-અપાવીશ. ભાભારામે કહ્યુ અમે કણબી કદિ કોઇ કડેકર ઓડીએ નહી; અમે તો સૌને આપવા સરજાયા છીએ, કણ આપવા એ અમારૂં કામ અને વિરૂદ છતાં વિક્રમે કંઇક માગવા તેને બહુ બહુ આગ્રહ કર્યો, ત્યારે તેણે કહ્યુ કે મારે પુનઃ ગર્ભવાસનું દુઃખ ન વેઠવું પડે એવું કરી આપો. પછી વિક્રમે મહેલે આવી હરસિદ્ધિનું પૂજન કર્યું અને ભાભારામની ઈચ્છા પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ પૂછયો. તેણે સ્વર્ગમાં વૈતાલની સહાયથી ઈન્દ્ર કનેથી તે મેળવવા સૂચના કરી. તે એટલે વિક્રમ ઈન્દ્ર સમક્ષ ગયો અને તેની પાસે એ માગણી કરી. તેણે કહ્યુ હું બ્રહ્મલોકમાં જઈ બ્રહ્માને પૂછી આવું. બ્રહ્માજીએ તેને મુક્તિનાં સાધનો ગણાવ્યાં અને તેથી સંતોષ ન થતાં વિષ્ણુલોકમાં જઇ વિષ્ણુને પૂછી આવવા ગયો. ત્યાં વિષ્ણુએ વૈષ્ણવને મુક્તિ કેમ મળે તે જણાવ્યું, પણ ખરૂં એક જ સાધન તો શિવલોકમાં જઈ શિવને પૂછતાં મળે, માટે ત્યાં પોતે સંચર્યા. શિવ સાથે પૃચ્છા થતાં સંવાદને અને કાશીપુરીમાં વાસ કરતાં દેહ પડે તો મુક્તિ મળે અને ગર્ભવાસવેદના ન વેઠવી પડે, એમ જાણ્યું. પછી વિષ્ણુએ બ્રહ્માને, બ્રહ્માએ ઈન્દ્રને અને ઈન્દ્રે વિક્રમને કહ્યુ. વળી વિક્રમે અગીઆરસે ભાભારામનો દેહ પડશે, એમ પણ જાણી લીધુ. પછી ઉજ્જેણ આવી ભાભારામને તે એના સ્ત્રીસંતાન સાથે કાશી લેઈ ગયો. ત્યાં ભાભારામનો દેહ પડ્યો અને તેનું ગર્ભવાસનું દુઃખ પાસ્યાની આકાશવાણી થઇ અને તેની સમી પેઢીએ એવો જ પુણ્યશાળી કણબી અવતરવાનું પણ કહ્યુ.

૨ કુલ કડી ૮૫૨ છે. ૩ છપ્પા કણબીસ્તુતિના, ૩૭૬ ચોપાઈ અને ૪૭૬ દુહા છે. સ્તુતિભાગ જરાકેક લાંબો છેઃ ૪ ચોપાઇ, ૩ છપ્પા અને પાછી ૪ ચોપાઈ એમ ૧૦ કડી છે. વળી ઉપસંહાર પણ કંઇક લાંબો ખરોઃ ૩૪ કડી છે. એમાં ગ્રંથમૂળ, કવિઓળખ, કવિ-શક્તિ, રખીદાસના પૂર્વજનો અને તેનો પોતાનો મહિમા, તેના વંશજો પુત્રો અને ભત્રીજાઓ; દસુંદી શુમાન દ્વારા કવિને નિમત્રણ અને ગ્રંથનિર્માણની વિનંતી ગ્રંથમહિમા આદિ વર્ણવેલાં છે.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા બરોબર રૂપમાં સંશોધાઇ છપાઇ નથી. છાપેલી પ્રતિમાં અને પ્રસ્તુત પ્રતિમાં આદિ મધ્ય તેમ અંતમાં કેટલોક મહત્વનો ફેર છે. કેટલીક ચોપાઇ

વત્તી ઓછી અહીં તહીં છે, તો છપ્પા બે ત્રણ ઠેકાણે વધારે છે પા (સં ૧૮૩૮ ના જેઠ સુદિ બીજ, બુધવાર) પ્રતિમા સ્તુતિભાગમા છપ્પા નથી, તેમ ઉપસંહારમા રખીયલ-ઉલ્લેખ માત્ર ૧૧ જ કડીનો (૮૩૨-૮૪૧) છે

૨ રખીયલના વંશજો સબંધી કઇક વિસ્તૃત ખ્યાલ આ વાર્તાના ઉપસંહારમાથી આવે એમ છે

૩ આ વાર્તામા કણબીના ગુણો અને શક્તિઓ તેમ લોકહિતસાધનાર્થે જ જીવન ઉદ્દેશ આદિ નિરૂપેલા છે કવિનો પ્રભુ આશ્રયદાતા કે ગુણશક્તિપરીક્ષક જે કહો તે રખીયલ, અને રખીદાસ જાતે કણબી પટલ હોઇને, શામજે પોતાનું જીગર વાર્તાના ઉઠાવમા રેડ્યું છે અને કણબીના જીવનની મહત્તા અને સફળતાના યથાસ્થિત અને ઘણેક અશે યથાર્થ પણ વર્ણન કર્યા છે એમા રખીયલ કહાય દેવાંશી અને આકાશવાણીના પરિણામે જન્મેલો હોવાનું સુચન છે કવિએ, પોતે આખાબોલો શ્રીગોડ બ્રાહ્મણ હોવા છતા, જાત ઉપર ન જતા, કણબીના દોષનું રજ પણ સૂચન કર્યું નથી, પણ આશ્રયદાતાની સમગ્ર જાતિને અમર કરી છે તે આ ગ્રથને 'પરમારથપુરાણ' કહે છે, એની વાનગી, પરમાર્થે જીવન ગાળતા કણબીની જીવનનિર્વાહનીવિરીતિ આલેખીને શ્રોતાઓને ચખાડી છે ઉપરાંત બાર વનના નદન વન સમા, સ્વદેશ ગુજરાત મત્યેનું કવિનુ સ્વદેશાભિમાન પણ તરવરી રહ્યું છે

વાર્તા ૨૦ મી-વૈતાલભાટની-પુતળી સભારજની-
પૃ. ૩૭૭-૪૦૩

આરભ-શ્રી ગણેશાય નમ અથ સિંહાસનબત્રીસી મધ્યે વાર્તા વૈતાલ ભાટની પુતળી સભારજની લખી છે ॥

ચોપાઇ-શ્રી મુખ્ય આરાધુ સરસ્વતી મયા કરો આપો સુભ મતી
કરજ્યો વાસ રસનાઇ કરો બાલક જાણિ બાહેં ધરો. ૧
કરૂ ગ્રથ રાખીજી લાજ, કરૂ આરાધન તેહનેં કાજ
સરસ્વતી જેહને મુખ વસી વલ તેહને ઉગ્યમ કસી ૨

* * *

અનપુરણ આનદકારણી કલીમલ કોટીક બધહારણી
શ્રી ગુરપદપકજપરતાપ કરૂં શ્રેષ્ટ ઇચ્છાઇ આજ ૭

દુહા શ્રી ભોજ ભુપલ ભલો શ્રી ધારાધર ધામ
શ્રીપતિસેવક સત્ય એ શ્રી નીરમલ શુભ નામ ૮
આણ્યું આસન અભીનવુ ધરણી ધરીયું ચ્યાહ
સભા સકળ સોભી રહી મહીપતિ બેઠા માંહ ૯
સભારજની બોલીયા પુતલી આણી પ્રીત
એ આસન વીક્રમ તણું રૂડી જેહની રીત ૧૦

અન્ત:—અચિરત પામ્યા લોક સહુ ગુંણ વાખ્યો બહુ ગાંમ
વેતાલેશ્વર લિંગનું પરઠયું નીરમલ નાંમ ૫૯૯
પ્રીત્યેં સહુ પુજા કરેં કબૂલ કનોજ દેશ
સરગ વેતાલ સધારિયો વધુ છે જોબન વેશ ૬૦૦
લખ્યાં પુરાણ તે પંડિતે જે બેઠા વીક્રમ પાશ
તેહ કહ્યુ શ્રીભોજને પુતલીઇ પરકાશ. ૬૦૧

* * * *

પાઠ કહેં એ પુતલી સુણ્ય ભોજ નૃપ વાંણ
કાલીદાસ માથેં કરયાં પ્રાક્રમકથા પુરાણ. ૬૦૩
દુસમન તો ગંજે નહીં નહીં પીડા દે રોગ.
ધર્મ સપાછયો જેહને તે પામેં અષ્ટ ભોગ. ૬૦૪
સહુથી મોટો ધર્મ છે કરો વીચ્યારી આપ
વીક્રમેં જશ દીકવીજેં કર્યો એકે દિન નહીં શોક. ૬૦૫
એહવાં પ્રાક્રમ જે કરે તે બેસેં આસન
કહિ કથા જે પુતલી સુણીઇ ભોજ રાજન ૬૦૭
એહ કહીને પુતલી કરી કથા સુવીલાશ
હવેં કપુરગૌરા બોલસ્યેં આગલ વાત રસાલ. ૬૦૮

ઇતિ શ્રીવીક્રમચરીત્રે સિંઘાસનબત્રીસે વાર્તા વૈતાલભાટની વીશમી સંપુર્ણ **સંવત ૧૮૪૫** ના વર્ષે ફાગણ સુદિ ૫ રવૌ લખીત ॥ શ્રીરસ્તુ કલ્યાંણમસ્તુ: ॥

વિષયાદિ–૧ પ્રસંગ આમ વર્ણવેલો છે (કડી ૮–૩૧) એકદા વિક્રમ રાજા સભા ભરી બેઠો હતો ત્યાં 'ભૂપતવત' વૈતાલ ભાટ આવ્યો, અને તેના આશિર્વાદથી પ્રસન્ન થઈ અનર્ગલ દ્રવ્ય તથા અન્ય રાજસંપત્તિ આપી દીધી. એ ભાટની ઉત્પત્તિ, તેનું ઔદાર્ય અને અજાચિકપણાની વાર્તા આ પ્રમાણે છે: કનોજ દેશમાં ભીમ નામે એક સમૃદ્ધિવાન ભાટ રહેતો હતો. તેને પુત્ર નહતો. તેણે વનિતાની પુત્રપ્રાપ્તિની આતુરતાથી વનમાં જઈ શંકરને આરાધ્યા અને ઘેર આવ્યો. શતચંડી, મહારુદ્રો આદિ, યજ્ઞો વર્ષભેર કર્યા, અને પાછો વનમા ગયો અને શંકરનું આરાધન કર્યું, છતાં તેના કર્મે અને ભાગ્યમાં તેને યોગ્ય પુત્ર ન હોવાથી શંકરે તેને પુત્ર ન આપ્યો. દરમ્યાન એક મચ્છીમારને માછલી (શિવના) બાણ સાથે પછાડતાં એ જ શિવે (બાણે) તત્કાળ તેને પાંચ પુત્ર આપ્યા. આથી ભીમે ક્રોધે ભરાઈ પોતાનો દેહ જ સમર્પવા માંડયો; તત્ક્ષણ શંકરે પ્રકટ થઈ તેને તેનું ભાગ્ય સમજાવી વરદાન આપ્યું કે તારે એવો દાતારી પુત્ર આવશે કે જે દાન દેતાં અચકાશે નહીં અને તું જ્યારે તેને દાન દેતા અટકાવીશ ત્યારે તે તરત જ તારે ઘેરથી ચાલ્યો જશે. પછી શિવકૃપાથી તેને વૈતાલભાટ નામનો પુત્ર થયો. તે સમર્થ પંડિત અને અપૂર્વ દાતારી થયો અને તેણે ભીમની અઢળક સંપત્તિ યાચકોને આપી દીધી. આથી આકળા થઈ ભીમે તેને ઠપકો દેતાં તે સાધુ થઈ ઉજ્જેણી ચાલી નીકળ્યો ત્યા એણે એક ગુમાની લાખા ગુણકાને પોતાના વજ્રકછોટાથી જિતી તેનું માન ખંડન કર્યું અને રાજા વિક્રમ પાસે જઈ,

તેને આશિર્વાદ દીધો અને સિંહલદ્વીપથી આવેલી દ્રવ્ય મણિ, ગજ, રથ આદિ સંપત્તિ મેળવી ગુણકાને આપી, પોતે વનમાં ચાલ્યો. ગુણકાની પ્રેરણાથી મહુલા વનમાં આવ્યાં અને તેને બીજું ધન લેવા સમજાવ્યો પણ પોતે યાચક નથી એમ કહી કશુંએ ન લેવાનો આગ્રહ કર્યો વળતી વિક્રમના પ્રધાન વાણીઆમ તેને સંતોષી પાન બીડા દ્વારા અઢળક સંપત્તિ સમર્પી એ લઇ તે વનમાં ગયો ત્યાં ગરીબ બ્રાહ્મણ આવ્યો, તેને વૈતાલ પણ સઘળુંએ સોંપવા તત્પર થયો પણ દાનમાં લીધેલું પેલા વિપ્રે સ્વીકારવા ના પાડી, અને પરભાર્યો વિક્રમ પાસે સંચર્યો વિક્રમે બન્નેનુ મન મનાવ્યું પછી વૈતાલે પોતાના પિતાને અનર્ગલ સંપત્તિ સોંપી પ્રભુ પ્રત્યે ચિત્ત ચોંટ્યું અને કેટલેક કાળે વૈતાલેશ્વર મહાદેવ સ્થાપી અદ્રશ્ય થયો

૨ કુલ કડી ૬૧૦ છે ૩૫ છપ્પા, ૨ ચરેંટ, ૩૧૦ દુહા અને ૨૪૩ ચોપાઈ છે

૩ સ્તુતિભાગ ૭ ચોપાઈ છે અંતમાં રખીયત-ઉલ્લેખ ગ્રંથમહિમા તથા કવિઓળખ નથી

વિશેષ-૧ આ વાર્તા સંશોધાઇને છપાઈ નથી પણ પ્રતિ(સં. ૧૮૩૮ ના જેઠ સુદ ૩)મા રખીયત ઉલ્લેખની ૩ અને કવિઓળખની ૧ કડી છે, પણ તેમા કાંઈ ખાસ મહત્વનું નથી

૨ અહીં વાર્તાક્રમ આદિ સંબંધમાં એક નોંધવાજોગ બાબત એ છે કે ૧૯ વાર્તાઓ લગી ઉપસંહારની ઉક્તીથી એક અગાઉની લીટીમા વાર્તાક્રમની સંખ્યાનોંધનો ઉપક્રમ વટયો છે, અને 'એહ' (૬૮૦) એવો ઉલ્લેખ થયો છે, જો કે ઇતિશ્રીમા 'વીસમી' એમ નોંધ્યુ છે તેમ કઈ પુતલીએ વાત કહી, એવો ઉલ્લેખ પણ નોંધાયો નથી આ પ્રકાર અહીંથી એટલે ૨૧, ૨૨, અને ૨૩ માં ચાલુ છે, તેમા તો વાર્તાક્રમની સંખ્યાને બદલે----લીટીઓ મૂકી છે ઉપરાંત ૨૧, ૨૨, અને ૨૬ મા કઈ પુતલી બોલી અને કઈ બોલશે તેની કડી પણ નથી પણ ૨૪ મીથી મૂળ પદ્ધતિનું અનુસર્યું જાય છે લહીઆને કદાચ સંખ્યાક્રમનો કે પુતલીક્રમનો ભેદ લાગ્યો હોય અને તેણે એમ કર્યું હોય તો રામ જાણે

૩ આ વાર્તા ભાટનું હેવાંશીપણું, ઉદારતા અને 'અજાચિકપણુ છતા ટેકીલાપણું અપૂર્વ રીતે દાખવે છે ભાભારામની વાર્તા જેમ કણબીની અસાધારણતા દાખવવા યોજાઈ તેમ રખીયતના દસોંદી ભાટ ગુમાન, જેણે શામળ ને રખીયતનો આશ્રય અપાવ્યો અને ગુણ ગાઈ પ્રસિદ્ધ કર્યો, તેના ઉપકારના બદલા તરીકે ભાટ જ્ઞાતિને પ્રશંસવા કવિએ આ યોજેલી છે, એમ સમજાય છે છપ્પયની સંખ્યા ૩૫ છે તેમાં તથા ચોપાઇ-દોહરા અને ચરેંટમાં કવિચાતુરી પુષ્કળ દાખવવામા આવી છે

૪ વિક્રમાદિત્યના દરબારમા ૮ મહાન કવિરત્નો હોવાનો સુપ્રસિદ્ધ શ્લોક છે ધન્વંતરી ક્ષપણક-તેમાં વેતાલ ભટ્ટ પણ એક મહાન કવિરત્ન એમ જણાવેલું છે એ વેતાળ ભટ્ટને શામળકવિએ 'ભાટ'લેખી પોતાની ચાતુરીથી વખાણ્યો છે, એમ સમજાય છે

વાર્તા ૨૧ મી-પાનની-પુતળી-કર્પુરગૌરા-પૃ. ૪૦૩-૪૩૫

આરંભ-શ્રીગણેસાય નમ અથ સિંહાસનબત્રીસી મધ્યેવાર્તા પાનની પુતલી કપુરગૌરાની કથા લિખ્યતે ॥

દૂહા: પ્રથમ સીવસુત પરણમુ સુંઢાળ ગુણનિધી નામ
દુઃખાસો દુખભંજણો કરે મનવછીત કામ ૧

× × × ×

વાણિ રૂડી વર્ણવું વારૂ વિક્રમચરિત્ર
શ્રોતા વિગતેં સાંભલો પુરણ મંન પવિત્ર.
ધરણિ માલવ ધીરધર રૂડું ભોજનું રાજ
દિલ સાચેં દાતા ઘણો પ્રીતેં કરેં પરકાજ. ૮

... ...

પગ દક્ષણ જમ પરઠવેં જાચિક જય જય કહેં
કપુરગૌરાઈ કહ્યું: હાં હાં રાય! વેગલોં રહેં. ૧૫

* * * *

માલવમુષ ઉજેણિ ગામ ક્ષીપ્રાત્ટ રહેઠાંણ
ભુપતિ રાજ્ય કરેં ઘણો તે વિક્રમ વિર સુજાંણ. ૨૫

* * * *

પ્રથવીનો પલ ભારે ભૂપ ધર્મધોરંધર ધર્મસ્વરૂપ
બેઠા સભા ભરીનેં તેહ દેવરૂપ દેવાંસી દેહ. ૩૫
તિહાં એક તંબોલી આવીયો બીડાં છાબ ભરી લાવિયો
મેહેલ્યો કાથોચૂનો ભરી કેસર કૃષ્ણાગર ભારેં ભરી. ૩૬

અન્તઃ ભરી સભા ભુપતિ ઠર્યો દીધાં મેદની માન
જે બોલ્યો તે પાલીયું પ્રીતેં આપ્યાં પાન. ૭૩૩

* * * *

કહેં-પુતલી ભોજ સુણ કરયાં કોટિધા કામ
તાહરેં દુષભંજન થયો નવ ષંડ માંહિ નામ. ૭૩૫
પુરાંણ લષાણાં લષ્યધા કિધાં કાલીદાસ
સંસક્તમાંથી સોધીયું વિવધ વીવેક વિલાસ. ૭૩૬
ગુણસાગર ગુર્જરધરા સેંહુજ ગામ સુજાંણ
કાઉજીકુળ કણબી વડો મનજીસુત મહેરાંણ. ૭૩૭

* * * *

ડાહ્યા દસુંદી તેહના ગુણ ગાડે ગમાંન
કિરત રુડી કુળ તણી ગુણ રૂપ સુભ ગાંમ. ૭૪૧
ભલું વચન માટે ભણું સુણ રૂડા રષીદાસ
કવી એક કાલી સમો વેગનપુરમાં વાસ. ૭૪૨

* * * *

પુત્ર પ્રતાપીક, વડો, વડહથ વેણીદાસ
આવ્યો અમદાવાદમાં પંડિત કેરે પાસ. ૭૪૪

કવિને તેડયો કોડથી અલપત, આપી અરથ
પુરચુ અન પસાયતા ઘણો ઘણેરો ગરથ ૭૪૫
કર જોડિ કવિને કહ્યું જે શાસ્ત્ર સકળ સુજાણ
નવો ગ્રંથ થાએ તે કરો પરમારથ પુરાણ ૭૪૬
પ્રીત ઉપજે પુન્યપર ધર્મ ઉપરિ રહે ધીર
બુધ્યથી બત્રીસ કરો વર્ણવો વિક્રમ વીર ૭૪૭
સુપો ગ્રંથ પુરણ કરી અખુટ ત્યજે આથ
કિ(દિ)ધો તેહ દશોંદીને હેત ધરીને હાથ ૭૪૮

* * * *

રામચરિત્ર રસ સાભલે પુરણ મન પવિન
તેહ સમોવડ જાણજ્યો વારૂ વિક્રમચરિત્ર ૭૫૧

* * * *

કહે પુતલી ભોજ સુણ્ય, તેહવો થયો તે રાય
એહવા પ્રાક્રમ જો કરો તો ધરો સીહાસન પાય. ૭૫૪
એમ કહીને ઉતપતી પુતળી ગઈ આકાસ
––––કથા પુરણ થઈ કહે કવી સામલદાસ ૭૫૫

ઇતિ સીહાસનબત્રીસી મધ્યે કથા પાનની સપૂર્ણ શુભ વ લષીત પરોપકારાય ગોરજી મીઠાજી સીષ્ય જીવણજી લપી કૃત શુભં

વિષયાદિ–૧ મસગ આમ વર્ણવેલો છે (કડી ૩૫ મી થી) એક વખત વિક્રમ સભા ભરીને બેઠા હતો ત્યાં એક તબોલી છાબ ભરીને પાનબીડાં લેઇને આવ્યો અને સહુને વહેંચ્યાં, પછી રાજા જેવુ તે ખાવા જતો હતો તેવો જ આકાશમાંથી ગેબી નાદ થયો કે એ ખાઇશ તો તું મરીશ સહુ ખંચકાયા, વળી પાછું બીજી વાર બીડું મોંમાં મૂકવા જતાં એવો જ સૂર નીકળ્યો માળીને પૂછતાં તેણે કહ્યું કે બાર જોજન દૂર આવેલી મારી વાડીમાંથી પહેલી વાર ફળેલી નાગરવેલનાં પાન આણી તેના બીડાં રાજાજી માટે પૂર્ણ આદરથી મેં આણ્યાં છે પણ આ આકાશવાણીથી મારી નિંદા થઈ તેથી શું મોંઢું લેઇને હું ઘેર જાઉં તેનુ દુ ખ સમજાતાં વિક્રમે, તેણે ના કહ્યા છતા, બીડાં ખાધાં અને તેની અશ્રીતન રેવાંશી દેહ થઈ સભાજનોએ એથી પરિહાસ કર્યો અને રાજાને મહેણું પણ માર્યાં કે પોતાને એકલાને એવાં અનુપમ બીડાં ખાવા હતાં માટે જ એણે એવી તદબીર કરાવી અને પોતે ખાઈ ગયો રાજાને ખોટું લાગ્યું અને માળીને સાંઢણી આપી વાડીએ જઈ, બીજાં પાન લેઈ આવવા કહ્યુ તે ગયો અને ઠાલી હાથે પાછો આવી બોલ્યો કે નાગરવેલ તો સુકાઈ ગઈ છે વિક્રમે મહેણું ટાળવા એ વાડીએ જઈ નાગરવેલને પાછી તાજી કરી બીડાં લાવવાની અને સભાજનોને ખવડાવવાની પ્રતિજ્ઞા કરી તે પછી ઉજ્જેણીથી ઉપડ્યો માર્ગમા એક બ્રાહ્મણ મરતો ઝુરતો દીઠો તેની આરત ભાંગવા એક પદ્મિની અને તેની ત્રણ ચારે સખીઓને લા ગયો અને મહાનગી સિદ્ધ કરી તેમના, દરેકના ચારચાર અટપટા સવાલો ઉકેલ્યા અને પેલા બ્રાહ્મણને એ ચારે કન્યાઓ પરણાવવાની તૈયારી કરી. પછી પોતે વાડીમાં

નાગરવેલને જીવતી કેમ કરવી તેનો વિચાર કરતો ઉધતો જાતો ત્યાં સ્વપ્ન આવ્યું કે વાઘણનું દુધ જો તેને સીંચે તો તો તે સજીવન થાય. પછી પોતે પર્વતની ગુફામાં ગયો અને પોતાના પાંચ શેર લોહી બદલ સવાશેર દુધ વાઘણનુ લાવ્યો અને નાગરવેલને સીંચી તેનાં પાન મેળવ્યાં તથા સહુને ખવરાવ્યાં. તેમ પેલા બ્રાહ્મણને જુવાનજોધ, નવલોહીયો કર્યો.

૨ કુલ કડી ૭૫૫ છે. બધાં દુહાઓ પદો છે. છપ્પો એકે નથી.

૩ સ્તુતિભાગમાં ૭ કડી દુહાની છે. ઉપસંહારમાં રખીયલ-ઉલ્લેખ અને કવિ-ઓળખની કડી ૨૦ છે.

વિશેષ–૧ આ વાર્તા બૃ. કા. દો. ભાગ ૩ જામાં છપાઈ છે. પણ તેમાં આ પ્રતિની પેઠે ૨૦ કડી રખીયલ-ઉલ્લેખ આદિની નથી. માત્ર ચાર પાંચેક કડી વિક્રમપ્રબંધને ઉદ્દેશીને લખેલી છે. પા.પ્રતિમાં (સં. ૧૮૩૮ શ્રાવણ સુદ ૭ શુક્ર) માત્ર બે જ કડી રખીયલ-ઉલ્લેખની છે. જૂની છાપેલી પ્રતિમાં છપ્પાઓ વધારાના છે; રખીયલ-ઉલ્લેખ છે ખરો, પણ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં છે તેવો નહી.

૨ જુઓ, વાર્તાક્રમ આદિની નોંધ વિષે વિશેષ ૨, વાર્તા ૨૦ મીનું પાનું ૩૧૫ મું.

વાર્તા ૨૨ મી–કામધેનુની–પુતળી સુભગા–પૃ. ૪૩૬–૪૫૨

આરંભ–શ્રીગણેસાય નમઃ ।। અથ સિંહાસનબત્રીસી મધ્યે પુતલી સુભગા : વાર્તા કામધેનુની લખ્યતે :

છપ્પયઃ શ્રી શીવ સરીખો તાત માત ઉમયા છે જેહની
લક્ષ લાભ શુભ પુત્ર રીધ્ય વૃધ તનયા જેહની
ષેમકુ(શ)લ જામાત્ર પાત્ર અષ્ટસીધ્યહલ દાસી
ત્રીસદશ આદ્ય દેવ સેવન નવ નીધ્ય ધર દાસી
પીતા પંચાનન પ્રભુ ષડાનન બાંધિ ઘણું
ગજાનન ગુંણ આગલો પ્રથમ ધ્યાંન ધરૂં તેહ તણું. ૧

દુહાઃ ગીરજાનંદન ગુણનીધિ બુધ્યસાગર બલવીર
દાતા દિવ્ય દયા દલેં ધરમ ધ્યાંન દ્રઢ ધીર. ૨

* * * *

અણીમી પ્રીતેથી કરૂં પુરણ થાવું પવિત્ર
પુરણું પરમારથ કરૂં વાર વિક્રમચરીત્ર. ૮

* * * *

પંચ પ્રદક્ષણા ઑતેં કરે જમણો પગ ધરણીપત્ય ધરે
એવા મેદની ઝાઝી મલી એટલે એક બોલી પુતલી. ૨૦

* * * *

સભા ભરી સિંહાસને બેઠા છેં એક દિસ
એટલે ગોર પોતા તણો અતિ દીધી આસીસ ૨૬

અન્ત ચોપાઇ

એહવો થયો તે વિક્(મ) વીર રાખ્યું નામનું નીરમન નીર,
કહ્યા.પુતલી વીર વર્ખાણુ લખ્યાં પડિતે એહ પુરાંણુ ૪૦૦
સમર(ક) પ્રકારે ભોજે સુણ્યા ભાવે કાલીદાસેં ભણ્યાં
જેણે હઠથી છતી હોડ લષીયા તે કવીઇ કરી કોડ ૪૦૧

દૂહા શ્રીગુજર દેશમા સેંહજ સીરામણુ ગાંમ
કાઉછકુલ મનજી તણો રવિદાસજી નાંમ ૪૦૨

* * * *

પ્રમારથ પ્રીતેં કરેં નીરમલ નીર નીર્વાણુ
પ્રતાપ ઘણેરો પ્રગર્ણ્ું હરીચદ્ર હીત હેનાણુ ૪૦૫
કીરત શુણી કવી તણી હરખ્યો મહીપતિ મન
માંન દેઇને મોકલ્યો તરતીમ ભલેરી તન ૪૦૬.
દાન માન ધન ધાન્ય શુભ પાંનપાન અતિ ધાસ
કરજોડી કવીને કહ્યૂ , ભાગી મનની ભ્રાન્ય ૪૦૭

* * * *

મન માગ્યાં મન વાછીત મળે સીધ્ય માત તે સફલેં ફલે
કહે પુતલી સાભળ રાય એહવા થાયો ધરજ્યો પાય ૪૧૪

દૂહા –ઇમ કહીને ઉતપતિ આપેં ગઇ આકાશ
———————— કહે ગ કવી સામળદાસ ૪૧૫

ઇતિ શ્રી સીહાસનબત્રીસી પ્રાકૃતે કથા કામધેનુની સપુર્ણ સમાપ્ત શ્રીરસ્તુ

વિષયાદિ ૧ પ્રથમ આમ વર્ણવે છે –(કડી ૨૬ માંથી) એક સમે રાજા વિક્રમ દરબાર ભરી બેઠા હતો ત્યા એના ગોરે આવીને કાશી જતા આશિર્વાદ દીધો અને વિપ્ર અને ગાયનુ પૂજન કર્યે સઘળા મનોરથની સિદ્ધિ થશે એવી આશિષ દીધી વિક્રમે તેથી ગાયો રાખવા અને પૂજવા માંડી. તેનુ જોઈ નગરલોક પણ ગૌપૂજક થયા રાજા ગાયને રોજ સ્નાન–ખાન–પાન–શૃંગાર આદિથી સુપ્રસન્ન રાખતો એક સમયે એ ગાય વનમાં જઈ ચઢી અને વાઘે તેની ઉપર તરાપ મારી એટલામા તે ત્યાં જઈ ચઢયો અને વાઘે પોતે, પોતાની વાઘણ અને પુત્ર ભૂખ્યાં હોવાથી તેને નહી છોડવાની જીદ્દ કરતાં આખરે વિક્રમે પોતે, પોતાની રાણી અને પુત્ર એ ત્રણની દેહ સમર્પવાની પ્રતિજ્ઞા કરી ગાયને વાઘમુખથી છોડવી પછી ઉજ્જેણુ આવી ગાયને ઠેકાણે બાંધી. અને એ ત્રણે જણ વાઘ પાસે મરવા ગયા પણ વાઘ તો શિવ સ્વરૂપ હતો અને વિક્રમનું પારખું જેવા વાઘનું રૂપ લીધુ હતું એથી પ્રસન્ન થઈ વિક્રમને વરદાન આપ્યું અને તેને દરબારે કામધેનુ સ્વર્ગની ગૌમાતા નિત્યે રહેશે એવુ કહ્યું પછી સમય જતે કનકકુંભનો

એક નાગર બ્રાહ્મણ કાશી કરવત મૂકાવવા જયલો તે ત્યાં વિક્રમની પરવાના ચીઠી લેવા આવી ચઢ્યો. વિક્રમે તેને વીતક પૂછી. તેણે રાજાની પુત્રીને પરણવાની કામનાથી ઇંદ્રાણીને હાર અને શેષ નાગની નાગણની 'ઝાલર' આણી આપવા પ્રતિજ્ઞા કરી હતી અને તે આણવું શક્ય ન હોવાથી કાશી મરવા ગયો હતો. વિક્રમે તેને શાન્ત પાડી, માતા હરસિદ્ધિની ઉપાસના કરી. ત્યારે તેણે કહ્યું કે 'કામધેનુને વિનવવાથી સઘળા મનોરથ ફળશે.' એટલે કામધેનુને આરાધી અને તેની પ્રેરણાથી ઇન્દ્રયજ્ઞ કરી ઇંદ્રાણીનો હાર અને નાગયજ્ઞ કરી નાગદેવીની ઝાલર મેળવી એ નાગરને સંતોષ્યો; તેમ તેના લગ્નપ્રસંગે બત્રીસ લક્ષણા પુરૂષનું માથું પણ આપવા વચન આપ્યું. પછી લગ્ન થતાં વિક્રમ ત્યાં માથું આપવા જઈ ચઢ્યો અને સહુ મંગળ કાર્ય સર્યું. પણ પેલા નાગરનો બાપ આંધળો અને કોઢીયો હતો, તેની મા ક્ષયરોગી અને બેન લુલી હતી. એ બધાંને કામધેનુએ ધાર્યું આપીને સતોષ્યાં.

૨ કુલ કડી ૪૧૬ છેઃ ૧૫ છપ્પા, ૧ પાવ(ધ ?)ડી છંદ (૮ લીટી), ૧૫૯ દુહા અને ૨૪૪ ચોપાઈ છે.

૩ સ્તુતિભાગની કડી ૮ છે, તેમાં એક છપ્પય છે. ઉપસંહારમાં રખીયલ-ઉલ્લેખ, કવિ-ઓળખ અને ગ્રંથમહીમાની ૧૫ કડી છે. પા.(સં. ૧૮૩૮ ભાદ્રપદ સુદ ૫ શુક્ર)-માં કાંઈ મહત્વનો વિશેષ નથી, પણ તેની ઇતિશ્રીમાં "વાર્તા ૨૪ મી" એમ છે, જ્યારે મથાળે "વાર્તા ૨૨ મી" એમ છે.

વાર્તા ૨૩ મી–ભદ્રાભામિની વા કસ્તુરચંદની– પુતળી સંકટહરણા–પૃ. ૪૫૧–૪૮૩

આરંભ–શ્રી ગણેસાય નમઃ ।। અથ સિહાસન બત્રી મધ્યે વારતા કસ્તુરચંદની પુતલી સંકટાહરણાની કથા લખ્યતેઃ ।।

છપ્પયઃ–શ્રી ગુરૂ વંદું ચર્ણ શરણ રહું શુભ રીત્યેં
બ્રહ્મા વીષ્ણુ નેં ઇશ દેશપત્ય પુજું પ્રીત્યેં.
શ્રીપત્ય ગુંણપત્ય સત્ય મનથી માંન જ માગું
આદ્ય શક્ત ઉમયા આય(ઇ) પાય લક્ષ્મીને લાગું
કવિ લક્ષધા કોટિધા મયા કરો માગું મતિ
સામલ કહે સિધ પામિઇં જો સાર કરેં મા સરસતિ. ૧

* * * *

રામકથા રસ પરમ પવિત્ર વર્ણવ એહવું **વિક્રમચરિત્ર.** ૪

* * * *

માહરાજાધીરાજા રાજસ્વરૂપ ભોજરાજ ભડ ભારે ભુપ. ૬

* * * *

લાવ્યો એક સિહાસન વડું રત્ન અમુલ્યક હીરેં જડયું. ૧૪

* * * *

સમુહુરત રાજાઇ સાંધીયું પ્રીત્ય કરી આસન પુજીયું
ચતુર પરઠે છે જમણો થયું ગેબી શબ્દ સાભલીયો કર્ણું ૨૨
સકરહુરણા છે જેહનું નામ બોલી પુતલી તેણે ઠાંમ
ભોજ મ કરય સિહાસન ભાર વીક્રમ સરીષો નહીં દાતાર ૨૩

*　　　*　　　*　　　*

ત્રબાવતી નગરી ગુણુ ગામ, નિરમળ ચ્યાર છે તેહના નાંમ
કનકાવતિ ને રૂપાવતિ, ત્રીજું નામ તે ત્રબાવતિ ૪૫
વ્રભાવતિ ચોથું એ નામ આદ્ય ભોમિ દેવસ્થળ નામ.

અન્ત—કસ્તુર મલ્યો માબાપનેં હેતપ્રીતની હોડય
અરસપરસ કથા કહી પોહોતા મનના કોડ ૭૭૯
વગત્ય જે બાર વરસની આપ આપણી આપ
કુલવહુને વીતી બહુ તે કહી માત ને બાપ, ૭૮૦

*　　　*　　　*　　　*

ધન અવતાર વિક્રમ તણો ધન્ય પરમારથ કાંમ
ધન્ય કણુબી રપીદાસનેં રહ્યુ નવ વડે નાંમ ૭૮૩
ધન એ ભાટ ગુમાનને ધન્ય એ સીહુજ ગામ
ધન્ય લક્ષણુ લેઉઆ કુલે ધન્ય વીરનામ શીવનામ. ૭૮૪

શ્રીગોડ માલવી વિપ્ર શુભ વિરેશ્વર શુપ ધાંમ
સામલજી સુત તેહનો નિરમન રુડુ નાંમ ૭૯૨
તે સીષ્ય શ્રીગોડનો ગુરૂકીપાથી ગામ
ચરણુ રેણુકા પદને દેવી દીધુ દાન ૭૯૩
કવિશ્રી શામલદાસ તે તરતીમે તેડયો તિહા
વિરેશ્વર વિશ્વપલ્સ છે જયોત જાગતિ જિહા ૭૯૪
સીંહજ ગામ સીરામણી શુભ સાહો(ઠો)દર બ(બ્ર)હ્મ
સેધુ બાધા શાસ્ત્રના જાણે સઘળા મર્મ. ૭૯૫
કુલ સુદ્ધ કણુબી વસે લેઉઆગોં લક્ષ લાજ

ગુમાનદ દસુદી તેહનો ભાટ ભલેરા ભૂપ ૭૯૭
કીરત કરી તેણે કવી તણી ગુણીજન તેઓ ઘેર
પુરણુ પરમારથ કરો પ્રીત ધરીને પેર ૭૯૮
કાલીદાસ કવિઇ કહ્યુ સંસ્કૃત માહે સુજાણુ
કવિ સામલ કોડે કરયુ પ્રાકૃત માંહે પુરાણુ ૭૯૯

પાંગો પરવત જિમ ચઢૅ કિડી છતૅ ગજ
તિમ હું તમ આગળ કવિ જિમ ધણું રેણુ રજ. ૮૦૨
સામલ કહે સંસ્કૃતમાં સમઝણ નહી સમરથ
વિવેક નહી કાંય વેદમાં, અક્લ ન આવે અરથ. ૮૦૩
શ્રોતા વક્તા સાંભલો કહું તમને કરજોડ
સાંમલ કહે સહુ બોલજ્યો જય જય શ્રીરણછોડ. ૮૦૪
ઇમ કહી તે પુતલી આપે ગઈ આકાશ
– – – – – – કથા પુરણ થઇ કહે કવી સાંમલદાસ. ૮૦૫

ઇતિ શ્રીવિક્રમચરિત્ર સિંહાસનબત્રીસે **ભોજપુતલીસંવાદ** કવિશ્રી સાંમલદાસવિરચીતે વાર્તા કસ્તુરચંદની **પચવીસમી** સંપુર્ણઃ સમાપ્તઃ શુભં ભવતુઃ કલ્યાંણ મસ્તુઃ શ્રીરસ્તુઃ શ્રીશુભં ભુયાત્ શ્રીશ્રી **સંવત ૧૮૩૭** ના વર્ષે જેઠ વદી ૧૩ દીને લપીતં ગોરજી શ્રી ૫ શ્રી મીઠાજી તત્ શીષ્ય જીવજી લખીકૃતં ભગ્નપૃષ્ટી કટીગ્રીવા ઉર્ધદ્રષ્ટી અધોમુખં કષ્ટેન લપીતં વાર્તા યત્નેન પરિપાલયેત્ ૧ શ્રીશુભં ભવઃ

વિષયાદિ–પ્રસંગ આમ વર્ણવેલો છેઃ (કડી ૪૯ મીથી) ત્રંબાવટીમાં દંતોશા શેઠ કોટિધ્વજ વહાણવટી રહેતો હતો. તેને કસ્તુરચંદ નામનો પુત્ર હતો. સોળ વરસનો પરણવા યોગ્ય થવા છતાં સ્ત્રીની સાધુતામાં અશ્રદ્ધા હોઇને પરણતો ન હતો. માબાપના આગ્રહથી એણે કહ્યુ કે જે કોઈ સ્ત્રી મારો ‘ધાવ’–દુહો અર્થપૂર્ણ કરે તેને પરણું. એમ કહી, તેણે એક ધાવ લખી બ્રાહ્મણને આપ્યો અને તે એ લેઇને પૂરણી માગતોમાગતો દેશવિદેશ ફર્યો, પણ કોઈ બાલા તે પૂરો કરી શકી નહીં. આખરે ખભાત પાસેના વીસ ગાઉ ઉપરના ગંધાર ગામના વનેચંદ શાહની પુત્રી ભદ્રાએ તે પૂરો કર્યો અને કસ્તુરચંદ તેને પરણ્યો. એણે ત્યાં એક મોટો મહેલ અને સાથે શિવાલય રચાવી ભદ્રાને રાખી, અને પોતાની સાથે તેને લેઈ ન ગયો. થોડોક સમય વીતતાં કસ્તુરચંદ દંતોશા શેઠનો ‘દુબળી’ નામનો મુનીમ હોવાનુ જણાવી વનેચંદને ઘેર નોકર રહ્યો અને તેને હોંશીયારીથી અઢળક ધન રળાવી આપ્યુ, અને ભદ્રાનું પારખું જોવા એક વણ્જારા લાખાને બળાવી તેની પોઠો બદલમાં મેળવવાની શરતે ભદ્રા સાથે એક રાત રંગ રમવા જવાની ગોઠવણ કરી. પણ કુશળ ભદ્રાએ વછનાગની ગોળી ખવડાવી, ઘેનમાં આખીયે રાત રાખી, વગર રંગ રમાડયે વણ્જારાને કાઢયો. એ બિચારો વગર રંગ રમ્યે પોઠો હાર્યો, તેથી કાશી કરવત મૂકાવા ગયો. આ પાસ કસ્તુરચંદ, ગામ જઈ પિતાને ભદ્રા એકલા તેડવા જવા દેવાનો આગ્રહ કરી, વ્હેલ જોડાવી, ગંધાર ગયો. મધ્ય રાત્રે ખંભાત આવતાં માર્ગમાં ભદ્રાનુ નૂપુર પડ્યુ અને તે પાછુ લેવા જતાં જે એક તસ્કરને હાથ તે ચડ્યુ હતું તેણે આવી ભદ્રાને એ નૂપુર આપી વ્હેલ હંકારી મૂકી. ત્યાં ખંભાતના રાજાએ એ વ્હેલ કસ્તુરચંદની ઓળખી અને તેમાં ભદ્રાને જોઈ. એટલે તે ચોરને દમદાટી દેઇ, તેના હાથમાંથી રાશ ઝુંટાવી, પોતે વ્હેલે ચઢયો અને મેવાસમાં હંકારી ગયો. એટલે તસ્કર કાશી કરવત મૂકાવા ગયો. રાજાની દુષ્ટ બુદ્ધિ હતી, તેની દાનત ભદ્રાને પોતાની કરવાની હતી. પણ તેને

શાપ આપી, પોતાના શિવાલયવાળા મહેલમા ભદ્રા રહેવા ગઈ અને ત્યાથી સોયરા-વાટે સસરાને ઘેર જઇ પુગી રાજા આમ ભદ્રાને ગુમાયેલી સમજતા કાશી કરવત લેના ગયો પેલો કસ્તુરચદ પણ ભદ્રા હાથ ન આવતા કાશી આવ્યો અહીં ચારને પરસ્પર ખુલાસો થતાં સહુનું મન માન્યું અને પોત પોતાને સ્થાનકે આવ્યા અને સુખે રહેવા લાગ્યા

ભદ્રા અને કસ્તુરચદ પૂર્ણ સુખ ચેનથી રહેતા હતા, બાપકમાઇ ખાયા કરવાના મહેણાટોણાંથી કસ્તુરચદ ચીઢાયો અને રળવાને વહાણો લેઈ જવા ગયો માર્ગમા શરદ પુનમની રાત્રે હસની પ્રેરણાથી તે તેની ઉપર સ્વાર થઈ, ભદ્રાને મહેલે આવ્યો અને રગ રમી, પાછો હસે ચઢી, વહાણે આવ્યો આ પાસ વખત જતા ભદ્રાને ગર્ભ વાધ્યો અને સસરાએ તથા બાપે પરહરી અને ગાઢા જગલમાં તેના બાપે એને મોકલી દીવી ત્યાં પેનો લાખો પાઠો આવી ચઢયો અને બેન કરી ભદ્રાને રાખી પણ બીજા વણજારાએ એક ગુણકા દ્વારા તેને ત્યાથી ઉપડાવી લેવરાવી ગુણકાએ તેને પોતાને ત્યા રાખી. ગર્ભ અવતરતાં સુધી વેશ્યાકર્મ ન કરવાનુ જણાવી ભદ્રા, નિશ્ચિતપણે રહેવા લાગી પછી રત્ન છીંકતો પુત્ર તેને અવતર્યો ગુણકાએ પાઠા જારી રમવાનો આગ્રહ કર્યો અને પેલા કુવરને છાનોમાનો હરાવી કુવામા નાખવા રણે મોકલ્યો દાસી તેને કુવે નાંખવા લેઈ ગઈ પણ દયા આવતાં થાળામાં જીવતો મૂકી પાછી આવી એ પુત્રને એક દાનવ હરી ગયો આ પાસ ભદ્રાએ વિક્રમસેનને ચીઠ્ઠી મોકલી અને તેણે આવી સોકટાબાજીમાં ગુણકાને હરાવી તેની પાસેથી ભદ્રાને લેઇ ઉજ્જેણ ગયો

દરમ્યાન પેલા કસ્તુરચદને ગુલતાન બન્દરની ગુણકાએ પ્રપચથી હરાવી તેના વહાણ હરી લીધા એટલે દુ ખી થતો ખભાત આવ્યો ત્યા દંતારા શેઠ ભીખારી થવાનુ અને સદા મતપી પેટ ભરતા હોવાનુ જણ્યુ એટલે તે ત્યાથી ઉજ્જેણ ગયો અને ત્યાં દેહ પાડવા તત્પર થયો વિક્રમે તેને સર્વ રીતે સુખી કરવાનુ કહી, પેલી ગુલતાન બદરની ગુણકાને ત્યા ગયો અને તેને વૈતાલની મદદથી હરાવી, કસ્તુરચદના વહાણ મેળવ્યાં પછી ભદ્રાના રત્નગર્ભ પુત્રને માતા હરસિદ્ધિ અને જક્ષિણીની મદદથી આણી આપ્યો અને ભદ્રા કસ્તુરચદ તથા પુત્ર મળ્યાં, તથા દંતારા શેઠનો ગર્વ પણ પાછો આપી સહુને સુખીયાં કર્યાં

૨ કુલ કડી ૮૦૫ છે, દોહરા ૨૬૫, છપ્પા ૬૦ અને ચોપાઇ ૫૮૦ છે

૩ સ્તુતિભાગ ૪૩ કડી છે ઉપસંહારમા કવિઓળખની ચાર કડી છે અને વીરેશ્વર, સિદ્ધુજ, કાઇછ, રખીયલ, ગુમાન બારોટ, શ્રપ કરવાની વિનતિ આદિની કડી ૫ છે

વિશેષ ૧ આ વાર્તા બૃ કા ભા. ૨ મા છપાઇ છે છપાયલી પ્રતિ અને પ્રતિમાં આરભમા કંઇક પદોમાં અને ઉકાવમાં જરાક જ ફેર છે, ઉપસંહારમા નહી જેવો ફેર છે આ બહુ લોકપ્રસિદ્ધ અને લોકમાન્ય વાર્તા છે

"જીવનો નર ભદ્રા પામગે મુવા પછી કો નહીં મળે"

એ પક્તિ તો જૂના સાહિત્યના સસ્કારી, લગભગ સહુએ નીવિવાનોને મુખે જ છે

૨ હિ (સ. ૧૯૦૧) પ્રતિ પ્રસ્તુત પ્રતિ પ્રમાણે જ છે ૫ા. પ્રતિની આ વાર્તા મળા નથી.

૩ આ વાર્તા અને નેમવિજયના શીલવતીના રાસમાં પણ સામ્ય છે.

વાર્તા ૨૪ મી—ગુટિકા—પુતળી ચન્દ્રવદના—પૃ. ૪૮૪–૫૦૩

આરંભ:—શ્રીગણેશાયનમ: ॥ અથ પુતલી ચંદ્રવદના વાર્તા ગુટીકાની લખ્યતે ॥

દુહા: આદ્ય શ્રી ઉમયાપતિ અધિપત્ય અધિક અિશ
જયકારી જગત વિષે જુગપતિ તું જુગદીશ ૧
સરસ્વતી મતી અતી ઉતપતિ રતી ગતી છતપતી છેક
ઇતી પતી નીતી શ્રુતી શતી અદભુતી અકલી એક ૨

* * * *

છંદ ચોપઇ: માત મયા કરો બરદ બાંહે ધરો સર્વ સંકટ હરો ધન્ય આતા
ભોજ ભાવે ધરો દિલ રાષો ખરો ઠેક ઠામે તરો સુષ સાતા
નેહ આણો નરો પરલ કહી કરો એહ છે આશરો માન માતા
સાચ સાંમલ ભણે વેદવાયક તણે આપણે એક દિલ દેવ દેતા ૪
પ્રેમથી પૂછીઇ, સ્નેહથી સુઝીઇ, જોરથી ઝુઝીઇ દેત દાટી
મેહેરથી માંણિઇ, અંતરે આંણિઇ, યુક્તથી જાણીઇ ચીત્ય ચોટી
પ્રીત વરણીઇ, વીશ્વ વપાણીઇ, આંણીઇ નહીં દિલે પાંત ષોટી
સામલ કહે સેવીઇ દેવીને દિવ સમોવડ ગાજતી માત મોટી ૫

... ...

દુહા: શ્રીધરણીપતિ ધારાધણી પરી વાતમાં ષોજ
ભારે જશ ભરતષંડમાં ભુપતિ મોટો ભોજ ૭

... ...

માલવ મધ્ય ઉજેણીપતિ વડો વીર વીક્રમવીર
અરીભંજણ રંજણ સજણ નિરમલ ગંગા નીર ૧૫
નીશિ ચરચા જોવા કારણે નીકળ્યો રાય રાતે બારણેં. ૨૮

અન્ત: ચો:–પાંગો સિદ્ધ કહે સુણ પુરપતિ જેહની કરમ જોરાવર રતી
તે પાંમે નરમદાનું નીર જે વેલાં જીવ છોડે શરીર. (૪)૬૮

... ...

દુહા:–ગુટિકા આવે હાથમાં તો તે સુખીયો થાઉં;
આ વેલાં આણી ઘડી રેવાતીરે જાઉં. (૪)૭૦

... ...

મહીપત્યેં ગુટીકા મુષ ધરી વારૂ કહીને વીધ્ય
સમરી હરસિધ માવડી પોસે લીધો સિધ. (૪)૭૫

... ...

એક પનકે ઉજેણમાં આવ્યો વીર વડહથ
દાનેં, માનેં ડાહાપણું શુભ વાને(તેં) સમરથ (૪)૮૦

. . . .

પ્રીતે બોલી પુતલી ભોજ સુણું તે કાંન
તે કવી કાનીદાસજી એ પુરાણ લખીયા પાન. (૪)૮૫

તે (શ્રી)ગુર્જર દેશમાં અમદાવાદે અરથ
વાસેં મહાલક્ષ્મી વશેં ઘણા પુન્યથી ગરથ (૪)૮૬

શ્રીગોડ માલવી વીપ્ર શુભ વીરેશ્વર સુધધામ
સામલજી સુત તેહનો નીરમળ રૂડુ નામ ૪૮૭

સસક્રૃત માહિથી સોધીયું દોહન લીધુ દાપ
સાર સાર (તે) જોયને વેદપુરાંણે સાપ ૪૮૮

ભલા ભનાને ભાવીયુ પરમારથનું પુર
શાઅવટ સાયા તણું ન્યાવટ કેરે નુર ૪૮૯

.. .

એમ કહીને પુતલી આપેં ગઈ આકાશ.
ચોવીસમી કથા પુરણ થઈ કહે કવી સાંમળદાશ. ૪૯૪

એ ચદ્રવદના પુતલી કહી કથા સુત્રીનાશ
સુગધના હવે બોલશેં આગળ વાત રસાળ ૪૯૫

ઇતિશ્રી સીંહાસનબત્રીસિ મધ્યે કથા ચુદીકાની સપુર્ણં ॥ શ્રીરસ્તુ ॥–
કલ્યાણમસ્તુ ॥

વિષયાદિ–૧ પ્રસગ (કડી ૨૮ થી) વિક્રમ રાત્રિચર્યા કરતો એક નગરશેઠ પ્રધાનને ત્યા જઇ ચઢયો, અને તેની પુત્રી રાણુગરાઇ બીજા નગરશેઠના પુત્રને ત્યાં લગ્નકર્મ અર્થે જતી જોઇ તેની પુંઠ એ ત્યા પળ્યો એ વણિકપુત્રે રાજા વિક્રમની ન્યાય શીલતાથી બીનીને તેને જાકારો દીધો, પણ અન્યાયદ થતા વિક્રમનુ શિર આપતા તે કુવરીને સંતોષવાનુ વચન દીધુ તેમને ત્યાં જ છોડી રાજા બીજે સ્થળે ગયો. ત્યા એક જાર–તસ્કર પોતાની પ્રિયતમાને મળવા જતાં તે સ્ત્રીએ પણ રાજાનુ માથુ મગતાં જારી રમવાની હા પાડી. ત્યાંથી ત્રીજે સ્થળે જતાં એક શેઠ પુત્ર પ્રતાપચદ અમુંઝાઇ પેલી પ્રધાન પુત્રીના પ્રિયતમ વણિકપુત્રને ત્યા જતો હતો. તે ની પુંઠળ પાછળ્યો પ્રતાપચદે રાણી સાથે સુખભોગવવાની મનિષા દાખવી કહુ કે રાજમહેલ હેઠળથી જતા મને રાણીના મનોહારનુ મોતી માથે વાગ્યુ અને હું લોભાયો છું પેલા વણિકપુત્રે પોતે જ નગરશેઠની પુત્રીને પાછી કાઢવાની વાત કરી, અને પોતાને ત્યાંથી એને ધકેલી કાઢયો આ પાસ પેલી શેઠપુત્રી મસાણમાં જઇ એક અપગ સિદ્ધને મળી અને તેની પાસેથી પરત આપવાની શરતે મનઉકત ગુટિકા મેળવી ઘેર આવી પ્રતાપચદ તેની પાસે આવ્યો અને રાજાનુ શિર કાપી લાવવાનુ વચન આપ્યું જો તે રાણીનો સગ કરાવી આપે તો શેઠ પુત્રી રણવાસમાં ગઈ અને વાઝણી રાણીને પુત્રપ્રાપ્તિના લોભે લોભાવી, અઘા વાયુમાં

પ્રતાપચંદ તેની પાસે આવે તો એ સાચી વાત માની તેનો સંગ કરી, પુત્ર પ્રાપ્ત કરવા સમજાવી અને ઘેર આવી. પછી તેણે પ્રતાપચંદને રાણીની પાસે મોકલ્યો. તે ત્યાં જઈ સુખ ભોગવી સુતો. ત્યાં બીજો વિચિત્ર બનાવ બન્યો. પેલો તસ્કર પેલા અપંગ સિદ્ધને મળ્યો અને તેની કનેથી ધારણ્ આણનારા અક્ષત મેળવી રાજાનું માથું લેવા રાજમહેલે જઇ ચઢયો. ત્યાં રાણીને જાર પ્રતાપચંદ સાથે સુતેલી જોઇ તેને જ રાજા માની, તેનુ માથુ કાપી પોતાની જારિણીને જઇ મળ્યો. પણ એ તો રાજાનું માથું નથી એમ જણાતાં ભોંયમાં દાટયું અને રાજા હવે મારશે એવા ભયથી તે અને તેની રખાત કલ્પાંત કરી મરવા તૈયાર થયાં. રાજાએ મહેલમાં જઇ પેલી ગુટિકા હાથ કરી લીધી. પેલી વણિક્પુત્રી પ્રતાપચંદને મુવો જાણી દેહ પાડવા તૈયાર થઇ. રાણી જાગી ઉઠતાં જારનું માથું કપાયલું જોઇ, બારીએથી તેનું દાઠડુ નદીમાં ફેંકી દીધું અને મરવાને સંકલ્પ કર્યો. પેલા (પહેલાં) વણિક્પુત્રને પોતાની પ્રેરણાથી પ્રતાપ મુવો એમ જણાતાં તે પણ કલ્પાંત કરવા લાગ્યો. પ્રતાપનાં માબાપ પણ વાંઝીયાં થતાં મરવા તત્પર થયાં. વિક્રમે આ સહુને દુ:ખથી છોડવ્યાં. વણિક્પુત્રના મનનું સમાધાન કર્યું, ત્યાંથી તે સીધો પ્રતાપનાં માબાપને ત્યાં પરવર્યો. તેમને બ્રાહ્મણો પાસે ગ્રન્થ જોવડાવી, પ્રયોગ કરાવી, પુત્ર પ્રાપ્ત થાય તેવો યોગ કરી આપ્યો. ચોરને ત્યાં જઇ તેને અને તેની જારિણીને જમીન આપી ખેડુ બનાવી સંતોષ્યાં. વણિક્પુત્રીને પેલા (પહેલા) વણિક પુત્ર સાથે પરણાવી. અને રાણીને ચાંદ્રાયણાદિ વ્રત કરાવી, પાપથી મુક્ત કરી, પુત્રપ્રાપ્તિનો યોગ કરાવ્યો. પછી સીધો ગયો સિદ્ધ પાસે. સિદ્ધ મરવા તલપતો હતો તેને શાંત પાડી, રેવાજીનું માહાત્મ્ય પાવન થયલાં પ્રાણીઓના દાખલા સાથે સવિસ્તર સાંભળ્યું પછી પોતે તેને ખોળામા બેસાડી રેવાતીરે ઉડયો. ત્યાં સિદ્ધ રેવાનાં દર્શનથી ને પુણ્યદાનથી મરણ પામી, સ્વર્ગલોકે સંચર્યો અને રાજા ઉજ્જેણ આવી રાજ કરવા મચ્યો.

૨ કુલ કડી ૪૯૫ છે. દુહા: ૧૪૦, ૩ છંદ ચોપાઇ, ૧ શ્લોક અને ૩૫૪ ચોપાઈ છે.

વિશેષ–૧ વાર્તા રીતસર છપાઈ નથી. સ્તુતિભાગ ગણપતિ, સરસ્વતી, અને ભૈરવની ૭ કડી છે. રખીઅલ–ઉલ્લેખ, કવિઓળખ અને ગ્રંથમહિમાની કડી ૧૨ છે (૪૮૫–૪૯૫). પ્રસિદ્ધ પ્રતિઓમાં થોડોક ફેર છે; તેમાં રખીયલ–ઉલ્લેખ આદિ નથી, જ્યારે ઉપલી પ્રતિમાં છે.

૨ **પા**. પ્રતિ "સં. ૧૮૩૮ ભાદરવા સુદ ૧૩ ગુરૂ"ની છે. "ત્રયોવિંશતિ" ૨૩ મી વાર્તા એવો ઉલ્લેખ છે; તેમ ૨૫ મી વાર્તા કોણ બોલશે તેનું સૂચન નથી. **પા** માં રખીયલે શામળને બોલાવ્યાનો, અમાન બારોટે આણ્યાનો, વીરેશ્વર મહાદેવ અને ચોખાના સવામણ લાડુનો, શામળને પસાયતું આપ્યાનો ઉલ્લેખ છે; (૧૦) આ કડીઓ ઉપલી પ્રતિ કરતાં વધુ છે.

૩ આમાં રેવા નદીનું માહાત્મ્ય અને નર્મદાના તટે અમરકંટકેશ્વરથી માંડી ભૃગુ ક્ષેત્ર પર્યંતના તીર્થો અને તેમનાં માહાત્મ્ય વર્ણવ્યાં છે. આ માટે કવિએ સ્કંદ-પુરાણના રેવાખંડનો સાર લીધો છે.

૪ એક જ છાપેલી **પ્રતિમાં** વાયુ પુરાણમાં વિક્રમની ખ્યાત વર્ણવ્યાનો ઉલ્લેખ છે.

વાતા ૨૫ મી-જોગણીની વાર્તા-પુતળી સુગધના-
પૃ. ૫૦૪-૫૨૨

આરભ-શ્રીગણેશાય નમ ॥ અથ પુતલી સુગધના વાર્તા જોગ-ણીની લખ્યતે ॥

છપય શ્રીસુખસાગર ધાંમ નામ શ્રીસારદ દેવી
કોટિ કોટી સ્તુતી કાંમ શાંમ શીવ સરવેં સેવી
સકલ ગુણનીધિ ઞામ ઠામ સચરાચર ઠરતી
પૂરેં મન રીત કાંમ કાંમ મન ચીતવ્યા કરતી
વામ કમંડલ કર ધરયુ, પાણ્ય દક્ષણ પુસ્તક વતી
નામ નામ યૂગ સહસ્ત્રવા સામલ કહે સેવો સરસ્વતિ ૧
ચોપાઇ એક સમેં શ્રીધારાધીશ સમરણુ કીધુ શ્રીજુગદીશ
સિહાસન પૂજ્યુ સરસ્વતી આસન બેસવાનું મન મતી ૨

• •

નગ્ર ઉજેણી માલવ મુખ્ય ગામ, દેવસ્થલ સકળનો ઠામ
રાજ્ય કરે તિહાં વીક્રમ વીર, સું ર વહે ક્ષિપ્રાનાં નીર ૭

• • •

એક સમેં ઉજેણી માહે પુરૂપ એક આવ્યો છે તાંહે ૧૦

અન્ત-ચોપાઇ
કોડ પસાપ પ્રધાન જ કીયો આ જ પુત્ર તે નીતમ હિયો
પ્રાક્રમ વીક્રમના છે ઘણા સકટ ભાગ્યાં દુખીયા તણા (૩)૭૬

•

ભામીનીઇ વચન એ ભણ્યા પૂરાણ પડિને લખ્યણ લખ્યાં
પરમારથ એ છેં પુરાણ સમજે શાણા શાહ સુજાણ ૩૭૮
પ્રાક્રમ કથા કહી જે નવી શ્રીગોડ માનવી શામલ કવી
ગુર્જરદેશ પવીત્ર પાસ ચાર વેગનપુરમા વાસ ૩૭૯

•

(દુહા) એમ કહીને પુતલી આપેં ગઇ આકાશ
પચવીશમી કથા પુરણ થઇ કહે કરી સાંમળદાસ ૩૮૭
એહ સુગંધના પુતળી આપે ગઇ આકાશ
હવે અઘનાશા બોલશે આગળ વાત રસાળ ૩૮૮

ઇતિશ્રી સીંહાસનબત્રીશી મધ્યે કવી સામળદાસકૃતે વાર્તા જોગણીની સપુર્ણ

વિષયાદિ ૧ પ્રસંગઃ-(કડી ૮થી) ઉજ્જેણીમાં એક ઘેલો દેખાતો યુવાન આવી ચઢયો અને અણબોલ્યો તંબોળીની દુકાને રહેવા લાગ્યો. વિક્રમની સભામાં એ ઘેલાની પેર કાઢવાની હોડ થઈ અને રાજાએ તેની પાસે જઈ તેનાં ચિહ્ન ઓળખી તે બત્રીશ લક્ષણો હોવાનું કહ્યું. પછી પોતાને મહેલે આણી પેરે પેરે તે કોણ છે એનો પાર પામી લીધો તેણે વિક્રમને કહ્યું. "રતનપુરીનો હું રાજકુમાર છું. મારો પિતા વિદર્ભના રાજાની ચઢાઇ આવતાં રાજ મૂકી નાશી ગયો. મારી અપર માતાના મહેલમાં એકદા મારો દડો ગેડીથી ઉછાળતાં જઈ પડ્યો. તે લેવા હું ત્યાં ગયો, એટલે મારા યૌવનથી લપટાઇ તેણે મને પોતાની સાથે રંગ રમવા કહ્યું, મેં ના કહી, એટલે મારે માથે છીનાળાનો આરોપ મૂકી, મારા પિતાને એવો પત્ર પાઠવ્યો. તેણે કાંઈ પણ તપાસ ના કરતાં મારા કટકા કરવા પ્રધાનને આજ્ઞા મોકલી. પ્રધાને પોતાની પુત્રી દ્વારા મારૂં શીળ તપાસાવ્યું. હું એ પ્રધાનપુત્રીનો લપટાવ્યો ન લપટાયો. પ્રધાનની ખાત્રી મારા ચારિત્ર્ય માટે થઇ; તેણે એને મારી સાથે પરણાવી તેના આવાસમાં રાજાથી છાના ગુપ્ત રહેવા કહ્યુ. સાસરે રહેવું યોગ્ય ન લાગતાં હું રતોવાઇ ઘોડે ચઢી ત્યાંથી ભાગ્યો. માર્ગે એક બીજા રાજા સબળસંઘની પુત્રી એક રાજપુત્રી સાથે લગ્ન લેવાયલાં અને જાન આવવાની હતી છતાં તેને પરણવાનું મન ન હોવાથી પોતાના પ્રિયતમ વેલચંદ વાણીયાને લેઇને સાંઢણીએ ચઢી નીકળી હતી, તેનું 'જેર' પડયું અને સાંઢ ખડી કરી વાણીઆને તે લેવા મોકલ્યો. વાણીઓ રાજાથી બીધો હતો, એટલે કુંવરીને માર્ગ જ રહેવા દેઇ, 'જેર' લેઈ પાછા આવવાને બદલે ઘેર જઇ સૂતો. મારે હાથે એ 'જેર' આવ્યું અને તે લેઇ, દેવા માટે હું વાટે પેલી રાજકુંવરીને મળ્યો. દૂર નીકળી તેની સાથે ગાંધર્વ વિવાહ કરી તેને મારી રાણી કરી. પછી આગળ ચાલ્યાં. વાટમાં ગામે ઉતરી એક ફકીરનો, તેને ભંડાર કરવા રૂા ૧૦૦૦ મળે તે માટે સોદાગરને ત્યાં, વેચ્યો વેચાયો. પેલો સોદાગર મને વહાણે ચઢાવી દૂર દેશાવર લેઇ ગયો. ત્યાંના રાજાને રત્નપરીક્ષા કરાવવી હતી; તેમાં સોદાગરની વતી કરી ત્યાંના રાજાએ પોતાની પુત્રી મને પરણાવી અને સાસરવાસો કરી મારી સાથે વહાણે ચઢાવી. વાટમાં સોદાગરની બુદ્ધિ બગડી. તેણે મને ભર દરીએ નાંખી દીધો, મચ્છે ગળ્યો અને એક ટીમરને હાથે તે ચઢતાં તેણે મચ્છને કાઢયો અને હું જીવતો નીકળ્યો; આથી સારવાર કરી તેનું મન મનાવી તીર્થયાત્રા કરતાં ઉજ્જેણી આવ્યો છું. હવે મારી સ્ત્રીઓ મને મળે, એમ ન હોવાથી હું દેહ પાડીશ." વિક્રમે તેને સમજાવી છ મહીનામાં એની સ્ત્રીઓ આણી આપવાનો કોલ દીધો. સન્જોગાસંજોગ ત્રણ જોગણીઓ એક પછી એક ઉજ્જેણમા આવી ચઢી. તે મુંગી મંત્રમુગ્ધ હતી. તેને કોઇ બોલાવી શકતું નહીં. વિક્રમે પોતાની સભાના આગ્રહથી તેમને બોલાવવાનું માથે લીધું. પછી હરસિદ્ધિના વરદાનથી તેણે જાણી લીધું કે એ તો પેલા ઘેલા લાગતા બત્રીશ લક્ષણા રાજકુંવરની સ્ત્રીઓ છે. આમ જાણી તે વાડીએ તે ત્રણે પાસે ગયો. અને તેમના વીતકની વાત પ્રકારાન્તરે કહી. એટલે એ દરેકે પોતાનુ દુઃખ રાજાને જણાવ્યું અને પોતપોતાનો ધણી મેળવી આપવા તેને ઘણી-ઘણી આરજુ કરી. આમ તે ત્રણે બોલી, એટલે અનુક્રમે પેલા ઘેલા પાસે મોકલી રાજા ત્યાં ગયો અને ત્રણેને પોતાના ધણી સાથે મેળવી કૃતાર્થ થયો. પછી એ રાજકુંવરને પોતાની એક કુંવરી અને બીજી ત્રણ પ્રધાનપુત્રીઓ પરણાવી અને પોતાના પ્રધાન સાથે તેના બાપને ગામ મોકલ્યો. ત્યાંનો રાજા પુત્રવિયોગથી મરવા તૈયાર થયો હતો. તેને પુત્ર મેળવી આપી સંતોષ્યો અને પુત્રે પોતાના વીતકની વાત કહી.

૨ કુલ કડી ૩૮૮ છે દુહા ૧૫૨, છપ્પા ૨૬ અને ચોપાઈ ૨૧૦ છે સ્તુતિનો માત્ર એક જ છપ્પો છે અવમાં કવિઓળખની ૧ કડી છે, રચ્યાવર્ષ-ઉલ્લેખ નથી, તેમ માતર વગેરેનું પણ સૂચન નથી

વિશેષ—આ વાર્તા રીતસર પ્રસિદ્ધ થઈ નથી છાપેલી પ્રતિ પ્રસ્તુત પ્રતિ પ્રમાણે છે ડી.(સં ૧૮૦૧)માં ઉપર પ્રમાણે છે ' માત્ર છેલ્લી બે કડી પચવીસમીની નોંધવાળી નથી રા હીરાલાલની પાનીયાં પ્રતિ પા "સં ૧૮૩૮ના શ્રાવણ વદ ૧૪ વાર શનિ"ની છે. તેમાં રચ્યાવર્ષ-ઉલ્લેખ પંક્તિ ૩૭૯ થી પછીના ક્રમે પાચ કડી છે તેની ઉપરની આ પંક્તિ છે

સામલ ભટ વરણવુ વીર વિક્રમચરિત્ર
રામકથા રસ અતિ ભલું પુરણ પરમ પવિત્ર

વાર્તા ૨૬ મી માધવાનળની-પુતળી અઘનાશા-
પૃ-૫૨૨-૫૪૯

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમ ।। અથ પુતલી અઘનાશા વાર્તા માધવાનલની લખ્યતે·

દુહા—શ્રી સમરૂં સુભ સારદા અલષત તું અપાર
વેણાપુસ્તકધારણી બુધી તણો દાતાર ૧

* * * *

શ્રીગણપતિને નામું સીસ આરાધું ઉમયાપત્ય ઈશ
શ્રી ધારા નગરનો જે ભુપ રામ ભોજ રાજસ ગુણ રૂપ ૯

* * * *

ભાનુચંદ સા વીવિધ વીવેક નીરમલ નામે નારિ એક
ભાનુચંદનો ભાર જ ઘણો વાણોતર વહાણ વ્યાપારી તણો. ૧૧

* * * *

ચોપાઇ—અઘનાશા ઇમ ઉચરે અધિપતિ સાભલ્ય આજ
કરયા પ્રાક્રમ કોટિધા કહુ સપેપે આજ ૮૭

* * * *

મુકતીક્ષેત્ર મહીમા ઘણો સીધ કાસીપુર કામ
સાક્ષાતકાર તે મુક્તિપદ આપ ઈશ્વરનો ઠામ ૯૫

અન્ત એક વીપ્રને કારણે એહવા કરયા ઉપાય
એહવો દુપભંજન અતી ચાભળ ભોજ ભડ રાય (૫)૨૪

· · · ·· ···

શ્રીગુર્જર ગુણ આગલો અધીક જીહાં ઉછાહ
ભાગ્યશાળી ભાવીક ભલું આદે અમદાવાદ (૫)૨૭
સાબરતટ સોહામણી ગુણે રૂડે ગુજરાત
અમદાવાદ અતી દે વિખ્યાત (૫)૨૮

શ્રીગોડ માલવી વીપ્ર શુભ વેગનપુરમાં વાસ
તેહને પ્રસન સરસ્વતી પ્રીત ઘણેરી પાસ (૫)૨૯

... ...

એક સમે સિહેજમાં બેઠા પરસ સહુ પંચ
ડહાપણ શાણપણુ અધિક ચાતુરી સઘલી શોભા સંચ (૫)૨૮

... ...

રુપીદાસ રાજસ વડો મનછસુત મહરાજ
કવી તેડા કોડે કરી સુંપ્યું રૂડુ કાજ
ગીરૂચો ગ્રંથ તમો કરો જેહમાં પરમારથ હોય (૫)૪૦
નેહ સહુને ઉપજે નંધા ન કરે કોય ૫૪૧
કવીઈ વીચ્યારૂં કોડથી સારદા દીધ બુદ્ધ
પરમારથ પ્રીતે કર્યું સહસ્ર સારથી શુધ ૫૪૨
ભાટ દશુંદી ગામનો ગુણસાગર ગમાન
ગ્રંથ સૂંપ્યો તેહને દેઈને ઝાઝાં માન ૫૪૩
સામળ ભટને સંતોષીયા પુરણ આણી પ્રીત
પ્રથવી કરી પસાયતે રાજસ રૂડી રિત ૫૪૪

* * *

એમ કહીને પુતલી આપે ગઇ આકાશ
છત્રીસમી કથા પુરણ હવી કહે કવી સાંમળદાસ ૫૫૨
એ અઘનાશા પુતલી કથા કહી સુવીલાસ
હવે તરૂણી બોલસેં આગળ વાત રસાળ ૫૫૪

ઇતિ શ્રીસિંહાસનબત્રીસી મધ્યે પ્રાકૃતપ્રબંધે વાર્તા માધવાનળની સંપુર્ણ.

વિષયાદિ ૧. પ્રસંગ: (૯૫ થી) મુક્તિપુરી કાશીમાં થોડોક કાળ નિવાસ કરવાની વૃત્તિથી શંકર આવ્યા. પાર્વતી કેટલેક કાળે તેમને જોવાને પાછળ રંભારૂપ ધરીને આવ્યાં અને જંત્ર વગાડયું આથી મહાદેવને કામાંધ થતાં વીર્યસ્ખલન થયું, તરત પાર્વતી પ્રકટ થયાં અને શંકરે જલકાંઠે નાલમાં એ વીર્ય મુક્યું, જ્યાં એક સુંદર રૂપરૂપનો અંબાર પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તે બન્ને તરત કૈલાસ ગયાં. થવા કાળ તે એક અપુત્રિયો શિવદત્ત બ્રાહ્મણ ત્યાં આવ્યો, તેણે પોતાને ઘેર તેને લેઇ જઈ પુત્ર કરી માધવાનલ નામ પાડયું. ૧૧ વર્ષની ઉમ્મર સુધીમાં તે અનેક વિદ્યાઓ, ચાતુરીઓ અને કલાઓ શિખ્યો. ઉમ્મરે આવતાં ઈન્દ્રના શ્રાપથી કાશીમાં પુતળી થઈ પડેલી અપસરાને તે પરણ્યો. રાત્રે ચાર ઘડી માધવાનલ સાથે સેજમાં સુઇ સ્વર્ગે જાય અને ત્યાં નૃત્યક્રીડા કરે. એક દિવસે માધવાનલના આગ્રહથી તેને ભમરો બનાવી કંચુકીમાં ઘાલી સ્વર્ગે ગઇ, ત્યાં ઇન્દ્રસભામાં નાચવેળા કંચુકીમાં તેનું મન જતું જોઈ ઇન્દ્રે શાપ આપ્યો કે ગુણકા થઇને પૃથ્વી પર પડ. આથી માધવાનલને પ્રિયાનો વિછોહ થયો અને સંગીત કરતો કરતો ઘેલો થઈ નગરમાં ફરવા લાગ્યો. તેના રૂપ અને સંગીતથી સ્ત્રીઓ અંજાતી અને તેમના ગાભ ગળતાં.

આથી નગરજનોએ રાજા પાસે જઈ એવી ફર્યાદ ઉઠાવી રાજાએ તેની ખાત્રી કરવા એક જલસો કર્યો અને પોતાની રાણીઓને તેનું સગીત સભળાવ્યું અને તેમા માધવાનલના સગીતથી તેઓ ગલિત થઇ, તેમના બેસણ નીચે રાજાએ તલ વેરાવ્યા હતા, એટલે રાણીઓ ગલિત થતા તેમનાં વસ્ત્ર ભીંજ્યા અને તલ ચોંટયા રાજા એથી માધવાનલની અજબ મોહિની કળી ગયો અને તેને દેશવટો દીધો તે ફરતો ફરતો એક બીજા રાજ્યમા ગયો. ત્યાં પણ ગર્ભગલનના આક્ષેપ તેની સામે થતાં તેને દેશવટે કાઢયો આવુ બે-ત્રણેક રાજ્યોમા થયુ આખરે પૈથી કામકુડલા ગુણકા થઇ અવતરેલી અપ્સરાવાળા રાજ્યમાં તે દૈવવશાત્ આવ્યો સગીતવિશારદતાથી બન્નેનુ મળવુ થયું અને રાજાને તેમ અન્ય કામુ કોને બાઇબાપ કહી માધવાનલ સાથે કામકુડલાએ પ્રીત જોડી રાજાએ તેને દેશવટે કાઢયો એટલે તે ફરતો ફરતો ઉજ્જેણ આવ્યો વિક્રમે મહાકાળી હરસિદ્ધિના દેવળમાં તેને જોયો, પરીક્ષા કરી અને તે કામકુડલા વિના મરવાને તૈયાર થયલો જાણી તેને ધીરજ દીધી, કામકુડલા જેને ત્યા હતી એ રાજાને લશ્કરથી હરાવ્યો દરમ્યાન કામકુડલા વિરહથી મરણ પામી તેનુ મરણ થયલું જાણી, માધવાનલ પણ મરણ પામ્યો વિક્રમ વિમાસણમા પડયો, દેવીની કૃપાથી પાતાળમાથી અમૃત મગાવી બેને સજીવન કર્યાં અને પરણાવ્યા પછી માધવાનલને કાશીએ વિદાય કરી ત્યાનુ રાજ્ય અપાર્યું

૨ કુલ કડી ૫૫૫ છે, જો કે પ્રતિમાં ૫૫૪ નો આક છે ૨૧૯ દુહા, ૩૦૦ ચોપાઇ અને ૩૫ છપ્પા છે, તેમાં એક છપ્પો બાર લીટીનો છે

વિશેષ ૧ આ વાર્તા રીતસર છપાઇ નથી

૨ સ્તુતિભાગ કડી ૮ છે તેમાં ત્રણ છપ્પા છે રખીયલ-ઉલ્લેખ, કવિ-ઓળખ અને પ્ર થમકિમાની કડી ૨૯ છે શામળને રખીયલે આશ્રય આપી વિક્રમમહિમા લખ વાને કરેલી પ્રેરણાને સવિસ્તર ઉલ્લેખ છે પા. પ્રતિમા આ વાર્તા છે, સ ૧૮૩૯ના આષાઢ સુદ ૧૫ વાર બુધની છે, એમાં અંત ભાગમા ઉપર જણાવેલી ૨૯ કડીને બદલે માત્ર રખીયલ-ઉલ્લેખની ચાર જ કડી છે.

૩ પ્રસ્તાવમાં ભોજને સિંહાસન પ્રાપ્ત થયાનો પ્રકાર સામાન્ય રીતે જાણીતા પ્રકારથી કંઇક જુદો છે પહેલી વાર્તાનો વર્ણવેલો પ્રસ્તાવ અને આ વાર્તાનો પ્રસ્તાવ સરખાવવાથી એ ભેદ જણાય છે

૪ માધવાનલકામકદલામાં આ વાર્તાનું મૂળ છે એ પ્રાચીન કથાનક રા બ હર ગોવિંદદાસ કાંટાવાળાએ "સાહિત્ય" માસિકમાં જૂની પ્રતિ ઉપરથી પ્રકટ કર્યું હતું

વાર્તા ૨૭ મી-શતબુદ્ધિ, સહસ્રબુદ્ધિ, લક્ષબુદ્ધિ અને કોટિબુદ્ધિની-પુતળી તરૂણી-પૃ. ૫૪૯-૫૮૭.

આરંભ-અથ પુતળી તરણીની વાર્તા શતબુધી સહસબુધી લક્ષબુધી કોટિબુધીની લખ્યતે।

ચોપાઈ-શ્રી શારદાને નામું શીશ આરાધુ ઉમયાપતિ ઇશ
જેહી બદ્ધ શુભ ક્ષમા તણી મોટિ ગમત તણી જે ખાણિ. ૧

* * * *

શ્રીગરુજીના વંદું ચરણ આદ્ય નિરંજન અસરણસરણ
ગુરૂ બ્રમા ને ગુરૂ તે ઇશ, ગુરૂ વિષ્નુ ગુરૂ જુગદિશ ૧૧

* * * *

પુન્ય પરમારથ કર્યું પવીત્ર, વર્ણવું રુડું વીક્રમચરીત્ર ૨૦

* * * *

કવી કહે કહું તેહની કથા સિંહાસનબત્રીસી જથા
ભુપતિ ધારાપતિ શ્રી ભોજ પરી વાત તણો એ પોજ ૨૨

* * * *

ગુણસાગર છે માલવ દેશ પાપ તણો તિહાં નહીં પરવેશ
નગર ઉજેણી અતી અનુપ વીક્રમ સરીખા ભારે ભુપ ૩૭

* * * *

ગીધ દેશ શીરોમણી મોટો જિહાં મહેરાણ
રાજરીત્ર રાજા વડો સકલ જિહાં સુજાંણ ૯૨

અન્ત—કર્યાં કામ એહવાં ગુણ ઘણાં પાળ્યાં લાડ તે પ્રજા તણાં
એહવો રાય સતવાદી હોય જેહને દેશ દુઃખીયો નહી કોય (૯)૮૨

* * * *

શ્રીગુર્જર દેશ વખાણું વાદ અધીક સીરોમણ અમદાવાદ
મહિમા મોટો બારે માસ વાર શુભ વેગનપુર વાસ (૯)૮૮

* * * *

વીક્રમમહિમા સાંભલે પુરણ મન પ્રસન
પુણ્ય ચંદ્રાયણ વર્તનું રેવાનું દર્શન ૧૦૦૧
એહવું સાંભલી જે કરે અનવસ્ત્ર દક્ષણા દાંન
આ લોકે જશ વાધશે પરલોકે પ્રભુમાન ૧૦૦૨
સીષ્ય નાંહાના ભટ તણો પરસોતમનો તાત
સેવક શ્રી અંબા તણો આપ્યા વેદ વીખ્યાત ૧૦૦૩
એમ કહીને પુતલી ઉડી ગઇ આકાસ
સતાવીસમી કથા પુરણ થઇ કહે કવી સાંમલદાસ ૧૦૦૪
એહ તારૂણી પુતલી કથા વચન વીલાસ
હવે પદ્માસના બોલસ્યેં આગળ વાત રસાલ ૧૦૦૫

ઇતિ શ્રી સિંહાસનબત્રીસિ મધ્યે કથા શતબુધી સહસ્ર બુધી લક્ષ બુધી કોડ બુધી એ સંપુર્ણઃ ॥

વિષયાદિઃ—**૧ પ્રસંગઃ** (કડી ૯૨ મી) સિંધ દેશના નગરમાં ઉત્તમચંદ નગરશેઠને ચાર પુત્ર હતાઃ શતબુદ્ધિ, સહસ્રબુદ્ધિ, લક્ષબુદ્ધિ અને કોડબુદ્ધિ. એ સહુ બુદ્ધિશાળી, સારા અને પિતૃસેવાનિષ્ઠ હતા. બાપે મરતી વેળા ચારેને બોલાવી પોતાના મરણ પછી

મિલ્કતવહેંચણીમા કશોયે ટંટો ન થાય તેમ પુંજી વહેંચી લેવાની સલાહ આપી અને ચાર રત્ન ઓરડામાં ચોકકસ ઠેકાણે હોવાનું જણાવી, મુગામુગા એકેકુ લેઇ લેવા આજ્ઞા કરી પછી પિતા મરણ પામ્યો બાદ રત્નની પેટી ઉઘાડતાં રત્ન એક ઓછુ સાંપડ્યું હવે કલહ ન કરવાની પિતાની આજ્ઞા વિચારી, ચારે જણ રાજા વિક્રમ પાસે ન્યાય ચૂકાવવા ગયા ચારે અક્કલમદ હતા તેમણે વિક્રમના કાજી, અને ખુદ વિક્રમની યોગ્યતા વિષે શંકા ઉઠાવી વિક્રમે તેમની પરીક્ષા લીધી ચારેને અટપટા અને બુદ્ધિ તથા તપાસણી શક્તિને તાવે એવા ચાર કજીયા સોપ્યા. તેમાં દરેકે સૂક્ષ્મ તપાસણી અને ઝીણી અકકલનો પરિચય કરાવ્યો. પછી એક એક કાગળ લખી પોતાના ભાયાત તેમ જ વિદેશી એવા ચાર ઠાકોરને રાજા કને મોકલ્યા અને તેમા ઝેર, તરવાર કે અગ્નિથી મારી નાંખવાનું લખ્યુ હતું તેમાથી યુક્તિથી તેઓ છૂટી ઉલ્ટાએણ સહીસલામત પાછા આવ્યા પછી વિક્રમે ચારે તો પાકા હુશિયાર અને ખંધા છે તો કોની પાસે રત્ન છે તે વિચારવા એક વિચિત્ર, ચાર બનાવોની વાત કહી અને પેરે પેરે સવાલના ઉત્તરથી જાણી લીધું કે, રત્ન શત બુદ્ધિએ ચોર્યું છે પણ તેની પાસેથી તે આંચકી ન લેતાં એક ગુણકાને તે કાર્ય સોપ્યું અને તેણે પાછી તરતીબથી તેો લટપટ કરી રત્ન કઢાવ્યુ, અને લોપ થઇ ગઈ ચોરની મા કોઠીમાં મો ઘાલીને રૂએ, તેમ રત્ન અચક હરાયું છતા વાત જાહેર ન થાય અને પોતાનું પોલ ઉઘાડું ન પડે માટે શતબુદ્ધિ મુગો રહ્યો પછી એક રાત વિક્રમે ચારેને અકકેક પહોર પોતાની રક્ષા કરવાનું કામ સોપ્યુ શતબુદ્ધિ પહેલે પહોરે સાપને માર્યાથી ખડગ લોહીયાળું થતા તે લ્હોતો જણાયો, એટલે રાજાએ વૈર માટે પોતાને મારવાને ખડગ લ્હોતો હોવાનો વ્હેમ ખાઈ, બીજા ત્રણેને તેના વારામાં મારવાનો હુકમ કર્યો તેમણે ત્રણેએ સાહસકર્મ ન કરવા બોધ દેઇ અકકેકી વાર્તા કહી આખરે રાજાને તપાસને અંતે જણાયું કે રાજાનો જીવ ઉગારવા શતબુદ્ધિએ સાપને માર્યો તેથી ખડ્ગ લોહીયાળુ થયુ અને તે એ લ્હોતો હતો રાજા આ જાણી સાહસકર્મ ન કર્યા માટે નિરાંત પામ્યો પછી ચારેને પેલાં રત્ન વહેંચી આપ્યાં, ખૂટતું રત્ન ગુણકા દ્વારા શતબુદ્ધિ પાસેથી મળ્યું હતું તે પૂરું કર્યું પછી ચારેની બુદ્ધિની ઉંડી પરીક્ષા લેઇ સહુને આનંદ અને સંતોષ અને બક્ષીસ સાથે તેમને ગામ વળાવ્યા

૨ કડી ૧૦૦૫, દુહા ૩૮૦, ચોપાઈ ૬૦૯ અને છપ્પા ૧૬ છે

વિશેષ-૧ આ વાર્તા રીતસર સશોધીને પ્રકટ થઇ નથી પ્રમાણમાં બીજી વાર્તાઓ કરતાં આ વાર્તા વધુ અટપટી અને અનેક ઉપવાર્તાઓથી ભરેલી છે, અલબત્ત કેટલાક કામભોગના પ્રસંગો હોઇને વર્તમાન કાળે પ્રચલિત થઇ નથી, એમ સમજાય છે બાકી ચાતુરી અને કળામાં તે ઉંચે નબરે આવે તેવી છે

૨ પંચતંત્ર અને હિતોપદેશમા આ નામના ચારે ભાઈઓની આવી વાત આવે છે તેનો આધાર લેઇ શામળે ઘણા પ્રસગો લોકકથામાથી લેઈ બહેલાવ્યા છે અને કવિચાતુરી પોતાના જમાનાને યોગ્ય દાખવી છે અને લોકરૂચિને પોષવાની કલામાં પોતે પાવરધો હોવાનું સિદ્ધ કર્યું છે

૩ સ્તુતિભાગ કડી ૧૦ છે ગુરુમહિમા અને ગુરૂસ્તુતિની કડી ચાર (૧૧-૧૪) છે. શક્તિ પહેલી પછી દેવ, એ વિધાનની ચાર જાણવા જોગ કડી છે (૧૫-૧૯) શામળે શ્રીનિંદાજ કરી છે એમ કહેનારાઓના મોંઢામાં ડૂચા મારે એવી એ પંક્તિઓ

છે. વાર્તાનો ઉઠાવ કડી ૨૦ મીથી થાય છે. ભોજને સિંહાસન મળ્યાનો ઉલ્લેખ પણ પ્રકારાન્તરે જાણીતી કથાથી કંઈક જૂદો ગકારી કર્યો છે. ઉપસંહારમાં ગ્રંથમહિમા, રખીયલ-ઉલ્લેખ, અને કવિ-ઓળખની કડીઓ ૨૧ છે. બત્રીશીને કવિ "પરમારથ પવિત્ર પુરાણ" અને રામકથાથી અધિક રસવન્તી કહે છે. (કડી ૯૯૭). છેલ્લી કડીઓમાં કવિ પોતાના ગુરૂ, પુત્ર અને ઈષ્ટ દેવનો ઉલ્લેખ કરે છે.

૪ છાપેલી પ્રતિમાં છપ્પાઓ નથી. તેમ કેટલાક દુહાઓ પણ નથી, પણ આ રાહુ મુખ્યત્વે નીતિબોધ વગેરેના ટૂંક નિબન્ધોની કડીઓ છે. તેમ રખીયલ-ઉલ્લેખ, કવિ-ઓળખ નથી, ગ્રંથમહિમા ટુંકો છે. વળી પ્રસ્તાવમાં પણ સ્તુતિભાગ કમી છે, ગુરુમહિમા નથી, તેમ શક્તિના વિશેષત્વનું નિરૂપણ પણ નથી.

——:o:——

વાર્તા ૨૮ મી-શુકસારિકાની-પુતળી પદ્માસના-પૃ. ૫૮૭-૬૧૧

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ સિંહાસનબત્રીસી મધ્યે પુતળી પદ્માસના કથા સુકશારીકાની લખ્યતેઃ

ચોપાઈઃ શ્રી ગુણપત્યને નામુ શીસ આરાધું ઉમયાપતિ ઈશ
સરસ્વતિના પુજું પાય જેહ પ્રતાપે ગ્રંથ જ થાય ૧
* * * *
સોની બ્રાહ્મણ રમવા ગયા બાર સંવસર વેગેં થયા ૩
* * * *
એક સમે વિક્રમ ગયો ક્ષીપ્રા કેરે તીર
દાંન પુન્ય કીધાં ઘણાં નાહી નીરમલ નીર ૧૮

અન્ત-પાંજરાં કરાવ્યાં કનક જ તણાં હીરારતનજડાવેં ઘણાં
સહુકો રખ્યા તેણી તીર અમૃત મેવા ફલ દલ નીર (૬)૨૨
વીજ્યોગ ભાગ્યો તેહ જ તણો મેલો થયો તે હરખ જ ઘણો
તેહ આણી પમાડ્યાં સુખ ટાળ્યાં મહા દુખીયાનાં દુખ (૬)૨૩
જેહવું દોહન વેદનું જેહવું રામચરીત્ર
પરમારથ તેહથી ઘણું વારૂં પુન્ય પવીત્ર (૬)૩૨
* * * *
ભજન એક ભગવાનનું બીજું **પરમારથ** પુર
ત્રીજું તત્ત્વ એહથી નથી સાણપણુ સઘલું સુર (૬)૩૬
* * * *
સતીયાને મન સોહમણું ઘેહેલાને મન ગીત (૬)૩૯
પંડિતને મન પારખું વિદ્યા મન વીવેક
લેષાં ગણતાં લાષ છે, આષર છે અરથ જ એક (૬)૪૦

કવી શામલે કોડે કહ્યું એ રૂડું આખ્યાન
અમા આશા પુરશે જે સુણશે એ કાન (૬)૪૧
શીષ્ય એ નાંહાના ભટ તણો પરશોતમનો તાત
સેવક શ્રીઅંબા તણો આશા વેદ વીખ્યાત (૬)૪૨
શ્રીનગરમા શ્રી ગોડ છે વીરેશ્વર શુભ નામ
શામલ ભટ સુત એહનો એહ કર્યુ આખ્યાંન (૬)૪૩
ગરીબ તણો હું ગરીબ છુ રાંક તણો હું રાંક
ગુણ અવગુણ હોયે અથમાં ખીમા કરો મુઝ વાંક (૬)૪૪
ગાઈ સીખે ને સાંભલે ભણે ગણે ને ગાય
પુન્ય ચાંદ્રાયણ વ્રતનું રેવા દર્શન ફલ થાય (૬)૪૫
ભોજ પ્રત્યે કહી પુતલી આપે ગઈ આકાસ
અઠાવીસમી કથા પુરણ થઇ કહે કવી શામળદાસ (૬)૪૬
એહ પદ્માસના પુતલી કથા કહી સુવીશાલ
એ હવે **શીલવતી** બોલશે આગળ વાત રસાલ (૬)૪૭

ઇતિ શ્રીવીક્રમચરીત્રે સીહાસનબત્રીસિ મધ્યે કથા શુકસારિકાની સપુર્ણ ॥
શ્રીરસ્તુ કલ્યાણમસ્તુ શ્રીયેરસ્તુ શ્રી

વિષયાદિ–૧ પ્રસંગ (કડી ૧૮ માથી) વિક્રમ એકદા ક્ષિપ્રામાં સ્નાન દાન અને હરસિદ્ધિની પૂજા કરી પ્રાસાદે પાછો ફરતો હતો ત્યાં વાટે શુકસારિકાના જોડાને વઢતું, અન્યોન્યની પાંખ વીંખતું દીઠું વિક્રમે તે બન્નેને તેમ કરતા અટકાવી ન્યાય કરી સમાધાની આણવાની ઉત્સુકતા દાખવી, છૂટાં પાડ્યા પછી વઢવાનુ કારણ પૂછ્યુ સારિકાએ શુકને પોતાનો પરમ માનીતો ગણી સેવા કર્યાનો ઉલ્લેખ કરી કહ્યુ કે હું પવનના ઝપાટાથી મારો માળો હેઠો પડતાં શુકના માળે રક્ષણાર્થ ગઈ, પણ તેણે મને સંઘરી નહીં અને મને આખી એ રાત ટાઢ વાયરામા ગાળવી પડી આથી પ્રભાતે શુક જેવો માળામાંથી બહાર નીકળ્યો કે અમે બન્ને લઢીવઢી પડ્યાં પોપટે પણ એમ જ બન્યાનુ કહ્યુ વિક્રમે હવે બ નેને હળીમળીને ચાલવા પ્રબોધ્યા. પણ પોપટે સ્ત્રીજાતિ અવિશ્વસનીય હોવાનો આગ્રહ કરી તેમ કરવા ના પાડી અને પોતાના આગ્રહના સિદ્ધાન્તના સમર્થનમા સ્ત્રીની નિમકહરામી અને ક્રૂરતાના દૃષ્ટાંતમાં એક વાત કહી સિંધના એક રાજા પોતાના પ્રાણથી પણ વહાલી રાણી સર્પદંશથી મરતાં કાવડ કરી તેના મૃતદેહ સાથે તીર્થયાત્રાએ નીકળ્યો અને રણમાં મહાદેવ-પાર્વતીએ તેને દીઠો પાર્વતીની ભલામણથી મહાદેવે તેને રાજા પાસે અર્ધું આયુષ્ય અપાવી જીવતી કરી પછી પોતાના રાજ્યમાં પાછા ફરતાં એક ધનિક શેઠ સાથે લપટાઈ રાજાને છોડીને રાણી નાઠી રાજા તેની પાછળ ગયો અને ધણી તકરાર થઈ અને પંચ સમક્ષ કહ્યું કે રાણીએ રાજાના હાથમાં પાણી મૂકી તેનું અર્પેલું સઘળું પાછું આપવું તેમ કરવા રાણી અર્ધું આયુષ્ય પાછું આપતાં રાખ થઈ પડી પોપટની આ વાત સામે પોપટીએ પુરુષની નિમકહરામી અને નીચતાની વાત કહી સોરઠના સિંધુકર ગામનો એક આકાશપુષ્પ કન્યા ન મળતાં દરિયામાં નાઠો ત્યાં તેને એક સાધ્વી કન્યા સાથે

મુશ્કેલીએ લગ્ન થયાં. ત્યાંથી સ્વગામે પાછાં ફરતાં માર્ગમાં એક હાકમની સ્વારી જતી હતી તે ભેળાઈ મળ્યાં. હાકેમે લપટાવી લલચાવી બ્રાહ્મણ પુત્ર કનેથી પેલી સ્ત્રીને વેચાતી લેઈ છૂટી પડાવી. બ્રાહ્મણ પૈસા લેઈ સ્ત્રીને છેતરીને બીજે માર્ગે ચાલી ગયો. હાકેમે ઘણુંઘણું સમજાવી પણ તે સ્ત્રી નમાની થઈ અને એકમતી થઈ પ્રાણ છોડ્યો. પેલો બ્રાહ્મણપુત્ર ઘેર જતાં રસ્તે લુંટાયો અને હાકેમે આપેલાં નાણાં ખોયાં. પછી વિક્રમે કોઈ પ્રકારે આ કજીયો મટતો હોય તો તેનો માર્ગ દેખાડવાનું પૂછતાં પોપટીએ કહ્યું કે મારો માળો તૂટતાં ચાર બચ્ચાં ક્ષિપ્રામાં તણાયાં છે તે જો તમે આણી આપો તો પોપટ સાથે મારૂં મન માને અને પોપટ પોતાનો પુત્ર ચોરાયલો પાછો આણી આપતાં પોપટી સાથે સંસાર માંડું, એમ કહ્યું. વિક્રમે હરસિદ્ધિની પૂજા કરી, વૈતાળની મદદથી એક રાજાને દ્યુતમાં જિતી પેલા પોપટનો પુત્ર આણ્યો; પછી ક્ષિપ્રામાં તણાયલાં પોપટીનાં ચાર બાળ એક બેટમાં ઉગર્યાં હતાં ત્યાંથી તેમને મંગાવ્યાં અને શુકસારિકાનાં મન મનાવ્યાં.

૨ કુલ કડી ૬૪૬ છે. બધાએ દૂહા ચોપાઈ છે, છપ્પો એકે નથી, ૪૨૭ ચોપાઈ અને ૨૧૯ દૂહા છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા રીતસર સંશોધાઈ પ્રકટ થઈ નથી. સ્તુતિભાગ ૨ કડી છે. સિંહાસનપ્રાપ્તિનો અને સિંહાસનરચનાવર્ણનનો ઉલ્લેખ કડી ૬ (૬૩-૯) છે. અંતમાં રખીયલ-ઉલ્લેખ નથી પણ કવિ-ઓળખ કડી ૩ (૬૪૧-૪૩) છે. આમાં પેટા વાર્તા ત્રણ છે.

૨ છાપેલી પ્રતિ લગભગ ઉપર પ્રમાણે છે. માત્ર કવિ-ઓળખ નથી.

———:૦:———

વાર્તા ૨૯ મી-સ્ત્રી-ચરિત્રની-પુતળી શીલવતી-પૃ. ૬૧૧-૬૪૭

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ ।। અથ સિંહાસન બત્રીસિ મધ્યે પુતળી શીલવતીઃ વાર્તા સ્ત્રીચરીત્રની લપી છેઃ

ચોપાઇઃ શીવદા તું સાચી સરસ્વતિ માતાજી આપો [માહામતિ
અધીક મનની પુરો આશ કરો માતા રસનાઈં વાસ ૧
દીજીઈં મન મનોહર મતિ શુભ અક્ષર બોલાવો સતી
એક સમે ધારાપતિ ધીર ભોજરાજ ગુણવંતો વીર ૨
* * * *
ઉજેણી નગરીનો ભુપ વીક્રમસેન તો અતી અનુપ
શુભ ઉજેણી નગરી સાર નવતેરી નગરી વીસ્તાર ૧૦
* * * *
વીક્રમચરીત્ર પુત્ર નીજ નામ ગુણવંત કીધું બાધું ગામ ૨૫
ચરીત્ર દેખાડીને તાતને ગુણ ઉશંકલ થયા માતને
* * * *
દુહા સવાઇ વીક્રમાજીતથી વખાણે વીક્રમચરીત્ર ૨૨
ચરીત્ર જોયાં તે ચતુર નર આપ વીચ્ચારી મન

પડો વજડાવ્યો પુર વીષેં રીઝ થકી રાજન ૩૩
આજ થકી કો નગ્રમા સ્ત્રિયરિત્ર કહે નામ
વષાણે ચરીત્ર વનીતા તણું તો દેકુ તેહનો ઠામ ૩૪

અન્ત-દુહા કોડ લોક દેવતા કહ્યૂ પ્રેમદા પુરણ પવીત્ર
વીક્રમચરીત્ર થકી વધ્યુ સાચુ સ્ત્રીનું ચરીત્ર (૮)૨૮
રાજા રીઝયો રૂદયા વિષેં ધન્ય નીરમલ કુલ નાર
તન મન ધન રહ્યુ સરવ વહુ વશ કરૂ બલીહાર (૮)૩૩

ચોપાઇ કહે રાજા સાંભલ્ય કુળવહુ તાહરે વશ વરતેં છે સહુ
તું કહે તે કરૂં સહુ કાજ તું કહે એમ ચલાવું રાજ (૮)૩૬

* * * *

હરામી તો કરશે હાસ્ય સતવાદી કહેસ્યેં શાબાસ
સુરાને મન સારૂ વસેં હરી જ હેતે હરષેં હશે (૮)૮૫
સત્યવાદિ સાચુ જાણસ્યેં અન્યાઇઓ અતર આણસ્યેં
મસ્કતમા કાલીદાસેં કરી તે અનુસારે મેં ઉધરી (૮)૯૪
રૂડી તરતીબ રપીયલ તણી રાજરાજેશ્વર રૂપ
તેણે કહીને તેડીયો અકલવત અનુપ (૯૦)૮
શ્રી ગોડ માનવી વીપ્ર સુભ ગુજરાતમાં ગુણનીધ્ય
વાગી વેમનપુર તણો વષાણ વડેરા વીધ (૯૦)૯

* * * *

રપીયલ પુન્યપ્રતાપથી કીધો છેં એ ગ્રંથ
ધર્મ, કામ ને મોક્ષ શુધ્ય પુન્ય પરમારથ પથ (૯)૧૨
ગમાન ભાટ દશદીયો જેહવો વીવેક વૈતાલ
સુણ્યો ગ્રંથ તે ભાટને આણી અધીકો વાહાલ (૯)૧૩
સીંહાસનબત્રીસનો કર્યો ગ્રંથ ગુણ ગેહ

* * * *

ઉગણત્રીસમી કથા પુરણ હવી કહેં કવી સામળદાસ (૯)૨૪
એ શીલવતી પુતલી કહી કથા સુવીશાળ
હવે મરસ્વત્યા ઓલગે આગળ વાત રસાળ (૯)૨૫

ઇતિશ્રી પ્રાકૃતપ્રબંધે વીક્રમચરીત્રે સિંહાસનબત્રીસી મધ્યે કથા સો ચરીત્રની સંપુર્ણ ॥ સવત ૧૮૪૫ આસાઢી ૪૬ ના વર્ષે ભાદવા વદી ૧૦ વાર ચંદ્ર લષીત જીવરૂષ્ણ પરોપકારાય શુભ ॥

વિષયાદિ ૧ પ્રથમ (કડી ૨૫ સુધી) વિક્રમ રાજાને વણિકપુત્રીથી પુત્ર થયો હતો, તેનું નામ વિક્રમાજિત પાડ્યું હતું (જુઓ વાર્તા ૧૨ મી કાપવાની) એકદા વિક્રમને લાગ્યું કે વિક્રમચરિત્રથી સ્ત્રીચરિત્ર પાછ ન મટે, અને એથી તેણે ઢુંઢી ફેરવાની

કે 'જે કોઈ વિક્રમચરિત્રથી સ્રીચરિત્રને ચઢીયાતું કહે, છતાં સ્રીચરિત્રને ચઢીયાતું પુરવાર ન કરી શકે તો તેને બ્રહ્મહત્યાનું પાપ' (કડી ૪૦). આવી હુંડી ફેરવતો માણસ શહેરમાં ત્રિલોચન શેઠના મહેલની અટારી નીચેથી જતો હતો ત્યાં તેની બાર વર્ષની પુત્રી બહાર નીકળી અને હુંડીવાળાને બોલાવી સ્રીચરિત્ર વિક્રમચરિત્રથી ચઢીયાતું હોવાનું કહી વિક્રમની નિંદા કરી. આથી હુંડીવાળો માનભંગ થતાં રોતો કકળતો દરબારમાં આવ્યો અને સઘળી વાત કરી. વિક્રમે એ છોકરીનો નાદ તોડવાનું અને પોતાના કુંવર વિક્રમાજિત સાથે પરણાવી તેનો તાસીરો જોવાનું પણ લીધું. પછી શેઠ ત્રિલોચન મળવા આવતાં આગ્રહભેર તેની એ છોકરીનું માગું કર્યું અને પોતાના પુત્ર વિક્રમાજિતના ખડ્ગ સાથે તેનાં લગ્ન કર્યાં. પછી એક અઘોર, વસ્તીથી દૂર સ્થળે મહેલમાં તે સ્રીને રાખી, પોતાના પુત્ર કને તેનું મોઢું સરખુંયે નહીં જોવાની ઉત્કટ પ્રતિજ્ઞા લેવડાવી, અને એ પુત્રવધુને કોઇ સાથે વાતચિતનો પણ સંપર્ક ન રહે એવી પાકી વ્યવસ્થા કરી, માત્ર ખાવાનું મળે તેવી ગોઠવણ રાખી. લાગ જોઇ એક કુલીન દાસીને વિશ્વાસમાં લેઇ પેલી પુત્રવધુએ પોતાના પિતાને પત્ર પાઠવ્યો અને તેની સાથે પિતાના ઘરથી તે પેલા મહેલ સુધી એક ઉંડી સણુંગ ખોદાવરાવી. પછી તે વાટે પોતે બહાર નીકળી. તે વેળા વિક્રમાજિત (વિક્રમપુત્ર) પરદેશમાં હતો. તેથી પોતે તે સ્થળે સાબળીયણ રબારણને વેષે ગઇ. ત્યાં મીઠું મધુરૂં દૂધ દેનારી ગાય રાખી; મનોહર વૈભવશીલ તણુડેરા નાંખ્યા અને કસ્તુરીમિશ્રિત અનુપમ દૂધ તૈયાર કરી, મહા મોંઘે મૂલે વેચવું ઠરાવ્યું. રાજપુત્રે તેના દુધની ખ્યાતિ સાંભળી અને તે પાર્શ્વદ પાસે મંગાવ્યું. રબારણે તે ન આપ્યું અને તોર દાખવ્યો. પછી તેણે ધીરે ધીરે વિક્રમાજિતને લપટાવ્યો અને એક દિવસ લાગ જોઇ તેની સાથે ક્રીડા કરી ગર્ભાધાન કરાવ્યું. પછી તેનાં નામાંકિત શસ્ત્ર તેમ રાજચિહ્નો પડાવી તે જ રાત્રે અછક થઈ ગઈ. અને રાજપુત્રે જાગતાં પોતાનું સર્વસ્વ લુટાયલું જોયું અને પેલી રબારણ પણ ઓચિંતી અદૃશ્ય થયલી જણાઈ. પેલી રબારણ–ત્રિલોચનની પુત્રી પિતાને ઘેર આવી અને દશ માસે પુત્ર જણ્યો. તે પછી થોડેક મહીને તેણે પાછો ઉજ્જેણમા જોગિણીનો વેષ લીધો અને રાજા આદિ સઘળી પ્રજાને પોતાના ચમત્કારથી વશ કર્યા. દરમ્યાન સાપના દંશથી એક સ્રી સતી થવા નીકળી, તે પેલી જોગિણી પાસે આવી અને તેણે એને સૌભાગ્યવતી તથા પુત્રવતીનો શુભ આશિર્વાદ આપ્યો. પણ તેણે કહ્યું કે મારો તો પતિ મરણ પામ્યો છે, એટલે તું જૂઠી જોગિણી છે. આમ કહી તે પતિના શબ સાથે સ્મશાને ગઇ અને ચિતામાં પેઠી. પેલી જોગિણીએ પાર્વતીના પ્રસાદથી તેના પતિને જીવતો કર્યો અને ચમત્કારનું પારખું દેખાડયું. આથી રાજા આદિ સૌ વિસ્મય થયા. અને વિક્રમાજિત (વિક્રમપુત્ર) તેનામાં લપટાયો. જોગિણીએ તેને ભોળવી મોહમુગ્ધ કરી, તોષાખાનામાથી રત્નોનો અંબાર મંગાવ્યો અને તેની સાથે પરણી તેને સંજીવિની વિદ્યા શીખવી, પતિપત્ની બની સંસાર ભોગવવાની આશા આપી. આ રાજપુત્ર વચન પ્રમાણે અમૂલ્ય રત્નો લાવ્યો; જોગિણી તેને પરણી અને ગર્ભાધાન થયુ. પછી તે ત્યાથી રત્નાદિ સાથે અછક થઈ ગઈ. વિક્રમાજિત પાછો છેતરાયો તે બાદ દશ માસે તેને એક પુત્ર અવતર્યો. પછી ત્રિલોચનની પુત્રીએ પોતાના મહેલમા રહેવાનુ શરૂ કર્યું અને પેલી સણુંગ પૂરાવી દીધી. બાદ યોગ્ય સમય આવતા વિક્રમને તેણે કહાવ્યુ કે હું હારી છુ. અને સ્રીચરિત્ર વિક્રમચરિત્રથી ઉતરતુ છે એમ કબૂલ કરૂં છું, માટે મને મહેલમાથી બહાર કાઢો. કેટલીક કારાપારી પછી વિક્રમે તેને બહાર કાઢી તો તેની સાથે બે પુત્રો હતા. એટલે તેને સહુએ ધુત્કારી. પણ તેણે ભર સભામા વિક્રમાજિતથી બે પ્રસંગોએ એ પુત્રો થયાનુ સિદ્ધ કર્યું; અને સ્રીચરિત્ર ચઢીયાતું સાબીત કર્યું.

૨ કડી ૯૨૫ છે ૫૫૪ દૂહા, ૩૨૧ ચોપાઈ ને ૫૦ છપ્પા-એક બાર લીટીનો।

વિશેષ-૧ આ વાર્તા રીતસર સંશોધાઈ છપાઈ નથી પણ અતિશય પ્રચલિત છે, સામળે વખતોવખત પ્રસંગ મળ્યે બદલી હશે, છપ્પાનું વિશેષ પૂર તેમ કેટલાક નીતિ-ઉપદેશનાં બારોબાર કથનો આવા અનુમાનને ટકવે છે

૨ સ્તુતિભાગ ૭ કડી છે ઉપસંહારમાં રખીયલ-ઉલ્લેખ અને કવિ-ઓળખ છે સિંહુજ કડી ૮૯૯ મી, વીરેશ્વર-ચોખાનો લાડુ ૯૦૦, કાકજી અને રખીયલ ૯૦૧, પાચપુત્ર ૯૦૩, ૧ ઝવેર, ૨ ગંગાદાસ, ૩ રામજી, ૪ માધવ અને ૫ ઉદ્ધવ ૯૦૪-૫, પુત્રપ્રશંસા ૮૦૬-૦૭, કવિને નિમંત્રણ ૯૦૮, કવિઓળખ ૯૦૯-૧૦, કવિસત્કાર ૯૧૧, ગ્રંથપૂર્તિ ૯૧૨, ગમાનને સોંપણી ૮૧૪, ક્ષમાયાચના ૯૧૫, પછી ગ્રન્થ-મહિમા વગેરે

૩ છપાયલી પ્રતિઓનું પૂર તાનું જણાય છે, પણ ઉપસંહારમાં કાંઇ ફેર નથી કે પ્રતિમાં આ વાર્તા છે, પણ તેમા ઘણાંક પાઠાંતરો છે, તેમ બીજા કેટલાએક ફેર છે

વાર્તા ૩૦ મી-ભરથરીની-પુતળી સરસ્વતી-પૃ. ૬૪૮-૬૭૩.

આરંભ-ચોપઈ-શ્રીગણપતિ ગુણગંભીર ધરમધોરધર ધારકધીર
શ્રીપારવતી કેરો પુત્ર ચિંતામણી કેરાં ધરસૂત્ર ૧
કરૂં ગ્રંથ શાહાબને શૂલ માડી વાત કહું એ મુળ
ગુર્જરદેશ ગુણ નીરમન નાંમ સિંહુજ સિરોમણ રૂડું ગામ ૧૩
તેણે સંતોષ્યો સાંમલ કવી કરયો ગ્રંથ વાનો સુભ નવી
સસ્કૃતમાથી સોધી યથા કહી પરમ મનોહર કથા ૧૪
ધાર નગર કેરો એક ધીસ દાતા ભોજ પ્રગટ્યો તે દિશ ૧૬
* * * *
મહીમંડન માલવ વીષે આદિ ઉજ્જેણી ગામ
વીક્રમરાય વસુધાપતી નવે પડમા નાંમ ૬૮

અન્ત-આવ્યો અવની અધિપતિ નાહો ક્ષીપ્રાનીર
સીવપુજા સધ્યા કરી સુંદર સુધ શરીર (૬)૧૦
શ્રીગુજર દેશે ગુણનીધી અમદાવાદ અમુલ્ય
સાબરતટ સોહામણી શ્રીગંગાને સમ તુલ્ય ૬(૧૧)
સંસ્કૃતમાથી સોધીયુ પ્રાકૃત કરયુ પુરાણ
માઘ કાલીદાસે કરયુ તે મેં લખીયું જાણ (૬)૧૭
એમ કહીને પુતલી આપે ગઇ આગાશ
ત્રીસમી કથા પુરણ થઈ કહે કવી સામલદાસ (૬)૨૧

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ. (કડી ૬૮ મીથી) ઇન્દ્રપુત્ર ગર્દભરૂપે ખંભાત(ત્રંબાવટી)માં અવતર્યો હતો (જુઓ વાર્તા ગર્દભસેનની ૧૧ મી), તેનાથી ત્યાંના રાજાની પુત્રીને એક પુત્ર

થયો તે વિક્રમ, પ્રધાનપુત્રીને પુત્ર થયો તે શાળવી અને તેની સાહેલડીને પુત્ર થયો તે ભર્તૃહરિ. ઓછી મલ્લની પ્રધાનપુત્રીએ પોતાનો પ્રિયતમ ગર્દભ નહીં પણ ઇંદ્રપુત્ર હોવાનું પોતાની માતાને કહેતાં તેણે રાત્રે, ઇંદ્રપુત્રે ગર્દભ ખોળીયું છોડી મનુષ્ય રૂપ લેતાં બાળી નાંખ્યું. આથી પોતાની ત્રણે પત્નીઓને બને તેટલા વહેલાં ખંભાતથી નાશી જવાનો પ્રબોધ કરી સ્વર્ગે સંચર્યો. પછી પેલી સ્ત્રીઓને મહંતના આશ્રમમાં પુત્રો થયા અને કાળે કરીને તે મોટા થયા તેમાંનો મોટો ભર્તૃહરિ અને નાનો વિક્રમ ફરતા ફરતા ક્ષિપ્રાતટે ઉજ્જેણી આવ્યા. ત્યાંનો રાજા અપુત્રીયો હતો તેથી હાથિણી કળશ જેની ઉપર ઢોળે તેને પુત્ર કરી રાજ્ય આપવું એમ ઠરાવ્યું;અને તેમાં ભર્તૃહરિ ભાગ્યશાળી નીવડતાં રાજા થયો; અને તેણે વિક્રમને પ્રધાન કર્યો. ભર્તૃહરિ પોતાની રાણી અનંગનયનામાં અપૂર્વ મોહમુગ્ધ થયો. એકદા રાણીએ ખાર રાખી વિક્રમે પોતાની ઉપર કુદૃષ્ટિ કર્યાનું આળ મૂકી તેને દેશવટો રાજા પાસે દેવરાવ્યો. પછી સમય જતે એક બ્રાહ્મણ અમરફળ લઈ રાજાને આપવા સભામાં આવ્યો અને આશીર્વાદ દઈ ભેટ કર્યું. મોહમુગ્ધ ભર્તૃહરિએ સ્ત્રીને ભેટ કર્યું. તેણે પોતાના અશ્વપાલને, અશ્વપાલે પોતાની ગુણકાને અને ગુણકાએ રાજાને અર્પ્યું. આથી રાજાને રાણીના પાતિવ્રત્ય વિષે શંકા ગઈ અને તપાસ કરી પોતે જ રાજપાટ છોડી જોગી થઈ ચાલી નીકળ્યો. ક્ષિપ્રાતટે વસતા વીર વૈતાલે રાજ્ય કબજે કર્યું અને સહુ પ્રજાને પીડવા માંડી. પાછો વિક્રમ પોતાના સાવકા ભાઈ શાળવીની ભવિષ્યવાણીથી પ્રેરાઈ ક્ષિપ્રાતટે આવ્યો, હરસિદ્ધિને પ્રસન્ન કર્યાં; પછી ઉજ્જેણમાં પેઠો. વીર વૈતાલને જિત્યો અને રાજ મેળવ્યું. પછી એકદા તેને પોતાના ભાઈ ભર્તૃહરિને જોવાની ઇચ્છા થતાં તીર્થયાત્રાએ ચાલી નીકળ્યો. માર્ગમાં ભાઈનો ભેટો થયો તેને પાછા આવી રાજ્ય સભાળવા પ્રબોધ્યો. પણ તે એકનો બે ન થયો અને બે એક ઉપકથાઓથી ગૃહસ્થાવટની મહત્તા અને શ્રેષ્ઠતા સમજાવી ઉલટો વિક્રમને ઉજ્જેણ જઈ રાજ કરવા પ્રેર્યો: તેનું કહ્યું માની વિક્રમે રાજ્ય ચલાવ્યું. તે પછી ચાર જૂદાં જૂદાં સ્થળનાં દુઃખીયાં જૂદાં જૂદાં દુઃખને આગળ કરી આવ્યાં અને વિક્રમે હરસિદ્ધિની કૃપાથી તેમ વીર વૈતાલની સહાયથી અપૂર્વ અંગભોગ આપીને સાધ્યાં અને પરદુઃખભંજન બિરૂદને વર્યો.

૨ કુલ કડી ૬૨૧ છે: ૩૬૯ દુહા, ૨૨૯ ચોપાઈ અને ૨૩ છપ્પય છે.

વિશેષ:–૧ આ વાર્તા રીતસર સંશોધાઇને છપાઇ નથી. સ્તુતિભાગ ૧૧ કડી છે તેમાં ૩ છપ્પા છે અને તે વિદ્યાની મહત્તાના છે. બીજી વાર્તાઓ કરતાં (૧૭ મી બાદ કરતાં) આરંભમાં જ કવિને રખીયલની પ્રેરણાનો અને બત્રીશી પૂરી કરવાની તત્પરતાનો ઉલ્લેખ છે. (૧૧–૧૫) ઉપસંહારમાં કવિ-ઓળખની બે કડી છે અને ગ્રંથમહિમાની ત્રણ છે. આરંભમાં ભોજમુંજપ્રસંગ વિસ્તૃત છે, તેમ સિંહાસનપ્રાપ્તિનો ઉલ્લેખ છે, પણ પ્રસિદ્ધ કરતાં કંઈક અવનવો છે. ગોવાળીયાને બદલે ખેડુતો અને તે સ્થળે સસલાનું વાઘ હાથી વગેરેથી વિશેષ અસામાન્યબળ હોવાનો ઉલ્લેખ છે.

૨ વાર્તા જનસમૂહમાં વિશેષ પ્રચલિત છે. આરંભ અને મધ્યમાં ચોપાઈ વધુ છે અને છપ્પા માત્ર આ બે ભાગમાં જ છે. અંતમાં છપ્પા જણાતા જ નથી; આથી કવિએ પહેલા બે ભાગનું પુનરાવર્તન કરેલું અને છેલ્લો ભાગ એમ ને એમ રહેવા દીધેલો લાગે છે.

વાર્તા ૩૧ મી–રૂપાવતીની–પુતલી રેણુકા–પૃ. ૬૭૪-૭૧૦

આરભ–ચોપાઇ શ્રીવીદ્યા સેવુ સરસ્વતી મયા કરી આપો મહામતી
કમલભૂતનયા કમલવત નયણુ વેદ ચ્યાર વાણી શુભ વરણુ ૧

* * * *

જયોગ્ય વાત બોલાવો જથા કહું પુન્ય પુરાણુ **પરમારથ કથા**
ચારૂ ચતુર **શ્રીરામચરીત્ર** પરમ મનોહર પરમ પવિત્ર ૧૮
રૂડા પુરુષ તણે મન રીઝ સુધી ગ્રથ તણુ કહું બીજ
શ્રીનગર ગુજર ગુણુનીધ્ય વાસવ પુરવત રીધ્યસીધ્ય ૧૯
ધાર નગર તણો જે ધણી ભોજરાજ મહીપતિનો મણિ (૨૨)

* * * *

કહે રેણુકા સાંભલ્ય રે રાઅ મહીપત્ય વીક્રમો કહું મહિમાય
પ્રથમ કાલીદાસેં લખ્યા ભાભીનીએં જે વાચક ભાખ્યાં (૧)૧૦

દુહા–માલવમાં એક મહીપતિ નરસીંગ પત્ય નીજ નામ
સત્યવાદિ સીરોમણી સીહારીક સુ જાણુ (૧)૩૦

અન્ત–પોતાના શોભીત સણુગાર આમલા પ્રમાણે મોતિહાર
ત્રાંબાપત્રે લેખ જ લખી પાસહ પ્રગણા માંડી મુખી ૭૭૬
જાન બોલાવી દીધાં માન પાસે રાખ્યાં તે કરી પ્રધાન
જે આવ્યા'તા જાન માહે આપી અશ્વ બોલાવ્યા તાહે ૭૭૭

દુહા–**રામચરીત્ર** એહવુ રમણુ સાભળતે સુખ થાય
પુરાણુ વેદ એ પાચમો જે ગુણદાતાના ગાય ૭૮૫
ગીતા ગ્રથથી ગુણુ ઘણો પરમારથ પુરાંણુ
પુરૂષ તો તે મેતરો સમઝે ચતુરસુજાંણુ ૭૮૬
પુરાણુ જે પરગટ થયું કહ્યું સખેપે સાર
પુરૂષ તો મુખે મરકશે હિલ રીઝે દાતાર ૭૮૮
સુપ્યો ગીરૂયો ઘણુ વીશ્વ બાધે વીખ્યાત
શામળ ભટ કવીઈ કરયો તે જાણું ગુણુ ગુજરાત્ય ૭૮૯
એમ કહીને પુતની આપેં ગઈ આકાશ
એકત્રીસમી કથા પુરણ થઇ કહે કવિ સામલદાસ ૭૯૨
એવ રેણુકા પુતલી કહી કથા સુવીશાલ
હવેં ઇંદ્રાણી બોલશેં આગળ વાત રસાળ ૭૯૩

ઇતિશ્રી સિંહાસનબત્રીસિ મધ્યે પરમ(મારથ) કથા પુરાણે...

વિષયાદિ-૨ પ્રસંગ-(કડી ૧૩૦૮મીથી) માળવાના નરસિંહ રાજાને એક સુંદર રૂપરૂપનો અંબાર પુત્રી હતી. તેણે એને એક વિદ્યાનિધિ વિપ્રની નિશાળે ભણવાને મૂકી. ત્યાં તે સંગીતાદિ અને કલાઓ શીખી. એ ગુરૂને એક કાલોઘેલો ૧૫ વર્ષનો પુત્ર હતો. તેણે એકદા એક સમસ્યા લખી પેલી રાજપુત્રીની ચોપડીમાં ઠેસવી; અને તેણે એ વાંચી અચરજ પામી એ સમસ્યા લખનારને જ પરણવાનું મન કર્યું, અને વિશેષ પરીક્ષા કરવા એક બીજી સામી સમસ્યા તેણે લખી બ્રાહ્મણપુત્રે તેનો લેખી ઉત્તર વાળ્યો. આવી અનેકાનેક સમસ્યાઓ રાજપુત્રીએ લખી અને બ્રાહ્મણપુત્રે તેનો લેખી ઉત્તરો વાળ્યાં કર્યાં. અંતે રાજપુત્રીએ તેને જ વરવાનો નિશ્ચય કર્યો. બ્રાહ્મણપુત્ર અને તેનો પિતા આ વિચાર જાણી ગભરાયા. રાજપુત્રીએ પોતાને મેહેલે તેની રાહ જોઇ અને તે ન જ આવ્યો ત્યારે સ્ત્રીહત્યા આપી મરવાનો નિશ્ચય તેણે જાહેર કર્યો. એટલે તે ન છૂટકે તેને ત્યાં ગયો અને કેટલાક વાદવિનવણી પછી એની સાથે ગાંધર્વલગ્ન કરી પરણ્યો અને સુખ ભોગવ્યાં. આમ કેટલોક સમય ચાલ્યું. દરમ્યાન કેટલીયે પરીક્ષાઓ ચતુરાઇથી રાજપુત્રીએ તેની લીધી અને તેને તાવ્યો. પછી રાજાને પુત્રીના શરીરનાં ચિહ્ન બદલાયાં લાગ્યાં. તેણે તપાસ કરી. તેમાં આઠ દિવસની અવધિમાં બ્રાહ્મણપુત્ર પકડાયો. તેને રાજાએ શૂળીએ ચઢાવવા ફરમાવ્યું. તેને શૂળીએ લઇ જવામાં આવ્યો ત્યાં નગરશેઠનો જુવાનજોધ પુત્ર આવી ચઢયો અને તેને એક રાતની મહેનતે છોડાવ્યો, અને તેને પેટ પ્રતિહારોને રત્નો વગેરેની લાંચ આપી. બ્રાહ્મણપુત્ર જો સમયસર શૂળી ચઢાવવાના સમયે ન આવે તો શેઠના પુત્રે પોતે શૂળીએ ચઢવાની બાંહ્યધરી લીધી હતી. બનવા કાળ તે બ્રાહ્મણપુત્ર વેળાસર ન આવ્યો અને શેઠના પુત્રને શૂળીએ ચઢવાનો વારો આવ્યો. તેનાં માત. પિતા વચ્ચે પડ્યાં; અને પોતે ચઢવા તૈયાર થયાં એટલામાં પેલો બ્રાહ્મણ આવ્યો, પણ તેને અટકાવી રાજકુંવરી શૂળી ચઢવા તૈયાર થઈ; તરત બ્રાહ્મણનાં માતપિતા આવ્યાં. તેઓ પણ મરવા તૈયાર થયાં. રાજાને ખબર પડી એટલે તે ત્યાં આવ્યો. તેને તો ધર્મસંકટ આવી પડ્યું. હવે માર્ગ શો કાઢવો અને પ્રતિજ્ઞા કેમ પળે તેના વિચારમાં પડ્યો. આવી સ્થિતિમાં ફરતો ફરતો તીર્થયાત્રાએ નીકળેલો વિક્રમ ત્યાં આવી ચઢયો, અને પોતે જ સહુની વતી શૂળીએ ચઢવા તત્પર થયો. રાજાએ તેમ કરવાની ના કહી. પછી આખરે રાજાએ કહ્યું કે જો જગજીવન પ્રત્યક્ષ થઇને બ્રાહ્મણપુત્રને બીન ગુન્હેગાર જાહેર કરે તો સહુ છૂટે અને મારૂં વચન પળે. વિક્રમે આઠ દિનમાં એ પરચો બતાવવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી અને પૂરી કરવાને હિમાળે ચાલ્યો. માર્ગમાં અનેક દુઃખીયાં પોતાનાં દુઃખો ફેડવાની વિનતિ કરતાં વિક્રમને મળ્યાં. તે સહુને વળતી વેળાએ દુઃખો ભાગવાનું વચન આપી તે આગળ વધ્યો. એટલામાં આઠ દિવસ પુરા થયા એટલે લાકડાં સળગાવી મરવા તત્પર થઈ અને હરસિદ્ધિને સમરી. તત્કાળ ચતુર્ભુજ વિષ્ણુનાં દર્શન થયાં અને વિક્રમે ઘણી ઘણી સ્તુતિ કરી. ત્રિલોકનાથે તેને પ્રસંગ આવ્યે હાજરાહજુર થવા વરદાન આપ્યું ત્યાંથી વિક્રમ પેલે સ્થળે પાછો આવવા નીકળ્યો અને માર્ગમાં અગાઉ મળેલાં દુઃખીયાંનાં દુઃખો હરિકૃપા અને શક્તિમેહેરથી ફેડતો મૂળ સ્થળે આવ્યો. ત્યાં શૂળી ઉપર શ્રીજગજીવન દેખાયા અને નરસિંહ રાજાનું મન માન્યું. પેલા બ્રાહ્મણ પુત્રને કુંવરી રાજાએ પરણાવી, વિક્રમે તેને પ્રધાન બનાવ્યો, અને સુખી કર્યાં.

૨ કુલ કડી ૭૯૩ છે, ૪૫૮ દુહા, ૨૭૦ ચોપાઈ અને ૬૫ છપ્પા છે.

વિશેષ–૨ આ વાર્તા, રીતસર સશોધાઈ છપાઈ નથી સ્તુતિભાગ ૧૬ કડી છે વિવિધ દેવતાઓની સ્તુતિ છે આરભમાં ભોજરાજાની દાનપ્રશસા વર્ણવતા એક સમસ્યાના આઠ અર્થ ભોજરાજા, રાણી, પુત્ર, પ્રધાન આદિએ કરતા એ મૂર્ખ બ્રાહ્મણ ની સ્ત્રીએ લખી આપેલા કરતા દરેકે સવા સવા લાખ તેને આપ્યા, એ પ્રસગની ૧૦૯ કડી છે, ઉપસહારમા ગ્રથમહિમા નોંધવાજોગ છે ૭૭૮–૮૮ કવિ–ઓળખ માત્ર એકજ કડી છે અને અતમા રખીયલ–ઉલ્લેખ નથી

૨ પા મા ૨૦ મી કડી પછી રખીદાસના કુટુબની અને કવિ-કહરની ૧૧ લીટી છે; તેના ઉપસહારમા કાંઈ મહત્વનો ફેર નથી છાપેલી પ્રતિ પા ને મળતી છે

વાર્તા ૩૨ મી–મહાપચીશીની–પુતળી ઇન્દ્રાણી–પૃ. ૭૧૧–૮૨૯

આરભ–છપ્પય–ગુરૂ ઇષ્ટ ગુરૂ દેવ ગુરૂ પીતા એ માતા
ગુરૂ શકતી શીવ સેવ ગુરૂ સુખદેયણ શાતા
ગુરૂ તીરથ ગુરૂ ગગ ગુરૂ કૃસ કહાવે કાશી
ગુરૂ જગત ગુરૂ જાગ ગુરૂ પુરણ પુજા ઉપાંશી
ગુરૂકૃપાથી ઉધરેં ઇકોતેર શતથી ઘણાં
શામલ સેવ ગુરૂ ચરણચીત **નીરમલ નામ નાના ભટ તણા** ૧૩
ઉવપાવી ઇશે અબ આદ્ય અનપુરણા શક્તિ
શેવન કીધુ શેવ ભાવીભ્રમ વિષ્ણુભક્તિ
સરસ્વતિ માત સાક્ષાત વાસ રસનાઈ કીધો
રામચરિત્ર રસરૂપ લાહો લાખેણો લીધો
કરૂણા અનપુરણા તણી દૈવતકોડ દેવ છે
સામલ કહે છષ્ટ માહરે શીવ શકિત સદગુરૂ સેવ છે ૧૪
પગ્મ મનોહર પરમ પવીત્ર વાર વીક્રમચરીત્ર
ગુણનીધી દેશ રૂડો ગુજરાત વીશ્વમાંધી માંહિ વીખ્યાત ૧૬
સાયક સેઉવા માહે કણબી કુળ કાઉજી કહીએ
ધાનમાન સનમાનથી તેણે સતોષ્યો સામન કવી ૨૦
ભોજપ્રબધ મેં ભાળાયો ચાળી જોયો અત
નીહાળી જોયુ નેહથી કીધુ કોડ કવિત ૨૯
મહીમાથી માપણુ કાઢીયું પરમારથ પુરાંણ
એહથી બીજું નહીં સમઝે સાર સુજાણ ૩૦
પવીત્ર દેશ પુરવ વીષેં ધાર નગર શુભ ધામ
રાજ્ય કરેં તિહાં રાજર્ષ નરવર ભોજ નૃપ નામ

* * * *

ઈંદ્રાંણિ બોલી એટલે હાં હાં કહી હુંકાર
પાગ્ય મ ધર રે રાયજી ભાખ્યો એ રણકાર ૯૮

* * * *

વસુધા પુરવની વાશીઈં કહું વાત જે થઇ કાશીઈં
અડસઠ તીરથની અધીપતી કાશીપુરી માહા મુક્ત અતી (૧)૫૭
કાશી માંહે એક બ્રાહ્મણ વસે ધરમ મારગ ઉપર તે ધસેં
શાસ્ત્રી વચન સંધ્યા સાવળે રૂડી રીત્યે રઘુપતિ રાચવે (૧)૬૧

અન્ત–ગયો વીપ્ર તે કાશીઈં મલ્યાં માત ને તાત
કથા કહી કરતુતની વીતકની જે વાત
આશીશ દિધી તેણેં અતી ધણી પરસન ઉમયાઇશ (૧)૫૮; (૨૭૮૯)
અમને જેહવું તેં કર્યું તુજને કરજ્યો જુગદીશ ૧૬૦

(અહીંથી ભોજનું વખાણ, સિહાસનપ્રાપ્તિ અને આરોહણની તૈયારીનો એક, પુતલીએ બેસતાં અટકાવ્યાનો એક અને તે પછી બત્રીસે પુતલીએ અનુક્રમે કહેલી વાર્તાના નિર્દેશના ૪, મળી કુલ છપ્પા છે. તે પછી આ દુહો છેઃ)

દુહો–એહવું પ્રાક્રમ જો કરો તો ધરો સિહાસન પાય
નહીંતર ચંદન અંક્ષતવડે પ્રીત્યેં કરો પુજાય ૧૬૮
તે સંસ્કૃતમાંથી શોધીયું સામલ ભટ કવીરાજ
વીક્રમચરીત્ર વરણવ કર્યું તે પરમારથ કાજ ૧૭૨
શ્રીગોડ માલવી વીપ્ર શુભ **વીરેશ્વરનો તન**
પંડીત વડાઉવો પ્રેમજી માહાદેવ ઉપર મન ૧૭૩
આનંદબાઇનો અરભકો લાધાજી કેરો ભ્રાત
પીતા પુરૂષોતમ તણો ઇષ્ટ અનપુરણા માત ૧૭૪
શીશ તે નાંહાનાં ભટ તણો વાસ વેગનપુર ગાંમ
દાસ દાસ કવીયાં તણો **સામળ ભટ નીત(જ)નામ** ૧૭૫
માતર પ્રગણા માંહે મણી સિહજ સીરોમણ સાર
રપીદાસ રાજેશ્વરી તેઓ પંડિત પ્રીત
કરો પુરાંણ કવીતા તમ્યો જે રામકથાની રીત્ય. ૧૮૬
જોયાં પુરાંણ જુગતે કરી નીહાલ્યાં સહુનાં નીર
એક થયો અવની વીષેં તે તો વીક્રમ વીર ૧૮૭
ગ્રંથ કર્યો એ ગુણનિધી **રપીદાસ પરતાપ**
ભણાવ્યો ભાટ ગમાનને એહ દશોદિ આપ ૧૮૯
ગાઇ સીખેં ને સાંભલે પુરણ મન પરસંન

* * * *

સિંહાસનબત્રીસની કથા કહી કરજોડ
શ્રોતા વગતા શુભ કવી કોય મ દેજ્યો ષોડ ૨૦૩
ગુણ ભેદ, ગુણ ચાતુરી દાંનમાન સનમાંન
સાભલતા સુખ ઉપજે ધરમ ધ્યાન ધનધાન્ય ૨૦૪
બત્રીસિ એ બહુગુણે તેહમા છેહ્લી પચીસ
પુન્ય પરમારથ વષાણીયુ જેહથી રીઝે ઇશ ૨૦૫
સવત સતર સીતોતરેં કરવા માંડયો ગ્રથ
પનર વાત પચાસિઇ પુરણ કીધો પથ ૨૦૬
સિંહજપલ્લ શ્રીરપીપલે કોડે તેઓ કવીરાજ
સતર વાત સભલાવિઇ મોગ ઠો મહારાજ ૨૦૭
ઇશ્વિરની ઇછા થકી શીવકિપાથી સુજાણ
સરસ્વતિસેવન થકી પુરણ કરતુ પુરાણ ૨૦૮
સવત અઢાર એકલતરે પચીસિ પુરણ હોય
અક્ષર અક્ષરેં અમૃત અધીક જાણે જવ(ર)ષો કોય ૨૦૯
વૈશાષ માસ શુભ શુકલ પક્ષ અક્ષય તૃતીયા રવીવાર
રૂડુ નક્ષત્ર રોહીણી શુભ કૃત યોગ એ સાર ૨૧૦
સામલ ભટ સાચુ કહે સાભલજ્યો લક્ષ લોક
મહીમાં ત્યા ફલ પાંમશો સુપને નાવે શોક ૨૧૧
સામલ ભટ કવી કહે અતર ધરજ્યો આખ્યાંન
પાચ પદારથ પાંમસે જે વાચસ્યે વાખ્યાંન ૨૧૨
શ્રોતા વગતા સમજતા કહે કવીતા કરજોડ
સામલ ભટ કહ બોલો સહુ જય જય શ્રી રણછોડ ૨૧૩

ઇતિશ્રી સિંહાસનબત્રીસિ વિક્રમચરિત્રે વારતા વૈતાલપચિસી કથા પચવીસમી સમાપ્ત ॥ ૨૫ ॥ ઇતિશ્રી વાર્તા બત્રીસેં સમાપ્ત ॥ ॥

૩૨ ॥ સવત ૧૮૪૬ના આષાઢ સુદિ ૨ વાર બુધે લષીત આસાઢાદિ લેષકપાઠકયો શુભ ભવતુ ॥ કલ્યાણમસ્તુ ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ–પ્રસગ (૩ ક્ર૧ ૧૫૭ મોથી) કાશીનો એક ગરીબ બ્રાહ્મણ હતો, તે અપુત્રિઓ હોવાથી તેણે એક સિદ્ધ પાસે પુત્રની માગણી કરી, તેણે વરદાન દીધું કે તારે બે પુત્ર થશે, પણ તેમને સાત વરસના થાય ત્યારે મારે ત્યા ચૌદ વિદ્યા, ચાર વેદ, ષટ શાસ્ત્ર, યમનિયમ આદિ શિખવાને મુકવા અને તે શિખી રહે અને બાર વર્ષ થાય ત્યારે તેમાંથી એક પુત્ર તારે ગમે તે લેવો અને બીજો મને સોંપી દેવો તેણે ખરજુએ હા કહી પણ સમય જતે શિવપ્રતાપથી તેને બે પુત્રો થયા, સાત વર્ષની

ઉમ્મરના થતાં સિદ્ધને સોંપ્યા. એકને એ સિદ્ધે મુરખ અને અલમસ્ત રાખ્યો, બીજાને વિદ્યાકલાનિપુણ કર્યો અને તે ચિંતાક્રાન્ત થતાં દુર્બળ રહ્યો. બારે વર્ષે માતપિતા તેમાંના એક પુત્રને લેવા આવ્યાં પેલા બુદ્ધિશાળી પુત્રે તેમને ચેતાવ્યાં કે જો તમે મને માગી નહીં લ્યો તો આ સિદ્ધ મને મારશે અને અહીં સિદ્ધ જેવી, ૧૦૬ સિદ્ધ બુદ્ધિશાળી વિદ્યાર્થીઓની વલે કરી છે તેવી જ એ મારી કરશે. એની ઇચ્છા ૧૦૮ સિદ્ધ વિદ્યાર્થીઓને મારી દૈવી અમર શક્તિ મેળવવાની છે. આથી તેમણે નાના સુત પુત્રને માગી લીધો. સિદ્ધ ચેત્યો. તેણે આમ પોતાના પંજામાંથી આબાદ છટકેલા એ ચતુર શિષ્યને કબજે લેવા વિવિધ લઘુલાઘવી વિદ્યાઓ વાપરી, તેમ તેના છટકામાંથી પેલો શિષ્ય પણ તેવી જ વિવિધ વિદ્યાકળાથી છટક્યો. અનેક જીવ–અજીવ રૂપે તેણે ઉપરાછાપરી વેષપાલટ કર્યા, છતાં ગુરૂના પંજામાંથી ન જ ઉગરાયુ. આખરે ગુરૂને ક્ષિપ્રાતટના ગાંધર્વ મશાણમાં જાય તો મરણ થવાનો શાપ હતો તેથી તે સિદ્ધ વડ ઉપર શબ–પ્રેત થઈને લટકાયો. આથી સિદ્ધ વિક્રમ રાજા પાસે ગયો અને પેલું શબ લેઈ આવવા તેને વિનવ્યો. વિક્રમે તે કામ પરદુઃખભંજન અર્થે કરવા હા કહી. સિદ્ધે તેને એ શબને લાવવામાં રહેલી મુશ્કેલી જણાવી, અને કહ્યુ કે એ શબમાં રહેલો પ્રેત ચકોર અને બુદ્ધિશાળી છે, તેથી તે અનેક યુક્તિઓ, અને પ્રપંચો કરી તારા હાથમાંથી આબાદ છટકશે, માટે તેનાથી ન લોભાતાં ચેતતો રહેજે. પછી હરસિદ્ધિનું નામ લેઈ વિક્રમ વૈતાલની સહાયથી એ સિદ્ધવડનાં પિશાચ અને ભૂતોની દરકાર ન રાખતાં ત્યાં ગયો અને પેલું શબ ઉપાડ્યુ. શબમાં રહેલા પ્રેતે માર્ગમાં તેને બોલાવવા સમસ્યાભરી કૂટ વાર્તા કહી અને અંતે સોગન આપી તેનો ઉકેલ માગ્યો. વિક્રમને સત્યવાદી હોઇને બોલવું પડ્યુ અને તે જેવો બોલ્યો કે લાગલું શબ પાછુ પેલા સિદ્ધ વડે જઈ લટક્યું અને વિક્રમ નિરાશ થઈ પાછો ફર્યો. આમ પહેલો દિવસ અફળ ગયો. પછી બીજે દિવસે વિક્રમ પાછો ત્યાં ગયો અને તે વેળાએ પણ માર્ગમાં બીજી એવી જ ચતુરાઈભરી વાર્તા કરી તેને બોલવાની ફરજ પાડી અને શબ અધવચથી સિદ્ધવડે જતું રહ્યુ. આમ ચોવીસે દિવસે નિરંતર બન્યાં કર્યું. શબનો પ્રેત દરરોજ અટપટી વાર્તા કરી, સોગન આપી, શસ્ત્ર વાત વિક્રમને કંઈ ને કંઈ યોગ્ય ઉત્તર આપવાની ફરજ પડે એવી સ્થિતિ એ પ્રેત આણતો. આખરે પચીસમે દિવસે વિક્રમ નહી જ ડગે એમ જણાતાં એ પ્રેતે વિક્રમને માર્ગમાં પોતાની સ્થિતિ સમજાવી અને કહ્યું. "આ ખયો સિદ્ધ મને તો હવે અચૂક મારશે અને તેઇતા ૧૦૮ માટે તેમાં ખૂટતો એક પૂરો કરવા હે વિક્રમ! તને પણ તેલની કઢામાં હોમતાં સિદ્ધ નહી ચૂકે, માટે તેમ ન થવા દેવા તારે ચેતતા રહેવું, અને જેવો એ સિદ્ધ તને કઢામાં હોમવા જાય તે પહેલાં જ તારે એ સિદ્ધને જ હોમી દેવો અને પછી તેમાંથી મૃતસંજીવિની શક્તિ તને મળશે; એ વડે તારે અમો બધાને ઉગારવા." પછી વિક્રમે એ શબ લેઈ પેલા સિદ્ધને આપ્યું અને સિદ્ધે પેલા પ્રેતે કહ્યા પ્રમાણે તેને કઢામાં નાખ્યો અને વિક્રમે પોતાને પણ તેમાં નાંખવાની સિદ્ધની તદબીર જોઈ સિદ્ધને જ તેમાં નાંખ્યો. પછી સંજીવિની મળતાં સિદ્ધ અને ૧૦૭ વિદ્યાસંપન્ન સિદ્ધ વિદ્યાર્થીઓને પણ જીવતા કર્યા અને તેમનાં માતપિતાને ત્યાં સંપત્તિ આપી વિદાય કર્યા.

૨ કુલ કડી ૨૮૫૫ છે; છપ્પા ૬૫–૭૨ છે: બાકીના દુહા અને ચોપાઇ છે, તેમાં દુહાનો ભાગ વધુ છે.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા બૃ કા દો ભા ૬ ઠ્ઠામાં પાના ૪૮૪-૬૭૮મા પ્રકટ થઈ છે શિલાછાપમા સ ૧૯૨૯ માં આ વાર્તાની બીજી આવૃત્તિ મુબઈમા છપાઈ હતી પ્રસ્તુત પ્રતિમા તેના કરતા કેટલાક છપ્પા, અને દુહા તથા ચોપાઈ વધુ છે જો કે બૃ કા દોમા કુલ સખ્યા નથી આપી, શિલાછાપવાળી પ્રતિમા ૨૮૯૬ની નોંધ છે પણ તેમાં ઘણીક ખોટી છે, વચ્ચે છપ્પાની બે ત્રણ જગ્યાએ ૧ ને બ લે ત્રણ કડી નોંધી જણાય છે

૨ બૃ કા દોમા આ વાર્તાનો રચનસમય આમ આપેલો છે

સવત સતર પચોતરે કરવા માંડ્યો ગ્રથ
બત્રિશ વાત પચાશીએ પુરણ કીધો પથ
સિંહુજી પટેલ રખીયલ વડો કેડે તેડયો કવીરાજ
સત(ર) વાત સભળાવીએ મોટા છો મહારાજ.
(આની પછી બેજ કડી છે)

શિલાછાપની પ્રતિમા (સ ૧૯૨૮ ની મુબાઈની) તેમ સ. ૧૯૪૫ની અમદાવાદની બે જૂનીનૂની છાપેલી પ્રતિઓમાં ઉલ્લેખ આમ છે –

સવત સતર સતોતરે કરવા માંડયો ગ્રન્થ
પદર વાત પચાશીએ પુરણ કીધા પથ(૫)

વાત (૧સતર) વાત સભળાવીએ મોટાભા છો મહરાજ

પરતુ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં મ ૧૭૭૭ છે તેમ માસ વૈસાખ, તિથિ, વાર, યોગ આદિ આપેલા છે, કે જેનો ઉલ્લેખ બૃ કા દો ૬ઠ્ઠાની પ્રતિમાં નથી

વડોદરાની સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીના હસ્તલિખિત પુસ્તકસંગ્રહમાંના ગ્રથમાં મડાપચીશીને અને રચનસંવતનો આમ ઉલ્લેખ છેઃ

સીંઘાસન બત્રીશાની કથા કહી વીસ્તાર
સોતા વીગતા ખટ કવિ કોઇ માં રેખો ખોટ

*   *   *   *

સવત સતર શીતોતરે કરવા માંડયો ગ્રન્થ
પંદર વાત પાચશીએ પુરણ કીધો પથ
શતર વાત સભળાવીએ સનો મોટા મહારાજ
ઇશ્વર તણી ઇચ્છા થકી શીવકીપાથી સુજાણ
સરસ્વતીના સેવન થકી પુરાણ કર્યું પરમાણ
સવત અરાડ ઇકોતરે પચીશી પુરણ હોએ
અગાર અસાર અમૃત અધીક અહે જાણજો કોએ
વઇશાક માસ શુકલ પક્ષે અક્ષે ત્રીતીયા ને રવીવાર
રૂ૪ નક્ષત્ર રોહિણી શુભ કૃત યોગ એ સાર

આથી બૃ કા દો. ૬ઠ્ઠાના સશોધકે સમજ્યાથી કઈક આડુ હરી આવું છે અને બત્રીશ કથા સંવત ૧૭૮૫માં પૂરી થયાનું લખ્યું છે, તેમાં 'સત' નહી પણ 'સતર' એમ વાંચવું, વળી મહીનો દિવસ તેમાં નથી, જ્યાર૯ પણી વડોદરાવાળી તેમજ પ્રસ્તુત પ્રતિમા તે સ્પષ્ટ નોંધ્યું છે

૩ આ બત્રીસે વાર્તાઓનો સંગ્રહ ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદ્‌ની મંડળ કમીટી તરફથી રા. રા. અંબાલાલ બુલાખીરામ જાની પાસે સંશોધાવી પાઠાંતરો સાથે પ્રકટ કરાવવાનો ઉપક્રમ વર્ષોથી યોજાયલો છે અને તેના બે ભાગ પહેલી પદર વાર્તાના પ્રકટ પણ થયા છે. આ સંશોધન સભાની પ્રસ્તુત પ્રતિ ઉપરથી ન૮ મુખ્યત્વે રા. અંબાલાલ જાનીએ કરેલું છે.

અં. ૧૧૬–વડોદરાની ગઝલ–(હિં. ક.) દીપવિજય*

(અનુસંધાન પાનું ૨૯૫ માની લીટી ૧૮ મીનું)

અન્ત–સીઆ બાગ હૈ વઝાંક ફૈસે બાગ હૈ અઝાક
મસ(સ્ત) બાગ હૈ મોતાક વાકા ઉર્ધ્વ હે ટોટાક ૫૫
સોંહેતુ તઝમર ખાક ફેસે પોસ્ત કમરખાંક
ધ્રક્ષુ અનાર અનાસાક શ્રીફલ નિંબુ ફનાસાક ૫૬
ચંપક જુહેડી અંબાક મોગર કેવડા લિંબાક
મરુઆ માલતી જાઇક દમણા ગુલનૈં રાઇક ૫૭
બંગલે બાગમે ચારૂક પગ પગ બેઠકાં ચારૂક
વા મેં રેહેત અરમાંનીક જોતા ખોહોત પરમાનિક ૫૮
કા(કો)ટે પાસકી વસ્તીક ચીજ્ઝં મલત હે સસ્તીક
બેઠે સીપ કંસારાક પુંથી કસત ઉતારાક ૫૯
એસે વરણ અઢારાક કૌલહૈં નસરકાપારાક
બંરોદા નયર નમીનાક પાવન ચરનસે કરનાક ૬૦
ચાહે મેહજે મોરાક કાહે ચંદ ચકોરાક
તું સંઘ સબ કરત અર્વાસાક આના પૂજ્ય ચોમાસાક ૬૧
જે સાલેક કાયરન્યાક દેખ્યા બરોદા બરન્યાક
ગુંનીજન હાસીન કરણીક ગઝલ દીપનેં બરનીક ૬૨
કલસ દુહા પુરન કીધ ગઝલ યવલ અઢારસેં બાનચિત

ઉલોસેં થાવર વાર મૃગસીર માસ તીથી પ્રતિપદ પક્ષ ઉજાસેં ઉદયો ભલે પા પાટ ઉ(દ)યસુરી પાટહ લક્ષ્મીસુરીજી મલાંનુ આકાસે પ્રેમેરતા સમાંન એ ચરન સેવક દીપવીજે ય ઇમ ભાસે ૧

ઇતીશ્રી વરોદરાની ગજલ સંપુરણ સંવત ૧૮૫૯ વરષે માધ સર સુદ ૧૧ દીને વાર રવી લષીતંગ લક્ષ્મીવિજય વીરક્ષેત્રે સંમાપતઃ ।। શ્રી

---

* આટલો નીચેનો કટકો ૧૧૬ અંકવાળા વિષયની નોંધ છપાવતી વેળા ભૂલમાં રહી ગયલો હતો, તે અહીં છાપ્યો છે. અં. બુ. જાની.

અ. ૧૨૦–વૃદ્ધ ચાણાક્યનીતિ–(સ ગુ નીતિ)–(ર. સં.)–
(લિ. સ. ૧૭૫૩) પૃ. ૨–૪૯ (તૂટક)

આરંભ–(પહેલુ પાનુ નહી હોવાથી રીતસરનો આરંભ અને પહેલી રાા કડી નથી)

ભણિ સાભલિ જાણિ સર્વતત્વપણું પામીઈ ॥૩॥

मुर्ष शिशो(मूर्ख)शिष्योपदेशेन । दुष्ट(ष्ट)स्त्रीभरणो च ॥

द्विपता(ता) सप्रयोगे(ण) पेताहितो (पण्डितोऽप्यव)सीदती ॥४॥

"ભરણુ પોષણિ વૈરીની સગતિ કરે ડાહુ પુરૂષ સીદાય ॥૪॥

दुष्ट भार्या शठ मित्रं भृत्या शो(श्चोत्त)त्तरदायका( ) ॥

स (सर्पे) च गृह(हे) वासो । मृत्युरेव न सशय ॥५॥

પેહના ઘર માહિ દુષ્ટ કલત્ર । મુર્ષ મિત્ર । ઉલગૂ અતરદાયક । પેહના ઘર માહિ સર્પનો વાસ તેહને મરણ જાણવુ । તેહનુ મરણનુ સદેહ નહી ॥૫॥

आपदा(द)र्थे(र्थे) धन रक्षे(द) दारार(रा र)क्षे(द) धनैरपि ।

आत्म(ा)न सतत रक्षे(द) दारैरपि धनैरपि ॥६॥

ડાહિ પુરૂષે । કષ્ટને અર્થે ધન રાષવૂ । ધનિ કરી સ્ત્રી રાષવી ॥ આપણપુ(પૂ) નિરતર । ધનિ પિ કલત્રાપિ આપણપુ(પૂ) રાષવૂ ॥૬॥

.. ॥૨૭॥

ઇતિ વૃધચાણાક્યે રાજનીતિશાસ્ત્રે પ્રથમોધ્યાય

અન્ત–प्राज्ञाज्ञुक्त(प्रज्ञायुत)शरीरस्य किं करिष्यति शनव (संहता)

छत्रोपानहयुक्तस्य वारिधारा निवार्यते ॥१४॥

(અહીં પાઠ બીજો આમ છે गृहीतहस्तशस्त्रस्य वारिधारा इवारय)

પ્રજ્ઞાવ પુરૂષનિ વિરીશુ કરિતે કિહિની પરિ યમ માથિ છત્રીડી પગિ પાસડા તેહનિ તડકો વરસાત શુ કરિ ॥ ૧૪ ॥

र्गार्तानामार्त(र्ति) सत्राय । प्रीतिविश्रामकारण ।

वेन रत्नमिद सृष्ट मित्रमित्यक्षरद्वय ॥१५॥

આર્ત પીડાનિ પ્રીતિનું વિશ્રામ સ્થાનક । મિત્ર એહવા બિ અક્ષર રૂપીયું રત્ન કહિણી શરયુ ॥

न राज्ञा सह मित्रत्व न सर्पो निर्विष( ) क(क)चित् ।

न कुल निर्मल तत्र स्त्रीजनो यत्र यायति ॥१६॥

રાજા સાથિ કિહિનિ મૈત્રી નુહિ । સર્પ નિર્વિષ નોહી । યાહા સ્ત્રીજન ઘણુનિ કુલ નિર્મલ નોહી ॥

इति वृधिचाणास्ये राजनितिसास्त्रे अटमो ध्याय ॥

વિષયાદિ-રાજ્યનીતિ અને સંસારવ્યવહારનીતિના ઉપદેશથી ભરેલા વૃદ્ધ ચાણાક્યનીતિ નામના સંસ્કૃત ગ્રંથનુ સરળ ભાષાંતર ગદ્યમાં કરેલું છે, અને મૂળ શ્લોક પણ સાથે સાથે ઉતારેલા છે.

વિશેષ-૧ આ ભાષાંતર પ્રકટ થયું જાણવામાં નથી; નવમા અધ્યાયથી તૂટક છે, એટલે રીતસરની 'ઇતિશ્રી' નથી, તેમ 'લિપિસંવત' આદિ પણ નથી. પરંતુ આના સમોવડિયા અં. ૧૨૧ ના ગ્રંથને અંતે જે લિપિસંવત આપેલો છે, તે ઉપરથી એ જ સંવતમાં પ્રસ્તુત ગ્રંથ પણ ઉતારાયલો હશે, એમ તેનું કદ, લેખનશૈલી, અક્ષરશ્રેણી, વ્યવસ્થા, અને પાનાના અનુક્રમ, એ સહુથી સમજાયછે. વળી સમજાય છે તેમ પ્રસ્તુત (અં. ૧૨૦) ગ્રન્થનાં ૫૦ થી ૧૧૦ પાનાં ખોવાયાં છે.

૨ પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે; છતાં 'ડ' 'દ' 'ધ' 'અ' આદિ કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે. વળી લહીઆએ જ્યાં લીટી પૂરી થાય છે, ત્યાં હ્રસ્વ 'ઇ' નું ચિહ્ન િ માત્ર લખીને તેનો લગાયત અક્ષર જોડેની લીટીમાં લખ્યો છે.

૩ આ ગ્રંથ **મસ્કત**(અરબસ્તાન)માં એક વણિક સજ્જનને હાથે લખાયલો જણાય છે. એથી અક્ષરચૂકમાં લેખનની અશુદ્ધિ પ્રવેશેલી સમજાય છે.

૪ પ્રસ્તુત ગ્રંથની ભાષા સંવત ૧૭૫૩ માં ઉતારાયલી હોઇને જૂની ભાષાના નમુના રૂપ છે. પ્રતિનાં પાનાં છૂટાં પડી ગયાં છે; તેમ કાગળો પણ ખવાયલા છે. ભાષાની દૃષ્ટિએ આ ગ્રંથ તપાસવા અને વિચારવા જેવો છે.

૫ ગુજરાતમાં ઇંગ્રેજી શિક્ષણ દાખલ થયા પૂર્વે સત્સંસ્કાર અને શુભ આચાર-વ્યવહારની નીતિના શિક્ષણ ઉપર સવિશેષ લક્ષ રખાતું હતું, અને મહાત્મા ગાંધીજી કહે છે તેમ લોકો લખવાવાંચવાના શિક્ષણમાં કાચા હોય છે, પણ સંસ્કારમાં, વ્યવહાર જ્ઞાનમાં તો પ્રખર હોય છે, તેનો દૃષ્ટાન્ત આ અને આવી ઘાટીના ગ્રંથો પૂરો પાડે છે.

અં. ૧૨૧-લઘુ ચાણાક્યનીતિ-(ર. સં.)-(લિ. સં. ૧૭)-૫૩ પૃ. ૧૧૧-૧૫૨

આરંભઃ—श्रीकृष्णाये नमः ॥ सरस्वतै नमः ॥

प्रणम्य सं(शं)करं देवं व्रह्माणं च जगद्गुरं(रुं)ः ॥
विष्णो (विष्णुं) प्रणम्य शिरसा । विक्षा(वक्ष्या)मि शास्त्रमुत्तमम् ॥१॥

તેહવુ સિરસા મસ્તકિ ॥ સંકર શ્રી મહાદેવ । અને વીસ્વનો ગુરૂ । પિતા બ્રહ્મા ઃ ॥ અને વિષ્ણુ । આદિ વિષ્ણુ । પ્રણમીને નમસ્કાર કરીને ઉતમ શાસ્ત્ર બોલુ ॥૧॥

चाणाक्येन स्वयं प्रोक्तं ॥ नीतिशास्त्रं समुचया(च्चयं) ॥
तदहं संप्रवक्षा(क्ष्या)मि । नराणा वुधिवर्धनं ॥२॥

તેહવુ ઉતમ શાસ્ત્ર । ચાણાક રાજાયે સ્વયે આફણીયે બોલુ । તે નિતિ-સાસ્ત્ર ન્યાય સમુહ । નર પુરૂષને બુધિ વધારવાનિ કારણ બોલુ ॥૨॥

अनो(तोऽ)र्थं पठ्यते शास्त्रे कीर्तिलार्वेषु जायते ।।
कीर्तिमान् पु(पू)ज्यते लोके परत्रेह तु मानवा(व) ॥३॥

પેહવા કારણે તુ યે સાસ્ત્ર ભણતે કીહા કારણ । યે લોકમાં હિ કીર્તિ પામીયે । કીર્તિવત પુરૂષ । અિ હિ લોકયનિ પરલોકય માનીએ પુછ્યે ॥૩॥

(પ્રથમો અધ્યાય)

અન્ત–प्राप्ति(प्त)व्यं(म)र्थं(र्थं) लभते मनुवो(ष्य) दैवोऽपि तु लन(घ)यितु न शक्य()
तस्मानशौचा(चो)न च विस्मयो मे ॥ यदस्मदीय(य) न ह(हि) तत्परेषाम् । १

મનુષ્ય પ્રાપ્તવ્ય અર્થ પામિઈ । તે પ્રાપ્તવ્ય અર્થ દૈવિઈ પરહુંર્કિ ન સકિ । એ કારણુનુ શોક વિસ્મય ન આણુનુ ॥૧॥

वने रणे शत्रु जा(जला)ग्नि मध्ये महार्णवे पर्वतसक्टे (मस्तके) वा ॥
सुप्त प्रमत(त्त) विपि(ष)म स्थित वा रक्षंति पुण्यानि प पु)राकृतानि ॥१२॥

એ સાતે વિષય સ્થાનકનિ વિષિ । પુરાકૃત કર્મ રાખે ॥ તે કીહા સાત સ્થાનક । એવા ના મા હિ રિણ સગ્રામિઈ ॥ અનિ વિરીને વિષિ । મહાર્ણવ સમુદ્રાન વિષિ । અગ્નિ મધ્ય વૈશ્વાનર માહિ । જલ માહિ ॥ અનિ પર્વતના શકટ માહિ । એ સાત વિષય સ્થાનકનિ વિષિ । તે પેલા જન્માતરનુ પ્રાચીન પુણ્ય હુએ તુ રાખિ ॥૧૨॥

इति लघु चाणाक्ये राजनीती शास्त्रि अष्टमो घ्याय ॥

यादश पुस्तके दृष्ट्वा । तादश ल्पीतं मया । यदि शुधिमशुध वा मम दोषा न दीयते ॥

સંવત **૧૭૫૩** વર્ષે ભાદ્રવા વિદિ અષ્ટમી સ્વઉએ સપુર્ણ । **મશકત મધ્યે** લ । હા વીઠલદાશ દુઆરિકાંદાસ

વિષયાદિ–આ, ચાણાક્યના નામથી સુવિજ્ઞાત રાજ્યનીતિજ્ઞે રચેલ, સંસારવ્યવહાર અને રાજ્યનીતિ સબધી વિવિધ પ્રકારનો વ્યાવહારિક શિખામણોનો સંગ્રહ છે આ તેનુ ગદ્ય ભાષાંતર છે

વિશેષ–૧ આ સગ્રહ પ્રકટ થયેલ નથી, ભાષા જૂની છે

૨ કાગળો જીર્ણ થવાથી ખવાયા છે લિપિ બાલબોધ છે પણ 'ણ' 'દ' 'અ' 'પ' 'ઠ' આદિ અક્ષરોને મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે પ્રતિ અશુદ્ધ છે પ્રતિ સ ૧૭૫૩મા **મસકત(અરબસ્તાન)** મા લખાયલી હોઇને પ્રાચીન છે તેથી ખાસ નોંધવા જેવી છે આમાં જે કાઇ અક્ષરચૂક કે લેખનદોષ જણાય છે, તેનુ કારણ વણિક સર્જકે પોતે ઉતારી છે તે હોઇ ઘટે છે પણ દેશાવરમા ગયેલા હિન્દુઓ પોતાની સાથે આવા નીતિગ્રંથો પોતાની માતૃભાષામાં લખાયલા લેઇ જતા અને તેનો પાઠ કરતા તેનું આ એક અમૂલ્ય ચિહ્ન છે

૩ 'વૃદ્ધચાણાક્ય' અને પ્રસ્તુત લઘુચાણાક્ય એક જ હસ્તાક્ષરે લખાયલાં છે અને પાનાના ક્રમ ચાલુ છે વચલા પાના નાશ થયલા જણાય છે

અં. ૧૨૨-ક-ભાગવતસાર-દેવીદાસ-(ર. સં.)-(લિ. સં. ૧૮૯૧)-પૃ. ૧-૨૬

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમાઃ ॥ શ્રી શારદાએ નમાઃ ॥ શ્રી ગરૂભ્યો નમાઃ ॥ અરથ શ્રીભાગવંત લખુ છેઃ ॥

શરશંત શાંમને વીનવુઃ ॥ ગંણુપત લાગુ પાએઃ ॥
ચરચા ચંદન બાવંનાઃ ॥ સુણો શારદા માએઃ ॥
શ્રી ભાગવંતકથા પાઠે કહુઃ ॥ તે તુ જટલી આંણુઃ ॥
રૂખી બેઠા છે વનને ઠામઃ ॥ રાએજી પધારા તેને ઠાંમઃ ॥
નહી આશંન નહી દીધાં માંનઃ ॥ ગલે ગાલો મુઓ શાંપઃ ॥

અન્તઃ-જમ સુધનવાની કીધી શાંહેઃ ॥ દુશ દુરજોધંન દુશાશંનઃ ॥
ભરી સભા મુઝારઃ ॥ હરી તુ મુજને રાખજેઃ ॥
જમ રાખી દ્રુપતી નારઃ ॥ વીખ ટાંલી વીખઆ કરીઃ ॥
ઉગારો ચંદ્રહાંશઃ ॥ હરી તુ મુજને રાખજેઃ ॥
જેમ પાછું આપુ રાજઃ ॥ કરજોડી દેવીદાશ કેહેઃ ॥
હરી હરીને ચરણે નમોઃ ॥ અડશેટ તીરથ નવડાવીએઃ ॥
કુલ ખેતર કરીએ જોગઃ ॥ અવની વીખે દંન કરો તેએ શક્રકે કાજઃ ॥

શ્રી ભાગવતકથા પરીપુરણ કીધી છેઃ કરતા શ્રીગોવંદ કરેઃ ॥ નીમીત માત્ર અવીધાંન ॥ શાંપુરન છેઃ ॥ શ્રી બાલકશંનજીની કીરપા છેઃ ॥ શ્રી ગોપાલજીની કીરપા છેઃ ॥ શ્રી લાલજી મહરાજની કીરપા છેઃ ॥

વિષયાદિ-પાઠક નિત્ય પાઠ કરી શકે તે હેતુથી લેખકે શ્રીમદ્ભાગવતની કથાનો સાર સંક્ષેપમાં રચ્યો છે.

વિશેષ-૧ પ્રસ્તુત સાર લોકમાં ઘણો જ પ્રિય છે અને કુલીન સ્ત્રીઓ, એક વખત એવો હતો કે, તેનો નિત્ય પાઠ કરતી. પ્રતિ લગભગ અર્વાચીન છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. વચ્ચે વચ્ચે લહીઆને હાથે કેટલીક લીટીઓ તેમ કડીઓ પણ પડેલી જણાય છે.

૨ પ્રસ્તુત સાર લખ્યાનો લિપિસંવત અન્તમાં આપેલો નથી, પરંતુ તે પછીના એક પાનામાં નીચે પ્રમાણે લખેલું છેઃ—

શંવત ૧૮૯૧ ના વરખે કારતગ શુદ ૪ વાર શોમે.

અં. ૧૨૨ ખ-પદ (વગેરે) ભીખો, અને રણછોડ-(ર. સં.)-(લિ. સં. ૧૮૯૧)

કક્કો (તૂટક)-'ડ' થી 'અ' સુધીનો શ્રીકૃષ્ણના ચરિતને ઉદ્દેશીને લખેલો છે. રચનારનું નામ નથી, કારણ કે તે તૂટક છે.

નને નરકાસુર મારો એહ ॥ બેહેન દેવકી પરણાવા એહ ॥
આઠમો ગરભ તુને મારે શહી ॥ નનો તાહાં દુમેલો થઈ ॥ ૫ ॥
એગે તો છત્રપતી આપ ॥ અઆઠનુ કોણ લેશે પાપ ॥
બેહેન દેવકી જે માઈ શહી ॥ ચયાળ્જીની ચોપેટી થઈ ॥ ૬॥

હીરતન-પાચ રણછોડનાં છે. શ્રીકૃષ્ણુજીનો મહીમા લલિત પદોમા વર્ણવાયો છે, લિપિ ગુજરાતી છે

પદ પાંચ ભીખાનાં છે, કેદારો, સોરઠી વગેરે રાગમાં પદબંધ છે લિપિ બાલબોધ છે પદનો વિષય, થાણુ અને આની પ્રબોધ એ છે, અને એ બે પદ હરિભજનની ચેતવણીના છે

અ. ૧૨૩–हरिविजयविलास (ऐ का) बाहरोट प्रज–(र स १९१५)
पृ १–६ (तूटक)
(प्रति अपूर्ण)

. . .. मोघ ॥ १ ॥

छद त्रोटक–अव राजदुवार वर्णातु अति । पुनिय सुखभोग विरमपती ।
नृपधाम विशेक बनाव् करे । तवता बहु काच दिवाल धरे ।
कर मार हिं गोर सुरग कहु । सुरचीत्र अनेक लिपाय चहु ।
जुकीय तक कोमल धाम जहू । धनधाम अविचल ताय धहू ।
नत और बिलोलिय ठामवषे विरचे अत तेज प्रकाश वधे ।
झगहि यग गोप अहानें मह्य की । मनुदेव पुरी छ विआय दकी ।
सनराज ती राणीय ताय सती सुष भोगवती सब भागवनी ॥ १ ॥

अन्त –साद सस सादर तणी करे कलम बनराय
तदपि चरित्र हिसापकी लेके कोण लगाय ॥ १४ ॥
थावर जगम आप दये सब घट आप निवास
चेतन लिनो आपहि कहे भयो घट नाम ॥ १५ ॥
थावर जंगम जलहि थल महितूल घर आकास
लष चोरासि वांण लष चेतन आप प्रकाश ॥ १६ ॥

इतिश्री हरिविजयविलास ग्रंथे बारोट वजाविरचिते ग्रंथ उत्पननो नाम प्रथमो विलाश ॥ सपूर्ण ॥ श्रीरक ॥

विषयादि–ગોહિલ વંશના ભાવનગરના રાજા જશવંતસિંહના દરબારનુ વર્ણન આમા પૂરી છટાથી કર્યું છે દિવાન ગવરીશંકર ઓઝા આદિ બીજી મુસદ્દીઓ, તથા ગવરીશંકરના પુત્ર વજેભાઈ, શામલદાસ પરમાનંદદાસ વગેરેના ગુણલક્ષણ વર્ણવી,

હરિ-વિષ્ણુના મહિમાનો સંવાદ આલેખ્યો છે. ૧૯૧૫ ના આસો સુદ ૧૦ની દરબારનું વર્ણન આમાં છે.

વિશેષ—આ માત્ર પહેલો વિલાસ છે, તેમ આરંભમાં પણ ત્રુટક છે.

અં. ૧૨૪-ક-દશમલીલા-વિપ્ર પરમાનંદ-(ર. સં.)-(લિ. સં. ૧૮૮૨)-પૃ. ૮

આરંભ—શ્રીગણેશાએ નંમા ।। શ્રીઅરથ શ્રીદશંમલીલા લખુ છે ।।

શ્રીગરૂચંરણ કમલ રૂદીઆ **રાંમજી** ।। **સંખેપે દશંમલીલા** હરીગુણ ગાવાજી ।।

શકલ વઇશનવ જંન કરૂંણા કીજીઆઃ
માતા શ્રીશર...તી વાંણી શુભ દીજીએ ।।
ગુણ ગોવિદના ગાઉં...મન ર દ્રવી ।।
વરણુ કવી ભંપાંરી નથી કો...કવી ।।
ભાખું ભંમંલીલા ગોકુલ ગમજી ।।
......ગુણ કઠારે કેશવ રામજી ।।
ભુતલે ભાર... અશુરા વાધીઆા ।।
વાશુધારા શરગે... આરધીએઃ ।।
ઇશવર ઇંદર અજર અમર તોલ ચાંલ ।।
દુઃખ શ્રીદઆલ જે કેવા હેતરં પાગ ।।

અન્ત—બીજમાં વાલા વીઠલઃ શ્રી શારદા લખાં ।।
ગોપી ગોવંન લીલા વંરણવી રાંશ ન રાખો ।।
તે હેતેશુ વરણવી શખં(પે)ઃ માનુશ પાંમર પાંણી ।।
એહેવી હા દવા બુધલીલાઃ શ્રીરામે વાદ વાખાંણી ।।
પોતાનું સુખુધ સારૂ : વંરણવી કશણકથા ।।
શુણ તુ માણ અંણુભાવં : જા ઝાં તે નીજાનમા જથા ।।
પુરવ પવીત્ર રદાશુ : દાશને દાશજી ।।
કંઈ ગુણ ગોવીંદની કવિતા કહીએજી ।।
વદે વીપર **પંરમાનદ** : ચાંરણ કહીએજી ।।
કથા એ ક્રશણની કરી શુણા આ(એ)કધાનજી ।।
તેને શનમુખ છે : શ્રી ભગવાંનજી ।।

ઇતિશ્રી દશમલીલા શમાપુરંણ ઉતારી છે શવત ૧૮૮૨ ને વરંખે પોશ વદ ૮ વા. જુમે તે રાતે શંમપુરંણ કેરી છે લખનારંને દોશ નંહી દીજીએઃ

મુલ્રચુક જોઇ તપાસી વાચી લાઇજે જેને જઓ કોઈ વાચવા લઇ નેં આની રાખે તાને માથે બાર ગામ ભાગનુ પાપ છે દા. શા. હરગોવનદાશ ગોવંન- દાશની છે એ જાણજો ગીનાતો વાણીઆ વીરો પરવાડની ચોપડી છે વાપારમ કશીએ છે

વિષયાદિ-૧ આ શ્રીમદ્ભાગવતના દશમ સ્કધના રાસપચાધ્યાયી સુધીના ભાગનો સારોદ્ધાર છે, શ્રી કૃષ્ણના બાલચરિતથી આરભી રાસલીલા પર્યંતનું ચરિત વર્ણવેલું છે

૨ ગરબાની લઢણે પદબંધ બાંધેલો છે પદસંખ્યા આપેલી નથી

વિશેષ-૨ આ લીલા પ્રકટ થયલી જાણ્યામાં નથી કવિનુ નામ પરમાનદ છે આથી વિશેષ ઓળખ કવિ વિષે આપેલી નથી પરતુ તે મહાકવિ પ્રેમાનંદની હોવાનું સમજાય છે બીજી પ્રતિઓ સાથેની સરખામણીથી આ અમાન વારવેલું છે

૩ પ્રતિ સંવત ૧૮૮૨મા લખાયલી છે, લિપિ ગુજરાતી છે, પાનાં જીર્ણ છે અને આરંભમાં ફરપાયલાં છે અશુદ્ધિ વિશેષ છે, એક વણિક સજ્જને તે લખેલી છે એટલે તેની લેખનશૈલિ ને અંગે લેખનદોષ જણાય છે

અં. ૧૨૪ અ–શુકનાવલિ–(ર. સં.)–(લિ સં. ૧૮૯૨)–પૃ. ૩

આરંભ–શ્રી ગણેશાહે નમા શ્રી શારદાઆ નમા શ્રી સીધ માતાજીની કીરપાથી શરશતી પરશંન થજો શ્રી ગુરૂચરંણ પરતબાથી શુકનાવલી લખી છે.

પરથમે શ્રી રામા પુછે શેહેદેવ કેહે પચરતન લાભ હેશે ઉમદ શકલ છે શરીરે શુખ લાભ ઘણા હોશે ૧।। બીજે નારદ પૂછે શ્રી માહાશુ(વ) કહે છે ચીતવે લાભા ઘણો ઉદ્યપ કરજો કારજ થશે ઘણુ પણ દારા પામશો હનુ માને પુજા કરેજો ૨।। તીજે પારવતી પુછે શ્રી માહદેવ કેહે છે કોમમા શંકા છે પરીતાબ બહુ માહા વીરધ છે પોતાના શત્રુ સાથે માંન કરે છે પંણ ધરમ શાહાય ૩।।

અન્ત–એકતીશમે રાજા અરજુન પુછે શ્રી કરશણા કેહે છે લાભ છે પાણુ કાલ હાથમા અવરો પણ વાહન પરાપતી છે શુખ મીન શમાગમ ૩૧।। બતરીશમે રાજા માનધાતા પુછે ગાલવ રૂખી કેહે છે, વિલબ છે ।। પણ કારજ શીધ છે ।। સતાપ રાખો દીને ૧૪ પછી લાભ છે ।। શુખ છે ।।૩૨।।

-શુકનાવલી શમપુરંણા શમાપત ।। શવત ૧૮૯૨ ના વરખે દુતી આશાડ શુ० ૫ વા. બુધે શવરે શમપુરણ ઉતારૂ છે ભુલાચુક તાપાશીને વાચજો દા ચોકશી હરગોવંનદાશ ગોવનદાસનીઇ છે જો ચોપડી વાચવાન શારૂ લઈ જા અને ઓલવે તેને બારગામ ભાગાનુ પાપ છે તો જાણજો.

વિષયાદિ–આ શુકનાવળીમાં એકથી બત્રીસ અંક દોરી પ્રત્યેક અંકનું ફલ લખ્યું છે. મનમાં કામનો વિચાર કરીને પ્રત્યેક પૃચ્છકે બત્રીસમાંથી કોઈ તે અંક ઉપર

આંગળી મૂકી, તેનું ફળ પછીથી વાંચવું, એવી સામાન્ય પદ્ધતિ આવી શુકનાવલિ સબંધમાં હોય છે.

વિશેષ—આ શુકનાવલિ પ્રકટ થઈ નથી. પ્રતિ સંવત ૧૯૯૨ ની છે, તેની લિપિ ગુજરાતી છે.

નં. ૧૨૪-ગ-પદ્મમાવતી-શામળભટ-(ર. સં.)-(લિ. સં. ૧૮૮૨)-પૃ. ૧-૩૯-(તૂટક)

આરંભ—શ્રી ગણેશાએ નમાઃ ।। શ્રી શારદાએ નમાઃ ।। શ્રી ગરૂઓએ નમાઃ ।। અખાંન શ્રીપદમાંવતીનુ લખુ છેઃ ।।

જે જે પારવતીના નંદનઃ ।। વંદન શુર તેતરીશઃ ।।
એક દંત ઊજવલ જેહેનેઃ ।। પ્રથમે નામુ શીશ; ।।
અસ્ટ કમલ માંહા છે રે ફરશીઃ ।। ભુજા ચાર તાંહે શોહેઃ ।।
સીદુર શોભીત રંગ રાતોઃ ।। ઊર શેવતરા હારઃ ।।
ચરંણકમલ ચાલતાં વાગેઃ ।। ઘુઘરીનો જમકારઃ ।।
ગજવંદન મોદીક અતી વલભઃ ।। મુખશ તંણુ વાંહંનઃ ।।
અક્ષાંણ કહુ પદમાંવતીનુઃ ।। શતી શ્રીરોમંણુ જેહેઃ ।।
પુસ્પશેન રાએ વરીઃ ।। વરંણુવ કરૂ જેહઃ ।।

અન્ત—(છેવટનો ભાગ તૂટક હોવાથી રીતસરનો અંત નથી.)

દોહોરા ।। શાંમા કેહે રાએ શાંભલોઃ ।। નીરમળ તાહારૂ નામઃ ।।
ભાટ મોકલવાં નહી પડેઃ ।। થાએ તંમારૂ કાંમઃ ।।
પુરમાં પુશપશેન તમને પાઠવુઃ ।। તો શ્રી આપો મુને લાહાંણુઃ ।।
શાંભલતાં વીસ્મે થઓઃ ।। રાઝા ચતુરસુજાણુઃ ।। ૫૨૫ ।।

ચોપાઇ ।। મહીપતી કેહે જે માંગે તુ; ।। વચંન મારૂં જે આપુ હુઃ ।।
સોંપુ શોલે શણુગારઃ ।। હોશે હેમ ભારે ભંડારઃ ।।

વિષયાદિ—૧ પુષ્પશેન રાજા કેવાં અદ્ભુત કાર્યો કીધા પછી પદમાવતીને કેવી રીતે વરવા પામ્યો તેની વાર્તા છે.

૨ દોહરાચોપાઈથી પદબંધ બાંધેલો છે. કડીની ગણના આમાં બરોબર આપેલી નથી, પરંતુ કેટલેક બે કે તેથી વધુ દોહરા કે ચોપાઈનાં 'જુથ' જાણે એક કડી હોય તેમ તેની ગણના આપેલી છે.

વિશેષ—આ વાર્તા બૃ. કા. દો. ભાગ ૧ માં પ્રકટ થઈ છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પ્રતિ ૯૦ વર્ષની જૂની છે. કાગળો જીર્ણ અને ખવાયલા છે. પ્રસ્તુત વાર્તાનો અન્તનો થોડોક ભાગ તૂટક છે. આસપાસનાં લખાણથી તેનો લિપિસંવત ૧૮૯૨ પછીનો જણાય છે.

અં. ૧૨૪-ઘ-મેનાપોપટની વાર્તા-શામળભટ-
પૃ. ૧-૬૩ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશશાએનુમા ।। શ્રી ગરૂભોએ ણુમાં અથ શ્રીધારાર્ને બત્રીશી ।। મેનાંપોપતની વારતાં લખી છે ।।

આંરંધૂ ઉમઆપત એ ।। શરસ્વતીનાં પુજુ પાએ ।।
કરૂ વીનતી નામી શીશ ।। ક્રીપા કરો સુજને જુગદીશ ।। ૨।।
બેહુ કરજોડી લાગુ પાએ ।। તમ્યો પ્રતાંપે ગ્રથ પુરણુ થાએ ।। ૩।।
જીભાં આવી વાશ જ કરો ।। રોવક ઝાણી બાહે જ ધરો ।। ૪।।
શદા મન રાખોજી પવીત્ર ।। વરણવુ હરખે વીક્રમચરીત્ર ।। ૫।।
માલવમુક્ષ શુભ ધારા ગામ ।। પવીત્ર ભોજ રાજાનુ નામ ।। ૬।।

અન્ત-કેહે પુતલી ભોજ સુજાણુ ।। શાંભલ રાયે જોડીને પાંણુ ।।
સુઠા માહે સુઠી હોયે જેમ ।। શખેપે કહૂ છઉ તેમ ।। ૩૮।।

દૂહો ।। આયે ચરીત્ર જે શાંભલે ।। મનમા થઈ પ્રદીન ।।
પૂન્ય ચંદ્રાયે(ણુ)વ્રતતુ ।। રેવાનુ દરશન ।। ૪૧।।
યેક પહોર યેક પદ જે ।। શુણે શીખે ને ગાયે ।।
વીજોગ ભાગે તેહ તણો ।। યાંસ્યા પુરણુ થાયે ।। ૪૨।।
. વીધ્યા પામશે ।। નીરધન પામે ધન ।।
કૂયારો ક

વિષયાદિ-૧ સિંહાસન બત્રીસીમાંની વાર્તા, પદ્‌માસના પુતલીએ ભોજરાજાને કહી છે મેના અને પોપટ વચ્ચે મેનાના પતિવ્રત(પણા) સબધમાં આવેલા કનડનો નિર્ણય વિક્રમે કેવાક આત્મભોગ આપીને કરી આપ્યો તેનું વર્ણન આ વાર્તામાં કરેલુ છે

૨ દોહા, ચોપાઈ અને છપ્પા, એથી પદબધ બાધેલો છે પદ ૧૩૪૧ છે, જો કે વચ્ચે વચ્ચે ગજુના પ્રત્યેક પક્તિની પણ પદસખ્યામાં સમાવેલી છે

વિશેષ-૧ આ વાર્તા છપાઇ છે પણ ઘણી અશુદ્ધ રીતે પ્રતિ સવત ૧૮૯૨ ના આસપાસની છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે પ્રસ્તુત વાર્તાનુ છેલ્લુ પાનુ અ ય કોઈ પ્રાચીન પ્રતિનુ હોય એમ તેની લેખનશૈલી અને મરોડ આદિથી સમજાય છે પ્રતિમા 'જ'નો મરોડ બાળબોધ લિપિનો છે માત્ર થોડીકજ અન્તની કડીઓ પડે છે, આથી લિપિસવત કે કવિ-ઓળખ વિષે કઈ માહિતી મળી શકતી નથી

અ ૧૨૪-ઙ-પ્રકીર્ણ પદ્-હિન્દી પૃ ૧-૨

दरवाजे दरवाजे अनहद झींगी बाजे । अलीतना दरवाजे

વિષયાદિ-પદ-પચરગના સ્નાન (શ્રીકૃષ્ણ સબધી) વર્ણવ્યાં છે. પૃ-૧-૨ લિ. સ. ૧૮૮૭.

અં. ૧૨૫ ક—ગોવર્ધનદાસ, હરિદાસ, તથા કનૈયો— પૃ. ૧-૬; ૧-૬.

આરંભ:—શ્રીગણેશાયે નમઃ ॥ અથ કીરતન ઓછવનાં લખાં છે ॥ ગોરધના॥
શાખી ॥ શ્રી ગુરૂને ચરણે નમુ માગુ એ નીજ ગનાન ॥
સ્મરણ કરવા કરણનું ॥ પ્રભુ ગોવરધનનુ ધ્યાન ॥
ચાલ ॥ હાં રે શ્રી ગોવરધંનનુ ધાન ॥ એમ બોલા શ્રીભગવાંન ॥
આપણે ઇહ ઓછવને તજીએ ॥ શ્રીગોવરધન ભજીએ ॥

અન્ત—હનીહાં રે ॥ વરશે અંખડી રે ધાર ॥ દુખ નહી પાંમે કાંઇ રે લગાર ॥
ગીરી થઓ તાંતો રે અંગાર ॥ તેહને જલસ્પરશ નહી લગાર ॥
થાલ ॥ એહવી અકલ ગત ગોવંદની ॥ રાંગ રંગ ન ગનાંન મધુરાં ॥
બલહારી હરીનાં છંદની ॥ જુગલ જુજારાંરા બેલે ધુધરી ॥
ચરણે જમકાર કરે ॥ કર ત્રીજે ગીરી સ્થંભો ॥ કર ચોથે મોરલી અધુરધરરે ॥
શેશ પાતાલથી મોહી રહા ॥ **હરીદાસ** ગુરૂ એમ ઓચરે સ્વર જોઇને અચરત થઇ રહાં ॥

આરંભ—(ગોવર્ધનદાસ)

રાગ કેદારો ॥ રાત મધને શમે જશોદાજી કહૌ અપાર ॥
રએ શંધાર વાળતો પરવત ધરણી મેલ મોરાર ॥
ચાલ હારે હાંવે જશોદાજી કેહે કુએરને પરવત મેલ ધરણી ॥
તાહારો વેદ ન જાણે ભેદ રે પ્રભુ તહારાં કરણી ॥

... ...

અન્ત— હારો ઇન્દ્ર કેહેવાએ ॥ અહીં જીતાં તે જાદવ રાએ ॥
જે ઇન્દ્રને કીધો પશાંએ ॥ મલી મોટે મને શરાં કાજ ॥
જે શીખે શાંભળે ને ગાએ ॥ તેહનાં ભવનાં પ્રાંતીક જાએ ॥
કહી ચરણે કનૈઓ દાશ ॥ ગોવરધન ગાંએરે રાશ ॥
ગોવરધન રાંશ સપુરણ ॥

વિષયાદિ—૧. શ્રીકૃષ્ણે ઇંદ્રની વૃષ્ટિનું નિવારણ કરવા ગોવર્ધન પર્વત તોળયો, અને ઇન્દ્રને નમાવ્યો તેનું વર્ણન પ્રસ્તુત પદોમાં કરેલું છે

૨ હરિદાસનાં પદનો પદબંધ સાખી અને ચાલથી બાંધેલો છે. કુલ પદ ૧૫ છે અને દરેકમાં ૪-૫ કડીઓ છે; ત્યારે **કનૈયા**નાં ૧૩ પદનો રાગ કેદારો અને ચાલ તેમ સાખી અને ચાલથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ—પ્રતિ કંઇક અર્વાચીન જણાય છેઃ લિપિ ગુજરાતી છે. પદની સંખ્યા તેમજ લિપિસંવત લહીઆએ નોંધેલાં નથી.

અ. ૧૨૫-ખ-બાલલીલાનો કકકો-પૃ. ૧-૩-(તૂટક)

આરભ-શ્રી ગણેશાયે નમાં ॥ શ્રી ગરૂભોયે નમા ॥ અથવા બાલલીલાનો
કકો લખો છે ॥
કકે લીજે રે શ્રીક્રસ્ણજીનુ નામ્મ ॥ અવીચન પદ આપો ભગવાન ॥
ભવના બધન છોડે જેએ ॥ કકો લીલા કહીએ તેહ ॥
ખખે ખડ વીચારી શ્રમ ॥ પાપે પડવુ છે નીરવાણુ ॥
મોહો માયા મછર પરહરો ॥ અમો તો વળી પાસે ખરો ॥
અન્ત—(તૂટક હોવાથી રીતસરનો અન્તભાગ નથી)
ધધે ધરજા કીધુકો સહી ॥ બેન મલી પણુ મળી નહી ॥
કકાસુરે હેવી વાણી કહી ધધો એમ બોલે છે હાહી ॥

વિષયાદિ-શ્રી કૃષ્ણનુ બાલચરિત અને મ્સના વધનુ પરાક્રમ પ્રસ્તુત કક્કા દ્વારા વર્ણવેલુ છે

વિશેષ-પ્રસ્તુત કકકો પ્રકટ થયો જાણ્યામા નથી પ્રતિ કઇક અર્વાચીન છે, લિપિ ગુજરાતી છે

અ. ૧૨૫-ગ-કકકો-(ગુ. તત્વ૦)-પૃ. ૧-૪ તૂટક

આરંભ-કકા કરણી કરની શાર ॥ ફરી નહી મનશા અવતાર ॥
ભુ ભુડલ ભરયખડ જેહ ॥ કલીમાં કારણુ છે એહ ॥
શતગુર શરણે જનમ શધાર ॥ કકા કરણી કરની શાર ॥ ૧ ॥
ખખા શરવે ખોટુ જાણુ ॥ શસ હરી શાચા પરમાણુ ॥
શપન જેમ આવે ને જાએ ॥ જાહાથી ઉપનુ તાહા શમાએ ॥
ચોરાશી લખ ને ચારે ખાણુ ॥ ખખા શરવે ખોટુ જાણુ ॥ ૨ ॥
અન્ત—(પ્રતિ તુતક હોવાથી રીતસરનો અન્ત ભાગ નથી)
રરા રૈણુનો ઉતારો ભાર ॥ હરી ભજીને ઉતરો પાર ॥
ચોરાશીનો ખોતો ખ્યાન ॥ માયા મનથી પાછુ વાર ॥
શરવે શારનું એ છે શાર ॥ રરા રણુનો ઉતારો ભાર ॥ ૨૭ ॥
લલા લાભ લેવાનો લાગ ॥ હરખ શોક એ મનથી ત્યાગ ॥
ચીલ(ત) સતોશ શમજનું કામ ॥ ચચલ ચીતને રાખો ઠામ ॥

વિષયાદિ-વૈરાગ્ય અને તત્વજ્ઞાનનો પ્રબોધ પ્રસ્તુત કક્કા દ્વારા આપેલો છે

વિશેષ-પ્રસ્તુત કકકો પ્રકટ થયો નથી, તેની શૈલી અને વિચાર માર્મિક છે, માત્ર છેવટનો ભાગ 'વ'થી 'હ' પર્યંતના પત્રો છે પ્રતિ અર્વાચીન છે, લિપિ ગુજરાતી છે

अंक १२६–दानमनोहर–(सं. ऐ. का.)–पृ. २–८–१

आरंभ— मः ॥

अनवद्यगुणग्रामो गौडवंशोतिविश्रुतः ॥६॥
अथ भार्गवगोत्रं च यजुर्वेद......तु ॥
माध्यंदिनी शुभा शाखा देवी नारायणी तथा ॥७॥
तदन्वये तु संजातो नागराज......मः ॥
तस्मात्प्रतापमार्तंडो धर्मराजर्षिको भवत् ॥
विश्वस्याश्वासको वीरो वि......र्षिकः ॥
ततः शत्रुषु प्रबलत्वाच० राजर्षि प्रबलस्ततः ॥८॥
हरिवपुलो यस्मा...दारण... ॥
हरि प्रबल राजर्षिस्तस्मादाविर्बभूह ॥१०॥

अन्त—हिरण्यगर्भ त्वथ गोसहस्रं...भूत घटाख्यं ददानं ॥
आचार्यवर्य खलु पाठकेन्द्र दत्तं विधिज्ञं प्रविधाय स ॥६४॥
राजाश्रितो द्विजश्रेष्ठो हरि शंकर रावल ॥
तज्ञो गणपतिश्चिव गौडवं......र्णयत् ॥६५॥

इति गणपतिरावलोत्तयः ॥

अन्त—भारत–से विशिष्टेभ्या यच्चाश्नासि दिने दिने ।
तत्ते वित्तमहं मन्ये शेषं कस्यापि रक्ष ।

शतपथश्रुतिः ॥ तरेत्रयं विशिष्ये दमं दानं रयायेति ॥ आयासशः पाणिभ्यो पिं गरीयसः । गतिरेकैव वित्तस्य दानमन्या विपत्तयः न्यायेनाजर्नमर्थानां वर्धनं च...सत्राये प्रतिपत्तिश्च सर्वशास्त्रेषु पठ्यते । आक्रम्य द्विजै र्यु—

વિષયાદિ–૧ આ સંસ્કૃત ભાષામાં રચાયલું ઐતિહાસિક કાવ્ય છે. ગૌડ વંશના રાજા મનોહરે શોલાપુર આગળ, મોગલ દરબારમાંથી પાછા ફરેલા શિવાજીને હરાવ્યો, તેથી તેને શોલાપુર પ્રદેશનો રાજા દિલ્હીપતિએ બનાવ્યો, અને તેને અંગે રાજા મનોહરે સં. ૧૭૧૧ માં ઔદિચ્ય બ્રાહ્મણ ગણપતિ રાવલને સુવર્ણતુલાનું દાન આપ્યું, એ પ્રસંગ પ્રસ્તુત કાવ્યમાં શ્લોકબદ્ધ વર્ણવેલો છે. વળી તે સાથે ભટ્ટ મહાદેવને દાન આપ્યાનો પ્રસંગ પણ વર્ણવેલો છે.

૨ આરંભમાં રાજા મનોહરની તેના ગૌડવંશીય પૂર્વજોથી આરંભ વંશાવલિ આપેલી છે, અને રાણા પ્રતાપનો તે વંશજ હોવાનું જણાવેલું છે. દાનમાહાત્મ્ય દર્શાવવા મહાભારત, શતપથ બ્રાહ્મણ, આદિમાંથી અવતરણો નોંધેલાં છે.

૩ આ કાવ્ય પ્રકટ થયું જાણ્યામાં નથી.

વિશેષ–પ્રતિનાં પાનાં આઠ છે. તેમાં ૮ મું પાનું અલગ પડે છે. પહેલું પાનું એટલે કે આરંભનો ૭ શ્લોક જેટલો ભાગ નથી, તેમ ૮ મા પાના પછીનો ભાગ નથી.

અં. ૧૨૭-ક-આદિપર્વ-(ગુ. આ.)-વિષ્ણુદાસ-(ર. સ)-
પૃ. ૧૦૩-૨૦૮ (તુટક)

આરભ-(પહેલાં ૧૦૨ પાના ન હોવાથી રીતસરનો આરભ નથી)

ઢાલ -જન્મેજયે ॥ પરીક્ષત રાએનો ॥ તન ॥
કૂલ એક રાખૂ ન આરતીક રુખી પાવન ॥ ૩ ॥
તે કથા કહુ શર્વ ધર થકી ...... આણી આજ ॥
જે સાંભલે દુખ વામીએ ॥ પામીએ સુખ ॥ ૪ ॥
એક વાર પરીક્ષત શાયરો ॥ વન વીખે ભ્રગઆ શા ..॥
પ્રધાન સાગે આકમી ॥ શાહાસીક નર શર્વ કોએ ॥ ૫ ॥
બહુ ભ્રગ. .રા વન વીખે રે ॥ એક ભ્રગ નાઠો તાંહિ ॥
તેને શોધતો પાછન .॥ ગહ આવીઓ વન માંહે ॥ ૬ ॥
તારે ચાત પામો પરીક્ષત ॥ જોવાને લાગો શાંએ ॥
ગેઉ વૃદમાં પ્રીણુ ચારતો ॥ એક વીપ્ર દીઠો કોએ ॥ ૭ ॥

. . .

ઉથલો-સુખ નાગ પામા શોએ ॥ એ આસ્તીકની ઉતપત કહી ॥
વીષ્ણુદાશ કેહે તે શાં .॥ શૌનક રૂખી બોલા શહી ॥ ૫૦ ॥
કડવા ૧૫॥ રાગ દેશાખ ॥ કડી ૮૪૪॥

અન્ત-પછી પાર્થે ક્રોધ ધરી તે ઉપરે ॥ દશ અધા મેલા બાંણુ ॥
મારી છેદ કરો ત્રાહો ઠાંમે ॥ કપટ માટે તે જાણુ ॥ ૩૭ ॥
પછે બાણુ ધર્વ એ શૂરપતી સાથે મકુ અપાર ॥
તેણી (સ)મે વાધો પાર્થ તે ॥ શૂરપતી તેણી વાર ॥ ૩૮ ॥
મેઘવણી છેદૂ પવનાંઅસ્ત્રે ॥ દૂર કરી જલધાર ॥
વીદૂત નાશ કરીને નીરમલે ॥ કીધુ ગગન અપાર ॥ ૩૯ ॥
પછી શીતલ વાર્ય વાએ એક ॥ મડલ શહી નીરમલ થઉં જાણુ ॥
એણે પ્રકારે ખાડવ વનને ॥ અગ્ની દેહ નીરવાંણુ ॥ ૪૦ ॥
એણે કરીને ભૂવન ત્રણમાં ॥ બે પાંમૂ શ્રવ કોએ ॥
ભૂવન ત્રણના નાથથી હાદ ॥ અમર ભયાતર હોએ ॥ ૪૧ ॥
આનંદ પામો પાર્થવો ॥ મન કપો શૂરપતી મન ॥
હવે વનના પ્રાણી વીચારે ॥ આપણુ હણીએ કીરણુ અરજૂન ॥ ૪૨ ॥
ઉથલો ॥ આપણુ હણીએ કીરણુ અરજૂન ॥ એવૂ વીચારે મનશુ રહી ॥
કડવુ ૬૯ ॥

. . ..

વિષયાદિ—આ શ્રી મહાભારતના આદિ પર્વનો સારોદ્ધાર છે. રાગ અને ઢાળવાળી પદબંધ બાંધેલો છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં કડવાં ૧૫ થી ૬૫ છે.

વિશેષ—૧. આ પર્વ પ્રકટ થયેલું નથી. પ્રતિ જીર્ણ તેમ જ જૂની છે. પહેલાં ૧૦૨ પાનાં પ્રસ્તુત પ્રતિમાં નથી, અને ૧૦૩–૧૩૪ પાનાં કરપાયલાં તેમ જ વચ્ચેથી ખવાયલાં હોઈને કેટલોક ભાગ ગયો છે. પ્રતિની લિપિ ગુજરાતી છે. લેખનશૈલી જોતાં પ્રતિ ઘણી જૂની જણાય છે. દરેક કડવાને અન્તે રાગનું નામ તથા કડીસંખ્યા આપેલાં છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં જનમેજયની મૃગયાના આરંભથી તે અર્જુને ખાંડવ વન બાળ્યું ત્યાં સુધીના પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. પાનાં પાણીથી ભીંજાવાથી તેમ વચ્ચે વચ્ચે ચોંટવાથી પંક્તિઓ ઉકેલવી ઘણી જ મુશ્કેલ થઈ પડે છે. પ્રતિ સુરતથી મળેલી છે, તે કદાચ આગમાંથી બચી હોય. પ્રસ્તુત પર્વનાં છેવટનાં પાનાં ૧૨ ને આશરે પડેલાં સમજાય છે.

૨ પ્રસ્તુત પર્વ પછી મહાભારતના કોઇ એક પર્વના સારનાં બે પાનાં બાંધેલાં છે, તે જીર્ણ અને કરપાયલાં હોવાથી તેનો સંખ્યાક્રમ નથી જણાતો.

અં. ૧૨૭–ખ–ઉદ્યોગપર્વ (?)–(ગુ. આ.)–વિષ્ણુદાસ (?)–(ર. સં.)–પૃ. ૨૨૦–૨૨૮ (તૂટક)

આરંભ—(પહેલાં બે એક પાનાં ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

...હી પતી નીલધ્વજ ॥ વીરવરમા રાએ ॥ ૮॥
દંડ ધીર જે તે વલી અહસેન ॥ માહા શૂભટ જે હોએ ॥
વલી બીજા નૃપ અનેક મીત્રી ॥ તેડાવીએ શ્રવ કોએ ॥ ૯॥
માહારે પુરોહીત એક છે શહી ॥ ગૂણસીધૂ ભણીએ જેહ ॥
ધૃતરાષ્ટ્ર દરજોધંન ભણી ॥ મોકલીએ આંથી તેહ ॥ ૧૦ ॥
એવૂં શાંભલી વચન દ્રુપદ તણુ ॥ શ્રી ક્રીસ્ણ કરે વખાંણ ॥
ધનધન રે શોમવંશના કૂલ ॥ દીપ રાએ શુજાંણ ॥ ૧૧ ॥
જેમ દરજોધંન છે ભીશ્મ દ્રોણ શ્યહાએ ॥
તેમ પાંડુપુત્રને શરવથા ॥ એક તમો દ્રુપદ રાએ ॥ ૧૨ ॥
જેમ કાર્ય કરવૂ ઘટે તેમ કરજો તમો અવશ્મેય ॥
હવે હુ તાં વસીશ દ્વારીકાં ॥ એમ કેહે દેવાધીદેવ ॥ ૧૩ ॥

... ...

ઉથલો ॥ શેન આપૂ તાંહે રાજા શગલ હરખ મનમાં ધરે ॥
તેણે શમે શ્રી કીસ્ણજી ॥ અરજૂંન પ્રતે એમ ઓચરે ॥ ૬॥
કડી ૬૨ ॥ કડવાં ૨ ॥ રાગ ગોડી ॥

અન્ત—(૨૨૮ મા પાનાથી તૂટક હોવાથી રીતસરનો અન્ત નથી.)

કડવાં ૭ ॥ રાગ દેશાખ-॥- કડી ૨૭૯ ॥

એણી પેરે ઉચરા રે ॥ વાએક વીદુર પ્રતે ભૂપાલ ॥
રજની વહી ગઇ રે ॥ એમ કરતા થઈ પ્રાતૂકાલ ॥ ૧ ॥
સીધ સભા રચી રે ॥ રાજે તેડાવો ક્ષેણુ માંહે ॥
પ્રેમ રૂદે ધરી રે ॥ રાએ ધૃતરાષ્ટ્રે પૂછ્ તાહે ॥ ૨ ॥

ઢાલ ॥ પ્રેમ ધરી ધૃતરાષ્ટ્રે પૂછ્ ॥ ધન રાજે મત તાહારી ॥
જે કાંઈ કહાવૂ હોએ અરજૂને ॥ તે મૂજને કેહે વીસ્તારી ॥૩॥
વલતો રાજે એણી પેર બોલો ॥ સુણ કે(કૌ)રવપત વાણી ॥
પ્રથમ કુશલ પૂછ્ છે પાડવે ॥ પ્રેમ પ્રીત મેન આણી ॥ ૪ ॥
પછે અરજૂને વાએક કહુ છે ॥ શૂભટ શાભલો તેહ ॥
ભલા હોએ તો રા .. ..

વિષયાદિ-૧ મહાભારતના ઉદ્યોગપર્વનો સારોદ્ધાર છે કડવાં, રાગ, ઢાલ અને ઊથલાથી પદબધ બાંધેલો છે, પ્રસ્તુત પ્રતિમાં કડવા ૨ થી ૮ (અધૂરૂં) છે, કડી ૨૩૬ ઉતારેલી છે

વિશેષ-૧ આ પર્વ છપાયલું જાણવામાં નથી પર્વનું નામ 'ઉદ્યોગ' પણ વિષય સંકલનાથી જણાય છે પ્રતિનો આરંભનો તેમ જ અન્તનો ભાગ પડેલો હોવાથી કવિની ઓળખ, રચનનો કે લિપિનો સંવત પણ જણાતો નથી. લિપિ ગુજરાતી છે પ્રતિ જૂની અને જીર્ણ છે પાનાં કરપાયલાં તેમ ખવાયલાં છે આનો રચનાર ખંભાતવાળો વડનગરો નાગર કવિ વિષ્ણુદાસ હરી, એમ પ્રતિના આદિપર્વ આદિના ભાગ સાથે શૈલીની સમાનતાથી સમજાય છે

૨ પ્રસ્તુત પર્વનું પહેલું કડવું તથા બીજા કડવાની ૭॥ કડીવાળાં પાનાં પડેલાં છે

અં. ૧૨૮-વિનેચટની વાર્તા-(ગુ. વા.)-પૃ. ૧-૫૫

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમ ॥ અથ વીનેચટ સુરખની વારતા લખી છે ॥

દોહરો ॥ શરશ વચન દો શરશતી ॥ ॥ હુ લાગુ પાએ તુને માત ॥
આપો બુધી શારદાં ॥ જેમ ગરથ પુરણ થાએ ॥
વીનેચટ ગુણ ગાંઇશુ ॥ માતા દો મુને આશ ॥
હુ મુઢમતી અગનાન છઉ ॥ રશનાએ કરજે વાશ ॥
જે કોઈ સરશતી ચીન ધરે ॥ શરશે તેહેનાં કાજ ॥
જે દરશન ધઉ માહારૂ ॥ પુરૂ મનોરથ આજ ॥

ચોપાઇ ॥ જંબુદીપ માહે જે શાર ॥ ભરથખડનો ના લહુ પાર ॥
શોમપુરી શેહેર શોહામણી ॥ વીવીધ પેરની શોભા ઘણી ॥
વશી છે લોક તાંહાં પુનવંત ॥ રૂદે માંહે રાખો ભગવત ॥

કો પરની નીદાં નવ કરે ।। નીશ્ચ ધરમ અધીક આચરે ।।
શોમપાલ ત રાઅનુ નાંમ ।। તેહ તણુ હુ શુ કરવું વીખાંણુ ।।
વન વાડિ નવ ડંડે લોક ।। નાંમ રાજાનુ પુનચશોક ।।
વેહેપારી વેપાર જ કરે ।। જોડ જ(ક)પાટક કોને નવ અડે ।।
તે નગરનાં વેહેવારીઆ ।। શેઠ રીખવદંત જગતે જાણીઆ ।।
તેનાં ધન તણો નહી રે પાર ।। પુત્ર પાંચશુ પ્રેમ અપાર ।।
રૂખમાદંત અશતરીનું નામ ।। શકલ કલાં રૂપગુણુનીધાન ।।
નીશદીન પીઉની શેવા કરે ।। અનુદીન શુખ નીરગમે ।।
જેસ્ટ પુત્ર શ્રી ધંદંત નાંમ ।। બીજો રતનદંત કરે કોટીક કાંમ ।।
લખમીદંત ત્રીજો છે શાર ।। ચોથો એકદંતે કરે વેહેપાર ।।
વમળદંત તે પાંચમો શહી ।। ભ્રમ અખર મુખ ચહે નહી ।।
મુરખચંદ ધરું અભીધાંન ।। જુઠી બુધી માટે પડુઉ નામ ।।

અન્ત–ઢાલ શોમ નગરનું રાજ ભોગવે આણુંદશું રેઃ રેહેતાં વીનેચર
વીર મન ગોવીંદશું રે

... ...

વીલાશી કુઅર વીલાશી તણો૦ ।। મણીરતન મહા રૂપ૦ ।।
રૂપકુઅર લીલાવતી તણો૦ ।। શરશ કુઅર માહા ભુપ ।।
પુત્ર ચારે પરણીઆઃ શરખા શરખી જોડઃ
પુત્ર વહુને નરખતાંઃ પેહોતાં મનનાં કોડઃ
રાજા અભિષેક સુતેને કરીઃ પેહોતાં મુગતી મોજારઃ
એ કથા જે શાંભળેઃ એકમનને નર નારઃ
આશાં પોહોચે મન તણીઃ પાંમે ભવનો પારઃ
સુરત શેહેર શોઆંમણુઃ વીલંદાવાડમાં વાશઃ

ભદ્રશંકરે આ ગરથં લખો છેઃ વીનેચદ રાએનોઃ ઇતી શ્રી ગરથ સમ પુરણુ થઓ છે.

વિષયાદિ–૧. રીખવદંત નગરશેઠનો પાંચમો પુત્ર વિમલદંત ઉર્ફે મુરખચંદ દેશવટો પામતાં સોમપુર રાજાના પ્રધાનપુત્રની પ્રેરણાથી તેની પુત્રી વિદ્યાવિલાસીનીની સાથે છેતરીને પરણે છે અને પરદેશ સેવે છે. વિદ્યાવિલાસીની તેને ખરા રૂપમાં ઓળખતાં તેની સાથે બોલતી ચાલતી નથી; આખરે તે મણિરતન રાજાની પુત્રી સાથે પરણે છે અને તેની નૃત્યકલા, વિદ્યાભ્યાસંગ આદિ જોતાં તેનો પતિ તરીકે વિદ્યાવિલાસિની સ્વીકાર કરે છે અને આનંદમાં દિવસ નિગર્મન કરે છે.

૨. દોહરા ચોપાઈથી પદબંધ બાંધેલો છે, વચ્ચે બે સ્થાને ઢાલ પણ છે, જે કંઈક નવીનતા દર્શાવે છે.

વિશેષ-આ વાર્તા વિસ્તૃત રૂપમાં જૂ કા દો ભાગ ૩ જમા વિદ્યાવિલાસિનીને નામે પ્રકટ થઈ છે એ વાર્તા કવિ શામળની રચેલી છે, જ્યારે પ્રસ્તુત વાર્તામાં રચનારનું નામ જ નથી, વળી છપાયલી વાર્તામાં નીતિ આદિના તેમ ચાતુરીના છપ્પા છે ત્યારે પ્રસ્તુત વાર્તામાં તે નથી પ્રસ્તુત વાર્તા સંક્ષિપ્ત છે, કદાચ તેનો વિસ્તાર હોય પ્રતિ અર્વાચીન છે, લિપિ ગુજરાતી છે, રચનનો કે લિપિનો સવત નથી, વાર્તાનું પૂર નાનું છે

અં. ૧૨૯-ક-અર્જુનગીતા-(ગુ. અ.)-ધનદાસ-
(ર. સં.)-પૃ. ૧-૩

આરંભ-શ્રીગણેશાએ નમા ॥ શ્રીશારદાએ નમા ॥ શ્રીગરૂભોએ નમા ॥ શ્રીમાતા શ્રરશતીની કીરપા થકી અખીઆન અરજીન ગીતા લખી છે ॥

શ્રીગરૂપરતાપે ગાએ ॥ કીરપા તે સાધુજન ॥
પારે બરમા મારો આત્મા ॥ મને તે અરજુન ॥
અરજુન શુણો ગીતા શાર ॥પડવ શાંભરો નીરધાર ॥
અરજુને એમ જ કાહીઉં ॥ શાભલો વર્ત-

અન્ત-(પાનાં કરપાયલા હોવાથી અન્ત ભાગ ઉડયો છે)

વિષયાદિ-જુઓ નોધ અં ઉપરની ૯૦ ની પાનું ૧૭૯.

વિશેષ-આ ગીતા પ્રસિદ્ધ છે પ્રતિ કથક અર્વાચીન છે, લિપિ ગુજરાતી છે, દરેક પાનાનો અર્ધ ઉપરનો નીચલો ભાગ કરપાઈ ફાટી ગયો છે

અ ૧૨૯-ખ-ધર્મગીતા—(ગુ. અ.)-(ર. સં)-પૃ ૧-૩

આરભ-શ્રી ગણેશાએ નમાં ॥ શ્રી શારદાએ નમા ॥ શ્રી ગુરૂભોએ નમા ॥ અથેશ્રી માતા શ્રરવશતીની કીરપા થકી આખીઆન ધરમગીતા લખી છે ॥

પરથમ પરનામ કરૂ ગુરૂરાએ ॥ બેહુ કરજોડીને લાગુ પાએ ॥
શુધ બુધ મા કરજે શાએ ॥ શેવક જનની પુરજો આશાએ ॥
કરૂ વીનતી બેહુ કરજોડી ॥ જમગીતા કહો વીશતારી ॥
જુગજીવન કીરપા કરી ॥ શુભ અશુભ કહો વીશતારી ॥
રશનાએ રામ નામજ કહુ ॥ હરી નામનો નવ પાર ના લહુ ॥
કેહે શેવક વીનતી આધાર ॥ એક મુને ઉપજો વીચાર ॥

દુતવચન ॥ હરી જન તે કેમ જાણીએ ॥
ધરમરાઇ વચન ॥ તાહારે ધરમરાઈ તા વાણી ભણે ॥

પરથમ કરે બરામણની શેવાએ ॥ ને પુજે જે નારાએણ દેવ ॥
વચન વીપરનું ચીત ધરે ॥ તે ઉપર અતી આનદ કરે ॥
જેને હરી શાથે સનેહ ॥ ભગતી લખણ કહીએ તેહ ॥

પરતીવંતા જેને ઘેર નાગ ॥ ગનવાની જેનો વીચાર ॥
ભુખાંને સંતાપે જેહ ॥ બગની લખણુ કહીએ તેહ ॥

અન્ત—કયાં જઈ રહેવું તેના ઉત્તરમાં ધરમરાઈ વચન ॥
અણુગલુ જે પીએ નીર ॥ ધુવાડાના જાલા બહુ કરે ॥
બેવ હાને જે માથુ ધવરે ॥ તેને ઘેર અણુચીના પડે ॥
ધરમાં ભાર નહીં લગાર ॥ આલસમાં કાડે અવતાર ॥
કરોલીઆનાં જાલાં બહુ કરે ॥ વલી તેના ધરના આળે ધણી ॥
બોલ સાચાને બોલે આલ ॥ ઠુકારી બોલા વેવાર ॥
ગરારો દેખી નવ ઢાંકે શીશ ॥ તેના ધર પર પાડજો ચીઢ ॥
ધરમે વચન કહ્યાં જે ચાર ॥ દુત મનમાં આનંદ અપાર ॥
ઉતમ કથા જમગીતા જેહ ॥ હરી ભગતને વલંભ તેહ ॥
એ કથા જે નીતે ભણે ॥ દુત નહી તેને આંગણે ॥
શરવે શુણજો એકે મંન ॥ શરગ લોક પામે તે જન ॥
જે જે રામ શીતારામ ॥

અથે શ્રીધરમ-જમગીતા શમપુરણ શમાપતે થઈ છે ॥ શ્રીરશતુ ॥
શ્રી ॥ કલાભમશતુ ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ—પ્રસ્તુત ગીતામાં દૂતના, બે પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં યમે (ધર્મરાજાએ), દરિદ્રતાનાં તેમજ તેના દૂતે દુષ્ટોના અપહરણ અર્થે પ્રવેશ કરવા યોગ્ય સ્થાનો નિર્દેશેલાં છે.

વિશેષ—આ ગીતા પ્રકટ થયલી જાણવામાં નથી. લિપિસંવત અન્તે આપેલો નથી. પણ પ્રસ્તુત પોથીના અન્યત્ર લિપિ સંવતથી તે સંવત ૧૯૨૦ હોવાનું સમજાય છે. પ્રતિ અર્વાચીન છે. લિપિ ગુજરાતી છે. પ્રતિ તેલવાળી થવાથી મલીન થયલી છે, તેમ ફાટેલી પણ છે.

અં.—૧૨૯—ગ—કક્કો—(ર. સં.)—(લિ. સં.)—પૃ. ૧—૨.

આરંભ શ્રી ગણેશાએ નમા ॥ શ્રી શારદાએ નમા ॥ શ્રી ગુરુભ્યોએ નમા ॥ અથે શ્રી માતા શરશતીની કીરપા થકી વડો કક્કો લખો છે ॥
કકે લીજે શ્રીકરશનજીનુ નામ ॥ અવીચલ પદ આપો ભગવાન ॥
ભવના બંધન છોડે જેહે ॥ કકો તો વલી કહીએ તેહ ॥ ૧ ॥
ખખે જોગ વીચારે ખાણુ ॥ પાપે પડતું છે નીરવાણુ ॥
મોહો માઆ મછર પરહરે ॥ ખખો તો વલી થાશે ખરો ॥ ૨ ॥

અન્ત—હહે હરજીની શું પેર ॥ નંદ જશોદા મુકા ઘેર ॥
કુબજાને ઘેર વાશો રહ્યા ॥ હહો એમ બોલીને ગયા ॥

અરજુન સાવે પરીતજ કરી ॥ હસનાપોર આએવા શ્રીહરી ॥
ભરી શભામે કીધો શમેધ ॥ દરપદને આનં્યો વેદ
પાડવ ઉપર કુરણા કરી ॥ શારથી થઈ બેઠા શ્રી હરી ॥
રાશપરોગ્રે લીધા હાત ॥ જીતાડો પાંડવનો શાથ ॥
નારદ રૂખીએ વાણી રે કહી ॥ પાડવની ઇછા પુરી થઈ ॥
એ કકો શીખે ને ગાએ ॥ મનની ઇછા પુરણ થાઈ ॥
અથે વડો કકો શમપુરણ શમાપત થએો છ શ્રીરામજી શ્રીરશતુ ॥

વિષયાદિ-પ્રસ્તુત 'કક્કા'મા શ્રીકૃષ્ણના બાલચરિતથી આરંભી પાંડવોને મહાભારતના યુદ્ધમા સહાયતા આપ્યા પર્યંતના પ્રત્યેક ચરિતને બોધ 'ક' થી 'હ' પર્યંતના દરેક અક્ષરમાંથી ફ્લિત થતો ઉપદેશેલો છે

વિશેષ-આ કક્કો પ્રકટ થયો જાણ્યામાં નથી પ્રતિ વિષેની માહિતી માટે ઉપર જુઓ અ ૧૨૯-ખ ની નોંધ.

અ ૧૨૯-घ-पदो-हिन्दी पृ ९

मोहनदास (मुलारामना बे पद), अज्ञात कवि (यम फारगतीनु पद), कबीर भजनो अने रेखतो)

આ પદોને અન્તે પ્રતિના લિપિસવત આદિની માહિતી આ પ્રમાણે છે –

સંવત ૧૯૨૦ ના અખાડ સુદ ૧૧ અગીઆરશ ને વાર શુકર ॥ તારીક ૧૫ મી ॥ શને ૧૮૬૪ ને દને પુરી થઇ છે ॥ પરત પરમાણ જેવી હતી તેવુ લખુ છે ॥ લખનારને દોશ મે દેશો ॥ દશકત વરધ ખોટ ઉમેરીને વાંચજે ॥ સાધ શતની વીનતી મારી ॥ તેતી અકશર લેજે જોરી ॥ શત શાહેબ ॥ શ્રીરશતુ ॥ કલાણમશતુ ॥ ચોપડી રતન જડુ ડેસાડવાશની છે ॥ જે કોઇ . .તેમને ગોપાળ વીશરામની દુવાઇ ॥ ભૂલ ચુક ॥

અં. ૧૨૯-ડ-શિવકથા-(ર. સ.)-(લિ. સં.)-પૃ. ૧૮

વિશેષ-શિવરાત્રીની કથા છે, લિપિસવત અર્વાચીન જણાય છે, બીજા કોઈ લેખો પાછળથી અર્ધ બાલબોધ અને અર્ધ ગુજરાતી લિપિમાં લખેલી છ ઘણીજ અશુદ્ધ છ, તેમ વચ્ચે વચ્ચે 'પદ' અને શબ્દોનું ઠેકાણું નથી તેમાં રચનારનું નામ નથી, તેમ લિપિસવત પણ આપેલા નથી

અં ૧૩૦ પંચતંત્રનું ભાષાંતર (ર. સં.) (લિ. સં.)
પૃ. ૧૧-૧૮૦ (ત્રુટક)

આરંભ-(પેહેલા દશ પાનાં નહોવાથી રીતસરના આરભ નથી)

तत्र कश्चित्सुतार यमुनातटमुपपेदे तत्र मरकतसदृशानि काष्ठाण्यानि मधुमात

અથ (અર્થ):-એહેવે ત્યાંહાં પિંગલક નાંમે વન માંહે સિંહ મૃગજાતિ પરવરયો થકો તૃષા વ્યાકુલ થકો ઉદક પીવાને યમુનાકાંઠે આવ્યો એહેવે સંજીવક ત્રાડયો તેહનો ગંભીર શબ્દ સાંભલીને સિંહ બિહવા લાગ્યો પણ બિહવું કો આગલ જણાવે નહિ પછી વડનાં વૃક્ષ હેઠો મંડલિ કરિને બેઠો એહેવે તે સિંહને શિયાલ બે આગે પ્રધાન હુતા તેહેને દેશવટો હુતો પણ તેહેની પૂઠે સદા બે વેગલા હિંડતા તે પ્રધાન બેહો માંહોમાહે મંત્ર કરવા લાગા તેહે નામે એક દમનક એક કરટક તે માંહે દમનક કરટક ને કેહે છે કરટક સાંભલ એ તો આપણો સ્વામી પિંગલક સિંહ ઉદક પીને જાતો હુતો પછે ન જાંણિએ સા માટે તરષ્યો થકો પાછો વલીને મંડળી કરીને બેઠો છે મન માંહે વ્યગ્ર છે પણ એ કેહેતો નથિ વલતો કરટક બોલ્યો ભાઈ દમનક આપણે ઘણી વાતે સુ કાર્ય છે એ વ્યાપાર આપણો નો હોય જેહેને જે વ્યાપાર ન ઘટે તેંણે તે વ્યાપાર ન કરવો.

શ્ઞોક—अव्यापारेषु व्यापारं यो नरः कर्त्तुमिच्छति ॥
स एव निधनं याति कीलोत्पाटीव वानरः ॥१॥

અન્ત—નેં ચડકલો ચડકલી બે ત્યાંહાં રેહેતાં હતાં પછે ઇમ કરતાં બેંસી રહેતાં હતાં એહેવા માંહે માહાવઠું ગલવા લાગ્યું પછે કોઇ એક વાંનર ટાઢે આકુલો થયો પછે દુઃખીઓ થઇનેં દંત કરડવા લાગ્યો ધ્રૂજવા લાગ્યો પછે તે વાંનર સમડીનેં મૂલેં આવિનેં બેંઠો પછે તેહની તે અવસ્થા દેખીનેં તે ચડકલી બોલી ભાઇ વાંનરા તું હાથપગનો ઘણી દેખીએં છૈયે અને પુરષ સરખો દેખીએ છૈયે તો કિમ ટાઢે ધ્રૂજે છે ઘર કિમ કરતો નથિ પછે તેહ—

વિષયાદિ—પંચતંત્રના પહેલા તંત્ર મિત્ર ભેદનું ભાષાંતર છે. પહેલાં દશ પાનાં નથીઃ પિંગલક સિંહ સંજીવક વૃષભથી બીને છે ત્યાંથી તે વાનરે ચકલીને મારી ત્યાં સુધીની વાર્તાનું ગદ્યા. ભાષાંતર છે.

વિશેષ—આ ભાષાંતર શિલાછાપવાળા પુસ્તકમાં પ્રકટ થયું છે. પ્રતિ અર્વાચીન નથી; લિપિ ગુજરાતી છે. પ્રતિનાં પાનાં પાણી અને શાહીથી ચોટેલાં છે. વચ્ચે મધ્ય ભાગે કરપાયલાં પણ છે. અક્ષર અશુિદ્ધ અને લખાણ પણ શુદ્ધ છે. ભાષા પણ કંઇક જૂની છે.

અં. ૧૩૧–શ્રીમદ્‌ભાગવત–(ગુ. પુ.) વલ્લભ ભટ–(ર. સં. ૧૭૬૩–૬૪)–(લિ. સં.)–પૃ. ૩૬–૭૭ (તુટક)

આરંભ—પૃ. ૩૫ નહીં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી;—

ને કેહો ॥

સુગ્તી તતપર પ્રભુની સેવાં વીશે ॥ સદાં કાંલ તાંહાં રેહે ॥ ૧૦ ॥
જે કો પુરસ સંસારી સરે ॥ ઈછા મુગ્તી માંરગ આચરે ॥
જેહે ને હરી દરસંન જોવાનું મંન ॥ ઊપાંએ એક...જંન ॥ ૧૧ ॥

સમસ્ત પ્રાણીને સમાન લેખે ॥ સમાન ચીત દ્રસ્ટી કોને નવ ઊવેખે ॥
શત્રુને સરખા લેખે મન માહે ॥ તત્રી અ...સી મારગ કેહેવાએ ॥૧૨॥

•

ઇતીશ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે ॥ શુકપરીક્ષીતસવાદે ॥ તૃતીય સ્કંધે ॥
અગણીનીક્ષોહ અધ્યાયે રે ॥ ૨૯ ॥

મધ્ય–એ તેત્રીસ હધ્યા ગ્રથ પુરરણ ॥ અસ્નોકની સંક્ષા ગણી ॥
સાતસે પચાસ ઉપર ॥ એકનીશ અગ્રણી ॥ ૩૨ ॥
સવત સતર ત્રેસેઠા માહે ॥ જેષ્ઠ માસ નીર્ધાન ॥
પુર્ણમાસી બુધવારે ॥ શપુરણ હવુ આક્ષાંન ॥ ૩૩ ॥
ઔદીચ જ્ઞાતી ટોલકીઆં ॥ દ્વિજ સુર્જપુરમા વાસ ॥
ગુણ દીપીકા ક્ષેત્ર ગામે કર્યા કીધી ॥ ગુણ વર્ણવ્યા શ્રીઅવિનાસ ૩૪
ભટ સુકદેવ સુત નાહાના ભટ ॥ તેના સુત વલભ નામ ॥
સાધુજન હરીદીપાંથી ॥ વર્ણવીયા શ્રી ગુણગ્રામ ॥ ૩૫ ॥
સસાંરસમુદ્ર અથાગ માહે ॥ શ્રી રામનાંમ છે નાવ ॥
તે જન તરી પાર ઊતરસે ॥ જો મન રાખે દ્રડ ભાવ ॥ ૩૮ ॥
દ્રડ ભાવ જે રાખે પ્રાણી ॥ તો તે સેજે વૈકુઠ જાએ રે ॥
કર જોડી વીપ્ર વલભ કહે ॥ પુર્ણ હવી ત્રતીય સ્કધ કથાએ રે ॥૩૯॥

ઇતીશ્રી ભાગવતે માહાપુરાણે ॥ સુકપરીક્ષતસવાંદે ॥ ત્રતીય સ્કધે ॥
થર્યા પુર્ણ તેત્રીસ હધ્યાંઓરે ॥ શ્રીકૃષ્ણાય નમ ॥ સમપુર્ણ ॥ સમાપ્ત ॥

શ્રી ગણેશાય નમ ॥ શ્રી સારદાય નમ ॥ શ્રીકૃષ્ણ પ્રમાતમનય નમ ॥
પ્રથમે પ્રણમુ શ્રી ગણપતી ॥ હંસવાહની શ્રી સારદા સરસ્વતી ॥
સુભ મતી દેજો સરવદા ॥ કીપા કરી ટાળો દુરમતી ॥ ૧ ॥
ચાલ ॥ સદા (દા) કીપા કરી સુભ મતી દેજો ॥ વીઘહર્ણ સુખકારી ॥
ગજાનન પાવન મુખ ઊજ્વલ ॥ કર અ(આ)યુધ ફરસી ધરી ॥ ૨ ॥

એ શ્રીમદ(દ)ભાગવત કથા મનોહર છે ॥ ચતુર્થ સ્કધ વર્ણન ॥
અધ્યા અકત્રીસ કહ્યાં પુરાણે ॥ તે સુણજો તાંમાં જન ॥ ૫ ॥
અન્ત–અસાંવરી ॥ પ્રાચીનબરહી રાએ નારદને ઉપદેસે નીરધાર ॥
વૈકુઠગતીને પામો ભુપતી ॥ તેને તુઠા દેવ મોરાર ॥ ૭ ॥

• • • ... ..

જાહાં જુવે તાંહાં વ્રક્ષ દીસે સનીલ પત્ર ગંભીર ॥
વનસપતી સગલે દેખીને

વિષયાદિ–૧ આ શ્રીમદ્‌ભાગવતના ત્રણ સ્કંધોનો કવિતાબદ્ધ સાર છે. તેમાં ત્રીજા સ્કંધના ઓગણત્રીસમા અધ્યાયની ૧૦ મી કડીથી તે છઠ્ઠા સ્કંધના અધ્યાય ચોથાની સાતમી કડી છે.

૨ આ આખ્યાન લોકોમાં પ્રચલિત છે. પણ પ્રસ્તુત ઘણી જ અશુદ્ધ છે. વચમાં કેટલાંક સ્થલોએ શાહી ઉપટી જવાથી અક્ષરો ઝાંખા થયા છે. પાના ૭૩ માનો અને ૭૪ માનો પાછલો ભાગ કોરો છે; છવ્વીસમો અધ્યાય કડી ૬૫થી અને ૨૭ મો કડી ૫ સુધી, એટલો ભાગ, અને છઠ્ઠા સ્કંધનો પહેલો અધ્યાય કડી ૫ થી તે ૨૨ મી કડી જેટલો ભાગ તૂટક છે.

વિશેષ–૧ આ આખ્યાન કવિ વિપ્ર વલ્લભનું છે. એ સુરતનો વતની છે. તે ગણદેવી પાસે કાખેર ગામમાં પણ રહેતો હતો. કવિએ પોતાની ઓળખ ઉપર કડી ૩૪–૩૬ માં આપી છે.

૨ "ગુજરાતી પ્રિણ્ટીંગ" પ્રેસનું પદબંધ ભાગવત પ્રકટ થયલું છે તેમાં વિપ્ર વલ્લભના આ સ્કંધ પ્રકટ થયા છે. પરતુ જણાય છે તેમ પ્રસ્તુત પ્રતિ કરતાં, આ છાપેલી પ્રતિમાં ઘણીક કડીઓ વિશેષ દેખાય છે, તેમ કેટલુંક પાણી પાછળથી ઉમેરાયલું પણ સમજાય છે. અને પાઠાંતરો પાર વિનાનાં છે. કવિના સ્થાન આદિ સંબંધમાં ઉપર આપેલી ૩૪ મી કડીનું બીજા પાદ છાપેલા પદબંધ ભાગવતમાંની એની કડીના બીજા પાદથી જૂદું પડે છે. જુઓ:

ગણદેવી પાસ કાખેર ગામમાં વર્ણવ્યા ગુણપ્રકાશ ૩૭

પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ૩ જા સ્કધના ૩૩ મા અધ્યાયની ૩૮ કડી છે, જ્યારે પ્રસિદ્ધ પ્રતિમાં ૪૩ છે, તેવો ફેર બીજા સ્કંધોના અધ્યાયોની કડીસંખ્યામાં પડે છે. તૃતીય સ્કંધ કવિએ સં ૧૭૬૩ ના જેઠ માસની પુનમે, ચોથો સ્કંધ સં ૧૭૬૪ ના અષાડ સુદ ૧૦ મે, પાંચમો સ્કંધ સં. ૧૭૬૪ ના ચૈત્ર વદ ૫ મે પૂરો કર્યો છે. આથી સમજાય છે તેમ કવિએ ચોથો સ્કંધ પાંચમા અને છઠ્ઠા સ્કધ પછી રચ્યો છે. છાપેલી પ્રતિમાં જે દશમ સ્કંધ છે તે પ્રેમાનદ અને સુંદર મેવાડાનો છે અને ૧૧ મો તથા ૧૨ મો જોકે વિપ્ર વલ્લભની મુદ્રાવાળો ગણ્યો છે. પણ તેમાં મધ્ય કે અંત ભાગમાં વલ્લભના નામનો ઉલ્લેખ ક્યાંયે જણાતો નથી, તેમ તેની પ્રથા પ્રમાણે આખ્યાનનો રચનસમય અને સ્વઓળખનો નિર્દેશ નથી, તેથી તે કંઈક સશયગ્રસ્ત લેખી શકાય.

૩ પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે, પણ તેમાં કેટલાક અક્ષરોના મરોડ બાળબોધ લિપિના છેઃ વચમાં કોક પંક્તિ બાળબોધ લિપિએ પણ લખેલી છે. અમદાવાદી કાગળ આડો બેવડો વાળી તે ઉપર લખેલું છે. કાગળો જૂના હોવાથી લહીઆને અક્ષરોની શાહી ફેલાઇ જવાનો ભય લાગેલો ક્વચિત જણાય છે. પાછલા ભાગમાં ઘણું પાનાં કોરાં છે.

અં ૧૩૨-ક-ભાગવત પ્રથમ સ્કંધ-(ગુ. આ)-વિપ્ર વલ્લભ-પૃ. ૧૪-૨૬-(તૂટક)

વિશેષ-૧ પહેલા સ્કંધના અગીઆરમા અધ્યાયથી તે અઢાર અધ્યાય સુધીનો ભાગ આ પ્રતિમા છે ૧૮ મો અ યાય પડેલો છે એને રચનારનું નામ કે રચન-સંવત જણાતા નથી

૨ "ગુજરાતી પ્રિ ટીંગ" પ્રેસના "પદબધ ભાગવત"ની પ્રતિ જોતાં આ પ્રતિ તેને મળતી આવે છે, જોકે કોઇક કોઇક કડીનો ફેર છે, તેમ પાઠાંતરો ઘણાંક છે, પરંતુ કવિ વલ્લભની આ કૃતિ હોવાનું સમજાય છે

૩ કડીસખ્યા નોધેલી નથી, તેમ રાગનુ નામ પણ નોંધેલુ નથી પ્રતિ ઘણા જ ચોખ્ખા છૂટા અને મોટા અક્ષરે લીટી દોરીને લખેલી છે

અં. ૧૩૨-ખ-રામાયણ-(ગુ. આ.)-વિષ્ણુદાસ-પૃ. ૨૬-૧૦૧

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમ ॥ અથ રામાયણ લખુ છે ॥

ધન્યાશ્રી પ્રથમે વર્ણવુ ગુરૂ ને ગણપતી, ભજતા ભાવશુ રે સુરીનર સર્વકો ધાએ ૧
ધાએ સુરીનર સર્વકો, હરીભગતનો ઉપદેશ મન તણા મનોરથ પૂરજો
ગૌરીપુત્ર ગણેશ ૨

હુ અરપણુપી આદર ધરીને પ્રેમે કરૂ પ્રણામ
રઘુનાથજીનાં ગુણ બોલવા મારી પુરણ કરજો ચીત હામ ૩
હંશવાહની હરખે સ્તવુ, મનધરીને અતીઓ હોલાસ
મુને માતાજી કરજો કૃપા કરજોડી કેહે વીષ્ણુદાસ ૪
હવે અજોધ્યા કાંડની પાવન કથા બોલીશુ જેહ
નરનારી જે શ્રવણે ધરે ગ્રભવાશ ન આવે તેહ ૫

× × × ×

આદે કવી વાલમીક રૂપી તેહને કરૂં નમસ્કાર
શતકોટી રામાએણ તણો તેણે કરો વીસ્તાર ૭
વાલ્મીક રૂપીને આશ્રમે પધાર્યા નારદ રૂપી એક વાર,
આવર્જના કીધી ઘણી મન પ્રેમ ધરી અપાર ૮

અન્ત-(ધન્યાશ્રી) રથે બેશી પછે ભર્થ શત્રુઘન શીઘ્રે ત્યાંહાં સધાવ્યા
સૈન્ય સુભટ શરવશે સાથે નદીગ્રામ માહા આવ્યા ૨૧

× × × ×

રામકથાથી જનકોટીના દારૂણ દુરીત થાપે
ધર્મ અર્થ ને કાંમ મોક્ષ તે ચાર પદારથ પામે ૨૯

ઉથલોઃ ચાર પદારથ પાંમે જે કો રામકથા ચીત માંહાં ધરે
વીષ્ણુદાશ કેહે તેહને શ્રી રઘુવીર કૃપા કરે ૩૦ ॥ કડવાં ૩૮ ॥
ઇતીશ્રી અજોધ્યા કાંડ......શ્રી રામચંદ્ર દેવ ॥ માહાપાતકનાશનં ॥

વિષયાદિ–૧ આ વાલ્મિકી રામાયણના અયોધ્યા કાંડનો સાર છે. રામ વનવાસ ગયા પછી ભરત અને શત્રુઘ્ન તેમની પાછળ મનાવવા ગયા. પરંતુ રામની આજ્ઞાથી તેમની પાદુકાને રાજ્યગાદી ઉપર મૂકી, રાજ્ય અમલ ચલાવવાનું ઠરાવી, પાછા આવી ભરત નંદીગ્રામમાં રહ્યા, એ પ્રસંગ આમાં તરવાયલો છે.

૨ કડવાં ૩૮ છે. કવિ વિષ્ણુદાસના આખ્યાનને અંતે એક કડવામાં બધાં કડવાંના રાગ અને વિષયનુ સાંકળીયુ તારવવાની પરિપાટી જાણીતી છે, પરંતુ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં એ પરિપાટી જળવાયલી જણાતી નથી. તેમ કુલ કડીસંખ્યા કવિઓળખ અને રચન-સવત આદિ અશો પણ નોંધેલા નથી

વિશેષ–૧. પ્રતિ મોટા મોટા અક્ષરે સીટી દોરી લખેલી છે. તે સમયના પ્રમાણ-માં જોડણીનો મુદ્દો અલગ વિચારતાં, પ્રતિ શુદ્ધ છે;

૨ આ આખ્યાન પ્રકટ થયુ નથી. લહીઆએ પ્રતિને સુશોભિત કરવા કડવાં અને રાગ લાલ શાહીથી લખ્યાં છે; તેમ આખ્યાનના આરંભમાં અને અંતમાં લાલ શાહીથી ફૂલો પણ કાઢયાં છે. ૧૪થી ૩૮ સુધીનાં કડવાંમાં લગભગ દરેક કડવાને અંતે વિષ્ણુદાસનું નામ મુદ્રિત છે.

૩ કવિની વાણી સરળ અને કંઇક રસભર પણ છે.

નં. ૧૩૨–ગ–અરણ્યકાંડ–(ગુ. આ.)–વિષ્ણુદાસ–(ર. સં.)–પૃ. ૧૦૨–૨૭–(તૂટક)

આરંભ–શ્રીગણેશાએ નમહાં । શ્રી શારદાએ નમહાં ॥ શ્રી ગુરૂભ્યો નમહાં॥

પ્રથમે વીનાએક વીનવુ શૈલસુતા તમને સ્તવું,
જેમ કવું રામગુણ વીસ્તાર રે. ૧
દુદાલ દેવ દયા આંણી નીજ શેવક મુજને નાંણી,
મુખ વાંણી આપો પર્મ કીપા કરો

ઢાલ–કૃપા કરી દઆ આંણો મુખ દઆ કરી દેવેશ
શુભ કાર્જે પ્રથમે આરાધુ ગૌરી તે પુત્ર ગણેશ

× × × ×

શાંભલતાં સુખ શર્વે પામીએ કહે સેવક વીષ્ણુદાસ ૪
માતા કેરે વચને સંમજી નીજ ભરો કીધું મંન
લક્ષ્મણ ને જાનકી સંઘાથે જઈ વશા તે માહા વંન ૫
ચીત્રકુટ-ગીરી જઈ રહા શ્રી રામજી મહ વાસી . ૬

અન્ત—રામનામ શાભળતાં પખી આવ્યો માર્ગ જટાએ ૨૩
જોવે તો જાનકી હરીને લંકા ભુપ લઇ જાએ ૨૪
પાખ હલાવી રજ રાખો પછી પખી બોલ્યો એમ
અરે પાપી જાનકી હરી મુજ આગળ જાઇશ કહિ ૨૫
× × × ×
બીજી પાખે ક્વની છત્ર ક્ષણુ માંહાં ધર્મ જતા નાહાશ
રાવણુ ફેરી ગદા ચુકવી તવ ઉગો આકાશ ૨૯
દાશ નદે શત બાણુ પાહવ્યાં માહા તીવ્ર તાહા જેહ

વિષયાદિ-૧ આ રામાયણુના અરણ્યકાંડનો સાર છે આમાં પચવટી અને દંડકારણ્યમાં રામ વનવાસ રહેલા હતા ત્યા મરીચીને સુવર્ણમૃગ કરી, સીતાનું મન લોભાવી, રામચદ્રને તેને મારવાને પ્રેરાયા અને રાવણ એકદમ આવી સીતાને હરી ગયો, એ પ્રસગ વર્ણવેલો છે જટાયુ પક્ષી રાવણુને સીતાને હરી જતો અટકાવવા મથે છે, ત્યાં સુધીનો ભાગ લખાયલો છે પછીથી પ્રતિ તૂટક છે

૨ કડવાં ૧૪ની કડી ૨૯ સુધીનો ભાગ છે

વિશેષ-પ્રતિની નોંધ માટે જુઓ ઉપર અક ૧૩૨-ખ

અ. ૧૩૩-ક-કર્ણપર્વ-(ગુ. આ.)-વિષ્ણુદાસ-(ર સ. ૧૬૫૫)-(લિ. સં. ૧૭૧૩)-પૃ. ૧૨-૭૭-(તૂટક)

આરભ-(કડવાં ૫ ને ૬ હાની ૬ કડી પછીથી રીતસર આરભ નથી)
પ્રભાત કાલ હવો સહુ ચાલ્યા કરવા માહા સગ્રામ
દુર્યોધન પાંડવ જીત્યાની કરી હઇડિ હામ ॥૭॥
ત્યારિ કર્ણ કિહિ માહારી વીદ્યાનું સકલ કાર્જ દેખાડુ
જિ પાડવ મુઝનિ મારિ કિ હુ તેહનિ નાશ પમાડુ ॥૮॥
માગિ ઈદ્રિ ધનુષ સમર્પ્યૂ ફરશુરામનિ હાથિ
તે હવાગ્ય કરિ મહી યુદ્ધ કરવુ પાડવ સાથે ॥૯॥
× × × × ×
દુર્યોધન કિહિ અહો ગભ્ય તૂ સામસ્ય સવ ઉપાય
તે માહિ હવિ કર્ણનું તણું સારથીપણું કરય રાય ॥ ૫૭ ॥
રદ રૂપ કર્ણ અર્જુનિ તૂ તે પીઢથી સમાન્ય
તેણિ સાહા કરવૂ તિમ ચિ કરન કાર્ય નીદાન્ય ॥ ૫૮ ॥
તે માહિ વલી સાભલ તુઝને કહુ એક અ(ઇ)તિહાસ
દુર્યોધન રાજા ઇમ બોલિ કિહિ સેવક વીષ્ણુદાસ ॥ ૫૯ ॥
કડવા ॥ ૬ ॥ ॥ પદ ૨૬૪ ॥

વિશેષ-૧ પ્રતિ સ્પષ્ટ બાલબોધ અક્ષરે લખેલી છે દરેક પાને ૧૩-૧૩ લીટીની રાશ આવે છે વળી સારી દેખાય તે માટે લહીઆએ કડી છટ્ઠીની આસપાસ લાલ લીટીઓ કરી છે તેમ રાગના નામના અક્ષરો પણ એક કાળો તો બીજો લાલ એમ લખ્યો છે

૨ આખ્યાન રસસ્મર અને વિષ્ણુ રાસનુ આખ્યાન ચોથુ હોવાના ભ્રમને નિરાસ કરે છે આ કવિએ આખુયે મહાભારત લખ્યું હોવાનો પાકો સભવ સમજાય છે

૩ પ્રતિ બાધતા બધારાએ ૪૧-૪૩ બે પાના ઉંધા બાંધ્યા છે પ્રતિ જુની છે વચ્ચે વચ્ચે પાના ખવાયા છે અને ફેરેથી કરપાયા પણ છે

અ. ૧૩૩-ખ. યુદ્ધકાંડ-(ગુ. આ.)-વિષ્ણુદાસ-(ર. સં.)
પૃ. ૧-૩૧- (તૂટક)

આરભ-શ્રી ગણેશાય નમ ॥ **શ્રી રઘુનાથનુ ચરીત્ર** જુધકાડની કથા ॥

રાગ કેદારો પ્રથમે વીનાએક વીનવૂ ચરીત્ર નીસગ અનુંભવૂ ॥

ગુણુ સ્તવુ સ્વામી સુભ મતી પામના રે ॥ ૧ ॥

રામકથા જેમ વીસ્તરૂ તવ ચરણે

હ્રુ ચીત ધરૂ સ્તવન કરૂં ભવશકટ જો ભાજવારે ॥૨॥

હજે જૂધકાંડની કથા શત જન સાંભળજો શ્રવકોએ ॥૬॥

તાતવચનથી વન વશા રે લખ્મણુ નિ રઘુવીર

રાવણુ સીતા હરી ગયા રે છિદ્રવા થયા રણધીર ॥૮॥

× × × ×

તણે શમે શ્રીરામચદ્રનૂ શેન સબલ જેહોએ રે

ટોલે મલીને જૂધ કરવા ચાલુ શ્રવ કોએ ॥૫૫॥

ઉથલો ચાલુ તે શ્રવકોએ રામરાગણુ હે માહા પ્રાક્રમ બળહારી

કહે **વીષ્ણુદાસ** વડા સુભટ તે વાત કહુ વીસ્તારી ॥૬૦॥ કડવૂ ૧॥

અન્ત-(બાધનારે આ ભાગ પહેલો બાંધ્યો છે અને પાનાનો ક્રમ પણ ઉલટો છે)

શ્રી વીરણુ કહે દસરથ તણા કુલે અજ માહ

તત જાણા જેમે અજથી અવતાર લીધો તાહ ॥ ૪૬ ॥

જો ચતુર હાક હી બહૂ કારજ કરવા શોય

તે મે રીછ વાનર આજથી જાઓ અ શ્રવકોય ॥ ૪૭ ॥

મુને એહવૂ કહી નાર વલા શતમાનને પ્રતીબોધ

જો કુશન રીછે રાણે છતો મેહેલ મનથી ક્રોધ ॥ ૪૮ ॥

ઊથલો-મેહેલ મનથી ક્રોધ ભાઇ કુભકર્ણું વાણી કહી

વીરણા દાય...અનતરા તે રઘુપતી જાણે રાહી ॥ ૪૯ ॥ કડવાં ૧૨

વિષયાદિ-૧ આ, રામાયણના યુદ્ધકાંડનો સાર છે. રામ, સુગ્રીવ આદિ વાનરોની મદદથી સેતુબંધ રામેશ્વર પુગ્યા અને સેતુ બાંધી રાવણ સામે યુદ્ધ માંડ્યું, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. પ્રતિ ત્રુટક છે. કુંભકર્ણને જગાડી રણમાં આવવા મોકલે છે ત્યાં સુધીનો પ્રસંગ આ પ્રતિમાં છે. કુંભકર્ણ અને રાવણની ઉત્પત્તિનું કથાનક અધુરું રહેલું છે.

૨ યુદ્ધકાંડનાં ૧૨ પર્વ છે. રાગ માને ઉથલાથી પદબંધ બાંધેલો છે. પ્રતિ ત્રુટક હોવાથી કુલ કડવાં, કડીસંખ્યા, રચનાસંવત વગેરે ઉલ્લેખ મળી શક્યા નથી.

૩ ભાષા જુની ગુજરાતીના અવશિષ્ટ સંસ્કારવાળી છે. અઢારમી સદીના અંતમાં લખાઇ હોવા સંભવ છે. પ્રતિ ગુજરાતી ભાષાબોધી લિપિએ લખેલી છે. "શાહ દ્વારકાદાસ રૂપજીએ લખી છે." એવો ઉલ્લેખ પહેલા પાનાના મથાળે છે. કર્ણ પર્વ પછી એક પાનું કોરું છે. અને તે પછી આ આખ્યાન લખાયલું છે વચમાં પાનાં ૧૩-૧૪-૧૫ ઉંધાં બાંધેલાં છે, તેમ છેવટનાં બે પાનાં ૨૯-૩૦ ફાટેલાં હોઈને બંધાવનારે (કર્ણપર્વ) પહેલાં બાંધી લીધાં છે.

અં. ૧૩૪-૬-આખ્યાન-(ગુ. આ.)-પ્રેમાનંદ-(ર. સં. ૧૭૪૨) (લિ. સં. ૧૮૦૭)-પૃ. ૧૪-૧૦૩-(ત્રુટક)

આરંભ-(કડવાં ૧૩ ને ૧૪માની ૨૦ કડી પડ્યાથી રીતસર આરંભ નથી.)
આ વનમાં જન કો આવ્યો છે......(બોલી કરે આ) કાવેજી ॥ ૨૧ ॥
ઉથલો-આ કાળે ... ...જુએ વનમાં ફરી ફરી
હં.(સ)......વ્યો હલવત સુ વર્ણવું તે સુંદરી રે ॥ ૨૨ ॥કડવાં ૧૪ ॥
રાગ ધન્યાશી-ભુપ મે દીઠી ગીરવીટ વેલડી ॥ શપી એ મધે ઉભી અલબેલડી ॥
કંદલીરથંભા જુગ્મ શાહેલડી ॥ વીએ વૈદરભી કનકની વેલડી ॥ ૧ ॥
દોહ ॥ વેલ જાણે હેમની અવેલ ફુલેફુલી ચકીત ચીત થઈ તવ માહારૂં
ગયો દ્રુતતવ ભૂલી ॥ ૨ ॥

અન્ત-કરકોટક ને નલદમયંતી સુદેવ રીતુપર્ણ રાએજી ॥
એ પંચ નાંમ લીજે સુતાં જાગતાંથી કલીજુગ જાએજી ॥ ૪૧ ॥
વીરક્ષેત્ર વડોદરા મધે ગરડ દેસ ગુજરાતજી
કૃષ્ણાસુત કવી પ્રેમાનંદ વાડવ ચોવીશા ન્યાતજી ॥ ૪૨ ॥
સંવત ૧૭૪૨ વર્ષે પોશ સુદ બીજ ગુરૂવારેજી ॥ ૪૪ ॥
દ્વીતીઆ ચંદ્ર દરશણની વેલા થૈ કથા પુરંણ વીસ્તારજી ॥
વ્રધ બાલક નરનારી જોવંન સ્નેહે કથા શાંભલો શારજી ॥ ૪૫ ॥
તે નર અંતે પાંમે પદને વૈકુંઠ કેરો વાશજી
બ્રમહત્યાદીક પાતીક જાશે દેહે રહેશે હરીને પાશજી ॥ ૪૬ ॥

ઉથલો રાઘાવર પદ પામશે સાંભળતાં પ્રબધ રે
શ્રોતા જન હવે હરી જપો એમ કહે ભટ પ્રેમાનદ રે ॥ ૪૭ ॥
કડવાં ૬૫ ॥ ઇતી શ્રી રાજા નલનુ આક્ષાન શપુર્ણુ ॥ થઉ છોા ચોપૈ ૧૪૮૦ ॥
સવત ૧૮૦૬ ના વરસે શ્રાવણ સુદી ૧૫ વાર શુકરે આખ્યાન નળનુ સપુર્ણ ॥

વિષયાદિ-૧ આ, મહાભારતના અરણ્ય(વન)પર્વની નળ રાજાની કથા છે

૨ કડવા ૬૫ અને કડી ૧૪૮૦ છે જૂ કા. દો ભાગ ૧ લામાં (પા ૧૧૪-૨૧૬) આ આખ્યાન પ્રકટ થયુ છે તેમાં અને આમાં મુખ્યત્વે એક કડવાનો ફેર છે આમા ૬૫ કડવાં છે ત્યારે જૂ કા દો માં ૬૪ છે છાપેલામાના ૬૦ મા અને ૬૨ મા કડવાની વચ્ચે, પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ૬૧ મુ કડવુ વધારે છે તેનો આરંભ અને અત

રાગ કેદારો આસન સુધી આવવા ઊઠી નમી અર્પ્યું જોડી હાથ
વપરીત વેષ મુકો મારા રામ ઓલખ્યા હો પ્રાણનાથ ॥ ૧ ॥
ઉથલો દાશી ગઈ રાજા ભણી લેવાને વધામણી
કેહે ભટ પ્રેમાનદ હવે કથા કહુ તેહ તણી ॥ ૯ ॥

૨ વળી છાપેલી પ્રતિ કરતા કડીઓમા કેટલોક ફેર તેમ પાઠાતરો પણ ઘણા છે દા ત છેલ્લા કડવાની ૪૬-૪૭ ની કડી જૂ કા દો. ભા ૧ લામા નથી, તેમ એ પ્રતિમાની બે ત્રણ કડી પ્રસ્તુત પ્રતિમાં નથી

વિશેષ-૧ પ્રતિ મધ્યમસરની ગુજરાતી લિપિએ લીટીઓ આંકીને સ્પષ્ટ અક્ષરે લખી છે, છતાં કેટલાક શબ્દોના મરોડ બાલબોધ લિપિના છે માત્ર પહેલાં ૧૩ પાના નથી, તેમ ૧૪મુ પાનુ કપાયલુ છે

૨ પ્રતિના આરભમાં નરહર કાહાંનનો આ હિંદી છપ્પો છે
સરસર હસ ન હોત રાજ્યગજ લાજ ન દર દર ॥
તે પછી આ દોહરા છે
જાતે બનારસ ફારસ કહારો કહુ પરમુલક જાઅકે હજારાં વાત કહીએ,
એરએર બર જુત્ત મેરો કહાં માન ઠાહાન નોકદારને તો શુ ખબરદાર રહીએ
પછી આ આખ્યાનના અતમા આ કડીત અધુર છેઃ
કદનમખ ગીરી પર ચડી અખધ છોડ રઘુનાથ
ઉપરાંત એક સુરણ, અને ચૂના ઉતારવા લાકડાને પાવાનો રસ લખ્યો છે

અ. ૧૩૪-ખ-અભિમન્યુ આખ્યાન-(ગુ. આ.)-પ્રેમાનદ-
(૨. સ. ૧૭૨૮)-પૃ ૧૦૪-૧૬૦

આરંભ-શ્રીગણેશાઇ નમ . અથ આક્ષાન અભીમનનુ લીખતે ॥
રાગ કેદારો-શ્રી શંભુસુતને હ્રદે ધરી નર માગુ વેગે કરી
શ્રી હરી માયાની ગત આવડે રે ॥૧॥

કમલાસના કુઆરી વાંણી દાતા તું પરી વાઘેસ્વરી
વીદ્યા તમ જોતાં જડે રે ॥૨॥

ઢાલ ॥ જડે વીદ્યા નીરમલી ॥ શરસ્વતી હોએ તુષ્ટમાંન
પદબંધ કરવા ઇછું છું અભીમનુનું આક્ષાંન ॥૩॥

અન્ત—વૈશંપાયન બોલીઆ સુણુ જનમેજે રાય
પણ એ અહીથી પુરણ થઉ અભીન(ગ)નુ આક્ષાન ॥૨૭॥
એકાવન કડવાં રાગ શતર ચાલ છે છતરીશ
પંણ પદબંધ ચોપૈની શંક્ષા એક શેહેસ્ર ને પાંતરીશ ॥૨૮॥
વાડવ ગ્ન્યાતી ચતુરવંશી વીપ્ર પ્રેમાનંદ
એકવીસ દિવસે ક્રષ્ણક્રીપાથી બાંધીઓ પદબંધ ॥૨૯॥
કવતા કવીતા કૃષ્ણજી નિમિત્ત માત્ર તે હુંઅ
પણ આશરો અવીનાશનો કવીજન જોડે શુંઅ ॥૩૦॥
મહીમા શ્રી કૃષ્ણજીનો શાંભળો થૈને પવીત્ર
મહાભારથ ઉદ્યોગ દ્રોણપર્વે અભીમનુનુ ચરીત્ર ॥૩૧॥
શંવત શતર અઠાવીશે શાવણ સુદી દ્વીતીઆહે
તે દાઢે પુરણ થઉ અભીમનચરીત્ર મહીમા એહ ॥૩૨॥

વલણ ॥ ચરીત્ર મોટુ અભીમનતું પૂછયું છે પ્રેમે કરી
ભટ પ્રેમાનંદ એમ આચરે તાં બોલો જે શ્રીહરી ॥ ૩૩ ॥
એ આક્ષાંન જે સાંભળે શીષે ભણે ને ગાએ
તેહને પુત્ર જ એટલું નીત્યે પુજે હરીના પાએ ॥ ૩૪ ॥
ક્રષ્ણજીની ક્રીપાએ કરીને નીષ્ટે વૈકુંઠ જાએ ॥ ૩૫ ॥ કડવાં ૫૧ ॥

વિષયાદિ-૧ અભિમન્યુએ કોઠાયુદ્ધ કૌરવ પક્ષના દ્રોણ આદિ સાત અતિરથી યોદ્ધાઓ સામે લઢતાં પ્રાણ સમર્પ્યો, એ પ્રસગ મહાભારત દ્રોણપર્વના આધારે વર્ણવ્યો છે.
૨ કડવાં ૫૧, કડી ૧૦૩૨ છે, ૧૭ રાગ અને ૩૬ ચાલ છે. બૃ. કા દો. ભા. ૨ માં આ આખ્યાન પ્રકટ થયું છે તેમાં અને આમાં કેટલીક કડીફેર તો પાઠાંતરભેદ પણ છે. તેમાં કડીસખ્યા આદિનો ઉલ્લેખ આમ છે:

સુગ્મ છંદ એકાવન કડવાં એક પદ ત્રણ સવાય
પંચ સાખી એક કડખો એક પચ દુહાય
રાગ સતર બીજી ચાલ છે ચોવીશેએ સક્ષેપ સાર
અગીઆરશે ચોપાઈ એની જાણજો નીરધાર

આ કથનને સરખાવો ઉપરની ૨૮ મી કડીઓ સાથે; કયાં ૧૦૩૫-ને કયાં ૧૧૦૦; ૩૨ મી કડીમાં 'સવત સત્તર અઠાવીશે' અને "શાવણ સુદ દ્વીતીયા" છે, ત્યારે બૃ.

કા દો ભાગ ૨ મા "સવત સતરશેં સતાવીશમા" અને "શ્રાવણ સુદી પચમીએ" છે, વળી ૩૪-૩૫ બૃ કા દો ૨ માં નથી ૩૮ મુ કડવુ (બૃ કા દો ૨ પા ૧૭૩) આ પ્રતિમા નથી, કડવુ ૪૦ અને ૪૧ પાના ૧૭૬-૮૦ ની પાદનોંધમા આપેલા છે તે આ પ્રતિમા ૩૯-૪૦ છે બૃ કા દો મૂળમા છે તે કડવાં આમા નથી, તેમ એ કડવાંની કડીસખ્યા ઘણી જ ઓછી છે ૩૯ માને મથાળે છદ ભુજગની ચ લ છે, બૃ કા મા રાગ મારૂઆલ ત્રસરી છે, ૪૦ માને મથાળે જ્યારે છદ ત્રેહેતાળો છે ત્યારે બૃ કા મા 'રાગ મારૂ' વગેરે છે આવા કેટલાક કડવાફેર છે હિંદી કડવુ પ્રસ્તુત પ્રતિમા નથી

વિશેષ-૧ પ્રતિ ગુજરાતી માથાળાની લિપિએ લખેલી છે, પણ વચમાં પાના ૧૯ થી ૩૧ બાલબોધ લિપિએ લખવાનો જો કે લહીઆએ પ્રક્રમ કર્યો છે છતા ગુજરાતી અક્ષર માથાબાધી લિપિએ લખાઈ ગયા છે પાનાના અક ૧૦૪ અને ૧ થી શરૂ કરી ૧૩૧ અને ૩૩ સુધી આકી પછીથી પાનાના આક લખ્યા નથી

૨ આખ્યાનને છેડે ૯ 'ગીનાન' લખ્યા છે

ગત લેહેણુ એક ૧) ગીનાન, ગોપ લખ અભે ૨) ગણીજે
ગગ નીરમન કહુ મોહે ગુણ પત ચોખડ ૪) પણીજે
પાપહર જુએ પચ ૫) પનાખર ૬) કેવલપાસ
તતે સતકુન તાર ૭) તપન અડેરા રતતાઆ ૮)
તાગવટ વરણુ ૯) નવતરણુ જુગ ભખ ફરણ
દાત જુઓ શાર બધ કવિત રચુ આ ભણે

અ. ૧૩૪-ગ-સુદામાચરિત્ર-(ગુ. આ.)-પ્રેમાનદ-(ર. સ. ૧૭૩૮)-પૃ. ૧-૧૮

વિશેષ-બૃ કા દો ભાગ ૧લાને મળતું છે રચનસંવતની તિથિ સબધમાં એ નોંધવાજોગ છે કે બૃ કા મા "તિથિ તૃતીયા ને ભ્રગુવારે" છે, ત્યારે પ્રસ્તુત પ્રતિમા 'ગુરૂવાસર' છે

અં. ૧૩૪-ઘ-કૃષ્ણભક્તિનાં છૂટક પદો-હિ. તથા ગુ.-પૃ. ૧-૭

વિશેષ-હિંદોળાનાં પદ છે ખમાયચી (હિં) કુમનદાસ કડી ૨, ૨ કાફી, (હિં) રસિક કડી ૧૦, રાગ અડાણો (હિં) સુરદાસ, કડી ૨, ૧ રાગ અડાણો (હિં) ગદાધર, કડી ૩, ૧ રાગ કલ્યાણ, (હિં) કૃષ્ણદાસ, કડી ૨

રાગ બીલાવલ, નરસિંહ મહેતો
ઝૂલે હિંડોલે પ્રેમસુ ॥ બેહુ સરષે તે સરપ જોડ રે ॥ઝૂ૦॥
ઝૂલે છે રાધાજી પાતલા રે સામનિયાસુ કરતી હોડ રે ॥ઝ૦॥૧
સહુ ગોપી ઘાલે ઘૂમણી રે તે કરતી મોડામોડ

હિંદોળો ગગને ચઢયો રે રપે પડતા શ્રીરણછોડ રે ॥ ઝૂ ॥૨॥
તમે નીરખોની કૃષ્ણ કોડામણા છે એહેની પ્રભુ તામારે નથી કોઇ ખોડ
ચરણે તમારે રાખજો રે નરસૈયૌ કેહે કરજોડ ॥ઝૂ૦॥૩॥

૧ રાગ સોરઠ, (હિં), મગનિદાસ કડી ૬; રાગ કાફી (હિં), કૃષ્ણદાસ કડી ૪; ૨ રાગ કેદારો (હિં), રસિક, કડી ૨-૨; ૨ રાગ કેદારો, (હિં), કુમનદાસ; ૧ (હિં) ગદાધર, નરસિંહ મેહેતો

શપી શાવણ માસ શોહામણો, શોહામણો, બીજ સરવ સાથ,
પરમ શોહાગન શાંમાંજી કોડામણો છે પ્રાણનાથ ॥૧॥ શપી
શદા રમણ વૃંદાવન શોભે નીત પત રાશ વીલાશ (કડી ૭ છે.)

... ...

૧ રાગ જેવંતી (હિ.) નંદદાસ; ૨ ખમાયચી (હિં) કિશોરીલાલ; ૩ (હિં) રૂપલાલ; ૧ (હિ) કવિનું નામ નથી; ૧ (હિં) માલકોસ જીવન ગિરધર; ૨ (હિં) બિહારીદાસ; ૧ (હિં) જીવન ગિરધર.

રાગ મારૂ (નરસિહ મહેતો)

૧ હિંદોલે હીચે રે રંગે સુંદર સામલીયો ને રૂપમાં શોભતા સંગે ૧

... ...

ભણે નરાસિહો બલા ભુલા તે વનિતાએ વસ કીધો ૫
૨ હિંદોલે જોવાને ચાલો થંભ ઘણું રે સોહામણો

... ...

દેવતા સઘલા વીસ્મે પામા તાંહાં દીસે નારસિંહો દાસ ૫
૩ હિંદોલે હિચંતાં રૂડો બેહોડી મોડાવીને મચકો કરૂં રે
ખલકાવું ચુગે રે ॥હિ॥૧

... ...

નારસિંહાચો સ્વામી ભલે મલીયો નાગર નંદકીસોર ॥૫॥
૪ હિંદોલે હિચતો સામલીયો સામલહી સોહતી રે

... ...

ભણે નારસિંહો અંગોઅંગ ફુલી નીરખી નારી નાથ સબલો રે
૫ ઝૂલે હિચોળે મારો વાહાલો
પદ ૩ જી કડીથી અધુરૂં છે.

અં. ૧૩૫-ક-અભિમન્યુઆખ્યાન-(ગુ. આ.)-પ્રેમાનંદ-(ર. સ. ૧૭૨૭)-(લિ. મ. ૧૮૩૬)-પૃ. ૫-૯૭ (તૂટક)

આરંભ-(કડવા બે આખા અને ૩જાની ૭ કડીઓ નહીં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી)

ડા થઓ જુધનો આરંભ ॥૮॥
તાહાં ખણુ ખેડા અને ફરશી ઝનકતી તરવાર
જુગદીશના પ્રેરા જાદવ કરે મારામાર ॥૯॥
× × × ×
વલણુ-હુટી લીધૂ નાર (નવર) નાઠી એક દાનવની નાર રે
તેના ઉદર માહે ગ્રભ હુ તો તે ગઈ પીહેર મુઝાર રે ॥૪૦॥
કડવાં ॥૪॥ પદ ૫૦॥

અન્ત-જુગમ છદ એકાવન કડવા પદ એક ત્રણુ શવાઅ
પચ શાખી એક કડખો પચ દૂહા ગાંઆ ॥૩૦॥
રાગ શતર ને તેહની ચાલ છે ચોત્રીશ
પદ ચોપૈઇની સક્ષા કહીએ એકશેહેસ્ર ને પાતરીશ ૩૧
× × × × ×
વલણુ-પ્રાક્રમ કથા અભીમનની તે કવી છે પ્રેમાનદ કરી
જન પ્રેમાનદ ઓચરે શોતાજન બોલ્યો હરીહરી ૩૬॥ ॥કડવા ૫૧॥

ઇતિશ્રી અભીમનનું આક્ષાન શપુરણુ શંમ્પાપ્રત થઈ છે . .સાહામી જેહવી પ્રત હુતી તેહવૂ લખુ છે કડીબધ ની બેરો તો ગાલ મો દેશો .ધણીએ કહુ જે જેવો એમા લ્ખેલુ છે તેવૂ લખશો અજાણુ બધીએ લ્ખૂ છે કામણેજ વાશી ટલાટી નથુ જગદીશે લ્ખુ છે.. એ ચોપડો કામણેજવાશી શોની જગજીવન નથુનો છે .શા ૧૮૩૬ના ફાગણુ શુદી ૭ સોમવારે

વિષયાદિ-જુઓ અ ૧૩૪-ખ

વિશેષ-અંક ૧૩૪-ખ પ્રતિને મળતી આ પ્રતિ છે પણ ર સ ૧૭૨૭ છે, અ ૧૩૪-ખ નો ર સં ૧૭૨૮ ભૂલભર્યો છે, વાસ્તવિક રીતે સ ૧૭૨૭ જોઇએ કદાચ આષાઢી સવત અનુસાર લખ્યુ પણ હોય, તો તોએ ખોટુ ન લેખાય બૃ કા દો બા ર જાની પ્રતિના સબધમા "યુગ્મ છદ"વાળી બે કડીઓ છે તે આમાં પણ છે, પરતુ પદની સખ્યા ૧૦૩૫, જ્યારે બૃ કા માં ૧૧૦૦ છે બીજો મહત્વનો ફેર અ ૧૩૨-ખ સાથે નથી પહેલાં ૪ પાનાં નથી અને પાચમુ પાનુ ફાટેલુ છે પ્રતિમાં વચ્ચે ૮૬-૮૨-એ ચાર પાનાંમા બે ત્રણુ ગરબા-ગોપી અને કૃષ્ણના શૃગારના છે રચનાર કવિનું નામ તેમાં એતે આવતું નથી

અં. ૧૩૫-ખ-સુભદ્રાહરણ-(ગુ. આ.) વલ્લભ (? પ્રેમાનંદ)-(ર. સં. ૧૭-)-(લિ. સં. ૧૮૩૬)-પૃ. ૯૮-૧૬૨ (૧-૬૫)

આરંભ-શ્રી ગણેશાએન્મં । શ્રી શારદાએન્મં ॥ શ્રી ગરૂભોએન્મ શ્રીગરૂ પ્રજાપત ભોએન્મ ॥ શ્રી માહા લક્ષમીજીની ક્રીપાથી આક્ષાંત **શોભદ્રાહરણનુ** લખુ છે.

રાગ કેદારો-શ્રી ગંણપતી ગુણુ રાએ સ્તવૂં શૂત ગીરીજાએ ॥
વીઘનહરણ તમ વડે જડે રે ॥
હંશવાહની શરસ્વતી ॥ દેવ લ્યો દૂરમતી ॥ ગુઢમતી
ઇછૂં માન તમ વડે રે ॥

ઢાલ ॥ તમ વડે ઇછૂં માતા માહારી ॥ ને કરો મુજ કરૂણાંએ ॥
દચ્યા આણી જો રંક છેઊ તાહારો રેહેજ્ઞે રૂદચ્યા માહે ॥ ૩ ॥
માહાભારથે આ પેહેલુ આદ પરવ છે ॥ પાંડવનાં ચરીત્ર
શાતયા શુધ મંનેશાએ સાંભળે પવીત્ર થાએ પીડ પવીત્ર

અન્ત—વૈઇશપાએને કેહે જંનમેજે ॥ થઉ પુરંણુ **શોભદ્રાહરંણુ** ॥ ૯ ॥
એ આદે પરમ કથા અતી ઉતંમ અરજુનનું ચરીત્ર ॥
સીધ્ર મંને જે કોઇ શાંભલે તે પ્રાણી થાએ પવીત્ર ॥ ૧૦ ॥
કડવાં એકત્રીશ પરબંધ છે ॥ પદ આઠશેંહે ચાલીશ નીધાન
શુકલ પક્ષ દશમી શોમવારે પુંરંણ થઉ આક્ષાંન ॥ ૧૨ ॥
સુરજતાપી (દ)ખણ ત્રટ તાંહાં કવી કરો વાશ
શ્રીગુરૂંચરંણપરતાપથી પાંમુ ગ્યાંનપ્રકાશ ॥ ૧૩ ॥
શ્રી સુરજપુરમાં પુરણ કીધુ ગુણ ગોવંદનાં વીસતાર
ચતુરવંશી ગ્ન્યાંતી ભ્રામણ વંરંણ ગ્નાતે સાર ॥ ૧૪ ॥
શ્રી અંબાજીનો દાશ નીરમલ વીપ્ર વલભ નીધાન
શ્રી શરસ્વતીની પુરંણ ક્રીપાથી પદબંધ કરૂ આક્ષાંન ॥ ૧૫ ॥
સ્નેહ કથા જે સાંભલે ॥ બાલક વ્રધ નર નાર ॥
તેને ક્રીપા કરે શ્રીક્રસ્ણુજી ॥ જીવન જુગદાધાર ॥ ૧૬ ॥
કહે કવીતા હુ નીમીત માત્ર છેઉ ॥ તે કરનારો ભગવાંન
શેતજંન કો ખોડ માં દેશો કરી કથા બુધ નીધાન ॥ ૧૭ ॥
એકમંને જે કો શાંભલે ॥ શોભદ્રાહરંણુ ॥
તેને ક્રીપા કરે શ્રીક્રશ્ણુજી ॥ સ્વાંમી અશંણુશરંણુ ॥ ૧૮ ॥

શુભમસ્તુ ॥ કલ્યાણેમસ્તુ ॥ કલ્યાંણકારી ॥ જેએ માગલ હરીનું નામ
લક્ષમી વર ત્યાં પદને પામે ॥ જે ગાએ ગોવદના ગુણગ્રામ ॥ ૧૯ ॥

વલણ ॥ શ્રીગોવદજી કીપા કરે અતર ધરી આનન્દ રે
કર જોડી કેહે વીપ્ર વલભ હરી ભોજન ગોવદ રે ॥ ૨૦ ॥
॥ કડવાં ॥ ૩૧ ॥

ઈતી શ્રી શોભદ્રાહરણ સમપુરણ ॥ સ્તુ ॥' સંવત ૧૯૩૬ નાં રૂડો માસ છે ચૈઈતર શુદી ૬ સોમવારે સમપુરણ લખુ છે ॥ લખનાર કામણેજ કશબાવાશી ટલાટી નભુભાઈ જગદીશ ॥ એ લખાવનાર સોની જગજીવન શુ ॥ લખનારને દોસ મો દેશો ॥ બાતક બુધીએ લખુ છે ॥ અક્ષર મધ ઘટ હોએ તે ચનાી લેજો ગાન મો દેશો ॥ અમાજી માતે બુધી આપી ત્યારે લખુ ગણુ ॥ છે ॥ ગીપોલજી ॥

વિષયાદિ– ૧ શ્રી કૃષ્ણની બેન સુભદ્રાનું અર્જુને સન્યાસી થઇને કરેલું હરણ, એ પ્રસગ આમા વર્ણવાયો છે વસ્તુ સહુને પરિચિત છે

૨ કડવા ૩૧ છે, પદબધ ૮૪૦ નોંધેના છે રાગ અને ઢાળથી પ બધ બાંધેનો છે

વિશેષ–૧ આ આખ્યાન રા અબાલાલ જાનીએ ગુ વ સો તરફથી કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઇ સ્મારક ગ્રથમાળાના પહેલા આક તરીકે પ્રકટ કર્યું છે તેની દ્વિતીય આવૃત્તિ થયેલી છે એમાં પ્રસ્તુત પ્રતિનો એમણે સભાના માનદ મત્રી સ્વ તનસુખરામ મ ત્રિપાઠીની પરવાનગીથી ઉપયોગ કર્યો છે

૨ આ પ્રતિમા ઉલ્લેખ એવા છે કે આ આખ્યાન વિપ્ર વલ્લભે લખ્યું છે (જુઓ અતની કડી ૧૫ મી, તેમ જ કડવા ૧૮, ૨૫, ૩૦ અને ૩૦ ની અતની કડી), જ્યારે સામાન્ય રીતે આ આખ્યાન પ્રેમાનદની કૃતિ હોવાનું લેખાયુ છે પરતુ પ્રસ્તુત પ્રતિથી જ સાબીત થાય છે કે આ કૃતિ વિપ્ર વલ્લભની નથી એના કારણો આ છે

પ્રસ્તુત પ્રતિમા, અને સ ૧૮૨૬ ની રા તનસુખરામ મ ત્રિપાઠીની પ્રતિ, તથા પ્રા કા ગ્રથમાળાની પ્રકટ પ્રતિમા, જે બે પ્રાપ્ય પ્રતિઓને આધારે સશોધિત છે તેમા, એ ત્રણે (ક્ર ૪) પ્રતિઓમા આ આખ્યાનના પૂર સબધમા કે વસ્તુવર્ણનાદિ સબધમા કોઈ મહત્વનો ફેર નથી માત્ર પ્રસ્તુત પ્રતિમા કડવા ૧ લામા ૬૨ પક્તિનો (જુઓ છાપેલી આ બુ પ્રતિની કડવા ૨ જાની ૬૩–૬૬ ને બદલે પા ૪ થી ૭) વધારો છે, તેમ (૭૫ થી ૮૦ ને બદલે જુઓ પા ૮ થી ૯) બીજો વધારો ૨૦ પક્તિનો છે આ બે વધારા આખા આખ્યાનની વર્ણનશૈલી શોધતા અનોખા પડે છે અને તદ્દન શુષ્ક અને ફીકા છે, તથા તે ન હોય તોએ સર્વથા નથી શકે છે વળી આખ્યાનના અત ભાગમા ઉમેરો કોઈ નથી, તેમ પ્રેમાનદને બદલે વલ્લભનું આખ્યાન ગણાય તેવો કોઈ બીજો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ, નામફેર સિવાય, નથી

ઉપરાત ૧ લું ૧૯ મુ, ૨૫ મુ, ૩૦ મુ, અને ૩૨ મું એ કડવાને અતે છાપેલી પ્રતિમા પ્રેમાનદને બદલે પ્રસ્તુત પ્રતિમા વિપ્ર વલ્લભ છે

પરંતુ અંત ભાગમાં નોંધવાજોગ એક તત્ત્વ છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ક૧ મા કડવાની કુલ કડી ૨૦, પંક્તિ ૪૦ છે, જ્યારે છાપેલી પ્રતિમાં ૩૮ છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ૧૧ મી કડીની બીજી અને ૧૨ મીની પહેલી એમ બે પંક્તિઓ પડી છે, જેથી રચનસંવતનો ઉલ્લેખ સાંપડતો નથી. બીજો કશો ફેર નથી. કડી ૧૪ માં "ચતુરવંશી ગ્નયાતી બ્રાહ્મણ વરણ" એ પક્તિ છે. આ પ્રેમાનંદની જ્ઞાતિનો જ ઉલ્લેખ છે, કારણ વલ્લભ તો ઔદિચ્ય ટોળકીયો હતો.

ઔદિચ્ય જ્ઞાતિ ટોળકીયા દ્વિજ રંકને વાણી હવી
નાના ભટ સુત વલ્લભે આ કથા હરિગુણની કવી
(પદબંધ ભાગવત ગુ. પ્રે. વાળું પાનું ૧૩૩, પષ્ઠ સ્કંધ)

ઉપરાંત પદબંધ ભાગવતનાં પૃષ્ઠો ૨૩, ૪૭, ૮૦, ૧૦૭, ૧૩૩, ૧૮૯, ૨૩૧ માં તે ઔદિચ્ય ટોળકીયા બ્રાહ્મણ હોવાનો તેમ સુરત અને ગણદેવી(કાળેતોર)માં રહ્યાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે. વળી તે પોતાના ભાગવતમાં સ્થાન ગણદેવી, પિતા આદિ પોતાની ઓળખને લગતી અનેક બાબતોના સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરે છે, જે અત્રે નથી જણાતા વળી કડી ૮૪૦ હોવાનું આમાં જણાવેલું છે, જ્યારે વાસ્તવિક રીતે ૮૮૧ થવી જોઇએ છે (વધારાની ૪૨ કડીઓને લીધે) તેમ નોંધવાજોગ એ છે કે દ્રૌપદીના સાધુવેષી અર્જુન સાથે નાસી જવાના ઈરાદાનો પ્રસગ આ પ્રતિમાં કાયમ છે. પ્રકટ પ્રતિમાં અને આ પ્રતિમા માત્ર ઉપર જણાવેલા ૮૨ લીટીના વધારા સિવાય કોઈ મહત્વનો ફેર નથી.

અં. ૧૩૯–પારસી સ્ત્રી ગરબા લગનસરાનાં ગીતોનો સંગ્રહ–(ગુ. કા.)–ર. ને સં. શેરાબજી હોરમજી–(છા. ઇ. સં. ૧૮૭૯)–પૃ. ૧–૪૭૪

આરંભ–દીબાચો–આએ ગરબાના પુશતકનો છપાવનાર વાંચનારની જનાબમાં એલતેમાશ કરેચ જે દર એક જીવજંત પરાણીને ખુદરતી ગાએણનો શોખ હોએ છે એ તો શરવે કોઇ જાણીતું છે અને તેજ પરમાણે રેખતા, ગજલ, ખેયાલ અને લાવણીના ગણા ચોપાણીઆ તથા પુશતકો છપાઇ બાહેર પરીઆ છે તથા અજી પરે છે. પણ આજ લગી પારશી અશતરીઓમાં શરઅવશરે લગનશરામાં બેઠાબેઠા ગાવાના ગીતો તથા ગરબાઓ જે હાલમાં પારશી અશતરીઓ લગનશરામાં ગાએ છે તેવા ગીતોનો શંગરહ કોઇબી પુશતકની મારફતે છપાઇ બાહેર પડીઓ નથી. તેથી ઘણી તરફથી એવા પુશત(ક)ની અગત જણાવીઆથી સઘલી જાતના ગીતો ગરબાનો એક શંગરહ કરીને આએ પુશતક છપાવી બાહેર પારીઉં છે–એમાં શઘલી જાતના શહવેનાના, તથા શમીશાંહાંજના બેઠા બેઠા ગાવાના ગીતો, શઘલી જાતના મોશારાના ગીતો, લગનની વખતે ગાવાના ગીતો તથા પરણુતા છોકરાછોકરીઓને પરણીને વરાવતી વખતે ગાવાનાં શઘલાં ગીતો અને આપણા લોકોમાં

શર અવશરે ગવાતુ મોહોતુ આતશનું ગીત વગેરે તરેહવાર ગાવા લાએક નવા તથા જુના ગરબાઓ ફરીથી શુધારીને આશરે શવાશો (૧૨૫) તથા ગીતોનો શગરહ કરવામા આવ્યો છે

× × × ×

પારસી સ્ત્રી ગરબા તથા બેઠા બેઠાના ગીતોનો શગ્રહ

મુમાઇના ગવરનર શર બારટલ ફ્રીઅરનો ગરબો

વાચનારી બાઇઓ આએ ગરબો મુબાઇમા શને ૧૮૬૨ના શાલમા શર બારટલ ફ્રીઅર નામે ગવરનર થઇ ગયો છે તેનો છે એ ગરબો કેમ ગાવો તેની રાહ જેમ આપણે "શર જમશેદજીની કીરતી ઘહણી શાઆરી"નો ગરબો ગાઇએચ તેહ રાહે ગાવુ**

જ્યાંહાં હાવા (☞) હાતની નીશાની આવે તેની પાશેનાં બે બોલ લબાંવુ શાહાદે ગાવુ ફ્કતકી આગળ પુરો કરવો

શર બારટલ ફ્રીઅરની કીરતી ઘણી. શાઆરી* બજાવેઓ હોધો તેને. ભાહારી–ફ્રીઅરની કીરતી ઘહણી શાઆરી ઇશની શને અધાર શો ચઉદના. શાલમા* તારીખ–૨૪ મીને. જુન મહીનામાં* (☞) તુ જનમીઓ શેહેર કઇ વેલાતમા–ફ્રીઅરની કીરતી ઘહણી* શાઆરી કઇ નાહાનપણુથી તાહારે ઘેંડો મીજાજ તાહારો હશમુખો ચહેરો–વળો મીથ્થાશ* (☞) કઇ નમલા બાવાનો છે ચીકાશ–ફ્રીઅરની

તુએ છોરીઉ. બારૂ શેહેર–મુબઇનું*શને અધારશો. શરશતના શાલનું* (☞) તારીખ ૫ મી મારચ માશનું–ફ્રીઅરની * શને અધારશો. અરશતનો–શાન પરે એ ગરબો શેરાબજી–તું જોરે (☞) શઉ ગાનારી લોકોને શવલ કચરે–ફ્રીઅરની બજાવેનો, ઓધો, તેને ભારી . **

અન્ત–લવજીભાઈ નશરવાનજી વાહારીઆની કીરતીનો ગરબો *

વાંચનારી બાઇઓ આએ ગરબો જેમ આપણે "શર જમશેદજી જીજીભાઈ ભલુ મેળવીઊ નામ રે મુબાઈ શેહેરમા" કરીને ગાઇએચ તે રાહાએ ગાવુ જાહા હાતની નીશાની આગળથી પુલકી શુધી બોન છે તાહા લવજીભાઈ ભલુ મેળવીઊ નામ કરીને છે તે જગે શેઠ લવજીભાઈ ભલુ મેલવીઊ નામ રે મુબઈ શેહેરમાં કરીને ગાવુ

શેઠ લવજીભાઈ ભલુ મેલવીઊ નામ રે–મુબઈ શેહેરમો * તાહારા બાવાજીનું નામ છે–નશરવાનજી*તે વન, અશલી સુરત શેહેરના રેહેવાશી* (☞) મુબઇ આવીને થઆ શુખવાશી રે–શેઠ લવજીભાઈ–ભહલુ. મેળવીઊ નામ રે. કોઈ દઅહલી ધરોપીઆંન. અગરેજ. આવી* તેને શોધીઓ,

મીશનરી. વહારીઓ. ભોહારી. તેને. સુરતમે. કાઆગજ. લખી. કાહારી* તાંહાંથી. લવજી. વહારીઆને. તેઓરીરે–શેઠ.....નામ રે. તેવન. સુરતથી મુંબઈ. આવે છે.*

* * * * * *

તેહેને. શાઅખી. પોઓતાની (૧)–કાહારી છે* (☞) તે. શોરાબજી. વાહારીઆને. ભેહેત. આપી. છે. શેઠ. દોશાભાઈ. ભદલું. મેલવીણ નામ રે* તેને. શેકીન. એકીન. લઇને. ચાલતી. કરી* વાહારીઆનાં. ચઅકલાંપર. ભીહીર. ભાહારી* જગ. લોકો. જોઇ. તેહેવી. એ જુગતી. જો ઓરી* (☞) એ ગરખી શોરાબજી છાપગરે જોરી રે–શેઠ, દોશાભાઈ. ભદલું. મેલવાણી. નામ. મુંબઇ. શેહેરમાં.

સમાપત છે

વિષય'દિ–આરંભમાં દીબાચામાં આ સંગ્રહના વિષય, વસ્તુ અને હેતુ, આદિ સ્પષ્ટ છે. આમાં ૧૨૫ થી વધુ ગરબીઓ, લાવણીઓ વગેરે છે. પારસીઓમાં લગ્ન, સીમત આદિ પ્રસંગોમાં ગવાતાં પારસી ગીતો ઉપરાંત નરસિંહ મેહેતાની પુત્રીના સીમંતનું પ્રેમાનંદનું મામેરૂં, નરસિંહની પ્રેમાનંદકૃત હુંડી, નરસિંહ મેહેતા, રઘનાથ આદિ અન્ય કવિઓનાં પ્રભાતીઆં, અને કૃષ્ણલીલાનાં પદ, મુંબાઇના ગવરનર, હિંદના વાઈસરોય, તેમ તે જમાનાના અન્ય નામાંકિત અધિકારીઓ, અને ઉજ્જ્વલ કીર્તિવાળા પારસી નરોના ગરબા અને ટપ્પા ખ્યાલ પણ છે. બીજા કવિઓનાં પદો અને આખ્યાનો ઉપરાંત શોરાબજીએ પોતે જોડેલા ગરબાગરબીઓ પણ આપેલાં છે.

વિશેષ–૧. આ પારસી ભાષાનો નમુનો સને ૧૮૭૯ નો છે. આ છાપેલું જૂનું પુસ્તક છે. તેમાં ગાનારાઓને માટે સૂચનાઓ અનેક સ્થળે આપી છે; ઉપર ટાંકેલી સૂચનાઓ જેવી સૂચનાઓથી સંગ્રહકર્તાએ સંતોષ નથી લીધો. કુંવરબાઇના મામેરા જેવા લાંબા આખ્યાનના કડવે કડવે 'હવે થોડુ છે,' 'ધીરેથી ગાઓ' વગેરે વગેરે કહ્યુ છે.

૨. આ ગ્રંથની પહેલાં સાંકળીઉં આપેલું છે. પણ તેનાં ૭–૮ એ બે પાનાં ગયાં છે. વિષયોનો નમુનો નીચે આપ્યો છે:

૩. ઈ. સ. ૧૮૭૨ માં ગુજરાત જીલ્લામાં મોટી રેલ આવી તેનો ગરબો. ડુંગરવાડીના કેશનો ગરબો. અને સતીના મરણનો ગરબો. ઓધવજીના સંદેશાનો ગરબો. નદના છોકરાની ચુદડીનો રમુજી ગરબો (નરસિંહ મેહેતાની પા. ૬૧). રાણા અંધેરનો ગરબો.

૪. ગુજરાતી કવિઓ પારસીઓમાં કેટલા પ્રચલિત અને તેમનાં આખ્યાનો અને લોકગીતો કેટલાં આવકારને લાયક થયાં હતાં, એ આ સંગ્રહથી જણાય છે.

અં. ૧૩૭–હારમાળાનાં પદ–(ગુ. કા.)–નરસિંહ મેહેતો–

પૃ. ૯–૪૦ (તૂટક)

આરંભ–(પહેલાં ૧૯ પદ પડ્યાં હોવાથી રીતસર આરંભ નથી)

રાગમારૂ–શાધન હોએ રે શ્રીપાત સાધન હોએ રે

અનેક ધર્મ બીજા ભગત વિના રે તરો નથી કોઈ રે ।।મીપાત।।૧
કો સનાથી શરણુંઝ પામો ને ઠડી ઝટ ભેખ ધારી રે
તમો વૈશ્ણવની નંદા કરો છો નરકના હેતકારી રે ।।૨।।
તમારી અસ્તી મરે ને ખાવા ટલે રે તારે ભગુઆ પેરો રે
પ્રેમભગત અનુરાગ વીના રે તમે મીથા વાદે ઠેનો રે ।।૩।।
ઓહંકારનું કરો અથાણુ માહારે નહાવન ચાનો રે
ભણે નરશઈઓ મેલો ડંકમલ મુઝ પુઠે તાલ વઝાડો રે ।।૪।।
પદ ૨।।

અન્ત—રાગ સોરઠ—ચામથીઓ ગોપીમા ફરતો તું રેહે રે ધેનાઈ કરતો
તું તો આવ ને વાહાના ધાઈ તારા ચરણ રહો હૌં સાહી ।।૧।।
તુને ઘણા દાહાડાનો વલગો પ્રભુ હું કેમ થાઉં અલગો
તું કેમ ઝાન કુઝાત કાહાવે તુતો આહીડા ઘેર આવે ।।૨।।

•

હાવે રઝની થોડી થાએ તાહારો નરશૈઓ પીડાએ
એને પરધાને પેર કરી તેણે હાર બાધો છે શહી
રાજાએ દીધુ છે તાનુ તેનું મોહો કાધું ઝોઈએ કાનુ

• • •

પાયેને બીડી આપી ઝખ મારશે પેલા પાપી
તેની ઝભા લાખુ કાપી જે તમને ઉઠે સરાપી
તમો મુને વેચાનો લીધો હાથે તાંતણે બાધો ઝાઉં ।।૭।।
બ્રમાદીકને વશ ન થાઉં ઝશ વીષ તાંહાં નવ—(પદ ૧૧૨)

વિષયાદિ—૧ જૂનાગઢના છેલ્લા રાઢ મંડલિકના દરબારમા નરસિંહ મહેતાને હમીરદાસની પાસેથી હાર મેળવવાને પડકાર થતા પ્રભુસ્તુતિ કરી હાર મેળવે છે, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે

૨ પ્રતિ ત્રુટક છે, કંઈક જૂની પણ જણાય છે પહેલા પદ ૧૯ નથી, તેમ અન્તમાં ૧૧૨ પદ સુધી છે, ૧૧૨ મુ પણ એકાદ કડી અપૂર્ણ લાગે છે ઇદે અક્ષરે પ્રતિ લખેલી છે દરેક પાને ૧૬–૧૭ લીટીની રાશ આવે છે

વિશેષ—૧ હારમાળા તો પત્રે ક્યારેથી પ્રકટ થઇ ચુકી છે હેમાં પદોના ક્રમ અને સંખ્યા એકસરખા નથી આમા ૧૧૨ પદ છે અને એમા મહેતાજી પ્રારબ્ધને સાક્ષરે જવાની શીખ દે છે અને મહેતાજીની ઓમકારી મહેતાજીને હાર આપવા વીનવે છે, તે પર્યંતનો ભાગ સમાયેલો છે. એટલે ૯૮ બીજા મહેતાજીની હામીરદાસને વીનવિના, હામીરદાસે મહેતાજીને જ્યારે બાંધ્યા અને ઉપસંહારના મળી ૪૦–૫૦ વધુ હોય તુ સંભવે છે

૨ પ્રા. કા. ત્રિમાસિક, બૃ. કા. ભાગ ૬, નરસિંહ કાવ્યમાળા, આદિ પ્રકટ પ્રતિઓમાં સામાન્ય રીતે ૧૪૦-૧૫૦ ના પૂર જેટલાં પદો છે. બાકી કેટલીક પ્રતિઓમાં તો સંખ્યા ૨૦૦ અને તેથી પણ વધુ હવે પુગી છે.

૩ હારમાળા કોની કરેલી એ પ્રશ્ન વિચારાયો છે ઘણો, પણ યોગ્ય દૃષ્ટિબિંદુથી તેનાં વાંચન અને વિચારણ બિલકુલ થયાં જ નથી હાર સમાનાં પદ નરસિંહ મહેતાનાં, તેનું કદાચ સંન્યાસીઓ સાથેના વાદ સાથે કંઈક સંકલન મહેતાજીએ કર્યું હોય તો એ પ્રભુ જાણે! કે જેમ હુંડી, મોમેરા અને શામળશાહના વિવાહનાં પદસંગ્રહમાં થયું જણાય છે. પણ તે (મહેતાજી કર્યું હોય તો તે) પછીથી તો બારોબાર પદોનો ઉમેરો થતો જ ગયો છે. અને ઉત્તરોત્તર કવિઓએ તેમ રસિક ભક્તો અને લહીઆઓએ મહેતાજીના આર્તનાદના સમાન ભાવવાળાં પદો ઉમેરવામાં, સંખ્યા કે શૃંખલાબદ્ધ પ્રસંગનિભાવણીનો પણ કશોયે વિવેક રાખ્યો નથી. જૂનામાં જૂની પ્રતિઓ લેઈને એક નવી પ્રતિનું સંકલન થવું ઇષ્ટ છે.

૪ પાટણના કવિ વિશ્વનાથ જાનીએ (સં. ૧૭૦૮) કરેલા સંકલનમાં પદ ૮૪ છે; એમાં મહેતાજીનાં પદ (શ્રીમુખનાં પદ એવા માનભર્યા ઉલ્લેખથી) તેણે સ્પષ્ટ નોંધ્યાં છે. સં. ૧૭૨૦ ની રા. તનસુખરામભાઈની પ્રતિમાં (તૂટક હોવાથી) ૬૭ પદ છે, એટલે સમજાય છે તેમ પ્રેમાનંદના સમય પૂર્વે હારમાળા સંકલિત કરેલી હયાત હતી અને તેનું પૂર ૮૪ પદોના આશરાનું હતું

૫ નરસિંહ મહેતા કાવ્યમાળા(ગુજરાતી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ)માં હારમાળાની કર્તૃત્વ સંબંધી મનનીય ઊહાપોહ કર્યો છે તે જોવા અને વિચારવો ઘટે છે.

અં. ૧૩૮-કે-ગરબાગરબી-પ્રીતમ-(ગુ. કા.)-
પૃ. ૨-૨૯ (તૂટક)

આરંભ-(પાનું ૧ લું તેમ પદ ૧ લું નથી. એથી રીતસર આરંભ નથી.)

જમદુત વરાતિ(સિ) આવસે રે ॥ દેહને ॥ ઉડી ચાલવું છે આજ કાલ રે દેહ.
કાલે ગ્રહ્યા કેસ તાહેરા રે ॥ દે. ॥ તે તો કરસે ઘડીમાં ઘાત રે દે.

* * * * * *

મોહો માયાના મોટા મોરચા રે દે. જાત રૂપ જોવંતીનું જોર રે દે.
કેહે પ્રીતમ કોઈ જંન જીતસે રે દે. જેને સદગુરૂ અંકોર રે દે. ૮ પદ ૨

અન્ત-અથ રણછોડજીનો ગરબો લખ્યો છે.

રણછોડ રંગીલા રે નટવર નાગર છો । ગીરધર ગુણ ભરીયા રૂપના સાગર છો ૧
એક નાંમ જે નંદ રે ડાકોરમાં રહેતો । હરીમારગ કેરો રે મહીમા નામ નવ્ય લેહેતો ૨

* * * *

આશા મુકી આવ્યાની રે ગુગલી પાછા ગયા
જ્ઞાનનો પ્રીતમનો સ્વાંમી રે કીધી ડાકોરે દયા ૬૫

વિષયાદિ-આમાં પ્રીતમે રચેલા અધ્યાત્મ ઉપદેશ, અને કૃષ્ણભક્તિ આદિનાં છૂટક ગરબા-ગરબીઓ છે. ઘણી ગરબીઓ રસથી છલકાતી પ્રસાદવતી છે. કોઈક કોઈક ગરબી પ્રકટ થઈ છે.

વિશેષ-પ્રતિ બાળબોધ લિપિએ લખેલી છે ૩૨મા ભાગના કાગળના કદની છે દરેક પાને તેર તેર લીટી છે પાનું ૧લુ નથી ચોક્કસ રાગના પદોના સમૂહ બાંધેલા છે પા ૨-૪ મા ચાર પદ છે; પાનુ ૧લું નહીં હોવાથી તેનો રાગ જણાતો નથી પા ૪-૭ ગરબા કાફીની દેશીના ૪૫ પદ છે ૭-કાફીની દેશીના બે પદ છે પા ૭-૧૫ રાગ 'ગેરબી' પદ ૮ છે પા ૧૫-૧૭ રાગ ગરબી ઢાલફેર-પદ છે પા ૧૮-૨૦ ગરબાના ૪ પદ છે

પછી રાસ છે તેનો 'રાગ હિંઞ' છે પદ ૬ છે

નદજીનો લાન મોહામણો રે સખી સાંભલો સોહાગી રે કડી ૮ પદ ૧
નેહ ઉપજાવ્યો નેણુમા રે સખી પ્રેમરસ પાયો રે
વસ કિધા રસવેણમા રે „ ૧ કડી ૮ પદ ૨
વાયે વાસલડી બજાડી વનમા રે મારૂ ચીત્ત હરી લીધુ રે ક ૮ પદ ૩
મન જોવા માનુની તણૂ રે જોઝ્યા છેલ છબિલો રે
વાર્કા વચન ભાખ્યા ઘણૂં રે , ૧ ક ૮ પદ ૪
બાલા બોલી પ્રેમ પ્રિતસુ રે મળુપ્રેમ સનેહી રે ક ૧૦ પદ ૫
વાહાન જોનુ મીજનારનું રે રંગરાસ વીહારી રે, ક ૧૩ પદ ૬

તે પછી પા ૨૪-૨૯ રણછોડજીનો ગરબો છે, જેના આદિ અને અંત ઉપર આપેલા છે કડી ૬૫ છે રાગની પસદગી સારી કરી છે, રૂશાવટ પણ ઠીક છે

અ. ૧૩૯-કુ-ચિંતામણિ-પ્રીતમ-(ગુ. આ.)-પૃ. ૨૯-૪૩

આરંભ-અથ ચેતામણી લપી છે

સમરણ કરચ તૂ સીતાવરનૂ બાકી બીજુ થોટુ
જનમમરણનું જોખ્મ તાહારે માથા ઉપરચ મોટુ ૧

* * * *

જ્યમ ઉદક આવિ શાગરમાં અચલ થયું તે આપે
કોટી જન્મની ટનિ કલ્પના પ્રીતમ ગુરૂપ્રતાપે ૧૬
સીષે ગેષે ગાય સાભવે ધારણ ધરી સરીરે
સબ્દસ્વરૂપી નૌકા તેણે તરીને આવી તીરે ૧૭ ચેતામણી૧

અંત-સમઝય મન સીખામણ કહૂ છુ ગુણનાં વેણ ગ્રહેવાનેં
કરચા કર્મ ભોગવવા પડસેં દુષસુષ સર્વે સેહેવાનેં૧

* * * *

ભાવ કરિને હરિને ભજીયેં આનદ રૂપી સેહેવાનેં ૧
પ્રિતમના શ્વામીને સમરો જોઇઝે સુષ લેવાનેં ૬ ચેતામણી ॥
ચિંતામણી સપુર્ણ ॥

વિષયાદિ-આ આધ્યાત્મિક તેમ આ સંસારની અસારતાના બોધનાં ૧૧ પદોનો સમૂહ છે. ભાવ ઘણો સારો અને અસરકારક છે. લોકોમાં આ પદ પ્રચલિત છે તેમ પ્રસિદ્ધ પણ થયાં છે. ૧ લાની ૧૭, ૨ જાની ૧૮, ૩ જાની ૧૩, ૪ થાની ૧૦, ૫ માની ૧૧, ૬ ઠાની ૬૧, ૭ માની ૧૫, ૮ માની ૧૬, ૯ માની ૭, ૧૦ માની અને ૧૧ માની ૭ મળી કુલ ૧૮૨ કડી છે.

વિશેષ-પ્રતિ માટે જુઓ ઉપર અં. ૧૩૮-ક ની નોંધ 'વિશેષ'.

અં. ૧૩૯-ખ-પંચીકરણ-(ગુ. ક.)-પૃ. ૧-૨

આરંભ-શ્રી રામાએ નંમ ।। અથ પંચીકરણ લક્ષ સતે ।।

નીરાલંબ પરીબ્રંમ અપાર જેહેનો આંદ અંત દીસે નહી પાર
મન બુધી ઇન્દ્રી ગંમ નહી કરે કેહી બાધ કવીજંન બુધી બલ ધરે
જગતનું કારણ માઆ તે માહી જેમ જલમાં બુંદબુંદા ભાસે નાહી ।।૧।।
કાલ કરંમ સુભાવ આનુરૂપ ।। અનુભવી અનુભવ કરી
ઓલખો અરથ ।। ૨ ।।

અન્ત-માહા પદ માહી કલપું તુ દ્વીત તે પંચીકરણ સમઝે થઅુ અદ્વીત
અહંબ્રંમ એ વાણી વીના તે સમજે વેતા સરવ આપના ૧૦૩
ઇતી પંચીકરણ ભેદ પ્રકાર ।। આંતંમ વીતકની વીધા ।। સમાપત સંપુર્ણ ।।
સીં હરી ।।

વિષયાદિ-પંચમહાભૂતમાંથી દેહનું બંધારણ, તેના પાંચ કોષો, સંસારની અશાશ્વતતા વગેરેનો અધ્યાત્મિક બોધ આ કવિતામાં સમાવેલો છે. કવિનું નામ જાણવામાં નથી. સાધારણ સારી કવિતા છે.

વિશેષ-કદ વિષે ઉપર જુઓ. પ્રતિ ગુજરાતી અક્ષરે લીટી વાંકી લખી છે; દરેક પાને ૮ થી ૯ લીટી છે.

અં. ૧૩૯-ગ-પ્રકીર્ણ પદો-મીઠો-પ્રીતમ-વગેરે-પૃ. ૧-૨

રાગ ગરબી-શમી શાંજના કાં ગાતા બાલા લેહેર રષહુ રજની કે ને મંદીર રચાતા લાલ ૧
૧ હું તો પુરણ વદને પાંમી લાલ મલીઆ **મીઠાનો** સ્વામી લાલ. ૧૩
ઢાલ ફેર-ચાલો વેગે વંદાવંન જૈએ વાલાની વેણ વાજે છે
૨ **પીતમ**ના સાંમીની પાસે આવી મનમોરાને નેન ભાવા ૧૦
૩ તમે શુદરી વચાર શો કીધો રે કાંમની કેમ આવા
(પ્રીતમ કડી ૭)
૪ પ્રીતમ કડી ૮, ૫ ગરબી પ્રીતમ કડી ૭
૬ હરીરાંમ રામે હરીરાંમ રામે જપો જાનકી જીવન મેઘ સ્વામ,
ક્રીપાસાગરે માધવે શ્રીમોરારી અજહેધ્યાપુરી નાંમ આનંદકારી ૧ ।।
× × × ×

જેહેવા નામ છે તેહવા (કા) ના કીજે લખમીદાસને બુડતા માંહે દીજે (આશરે કડી ૧૦ છે)

૭ પ્રથમે ગણુપતીનો ઝાપ ॥ તાહા ચાર પાખડીનુ ચક્ર અખેર ચાર ॥ આધાર અંક ॥ ૧૧ ॥ ઘડી બે અને પલ અડતાલીશ માંહ્યા ॥ એકશોહેઅનુ ધાંન ॥ એ અક છ્યા ॥ ઝાપ એક હજાર એકવીશ ને છસો

(આમાં માનવ શરીરમા રહેલાં મુખ્ય છ ચક્રના અને સંખ્યાબંધ પેટાચક્રોના વર્ણુન, જાપની વિગત વગેરે આપેલું છે)

૮ રામ ભજન છે રૂડું શાધુ રામ ભજન છે રૂડું જેને નામે અવાતારી
તેહેમા નથી એ કુડુ ॥ ૧ ॥
કબીરને ઘેર હાક લાલા નરશૈયાના દાસી હુડીના રૂપીઆ આપા
કાંહાને લખેણુ પોથી ૧૪ ॥
નામદેવનું છાપર મોઇ ગાએ જીવાડી મીરાનું વખ અમરત કીધુ ગાએ
દવારકા દાહાડી ૧૫ ॥ ચેતવણી

૯ રાગ પરભાત-વહાલાપણુ રે વાહાલાજીનુ વાહાલપણુ જાણુ ૧
કેહે છે નરશૈના શામીને મુખ મીઠો દલ કુડો રે ॥ ૪ ॥
૧૦ „ મેરે તો શ્રી રામ નામ ઓર નહીં કોઇ ૧
મીરાકે પ્રભુ લગન લગી હોની હોએ શો હોઇ ॥ ૩ ॥
૧૧ રામ મત્ર રામ મત્ર આરતી કીજે શકર શેનકા
દીઆ દીએ હીરંગ શ્રીજે રામ ૧
કહે કબીર શમજ ધીર એસે લોં લાય ચરણુ કે
રઘુનાથજીકી નીરખે પદ પાસ ॥ ૪ ॥
૧૨ પ૦-જશાવતરામનું
નાહાની નાહાંના નાહાની કનકખાન ક ૩
૧૩ પ૦-સુરદાસ-ગોનદકો પુરા બધ જેકના વીશાદ (ક ૩)
૧૪ રાગ વેલ રાજની ચાવોની નાહાઇએ આપણુ ગુણુ રે ગોવદના ગાએ (ક, ૭)
૧૫ ગોવીંદજી આપોને હાર મારો મને આવે બરોરો તમારો
(ગોવિંદજી-કડી ૫,) બીજા મળી કુલ પાચ પદ છે)

અ. ૧૩૯-ધ-શ્રી વલ્લભી સંપ્રદાયના સ્તુતિપદો (ગુ. કા.)
કેસોદાસ આદિ

વિશેષ-૧ આ પુસ્તકમાં હિંદી તથા ગુજરાતી પદો છે ચોરાશી વૈષ્ણવનાં નામ ઠામનુ દયારામનું પદ, તથા માધવદાસનાં ગુજરાતી હિંદી પદો છે

૨ આ પ્રતિ અન્યત્ર ઉપયોગમાં ગયલી હોવાથી તેની વિગત પાછળ આપવાની ગોઠવણુ નજરકે કરવી પડી છે

અં. ૧૪૦-ક-ખોજા, આંડીયા-મુસલમાની સાહિત્ય-(ગુ. મુ. સા.)-પૃ. ૮-૫૩-(ત્રુટક)

ક. (પાનાં ૭ ન હોવાથી વસ્તુનું મૂળ સમજાતું નથી.) પૃ. ૧(૮ ચાલુ આંક)

આરંભ-જીવનો જીવન છે. તીનું સરૂપ અખણ્ અલગ્ નહી મુકીએ શ્રી સામાજીની સીદુર રંગી સાડી છે સાંમ જડાવનો કચવો છે. લીલી ખાપનો ચરણીઓ છે.

અન્ત-આપણા આતમા કોરા કોટ કલાંણ થાએ ।। શ્રીદેવચંદજી સત છે ।।

વિશેષ-પ્રતિનાં આગલાં પાનાં ઘણાંજ કચેંધાં ફાટેલાં તથા કરપાયલાં છે. પાનાનાં આંકવાળા ભાગજ કાપેલ છે. અક્ષર ઘણાજ કાચા અને ઢગ વગરના છે, લીટી દોરી પ્રતિ લખી છે. લાલ શાહીથી ત્રણ પાનામાં અને પછી કાળી શાહીથી બાકીનાં પાનામાં બે બાજુ લાલ લીટી આંખી હાંસીઓ પાડેલા છે તેમ ।। આવી રેખાઓ કરી પ્રત્યેક વિચારપદ છૂટું પાડેલું છે. ૨૨-૨૩ લીટીનો આશરો દરેક પાને આવે છે. પ્રતિ બેથી વધુ હાથે લખાયલી સમજાય છે. પાછલા ભાગની અક્ષર લઢણુ આગલા ભાગની લઢણથી જૂદી પડે છે.

ખ. રાગ ધનાશ્રી મેં તો જાગો પલ છોહો ન જાગે, અબ જીલબલ મો પુંકયા કરે.

વિશેષ-પદ અપૂર્ણ છે. હિંદી-મિશ્ર ગુજરાતી છે. પછીનાં પાના પડ્યાં લાગે છે. પૃ. ૧ લું (૮)

ગ. **આરંભ**-(આગલો ભાગ પડ્યો છે.) હો ઓર અલથલ મે પાંચ સીવ હે તાંન કે નામ પ્રેમ સીવ ।। બ્રમ સીવ ।। સદા સીવ ।। નાદ સીવ ।। ઓર પાંચ સીવ કહે ।। ઓર ઇતરી સુમંગલા શકતી હે ।। એ તો સબ-લીક સુભાવ કહે ।।

અન્ત-ઓર ઇત હિ તીન અસ્થાન હે જાગ્રત સુપંન એ સુસુપત ।। ઓર ઇતહી તન તરકે વૈસર ઉપજત પપત હે શ્રીજી સત હે ।।

વિશેષ-આ સર્ગની ઉત્પત્તિ હોવાનું સમજાય છે. કદ પાનું સવા છે.

ઘ. **આરંભ**-બ્રમાંડકી ઉતપત લપી હે ।। પ્રથમ શ્રીરાજજીકી આગલે સત સરૂપકે અવાક્તત સુભાવ । મે પ્રક્રતી રૂપમાં હે આ ધરણી ઉપજે ।। તાકરકે અપંને સરૂપકી વીસમરતી ભય ।।

અન્ત-સન્તગુરનો જાંમો પાંચ તુરની અજાર । લીલી અતલસનો ચર-ણીઓ ।। સીદુરીઓ રંગ જડાવકી સાઢી સાંમ જડાવકી કંચુકી અધૈત લાહી હી મેં રાપીએ.

વિશેષ-આ ભાગ પણ ત્રુટક છે. બ્રહ્માંડની ઉત્પતિ અને તેમાં નટવર અને રુક્-મણીજીના રૂપ, વસ્રાદિનું વર્ણન છે. પાનાં ૨ (૩-૪) છે.

૯ આરંભ-શ્રીજી સત છે ધોલ લપુ છે ॥ રાગ ધાંનાસરી ॥
સાધુસગ નીરમલ જલમાં હું પણ જૈને નાહી રે
તે દાદાની વાનાજીની સાથ કીધી છે સગાઇ રે
સતગુરૂ માહારો વેવા કીધો પાંમા પુરણ ધામ
વેલુ જીની પુરણાનન્દન કરો પ્રણામજી ॥

વિશેષ-કડી ૧૦ છે આ ખોજપથી આધ્યાત્મરહસ્યનુ પદ છે, આમા શ્રીવલ્લભસંપ્રદાયીઓની ભાવનાને અનુસરતી બીજન્મની ઉત્તમતા વર્ણવી છે પાનું ૧ (૫) છે

ચ-તારતમ્યવિતક-પૃ. ૧૩-૨૯ (૬ થી)

આરભ-શ્રીરાજજી સત હે ॥ શ્રીઠકુરાણીજી સત હે ॥ શ્રી તારતમકી વીતક લપી છે। ઈત ઈમામ

જેગ નહી પાચ તતવ તીન ગુન। થાવર જગમ। ચૌદે લોક। ચાર પડ બ્રહ્મડ। એ સસાર કછ નથી ॥ ક્યાંથી ॥ ધામ ઓર પ્રેમધામ। એહે ઠીકાણુ અપડ હે। અપની ઓતીપે હેત હે। અપેર ઓર અપરાચતીના કુરાનકી ઓતીમે હેત હે। અસર ઓરસ અજીમરા નુર જમઈલ ઓર સુરજલાલ ઓ અપર ભગનાનજીકો। સરૂપ સોહેકે પ્રસ સતરકો હે। ઓર લપમીજીકો યસ પાયકો હે ઓર ચાર ચાર પ્રસખી પુગપુસાલી આહે। સો અપરજી લાલ લીલાકૃત હે। સો બાળલીલા કેસી હે।

અન્ત-એક ગો બારે બરસ મથુરા દસકોહો રાજ કરકે ॥ વૈકુંઠ પધારે ॥

શ્રીજી સત છે। તારાતમકી વીતક સત પુરનજી। લપીતગ બ્રમદાસ ભરૂચી ॥ બાર હજીર સુતરસપન કોટ કોટમર પ્રનમ અનીધારજીજી ॥ શ્રીરામજી સત છ શ્રી ઠકુરાણીજી સત છ।

વિશેષ-આમા કૃષ્ણરૂપે ખોજપથી નકલંકી ખુદાની બાલલીલા, રાધારુક્મિણી આદિ સાથેના ખેલ વગેરે લીલાઓનુ વર્ણન છે આ, ખોજ લોકોમા પ્રચલિત સાહિત્ય છે ભરૂચના બ્રમદાસે કોઈ પ્રતિ ઉપરથી આ આખી પ્રતિ ઉતારેલી લાગે છે

છ. શ્રીપેગબર સાહેબજીકી વિતક-પૃ. ૨૯-૩૨

આરંભ-શ્રીરાજજી સત હે। શ્રીઠકુરાનીજી સત હે। શ્રીદેવચંદજી સત હે। શ્રીપેગબર સાહેબજીકી વીતક લપી હે। રાસલીલા પેહેલે આએ બગાનર સામ ॥ રમાડે મીર માતાકો નામ બીબી એમના ॥ પતાકો નામ અબદલા પીરે ॥ રાજકો હુકમ ॥ મોજે સબેમરૂપ। પગાબર સાહેબ આએ ॥ અવતાર ધરે ॥ જબ પ્રગટે તબ સુલતાનેકા કાનુમાગીન ॥ ઓર સાડેતીન ગ્રેધરકી

આગ બુઝ ગઈ ॥ જબ તીન બરસ—કે જાએ ॥ તબ બરકે નમ ।—કે નમે પસનગ—ગએથ । જબ શઈસને આનંદે નુરસે પુસ્ટીઆ ॥ જબથ—॥ ચાલીસ વરસ—કે ભયે તબ પેગામરી ઉતરી ॥ બીબી એમનાં કે ઘરમે કાલી ॥ કામલી ઓઢ કે સુતેથે ॥ તાંહાંમે રાજહુઆ સાતમા અસમાંન ઉપર નુરમે મુકાંમ હોકે ॥

અન્ત–જબ પેગબર શાહેબ પગાબર સાહેબ ॥ ત્રસઠ વરસ કે જાએ તબ રીફર કીઆ ॥ શ્રીપેગમબર સાહેબકી બૈંત સપુરન જાઈ ॥

વિશેષ–પાક હજરત શ્રી પેગંબર સાહેબ મહમ્મદના જન્મ, જીવન અને ઇસ્લામ પ્રચાર સંબંધી આ હકીકત છે.

જ. નક–પૃ. ૩૨–૩૫

આરંભ–શ્રીછ રાત છે ॥ નક લખી હે ॥ નક સેહેકે દરાખશાસન આદર એતા કામ દનીઆકા ॥ ઓર આખરતકા શુમાર ॥ અવલનોએ હૈ કે શાય હુકકે શાશ શેરેહેના ॥ શાઓર શામ ખલકકેતી શાપ શેરેહેના ॥...... ....તીન ચીજ (પા. ૩૩) તુ રાખ પાશ અને કન તીનુ કે તે હાથશે મત દેએ ॥ અવલ એઆ અરેહમેર ખતુ ॥ જો ઓ દીલ તેરા હાથસે ન જાએ ॥ ઓર દુસરી જબાંન દેહમા રખ । એ છપા ભેદ તેરા ન જાએ ॥ ઓર તીશરી ઉજુરા રહો ॥ જે નીમાજ તેરી હાથસે ન જાએ ॥ કે ઇઆર માફક પડન કુરાનકા ઓર એલમ બેતમા ફકીશકે હે ॥

* * * * *

અન્ત–ખુશા થા હોતા પેટભર ખાસયે સે ॥ મેહેમત માગનાકા હોશે હોતા હે ॥ આપસે દુનીયાકેસે ॥ ગીવત નઆને ગીલા સાથ બરાકે બેંકસે ॥ બલ એઠ પેટ ભરઆ એસે હોતા હે ॥ નકબ હેક ॥

વિશેષ—આ ખોજા પંથીને માટે શિખામણનેરું લખાણ લાગે છે. લીઆનો મરોડ કંઇક વિચિત્ર છે તથા ચટબંધી લખાણ એવું અટપટું છે, કે તેનો ઉકેલ મહા મુશ્કેલીએ થાય છે.

ઝ–બિહિસ્તમાં કોણ જાય? પૃ. ૩૬–૩૭.

આરંભ—એક રોજ **હજરત રસલ** તાપના અસેઅલીએ અલપે સબંધ બીચ **મશીત મદીને** કે બેઠે હતે ॥ આસેને પુછા ॥ કે આ રસુલઅલી કોઈ એસે હોવેગે કે તમારી બગર સીફાએત જાય બીસ્તકે જાવેગે । તબ **પેગબર સાહેબને** ફરમાયા કે જાએગે ॥ સાત સકસં અવલ તો પાદશાહે અદબ હોવેઃ દુસરા પઢા હોવે ઇલમ અપને પર અમલ કીયા હોવેઃ ॥...... ॥ તપસીલિઃ પાતસા અદલ ન હોવે તો એસા હે કે બદલી હે પ્રબર શાની નહીઃ પઢા હુઆ અમલ નહી કરતા હે તો એસા હે કે ય રામ હે રોશની નહીં...

અન્ત-હજરત અલીને પૂછા મહુમદ સાહેબકુ કે નીસાની મોમનકી કાહા હે । તબ કહા મહમદ સાહેબે ॥ આટલી નીસાની મોમનકી બોહોત હે ॥ અમસ તો એહ કે નીગા રખતે હે હેકે તાઇ ॥ ઓર દુસરી નીશાની એહ હકે હમેસાં ફીકરમે રેતે હે ॥ ઓર ચોદમી નીસાની એહ કે માફક અતાહે કે હો તેહે ॥ ઓર પનરમી નીસાની એ હે કે નજર કરતે હે અબ કરની ગરમેની નન સમપુરન નાછ ॥

વિશેષ-આમા ઇલમ-જ્ઞાનનું મહત્વ વર્ણવ્યુ છે તેમ શિખામણના તથા એક ખરા મુસલમાનનાં પદર લક્ષણના બોલ લખેલા છે

ગ ધોળ-(પૃ ૩૭) શ્રીરાજજી સત છે ॥ ધોલ લખુ છે ॥ રાગ ધનાસરી ॥

સાધુસગ નીરમલ જલમા હુ પણ ગઈ ને નાઇ રે

તે દાઢાની વાનાજી સાથે કીધીછે સગાઈ રે

૮-ભાગવતમનોરથ-પૃ. (૩૭-૪૫).

વિશેષ-આ શ્રીમદ્ભાગવતના રાસપચાધ્યાયીમા વર્ણવેલા ગોપીવિરહ અને શ્રીકૃષ્ણના રાસખેલનું સંક્ષિપ્ત અનુકરણ છે

ઠ-દેહસ્વરૂપ-પૃ. ૪૫

વિશેષ-આમાં પાચ તત્વ અને દેહના બધારણનું ટૂંક વર્ણન છે

ડ-શ્રદ્ધાનું વર્ણન-(લિ. સ. ૧૮૨૬)-પૃ. ૪૬-૪૮

વિશેષ-આમા ચૌદ લોકનું વર્ણન છે

ઢ-કર્તાનુ સ્વરૂપ-પૃ ૪૮-૪૯

ણ-વૈરાગ્યના છૂટક પદો છે-પૃ. ૫૦-૫૪

અં. ૧૪૧-ક-બભ્રુવાહન આખ્યાન-(ગુ. આ.)-વિપ્ર હરિરામ-(ર. સ. ૧૬૯૬)-(લિ. સ.)-પૃ. ૨૦-૭૨-(ત્રુટક)

આરભ-(આરંભનાં પાંચ અને છઠ્ઠા કડવાની પાચ કડી નથી)

એવનાસ્ત્વ રભાકાવતી ભુપાળ

સુવેગ સુદેવ બેહુ મીત્ર ભલા, બેઠા સભા માંહ બહુ રાજા મલા ૬

આવી બેઠા પ્રદુમાન તણી તેહેને જુધ કરવાનુ માન

ભીમ પ્ર(પુ)ત્ર સુત બેઠા છે મેઘવણ તેહેવા જોધ નહીં કો મણ્યુ ૭

સેના કરટે પડી તેણી વાર ચઢો ક્રોધ અતીશે આગાંર

વૈધશપાએને કેહે વીશતાર હવે જુધ થાસે અતી સાર ૧૮

એણી પેરે કેહે વીપ્ર હરીરામ ગાતાં સુણતાં વૈકુંઠ ધામ ૧૯

॥ કડવાં ૬

અન્ત-હાવે એ કથા પુરાણુ થઇ ભણવાર્તાન આવનાર રે
સાંભળે તુજને કહ્યું મહીમા શ્રીભગવાંન રે ૮

... ...

તે માટે સોતા જંન સહુ કાંય એહેવો કરવો વેપાર રે
જે મહીમા હરીજંસ (ન) તાંણો અર્થ ભરા ભાંડાર રે ૧૨
સાંવત ૧૬ છનુઓ ઉતંમ ભાદરપદ માશ રે
શુદી પંચમી ગરૂવારે પુરાંણુ ગ્રંથ પ્રકાશ રે ૧૩
સકળ નગ્રશીરોમણી સુરત પુર અવીસંન રે
કવીતા વાસ વશે હરીપુર માંહ ઉદીચ ગનાતે પ્રકાસ રે ૧૪
શ્રી ગરૂ ભીમગુ વીરનવ જંન કવીતા સહુ કેરો દાસ રે
વીરમનો શુત વીનવે હરીરામ હરીનો દાશ રે ૧૫

વિષયાદિ-૧ આ, ગુજરાતમાં શ્રીવ્યાસના મહાભારતના અશ્વમેધને બદલે વિશેષ પ્રચલિત જૈમિનીએ રચેલા ભારતના અશ્વમેધ પર્વનો એક પ્રસંગ છે. આ બભ્રુવાહનાખ્યાન છે પ્રસંગ આ છે: અર્જુનના નાગકન્યા ઉલૂપીથી થયલા પુત્ર બભ્રુવાહને પાંડવોના અશ્વને રોક્યો, પછી માએ તે જણાવતાં તેણે જણ્યું કે અર્જુન મારો પિતા છે, છતાં ક્ષત્રિયવટ ખાતર યુદ્ધ કરવું જોઇએ, એ પ્રતિજ્ઞાના પાલન અર્થે તેણે સંગ્રામ આદર્યો. એમાં અર્જુન પોતાના પુત્રને હાથે મરાયો, શ્રીકૃષ્ણે પાતાળમાંથી નાગ કનેથી અમૃત લાવી તેને જીવાડ્યો અને પિતાપુત્રનું સમાધાન થયું.

૨ કવિતા સાદી છતાં રસવની છે. આમાં કેંઈક બુદ્ધિના ચમકારા કવિએ દાખવ્યા છે ખરા. કડવાં ૨૩ છે. પહેલાં ૫ આખાં અને ૬ ઠ્ઠાની કડી ૫ પડી છે, તેમ અંતમાં ૨૩ મા કડવાની પણ થોડીક લીટીઓ પડી છે, એટલે ઉપસંહાર ત્રુટક છે, તેમ લિ. સં. જણાતો નથી.

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન છપાયલું નથી. રા. ભાનુસુખરામે પ્રેમાનંદકૃત 'બભ્રુવાહનાખ્યાન' (?) પ્રકટ કર્યું છે. તેની પ્રસ્તાવનામાં (પાને ૩ જે) વડોદરા સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીમાં કવિ હરિરામની બાવીસ કડવાંની પ્રતિ હોવાનું નોંધ્યું છે અને ટીકામાં (પાને ૮૧) તેના અંતનો ભાગ ઉતાર્યો છે. એ અંત ભાગ પ્રસ્તુત પ્રતિના અંત ભાગ સાથે મળે છે, માત્ર ૨. સં. ૧૬૯૫ તેમાં છે, તે મળતો નથી પણ કદાચ '૫' '૬' ને બદલે ઉકલ્યો હશે કે લહીયાનો હસ્તદોષ કે ઉકેલદોષ હશે

૨ પ્રતિમાં વચ્ચે ૩૦-૩૧ મા પાનાના અર્ધેક ભાગ કોરા છે, સંદર્ભ ત્રુટતો નથી. પાનાનો ક્રમ ૭૨ પછીથી નોંધ્યો નથી. લેખન પણ કાના માત્રાની ચૂકવાળું તેમ ભૂલભર્યું પણ છે. પાનાના છેડા કરપાયલા છે.

૩ જુઓ અન્ય કવિઓનાં બભ્રુવાહન આખ્યાન: ભુજના કવિ જેરામનું અં. ૫૯-ક; વિષ્ણુદાસનું અ. ૬૬-ઝ, અને અં. ૧૦૨-ડ.

પદ–રાસલીલા–દયારામ.

સખી રાશ રચ્યો બાસીનટ ફુ(લ)નન માહ જીમને તીરે
મુને વસ કરી કામ વીંડ ક્રોધ રે હલધર વીરે
તાહા તો આજ સખીઓ રાચે છે મદન નટવર રૂપે ભાસે છે
તાહ રચી વરસો છે રે નસવડીએ નણા ફુલ ફુલા વેલડીએ
તાંહા દ્ધ્યા સખી છે બેલડીએ સખી
માહારૂ માંન મોહ્યુ વસલડીને કાહાન કાલા
એને કરીને કર માહ લીધી છે ઘણું દાઆ સખીને દીવી છે માર્

અં. ૧૪૨–ખ–નદબત્રીસી–(ગુ. વા.)–શામલ–પૃ. ૧–૩૪ (તૂટક)

આરભ—શ્રીગણેશઆએ નાંમ । શ્રીસાલ(ર)દાએ નામ । શ્રીરાધા વલભજીની કીપા થાઇ શ્રીનાદબત્રીસી લખી છે

શ્રીસાલ(ર)દાને નાંમુ શીશ આરાધુ ઉમયા પ્રતી હસ

અન્ત—પ્રધન તો ઓશીઆળો થયો મન માહ દુખ ધરીને રહો

રામતાંસુ પડી બહુ શરામ એ ત્રણુ આગળ માહારો ભાગો બમ

વીચાવા લાગો હુ માંન પછે રાત પડી સુતા સહુ જન

વિષયાદિ–વસ્તુ સુપ્રસિદ્ધ છે પ્રતિ તૂટક છે પ્રધાન ચોપટ ખેલતા બેઠો પણ જગવમા ચાલ્યો જાય છે ત્યાં સુધીનો પ્રસગ આ પ્રતિમા ઉતરાયલો છે ખૃ કા દો ભા ૧ માં આ વાર્તા છપાઈ છે તેનાથી આમા પાઠાંતર કેટલાક વધુ સ્પષ્ટ ભાવવાળા છે પ્રતિ તૂટક હોતા ર સ, કે નિ સં નો ઉલ્લેખ સાંપડતો નથી આ વાર્તાની પ્રસ્તુત નામાવલિમાથી અન્ય પ્રતિઓ માટે જુઓ અં ૬૨–ક, અં ૮૩–ક, અને અં ૧૧૯–ક

અં. ૧૪૩–ક–નિત્યનિયમનો કાગળ–શ્રીસહજાનંદ–પૃ ૧–૫૦

આરભ—શ્રીસ્વામી નારાયણુમ નમ । શ્રીસ્વામિ પુરુષોત્તમાય નમ । સ્વસ્તિશ્રી સતસગ મહાશુભ સ્થાને પૂજ્યારાધ્યે સર્વ શુભ ઉપમા યોગ્ય પરમ હસ મુકતાનંદ સ્વામિ । ત૦ ભાઇ રામદાસજી । ત૦ સમસ્ત પરમહસ । ત૦ શ્રીપાત દેવાનદ સ્વામિ । ત૦ સમસ્ત શ્રીપાત । ત૦ બ્રહ્મચારિ જેરામ । ત૦ મુલજી । ત૦ સમસ્ત બ્રહ્મચારિ ત૦ કર્મયોગી નાનાભાઈ ત૦ સમસ્ત કર્મયોગી બાઇ ત૦ સમસ્ત કર્મયોગી ભાઇ ત૦ સાખ્યયોગી બાઇ જીવૂબાઇ ત૦ રાજબાઇ ત૦ સાખ્ય યોગીબાઈયુ સમસ્ત અત્ર શ્રી અનિર્દેશથી લખાતગ સ્વામિશ્રી ૬ સહજાનદજીના જે સચ્ચિદાનદ વાંચજો । બિજું લખ્યા કારણુ એમ છે ॥ જે ભજનનો કરનારો જે જીવ તે ત્રણુ અવસ્થાથિ પર જે સાક્ષિ તેને

માંનજો તે સંગે વાત અતિશે કરવિ । બીજૂં એ છ્ય જે તીન અવસ્થા રૂપ તેને પટચક્ર ભેદ્યાનિ રીતને પટચક્રનો સ્વરૂપ તે તો જોવો આત્માનંદ સ્વામિ છતે વાત થાતિ તેવિ વિચારીને કરવિ ॥

अन्त—स ब्रह्मखंडे । एव शो(षो)डशोपि कृष्णस्य परमात्मनः

महाविष्णुः स विज्ञेयः सर्वाधार(:) सनातनः ॥ इति ॥

पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोथ सहस्रशः

नानाविधानि दिव्यानि नानावर्णाकृतानि च ॥ २ ॥

આ કાગલ પ્રમાણે બ્રહ્મનિરૂપણ સર્વ શાસ્ત્રને વિષે સર્વ શ્રુતિને વિષે કરજો એ વિના બીજી રીત્યે કરશો માં એ વિના જે નિરૂપણ કરે તે વેન જેવો જાંણવો ॥ આ પત્રને સર્વે નિત્ય એક વાર પાઠ કરશો ॥ આ કાગલને અતિશે હેતે કરિને ન પ્રવર્તાવવે તે વચનદ્રોહી જાંણવો ॥ અમારા નારાયણ વાંચજો ॥ આ કાગળ નારાયણે લખ્યો છે ॥

ઇતિ શ્રીનિત્યનિયમનો કાગલ સંપૂર્ણ ॥ ॥ ॥

વિષયાદિ–૧ વિષ્ણુમાર્ગી શ્રીસ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના આચાર્ય શ્રી ૭ સહજાનંદજીએ પોતાના ભાવુક ભક્તો, સત્સંગીઓ સંપ્રદાયીઓને બ્રહ્મનું નિરૂપણ કરનારો પત્ર લખ્યો છે. આમાં સામાન્ય રીતે તો રામાનુજી વિશિષ્ટ અદ્વૈતના સિદ્ધાંતની પરિપાટી અનુસરાઈ છે. વળી પરમ શ્રીમદ્‌ભાગવત, શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતા, તેમ શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને પુરાણોમાંથી સમર્થન કે વિશદ અર્થ અર્થે પ્રમાણો ટાંકેલાં છે. એ બ્રહ્મ તે શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર, દેવકીથી અવતરેલા તે એ નિષ્કર્ષ છે.

૨. ગદ્ય સરળ છતાં સચોટ છે. શાસ્ત્રી લોકોની સંકુલ શૈલી અને બહુલ શબ્દભારનો એમા અભાવ છે.

વિશેષ–૧ સ્વામી શ્રીસહજાનંદજીએ આવા ઘણાક પત્રો અધ્યાત્મશાસ્ત્ર, અને વેદાન્ત સિદ્ધાન્તને લગતા પોતાના સત્સંગીઓ–બેનો તથા ભાઇઓ–ને લખેલા જાણવામાં છે. તેમ તેઓશ્રીનાં વચનામૃતો પણ પ્રસિદ્ધ છે.

૨ તેઓશ્રી પોતાના સંપ્રદાયીઓને કેવી રીતે સ્મરે અને અપનાવે છે તે આ તેમ જ આવા બીજા પત્રોની લઢણ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

૩. મંદિરોમાં આવા પત્રોનું સત્સંગીઓ, અને સાધુઓ નિત્ય પઠન પાઠન કરે છે તથા બીજાં ભાવિક સત્સગી બેનો તથા ભાઇઓને સાયંકાળે મંડપમાં સંભળાવી સમજાવે છે.

૪. આવા પત્રોમાં એ સંપ્રદાયના સાધકોની જે વિવિધ કોટીઓ આપી છે, તે એ સંપ્રદાયના વિકાસ અને વિસ્તાર જાણવામાં સાધનભૂત થાય એમ છે.

૫. પ્રતિ બાલબોધ અક્ષરે શુદ્ધ લખેલી છે; હ્રસ્વદીર્ઘાદિ ઉપર ચિવટાઈભર્યું ધ્યાન અપાયલું જણાય છે. પ્રતિ પોથીના આકારે છે. પાનાં કંઇક લાંબાં, નાનાં અને હાથમાં ઝાલી પાઠ કરવાને સુતર થઈ પડે તેવાં છે. દરેક પાને સાત સાત લીટીની રાશ આવે છે, શ્લોકની પક્તિઓ સામાન્ય અને ક્વચિત્ ચાર ચાર છે. આખીયે પ્રતિમાં શ્રીસહજાનંદી સંપ્રદાયનું સાહિત્ય ઉતારેલું છે.

૬. આ પ્રતિમાં પહેલાં ચાર પાનાંમાં બીજી પ્રકીર્ણ બાબતો લખેલી છે. માત્ર પહેલા તથા ચોથા પાનાનો મજકુર બાળબોધ લિપિમાં છે, બાકીનાંનો ગુજરાતી લિપિમાં છે.

પાને ૧લે " . એને ભગવાન વૈદ્દહ લોકનિ પ્રાપ્તી કરાવે છે જેને ભગવાન ધાસ્યામા સ્ત્રી આદિ તેનો સૂપથ થાય છે બિજું ઉત્તમ ભક્ત તે જે વેરાટનો અંતર્યામિ સાક્ષી તુરીયાતર(ની)ત તેને વિષે જે સ્વાભિમાની જીવ ઇદ્રિયોને અત ક (બાલબોધ લિપિમાં છે)

પાને ૧૦૩ રાગ ગરબી.

૧ હુ ગઇ એકથડી આજ જમનાને તીરે માહાન લલીત મુકાની લાજ હલધરને વીરે, મારી પુરણ પુરે આશ જમના, રસ પીએ રણછોડદાસ હલધર

૨ હરી ઉભયા જમુનાને તીર જુએ રગ રાધાનો નરખે હલધીરને વીર જુએ૦ કેરાળી વન નરેન જુએ૦ કહે રણછોડ રગભરેલ જુએ૦

પાને ૩ જે ૩૬ા રામ તણા ગુણ ગાઓ રે હો પખી પ્રાણી રે,

મેહેતા રામકૃષ્ણ સ્વરૂપ બધન રાખેરે (કડી ૧૧ છે)

પ૦ રાગ કાફી ૪ હરી નહી અળગો રે ગોવિંદ છે ઘટમા,

૫ મોહે જેમ પ્રગટે રે દહની લાકડમા હરિ નહીં

ભણે આદીતરામ વસ્તુ વીચારતા કલ્પી દરશે કાએ,

પાને ૪ થે દ્વિત સર્વે ક્રિયાને વિષે લેવું ગ્રાલો ગ્રાલો લેવા જે અતિશે જે લેશે તેને જે પુરૂષોત્તમનો ધામ તે દેહ રાતે દેપસે થોશે તે તો સુવા ઠાણે દેપસે ભમિલે સહિત જે પરસ્પર જે પ્રતિ પાવન નહિ કરે તેને દેહ રૂપ જાણવા ગુરુદ્રોહિ જાણવા વચનના દ્રોહ —

यस्यास्ति वित्त એ શ્લોક છે

પછી પાનાં બે કોરા છે

પાને ૫૧ મે પ્રેમાનંદનું ૭ કડીનુ પદ છે

બલીહારી છે કૃષ્ણ દીનેરા પગતા પુરવમા

પછી બે પાના કોરાં મૂકી નીચેનું બે પાનામાં અટક લખેલુ છે

ध्येय सदा परिभवघ्नमभिट द्रोह । तीर्थास्पदं शिवविरंचिनुतं शरण्यं ।

भृत्यार्तिह प्रणतपाल भवाब्धिपोतं वन्दे माहा पुरुष ते चरणारविन्द ॥

નં. ૧૪૩-અ-ધર્મતત્ત્વસાર-(ગુ. ગ. પત્ર)-
શ્રીસહજાનંદજી-પૃ. ૧-૬

આરંભ-સ્વસ્તિ શ્રીસત્સગ સમસ્ત મહા શુભ સ્થાને પુજ્યારાધે વિરાજ માન ઉત્તમોત્તમ સર્વ શુભ ઉપમા યોગ્ય પરમહંસ સમસ્ત તથા સાંખ્યયોગી બાઇભાઇ સમસ્ત તથા કર્મયોગી બાઇભાઇ સમસ્ત એતાન શ્રીનારાયણ સમીપથિ વિપાશ્રિતગ સ્વામી શ્રીજી સહજાનંદજિના નારાયણ વાચજો અપરગ તિપવા કારણ એમ છે જે ભગવાન કેવા છે ને સદ્ગુરૂ કેવા છે એ જન્મ ધરતે થકે પણ અજન્મા છે અને દેહ મુકતે છતે પણ અજર અમર છે અને મધ્યકાલને વિષે દેહ છે તે પણ અલિ(લિં)ગ છે અને અરૂપ છે.

અન્ત–નારાયણને વિષે જે મરણભાવ કલપે છે તેને અનેક દેહ ધરવા પડે છે ને નરકમાં પણ જાવો પડે છે અને જે નારાયણને વિષે અજર અમરપણું સમજે છે તે અનેક દેહ થકિ ને અનેક કર્મ થકિ ને અનેક ચોરાસિ થકિ મુકાઈ જાએ છે માટે આ સત્સંગિ સર્વે ભગવાંનનિ મુર્તિયું જે થૈ ગૈયું ને હમણાં છે ને આગલ થાસે તેને વિષે મરણભાવ કોઈ કલપસો માં. અને આ અમારિ વાતનિ પુષ્ટિને અર્થે કાસિથિ આવિ છે જે અપૈ ગિતા તેનો અને ધર્મતત્ત્વસાર તેનો વિચાર કરજો અને આ કાગલ સૌ લખિ લેજો ।।

વિષયાદિ–શ્રીસહજાનંદજીએ અં. ૧૪૧–ક માં આપ્યો છે તેવી ધાટિનો આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો પત્ર છે.

વિશેષ–૧ આ પત્રના અન્ત ભાગથી સમન્વય છે તેમ શ્રીસહજાનંદજીના સત્સગી શિષ્યો તેઓશ્રીના આવા પત્રો લખી લેતા અને અરસપરસ તેમાં રહેલા રહસ્યને સમજાવતા.

૨. પ્રતિ આદિ માટે જુઓ અં. ૧૪૧–ખ. વિશેષ.

અં. ૧૪૩–ગ–છૂટક પદો–પૃ. ૧–૧૧

પદ રાગ ગર્બિ ।। નારાયણ નાંમ લે નિ તુ પ્રાણિરે બદ્રિનાથ પ્રગટ જગ જાંણી નારા૦

૧ કાયા માયા છે જોતાં હરિ કાચી રે તેને રંગે રહેતો તું રાચી રે
બ્રહ્માનંદ કહે વાત સાચિ । નારાયણ ૫

૨ બદ્રિનાથનું લે સરણું રે મિટે માહા દુઃખ જન્મ મરણનું રે
કથા હરિનિ સાંભલજે તું કાંને રે **બ્રહ્માનંદ**નું કહ્યુ સત માનો બદ્રિ૦ ૫

૩ ઓલે બદ્રિનાથને તું રેહેને રે નર સહિત નારાયણ કેહેને રે । ટેક
કર પ્રીત તું સંત સમાજેરે જેમાં પ્રગટ હરિ જિત રાજે રે
બ્રહ્માનંદ કહે તાહારે કાજે ।। બદ્રિ૦ ।।૫।।

૪ પ્રાંણિ નરદેહ સુંદર પાંમી રે ભજ નરનારાયણ સાંમિ
હવે જિતિ બાજિ મત હારે રે **બ્રહ્માનંદ**નું કહ્યુ હૈએ ધારે પ્રાણિ૦ ૫

વળી **ભૂમાનંદ**નાં ત્રણ ત્રણ કડીનાં ચાર પદ છે.

પછી **બ્રહ્માનંદ**નાં કડી ૫–૫ નાં પાંચ, ૩–૩ નાં ૩ પદ બાળબોધ લિપિએ લખ્યાં છે:

૧ આવોને ઓરા છબિલામાં રિસે રિમિએ
૨ પધારો નાથ વાત(ટ) જોઇને ઉબિ કાંરની
૩ છબિલા છેલ દુર ફરો છો સિદ ડોલતા
૪ રગિલા કાંન અરજિ ખમાં એક લિજિયે
૫ વાલિડાં વેરો કિયો રે કુંજવિહારિ
૬ વાલાજિ વેલા આવો રે પિતંમ પા(પ્યા)રા
૭ જિવન તમને જાંનાં છેલ ગુમાનિ
૮ સાંમલિયા સામું જોને રે મથરાંના વાસિ

ઘ માળા-નારદ-પૃ ૧-૨

ભજો ભાવ અખંડ માતા રે માલા હાથે છે મન ફેરા ચાલા રે । ૧
નરનારાયણ દેવે માતા દીધી રે પ્રેમે નારદે ચડાવી શીરા લીધી રે ૧૮
આ માળા ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે

ડ ધુન-પૃ ૧-૨

નારાયણ કૃષ્ણ હરી ભજ લગ્યો પ્રાણી । નારા૦
હરિ ગુરૂ વચન કોઇ હેતે હી કહે નાર૦ સુનો વિગ્નાની નારા૦ ૧૪
ચ પદ-ભરમે અખર લાખા ભુલી શરપડખ જેમ મોહોરો મૂકો રે વિશ લીધુ સુશી । એ ।
"શિવરાજ કહે ભરમને રોવો રે ફરી જમને જવાપ ન દેવો એ (કડી ૭)

अ-१४३-क पदसमह-(हिं का)-पृ १-९

रामभक्ति-पद ३, कडी ३-३, देवाकर
कृष्णभक्ति-पद-१, कडी २, किशोरिदास पद-१, क ५
बालकृष्ण स्वरूप-मुरजी, पद-१, क ९ परमानंद पद-१, क ४, माधो पद-२, क ४ फेरो पद-१
मुरलीधर-पद-१, क ४, परमानंद पद-१, क ७, कृष्णदास पद-१, क ४, मीरांगर
गोपीमोह-पद-१, क २, कल्यान पद-१, क २, नंदनंदन पद-१, क २, पद-१, क ५, त्रिलोक पद-१ क ९, परमानन्द पद-१, क ११, चत्रभुज पद २, क ३-३, परमानन्द मळी कुल २० पद गोपीमां बालबोध लिपिमां लखेला छे

વિશેષ-પ્રતિ જૂની છે કાગળો જૂના છે લેખનરીતી પણ જૂની છે હિન્દી પદો, ભગવદ્‌ગીતા તથા હારમાળા બાળબોધ લિપિમાં લખેલા છે તેમા શરૂઆતમા હિન્દી પદોનો લટીઓ ભગવદ્‌ગીતાના લટીઆથી જુદો છે બીજના પ. મિશ્ર ગુજરાતી-હિંદી છે તેમ બાળબોધ લિપિમા લખેલા છે કુલ ત્રણ લટીઆઓના હાથ લાગે છે પ્રતિ સં ૧૭૨૯મા લખાવડી હશે છે કુલ પૃષ્ઠસંખ્યા નોંધેલી નથી એમા ભગવદ્‌ગીતાનાં પાના આડાંઅવળાં બંધાયા છે પાનાં કરપાયલા તેમ છુટાં છે

પદ-૮ ભીમ ઠાકોર-પૃ ૧-૪.

૧ ગુજને ભાવે રે શામલીઆનો સાથ. ક-૩
૨ આવે આવે રે માહારો ગીરધારી ક-૩
૩ કોઇ કેમ રટીએ રે કહાનુડા પાો ક-૪
૪ ભલે પધારો રાજ આવોછો ભોજન તમારૂં ક-૪

૫ હું તો તેણે મોહી રે કાંહાંનજી કામલીવાલે ક-૪
૬ હું વારી રે ગીરધારી પર વારી ક-૪
૭ કાંહાનડ ભોલી રાજ ભોલપણ નવ કીજે ક-૪
૮ મુને ગીરધારી ભાવે બીજો મારે ચીત્યે ન આવે ક-૪

हिन्दी पद-२, कबीर, पृ. १. सारंग रागनां:-हिन्दी पद-१, परमानन्द; १, माधो; १. परमानन्द ४, सूरदास; ३, परमानन्द, अने १ नाम वगरनुं अधूरुं (हिन्दी पदो) राग गूजरीनाः १ कूलनदास, २ परमानन्द १ मीरां, १ सूरदास, अने २ कबीर. हिन्दी पदो २२ राग सारंगनां १ कबीर अने १ तुलसीदासनां आमां वच्चे वच्चे छे तेम भगवद्गीतानां १४, ८, ९ अने १२-१३ पानां आमां बंधायलां छे.

અં. ૧૪૩-ખ-ભગવદ્ગીતા-(ગુ. ક. ભા.)-રામભક્ત-(ર. સં. ૧૬૬૦)-(લિ. સં. ૧૭૨૯)-પૃ. ૮-૨૧-(તૂટક.)

(પૃ. ૧૪, ૮-૯, ૧૨-૧૩, ૧૫-૩૧. આ ક્રમે પાનાં બંધાયલાં છે:)

આરંભ-..ભીમાંન

મન બુદ્ધિ ઇન્દ્રી તેહના નહી ઠાંમ તાંહાં રહી દૂષ્ટ કરાવે કાંમ
તે માટે ઇન્દ્રીય વશ કરો સો ગુણને રાષો પરો
એ જીત્યેં જીત્યોં સંસાર અરજુન એહવૂં જ્ઞાન વિચાર
જયોગ સાહાસ્ત્ર બ્રહ્મ વિદ્યાય કર્મપ્રસંસા ત્રતીયોદ્ધાય શ્રી । ૩

અન્ત-એ યોગ શાહાસ્ત્ર નર નારી ગાએ તેહનાં બ્રંહહત્યાદીક પાતીક જાએ

× × × ×

રહીત કાંમના મિ સ્તુત્ય કરી.........
વેદાંત મત ગીતાનું જ્ઞાન તે ઉપર કીધૂં આક્ષાંન
શ્રીગુરુચરણકૃપાયેં કરી અમ્રુત હરીરસ મુકયો ભરીં
જ્ઞાન વતી કરી પીસે જેહ મુક્ત રૂપ નર જાણીએ તેહ
સંવત ષોડસ સાઠોતરે આસો માસ પક્ષ ઉજલે
દીન દ્વાદસી નિ રવિવાર કથા હવી પુરણ વીસ્તાર
જયોગ સાહાસેં બ્રંમવીદ્યાય શંન્યાસયોગ અષ્ટાદશોધ્યાય.

ઇતીશ્રી ભગવતગીતા સંપુર્ણ શુભં ભવતુ । કલ્યાંણમસ્તુ । સંવત ૧૭૨૯ વર્ષે કારત્તગ વદિ ૪ ભોમે લપીતંગ ભગવતીદાશ શીરંગજી નાગર ષંભાયતી પટલ કેશવ અર્જુનનેં વાંચવાને અર્થે જાંહાં વાંચો તાંહાં સંભારસો ઘાઢી વાંચજો બાંધી મુકસો માં. यादृष्टं पुस्तकं मे दृष्ट्वा... श्री.

વિશેષ-૧ આ ગ્રંથની વસ્તુ, રચનાર આદિ સબધમા જુઓ અ ૫૨ ચ-નાં વિષયાદિ, અને વિશેષ, ઉપરાંત જુઓ અ ૫૪-છ પાને ૨૧-૨૨ મે, અને અ ૯૦-૪ તથા અ ૯૭-ગ

૨ ૩ જા અધ્યાયના અંત ભાગથી તે ૧૮ મા અધ્યાયના અત સુધીનો ભાગ આ પ્રતિમા લખેલો છે

અં. ૧૪૩-ગ-પદ હારસમેનાં-નરસિંહ મેહેતો પૃ ૧-૪ (તૂટક)

વિષયાદિક-

રાગ રામગ્રી-૧ સદા તું દયાલ હું દીન દામોદરા ઈંદ્ર નાથ તું જો એહેવું વીચારી
એહેવું નામ જાણી નરસહીઓ જપે હવેં રાક્ષસ રણે રવે બીજ લાગે ક ૫
૨ માહરે તાહરા નામનો આસરો તું વ્યના સાર કોણે લે રે માહારી
૪ વ્યભચારાશું પ્રીતડી તું તો શ્રીરંગ રાતો
કેદારો-૪ કોણ આગસ્ય જઇ વીનવું વીઠલા કથ કમળા તણા શું વીચારો.
૫ દયા આણી દામોદરા સીઘ્ર સેવક તણી તું રે માહારો ધણી વીશ્વ જાણ્યો
૬ પરણીને પારકે હાથ્ય શું ભાતવ્યા બીજ નાવી રે કથ તું(જ)ને
૭ તમો કસા ઠાકુર હૂ કસો સેવક જો કર્મચા લેખ લખ્યા ન જાએ
૮ હારને કાજે શું હઠ કરો સામના યાચવાને તાહારે દ્વાર આવો
૯ નંદના નદ કાં વાર લાગે ઘણી દૂરીજન લોકને શુ હસાવે.
૧૦ પ્રથમ પ્રીત્ય માંડી હાવેં શુ રહો સાભલી ન્યુન તાહારે હવે થઇ રે આજ.
૧૧ હારને કાજે શુ વીલખવારમાં ઘણી વોહે રે વૈદુર્ય કૌસ્તભમાના
આસાવરી-૧૨ ઠાકુરે માહારો દામોદર જેણે સાથ કરી સભાલ રે
૧૩ શ્રીદામોદરજીના ગુણને ગાતા તે જન દુખીઆ ન હોયે રે

વિશેષ-૧ નરસિંહ મેહેતાની સાચી કૃષ્ણભક્તિ જાણવાને જૂનાગઢના ઉલ્લા હિંદુ રાજા મડલિકે દામોદરજીના મંદિરમાં દરબાર ભરી એક રાતમા દામોદરજીની મૂર્તિ પોને પોતાના કઠમાંનો ફુલનો હાર પહેરાવે તો તું સાચો ભક્ત, નહીં તો તને જીવથી મારીશ એવી પ્રતિજ્ઞા કરી અને નરસિંહ મેહેતાને પ્રભુએ હાર પહેરાવ્યો, એ પ્રસગના આ પદ છે

૨ હાર સમેનાં પદ એ નામે જે પ્રતિઓ મળે છે તેમાની આ એક જૂની પ્રતિ છે હારમાળાને નામે પ્રકટ થયેલી પ્રતિઓમાં જેવી આખાયે પ્રસંગની શૃંખલાબદ્ધ સકલના મળે છે તેવી સકલના આવી હારસમેનાં પદવાળી પ્રતિમા સામાન્ય રીતે નથી હોતી પણ 'હારસમેના પદ'મા માત્ર નરસિંહ મેહેતાએ જ હારના સમે કાઢેલા અત કરણભર્યા ઉદ્ગારો ગોઠવેલા હોય છે આવી ગ્રીજવટથી બ ને જાતની જૂની જૂની પ્રતિઓ અવલોકી વિસ્તાર કાઢવામાં આવે તો 'હારમાળા અથવા અને 'હાર સમેનાં' પ. એ (બે) જૂદી જૂદી ધાટિની કૃતિઓ લાગશે અને આ સવાલનો ફેંસલ સમજપૂર્વક આવી શકશે

નં. ૧૪૪–ગુરૂશિષ્યસંવાદ–જીવનદાસ–(ગુ. અ. કો.)–(ર. સં. ૧૭૯૮)–(લિ. સં. ૧૭૯૮?)–પૃ. ૧–૩૬.

આરંભ–શ્રીગણેશાય નમઃ અથ શ્રીગુરૂ...... (શિષ્ય સંવાદ લખ્યો) છે. રાગ ધન્યાશરીનો ઢાલ,

પ્રથમે પ્રણવુંનિ ગુરૂ......(દેવજી) સુલ પ્રકૃતિ કરે જેહેનિ શેવજી ૧
માયા વડે બહૂ ભાસે રૂપજી પોતે નિર્ગુણ અકળ અરૂપજી ૨
ગુરૂ શિષ્ય પોતે પરમાનંદજી જુજવું ભાસે માયાદ્વંદજી ૩
પંચ બ્રહ્માંડ સઘલે પોતેજી ન મીલે કાંઇએ જોતેજી ૪
નામ આશંક્યા શીશ સુજાંણજી ગુરૂ પરમાત્મા છે પરમાણજી ૫
બુદ્ધ પરમારથ નિવર્તિ ગ્રંથજી ગુરૂક્રિપાથિ પામું અર્થજી ૬
નિરમલ બુદ્ધિ આપો નાથજી પૂછું પ્રસ્ત જોડી હાથજી ૭
ઉથલોઃ શિષ્યોવાચ } પૂછું પ્રશ્ન ગુરૂદેવ સ્વામિ સંસારનિ ઉત્પત્ય કોહો
સ્થિતિ નાશ તે કયમ થાયે જીવભાવ કોણ ગ્રહિ રહ્યો ૮

અન્ત–ગુરૂ પરમહંશે કૃપા કરી તાહરે અનુભવ ઉપનો માંહ્યથિ
કેહે દાસ જિવન સમજી સમ્યા એ બ્રહ્માનન્દ સ્વરૂપથિ ૫૧
સંવત સત્ર અઠાણૂંએ સ્રાવણ શુદ્ય બિજ દિન
ગુરૂવારે ગ્રંથ પુરણ થયો કો સમઝે હરીના જંન ૫૨
એ ભાવ પ્રિતશૂં જે કો સાંભલે ગુરૂશિષ્ય કેરો સંવાદ
તે સકળ તીરથ ઘેરચ બેઠાં નાહે ઉપજે મન આનંદ ૫૩
એ કડુઆં બાર ને ચર્ણ ચ્યારશેં દશ અર્થ કરી સમઝે નર જેહ
તે નિશે ગ્નાંનગંગા માહાં ઝીલે ફરી ધરે નહીં દેહ ૫૪
ભાવ દેહ ધર્યો તે થયો સફળતા નિત્ય સંતસંગત્ય શેવા કરી
જે નરનારી જંન ગાય અનૂભવે તો ભવસાગર સહેઝે તરે
નગ્ર વૈરાટ ને ધોલકા મધ્યે વાસે પાસે હરીજંન
ગુરૂ ગોવિંદની ક્રીપા થકી તે બોલ્યા દાસ જીવંન ૫૬

કૃતઃ ભક્ત જીવનદાસઃ લષિતંગ દાસનાદાસ શેવકઃ ષુશાલદાસ । રાંમજી સત્ય છે રામાનમઃ રાંમજીઃ–

વિષયાદિ–૧. આ અધ્યાત્મજ્ઞાન, આત્મયોગ અને વેદાંતનો ગ્રંથ છે. ગુરૂશિષ્ય સંવાદ દ્વારા કવિએ ૧૨ પ્રશ્નોના ઉત્તર સરળ તેમ જ રસભાવભરિત વાણીથી આલેખ્યા છેઃ ૧ સંસારની ઉત્પત્તિ, ૨ યથાર્થ બુદ્ધિ કેમ થાય, મનનિર્મલ કેમ થાય, ૩ એક આત્માનો અનેકરૂપે આભાસ, ૪ બ્રહ્મ અદ્વૈત છે તો જુજવાં કર્મ અને સુખદુઃખ કયમ વગેરે.

૨ આના કડવા ૧૨ અને કડીઓ ૪૧૦ છે રાગ ધન્યાશ્રી આખાએ ગ્રથનો છે, એમ સમજાય છે

વિશેષ–૧ કવિ ધોળકાનો છે આ ગ્રન્થ છપાયો જાણ્યામા નથી

૨ આ લાબી પાનીર્વાં પ્રતિ છે કુલ ૩૬ પાના છે, તે કરપાયલા તેમ જીર્ણુ છે, બાલબોધ લિપિમા લખેલાં છે કોકકોક પાનામા બાજુએ ગ્રન્થની પુનર્વાચના થતાં કાંઈક કાંઈક સુધારેલુ અને ઉમેરેલુ જણાય છે

૩ ગ્રથ સારો, સરળ, બોધક અને પ્રકટ કરવાયોગ્ય છે

ગ્ર. ૧૪૫–જ્ઞાનગીતા–(ગુ કા)–નરહરિ–(ર. સ ૧૬૭૨)–(લિ સ ૧૭૬૭)–પૃ ૧–૨૯

श्री गणेशाय नम ॥ श्री पुरुषोत्तमाय नम ॥ श्री गुरुभ्यो नम ॥ ज्ञानगीता प्रथ लिख्यते

परात्पर पर धाम पर ज्योति पर पर्द। परमात्मा परं तत्त्व नमस्ते पर्मकारण ॥१॥

विश्वेश्वर विश्वनार्थ विश्वात्मा विश्वतोमुख विश्वंभर विश्वरूपं विश्वमूर्तिनमो नम ॥२॥

રાગ ધન્યાશી ॥ પ્રથમિ પ્રણમૂં નીરજન દેવજી મૂન પ્રકૃત્ય કવિ જેહની સેવજી
સહાથી ઉપનો પુરુષ અહમેવજી સરજિ સવરિ તે અવશ્યમેવજી ॥૧॥

ઢાલ ॥ સરજિ પાલિ સવરિ તેહનિ ક્ષણુ ન લાગિ વાર
મૂલ પ્રગત્ય પરબ્રહ્મથી ઉપનો ત્રીગૂણુ અહકાર ॥ ૨ ॥
સત્વ ગુણુ તે વિષ્ણુ કહીયિ, રજો ગૂણુ બ્રહ્મા રૂપ
તમો ગૂણુ તે રુદ્ર કહીયિ, એ સગૂણુ બ્રહ્મસ્વરૂપ ॥ ૩ ॥
તમો ગુણુ થકી હવો સ્થૂલ સૂક્ષ્મ ભૂત વીસ્તાર
રજો ગૂણુથી ઉભય ઇંદ્રી ઉપર્ના નીર્ધાર ॥ ૪ ॥
સત્વ ગૂણુથી અત કર્ણુ મન બૂદ્ધ ચીત્ત અહકાર
એ તત્ત્વ ચોવીસે કરી હવો સ્રષ્ટિનો વીસ્તાર ॥ ૫ ॥
શ્રીજ્ઞાનગીતા ગ્રથનો એ આદિ મગલાચર્ણુ
ગુરુ બ્રહ્મ ચૈતન્ય પ્રસાદિં પામ્યો નીરજન શર્ણુ ॥ ૧૧ ॥
કવિ નરહરિ સહૂ સાભનો એ યથાર્થ પ્રગટ કહ્યૂં
ગુરુભક્તિ કરતા સતસગિ અનૂંભનીએ પદ લહ્યૂં ॥ ૧૨ ॥ ॥ કડવૂ ૧

અન્ત–સીદ્ધાંતનૂ સીદ્ધાંત એહ જ જે કીજે કૃષ્ણુચિંતન
ગુરુ બ્રહ્મ ચૈતન્ય તણિ પ્રસાદિ પામ્યો તે રામરતન ॥ ૧૭ ॥
એ જ્ઞાનગીતા હવી પૂરણુ હરી ગુરુ સત પસાય
પદ ખરિ ત્રીસ નિ કડવાં સત્તર સાંભલિ દુ ખ જાય ॥ ૧૮ ॥

દૂપદ માંહી સત્તર સૂંદર ઉત્તમ શ્લોક પચવીશ
એ એકાગ્રંથે અનૂંભવિ તેહનિ સદ્ય મલિ જગદીશ ॥ ૧૯ ॥
સંવત સત્તર બોહોતરયો શુક્લ પક્ષ કાર્તિક માસ
પ્રતિપદા ગુરુ વાસરિ હવો પૂરણુ ગ્રંથ પ્રકાશ ॥ ૨૦ ॥
કહિ નરહરિ રદિ રાષયો એ અર્થ જ્ઞાનગીતા તણો
પરમ પદ તો સુખિ પામો જો એ રાસ પરબ્રહ્મનો જાણો ॥ ૨૧ ॥
કડવાં ૧૭ સંપૂર્ણ ॥

श्लोक–पठितो वा श्रुण्वतो वा चिंतितो वा पुनः पुन. ।
तेन तन्मयतां याति मिदं स्तोत्रं च (स्तोत्रं चेदिद)मभ्यसेत् ॥ २९ ॥

દૂપદ ॥ રાગ ધન્યાશી ॥

કરતાં નીર્મલ ભકત્ય તાપ તે ત્રણ્યિં વામિયિ એ ॥ ૧ ॥
કીજિ કાજિ દૃષ્ટિ સમાંન માંન મચ્છર હૂંતૂ ટાલીયિ એ
સદગુરૂ સંતનિ સંગિ કેવલ કૃષ્ણ નિહાલીયિ એ ॥ ૨ ॥

* * * *

અંમ કહિ નરહરિદાસ મુહૂંનિ વાસ તે ચરણે આપીયિ એ ૬ પદ ૧૬

રાગ ધંનાશી ઢાલ વધામણાનો ॥

શષી આનંદ અંગ્ય ન માય કૃષ્ણજીએ ક્રીપા કરી એ ॥
મુહનિ આવી રે નીરમલ મત્ય સાર જ્ઞાનગીતાએ ઉચ્ચરી એ ॥ ૧ ॥
અ્યંસિ ઉપરિ પદ ત્રીસ જગદીસિ ઉપજાવીયાં એ

× × × × ×

અજ્ઞાંન અંધારી રાત્ય જ્ઞાનગીતા શસી ઉદયો એ
રમતાં હરીશું રાસ ત્રાસ ભરમ સઘલો ગયો એ ॥ ૬ ॥
પાંમ્યો પાંમ્યો ધરણ શ્રીકાંસ હરીગુરુ સંતિ ક્રીપા કરી એ
નરહરિ નાંમી શીશ તહ્મો રુદયાંઈ રહેયો શ્રીહરી એ ॥ ૭ ॥
વલી વલી કરૂં પરણાંમ સ્વામી વીનતી ધષીયિ એ
ઇમ કહિ નરહરીદાસ મુહુંને સ... વિચિએ ॥ ૮ ॥ પદ ૧૭ ॥

इतिश्री ज्ञानगीता स्तोत्र ब्रह्मविद्या निरूपण वेदानां शास्त्रोक्तं संपूर्ण । समाप्तंम् ॥
संवत् १७६७ वर्षे जेठ वदि ३ बुधे.

વિષયાદિ–૧. આ જ્ઞાનગીતામાં બ્રહ્મવિદ્યાનું નિરૂપણ વેદાન્તશાસ્ત્રની રીતિએ કવિએ સરળ અને રસભર વાણીથી કર્યું છે.

૨ કડવા ૧૭, પદ ૨૩૦, દ્રુપદ (પદો) ૧૭, અને શ્લોક ૨૫ (વેદાન્ત ।। પ્રમાણભૂત ગ્રંથોમાથી લીધેલા) છે આ ગ્રંથની પદ્યબંધની રીતિ આ છે એક દ્રુપદ રાગ ત્રણથી ચાર કડી, પછી પદ ત્રણ્યા, પછી એક શ્લોક, પછી 'દેશી ચાલની' એક કડી, પછી ઢાળ અને તેની સામાન્ય રીતે ૯ થી ૧૦ કડી કદિમદિ ૧૨-૧૨ અને ૧૬-૧૬ કડીઓ પણ હોય છે

વિશેષ-૧ આ ગ્રંથ છપાયો જાણ્યો નથી આ કથા નરહરિની ભગવદ્ગીતા મા હા. ગ્રંથ ૩૧ મા પ્રકટ થયની છે અત્યારે એ પુસ્તક ઉપલબ્ધ ન હોવાથી કવિ નરહરિ સબંધમાં કાંઈ વિશેષ જણાવી શકાતુ નથી ગ્રંથ સ ૧૬૭૨ માં રચાયો છે નરહરિ, ગોપાળ અને બુટો એ અખાના ગુરુબધુઓ લેખાય છે આથી તે ત્રણ ત્રણેના ગ્રંથોના રચનસમય ઉપરથી અખાનો સમય નિશ્ચિત કરી શકાય એ સભવિત છે નીચેનો પ્રાસ્તવિક દોહરો વિચારવાયોગ્ય છે

અખે કીયો ડખો, ગોપાળે કીવી ધેંશ,
નરહરિએ કીવી રાબડી, બુટો કહે શિરાવા બેસ

૨ પાનીયા પ્રતિ છે પાના ૨૯ છે દરેક પાને ૮-૮ લીટી છે બાલબોધ લિપિએ પ્રતિ લખેલી છે અક્ષર સુ ર અને મોટા છે, મરોડદાર છે રીતી લગભગ શુદ્ધ છે નામ અને ક્રિયાપદ આદિનાં રૂપોની જોડણીમા હ્રસ્વ, દીર્ઘ, અનુ અને વર્ણ ઉપર ધ્યાન અપાયતુ છે, જ્યારે કેટલેક સ્થળે શબ્દોના હ્રસ્વદીર્ઘમાં ચિવટ જોઇએ તેવી નથી રખાઈ પ્રતિ કરપાઈ ગઈ છે પા ।। ખવાયા તેમ જર્જરિત થયાં છે પ્રતિ પુન લખાવી લેવા જેવી છે

૩ ભાષા જૂની છે, અને તેના સસ્કારો, રૂપાખ્યાનો સામાન્ય રીતે મૂળ રૂપે જળવાયેલા છે લિપિગવત પણ અઢારમા શતકની ત્રીજી ચોકડીનો છે

૪ આ ગીતા સટીક છપાવવા યોગ્ય છે કવિનુ વેદાન્તશાસ્ત્રનું જ્ઞાન રસભરિત અને વાંચકને છક્ક કરી નાખે એવુ છે

ऋ १४६-प्रेमरत्नाकर-(हिं क)-रतनपाल दृत्त-(लि स १८३९)-पृ ७-८, १३-२८ (तूटक)

આરમ-(પહેલા ૬ પાના નથી એટલે રીતસર આરભ નથી)

रीझे श्याने मत रीझे सुंदेरो कियारयौ यह क्यौ हुने हुन्यौ क्यौ
वहे प्रेम मत वारयो याप सगयत वारो
मन विन मन मिच कावे वरि याहित न वौं सुरयौं
यारी एक ज्योंनें नहि आने मन तव यारी
वहे जाने यह पारिगति हे सुर्यौं ॥ ३१ ॥
लच्मीने ए पगो दुसरो
जगदन्नीको भार श्रुन्नदेव कपहीं कर्यो
तुमरी मोरी आर सरको नेम सागर परमनो ॥ ३२ ॥

अन्त–जूगजूगकी रति वढाये वेकौं राजानकी सभामे पूछायें वे को आछो गून-
प्रेमी न क्यौं प्यारयौ है कृपारयौ इन काहुहीकों [गायु हैः
जगत भगत सूनौं सवकौं सुनायो हैं
सूरजीके वंस राजा सगरको सगरेनि
सत्व जूगमांहि जेसें सागर पना अुहे
त्यांही कूल माहि सोम वंसके सपूत
भइया **रतनजू** के **प्रेमरतनाकर** वनायो हैं १७४
येही प्रेम **धरमपाल** जुके रतनपाल जूकों
मदन गोपाल जू क्रीपाल रहेवौ करौः १७५

यइतीश्रीमन्महाराजकुमार जदुवंसावतंस यै आ **रतनपाल** जु विरचंते **प्रेम रतनाकरें पंचमस्तरंगः**५ः प्रेम रतनाकर समपूरणः लपीतंग **गढवी हरनाथ वरसडा** जे वांचे ते रांम रांम माहाकाली जेयोः **समत १८ योगण चालीस** चईत्र वदे ७ वार वुधे संपूरण लपो **भरुच** मधे ।

વિષયાદિ-૧. આ હિંદી કાવ્ય છે. આ એક પ્રકારની પ્રેમગીતા છે. કવિ તેને **પ્રેમરત્નાકર** કહે છે. એટલે તેને અનુસરીને આ કાવ્યના પાંચ તરંગ કરેલા છે. બીજા તરંગની (પેહલા તરંગથી ચાલી આવતી સંખ્યા પ્રમાણે) ૩૧ મી કડીની પંક્તિથી પાંચમો તરંગ પૂરો ૩૧ થી ૧૭૫ કડી એટલો ભાગ આ પ્રતિમાં છે. સમન્વય છે-તેમ ૨ જા તરંગમાં નીર અને સુરજનો પ્રેમ, ૩ જામાં ચકોર અને ચંદ્રનો, ૪ થામાં ભ્રમર અને નલિનીનો, સમદ્ર અને વડવાનળનો અને પાંચમા તરંગમાં દુધ પાણી, સીગી મછ, પારેવા આદિના પ્રેમ વર્ણવ્યા છે.

૨ કડી ૩૧ થી ૧૭૫ છે. પાંચે તરંગમાં પહેલા તરંગથી આવતો ૩૧ સંખ્યા ક્રમ ચાલુ છે.

૩ પ્રવીણસાગર સાથે આ પ્રતિનો વિષય મેળવવા જેવો છેઃ કંઇક કંઇક સામ્ય જણાય છે. સોમવંશી સગરવંશજ રતનપાલે રચેલો આ ગ્રન્થ છે.

વિશેષ-૧ પ્રતિ તુટક છે. બાળબોધ લિપિએ લખેલી છે, પણ માથાબાંધી ગુજરાતી લિપિનો મરોડ ઘણો ખરો દેખાય છે. (વરહુ)ની સંજ્ઞા પણ કદિમદિ 'ઋ'કાર (૮) જેવી છે. તેમ મધ્યે મધ્યે અક્ષરના મરોડનું ઠેકાણું જ નથી રહ્યુ. આરંભમાં કડી-સંખ્યાનું ઠેકાણું પણ વચ્ચે વચ્ચે જણાતું નથી. પ્રેમગીતા પૂરી થાય છે તે પછીનાં પાનેથી સંખ્યા તો નોંધેલી નથી અને તે પછીની લહીઆની લેખન હથોટી પણ વચ્ચે વચ્ચે બેધારી થઈ ગઈ છે.

૨. આ પ્રેમગીતા પછી ભરૂચ, આમોદ વગેરેના સંવત ૧૮ અને ૧૯ મા શૈકામાં નામાંકિત થઈ ગયલા ઠાકોરો, પટેલો આદિની પ્રશંસા ને શૌર્યનાં છુટક છુટક કવિતો છે. જો કે આ કવિતો મોટી મોટી રાજભક્તિઓનાં નથી, પણ તે સમયની સ્થાનિક ઐતિહાસિક વિગતોમાં સાંકળની ગરજ સારનારાં થઈ પડે એમ છે. અને એ દૃષ્ટિથી એ માર્ગદર્શક છે.

અં. ૧૪૬-ખ પ્રકીર્ણ સવૈયા, કવિત્ત આદિ પૃ. ૧-૪

૧ કાલિકા ગઢ બોધ હુતુ સદાસોધ ભાજણુ ગજાં કાંઇ મુલપ દલે ન જં
કર્લઅુ વાહણુ હતુ પગ બરી હરાં ઢાલ વરાટરી ષાન હર્લઅુ ૧
લષા રાવરીસણુ વેર ભાજણુ લષા આંમાના દાર પર્ડ નરદ અહિડા
જાહરા માલ ભીક દેસ દાજ સાસા જોધ હર્વથી અ ન રાન જહિડા ૨
દધ કાવણુ લગાં બર્લ હતુ પુજા ધજા કારણા પરસખડ સરસ કહઅુ
નીપણાં તણાં એહ તુક સાસન ભાવ ભાવત અમારૂ જુધ વહઅુ ૩

નોધ આ ચારણી ભાષાનો સવૈયો છે

પછી પ્રવીણ સાગરમાના ૫ કવિત્ત છે

૧ બધે પરેચ જુદે પિંજરા દોઉ એકકો એક ધરિ વિસના
૨ બનકી જો લતા કે હેરાન લગી ગેહેરાન લગી સો ઘટા ઘનકી
૩ પાનીકા જતુ કાહા પેહચાનત ઔષમકો તપકી ગરદીકી
૪ સર સસીન મરીય પ્રકાસિતિ આગહુજા મર હૈ ઉજ્યારો
૫ રાગદ ન્યાયુ ચનાં સોગીલુ ચલ સાગર કયૌં તરિ હૈ કરિ જ્યૌરા

૨ રૂપક હામેદખાનૂ(૩, ચારણી ભાષાના છે)

વર્જ રેર્જ ધરબાધસા સર્જ આકરવટા બરદવર્ત રર્જ કલ તણા બાજ્ઞ
ચાઅુર્ન દાઉરા આજ અર્ષ કે ચડા બાણીઆંરા ઉરા અસા વાજા ૧
તે વહાર્વ રાજ જોધ આબ તણા મરદ મરદા ધણાં બ(બા)ર માસા
કરાં બર્લ વદીતામાલ આપણુ કર્વા પાન હામદ તણા ચાલ પાસા ૨
લાર્ય કો બસરા ઉજાલણુ લહીએ કહીએ અ આરા અર્ગ જ કેહા
નાહરાથી અ આકુત દાનરાં આજ બાહાદર તણા ધરાં એહા ૩

૩. કિસનનાં ૨ હિંદી કવિત્તો છે

૧ કોરી કોરી કોરી લાખકી કરોરિ જોરી
૨ ઉકતિઉ પાંઇ પેતી ઉમગ થાઈ કીનન

૪. કેશવનું ૧ હિંદી કવિત્ત છે

હરનાથ કે નામ અનાથ અુધાર બારન તારોં સો ખાત સતીમેં

અં. ૧૪૬-ગ-પાવાના ધણીની વશાવલિ (ઐ-ચા. ગર)
પૃ ૧-૪ (તુટક)

આરભ-પશાઉથી પાવાના ધણીની

પ્રથમ રાજા ચનભજા ૧૭ ૧૭ નનઃ બાહવ વીક્રમ. વણુવીર ચાગડ;
સીમ, સાંતલ, સંજલ કરણુ બહેશાલ માલદે. પ્રથીરાજ. પ્રથીરાજની માતા

કરમેતી બાઈ તૂઅરે મીહર અનંગપાલની દીકરી તે કરમેતી બાઈ ત. રાજલોક પ્રથીરાજનાં ત. બીજાં રજપૂતાની ત્રીઆં સતાવીસ હજાર જમ. હરેં ચડીઅું: ત. રાજા પ્રથીરાજેં **પાતસાહુદીના** સાથેં સાકો. કરોં એસી હજાર સાતસેં રજપૂતાં સૂ કામ આવ્યાં.

મધ્ય–સવત **૧૨૯૬** સાવણુ સૂદિ ૫ ગઢ ભેદુ હમીરના કૂઅર બે કાઢા નરબદ બૂદીએં રહો રતનસી ગઢ ગામરેષિ આવુ...અચલદાસના કૂઅર ત્રણ કાઢા **પાલણસી પાવે** આવાઃ સારાં ચારસેં અસવારાં સૂ **ચાંપાનેર ચાંપો ભીલ** રાજ કરે તેની તણુ જોઇ ઠકરાતેં સોના રૂપાને બેડે પાણી આણુ તેવી નગર હાટ તેવા સુહેલ જલૂરા રાજાના જેવી તારેં પાલણદે તરસા આવે પાણી હાજરેં તુતૂં તારે પાધરા ચુરેં આવા તે પાણી પીધૂં નેં વળતુ પૂછ્ જે કીઆરા રાજાની ઠકરાતેં તારેં કહેજે **ચાંપા ભીલ**ની જગો છે તે પીધા થકી **રાવળ** નામ ધરાવૂ ચાંપા ભીલની દીકરી **પદમણી... પાલણદે** પરણ્યા ચાંપા ભીલને મારીને ઠકરાતેં લીધી તે પાલણદેને પૂત્ર આવુ તેનૂં નાંમ **ગંગાદાસઃ** તુ રઘનાથઃ......જેસંગદેઃ તુંઃ **પતાઈઃ** પતાઇની માતા **હીરાંજી** બારરીઆંણી;

અન્ત–રાવલ પતાઇ ચઉદ હજાર બર્સે રજપૂતા સુ કાંમેં આઆઃ **સમત ૧૫૪૧ પોર(સ)** સૂદે વદિ આદીતેં પાતશાહ **મેંમંદ** બેગડાસૂ સાટુ કરૂ......રાએસંગ માંડવગઢના પાતસાનેં મલીનેં...મેંમદાવાદ આવીનેં બાધી બેંગડા કર્ન વેંર લીધૂ તે રાએસંગને કુઅર એ પ્રથીરાજ ત મૂગર પ્રથીરાજ ચહુઆંણુ ગેંઆ **મૂગર બારીએ** ગઆઃ એથી વેંચણુ થઇ મૂગરઃ તુ રાજધર તુ રાએસંગઃ તુ વજેસંગઃ તુ માનસંગ; તુ પ્રથીરાજ; તુ રાજધર; તુ ગંગાદાસ તુ ગભીરઃ તુ સાહેબસંગઃ તુ જશવંતસંગ.

ચહૂઆંણુ પ્રથીરાજ તુ વસનઃ તુ લષધીરઃ તુ ત્રંબકઃઃ તુ રાએસંગ; તુ હમીરઃ તુ અભેસંગઃ

વિષયાદિ–૧. આ, ચહુઆણુ વંશના પૃથ્વીરાજની પૂર્વેના ૧૫ પૂર્વ પુરુષોથી આરભી એ વશમાંથી ઉતરેલા પાવાગઢના રાવલ રાજાઓની વંશાવલી વિગતવાર આપેલી છે. એમાં આપેલી કેટલીક સંવત સાલો મહત્વની છે, અને આને આ વશની પ્રસિદ્ધ વંશાવલી સાથે સરખાવવા જેવી છે. ભીમ સાથેના પાણીના વ્યવહારથી ચહુચાણુ વંશજ **રાવલ** કહેવાયા, અહીં નોંધવાજોગ છે.

૨. ગુજરાત કરણઘેલાથી તૂટ્યું તે અરસામાં જ પૃથ્વીરાજના વંશજ પાલણે દેએ ચાંપાનેરમાં રાજ્ય ચલાવ્યું, એમ આ વંશાવલિથી જણાય છે. વળી આ જ રાવલ વંશના રાજાઓ હાલ બારૈયે રાજ કરે છે, એમ પણ આથી સમજાય છે.

૩. પ્રતિની લિપિની લઢણ કંઇક વિચિત્ર છે, ઉકેલતાં મુશ્કેલી પડે છે. ભાષા જૂની અને નવા કાળના ગુજરાતીની ભેળસેળવાળી છે.

૪. પ્રતિ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે.

અ. ૧૪૬-ઘ પ્રકીર્ણ-છંદ, કવિત્તો આદિ (ઐ. ચા. કા) પૃ. ૧-૧૪

વિષયાદિ-

૧ જાદવરાણા (આમોદના)ના ૩-૩ કકડીના બે છંદ છે સામાન્ય પ્રશસા છે પૃ ૧ા।

૨ વખતેશ રાણાના ઉદાર આતિથ્યનો ૩ કકડીનો એક છંદ છે પૃ ૭ા।

૩ વાત સિંહ અને સૂઅરની ૭૦ની ૩૮ કડી છે, ચારણી ભાષામા છે સિંહ અને સુઅરનો સંવાદ છે, કઇંક રસિક છે પૃ ૨ા।

૪ હેઉઆ પ્રાગદાસના કવિત્ત તાપીના કાઠાની આસપાસ મોગલાઈ કાળમાં, સુબાઓ સાથે બાથ ભીડી ઝઝુમનાર પટેલ પ્રાગદાસના પાચ કવિત્ત છે તેમા દલુ પાદરીઆની પણ પ્રશંસા છે પાના ૨ા।

૫ દલુ પાદરીઆના કવિત્ત છે એ પણ તાપી તરના કોઈ એક પ્રદેશને, ઠાકરો છે

૬ અખારામ દેશાઈના ૩ કવિત્ત છે

૭ વડાલીના તખ્તેશનાં ૪ કવિત્ત છે

૮ જાદવ કુલના ભગવાન સિંહનુ ૧, ૯ દેહજવણી આમસગનું ૧, ૧૦ દેહવાજુના સોઢાના ૩, ૧૧ આમોદના પરતાપરાણાના ૩, ૧૨ ગુહિલ વાકા રજપૂતના ૩, ૧૩ વડાલીના પીથલ રાણાના ૩, ૧૪ મોરાદગઢના રાણાના ૩, ૧૫ ગુહેલ રાણા ભોજરાજના ૩, ૧૬ રાઉ મલેકના ૩, ૧૭ સીગામવાળાના ૩, ૧૮ દીપાના ૩, ૧૯ ચહુણ ભાઇજીવાળાનાં ૩, ૨૦ રાઉ મલારનુ ૭, ૨૧ આમોદના વખતાબાઈનાં ૩, ૨૨ કેસરાબાઈ, ૨૩ જેસલમેરના રાણા અને ૨૪ મધરાજ એ સહુના કવિત્તો છે

વિશેષ-આ કવિતામા ભાષા ચારણી અને લિપિ પણ અણઘડ હોઇને ઉકેલવી મુશ્કેલ પડે એમ

અં. ૧૪૭ કાવ્યો, પદો અને કીર્તનનો સંગ્રહ-ભક્ત કવિ રાજે-(ગુ. હિ. કાવ્ય)-૩૨૭ પૃ. ૧-૩૨૮ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી રામજી સત છે અમાર એ છત છે।। ચુસરા લખા છે (પૃ ૧-૯) ।। ચાલ ઝડતી ।। ભાખા ગોજરાતી

સતગુરૂને પરતાપ સભારૂ સામર્ની એ જીભડીએં જસ ગાઉં સધારૂં કામર્ન
કહે રાજે રૂઘનાથ રૂદમા રાખીએં એ ભગત આપ ભગવત ભવો ભવ
દાખીએ ।। ચુસરા ।। ૧ ।।
એ ભગત વીના ભગવાન અફલ અવતાર છે। જે જાણ્યું નહી જગદીસ
પસૂ નરનાર છે
કહે રાજે રઘનાથ ભજીને માંગીએ । પણ બીજી એક વાત હૈએં નવ
આણીએ ।। ચુસરા ।। ૨ા।

વિશેષ-૧. આ આખોયે ચોપડો કવિ રાજેનાં કાવ્યો, પદો અને કીર્તનોનો છે. આધ્યાત્મિક જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, વેદાંત, કૃષ્ણ અને રામભક્તિ, તેમ જ કૃષ્ણની બાળલીલા, રાસલીલા વિગેરે લીલાઓ, ધર્મ અને નીતિનો સદુપદેશ, આદિ વિષયો આમાં સમાવેલા છે.

૨ આ ચોપડામાં રાગ કે છંદ અનુસાર વિભાગ પાડી તેને લગતાં પદો, કીર્તનો ક્રમ સામટા તારવેલો છે; જો કે એ સંખ્યાક્રમ જોઇએ તેવો ચોક્સ નથી, જેમ કે ચુસરા, ચોખરા, કડલીયા, છપ્પા, કવિત્ત એની આકંકેકી કડીને પૃથક પૃથક પદમાં ગણી છે ત્યારે ૩-૩, ૫-૫, ૧૦-૧૦ અને એથી પણ વધુ કડીવાળા આખાયે પદની એક જ સંખ્યા ગણી છે. એટલે કડીઓ ગણીએ તો કુલ સખ્યા પદસંખ્યાથી લગભગ ચાર-પાંચ ગણી ગણી સકાય.

૩ પ્રતિ લીટી દોરી ગુજરાતી લિપિએ લખી છે. આખો ચોપડો એકધારીએ લખ્યો નથી; આરંભનાં ૫ પાનાં લગાર છુટથી લખાયાં છે, તેમ એ પાનાની પહોળાઇ પણ ટુંકી છે, ત્યારે પાછલાં પાનાં (૫૪-૩૧૬) વિશેષ સંકડામણથી લખ્યાં છે. તેમ પાનાંની વધુ પહોળાઇ છે. છેવટનાં ૧૦ પાનાં ટુંકા છે અને છુટથી લખાયાં છે.

૪ આખાયે ચોપડાના લખાણની જોડણી શુદ્ધ છે, માત્ર હ્રસ્વ 'ઇ' જેવી વસ્તુ લહીઓ જાણતો હોય એમ લાગતું નથી. કોઇક પાને છેવટના ભાગમાં કાગળ બરોબર ન હોવાથી પૂરી લીટી લખી નથી, એક બે પાનાં કોરાં પણ છે, છતાં સંદર્ભ તૂટયો નથી.

૫ પાનાં બાંધવામાં કંઇક આડુંઅવળું અંત ભાગમાં થયું છે. વચ્ચે પાનાંમાં ૨૪૭ પછી અંક બેએક પાનાનો નથી, તેમ ૨૫૦ અને ૨૫૧ મું એ બે પાનાં નથી. ૩૧૩-૩૨૧ પાનાં પહેલાં બંધાઈ ગયાં છે સમજાય છે, તેમ ચાર પાંચ ચોપડાઓ-માંથી ઉતારીને આ એક ચોપડો લખાયલો છે.

પાને ૨૩૨ મે આ નોંધ છે: "ચુપડુ પોરણુ વળી **બીજા ચુપડાની** વીગત **ચાંખડાના પોઠાવાળુ**'......"

પાના ૨૩૫ની પાછળ આ નોંધ છે. "ચુપડુ બીજુ પોરણ **તરીજી ચુપડીનું** વિસ્તાર લખુ——સુધી નાંહાંની ચાંખડાના પોઠાવાળી."

પાને ૨૩૫ મે નોંધ છે; "ચુપડી પોરણુ ॥ **મસરૂના** ચુપડાની વીગત લખી છે ॥ "**ચુપડુ ચોથું**"

પાને ૨૩૯ મે આ નોંધ છે; "ચુપડુ પોરણુ॥ **ચુપડા ચારથી આ**॥ મોટા ચુપડાની વીગત લખી છે"॥

પાને ૨૪૬ મે નોંધ: "જમલે સરવ ॥ ૫૫૯૨ ॥ "

પાને ૨૪૭ માંની પાછળ ॥ ૫૬૯૦ ॥ "

૬ પદોની અનુક્રમણિકા, દરેક પદની પહેલી પંક્તિ સાથે રાગવાર વિભાગ પાડી નોંધેલી છે: જુઓ પાનાં ૨૨૯-૨૪૯; પણ તે અધુરી છે,
છે. પાને ૨૨૯ મે નીચેની નોંધ છે:

"પદ **પૂરાં આઠસેં અઠ્ઠાસી** લખાં બાવાશ્રી **રાજેજી**ની વાણીની વીગત લખી છે ॥ ચુપડુ **પેહેલુ ચાંખડા**ના પોઠાવાળુ ॥ રાગ રામલી ॥ જાગુ મેરે પ્રાણ પીઆ ભોર ભઈ ॥ ૯ ॥ રાગ રામગ્રી ॥ કાંહાં રમી રજની રસીઆ ॥ ૪ ॥ રાગ ધનાસી ॥ હરી હાવે તમ આધારે રેહેવુંરે ॥ ૨ ॥ વગેરે"

૭ દરેક પાનાને મથાળે વિભાગનું નામ લખેલું છે, જે પાને એક પૂરો થઈ બીજો વિભાગ શરૂ થતો હોય તે પાને બે વિભાગની નોંધ છે

૮ રાજે કવિ 'સતગુરૂ' હતા અને તેમના સંપ્રદાયના ભક્તો તેમના પદકીર્તનો ગાતા, તેવા એક ભાવિક ભક્તે સતગુરૂ રાજેનાં પદો અને કીર્તનોનો કરેલો આ એક અમૂલ્ય સંગ્રહ છે

૯ આ કવિની **પ્રકાશગીતા** (અ ૬૬-થ) અને "**મતશીખામણ**" (અ ૬૬-દ) જોવા જેવાં છે, સં ૧૮૦૫ અગાઉ આ કવિ થઇ ગયો છે અન્ય પદસંગ્રહ માટે જુઓ, આ જ પુસ્તકના અ ૧૧૩-ખ, અ ૧૧૩-ક

૧૦ આ ચોપડાના છંદો, કવિત્ત, સાખી, કીર્તનો, પંગ, વગેરેની તારવણી નીચે આપી છે

૫૦-૫૦ના ચાર ચુમરા અને ચુધારા છે (પા ૧-૩૮) કુલ ૨૦૦ છે પહેલા ત્રણ સંસારની અસારતા વગેરેના અને ચોથો શ્રી કૃષ્ણની બાળલીલાનો છે

પછી ૧૦૭ સવૈયા હિન્દી છે માનસણ, નરવાણી, વિજોગી અને વાતડલી પા ૩૮-૫૪)

પછી કવિત્તો ૫૦ હિંદી છે, (૧૦૮ થી ૧૫૭) પાના ૬૪-૭૪

પછી ગુજરાતી પદો છે (પા ૭૪-૧૪૬) બીલાવલ, ગુડી, માલવ, પરજ, કાફી, કેદાર, મારૂ, મારૂપાઆ પરજ મલાર, માલવ પંજાબી, રામગ્રી ગરબા, ધવલધનાશ્રી, કલ્યાણ, કેદાર આપાધરી, સોરઠા, પરજ, રાગ કનક ગરબા, કનડી ગરબા, સામેરી, મલાર ચુતાલ, પરજઆપાધરી, પરજ, રાગ ધના આપાન, ખમાતી, માલવ, સારંગ, સારંગ યા ગરબા, કેદાર યા હુસેની, અને કેદાર, ૨૯૩ (૧૫૮-૬૫૦)

પછી કીવત (કવિની) છપે (હિંદી) ૫૦ છે (૪૫૧-૫૦૦) પાના ૧૪૭-૧૫૪
પછી 'કીવત છપૈ ભાષા ગોજરાતી' ૫૦ છે (૫૦૧-૫૫૦) પાના ૧૫૪-૧૬૨
પછી કુંડલીઆ ભાષા ગુજરાતી ૧૦૦ છે (૫૫૧-૬૫૦) પાના ૧૬૧-૧૭૬

પછી ગુજરાતી પદો રાગબદ્ધ છે સામેરી, ચાલ પાધડી, માલવ, સાખી રામગ્રી, મારૂ, સારંગ, ચદોલ ગરબા, કેદારૂ, મલાર, પરજીઆ, કેદારૂ, કેદાર ગરબા, ધનાસી ગરબા, કેદાર ગરબા, ધનાસી, ધવલ ધનાસી, ધનાસી ચાલ મલાર, [સામેરી, માલવ ગરબા, મેવાડુ ધનાસી, દેવગાધાર, સોરઠી, મારૂ, સાખી, વસંતની મળી કુલ ૨૩૮ (૬૫૧-૮૮૮) છે પાનાં ૧૭૭-૨૨૮

પછી રાજેની વાણી વિગત પાનાં ૨૨૯-૨૪૯

પછી પદો ગુજરાતી છે પરજ, સારંગ, પરજ પંચમ, કેદાર, રામગ્રી, બીહાગડ઼ો, કેદાર, મલાર, સામેરી, મલાર, કેદાર ગરબા, આસાવરી, રામગ્રી, દેવગાધાર, મેવાડુ, ધનાસી, પરજી, મલાર, કાફી, સોહેણી, મારૂ, માલવ પંજાબી, કેદાર કુલ ૨૪૧ (૯૦૩ થી ૧૧૫૪) વચમાં ૮૮૯ થી ૯૦૨ સુધીનાં પદો ગુમ થયાં હશે, એમ લાગે છે.

આ ઉપરાંત નોંધ વિનાની બે કીર્તનો એક પરભાતીઉં પણ રાજેનું છે.

૧૦ આ શાખોયે ઘણો કીમતી અને અપૂર્વ છે. સતગુરુ રાજે જેવા અનેક ગુરૂઓ આપણા ગુજરાતમાં થઈ ગયા છે, જેમનાં ગુજરાતી ભાષાનાં પદો, કીર્તનો આદિના સંગ્રહો થાય અને તેમાંથી તે અનેક કાવ્યસાહિત્યબિંદુઓ વિચારાય તો ઘણું પર્ણક જાણવાનું અને તેમ સામાજિક વિષયોને લગતું પણ મળી શકે એમ છે.

અં. ૧૪૮-ક-અખેગીતા-અખો-(ગુ. તત્ત્વ. કા.)-(ર-સં. ૧૭૦૫) (લિ. સં. ૧૯૧૪)-પૃ. ૧-૭૦

આરંભઃ-ૐ શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી સચ્ચિદાનંદાય નમઃ ॥ અથશ્રી અષેગીતા લિખ્યતે ॥

ૐ નમો ત્રિગુણપતિ રાયેજી સર્વે પેલો તે પુજાએજી
અગમ અગોચર જેને વેદ ગાએજી તેહના ચરણ ચીતવી હૂ લાગુ પાએજિ

ઉથલો ગ્યાણ ચિંતવિ અસ્તુતિ કરૂં ચિદસક્તિ બ્રહ્માનંદની
અણછતો અષો અધ્યારોપ કરે તે કથા નિજાનંદની ॥ ૨ ॥

અન્ત—પદ દસ ને ચાલીસ કડવાં છે પરમ પદની વાટ
સંસારસાગર ઉપરે સંતે બાંધ્યો ઘાટ ૬

* * * * * *

બાર ઉંણા પાં(ચ)સ છે અષે ગીતાનાં ચર્ન(રણ)
ચર્ને ચર્ને આતમવીધા અસર્ણ કેરૂં સર્ણ ૭
નામ નીરંજન ગ્રંથ કરતા અષો તે નીમત માત્ર
જેમ વાજુ દીસે વાજતું પણ વજાડે ગુણ પાત્ર ૮

* * * *

સંવત સતર પચલોતરે શુકલ પક્ષ ચૈત્ર માસ
સોમવાર ને રામનોમી હુવો ગ્રંથ પ્રકાશ ૧૧
કહે નીરંજન અષે ગીતા નિજ સ્ફુરણ હોયે તે સંતને
અષાને સીર નીમત દેવા ઇચ્છા હુતિ અનંતને ૧૨ ॥ કડવાં ૪૦
રાગ ધન્યાસરી ઢાલ વધામણીનો ॥ પદ ॥ ૧૦ ॥
અભીનવુ આનન્દ આજ અગોચર તે ગોઝર હવુએ

* * * * *

કહે અષો રે આનન્દ અનુભવી જે હેવા તણોએ
પુરણ પરમાનંદ નીત સરાએ અતિ ઘણોએ ૮ અભી.

પ્રતિથી અષ્ટગીતા સંપૂર્ણ છે ॥ શ્રી રસ્તુ ॥ શુભ ભવતુ ॥ શ્રી કલ્યાણ-મસ્તુ ॥ છે ॥ સ્તુ ॥ સવત ૧૯૧૪ ના ॥ વર્ષે ॥ અશ્વન માસે કૃષ્ણપક્ષે અષ્ટમ્યા તીથૌ ॥ ૮ ॥ મનુવાશ્રે ॥ છે ॥ લખિત ત્રવડી ॥ પ્રભુ ॥ વૃવ ॥ ભીમજી ॥ આ પુસ્તક ત્રવાડી । નાગજી । વસનાથે પોતાને ભણવાને અર્થે લખાવ્યુ છે ॥ શ્રી રસ્તુ ॥

વિષયાદિ-૧ જીવશિવનો વિવેક, માયાપ્રપચનુ મિથ્યાત્વ, ત્રિગુણાત્મક સૃષ્ટિ અને પ્રકૃતિનો પસારો અને તેને તરવાની જરૂરત આદિ અનેક આધ્યાત્મિક તત્ત્વજ્ઞાન તથા વેદાન્તના તત્ત્વોનુ નિરૂપણ આ ગ્રથમા જ્ઞાની અખાએ કર્યું છે

૨ કડવાં ૪૦, કડીઓ ૪૯૮ છે વિવિધ રાગોથી પદબદ્ધ છે ૧૦ સરસ પદોથી અન્વિત છે આ ગ્રન્થ બૃ કા દો ભા ૨ મા (પાને ૨૯૯-૩૪૭) છપાયો છે 'સસ્તુ સાહિત્ય ગ્રન્થમાળા' અખેવાણીમા પણ આ ગીતા છપાયો છે, પરતુ તેમાથી ૧૦ પદો કાઢી નિરાળા છાપેલા છે

વિશેષ-૧ આ ગ્રન્થ ઘણોજ લોકપ્રિય છે જો કે આ ગીતા મુખત્વે શાકર વેદાન્ત અદ્વૈતવાદને ટેકવે છે, છતા અખો બહુશ્રુત તેમજ સચોટ તત્ત્વદર્શનનો હિમાયતી હોઇને તે એ મતબધનની મર્યાદામા પૂરતો ચુસ્ત નથી રહી શકયો

અ. ૧૪૮-ખ-પ્રકીર્ણ (સંસ્કૃત) સ્તોત્રો અને પદો (ગુજરાતી અને હિંદી)

વિષયાદિ-૧ પાને ૭૧ મે, નિરજન અષ્ટક, પા ૭૨ મે નિર્વાણ સ્તોત્ર, પા ૭૨-૪ મે સિદ્ધાંતબિન્દુસ્તોત્ર, પા ૭૪-૫ મે મદાલસા અષ્ટક (માર્કંડેય પુરાણ), પા ૭૫-૮ મે હસ્તામલક સ્તોત્ર, પા ૭૮-૮૦ મે ગોવિંદાષ્ટક, પા. ૮૦-૧ મે જગન્નાથાષ્ટક, અને પા ૮૧-૨ કાશી પચક, એમ પ્રચલિત સસ્કૃત અષ્ટકો અને સ્તોત્રો ભક્તિ અને તત્ત્વજ્ઞાનના વ્યાસ હરજીવનના લખેલા છે

૨ પછી ચાર ધોળ આત્મરામના શિષ્ય ભીમભક્તના છે (પા ૮૨-૮૫)

૧ ધન આત્મારામ અતરના જામિ રે સતગુરુ સ્વામી ॥

સવત ઓગણીસેં વિશના વરષે શ્રાવણ માસ દસમ શુકલ પક્ષે

ભક્તભીમ મળ્યા ગુરુને લક્ષે૦ ધન૦ ૮

૨ હા રે મળ્યા આત્મારામ સસાર સમુદ્ર અથા જલ પાર ઉતાર્યો ક ૫

૩ હા રે ગુ સત મતે રિસને સુધ વિચાર અતરમાં આને ઘણું ક ૪

૪ ગુરૂ પુરણ મળ્યા ભવબધન છુટ્યાં રે જીવનમુક્ત કરી ક ૬

પછી આત્મારામનાં હિંદી ૪ અને ૧ ગુજરાતી પદો છે (પા ૮૫-૯૨)

૧ સુરસ્યદ મુજ કુ ભેદ બતાયા મન, કામકા મેરપાયા રે સુરસ્યૈં ॥ ટોવ

કાસી જગન્નાથ મકા મદીના દુંત દુઢત થાકા રે ક ૫

૨ સતકા સૌદા કીના મેં તો જૂઠ છોડ સબ દીના કે. ૪

૩ મરમ સમજ મન મેરા તોએ રામાસ હોવે તેરા રે કે. ૪

અથ ભિલા ભગતનિ લાવનિ તથા પ્રભાતલિ લખી છે ॥ અથ લાવિની

૪ આત્મરામ અભેપદ દિનાં દિલભર દરસન મે કીના કે. ૪

૫ પ્રભુ તેરી અપાર ગતિ કહો કસે કર જાને કે. ૬

પ્રભાતિઃ જાગ રે જીવ તુ જનમના આંધળાં કાળના મુખમાં કેમ સુતો કે. ૭

૨ પછી હિન્દીમાં રામ પચીશી છે (પા. ૯૨–૧૦૪) સપ્ત પદી સપ્તપ્રક્રિયા પ્રારંભ

સોરઠાઃ ૐ નમો આદિ દયાલ ગુણાતિત ગુરૂદેવકું

સંવત ઓગનિ સાપટ માહિ ચૈતર માસ ।હ સાર
તિથી ત્રયોદસી પદ સુભગ સંપુર્ણ બુધવાર ૭૧
પુરી સુદામા મધ એહ રચ્યો ગ્રન્થ અતિ સાર
રામક્રિપા તેં કાનરામ કહે યુથા બુદ્ધિ અનુંસાર

ઈતિશ્રી રામપચીસી સપ્ત પદી સપ્ત પ્રક્રિયા કાનરામ કૃત સંપુર્ણ.

કુલ પદ ૭, સોરઠા અને દુહા મળી કુલ ૭૨ કડી છે. આધ્યાત્મિક પ્રક્રિયા અને વેદાંત તત્વબોધનું તારણ છે. સં. ૧૯૦૬ માં રામભક્ત પોરબંદર (સુદામાપુરીમાં) કાનરામે રચ્યો છે.

૪ પછી અખાનાં પદ હિંદી છેઃ

૧ રાગ નટઃ મન રે તું વાંઝીકા પુત સંસારા વાંઠી તુ જો ઉમેદ છોડ દે
લેખ ન પાયા પદ સમાયા ગયા સોનારી સરના ક.–૫

૨ રાગ ગોડીઃ પદ નિરવાણ મલ્યો જે મનવા તનના તિમર ત્રસાના
તો કાથી લવ લેસ કલેસ ન લાગે આપ અખો એ સુઝે ક.–૫

૩ સાંભલ સજનિ કહું રતિ વાત હોજીઃ હું તું સગલો સનો સાથ હોજી

૪ સાંધન સર્વે વિચાર બુધ વડે જોને સોધી

૫ હું તો વળી વળી લાગુ પાય અખંડ પદ રાય
કહે અખો એ અવીચલ પદના સદ્‌ગુરુ દાતા સોય ક.–૮

પછી પ્રાસાદિક તથા જ્ઞાનના ચાર શ્લોક છે અને એક પ્રસિદ્ધ વેદાંતસ્તોત્ર છે.

વિશેષ–૧ પ્રતિ મોટા અને છૂટા બાલબોધ અક્ષરે લખેલી છે. પાનાની બે બાજુ લાલ લીટીએ હાંસીયા પાડી તેમ વચ્ચે વચ્ચે અર્ધ અને પૂરી કડીને અંતે આ બે માત્રાઓ તેમ રાગ અને તેનું માપ રાતી શાહીએ લખ્યાં છે. દરેક પાને ૯–૯ લીટી છે. જોઇએ તેવી જોડણી શુદ્ધ નથી.

૨. અખેગીતા સિવાયનો ભાગ (પાનાં ૭૧–૧૧૬ માં જેમાં ૧૦૪ સુધી અંક છે) નાના બાળબોધ અક્ષરે લખ્યો છે અને તેની ૧૦–૧૦ લીટી દરેક પાને છે તેમ લાલ શાહીનો શૃંગાર તેમાં દીસતો નથી.

અ. ૧૪૯—કુ-પદો, મહિના, વાર વગેરે પૃ. ૧-૧૨૮

વિષયાદિ-૧ પ્રીતમ અષ્ટક, છંદ(ભુજંગી)ની ચાલ (પા ૧-૨)

હવે હરિ ભજતો રયે જિવડા રે નહિ દેહ મનુસ મને વારે વારે
પ્રગુ લાજે તેહને પ્રીતમ બલિહારી બજે ૯
આયા સરણુ લીધા અનેક ઉગારી બજ

૨ ત્રણ પદ કબીરના છે (પા ૩-૫) હિંદી, પણ તેમાં જવલ્લે ગુજરાતીની છાંટ પણ જણાય છે ખરી

૧ મગળ સદગર દીન દયાલ અભેપદ દીજીએ
૨ આવો સદગુરૂજી કે હાટ જ્ઞાન બુદ્ધ લાઇએ
૩ અખડ રામજી કો નામ ઓર સબ ખડ હે

૩ પ્રાગજી ભાઇના મહીના (પા ૬-૧૪)
આરભ-કારતકે મળસે સગ સદગરૂ કેરો રે
માહારા જનમમરણુ દુખ જાય ફાવે ફેરો રે ૧
અન્ત-આ નિત્ય કરજો અભ્યાસ મહીના ગાજો રે
કહે પ્રાગ રે ગરૂપ્રસાદે નીરમલ થાજો રે
માસ ૧૨ ॥ ઇતીશ્રી પ્રાગજીભાઇના માસ સમપુર્ણ

૪ પ્રાગજી ભાઇની તથી-હિન્દી (પા. ૧૫-૧૭)
પડે પડવે પડેગા રોગી જોબન નારીઆ
દિન બાર પીછે ઓર પુસમ પેહેલિ તાલિઆ ૧
પુનમે પુરા જાયા સદગુરૂ કીન્હે મયા
પ્રાગા પૂતલી લુણકી સો સમુદ્ર પરસન ગયા ૧૫

૫ પ્રાગદાસની તથી ગુજરાતી (પા ૧૮-૨૧)
અમાસે નથી ગોધતો હલા ઉંડુ વિચારી આપ રે
બોલે ચાલે સાંભળે ને કોણુ જપે છે જાપ રે ॥ ૧ ॥
પુનમે પુરણુ વીચારી લે ચાગમા રહુ તે કુણુ રે
પ્રાગદાસ બલ આપડમા જ્યમ ગલ્યૂ ઉદક લુણુ રે ॥ ૧૬ ॥

૬ પ્રીતમની તિથિઓ (પા ૨૨-૨૪)
આ રામ સુમર દિન જાય છે પેહેનેરા દિન હજીએ પેહેલેરા દિન
પુરવે પુન્યે પામ્યો દેહડી કરિ લે કાઇ સાધન રામ સુમર ૧
પુનમે પ્રભુના ભજન થકી પામ્યા પરમ નિધામ
કેહે રે પ્રીતમ પાછા ન ફરા પોહોચા અવિચલ ઠામ ॥૧૫॥

વિશેષ: આ તિથિઓ સુપ્રસિદ્ધ અને ભાવિક સત્સંગીઓ હજીયે રોજ ગાય છે

૭ **પ્રીતમની તિથિઓ:** હિન્દી: (પા: ૨૩–૨૫):

હરિ સૂમરન નિસ દિન કીજે પ્રેમે પ્રેમસૂધારસ પીજે.
તનમન સતગરૂને દીજે હરિ ૧
પડવે પડવાનિ કાયા ડાઢાપણુ નહિ ચાલે ડાહ્યા મૂકી દે મંન
તણી માયા હરિ ૨
કેહે **પ્રીતમ** પુરણુ પ્રીતે રે નીરમલ નામ જપો નીત્યે સતસંગ
કીજે સૂધ ચીતે હરી ૧૭

વિશેષ: આ તિથિઓ અર્ધ હિન્દી અને અર્ધ ગુજરાતી છે. એ સમયમાં આમ ભાષાભેળ ચાલતી હતી અને લોકો તેથી ટેવાયલા હતા, તેમ લહીયાઓ પણ આવો ગોટાળો કરતા હતા.

૮ રણછોડ: પદ ૩ (પા. ૨૬–૨૯) રાગ ગરબી:

૧ આજ માહારે દિવાલી સરખુ નેણે નરહરિને નીરખુ ક. ૪
૨ હરિ ગુણ ગાવો રે ગાવો રે અવસર નહિ આવે આહાવો ક. ૫
૩ હરીથી ડરી ડગલાં ભરીએ રે માંન ગુમાંન તે ન કરિએ ક. ૫

૯ **પ્રાગજીભાઈનાં પદો** (પા. ૩૦–૩૩).

અમસૂ સાંમલીઓ મેહેલી ગયા । અમો રોતાં રહ્યાં વ્રીજનાર રે
મંનમથ માંનુનીને પીડસે । કોણ કરશે વાહાલાજી વીના વાહાર રે
અમને તજી જીવનજી કયેમ ગયા । ઓ ઓધવજી રે ૧
પડવે તે પરણા પીઉને પરહરી બાંધ નંદના નાંધડીઆસૂ નેહ રે
તેહને દુખે રે દેહી દૂબલી દિધો છેલછબીલે અમને છેહ રે અમને. ૨
પુનમે પુરણાનંદને પ્રીછવજો જો જો જરૂર કરજો જાંણુ રે
પ્રાગાના પ્રભુજી પધારજો નહી તો પ્રેમદા તજશે પ્રાંણ રે અમને. ૯

(અહીઆંથી વચમાં લખવી રહી ગયલી ત્રણ કડીઓ પાછળથી કોઇએ લખી આ પદ પૂરૂં કર્યું છે.)

૧૦ **પ્રાગજીભાઇનો કક્કો** (૧) (પા. ૩૪–૪૪):

નામુ ગરૂને બે કરજોડ કકો કેહેવાનો છે કોડ
કકા કારીગર કિરતાર જેણે નિરમ્યો આ સંસાર
દષ્ટારથ સક્તિને થઈ તતક્ષણુ પાયા ચેતન થઈ
જમ અંબુ કેરાં લોહ ચેતન થાય કકાનું કારણુ કહેવાય. ૧
કીપા કરિને કેહેજો તમો એકમને સાંભલસૂં અમો
હરિ ભજવાનો કોહો ઉપાય કરજોડી હૂં લાગુ પાય
અનૂભવ કક્કો સાંભલ રાય હરિ પદ પાંમ્યાનો મહીમાય ૩૪

વિશેષ ૩૩ (વ્યંજન) અક્ષરની ૩૩ અને એક ઉપસંહારની એમ ૩૪ કડીઓ છે આ કક્કામાં વેદાન્ત–વૈરાગ્ય પરત્વે મુખ્યત્વે કરીને બોધ છે આ કક્કામાં અસાર સંસારને ત્યાગવાનો પ્રબોધ, માયાની ઉત્પત્તિ, સ્વરૂપ અને જૂઠાપણું વર્ણવી જીવને હરિપદ પામવાનો માર્ગ સરસ રીતે વર્ણવ્યો છે કવિ બહુશ્રુત છે, સાંપ્રદાયિક બંધનથી બદ્ધ નથી એ જમાનામાં કવિઓનું આ એક ખાસ લક્ષણ હતું, અને તેમની લોકપ્રિયતાનું કારણ પણ આ છે

૧૧ પ્રાગજીભાઇનો કક્કો (૨) (પા. ૪૪–૫૮)

કકા કેવળ કારણ રૂપ સાભનજો પુરજય(ન) ભૂપ
જેણે સરવે ચાલે પડ અજર અમર પ૦ આદ અપડ
તે વીના ઠાલો નહીં ઠામ, ઘટઘટમાં વ્યાપિક છે રામ
તે પદને રાજા તૂ સાધ્ય કકા કનિમય જાસે બાધ ૧
હહા હઘ વલિ રે આજ જોતામા જોનારો જાય
તૂ રાજા ત્રિકાલે નથી કૃષ્ણ રમે છે જોને કથી
પુરજન કરે પ્રણામ સ્વામી હું પામ્યો સુખ ધામ
કૃષ્ણ કેહા કયેમ જાયે દૂર હહા હરિમા દીઠા ભરપુર ૩૨
કકો કરતા શ્રી અવિન્યાસ નિમિત્ત માત્ર તે પ્રાગોદાસ
કકો ભણતા કારજ થાય જનમ મરણ તણું દૂપ જાય
આનંદરામે કિધિ દયા ત્યારે પ્રાગદાસે કકા થયા
શ્રીગુરૂ દેવકીપાએ કરિ કહે પ્રાગો સમરો શ્રીહરી ૩૩

વિશેષ ૧ આ કક્કાનો વિષય પ્રચલિત કક્કાઓ કરતાં કંઇક વિલક્ષણ છે સામાન્ય રીતે આ યુગના કવિઓ તત્ત્વજ્ઞાન–વેદાન્ત પરત્વે સર્વસામાન્ય હૃદયભાવ વર્ણવે છે, પણ આ કક્કામાં પ્રાગજીભાઇએ વેદાન્ત–વૈરાગ્યને પોષનારો વિષય જ પ્રસંદ કર્યો છે તેણે વસ્તુ તરીકે શ્રીમદ્ભાગવતના ચોથા સ્કંધના પુરંજનાખ્યાનને વાસ્તવિક અને તેમ સુયોગ્ય રીતિએ ગ્રહ્યું છે, અને તેને આધારે આધ્યાત્મિક તત્ત્વજ્ઞાન આ કક્કામાં કવિએ ગુંથ્યું અને ગ્રંથ્યું પણ છે, પુરજન–દેહી આખરે નિજભાન થતા ખોટા સંસારને ત્યાગી પરમાત્મસ્વરૂપમાં ભળી જાય છે, એ આ કક્કાનું તાત્પર્ય છે

૧૨ सुंदरदासकी चेताम(णी) (પા ૫૯–૬૬)

आप निरंजन है अविनासी ॥ जीव आ बहू विधि सृष्टि प्रकासी
अब तु पकड उसीका चरना समन देप नीचे करि गरना ॥ १ ॥
जजूरा कोई दहन न पावे होय अमर जो ब्रह्म समावे
सुंदर और कोउ नहि ठवानो सब्द देप नीचे करि मरना ४०

વિશેષ કવિ સુંદરદાસ ગુજરાતી જનતામાં તત્ત્વબોધ અને વૈરાગ્યોપદેશ માટે લગભગ સદ્ગુરૂ વા મહાત્માની પ્રતિષ્ઠા પામેલા છે તેમના બીજા સદુપદેશમયી કાવ્યોની પેઠે આ હિંદી ચેતામણી પણ ગુજરાતી ભાવિક જનતામાં પ્રચલિત છે આ ચેતામણી આધ્યાત્મિક તત્ત્વબોધથી ભરપૂર છે, સચોટ અને સરળ ભાષામાં ગંભીર રહસ્ય નિરૂપેલું છે

૧૩ ગુરુગીતા–પ્રીતમ (પા. ૬૬–૭૫)

પ્રથમ નમૂં ગુરુ દેવને જેણે આપ્યું નીજ જ્ઞાન
જ્ઞાને ગોવિદ ઓલક્ષ્યા ટલ્યૂં દેહાઅભીમાંન ૧

છંદ મોતીદામ: હરિ ગુરુ સંત સદા પદ સેવું જેહનું નીત નામ નીરંતર લેવું
ગરુ ગોવિદ એક રૂપ જાંણો રષે ભીન ભાવ રૂદામાં આણો ૩
પ્રીતમ પ્રતીત ઉધારંણ નાંમ જ્ઞાતા કાંઈ કોટિ પામ્યા નીજ ધામ ૩૭

સાષી: સત્ય નામ પ્રભૂ તમ તણું સત્ય સીદ પુરૂષ વીચાર
કેહે **પ્રીતમ** નીજ ભાવસૂં દીજે નીત દેદાર ૧ (૩૮)
ગાયે સીષે ને સાંભલે ધરે નીરંતર ધ્યાંન
કેહે **પ્રીતમ** નરનારમાં નહિ કોઈ તેહ સમાંન ૨

વિશેષ:–આ ગીતા ઘણી જ પ્રચલિત છે અને તેનો નિત્ય પાઠ થતો હોઇને પ્રસિદ્ધ પણ થયલી છે; **છંદો વિશેષ** છે, એ અહીં નોંધવાજેગ મુદ્દો છે.

૧૪ પદસંગ્રહ: રણછોડ, નરસિંહ મેહેતા, આગદાસ, અખો, પ્રીતમ: (પા. ૭૫–૭૯; ૮૬–૮૮)

૧ ઓલષીને લેજો રે અનૂભવી આતમા રે રપે તું તો છલબલ કરતો રે કાંઈ
(રણછોડ કડી ૪)

૧ આવ્યા અલબેલો રે આજ માહારે આંગણે રે હરજી તો હેરાફેરા થાય (આગ. ક. ૪)
૨ પ્રેમી જન પીયો રે અમૃીત રસ ઝરે ઝરે વૃંદાવન મોઝાર રે (રણછોડ કડી ૪)

નરસિંહ મેહેતો (પા. ૭૯–૯૦) પદ: ૮

૧ રાતલડી રમીને કાંહાં થકી આવીઆ રે બલીયા માહારૂં બારણૂં માં ઠેલ ક. ૫
૨ રાતલડી અંધારી રે ભ્રેહેરણ વહી ગઈ રે ઉગ્યા ઉગ્યા અગોચરના રે સૂર ક. ૩
૩ જાગીને જોવું તો જક્ત દિસે નહી ઉધમાં અટપટા ભોગ દેપે ક. ૪
૪ સંતકરૂણા થકી સકલ કારજ સરે કૃષ્ણકરૂણા થકી કૃષ્ણ ભાસે ક. ૩
૫ નંદના નંદસૂં નેહ જેહને નહી સો તો માંનવ ષર સ્વાંન તોલે ક. ૩
૬ તાહરા દાસના દાસની નીત્ય સંગત વિના ભ્રષ્ટ થાયે ભૂધરા મંન માહારૂં ક. ૪
૭ સમર મંન શ્રીહરી મેહેલ મમતાપરી જોનિ વિચારિ હલા મૂલ તાહારૂં ક. ૪
૮ ખીલાવલ રાગ: આજ માહારાં નઈણાં સફલ થયાં જોયા નાથને નીરષી ક. ૭

આગદાસ: પદ ૨ (૪–૫): પા. ૮૬–૮૮

૪ સંતનો સંગ તે સાર સંસારમાં જે થકી કોટ કલ્યાંણ થાયે કડી ૪
૫ સદગુરૂ શ્રીહરી જેહને કીપા કરે તેહને સંતનો સંગ આપે કડી ૪

कबीर: राम भरोसा राषीए अपने मन मांहि (क. ४) પા. ૯૦–૯૨

નરસિંહ: ૧ કેદારો: માનજે મંન તુ વાત વીઠલ તણી તરત કર નાથજી વીશ્વ-વ્યાપી ક. ૫

અખાના પદ-(પદ ૭) પા. ૯૧-૧૦૦

૧ સમજ સીધાતનુ સાર અહી થા સુધી બેસ પુરે થઈ નીજ લાભે
૨ નીરગુણ કથતા કબિરને પ્રભવ્યો સગુણ ગાતા નરસૈં રે મેહેતો ક ૫
૩ રામ દુલભ સદા રામ દુલભ સદા રામ દુલભ સદા સહેજ કહે છે ક ૫
૪ લોભે લાગો અભીલાષની ઘરે ભોગ ઈછે કે ભગવાન ઇછે ક ૫
૫ વાહાણુ વાયુ નર તાહારે તુ જાણજે જાહારે બીજુ ભ્રરૂપી તાહારી રાત જારે
૬ તેજ અત્વની પર વીર કહીએ પરા બ્રહ્મ અમી જેએ સાહામા ચાલે ક-૫
૭ ઉદે હવો આતમાસુર સાચો સદા અજ્ઞાનની રાતે ગઈ અંધારી ક-૫.

નરસિંહ મેહેતો કેદારો (પા ૧૦૦-૧૪૪) પદ ૧૨ (૯ થી ૨૦)

૯ દેવા આદ તુ અંત તુ મધ્ય તુ શ્રી હરી એક તું એક તુ એક પોતે ક ૫
૧૦ જાગીને જોઉ તો જક્ત દીસે નહીં ઉધમા અટપટા ભોગ ભાસે ક ૪
૧૧ તાહારી કેમ પુજા કરૂ કૃષ્ણ કરુણાનીધી સકલ આનદ તે કરયો ન જાયે ક ૬
૧૨ અખીલ ભોવનમા એક તુ શ્રીહરી જુજવે રૂપે અનત ભાસે ક ૩
૧૩ ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર નેત્રમા નાથ છે અતર ભાવને એક સુરતી ક ૫
૧૪ જે ગમે જક્તગરુ નાથ જુગદિસને તેજ પરૂ ચરવરો ફોક કરવો ક ૬
૧૫ સમર મન શ્રીહરિ મેહેલ મમતા પરી જોને વિચારી હલા મૂલ તાહરુ ક ૪
૧૬ વરણના ધરમના કરમ કરતા ટલા મરમ જાણ્યો તાહરે ભ્રમ ભાગ્યો ક ૫
૧૭ નામ પામ્યો પણ રામને નવ લહ્યા વૈષ્ણવ કેરહુ બરદ ધારે ક ૫
૧૮ રઝલતી રાડના રડવડતાં છોકરા કોણ શીક્ષા દેઈ ઠોર આણે ક ૪
૧૯ સેદ તુ તેજ તું જેદને જાતો ફરે આતમ અનુભવે જો વિચારી ક ૪
૨૦ સ્વામીનું સુર હુતુ મહારે જહા (અપૂર્ણ)

વિશેષ પદ ઉપરના પહેલા ૮ પાનાં ૯૦ સુધીના લેતા ૨૦ થાય છે, ત્યારે સહીઆનો આંકડો ૧૮ આવે છે

૧૫ પ્રકીર્ણ હિન્દી પદો પાના ૧૧૫-૧૨૦ માધો ૧, કબીર ૧, નામદેવ ૨, સુરદાસ ૧, અને તુલસી સરણ ૨

૧૬ પ્રીતમ ગરબી (પા ૧૨૦-૨૫) પદ ૪

૧ રામ રામ રટ માંગી આણી પુરણ પ્રીત જોને ક ૫
૨ સતકીપા થકી છુટે માયા કાયા નીરમલ થાય જોને ક ૫
૩ સંતસમાગમ જે જન કરશે આણી પુરણ પ્રેમ જોને ક ૬
૪ હરીનો મારગ છે સુરાનો નહીં કાયરનું કામ જોને ક ૬
(આની પછી સુરદાસની રાગ ભૈરવની આરતી છે પા ૧૨૬-૨૬)

૧૭ મીઠાની થાળ (પા ૧૨૬-૨૮)

જમો જમોને જુગદાધાર જુગતે જમાડુ સામળીયા સરજન હાર ક ૯
પછી એક પદ પેસો પોસને મહા બ્રહ્મરસ પડેની એક કડી છે

વિશેષ આ થાળ ઘણો પ્રસિદ્ધ છે અને ઘણાક ભક્તજનો હજીએ રોજ ભોજનવેળા ગાય છે બૃ કા દોમાં છપાઇ છે કવિ સૌંબડી વરફનો છે.

ગ્રં. ૧૫૦-વિક્રમના પુત્રની-સામળ-(ગુ. વા.)-
(લિ. સં. ૧૮૫૪)-પૃ. ૧૧-૪૭ (તૂટક)

આરંભઃ-(પહેલાં ૧૦ પાનાં નથી; એટલે ૧૨ આખી કડી નથી.)
૨ વાધે છે તેમ
ઉતરા એણુ જેમ વાધે સુર તેમ કુએરનું વાધે છે નુર ૧૩
શ(સા)ત વરશનો સુત તે થઓ ભણવા નીશાલે તે ગઓ
નગરમાં આવે ને જાએ દેખી માતાને હરખ ન માએ ૧૪

અન્ત સાંભલી કરશે દાન આ લોકે સુખી પામશે પર લોકે રંનમાંન
એહેવું કહીને પુતલી આપે ગઈ આકાશ
એ કથા પુરણ થઇ કહે કવી શામળદાશ
શોતા વીગતા શાંભળી રહેજો સહુ કર જોડ
શામલ ભટ કેહે બોલજો જેએ જેએ શ્રીરણછોડ ॥

ઇતિશ્રી વારતા વીક્રમના છોકરાની શંપુરણ શમાપત પરત પરમાંથે લખી છે ભુલચુક શંભારીને વાંચજો લખનારને દોશ નહી ॥ લખતંગ ગજર ભગવાનંદાની લખેલી છે ॥ એ ચોપડી ઓળવે તેને માથે સતાશીઆનું પાપ ॥ શમત ૧૮૫૪ ના વરખે પરમલ શાવણ વદી ૧૦ ભોમેને દીને સંપુરણ લખી છે ॥ શ્રીરામજી સત છે.

વિશેષ-૧ જુઓ ગ્રં. ૧૧૯ ના લિપયાદિ પાનું ૨૯૬ અને વિશેષ પાનું ૨૯૮ મું.

૨ કવિ સામળ ભટ સંબંધી કોઈ માહિતી આ પ્રતિની આ વાર્તાના અંત ભાગમાં આપેલી નથી, પરંતુ અન્ય પ્રતિઓમાં તે મળે છે.

૩ પ્રતિ પ્રમાણમાં જૂની લેખી શકાય, સામળના અવસાનકાળથી ૩૦-૩૪ વર્ષે પ્રતિબિંબત થઇ છે તેવી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિમાં લીટીદોરી લખેલી છે. દર પાને શશ ૧૩ લીટીની આવે છે. અક્ષર છૂટા અને ચોખ્ખા છે, વચ્ચે વચ્ચે બબ્બે લાલ માત્રાઓ સાથે કડીસંખ્યા લખેલી છે. પ્રતિનાં પાનાં કરપાયલાં છે તેમ કીડાએ પણ ખાધેલી છે.

પૂરવણી

(પાને ૩૯૨ મે જણાવ્યા પ્રમાણે આ ગ્રન્થ ક્રમપ્રાપ્ત થયો નહીં હોવાથી અહીં છેવટ તેની વિગત આપવી પડી છે.)

ગ્રં. ૧૩૯-શ્રીમદ્‌વલ્લભાચાર્યજીનાં પદ-વૈષ્ણવ કવિઓ-પૃ. ૧-૨૨

(જુઓ ગ્રન્થક્રમ માટે આ ગ્રન્થનું પાનું ૩૯૧ મું, જ્યાં છાપભૂલથી ગ્રન્થક્રમ ૧૩૯-ને બદલે ૧૩૯-ધ લખાયો છે. તેની નોંધ છપાતી વેળા આ ગ્રન્થ બાકી રાખવો પડ્યો હતો.)

કેશોદાસ ઘોળ ધન ધન શ્રી જમનાજીનુ તીરજી ધન ધન વૃંદાવન હાટીરજી
તમ સરણે ગતિ માણુહાધારજી જન કેસો જાએ છે બલિહારજી
ચોપાઈ ૨૨ પૃ ૧-૩

રસિક આજ માહારે આનંદ ઉર ન સમાયેજી શ્રીવીઠલનાથજીને વારણે જાઉંજી
વારોવાર એહ વીનતી કીજેજી દાસ રસીકને અભેદાન દીજેજી
પૃ ૩-૪

„ આજ માહારે આનન્દ ઉર ન સમાયેજી પ્રગટા શ્રીવર વલભ સકુમારજી
પૃ ૪-૫

હરિદાસ ધન ધન શ્રીવલભકુળ અવતારજી ધન ધન કલી જીવ કરવા હોધારજી
પૃ ૫-૮

વિશેષ શ્રીવલ્લભકુળનો વિસ્તાર આમાં ગાયો છે

રસિક હરખે શ્રીવલભ ગાઉંજી શ્રીવીઠલનાથને ચરણે જાઉંજી પૃ ૯-૧૦
પછી પાના અઢી કોરા છે

દયારામ ચોરાશી વૈષ્ણવનુ ઘોળ પૃ ૯-૧૪ આ ઘોળ સુપ્રસિદ્ધ છે
ઘોળ-શ્રી પુરૂષોત્તમજીનું ઘોળ
ભલે પ્રગટા શ્રી વલભદેવ પુરૂસોતમ ભુતલ કરીજી પૃ ૧૫-૨૧

દાસ સામેરી જે કોઇ સંખ્યા કરીને ગાએ રે તેનુ સ્થીર પલવ મન થાએરે
(ત્રુટક છે) પૃ ૨૧-૨૨

પછી જમનાદાસના પદની ૫ મીથી ૮ મી કડી છે
પછી શ્રીવલ્લભના પ્રાકટચનુ પદ પૃ ૨૩-૨૫
પછી માધવદાસનુ શ્રીનાથજીનુ પદ પૃ ૨૬-૨૭
વાકે અબોડે શ્રીનાથજી રે સુંદર સામ સરૂપ
પછી શ્રીવલ્લભનુ પ્રાકટય છે કડી ૧૭
પછી એક ખંડિત ઘોળ છે પાનાં ૨
પછી પાના થોડાક કોરા છે
પછી ચોપડીની બીજી બાજુએ સામળ(?)નો રણછોડજીનો શલોકો અધુરો છે

વિશેષ-પ્રતિ ૧ શ્રી વલ્લભાચાર્યજીના પુષ્ટિમાર્ગી સમ્પ્રદાયીઓને ઉપયોગી છે કારણ આમા શ્રીમાન આચાર્યજી અને તેમના શ્રી બાલ લાલજીઓ વિષે હકીકત અને સ્તુતિ છે, તેમ જ કેટલાક સાપ્રદાયિક વૈષ્ણવ મહાજનોની પણ સ્તુતિ છે

૨ પ્રતિ નાના પાનીયાંની, જુની અમદાવાદી કાગળ ઉપર લખેલી છે બે ત્રણ હાથે નાને મોટે અક્ષરે લખાયલી છે, વચ્ચે પાના કોરા છે, કેટલોક ભાગ ખવાયલો છે અને જો કે તેનો લિપિ સવત આપ્યો નથી, પરતુ તે ઓગણીસમા શતકના પાછલા ભાગમા લખાયલી સમજાય છે

ઇતિશ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાના હસ્તલિખિત પુસ્તકોની
સવિસ્તર નામાવલિનો
પ્રાચીન કવિતાસાહિત્ય આદિનો ગ્રન્થ ભાગ ૨ જો
૫૧ થી ૧૫૦ પુસ્તકોનો સંગ્રહ સમ્પૂર્ણ

ગ્રંથાનુક્રમણિકા

અ

ચ

જ

ખ

ભ

ય

ર

સ

શ

મુદ્રણાદિ દોષ–શુદ્ધિ અને કંઇક 'વિશેષ'ની વૃદ્ધિ

(આમાં મહત્વની દોષશુદ્ધિ જ આપેલી છે.)

અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પાનું–લીટી
પ્રા. કા.	પ્રા. કા. ગ્રં. ૧૭	૨–૨૭
૫૩–ક	૫૨–ક	૨–૩૦
પ્રા. કા. ત્રિ. અં.	પ્રા. કા. ત્રિ. અં. ૧, વર્ષ ૩ જું, (૧૮૮૭) પા. ૨૭–૪૨	૩–૧૨
૫૩–ખ	૫૨–ખ	૩–૧૩
ત્રિ. અં.	ત્રિ. અં. ૩, વર્ષ ૫ મું, (૧૮૮૯)	૪–૨૯
પ્રા. કા. ત્રિ.	પ્રા. કા. ત્રિ. અં. ૩, વર્ષ ૭ મું, (૧૮૯૧)	૬– ૨
૫૩–જ	૫૨–જ	૮–૧૯
૫–ખ	૫૩–ખ	૧૦– ૪
(ઉમેરો)	લિ. સં. (૧૭૧૬ ?)	૧૦– ૫
આપેલાં	આપેલાં.	૧૧– ૫
હરિલસ	હરિદાસ	૧૩–૨૪
પ્રા. કા. ત્રિ	પ્રા. કા. ત્રિ. અં. ૩, વર્ષ ૫, (૧૮૮૯)	૧૫–૧૧
૫૫–ક	૫૪–ક	૧૯– ૭
(કવિનું નામ નથી.)	ગોપાલદાસ	૧૯–૭
વિશેષ	બૃ. કા. દો. ૮ માં છપાયું છે.	૧૯–૮
૫૫–ચ	૫૪–ચ	૧૯–૨૪
૫૫–છ	૫૪–છ	૨૧– ૮
૫૫–જ	૫૪–જ	૨૨–૨૨
છપાયલી જણાતી નથી.	બૃ. કા. દો. ૨ માં છપાઈ છે. કવિ સં. ૧૭૮૭ માં હયાત હતો.	૨૩–૧૩
૫૫–ઝ	૫૪–ઝ	૨૩–૧૪
૫૫–	૫૪–ઞ	૨૪–૧૫
૨. સં. નથી	૨. સં. ૧૭૦૮	૨૫–૨૨–૨૩
(ઉમેરો)	(લિ. સં. ૧૭૫૯)	૨૭–૨૬
વિક્રમચરિત્ર	વિક્રમચરિત્ર–સ્ત્રીચરિત્ર	૩૫–૧૫
રા. સા.	દિ. બ.	૩૮–૩૦
૨. સં. નથી.	સં. ૧૭૫૦	૪૩–૩૧
કેરે	કરે	૪૬–૨૩
સં. ૧૯૧૫	સં. ૧૯૨૫	૪૯–૧૧

વૈરાટ પર્વ	વિરાટ પર્વ	૬૦–૨૨
ર સ નથી	ર સ ૧૬૨૪	૫૬–૨૫
૬૨–થે	૬૨–ત	૬૩–૨૪,–૩૪
ભીમદ્	શ્રીમદ્	૬૮– ૩
છપાયલું નથી	અમદાવાદમા છપાયુ છે	૬૮– ૮
૬૯–ખ	૬૬–ખ	૭૩–૨૪
૬૮–ખ	૬૬–ખ	૭૩–૨૫
લિ સ	લિ સ ૧૮૦૨	૭૭–૧૮
અહીં માસ થવાથી	નહીં માસ થયુ હોવાથી	૭૮–૨૮
લિ મ	લિ સ ૧૮૦૨	૭૮–૩૧
લિ સ	લિ મ ૧૮૦૨	૮૦–૧૮
લિ સ. ૧૮૨૦	લિ સ ૧૮૦૨ (?)	૮૨–૨૧
સવત ૧૮૨૦	સવત ૧૮૦૨ (?)	૮૩–૧૭
(ઉમેરો)	૩ આ ચોપડામાના આખ્યાન ના આગલા તેમ પાછલા આખ્યાનો સ ૧૮૦૨ મા લખા યલા હોઇને ૧૮૦૨ ને બદલે લહીઆએ ભૂલથી ૧૮૨૦ લખ્યુ હોવુ સભવે છે	૮૩–૨૭ પછી
(ઉમેરો)	૩ ધીરવર્માનું નાકરકૃત આખ્યાન પણ છે તેની સ ૧૮૩૦ ની પ્રતિ રા રા અંબાલાલ બુ જાની પાસે છે	૮૩–૩૫ પછી
(ઉમેરો)	૪ આ આખ્યાન પછી અશ્વ પ્રયાણનો ક્રમ જોતા ચદ્રહાસા ખ્યાન આવવુ જોઈએ, પણ પ્રસ્તુત પ્રતિના સગ્રહકર્તાએ તે લીધુ–સગ્રહ્યુ જણાતું નથી, અને તે પછીનું બબ્રુવાહનાખ્યાન લીધુ છે	૮૫–૨૧ પછી
(ઉમેરો)	૩ કવિ ખભાતનો છે, શિવદાસનો સહાધ્યાયી છે, કારણ બન્નેના ગુરૂ બાલકૃષ્ણ છે	૮૭–૧૦ પછી
ગોપરામા	ગો(ગોપી ?) (બિદામ)પરામા	૮૮–૨૩
(ઉમેરો)	૨. અબાલાલ બુ જાની પાસે સં ૧૮૩૦ લખાયેલું ૨૫ કડવાનું વિષ્ણુદાસ કવિનુ ઉદ્યોગ પર્વ છે	૯૧–૧ (૭–પછી)

અં. ૬૮	અં. ૬૬ ફ.	૯૪
૬૬–૮૧	૬૬–૮૫	૯૬– ૫
(ઉમેરો)	જુઓ પા. ૯૦–૯૧	૯૬–૫ ('વિશેષ' પછ
પ્રા. કા. ત્રિ.	પ્રા. કા. ત્રિ. અં. ૧, વર્ષ ૩, (૧૮૮૭)	૯૯–૨૯
પ્રા. કા. ત્રિમાસિક	પ્રા. કા. ત્રિમાસિક અં. ૩, વર્ષ ૩, (૧૮૮૭)	૧૧૯– ૬
લિ. સં. ૧૮૨૪	લિ. સં. ૧૯૧૪	૧૨૭–૨૬
રશમે હેલી	રશા મેહેલી	૧૩૩–૧૬
શીમાલાની	શી(શ્રી)માલીની	૧૪૧–૩૧
લખાયલી	રચાયલી	૧૪૩–૨૫
૩૬–ક	૭૭–ક	૧૫૧–૨૧
૭૭–૪	૭૭–ક	૧૫૧–૨૮
શામળ	શિવદાસ	૧૫૫– ૧
ર. સં. ૧૬૬૩	ર. સં. ૧૬૭૩	૧૫૯– ૨
વિશેષ...આવતી નથી.	આ આખ્યાન બૃ. કા. દો. ૮ માં પા. ૬૮૧ થી ૭૦૫ માં પ્રકટ થયું છે. કવિ સુરતનો છે; એ પ્રખ્યાત ભોળોભક્ત નહીં, પણ બીજો. (જુઓ 'વૈરાગ્યવીર ભોળોભક્ત,' બૃ. કા. દો. ૮ પ્રસ્તાવના, લે. નટવરલાલ ઇ. દેશાઈ.)	૧૫૭–૧૧, ૧૨
પાનું ૩૧૨	પાનું ૧૧૭–૮	૧૫૯–૨૮
૧૯૨૫–૨૬	૧૭૨૫–૨૬	૧૬૬– ૬
(ઉમેરો)	શ્રીવલ્લભકુલભૂષણ શ્રીહરિરાયજીએ શ્રીરણછોડરાયજીના પૂજનનો વિધિ નક્કી કરી આપી પૂજારી, મેવાડાઓનો ટંટો પતાવ્યાનું સુપ્રસિદ્ધ છે; એટલે આ મૂર્તિ તેમના સમયમાં હયાત હતી, એમ જણાયાુછે. પછી પેટલાદવાળા શ્રીઇચ્છારામભટ્ટજીએ પણ એવો ટંટો પતાવ્યો હતો શ્રીદયારામના સમયમાં.	૧૬૮–૩૧ પછી
અં–૮૯	અં–૮૯–ઘ	૧૭૬– ૧
લિ. સં. નથી.	૧૮૧૯ માં છપાયો છે.	૧૮૬–૨૭
(ઉમેરો)	લિ સં. ૧૮૩૯	૧૯૧

લિ સ ૧૯૩૫	લિ સ ૧૯૩૯	૧૯૨-૨૬
૧૯૩૯	૧૮૩૯	૧૯૪- ૪
૧૭૩૭	નથી	૧૯૯-૨૬
લિ સ ૧૭૮૯	લિ સ ૧૭૯૨	૨૦૧- ૨
પા ૬૩ મું	પા ૬૨ મુ	૨૦૫- ૯
બૃ કા દો	બૃ કા દો ૪ થો	૨૦૫-૧૦
સ્વગારોહણી	સ્વર્ગારોહિણી	૨૦૯- ૧
(ઉમેરો)	૩ આ આખુ આખ્યાન શ્રી અંબાલાલ બુ જાનીની સ ૧૮૩૦ ની પ્રતિમા ઉતારેલુ છે	૨૧૦- ૬ પછી
૨ સ ૧૭૧૫	૨ સ. ૧૭૧૫ (?) ૧૬૭૫	૨૧૦-૪
(ઉમેરો)	૨ શતર પંનોતરા, એમ જો કે અન્ત ભાગમા છે, પણ વિષ્ણુદાસનો સમય જોતાં સ ૧૬૭૫ જોઇએ	૨૧૨-૬ પછી
પ્રા કા ત્રિ	પ્રા કા ત્રિ અ ૩, વર્ષ ૬, ૧૮૯૦	૨૧૫-૨૭
(ઉમેરો)	લિ સ ૧૮૮૫	૨૧૬- ૧ પછી
અબોલા	ચબોલા	૨૧૯-૭
અબોલા	ચબોલા	૨૧૯-૨૮-૩૧
લિ સ ૧૮૩૮	લિ સ ૧૮૯૯	૨૨૧-૨૩
(ઉમેરો)	૪ સ ૧૭૩૭ની પ્રતિ ઉપરથી આ પ્રતિ ઉતારેલી છે	૨૨૩-૧૭ પછી
૧૭૮૧	૧૭૪૭	૨૨૬-૨૩
૧૭૬૦	૧૬૬૦	૨૨૮-૨૯
(ઉમેરો)	સ ૧૭૬૩ની પ્રતિ ઉપરથી આ પ્રતિ ઉતારેલી છે	૨૨૯-૮
(ઉમેરો)	(ઉર્દુ)	૨૩૬-૧૬ માં
૧૭૬૮	૧૭૮૬	૨૨૯-૨
લીટીના	લીટીની	૨૩૭-૧૨
લિ સ. ૧૮૬૮	લિ સં ૧૮૬૪-૬૮	૨૪૨-૧૧
૧૮૬૪	૧૮૬૪-૬૮	૨૪૩- ૪
૫૧૨	૨૫૧	૨૫૧- ૧
(ઉમેરો)	(નડીઆદનો નાગર)	૨૫૫-૧૩ પછી

(ઉમેરો)	જુઓ અનુસંધાન પાનું ૩૪૮ લીટી ૫	૨૬૨-૧૭ પછી
લિ. સં. ૧૮૬૦	લિ. સં. ૧૮૫૯	૨૬૭-૧૮
ર. સં. ૧૭૭૭	ર. સં. ૧૭૭૭ થી ૧૮૦૧	૨૭૮-૨૯
શ્રીવલ્લભાચાર્યજીનો પ્રતાપ	શ્રીવલ્લભાચાર્યજીના ચતુર્થ પુત્ર શ્રીગોકુળનાથજીનો પ્રતાપ	૨૧૬-૧૮
૨૬૫	૨૬૨	૩૪૮- ૬
લિ. સં. ૧૮૮૨	લિ. સં. ૧૯૮૨	૨૧૬-૧૮
(ઉમેરો)	કૃષ્ણકીર્તન	૩૫૮-૧ માં
૪૬૭	૩૬૭	૩૬૭ (મથાળે)
રામાયણ	રામાયણ (અયોધ્યા કાંડ)	૩૭૧-૧૨
આખ્યાન	નળાખ્યાન	૩૭૬-૧૩
૧૮૦૭	૧૮૦૬	૩૭૬-૧૪
(ઉમેરો)	લિ. સં. ૧૮૦૬	૩૭૭-૨૯ માં
(ઉમેરો)	લિ. સં. ૧૮૦૬	૩૭૯-૨૦ માં
(ઉમેરો)	રા. ચં. બુ. જાનીએ છાપેલી પ્રતિમાં 'આઠસેં પાંત્રીસ પદ-પ્રબંધ' એટલે ૧૬૭૦ પંક્તિઓ હોવાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં 'આઠસેંહે ચાલીશ પદ' એટલે ૧૬૮૦ પંક્તિઓ હોવાનું જણાવેલું છે, જ્યારે ખરી રીતે છાપેલી પ્રતિમાંની ૧૭૪૪ પંક્તિઓ અને પ્રસ્તુત પ્રતિમાંની ૮૬ (૬૨+૨૦+૪=૮૬) વધુ પંક્તિઓ ઉમેરતાં ૧૮૩૦ પંક્તિઓ થાય છે; એટલે ૧૫૪ પંક્તિઓ વધુ હોવા છતાં પ્રસ્તુત પ્રતિમાં, વલ્લભ કવિ 'આઠસેંહે ચાલીસ પદ' હોવાનું કહે છે, પણ 'નવસેંહે પાંત્રીસ' કે 'એંશી કે બ્યાશી' કહેતો નથી, એ શું વિચિત્ર અને વિષમ લાગતું નથી? આ કારણે પણ આ આખ્યાન વલ્લભનું હોવું સંભવતું નથી, પણ કોઈ વલ્લભપ્રશંસકે આવી ઘાલ-ઘુસેડ કરી સમજાય છે.	૩૮૪-૧૪ મીને બદલે.

અ ૧૩૯-ક	અ ૧૩૮-ખ	૩૮૯-૧૯
અ ૧૩૯-ખ	અ ૧૩૮-ગ	૩૯૦- ૭
અ. ૧૩૯-ગ	અં ૧૩૮-ઘ	૩૯૦-૨૩
અ ૧૩૯-ઘ	અ ૧૩૯	૩૯૧-૨૮
(ઉમેરો)	૩ આ પ્રતિના આદિ, અંત, ને વિષયાદિ માટે જુઓ પા ૪૨૪	૩૯૧-૩૩ પછી
વિશેષ.	પ્રણામી	
"આ ખોજપંથીને બદલે પ્રણામી પંથનું અધ્યાત્મ રહસ્યનું પદ છે," એમ વાંચવું		૩૯૨-૧ માં
તાપી તરના	તાપી તટના	૪૧૧-૩૯૩-૬-૧૧
આમાદના પરતાપ	આમોદના પરતાપ	૪૧૧-૧૬
રાગ પચીશી	રામ પચીશી	૪૧૬- ૭
ઓગનિ સાપટ	ઓગનિ સો પટ	૪૧૬- ૯
રાજભક્તિઓના	રાજશક્તિ મરાવનારાઓના	૪૦૮-૩૩

